

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Patricia R. and
Arthur J. Kates
Collection of
Religious
Books

Given in honor of our beloved
mother and father, Sophia and
Johiel Katzev, and in the hope
that the community may be
enriched through mutual under-
standing of the diverse wealth
in religious thought.

A. D. Rigby
London

Dec. 1889

Osigen f16.00

Senec

ORIGENIS
CONTRA CELSUM

LIBRI I. II. III. IV.

RECENSUIT ET CVM DELECTV NOTARVM EDIDIT

WILHELMVS SELWYN, S.T.P.

REGLE MAJESTATI A SACRIS,
DOMINÆ MARGARETÆ IN SACRA THEOLOGIA LECTOR,
COLL. DIV. JOANN. OLIM SOCIVS.

CANTABRIGIÆ:
VENEUNT APUD DEIGHTON, BELL ET SOC.
LONDINI: BELL ET FILII.

1876.

CANTABRIGIÆ
TYPIS ACADEMICIS EXCUDUNT
C. J. CLAY A.M.

MONITVM.

IN his libris imprimendis, hoc fere unum mihi curæ erat, ut textum auctoris, multorum laboribus emendatum, quam verissime exhiberem. Huc potissimum spectant notulæ ad calcem paginæ, ex Ruæi (R) et Lommatzschii (L) editionibus selectæ.

Delectum Notarum subjeci; argumenti plenius illustrandi causâ consulendæ sunt editiones Spenceriana et Benedictina.

EDITIONES PRIORES.

			A.D.
Latine	Persona	Romæ	1481
Gr. et Lat.	Hœschel	Augustæ Vindelicorum	1605
Gr. et Lat.	Spencer	Cantabrigiæ	1658, 1677
Gallice	Elie Bohereau	Amstelodami	1700
Gr. et Lat.	De la Rue	Parisiis	1733
Gr.	Lommatzsch	Berolini	1845

CORRIGENDA.

PRO
 p. 4, l. 18, κατακλήσεις
 p. 95, l. 19, νοήσαι
 p. 121, l. 25, ἡμέρα
 p. 126, l. 17, ἐθνῶν
 p. 127, l. 22, πρὸς δυνάμειν
 p. 142, l. 28, συζησομεν. Οὕτω
 p. 188, l. 11, τοῖς
 p. 242, l. 5, πρὸς καταβαίνειν
 p. 244, n. 3, l. 1, Cap. vi.
 p. 264, n. 2, Num. 36

LEGE
 κατακλήσεις
 νοήσαι
 ἡμέρα
 ἐθνῶν
 dele (,)
 συζησομεν' οὕτω
 τοῦ
 dele punctum
 Cap. vi. vii.
 Num. 37

CONJECTURÆ.

p. 1, l. 13, παρανομίαν
 p. 19, l. 23, εἰρεῖ
 p. 47, l. 5, καταβαλῶν
 p. 55, l. 9, αὐτῷ
 p. 91, l. 12, ἀγνωρίζομενος
 p. 165, l. 4, ὑπογενομένης
 p. 172, l. 15, παραστήσαι
 p. 218, l. 6, πειστικῆ
 p. 248, l. 19, οὐ φησὶ
 p. 264, l. 3, καταβαλῶν
 p. 266, l. 7, πυνθανόμεθα
 p. 275, l. 9, ἄρα γὰρ

παρανομήσαι
 αἰρεῖ
 καταβαλῶν
 αὐτοῦ
 ἀγνωρίζομενος
 (Ashton)
 ὑπογενομένης (Hort),
 vid. p. 104, 9
 παραστήσεις
 πειστικῆ
 σύ φησὶ (Ashton)
 καταβαλῶν, vid. p. 47, l. 5
 πυνθανόμεθα
 ἄρα γὰρ, vid. 192, 10. 104,
 29. 204, 1. 207, 6. &c.

IN TEXTUM RECEPTÆ.

p. 125, l. 8, τιθέναι
 p. 127, l. 18, εἶποι
 „ l. 24, δώσει
 „ l. 32, ὀνομάξει
 p. 131, l. 16, οἴονται
 p. 152, l. 4, αὐτῷ
 p. 159, l. 17, οἴονται
 p. 171, l. 21, ἄρ'
 p. 182, l. 12, πολλῶν
 p. 192, l. 14, τὸ
 p. 225, l. 7, κακηγορεῖ
 p. 238, l. 22, ταῦτα ἀφανισθῆναι
 p. 243, l. 15, ἀπαγγελίας
 p. 249, l. 17, τοῦ
 p. 277, l. 16, δὴ
 p. 283, l. 10, ἴδομεν
 „ l. 11, ἀποθέσθαι
 p. 317, l. 1, αὐτῷ
 p. 322, l. 31, βλέπει
 p. 328, l. 10, ἐναργείας
 p. 331, l. 24, ἐναργεστέραις
 p. 332, l. 2, εὖρον
 p. 337, l. 23, πᾶν ἔργον

τιθέντι
 εἶποι
 δῶ σοι
 ὀνομάξει
 οἴαν τε (de la Rue)
 αὐτοῦ
 οἴαν τε (et sic p. 174,
 l. 20)
 ἄρ'
 πολλῶν
 τὸν
 κακηγοροῖ
 ταῦτα σαφηνισθῆναι
 ἐπαγγελίας
 του
 δὲ
 ἴδομεν
 ἀποθέσθαι
 αὐτὸν (Boh.)
 βλέπει
 ἐναργείας
 ἐναργεστέραις (Boh.)
 εὖρον (Philoc.)
 πᾶρεργον (Boh.)

COLLATIO PAGINARVM EDITIONVM

Spenceri.	Nostrae.		Spenceri.	Nostrae.	
	LIB. I.		32	38. 6,	c. 41
1	iii.	Pr. c. 1	33	39. 23,	c. 43
2	iv. 7,	—	34	41. 2,	c. 44
3	v. 18,	Pr. c. 3	35	42. 14,	c. 46
4	vi. 31,	Pr. c. 5	36	43. 27,	c. 47
5	1. 10,	c. 1	37	45. 6,	c. 48
6	3. 1,	c. 3	38	46. 21,	c. 48
7	4. 10,	c. 5	39	48. 3,	c. 50
8	5. 23,	c. 7	40	49. 16,	c. 51
9	7. 3,	c. 9	41	50. 28,	c. 53
10	8. 11,	c. 10	42	52. 12,	c. 54
11	9. 19,	c. 11	43	53. 29,	c. 55
12	10. 28,	c. 13	44	55. 9,	c. 57
13	12. 8,	c. 14	45	56. 21,	c. 57
14	13. 20,	c. 16	46	58. 1,	c. 60
15	14. 30,	c. 17	47	59. 14,	c. 61
16	16. 8,	c. 19	48	60. 25,	c. 62
17	17. 20,	c. 21	49	62. 5,	c. 62
18	18. 32,	c. 23	50	63. 17,	c. 63
19	20. 7,	c. 24	51	64. 29,	c. 65
20	21. 17,	c. 25	52	66. 12,	c. 66
21	22. 28,	c. 26	53	67. 27,	c. 67
22	24. 8,	c. 27	54	69. 5,	c. 68
23	25. 23,	c. 29	55	70. 18,	c. 70
24	26. 32,	c. 29			
25	28. 12,	c. 31		LIB. II.	
26	29. 22,	c. 32	56	73. 1,	c. 1
27	31. 5,	c. 34	57	74. 16,	c. 1
28	32. 22,	c. 35	58	75. 31,	c. 2
29	34. 4,	c. 36	59	77. 12,	c. 3
30	35. 15,	c. 37	60	78. 27,	c. 4
31	36. 27,	c. 39	61	80. 14,	c. 6

COLLATIO PAGINARUM EDITIONUM.

enceri.	Nostrae.		Spenceri.	Nostrae.	
62	81. 28,	c. 8	107	149. 2,	c. 75
63	83. 14,	c. 9	108	150. 18,	c. 76
64	85. 2,	c. 9	109	152. 2,	c. 76
65	86. 18,	c. 10	110	153. 18,	c. 78
66	88. 6,	c. 11	111	154. 30,	c. 79
67	89. 20,	c. 12			
68	90. 29,	c. 13			
69	92. 8,	c. 13		I.B. III.	
70	93. 21,	c. 15	112	157. 1,	c. 1
71	95. 2,	c. 16	113	158. 16,	c. 2
72	96. 16,	c. 18	114	159. 28,	c. 3
73	97. 29,	c. 20	115	161. 13,	c. 5
74	99. 17,	c. 20	116	162. 30,	c. 7
75	101. 2,	c. 21	117	164. 12,	c. 9
76	102. 19,	c. 24	118	165. 25,	c. 11
77	104. 6,	c. 25	119	167. 12,	c. 13
78	105. 22,	c. 27	120	168. 25,	c. 14
79	107. 8,	c. 30	121	170. 13,	c. 17
80	108. 23,	c. 32	122	172. 1,	c. 19
81	110. 4,	c. 34	123	173. 19,	c. 22
82	111. 24,	c. 36	124	175. 4,	c. 23
83	113. 9,	c. 38	125	176. 23,	c. 25
84	114. 23,	c. 40	126	178. 7,	c. 26
85	116. 5,	c. 42	127	179. 16,	c. 27
86	117. 19,	c. 44	128	181. 1,	c. 28
87	118. 31,	c. 46	129	182. 16,	c. 30
88	120. 10,	c. 48	130	184. 4,	c. 32
89	121. 27,	c. 49	131	185. 18,	c. 33
90	123. 17,	c. 50	132	187. 1,	c. 35
91	125. 1,	c. 51	133	188. 12,	c. 36
92	126. 15,	c. 52	134	190. 1,	c. 37
93	128. 1,	c. 53	135	191. 22,	c. 39
94	129. 13,	c. 55	136	193. 11,	c. 41
95	130. 31,	c. 55	137	194. 30,	c. 43
96	132. 16,	c. 57	138	196. 10,	c. 44
97	134. 2,	c. 59	139	197. 26,	c. 45
98	135. 20,	c. 61	140	199. 17,	c. 46
99	137. 5,	c. 63	141	200. 30,	c. 48
100	138. 26,	c. 64	142	202. 15,	c. 50
101	140. 7,	c. 65	143	203. 28,	c. 51
102	141. 22,	c. 67	144	205. 10,	c. 53
103	143. 7,	c. 69	145	206. 24,	c. 55
104	144. 23,	c. 70	146	208. 10,	c. 57
105	146. 2,	c. 71	147	209. 25,	c. 58
106	147. 17,	c. 73	148	211. 6,	c. 60

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ

ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ.

Ι. Ὁ μὲν σωτὴρ καὶ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ψευδομαρτυρούμενος μὲν, ἐσιώπα· κατηγορούμενος δὲ, οὐδὲν ἀπεκρίνατο· πειθόμενος πάντα τὸν βίον ἑαυτοῦ, καὶ τὰς ἐν Ἰουδαίῳ πράξεις, κρείττους γεγονέναι φωνῆς ἐλεγχούσης τὴν ψευδομαρτυρίαν, καὶ λέξεων ἀπολογουμένων πρὸς τὰς κατηγορίας. Σὺ δ', ὦ φιλόθεε Ἀμβρόσιε⁽¹⁾, οὐκ οἶδ' ὅπως πρὸς τὰς Κέλσου κατὰ Χριστιανῶν ἐν συγγράμμασι ψευδομαρτυρίας, καὶ τῆς πίστεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐν βιβλίῳ κατηγορίας, ἐβουλήθης ἡμᾶς ἀπολογήσασθαι· ὡς οὐκ ὄντος ἐναργοῦς ἐλέγχου ἐν τοῖς πράγμασι, καὶ πάντων γραμμάτων κρείττονος λόγου, τοῦ τε τὰς ψευδομαρτυρίας ἀφανίζοντος, καὶ ταῖς κατηγορίαις μηδὲ πιθανότητα, εἰς τὸ δύνασθαί τι αὐτὰς, ἐνδιδόντος. Περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ὅτι ἐσιώπα ψευδομαρτυρούμενος, ἀρκεῖ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ Ματθαίου παραθέσθαι· τὰ γὰρ ἰσοδυναμοῦντα αὐτῷ ὁ Μάρκος ἔγραψεν. Ἔχει δὲ οὕτως ἡ τοῦ Ματθαίου λέξις⁽²⁾. “Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, καὶ τὸ συνέδριον, ἐζήτησαν ψευδομαρτυρίαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως θανατώσωσιν αὐτόν· καὶ οὐχ εὔρον, πολλῶν προσελθόντων ψευδομαρτύρων. Ὑστερον δὲ προσελθόντες δύο, εἶπον· οὗτος ἔφη· δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομηῆσαι. Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς, εἶπεν αὐτῷ· οὐδὲν ἀποκρίνη, ὅτι οὗτοι

(1) Cf. Euseb. Hist. Lib. vi. c. 18.

(2) Matth. xxvi. 59—62.

σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα.” Ἀλλὰ καὶ, ὅτι οὐκ ἀπεκρίνατο κατηγορούμενος, τοιαῦτα γέγραπται· “ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ ἡγεμόνος· καὶ ἐπρώτησεν αὐτὸν, λέγων· σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔφη αὐτῷ· σὺ λέγεις. Καὶ ἐν τῷ κατηγορεῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων, οὐδὲν ἀπεκρίνατο. Τότε λέγει αὐτῷ ὁ Πιλάτος· οὐκ ἀκούεις, πόσα σου καταμαρτυροῦσιν; Καὶ οὐκ ἀπεκρίθη αὐτῷ πρὸς οὐδὲν ῥῆμα, ὥστε θαυμάζειν τὸν ἡγεμόνα λίαν.”

2. Καὶ γὰρ θαυμασμοῦ ἄξιον ἦν παρὰ τοῖς καὶ μετρίως φρονεῖν δυναμένοις, τὸ, τὸν κατηγορούμενον καὶ ψευδομαρτυρούμενον, δυνάμενον ἀπολογήσασθαι, καὶ παραστήσαι ἑαυτὸν οὐδενὶ ἔνοχον ἐγκλήματι, καὶ ἐγκώμια τοῦ ἑαυτοῦ βίου διεξιελθεῖν, καὶ τῶν δυνάμεων, ὡς ἀπὸ θεοῦ γεγένηται, ἵνα δῶ τῷ δικαστῇ ὁδὸν τοῦ χρηστότερα περὶ αὐτοῦ ἀποφῆνασθαι, τοῦτο μὲν μὴ πεποιηκέναι, καταπεφρονηκέναι δὲ, καὶ μεγαλοφυῶς ὑπερεωρακέναι τοὺς κατηγοροῦντας. Ὅτι δὲ, εἰ ἀπελογήσατο, ἀπέλυσεν ἂν ὁ δικαστὴς, μηδὲ διστάσας, τὸν Ἰησοῦν, δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ αὐτοῦ, ἐν οἷς εἶπε· “τίνα θέλετε τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; τὸν Βαραββᾶν, ἢ Ἰησοῦν, τὸν λεγόμενον Χριστόν;” καὶ τοῦ, ὃ ἐπιφέρει ἡ γραφὴ λέγουσα· “ἤδει γὰρ, ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν αὐτόν.” Ἰησοῦς οὖν αἰεὶ ψευδομαρτυρεῖται, καὶ οὐκ ἔστιν ὅτε, κακίας οὔσης ἐν ἀνθρώποις, οὐ κατηγορεῖται. Καὶ αὐτὸς μὲν καὶ νῦν σιωπᾷ πρὸς ταῦτα, καὶ οὐκ ἀποκρίνεται μὲν διὰ φωνῆς, ἀπολογεῖται δὲ ἐν τῷ βίῳ τῶν γησίων ἑαυτοῦ μαθητῶν, κεκραγότι τὰ διαφέροντα, καὶ πάσης ψευδομαρτυρίας ὄντι κρείττονι, ἐλέγχων καὶ ἀνατρέπων τὰς ψευδομαρτυρίας καὶ κατηγορίας.

3. Τολμῶ μὲν οὖν καὶ φημι, ὅτι ἦν ἀξιοῖς ποιήσασθαι ἡμᾶς ἀπολογίαν, ὑπεκλύει τὴν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπολογίαν, καὶ τὴν ἐπιφανῆ τοῖς οὐκ ἀναισθήτοις δυνάμιν τοῦ Ἰησοῦ. Ὅμως δ', ἵνα μὴ δοκῶμεν ὀκνεῖν πρὸς τὸ ἐπιταχθῆν ὑπό σου, πεπειράμεθα ὑπαγορεύσαι, κατὰ τὴν παροῦσαν δυνάμιν, πρὸς ἕκαστον τῶν ὑπὸ Κέλσου γεγραμμένων, τὸ φανέν ἡμῖν ἀνα-

τρεπτικόν, τῶν πιστῶν οὐδένα δυναμένων σείσαι λόγων αὐτοῦ. Καὶ μὴ εἴη γε εἰρεθῆναι τινα, τοιαύτην ἀνειληφότα ἀγάπην τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὡς ὑπὸ τῶν ῥημάτων Κέλσου, ἢ τινος τῶν ὁμοίων, σεισθῆναι τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Παῦλος μυρία ὄσα καταλέγων τὰ εἰωθότα χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀγάπης τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὧν πάντων κρείττων ἦν ἢ ἐν αὐτῷ ἀγάπῃ, λόγον οὐ κατέταξεν ἐν τοῖς χωρίζουσιν. Πρόσχες γὰρ, ὅτι πρότερον μὲν φησι⁽¹⁾. “τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; (καθάπερ γέγραπται⁽²⁾. ‘ὅτι ἕνεκέν σου θανατούμεθα πᾶσαν τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς.’) Ἄλλ’ ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.” Δεύτερον δὲ ἄλλο τάγμα ἐκτιθέμενος τῶν πεφυκότων χωρίζει τοὺς ἀνεματίστους ἐν θεοσεβείᾳ, λέγει· “πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε ἐνεστώτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.”

4. Καὶ ἀληθῶς ἄξιον μὲν ἡμᾶς σεμνύνεσθαι ἐπὶ θλίψει μὴ χωριζούσῃ, ἢ τοῖς ἐξῆς αὐτῇ κατειλεγμένοις, οὐχὶ δὲ Παῦλον καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ εἴ τις ἐκείνοις γέγονε παραπλήσιος, διὰ τὸ πάνυ ὑπεράνω τῶν τοιούτων εἶναι, λέγοντα τό· “ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς” ὅπερ μείζον ἐστὶ τοῦ νικᾶν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀποστόλους σεμνύνεσθαι, μὴ χωριζομένους ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· σεμνύνοντο ἂν, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε τι τῶν ἐξῆς δύναται αὐτοὺς χωρίσαι ἀπὸ⁽³⁾ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Τοίουν οὐ συνήδομαι τῷ πιστεύσαντι εἰς Χριστὸν, ὡς δύνασθαι σαλευθῆναι αὐτοῦ

(1) Rom. viii. 35—39.

(2) Psalm. xlii. 22.

(3) Ita legendum ex Origene supra, quamvis vox ἀπὸ in omnibus nostris MSS. desideretur. R.

τὴν πίστιν ὑπὸ Κέλσου, τοῦ οὐδὲ κοινοτέραν ζωὴν ζῶντος ἐν ἀνθρώποις ἔτι, ἀλλ' ἤδη καὶ πάσαι νεκροῦ· ἢ τινος πιθανότητος λόγου. Οὐκ οἶδα δ' ἐν ποίῳ τάγματι λογίσασθαι χρὴ τὸν δεόμενον λόγων πρὸς τὰ Κέλσου κατὰ Χριστιανῶν ἐγκλήματα, ἐν βιβλίοις ἀναγραφομένων τῶν ἀποκαθιστάντων αὐτὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν πίστιν σεισμοῦ ἐπὶ τὸ στήναι ἐν αὐτῇ. "Ὅμως δ' ἐπεὶ ἐν τῷ πλήθει τῶν πιστεύειν νομιζομένων εὐρεθεῖεν ἂν τινες τοιοῦτοι, ὡς σαλεύεσθαι μὲν καὶ ἀνατρέπεσθαι ὑπὸ τῶν Κέλσου γραμμάτων, θεραπεύεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς πρὸς αὐτὰ ἀπολογίας, εἰ ἔχη χαρακτήρᾳ τινα καθαιρετικὸν τῶν Κέλσου, καὶ τῆς ἀληθείας παραστατικὸν τὰ λεγόμενα· ἐλογισάμεθα πεισθῆναι σου τῇ προστάξει, καὶ ὑπαγορευῆσαι πρὸς ὃ ἔπεμψας ἡμῖν σύγγραμμα· ὅπερ οὐκ οἰμαί τινα τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ, κἂν ἐπ' ὀλίγον προκοφάντων, συγκαταθέσθαι εἶναι λόγον ἀληθῆ, ὡς ἐπέγραψεν ὁ Κέλσος.

5. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος, συνιδὼν ὅτι ἐστὶν ἐν φιλοσοφίᾳ ἑλληνικῇ οὐκ εὐκαταφρόνητα τοῖς πολλοῖς πιθανὰ, παριστάντα τὸ ψεῦδος ὡς ἀλήθειαν, φησὶν ἐπ' ἐκείνοις τό⁽¹⁾. "βλέπετε, μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν." Καὶ ὁρῶν ἐν τοῖς λόγοις τῆς τοῦ κόσμου σοφίας ἐμφαινόμενόν τι μέγεθος, εἶπεν εἶναι τοὺς λόγους τῶν φιλοσόφων "κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου." Οὐδεὶς δὲ τῶν νοῦν ἐχόντων φῆσαι ἂν καὶ τὰ Κέλσου "κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου" εἶναι γεγραμμένα. Κάκεῖνα μὲν ἔχοντά τι ἀπατηλὸν, καὶ κενὴν ἀπάτην ὠνόμασε, τάχα πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπάτης τινὸς οὐ κενῆ· ἦν θεωρήσας ὁ Ἱερεμίας, ἐτύλμησε πρὸς θεὸν εἰπεῖν τό⁽²⁾. "ἠπάτησάς με, κύριε, καὶ ἠπατήθην· ἐκράτησας, καὶ ἡδυνήθης." Τὰ δὲ Κέλσου οὐδαμῶς ἀπάτην ἔχειν μοι φαίνεται, διὸ οὐδὲ κενὴ· ὅποιαν ἔχει τὰ τῶν αἰρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ πηξάντων, καὶ τὸν νοῦν οὐ τὸν τυχόντα κατ' ἐκεῖνα ἀνειληφύτων. Καὶ ὡσπερ οὐ τὸ τυχόν τῶν ψευδομένων ἐν γεωμετρικοῖς θεωρήμασι ψευδογραφομένον τις ἂν λέγοι, ἢ καὶ ἀναγράφοι γυμνασίου

(1) Coloss. ii. 8.

(2) Jerem. xx. 7.

ἔνεκεν τοῦ ὑπὸ τοιούτων· οὕτως παραπλήσια εἶναι χρὴ τοῖς τῶν αἰρέσεις πηξάντων ἐν φιλοσοφίᾳ νοήμασι, τὰ μέλλοντα ὁμοίως ἐκείνοις λέγεσθαι κενὴν ἀπάτην, καὶ παράδοσιν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου.

6. Τοῦτο δὲ τὸ προοίμιον, μετὰ τὸ ὑπαγορεῦσαι πάντα τὰ μέχρι τῆς παρὰ Κέλσῳ τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν προσωποποιίας, ἔδοξεν ἡμῖν προτάξαι τῆς ἀρχῆς· ἵν' αὐτῷ προεντυγχάνῃ ὁ ἀναγνωσόμενος τὰ πρὸς Κέλσον ἡμῖν ὑπαγορευθέντα, καὶ ἴδῃ, ὅτι οὐ πᾶν πιστοῖς γέγραπται τὸ βιβλίον τοῦτο, ἀλλ' ἢ τέλεον ἀγεύστοις τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἢ τοῖς, ὡς ὁ ἀπόστολος ὠνόμασεν, ἀσθενοῦσιν ἐν τῇ πίστει. Εἶπε δ' οὕτως⁽¹⁾. “τὸν δ' ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε.” Ἀπολογησάσθω δὲ τὸ προοίμιον, ὅτι ἄλλη μὲν προθέσει τὴν ἀρχὴν τῶν πρὸς Κέλσον ὑπηγορευσάμεν, ἄλλη δὲ τὰ μετὰ τὴν ἀρχήν. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐσκοποῦμεν ὑποσημειώσασθαι τὰ κεφάλαια, καὶ διὰ βραχείων τὰ πρὸς αὐτὰ λεγόμενα· εἶτα μετὰ τοῦτο σωματοποιῆσαι τὸν λόγον. Ὑστερον δ' αὐτὰ τὰ πράγματα ὑπέβαλεν ἡμῖν, φειδομένοις χρόνου, ἀρκεσθῆναι μὲν τοῖς κατὰ τὴν ἀρχὴν οὕτως ὑπαγορευθεῖσιν· ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, συγγραφικῶς ἀγωνίσασθαι πρὸς τὰ Κέλσου καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα. Διόπερ αἰτοῦμεν συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀρχῇ τῶν μετὰ τὸ προοίμιον. Ἐὰν δὲ μὴ κινηθῆς καὶ ὑπὸ τῶν ἐξῆς ὑπαγορευθέντων ἀνυσίμως· καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὴν ὁμοίαν συγγνώμην αἰτῶν, ἀναπέμπω σε, εἴαν περ ἔτι θέλῃς δι' ὑπαγορεύσεων τὰς λύσεις σοι τῶν Κέλσου γενέσθαι λόγων, ἐπὶ τοῖς ἡμῶν συνετωτέρους καὶ δυνατοῖς, διὰ λέξεων καὶ βιβλίων ἀνατρέπειν δυναμένους τὰ καθ' ἡμῶν τοῦ Κέλσου ἐγκλήματα. Πλὴν βελτίων ὁ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν δεηθεῖς, κἂν ἐντυχὼν τῷ Κέλσου συγγράμματι, τῆς πρὸς αὐτὸ ἀπολογίας· ἀλλ' ὑπερφρονήσας πάντα τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἐν Χριστῷ πιστοῦ, διὰ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα, εὐλόγως καταφρονοῦμενα.

(1) Rom. xiv. 1.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ.

Τόμος πρῶτος.

1. Πρῶτον τῷ Κέλσῳ κεφάλαιόν ἐστι βουλομένῳ διαβαλεῖν Χριστιανισμὸν, ὡς συνθήκας κρύβδην πρὸς ἀλλήλους ποιουμένων Χριστιανῶν παρὰ τὰ νενομισμένα, ὅτι τῶν συνθηκῶν αἱ μὲν εἰσι φανεραὶ, ὅσαι κατὰ νόμους γίνονται· αἱ δὲ ἀφανεῖς, ὅσαι παρὰ τὰ νενομισμένα συντελοῦνται. Καὶ βούλεται διαβυλεῖν τὴν καλουμένην Ἀγάπην Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους⁽¹⁾, ἀπὸ τοῦ κοινῷ κινδύνου ὑφισταμένην, καὶ δυναμένην ὑπερόρκια⁽²⁾. Ἐπεὶ οὖν τὸν κοινὸν νόμον θρυλλεῖ, παρὰ τοῦτον λέγων Χριστιανοῖς τὰς συνθήκας· λεκτέον πρὸς τοῦτο, ὅτι, ὥσπερ εἴ τις παρὰ Σκύθαις νόμους ἀθέσμους ἔχουσι γενόμενος, ἀναχωρήσεως μὴ ἔχων καιρὸν, βιοῦν παρ' ἐκείνοις ἀναγκάζοιτο, εὐλόγως ἂν οὗτος, διὰ τὸν τῆς ἀληθείας νόμον, ὡς πρὸς τοὺς Σκύθας παρανομίαν, καὶ συνθήκας πρὸς τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτῷ φρονούντας ποιῆσαι ἂν παρὰ τὰ ἐκείνοις νενομισμένα· οὕτως παρ' ἀληθείᾳ δικαζούσῃ οἱ νόμοι τῶν ἐθνῶν, οἱ περὶ ἀγαλμάτων καὶ τῆς ἀθέου πολυθεότητος, νόμοι εἰσὶ Σκυθῶν, καὶ εἴ τι Σκυθῶν ἀσεβέστερον. Οὐκ ἄλογον οὖν συνθήκας παρὰ τὰ νενομισμένα ποιεῖν, τὰς ὑπὲρ ἀληθείας. "Ὡσπερ γὰρ, εἰ ὑπὲρ τοῦ τύραννον προλαβόντα τὰ τῆς πόλεως ἀνελεῖν, συνθήκας τινὲς κρύβδην ἐποιοῦντο, καλῶς ἂν ἐποίουν· οὕτω δὲ καὶ

(1) Ruæus, "lego, ὡς ἀπὸ τοῦ. κ. τ. λ."

(2) Seldenus, "de synedriis veterum Hebræorum," legebat, ὑπὲρ ὄρκια. Bohe-
rellus, apud R.

Χριστιανοί, τυραννούντος τοῦ παρ' αὐτοῖς καλουμένου διαβόλου, καὶ τοῦ ψεύδους, συνθήκας ποιοῦνται παρὰ τὰ νενομισμένα τῷ διαβόλῳ, κατὰ τοῦ διαβόλου, καὶ ὑπὲρ σωτηρίας ἐτέρων, οὓς ἂν πείσαι δυνηθῶσιν ἀποστήναι τοῦ ὠσανεὶ Σκυθῶν καὶ τυράννου νόμου.

2. Ἐξῆς βάρβαρόν φησιν ἄνωθεν εἶναι τὸ δόγμα, δηλονότι τὸν Ἰουδαϊσμόν, οὗ Χριστιανισμὸς ἤρτηται. Καὶ εὐγνωμόνως γε οὐκ ὀνειδίξει ἐπὶ τῇ ἀπὸ βαρβάρων ἀρχῇ τῷ λόγῳ, ἐπαιῶν ὡς ἱκανοὺς εὑρεῖν δόγματα τοὺς βαρβάρους. Προστίθῃσι δὲ τούτοις, ὅτι κρίναι καὶ βεβαιώσασθαι καὶ ἀσκήσαι πρὸς ἀρετὴν τὰ ὑπὸ βαρβάρων εὑρεθέντα, ἀμείνονές εἰσιν Ἕλληνες. Τοῦτ' οὖν ἡμῖν ἐστὶν ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων, εἰς ἀπολογίαὶν περὶ τῶν ἐν Χριστιανισμῷ κειμένων, ὄντων ἀληθῶν· ὅτι ἀπὸ Ἑλληνικῶν τις δογματίων καὶ γυμνασίῳν ἐλθὼν ἐπὶ τὸν λόγον, οὐ μόνον κρίνει ἂν αὐτὰ⁽¹⁾ ἀληθῆ, ἀλλὰ καὶ ἀσκήσας κατασκευάσαι ἂν, καὶ τὸ δοκοῦν ἐλλιπές, ὡς πρὸς Ἑλληνικὴν ἀπόδειξιν, ἀναπληρώσαι, κατασκευάζων τὴν Χριστιανισμοῦ ἀληθότητα. Λεκτέον δ' ἔτι πρὸς τοῦτο, ὅτι ἐστὶ τις οἰκεία ἀπόδειξις τοῦ λόγου, θειότερα παρὰ τὴν ἀπὸ διαλεκτικῆς Ἑλληνικῆν. Ταύτην δὲ τὴν θειότεραν ὁ ἀπόστολος ὀνομάζει ἀπόδειξιν⁽²⁾ πνεύματος καὶ δυνάμεως· πνεύματος μὲν, διὰ τὰς προφητείας, ἱκανὰς πιστοποιῆσαι τὸν ἐντυγχάνοντα, μάλιστα εἰς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ· δυνάμεως δὲ, διὰ τὰς τεραστίους δυνάμεις, αἷς κατασκευαστέον γεγενῆσθαι καὶ ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἴχνη δὲ αὐτῶν ἔτι σώζεσθαι παρὰ τοῖς κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου βιοῦσι.

3. Μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ κρύφα Χριστιανούς τὰ ἀρέσκοντα ἑαυτοῖς ποιεῖν καὶ διδάσκειν εἰπὼν, καὶ ὅτι οὐ μάτην τοῦτο ποιοῦσιν, ἅτε διωθόμενοι τὴν ἐπληρωμένην αὐτοῖς δίκην τοῦ θανάτου· ὁμοιοὶ τὸν κίνδυνον κινδύνοις τοῖς συμβεβηκόσιν ἐπὶ φιλοσοφία ὡς Σωκράτει· ἐδύνατο λέγειν καὶ ὡς Πυθαγόρᾳ, καὶ ἄλλοις φιλοσόφοις. Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι ἐπὶ Σωκράτει μὲν εὐθέως Ἀθηναῖοι μετενόησαν, καὶ οὐδὲν παρ-

(1) *Quietus scribendum putat αὐτοῦ, et subaudit τὸν λόγον.* R.

(2) Cf. 1 Cor. ii. 4.

ἔμεινεν αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ πικρὸν, οὐδ' ἐπὶ Πυθαγόρα. Οἱ γοῦν Πυθαγόρειοι ἐπὶ πλείον τὰς διατριβὰς συνεστήσαντο ἐν Ἰταλίᾳ, τῇ κληθείσῃ μεγάλη Ἑλλάδι· ἐπὶ δὲ Χριστιανοῖς ἡ Ῥωμαίων σύγκλητος βουλὴ, καὶ οἱ κατὰ καιρὸν βασιλεῖς, καὶ τὰ στρατιωτικὰ, καὶ οἱ δῆμοι, καὶ οἱ τῶν πιστευόντων συγγενεῖς προσπολεμήσαντες τῷ λόγῳ, ἐκώλυσαν ἂν αὐτὸν νικηθέντα ὑπὸ τῆς τῶν τοσοῦτων ἐπιβουλήs, εἰ μὴ θεία δυνάμει ὑπερέκνυσε καὶ ὑπερανέβη, ὡς νικῆσαι ὅλον κόσμον αὐτῷ ἐπιβουλεύοντα.

4. Ἴδωμεν καὶ ὡς τὸν ἠθικὸν τόπον οἴεται διαβαλεῖν, τῷ κοινὸν εἶναι καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους φιλοσόφους, ὡς οὐ σεμνόν τι καὶ καινὸν μάθημα. Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ὅτι τοῖς εἰσάγουσι κρίσιν δικαίαν θεοῦ ἀποκέκλειστο ἂν ἡ ἐπὶ τοῖς ἀμαρτανομένοις δίκη, μὴ πάντων ἐχόντων κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας πρόληψιν ὑγιῆ περὶ τοῦ ἠθικοῦ τόπου. Διόπερ οὐδὲν θαυμαστὸν, τὸν αὐτὸν θεὸν, ἅπερ ἐδίδαξε διὰ τῶν προφητῶν καὶ τοῦ σωτῆρος, ἐγκατεσπαρκέναι ταῖς ἀπάντων ἀνθρώπων ψυχαῖς· ἵν' ἀναπολόγητος ἐν τῇ θείᾳ κρίσει πᾶς ἄνθρωπος ᾗ, ἔχων τὸ βούλημα⁽¹⁾ τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ· ὅπερ ἠνίκατο ἐν ᾧ νομίζουσιν Ἕλληνες μύθῳ ὁ λόγος, ποιήσας τὸν θεὸν γεγραφέναι τῷ ἰδίῳ δακτύλῳ τὰς ἐντολάς, καὶ Μωϋσεῖ δεδωκέναι, ἃς συνέτριψεν ἡ κακία τῶν μοσχοποιησάντων, ὡς εἰ ἔλεγεν, ἐπέκλυσεν ἡ χύσις τῆς ἀμαρτίας. Δεύτερον δὲ γράψας, πάλιν ἔδωκε λατομήσαντος λίθους Μωσέως ὁ θεὸς, οἰονεὶ τοῦ προφητικοῦ λόγου εὐτρεπίζοντος ψυχὴν, μετὰ τὴν πρώτην ἀμαρτίαν, δευτέροις γράμμασι τοῦ θεοῦ.

5. Τὰ δὲ περὶ τῆς εἰδωλολατρίας, ὡς ἴδια τῶν ἀπὸ τοῦ λόγου ἐκτιθέμενος, καὶ ὑποκατασκευάζει, λέγων, αὐτοὺς διὰ τοῦτο μὴ νομίζειν αὐτοὺς⁽²⁾ χειροποιήτους θεοὺς, ἐπεὶ μὴ εὐλογόν ἐστι τὰ ὑπὸ φαυλοτάτων δημιουργῶν καὶ μοχθηρῶν τὸ ἦθος εἰργασμένα, εἶναι θεοὺς, πολλακίς καὶ ὑπὸ ἀδίκων ἀνθρώπων κατασκευασθέντα. Ἐν τοῖς ἐξῆς οὖν θέλων αὐτὸ κοινοποιῆσαι, ὡς οὐ πρῶτον ὑπὸ τούτου εὐρεθὲν, ἐκτίθεται

(1) Edd. Spenc. ad marg. τὸ ἔργον. Cf. Rom. ii. 15.

(2) Legendum videtur cum Boherello, μὴ νομίζειν τοὺς χειροποιήτους θεοὺς. R.

Ἡρακλείτου λέξιν, τὴν λέγουσαν “ὁμοια, ὡς εἴ τις τοῖς δόμοις λασχηνέοιτο, ποιεῖν τοὺς προσιόντας ὡς θεοῖς τοῖς ἀψύχοις.” Οὐκοῦν καὶ περὶ τούτου λεκτέον, ὅτι ὁμοίως τῷ ἄλλῳ ἠθικῶ τῶν ἐγκατεσπάρησαν τοῖς ἀνθρώποις ἐννοιαί, ἀφ’ ὧν καὶ ὁ Ἡρακλείτος, καὶ εἴ τις ἄλλος Ἑλλήνων ἢ βαρβάρων τούτ’ ἐνενόησε κατασκευάσαι. Ἐκτίθεται γὰρ καὶ Πέρσας τούτο φρονούντας, παρατιθέμενος Ἡρόδοτον ἱστοροῦντα αὐτό. Προσθήσομεν δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅτι καὶ Ζήνων ὁ Κιτιτιεύς ἐν τῇ Πολιτείᾳ φησὶν “ἰερά τε οἰκοδομεῖν οὐδὲν δεήσει· ἱερὸν γὰρ οὐδὲν χρῆ νομίζειν, οὐδὲ πολλοῦ ἄξιον καὶ ἄγιον, οἰκοδομῶν τε ἔργον καὶ βαναύσων.” Σαφὲς οὖν, ὅτι καὶ περὶ τούτου τοῦ δόγματος γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων γράμμασι θεοῦ τὸ πρακτέον.

6. Μετὰ ταῦτα οὐκ οἶδα πόθεν κινούμενος ὁ Κέλσος φησὶ, δαιμόνων τινῶν ὀνόμασι καὶ κατακλήσεσι⁽¹⁾ δοκεῖν ἰσχύειν Χριστιανούς· ὡς οἶμαι, αἰνισσόμενος τὰ περὶ τῶν κατεπαρόντων τοὺς δαίμονας καὶ ἐξελαυνόντων. Ἔοικε δὲ σαφῶς συκοφαντεῖν τὸν λόγον. Οὐ γὰρ κατακλήσεσιν ἰσχύειν δοκοῦσιν, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ μετὰ τῆς ἀπαγγελίας τῶν περὶ αὐτὸν ἱστοριῶν. Ταῦτα γὰρ λεγόμενα πολλάκις τοὺς δαίμονας πεποιήκεν ἀνθρώπων χωρισθῆναι, καὶ μάλισθ’, ὅταν οἱ λέγοντες ἀπὸ διαθέσεως ὑγιούς καὶ πεπιστευκίας γνησίως αὐτὰ λέγωσι. Τοσοῦτον μὲν γε δύναται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ⁽²⁾ κατὰ τῶν δαιμόνων, ὡς ἔσθ’ ὅτε καὶ ὑπὸ φαύλων ὀνομαζόμενον ἀνύειν· ὅπερ διδάσκων ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγε “πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις ἐποιήσαμεν.” Τοῦτο δ’ οὐκ οἶδα πότερον ἐκὼν παρεῖδε καὶ κακουργεῖ ὁ Κέλσος, ἢ μὴ ἐπιστάμενος. Κατηγορεῖ δ’ ἐν τοῖς ἐξῆς καὶ τοῦ σωτῆρος, ὡς γοητεία δυνηθέντος ἃ ἔδοξε παράδοξα πεποιήκεναι, καὶ προῖδόντος, ὅτι μέλλουσι καὶ ἄλλοι τὰ αὐτὰ μαθήματα ἐγνωκότες ποιεῖν τὸ αὐτὸ, σεμνυνόμενοι τῷ θεοῦ δυνάμει ποιεῖν· οὐς τινὰς ἀπελαύνει τῆς ἑαυτοῦ πολι-

(1) Sic omnes Codd. MSS. exc. Joliano, qui in textu cum Hoeschelio habet: κατακλήσει. R. Edd. Spenc. ad marg. κατακλήσει. L.

(2) Cod. Regius: τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Θεοῦ. R.

τείας ὁ Ἰησοῦς. Καὶ κατηγορεῖ αὐτοῦ, ὅτι εἰ δικαίως ἀπελαύ-
νει, καὶ αὐτὸς ἔνοχος ὢν τοῖς αὐτοῖς, φαῦλός ἐστιν· εἰ δ' αὐτὸς
οὐ φαῦλος ταῦτα ποιήσας, οὐδ' οἱ ὁμοίως αὐτῷ πράττοντες.
Ἄντικρυς δέ, κἂν δοκῇ ἀνέλεγκτον εἶναι τὸ περὶ τοῦ Ἰησοῦ,
πῶς ταῦτα ἐποίησε· σαφές, ὅτι Χριστιανοὶ οὐδεμιᾷ μελέτῃ
ἐπφῶδων χρώμενοι, ἐντυγχάνουσι· ἀλλὰ τῷ ὀνόματι τοῦ
Ἰησοῦ, καὶ ἄλλων λόγων πεπιστευμένων κατὰ τὴν θείαν
γραφὴν.

7. Εἰτ' ἐπεὶ πολλάκις ὀνομάζει κρύφιον τὸ δόγμα, καὶ
ἐν τούτῳ αὐτὸν ἐλεγκτέον· σχεδὸν παντὸς τοῦ κόσμου ἐγνω-
κότος τὸ κήρυγμα Χριστιανῶν μᾶλλον, ἢ τὰ τοῖς φιλοσόφοις
ἀρέσκοντα. Τίνα γὰρ λανθάνει ἢ ἐκ παρθένου γέννησις Ἰη-
σοῦ, καὶ ὁ ἐσταυρωμένος, καὶ ἡ παρὰ πολλοῖς πεπιστευμένη
ἀνάστασις αὐτοῦ, καὶ ἡ καταγγελλομένη κρίσις, κολάζουσα
μὲν κατ' ἀξίαν τοὺς ἀμαρτάνοντας, γέρωσ δ' ἀξιούσα τοὺς δικαί-
ους; Ἀλλὰ καὶ μὴν⁽¹⁾ νοηθὲν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως μυστή-
ριον, θρυλλεῖται γελώμενον ὑπὸ τῶν ἀπίστων. Ἐπὶ τούτοις
οὐδ' λέγειν κρύφιον εἶναι τὸ δόγμα, πάνυ ἐστὶν ἄτοπον· τὸ δ'
εἶναι τινα οἶον μετὰ τὰ ἐξωτερικά, μὴ εἰς τοὺς πολλοὺς φθά-
νοντα, οὐ μόνου ἴδιον τοῦ Χριστιανῶν λόγου, ἀλλὰ γὰρ καὶ
τοῦ φιλοσόφων· παρ' οἷς τινες μὲν ἦσαν ἐξωτερικοὶ λόγοι,
ἕτεροι δὲ ἐσωτερικοί. Καὶ τινες μὲν ἀκούοντες Πυθαγόρα⁽²⁾ ὡς
“αὐτὸς ἔφα” ἄλλοι δ' ἐν ἀπορρήτῳ διδασκόμενοι τὰ μὴ ἄξια
φθάνειν εἰς ἀκοὰς βεβήλους καὶ μηδέπω κεκαθαρμένους. Καὶ
πάντα δὲ τὰ πανταχοῦ μυστήρια κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν
βάρβαρον, κρύφια ὄντα οὐ διαβέβληται· διόπερ μάτην μηδὲ
νοήσας ἀκριβῶς τὸ κρύφιον τοῦ Χριστιανισμοῦ, διαβάλλει
αὐτό.

8. Ἔοικε δὲ μετὰ δεινότητος συναγορεύειν πῶς τοῖς
μαρτυροῦσι τῷ Χριστιανισμῷ μέχρι θανάτου, λέγων· “Καὶ
οὐ τοῦτο λέγω, ὡς χρὴ τὸν ἀγαθοῦ δόγματος περιεχόμενον,
εἰ μέλλει δι' αὐτὸ κινδυνεύειν παρ' ἀνθρώποις, ἀποστῆναι τοῦ
δόγματος, ἢ πλάσασθαι ὡς ἀφέστηκεν, ἢ ἕξαρνον γενέσθαι.”

(1) Lego, καὶ μὴ νοηθέν. B.

(2) Qu. Πυθαγόρα?

Καὶ καταγινώσκει γε τῶν φρονούντων μὲν τὰ Χριστιανισμοῦ, προσποιουμένων δὲ μὴ φρονεῖν, ἢ ἀρνούμενων, λέγων· “μὴ δεῖν τὸν ἐν τῷ δόγματι πλάσασθαι ὡς ἀφέστηκεν, ἢ ἔξαρνον αὐτοῦ γενέσθαι.” Ἐλεγκτέον δὴ ὡς τὰ ἐναντία ἑαυτῷ λέγοντα τὸν Κέλσον. Εὐρίσκεται μὲν γὰρ ἐξ ἄλλων συγγραμμάτων Ἐπικουρείος ὧν· ἐνταῦθα δὲ, διὰ τὸ δοκεῖν εὐλογώτερον κατηγορεῖν τοῦ λόγου, μὴ ὁμολογῶν τὰ Ἐπικουρίου, προσποιεῖται κρεῖττόν τι τοῦ γῆϊνου εἶναι ἐν ἀνθρώπῳ συγγενὲς θεοῦ, καὶ φησιν· “ὅτι οἷς τοῦτο εὖ ἔχει,” τουτέστιν ἡ ψυχὴ, “πάντη ἐφίεται⁽¹⁾ τοῦ συγγενούς,” λέγει δὲ τοῦ θεοῦ, “καὶ ἀκούει ἀείτι καὶ ἀναμιμνήσκεισθαι περὶ ἐκείνου ποθοῦσιν.” “Οὐρα οὖν τὸ νόθον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς, ὅτι προειπὼν, ὡς “χρὴ τὸν ἀγαθοῦ δόγματος περιεχόμενον, καὶ εἰ μέλλει δι’ αὐτὸ κινδυνεύειν παρ’ ἀνθρώποις, μὴ ἀφίστασθαι τοῦ δόγματος, μηδὲ πλάσασθαι ὡς ἀφέστηκε, μηδ’ ἔξαρνον γενέσθαι,” αὐτὸς τοῖς ἐναντίοις πᾶσι περιπίπτει. Ἦιδει γὰρ, ὅτι ὁμολογῶν Ἐπικουρείος εἶναι, οὐκ ἂν ἔχοι τὸ ἀξιόπιστον ἐν τῷ κατηγορεῖν τῶν ὅπως ποτὲ πρόνοιαν εἰσαγαγόντων, καὶ θεὸν ἐφιστάντων τοῖς οὔσι. Δύο δὲ παρελήφαμεν Κέλσους γεγονέναι Ἐπικουρείους· τὸν μὲν πρότερον, κατὰ Νέρωνα· τοῦτον δὲ, κατὰ Ἀδριανόν, καὶ κατωτέρω.

9. Μετὰ ταῦτα προτρέπει ἐπὶ τὸ λόγῳ ἀκολουθοῦντας καὶ λογικῷ ὁδηγῷ, παραδέχεσθαι δόγματα ὡς πάντως ἀπάτης γινομένης τῷ μὴ οὕτω συγκατατιθεμένῳ τισί· καὶ ἕξομοιοῖ τοὺς ἀλόγως πιστεύοντας Μητραγύρταις⁽²⁾, καὶ τερατοσκοποῖς⁽³⁾, Μίθραις⁽⁴⁾ τε καὶ Σαββαδίοις⁽⁵⁾, καὶ ὅτῳ τις προσέτυχεν, Ἐκάτης, ἢ ἄλλης δαίμονος, ἢ δαιμόνων φάσμασιν. Ὡς γὰρ ἐν ἐκείνοις πολλάκις μοχθηροὶ ἄνθρωποι ἐπιβαίνοντες τῇ ιδιωτείᾳ τῶν εὐεξαπατήτων, ἄγουσιν αὐτοὺς ἢ βούλονται· οὕτω φησὶ καὶ ἐν τοῖς Χριστιανοῖς γίγνεσθαι. Φησὶ δὲ “τινας μὴδὲ βουλομέ-

(1) *Guieto scribendum videtur ἐφίεται.* R.

(2) *De his vid. Clem. Alex. Protreptic.*

(3) *Cf. Deut. xviii. et Zach. iii.*

(4) *Cf. Justin. Martyr. Apolog. II. et Colloq. cum Tryphone.*

(5) *Philocal. Σαββίτοις.* R. *Cf. Clem. Alex. Protreptic.*

νοὺς διδόναι ἢ λαμβάνειν λόγον περὶ ὧν πιστεύουσι, χρῆσθαι τῷ “μὴ ἐξέταξε, ἀλλὰ πίστευσον” καὶ “ἡ πίστις σου σώσει σε.” Καὶ φησιν αὐτοὺς λέγειν “κακὸν ἢ ἐν τῷ βίῳ σοφία, ἀγαθὸν δ’ ἢ μωρία.” Δεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν οἶόν τε πάντας καταλιπόντας τὰ τοῦ βίου πράγματα σχολάζειν τῷ φιλοσοφεῖν, ἄλλην ὁδὸν οὐ μεταδιωκτέον οὐδενί, ἢ ταύτην μόνην. Εὐρεθήσεται γὰρ καὶ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ οὐκ ἐλάττων, ἵνα μὴ φορτικόν τι εἶπω, ἐξέτασις τῶν πεπιστευμένων, καὶ διήγησις τῶν ἐν τοῖς προφήταις αἰνιγμάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παραβολῶν, καὶ ἄλλων μυρίων συμβολικῶς γεγενημένων, ἢ νενομοθετημένων. Εἰ δὲ τοῦτ’ ἀμήχανον, πῆ μὲν διὰ τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, πῆ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, σφόδρα ὀλίγων ἐπὶ τὸν λόγον ἀπτόντων· ποία ἂν ἄλλη βελτίων μέθοδος πρὸς τὸ τοῖς πολλοῖς βοηθῆσαι εὐρεθίη, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἔθνεσι παραδοθείσης; Καὶ πυνθανόμεθά⁽¹⁾ γε περὶ τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων, τὴν πολλὴν χύσιν τῆς κακίας ἀποθεμένων, ἐν ἧ πρότερον ἐκαλινδοῦντο· πρότερον βέλτιόν ἐστιν αὐτοῖς ἀλόγως πιστεύουσι κατεστάλθαι πως τὰ ἤθη καὶ ὠφελῆσθαι, διὰ τὴν περὶ τῶν κολαζομένων ἐπὶ ἀμαρτίαις, καὶ τιμωμένων ἐπὶ ἔργοις χρηστοῖς πίστιν, ἢ μὴ προσίεσθαι αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν μετὰ ψιλῆς πίστεως, ἕως ἂν ἐπιδῶσιν ἑαυτοὺς ἐξετάσει λόγων; Φανερώς γὰρ οἱ πάντες παρ’ ἐλαχίστους οὐδὲ τοῦτο λήψονται, ὅπερ εἰλήφασιν, ἐκ τοῦ ἀπλῶς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίστῳ βίῳ. Εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἐστι τοῦ, τὸ φιλάνθρωπον τοῦ λόγου οὐκ ἄθει τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεδημηκέναι· καὶ τοῦτ’ αὐτοῖς συγκαταριθμητέον. Ὁ γὰρ εὐλαβῆς οὐδὲ σωματῶν ἰατρὸν, πολλοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον νοσοῦντας ἀγαγόντα, οἴησεται ἄθει πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ἐπιδημεῖν· οὐδὲν γὰρ χρηστὸν ἐν ἀνθρώποις ἄθει γίγνεται. Εἰ δὲ ὁ πολλῶν σώματα θεραπεύσας, ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον προαγαγὼν, οὐκ ἄθει θεραπεύει· πόσῳ πλέον ὁ πολλῶν ψυχὰς θεραπεύσας, καὶ ἐπιστρέψας, καὶ βελτιώσας, καὶ ἀπαρτήσας αὐτὰς θεοῦ τοῦ ἐπὶ πᾶσι, καὶ διδάξας πᾶσαν πρᾶξιν ἀναφέρειν ἐπὶ

(1) Lego πυνθανόμεθα. R.

τὴν ἐκείνου ἀρέσκειαν, καὶ πάντ' ἐκκλίνειν, ὅσ' ἀπάρεστά ἐστι θεῶ, καὶ μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τῶν λεγομένων, ἢ πραττομένων, ἢ καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐρχομένων ;

ΙΟ. Εἴτ', ἐπεὶ τὰ περὶ τῆς πίστεως θρυλλοῦσι, λεκτέον, ὅτι ἡμεῖς μὲν, παραλαμβάνοντες αὐτὴν ὡς χρήσιμον τοῖς πολλοῖς, ὁμολογοῦμεν διδάσκειν πιστεύειν καὶ ἀλόγως, τοὺς μὴ δυναμένους πάντα καταλιπεῖν, καὶ ἀκολουθεῖν ἐξετάσει λόγου· ἐκείνοι δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦντες, τοῖς ἔργοις αὐτὸ ποιοῦσι. Τίς γὰρ προτραπεῖς ἐπὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀποκληρωτικῶς ἐπὶ τινα αἵρεσιν ἑαυτὸν φιλοσόφων ρίψας, ἢ τῷ εὐπορηκεῖναι τοιοῦδε διδασκάλου, ἄλλως ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται, ἢ τῷ πιστεύειν τὴν αἵρεσιν ἐκείνην κρείττονα εἶναι ; Οὐ γὰρ περιμείνας ἀκοῦσαι τοὺς πάντων φιλοσόφων λόγους, καὶ τῶν διαφόρων αἱρέσεων, καὶ τὴν ἀνατροπὴν μὲν τῶνδε, κατασκευὴν δὲ ἐτέρων, οὕτως αἰρεῖται ἤτοι Στωϊκὸς, ἢ Πλατωνικὸς, ἢ Περιπατητικὸς, ἢ Ἐπικουρείος εἶναι, ἢ ὁποιασδήποτε φιλοσόφων αἱρέσεως· ἀλλ' ἀλόγῳ τινὶ, κἂν μὴ βούλωνται τοῦτο ὁμολογεῖν, φορᾶ ἔρχεται ἐπὶ τὸ ἀσκήσαι, (φέρ' εἰπεῖν), τὸν Στωϊκὸν λόγον, καταλιπὼν τε τοὺς λοιπούς· ἢ τὸν Πλατωνικὸν ὑπερφρονήσας, ὡς ταπεινότερον τῶν ἄλλων, ἢ τὸν Περιπατητικὸν, ὡς ἀνθρωπικώτερον, καὶ μᾶλλον τῶν λοιπῶν αἱρέσεων εὐγνωμόνως ὁμολογοῦντα τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ. Καὶ ἀπὸ πρώτης δὲ προσβολῆς ταραχθέντες τινὲς εἰς τὸν περὶ προνοίας λόγον, ἐκ τῶν ἐπὶ γῆς γενομένων⁽¹⁾ φάυλοις καὶ σπουδαίοις, προπετέστερον συγκατέθεντο τῷ μηδαμῶς εἶναι πρόνοιαν, καὶ τὸν Ἐπικούρου καὶ Κέλσου εἴλοντο λόγον.

ΙΙ. Εἴπερ οὖν δεῖ πιστεύειν, ὡς ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἐνὶ τινὶ τῶν αἱρέσεων εἰσηγησαμένων ἐν Ἑλλησιν ἢ βαρβάροις πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῶ, καὶ τῷ διδάσκοντι τοῦτον μόνον δεῖν σέβειν, τὰ δὲ λοιπὰ, ἤτοι ὡς μὴ ὄντα, ἢ ὡς ὄντα μὲν, καὶ τιμῆς ἄξια, οὐ μὴν καὶ προσκυνήσεως καὶ σεβασμοῦ, παρορᾶν ; Περὶ ὧν ὁ μὴ πιστεύων μόνον, ἀλλὰ καὶ λόγῳ θεωρῶν τὰ πράγματα, ἐρεῖ τὰς ὑποπιπτούσας αὐτῷ, καὶ εὕρισκόμενας ἐκ τοῦ πάνυ ζητεῖν ἀποδείξεις. Πῶς δ' οὐκ εὐλογώ-

(1) Philocal. γινόμενων.

τερον, πάντων τῶν ἀνθρωπίνων πίστεως ἠρτημένων, ἐκείνων μᾶλλον πιστεύειν τῷ θεῷ; Τίς γὰρ πλεῖ, ἢ γαμεί, ἢ παιδοποιεῖται, ἢ ῥίπτει τὰ σπέρματα ἐπὶ τὴν γῆν, μὴ τὰ κρείττονα πιστεύων ἀπαντήσεσθαι, δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐναντία γενέσθαι, καὶ ἔστιν ὅτε γινομένου; Ἄλλ' ὁμως ἢ περὶ τοῦ τὰ κρείττονα καὶ τὰ κατ' εὐχὴν ἀπαντήσεσθαι πίστις τολμᾶν πάντας ποιεῖ, καὶ ἐπὶ τὰ ἀδῆλα καὶ δυνατὰ ἄλλως συμβῆναι. Εἰ δὲ συνέχει τὸν βίον ἐν πάσῃ πράξει ἀδῆλφ, ὅπως ἐκβήσεται, ἢ ἐλπὶς καὶ ἢ περὶ τῶν μελλόντων χρηστοτέρα πίστις· πῶς οὐ μᾶλλον αὕτη παραληφθήσεται εὐλόγως τῷ πιστεύοντι ὑπὲρ τὴν πλεομένην θάλασσαν, καὶ γῆν σπειρομένην, καὶ γυναῖκα γαμουμένην, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἀνθρώποις πράγματα, τῷ ταῦτα πάντα δημιουργήσαντι θεῷ, καὶ τῷ μετὰ ὑπερβαλλούσης μεγαλονοίας καὶ θείας μεγαλοφροσύνης τολμήσαντι τοῦτον τὸν λόγον παραστήσαι τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ θανάτου νομιζομένου ἀτίμου, ἃ ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἀνθρώπων· διδάξας καὶ τοὺς ὑπηρετεῖσθαι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ πεισθέντας, μετὰ πάντων κινδύνων καὶ τῶν αἰεὶ προσδοκωμένων θανάτων, τολμήσαι ἀποδημῆσαι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας;

12. Εἰτ' ἐπεὶ φησιν ὁ Κέλσος αὐταῖς λέξεσιν· “Εἰ μὲν δὴ θελήσουσιν ἀποκρίνεσθαί μοι, ὡς οὐ διαπειρωμένω, πάντα γὰρ οἶδα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἴσου πάντων κηδομένω, εὐ ἂν ἔχοι· εἰ δ' οὐκ ἐθελήσουσιν, ἀλλ' ἐροῦσιν, ὥσπερ εἰώθασιν· “μὴ ἐξέταζε,” καὶ τὰ ἐξῆς· “ἀνάγκη αὐτοὺς ταυτὰ τε⁽¹⁾,” φησὶ, “διδάξαι ὅποι' ἄττα ἐστίν, ἃ λέγουσι, καὶ ὁπόθεν ἐρρύηκε,” καὶ τὰ ἐξῆς. Λεκτέον δὲ πρὸς τό· “πάντα γὰρ οἶδα” ἀλαζονικώτατα ὑπ' αὐτοῦ ἀποτετολμημένον· ὅτι, εἴπερ ἀνεγνώκει μάλιστα τοὺς προφήτας, ὁμολογουμένων αἰνιγμάτων πεπληρωμένους, καὶ λόγων τοῖς πολλοῖς ἀσαφῶν· καὶ εἰ ἐντετύχει ταῖς εὐαγγελικαῖς παραβολαῖς, καὶ τῇ λοιπῇ τοῦ νόμου καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας γραφῆ, καὶ ταῖς τῶν ἀποστῶλων φωναῖς· καὶ ἀναγνοὺς εὐγνωμόνως ἐβούλετο εἰς-

(1) Boherellus legit, τοῦτό γε; quod probro. R.

ελθεῖν εἰς τὸν τῶν λέξεων νοῦν, οὐκ ἂν οὕτως ἐθρασύνετο, οὐδ' εἶπε· “ πάντα γὰρ οἶδα.” Ὡς οὐδ' ἡμεῖς, οἱ τοῦτοις ἐνδιατρίψαντες, εἵπομεν ἂν· “ πάντα γὰρ οἶδα.” φίλη γὰρ ἡ ἀλήθεια. Οὐδεὶς ἡμῶν ἐρεῖ· πάντα γὰρ οἶδα τὰ Ἐπικούρου ἢ θαρρήσει, ὅτι πάντα οἶδε τὰ Πλάτωνος· τοσοῦτων οὐσῶν διαφωνιῶν καὶ παρὰ τοῖς διηγουμένοις αὐτά. Τίς γὰρ οὕτω θρασὺς εἶπεν· πάντα γὰρ οἶδα τὰ Στωϊκὰ, ἢ πάντα τὰ Περιπατητικὰ; Εἰ μὴ ἄρα τό· “ πάντα γὰρ οἶδα.” ἀπό τινων ιδιωτῶν ἀναισθήτων ἀκούσας, οὐκ αἰσθανομένων τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας, ᾤθη ὡς τοιούτοις⁽¹⁾ διδασκάλους χρῆσάμενος πάντα ἐγνωκέναι. Δοκεῖ δέ μοι τοιούτον τι πεποιηκέναι, ὡς εἴ τις τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιδημήσας, ἔνθα οἱ μὲν Αἰγυπτίων σοφοὶ κατὰ τὰ πάτρια γράμματα πολλὰ φιλοσοφοῦσι περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς νενομισμένων θείων⁽²⁾, οἱ δὲ ἰδιῶται μύθους τινὰς ἀκούσαντες⁽³⁾, ὧν τοὺς λόγους οὐκ ἐπίστανται, μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονοῦσιν· ᾤετο πάντα τὰ Αἰγυπτίων ἐγνωκέναι, τοῖς ἰδιώταις αὐτῶν μαθητεύσας, καὶ μηδενὶ τῶν ἱερέων συμμίξας, μηδ' ἀποτινος αὐτῶν τὰ Αἰγυπτίων ἀπόρρητα μαθῶν. Ἄ δ' εἶπον περὶ Αἰγυπτίων σοφῶν τε καὶ ἰδιωτῶν, δυνατὸν εἶπεν καὶ περὶ Περσῶν· παρ' οἷς εἰσι τελεταί, πρεσβευόμενοι μὲν λογικῶς ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς λογίων, συμβολικῶς δὲ γινόμενοι ὑπὸ τῶν παρ' αὐτοῖς πολλῶν καὶ ἐπικολαιοτέρων. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ Σύρων, καὶ Ἰνδῶν, καὶ τῶν ὅσοι καὶ μύθους καὶ γράμματα ἔχουσι, λεκτέον.

13. Ἐπεὶ δ' ὁ Κέλσος ἔθηκεν ὡς λεγόμενον ὑπὸ πολλῶν Χριστιανῶν· “ κακὸν μὲν γε ἢ ἐν τῷ βίῳ σοφία, ἀγαθὸν δὲ ἢ μωρία” λεκτέον, ὅτι συκοφαντεῖ τὸν λόγον, μὴ ἐκθέμενος αὐτὴν τὴν παρὰ τῷ Παύλῳ κειμένην λέξιν οὕτως ἔχουσαν· “ εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ἡμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἢ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ ἐστίν⁽⁴⁾.” Οὐκοῦν ὁ μὲν ἀπόστολός φησιν,

(1) Cod. Jolianus ad oram, τοῦτοις.

(2) Philoc. θεῶν.

(3) Codd. Reg. et Basil. (itemque Philoc.) ἀκούσαντες.

(4) 1 Cor. iii. 18, 19.

οὐχ ἀπλῶς “ἡ σοφία μωρία παρά τῷ θεῷ ἐστίν” ἀλλ’ “ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου.” Καὶ πάλιν οὐκ, “εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν,” ἀπαξαπλῶς “μωρὸς γενέσθω” ἀλλ’ “ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός.” Σοφίαν οὖν τούτου τοῦ αἰῶνος λέγομεν, τὴν κατὰ τὰς γραφὰς καταργουμένην πᾶσαν ψευδοδοξοῦσαν φιλοσοφίαν· καὶ μωρίαν λέγομεν ἀγαθὴν⁽¹⁾, οὐκ ἀπολελυμένως, ἀλλ’ ὅτε τις τῷ αἰῶνι τούτῳ γίνεται μωρός· ὡς εἰ λέγοιμεν καὶ τὸν Πλατωνικόν, πιστεύοντα τῇ ἀθανασίᾳ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς περὶ αὐτῆς λεγομένοις περὶ μετενσωματώσεως, μωρίαν ἀνειληφέναι, ὡς πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς, διασύροντας τὴν τούτων συγκατάθεσιν· καὶ ὡς πρὸς Περιπατητικοὺς, θρυλλοῦντας τὰ Πλάτωνος τερετίσματα· καὶ ὡς πρὸς Ἐπικουρείους, δεισδαίμονίαν ἐγκαλοῦντας τοῖς εἰσάγουσι πρόνοιαν, καὶ θεὸν ἐφιστᾶσι τοῖς ὄλοις. Ἔτι δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὸ τῷ λόγῳ ἀρέσκον, πολλῶ διαφέρει μετὰ λόγου καὶ σοφίας συγκατατίθεσθαι τοῖς δόγμασιν, ἤπερ μετὰ ψιλῆς τῆς πίστεως· καὶ ὅτι κατὰ περίστασιν καὶ τοῦτ’ ἐβουλήθη ὁ λόγος, ἵνα μὴ πάντῃ ἀνωφελεῖς ἐάσῃ τοὺς ἀνθρώπους· δηλοῖ ὁ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητῆς Παῦλος, εἰπὼν· “ἐπειδὴ⁽²⁾ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας.” Σαφῶς οὖν διὰ τούτων δηλοῦται, ὅτι ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ ἐχρῆν γινώσκεσθαι τὸν θεόν. Καὶ ἐπεὶ μὴ τοῦτο γεγένηται οὕτως, δεύτερον εὐδόκησεν ὁ θεὸς σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, οὐχ ἀπαξαπλῶς διὰ μωρίας, ἀλλὰ διὰ μωρίας ὅσον ἐπὶ τῷ κηρύγματι. Αὐτόθεν γὰρ κηρυσσόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσταυρωμένος, μωρία ἐστὶ κηρύγματος· ὡς καὶ ὁ συναισθόμενος αὐτοῦ λέγει Παῦλος, ἐν τῷ· “ἡμεῖς⁽³⁾ δὲ κηρυσσομεν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν.”

(1) Philoc. λέγομεν ἀγαθὴν οὐκ ἀπολελυμένον.

(2) 1 Cor. i. 21.

(3) 1 Cor. i. 23, 24.

14. Συγγένειαν παρὰ πολλοῖς τῶν ἔθνῶν νομίζων εἶναι ὁ Κέλσος τοῦ αὐτοῦ λόγου, πάντα μὲν ὀνομάζει τὰ ἔθνη, ὡς ἀρξάμενα τοῦ τοιοῦδε δόγματος· οὐκ οἶδα ὃ ὅπως μόνους Ἰουδαίους συκοφαντεῖ, οὐ συγκαταλέγων αὐτῶν τὸ ἔθνος τοῖς λοιποῖς, ὡς εἶτε συμφιλοπονήσαν ἐκείνοις καὶ ὁμοφρονήσαν, εἶτε παραπλήσια ἐν πολλοῖς δογματίσαν. Ἄξιον οὖν αὐτὸν ἐρέσθαι, τί δήποτε ἱστορίαις μὲν βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων πεπίστευκε περὶ τῆς ἀρχαιότητος ὧν ὠνόμασε, μόνου δὲ τοῦ ἔθνους τὰς ἱστορίας τούτου ψευδοποιεῖ; Εἰ γὰρ ἕκαστοι τὰ παρ' αὐτοῖς ἐξέθεντο φιλαλήθως, τί τοῖς Ἰουδαίων ἀπιστοῦμεν μόνους προφήταις; Εἰ δὲ κεχαρισμένως Μωϋσῆς καὶ οἱ προφήται τῷ ἑαυτῶν λόγῳ πολλὰ ἀνέγραψαν περὶ τῶν παρὰ σφίσιν αὐτοῖς· διὰ τί τὸ παραπλήσιον οὐκ ἐροῦμεν καὶ περὶ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι συγγραφέων; Ἡ Αἰγύπτιοι μὲν ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἱστορίαις Ἰουδαίους κακολογοῦντες πιστοὶ εἰσι περὶ Ἰουδαίων ταῦτα⁽¹⁾ δὲ λέγοντες Ἰουδαῖοι περὶ Αἰγυπτίων, πολλὰ ἀδίκως πεπονημένοι ἀναγράφοντες ἑαυτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντες αὐτοὺς κεκολάσθαι ὑπὸ θεοῦ, ψεύδονται; Καὶ οὐ περὶ Αἰγυπτίων γε μόνων τοῦτο λεκτέον· εὐρήσομεν γὰρ ἐπιπλοκὴν Ἀσσυρίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ ταῦτα⁽²⁾ ἱστορούμενα ἐν ταῖς Ἀσσυρίων ἀρχαιολογίαις. Οὕτω δὲ καὶ Ἀσσυριοὺς ἀνέγραψαν ἑαυτοῖς πολεμίους οἱ Ἰουδαίων συγγραφεῖς, ἵνα μὴ δόξῃ προλαμβάνων λέγειν τὸ, οἱ προφήται. Ὅρα οὖν εὐθέως τὸ φίλαντον τοῦ τοῖσδε μὲν τισι πιστεύοντος, ὡς σοφοῖς ἔθνεσι· τῶνδε δὲ καταγινώσκοντος, ὡς πάντη ἀνοήτων. Ἄκουε γὰρ λέγοντος τοῦ Κέλσου “ὅτι ἐστὶν ἀρχαῖος ἄνωθεν λόγος, περὶ ὃν δὴ αἰεὶ καὶ τὰ ἔθνη τὰ σοφώτατα, καὶ πόλεις, καὶ ἄνδρες σοφοί, κατεγένοντο.” Καὶ οὐκ ἐβουλήθη ἔθνος σοφώτατον εἰπεῖν, κἄν παραπλησίως Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις, καὶ Ἰνδοῖς, καὶ Πέρσαις, καὶ Ὀδρύσαις, καὶ Σαμόθραξι, καὶ Ἐλευσινίοις, τοὺς Ἰουδαίους.

15. Πόσῳ δὲ βελτίων Κέλσου, καὶ διὰ πολλῶν δείξας εἶναι ἔλλογιμώτατος, καὶ πλείονα βασανίσας δόγματα, καὶ

(1) Eld. Spenc. ταῦτα δέ.

(2) Lego cum Boherello; ταῦτά. L.

ἀπὸ πλειόνων συναγαγὼν ἃ ἐφαντάσθη εἶναι ἀληθῆ, ὁ Πυθαγόρειος Νουμήμιος, ὅστις ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τάγαθοῦ λέγων περὶ τῶν ἐθνῶν, ὅσα περὶ τοῦ θεοῦ ὡς ἀσωμάτου διείληφεν, ἐγκατέταξεν αὐτοῖς καὶ Ἰουδαίους· οὐκ ὀκνήσας ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ χρήσασθαι καὶ λόγοις προφητικοῖς, καὶ τροπολογῆσαι αὐτούς. Λέγεται δὲ καὶ Ἑρμιππον ἐν τῷ πρώτῳ περὶ νομοθετῶν ἱστορηκέαι, Πυθαγόραν τὴν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς Ἑλληνας ἀγαγεῖν. Καὶ Ἐκαταίου δὲ τοῦ ἱστορικοῦ φέρεται περὶ Ἰουδαίων βιβλίον, ἐν ᾧ προστίθεται μᾶλλον πως ὡς σοφῷ τῷ ἔθνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ Ἑρέννιον Φίλωνα, ἐν τῷ περὶ Ἰουδαίων συγγράμματι, πρῶτον μὲν ἀμφιβάλλειν, εἰ τοῦ ἱστορικοῦ ἐστὶ τὸ σύγγραμμα· δεύτερον δὲ λέγειν, ὅτι, εἴπερ ἐστὶν αὐτοῦ, εἰκὸς αὐτὸν συνηρπᾶσθαι ἀπὸ τῆς παρὰ Ἰουδαίους πιθανότητος, καὶ συγκατατεθεῖσθαι αὐτῷ⁽¹⁾ τῷ λόγῳ.

16. Θαυμάζω δὲ, πῶς Ὀδρύσας μὲν, καὶ Σαμόθρακας, καὶ Ἐλευσινίους, καὶ Ὑπερβορέους, ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις καὶ σοφωτάτοις ἔταξεν ἔθνεσιν ὁ Κέλσος, τοὺς δὲ Ἰουδαίους οὐκ ἠξίωσεν οὔτε εἰς σοφοὺς παραδέξασθαι, οὔτε εἰς ἀρχαίους· πολλῶν φερομένων συγγραμμάτων παρὰ Αἰγυπτίοις, καὶ Φοινίξι, καὶ Ἑλλησι, μαρτυρούντων αὐτῶν τῇ ἀρχαιότητι· ἅπερ ἐγὼ περισσὸν ἠγησάμην εἶναι παραθέσθαι. Δυνατὸν γὰρ τὸν βουλόμενον ἀναγνῶναι τὰ γεγραμμένα Φλαυίῳ Ἰωσήφῳ περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀρχαιότητος ἐν δυσὶν· ὅπου πολλὴν συναγωγὴν συγγραφέων φέρει μαρτυρούντων τῇ Ἰουδαίων ἀρχαιότητι. Καὶ Τατιανοῦ δὲ νεωτέρου φέρεται ὁ πρὸς Ἑλληνας λόγος, πολυμαθέστατα ἐκτιθεμένου τοὺς ἱστορήσαντας περὶ τῆς Ἰουδαίων καὶ Μωσέως ἀρχαιότητος. Ἔοικεν οὖν οὐκ ἀληθῶς, ἀλλὰ φιλαπεχθημόνως, ὁ Κέλσος ταῦτα λέγειν· σκοπὸν ἔχων κατηγορῆσαι τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἠρτημένης ἀπὸ Ἰουδαίων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν Ὀμήρου Γαλακτοφάγους, καὶ τοὺς Γαλατῶν Δρυΐδας, καὶ τοὺς Γέτας, σοφώτατα λέγει ἔθνη εἶναι καὶ ἀρχαῖα, περὶ τῶν συγγενῶν τοῖς Ἰουδαίοις λόγοις διαλαμβάνοντας, ὧν οὐκ οἶδα εἰ φέρεται συγγράμματι·

(1) Forte scribendum αὐτῶν. Boherellus et Ruæus.

Ἐβραίους δὲ μόνον, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ἐκβάλλει καὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῆς σοφίας. Πάλιν τε αὐτὸν κατάλογον ποιούμενος ἀνδρῶν ἀρχαίων καὶ σοφῶν, ὠφελήσαντων τοὺς κατ' αὐτούς, καὶ διὰ συγγραμμάτων τοὺς μετ' αὐτούς, Μωϋσέα ἐξέβαλε τοῦ καταλόγου τῶν σοφῶν. Καὶ Λίνου μὲν, ὃν προέταξεν ἐν οἷς ὠνόμασεν ὁ Κέλσος, οὔτε νόμοι, οὔτε λόγοι φέρονται ἐπιστρέψαντες καὶ θεραπεύσαντες ἔθνη. Μωϋσέως δὲ τοὺς νόμους ὅλον ἔθνος φέρει ἐπισπαρμένον τῇ πάσῃ οἰκουμένῃ. Ὅρα οὖν, εἰ μὴ ἀντικρυς κακουργῶν, ἐξέβαλε τοῦ καταλόγου τῶν σοφῶν καὶ Μωϋσέα. Λίνον δὲ καὶ Μουσαῖον, καὶ Ὀρφέα, καὶ τὸν Φερεκύδην, καὶ τὸν Πέρσην Ζωροάστρην, καὶ Πυθαγόραν φήσας περὶ τῶνδε διειληφέναι, καὶ ἐς βίβλους κατατεθεῖσθαι τὰ ἑαυτῶν δόγματα, καὶ πεφυλάχθαι αὐτὰ μέχρι δεῦρο. Καὶ ἐκὼν μὲν ἐπελάθετο τοῦ περὶ τῶν νομιζομένων θεῶν μύθου ὡς ἀνθρωποπαθῶν, ἀναγεγραμμένου μάλιστα ὑπὸ Ὀρφείως.

17. Ἐν δὲ τοῖς ἐξῆς κατηγορῶν τῆς Μωσέως ἱστορίας, αἰτιᾶται τοὺς τροπολογούντας, καὶ ἀλληγορῶντας αὐτήν. Ἦν δ' ἂν εἰπεῖν πρὸς τὸν γενναιότατον, καὶ ἀληθῆ λόγον ἐπιγράψαντα τὸ ἑαυτοῦ βιβλίον, τί δήποτε, ὦ οὗτος, θεοὺς μὲν τηλικαύταις περιπίπτοντας συμφοραῖς, ὁποίας ἀναγράφουσιν οἱ σοφοὶ σου ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι, καὶ ἐναγέσι μίξεσι χρωμένους, καὶ κατὰ τῶν πατέρων στρατευομένους, καὶ τὰ αἰδοῖα αὐτῶν ἀποτέμνοντας, σεμνολογεῖς ἀναγεγράφθαι τὰ τηλικαῦτα τετολμηκέναι, καὶ πεποιηκέναι, καὶ πεπονθέναι. ὅταν δὲ Μωσῆς μὴ περὶ θεοῦ τοιαῦτα λέγῃ, ἀλλὰ μὴδ' ἀγγέλων ἀγίων, περὶ δὲ ἀνθρώπων πολλῷ ἐλάττονα. (οὐδεὶς γὰρ παρ' αὐτῷ ἐτόλμησεν, ὅσα Κρόνος κατὰ τοῦ Οὐρανοῦ, οὐδὲ ὅσα Ζεὺς κατὰ τοῦ πατρός· οὐδ' ὅτι τῇ ἑαυτοῦ θυγατρὶ ὁ πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε συνελήλυθε.) πλανᾶν νομίζεται ἡπατημένους τοὺς νενομοθετημένους ὑπ' αὐτοῦ; Δοκεῖ δέ μοι καὶ παραπλήσιόν τι Κέλσος ποιεῖν τῷ Πλατωνικῷ Θρασυμάχῳ, μὴ ἐπιτρέποντι ὡς βούλεται ἀποκρίνασθαι περὶ τῆς δικαιοσύνης Σωκράτει· ἀλλὰ λέγοντι· “ὄρα, μὴ τὸ συμφέρον εἴης εἶναι τὸ δίκαιον, μὴδὲ τὸ δέον, μὴδ' ἄλλο τι τῶν παραπλη-

σίῳν. Καὶ γὰρ αὐτὸς κατηγορήσας, (ὡς οἶεται,) τῶν παρὰ Μωσεῖ ἱστοριῶν, καὶ μεμψάμενος τοῖς ἀλληγοροῦσι, μετὰ τοῦ καὶ ἔπαινόν τινα περὶ αὐτῶν λέγειν, ὅτι εἰσὶν οἱ ἐπεικέστεροι· οἴονεὶ κωλύεται⁽¹⁾ κατηγορήσας, ὡς βούλεται⁽²⁾, ἀπολογεῖσθαι τοὺς δυναμένους ὡς πέφυκεν ἔχειν τὰ πράγματα.

18. Εἴπομεν δ' ἂν προκαλούμενοι βίβλους βίβλοις παραβάλλεσθαι, ὅτι φέρε, ὡς οὗτος, τὰ Λίνου, καὶ Μουσαίου, καὶ Ὀρφείως ποιήματα, καὶ Φερεκύδου τὴν γραφὴν, καὶ συνεξέταξε τοῖς Μωϋσέως νόμοις, ἱστορίας ἱστορίαις, καὶ ἠθικῶν λόγους νόμοις καὶ προστάγμασι παρατιθείς· καὶ ὄρα, ὅποια μᾶλλον ἐπιστρέψαι δύναται καὶ αὐτόθεν τοὺς ἀκούοντας, καὶ τίνα αὐτῶν, κἂν ἐπιτρέψαι τὸν ἀκροατὴν· καὶ κατανοεῖ, ὅπως τὸ μὲν τάγμα τῶν σῶν συγγραφέων ὀλίγον μὲν ἐφρόντισε τῶν αὐτόθεν ἐντευξομένων, μόνοις δὲ ἄρα τοῖς τροπολογῆσαι καὶ ἀλληγορῆσαι δυναμένοις ἔγραψε τὴν ἰδίαν, (ὡς φησ,) φιλοσοφίαν. Ὁ δὲ Μωσῆς ἀνάλογον γενναίῳ ῥήτορι σχῆμα μελετῶντι, καὶ πανταχοῦ τὴν διπλὴν τῆς λέξεως πεφυλαγμένως προφερομένῳ, ἐπὶ τῶν πέντε βιβλίων πεποίηκε· μήτε τῷ πλήθει τῶν νομοθετουμένων Ἰουδαίων διδοὺς ἀφορμὰς βλάβης ἐν τῷ ἠθικῷ τόπῳ· μήτε τοῖς ὀλίγοις καὶ συνετώτερον ἐντυγχάνειν δυναμένοις, οὐχὶ πλήρη θεωρίας ἐκτιθέμενος, τοῖς ἐρευνᾶν τὸ βούλημα αὐτοῦ δυναμένοις, γραφὴν. Καὶ τῶν μὲν σοφῶν σου ποιητῶν ἔοικε μηδὲ τὰ βιβλία ἔτι σώζεσθαι, φυλαχθέντα ἂν, εἰ ὁ ἐντυγχάνων ἤσθετο ὠφελείας· τοῦ δὲ Μωσέως τὰ γράμματα πολλοὺς καὶ τῶν ἀλλοτριῶν τῆς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀνατροφῆς⁽³⁾ κεκίνηκε πιστεῦσαι, ὅτι, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν γραμμάτων, ὁ πρῶτος αὐτὰ νομοθετήσας, καὶ Μωσεῖ παραδοὺς, θεὸς ὁ κτίσας τὸν κόσμον ἦν. Καὶ γὰρ ἔπρεπε τὸν ὄλου τοῦ κόσμου δημιουργὸν, νόμους τεθειμένον ὄλῳ τῷ κόσμῳ, δύναμιν παρασχεῖν τοῖς λόγοις, κρατῆσαι τῶν πανταχοῦ δυναμένην. Καὶ ταυτὰ φημι, οὐδέπω περὶ

(1) Mallet Guictus: κωλύει. R.

(2) Omnes Codd. MSS. ὡς βούλεται. At sensus postulare videtur; ὡς βούλομαι: quae quidem lectio secunda manu apposita est in Cod. Joliano. R.

(3) Sic duo Codd. Vaticani; reliqui ἀναστροφῆς. R.

τοῦ Ἰησοῦ ἐξετάζων, ἀλλ' ἔτι Μωσέα, τὸν πολλῶ ἐλάττονα Κυρίου, δεικνύς, ὡς ὁ λόγος παραστήσει, πολλῶ διαφέροντα τῶν σοφῶν σου ποιητῶν καὶ φιλοσόφων.

19. Ἐξῆς τούτοις ὁ Κέλσος, λεληθότως βουλόμενος διαβαλεῖν τὴν κατὰ Μωϋσέα κοσμοποιίαν, ἐμφαίνοντα μηδέπω μυρίων ἐτῶν ἀριθμὸν ἔχειν τὸν κόσμον, ἀλλὰ πολλῶ τούτου λειπόμενον· προστίθεται, κλέπτων αὐτοῦ⁽¹⁾ τὸ βούλημα, τοῖς λέγουσιν ἀγένητον εἶναι τὸν κόσμον. Τὸ γὰρ πολλὰς ἐκ παντὸς αἰῶνος ἐκπυρώσεις γεγυῖναι, πολλὰς δ' ἐπικλύσεις, καὶ νεώτερον εἶναι τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ἕνα γῆχος γεγεννημένον· σαφῶς τοῖς ἀκούειν αὐτοῦ δυναμένοις παρίστησι τὸ κατ' αὐτὸν τοῦ κόσμου ἀγένητον. Λεγέτω δὴ ἡμῖν ὁ τῆ πίστει Χριστιανῶν ἐγκαλῶν, ποίοις ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἡναγκάσθη παραδέξασθαι πολλὰς γεγυῖναι ἐκπυρώσεις, καὶ πολλοὺς κατακλυσμούς· πάντων δὲ νεώτερον εἶναι κατακλυσμὸν μὲν τὸν ἐπὶ Δευκαλίωνος, ἐκπύρωσιν δὲ τὴν ἐπὶ Φαέθοντος. Ἄλλ' ἐὰν προβάλληται τοὺς Πλάτωνος περὶ τούτων διαλόγους, φήσομεν αὐτῶ, καὶ ἡμῖν ἐξείναι πιστεύειν, ἐν καθαρᾷ καὶ εὐσεβεῖ ψυχῇ Μωϋσέως, πᾶν γενητὸν ὑπεραναβάντος, καὶ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὄλων ἑαυτὸν ἐξαρτήσαντος, ἐμπεπολιτευσθαι πνεῦμα θεῖον, πολλῶ ἐναργέστερον Πλάτωνος, καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ παρὰ βαρβάρους σοφῶν, τὰ τοῦ θεοῦ παραστήσαντος. Εἰ δ' ἀπαιτεῖ ἡμᾶς λόγους τῆς τοιαύτης πίστεως· διδότης πρότερος περὶ ὧν αὐτὸς ἀναποδείκτως ἀπεφήνατο, καὶ ἐξῆς κατασκευάσομεν τὰ ἡμέτερα ταῦθ' οὕτως ἔχειν.

20. Πλὴν καὶ ἄκων ἐνέπεσεν ὁ Κέλσος εἰς τὸ μαρτυρεῖν τῶ, νεώτερον εἶναι τὸν κόσμον, καὶ οὐδέπω μυρίων ἐτῶν, εἰπῶν καὶ Ἑλληνας ταῦτα νομίζειν ἀρχαῖα, ὡς⁽²⁾ πρεσβύτερα, διὰ τοὺς κατακλυσμούς, καὶ τὰς ἐκπυρώσεις οὐ⁽³⁾ τεθεωρήκασιν, οὐδ' ἀπομνημονεύουσιν. Ἔστωσαν δὲ τῶ Κέλσῳ τοῦ περὶ τῶν ἐκπυρώσεων καὶ ἐξυδατώσεων μύθου διδάσκαλοι, οἱ κατ' αὐτὸν

(1) Qu. αὐτοῦ? Boherellus.

(2) Guileto scribendum videtur; ὡν πρεσβύτερα: quod et mihi arridet. R.

(3) Duo Codd. Anglic. οὐς οὐ τεθ. Codd. Reg. et Basil. οὐ οὐ τεθ. Sicque Julianus, qui in marg. habet ἄ οὐ τεθ.: reliqui Codd. MSS. neque οὐς, neque οὐ, neque ἄ; quos hoc loco sequimur. R.

σοφώτατοι Αἰγύπτιοι, ὧν τῆς σοφίας ἴχνη, ἄλογα ζῶα προσκυνούμενα, καὶ λόγοι παριστάντες εὐλογον εἶναι καὶ ἀνακεχωρηκυῖάν τινα καὶ μυστικὴν τὴν τοιαύτην τοῦ θεοῦ θεραπείαν. Καὶ μὲν Αἰγύπτιοι περὶ τῶν ζώων σεμνύνοντες ἑαυτῶν τὸν λόγον θεολογίας φέρωσι, σοφοὶ εἰσιν· ἐὰν δέ τις τῶν Ἰουδαίων συγκαταθέμενος νόμῳ καὶ νομοθέτῃ, πάντα ἀναφέρῃ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν καὶ μόνον θεὸν, ἤπτων εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ λογίζεται τοῦ μὴ εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κατάγοντος τὴν θεότητα, ὑπὲρ τὴν μυθικὴν μετενσωμάτων, τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ ψυχῆς καὶ ἕως τῶν ἀλόγων ζώων, οὐ μόνον ἡμέρων, ἀλλὰ καὶ ἀγριωτάτων καταβαιούσης. Καὶ ἐὰν μὲν Αἰγύπτιοι μυθολογῶσι, πιστεύονται πεφίλοσοφηκεναὶ δι' αἰνιγμάτων⁽¹⁾ καὶ ἀπορρήτων· ἐὰν δέ Μωϋσῆς ὄλῳ ἔθνει συγγράφων, ἱστορίας καὶ νόμους αὐτοῖς καταλίπη, μῦθοι κενοὶ νομίζονται, μηδ' ἀλληγορίαν ἐπίδεχόμενοι, οἱ λόγοι αὐτοῦ.

21. Τοῦτο γὰρ Κέλσῳ καὶ τοῖς Ἐπικουρείοις δοκεῖ, "Τούτου οὖν," φησὶ, "τοῦ λόγον τοῦ παρὰ τοῖς σοφοῖς ἔθνεσι καὶ ἐλλογίμοις ἀνδράσιν ἐπακηκῶς, ὄνομα δαιμόνιον ἔσχε Μωϋσῆς." Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ἵν' αὐτῷ συγχωρηθῇ, Μωϋσέα ἀκηκοέναι ἀρχαιοτέρου λόγου, καὶ τοῦτον Ἐβραίοις παραδεδωκεναί· ὅτι εἰ μὲν ψευδοῦς λόγου ἀκούσας, καὶ μὴ σοφοῦ, μηδὲ σεμνοῦ, παρεδέξατο αὐτὸν καὶ παρέδωκε τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἔγκλητός ἐστιν· εἰ δ', ὡς σὺ φῆς, συγκατέθετο δόγμασι σοφοῖς καὶ ἀληθέσι, καὶ ἐπαίδευσε τοὺς οἰκείους δι' αὐτῶν, τί ποτε κατηγορίας ἄξιον πεποίηκεν; Ὡς εἶθε καὶ ὁ Ἐπίκουρος, καὶ ὁ ἔλαττον αὐτοῦ εἰς τὴν πρόνοιαν ἀσεβῶν Ἀριστοτέλης, καὶ οἱ σῶμα εἰπόντες τὸν θεὸν Στωϊκοὶ, τοῦ λόγου τούτου ἤκουσαν ἵνα μὴ πληρωθῇ ὁ κόσμος λόγου, ἀθετοῦντος πρόνοιαν, ἢ διακόπτοντος αὐτήν, ἢ ἀρχὴν φθαρτὴν εἰσάγοντος τὴν σωματικὴν, καθ' ἣν καὶ ὁ θεὸς τοῖς Στωϊκοῖς ἐστὶ σῶμα, οὐκ αἰδουμένοις λέγειν αὐτὸν τρεπτὸν καὶ δι' ὄλων ἀλλοιωτὸν καὶ

(1) Cod. Jolian. ad marg. αἰνιγμάτων. R. Item Philocal. in textu: αἰνιγμάτων. L.

μεταβλητὸν, καὶ ἀπαξοπλῶς δυνάμενον φθαρῆναι, εἰ ἔχει⁽¹⁾ τὸν φθείροντα· εὐτυχούντα δὲ μὴ φθαρῆναι, παρὰ τὸ μηδὲν εἶναι τὸ φθεῖρον αὐτόν. Ἄλλ' ὁ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν λόγος, ὁ τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον τοῦ θεοῦ τηρῶν, ἀσεβῆς εἶναι νενόμισται, ἐπεὶ μὴ συνασεβεῖ τοῖς ἀσεβῆ περι θεοῦ φρονούσι, λέγων ἐν ταῖς πρὸς τὸ θεῖον εὐχαῖς· “σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ⁽²⁾.” Πεπίστευται δὲ καὶ ὁ θεὸς εἰρηκέναι τό· “οὐκ ἠλλοίωμαι⁽³⁾.”

22. Μετὰ ταῦτα τὸ περιτέμνεσθαι τὰ αἰδοῖα μὴ διαβαλῶν ὁ Κέλσος ὑπὸ Ἰουδαίων γιγνόμενον, φησὶν “ἀπὸ Αἰγυπτίων αὐτὸ ἐληλυθέναι” Αἰγυπτίοις μᾶλλον ἢ Μωσεῖ πιστεῖσας, λέγοντι πρῶτον ἐν ἀνθρώποις περιτετμῆσθαι τὸν Ἀβραάμ. Τοῦ δ' Ἀβραάμ τὸ ὄνομα οὐ Μωϋσῆς ἀναγράφει μόνος, οἰκείῳ αὐτὸν θεῷ· ἀλλὰ γὰρ καὶ πολλοὶ τῶν ἐπαδόντων δαίμονας χρῶνται ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν τῷ· “ὁ θεὸς Ἀβραάμ.” ποιοῦντες μὲν διὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴν πρὸς τὸν δίκαιον τοῦ θεοῦ οἰκειότητα. Διὸ παραλαμβάνουσι τὴν· “ὁ θεὸς Ἀβραάμ” λέξιν, οὐκ ἐπιστάμενοι δὲ τίς ἐστὶν ὁ Ἀβραάμ. Τὰ δ' αὐτὰ λεκτέον καὶ περὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ περὶ τοῦ Ἰακώβ, καὶ περὶ τοῦ Ἰσραήλ· ἅτινα ὁμολογουμένως Ἐβραῖα ὄντα ὀνόματα, πολλαχοῦ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπαγγελιομένοις ἐνεργειάν τινα ἐνέσπαρται μαθήμασι. Τὸν δὲ λόγον τῆς περιτομῆς, ἀρξάμενον ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ κωλυόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, μὴ βουλομένου τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς τὸ αὐτὸ ποιεῖν, οὐ πρόκειται νῦν ἐρμηνεύειν. Οὐ γὰρ τῆς περὶ τούτων διδασκαλίας ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ ἀγῶνος καθαιρούντος τὰ φερόμενα ὑπὸ Κέλσου κατὰ τοῦ Ἰουδαίων λόγου ἐγκλήματα, οἰομένου τάχιον ψευδοποιήσῃ τὸν Χριστιανισμόν, εἰάν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἐν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς οὔσης λόγοις κατηγορῶν παραστήσῃ κάκεινην ψευδῆ.

23. Ἐξῆς τούτοις φησὶν ὁ Κέλσος, ὅτι “τῷ ἠγησαμένῳ σφῶν ἐπόμενοι Μωϋσῆ αἰπόλοι καὶ ποιμένες, ἀγροίκοις ἀπάταις ψυχαγωγηθέντες, ἕνα ἐνόμισαν εἶναι θεόν.” Δεικνύτω τοίνυν, πῶς αἰπόλων καὶ ποιμένων ἀλόγως, ὡς οἴεται, ἀποστάντων τοῦ σέβειν θεοῦς, αὐτὸς δύναται παραστήσαι τὸ πλήθος

(1) Qu. ἔχει?

(2) Psalm. ci. 27.

(3) Malachi iii. 6.

τῶν καθ' Ἑλληνας θεῶν, ἢ τοὺς λοιποὺς βαρβάρους. Δεικνύτω τοῖνυν ὑπόστασιν καὶ οὐσίαν Μνημοσύνης γεννώσης ἀπὸ Διὸς τὰς Μούσας· ἢ Θέμιδος τὰς Ὠρας· ἢ τὰς Χάριτας αἰετὶ γυμνὰς παρασησάτω δύνασθαι κατ' οὐσίαν ὑφεστηκένας. Ἄλλ' οὐ δύνησεται τὰ Ἑλλήνων ἀναπλάσματα σωματοποιεῖσθαι δοκούντα, ἀπὸ τῶν πραγμάτων δεικνύναι θεοὺς. Τί γὰρ μᾶλλον οἱ Ἑλλήνων μῦθοι περὶ θεῶν ἀληθεῖς, ἢ φέρ' εἰπεῖν, οἱ Αἰγυπτίων, οὐκ εἰδότες τῇ σφῶν διαλέκτῳ Μνημοσύνην μητέρα Μουσῶν ἐνέα, οὐδὲ Θέμιν Ὠρῶν, οὐδὲ Εὐρυνόμην μητέρα⁽¹⁾ τῶν Χαρίτων, οὐδὲ τὰ λοιπὰ ὀνόματα αὐτῶν; Πόσῳ οὖν ἐναργέστερον, καὶ πάντων τούτων τῶν ἀναπλασμάτων βέλτιον, τὸ ἐκ τῶν ὀρωμένων πειθόμενον τοῖς κατὰ τὴν εὐταξίαν τοῦ κόσμου σέβειν τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ, ἐνὸς ὄντος ἑνα, καὶ συμπλέοντος αὐτοῦ ὄλω ἑαυτῷ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυναμένου ὑπὸ πολλῶν δημιουργῶν γεγρονέαι· ὡς οὐδ' ὑπὸ πολλῶν ψυχῶν συνέχεσθαι ὄλον τὸν οὐρανὸν κινουσῶν· ἀρκεῖ γὰρ μία ἢ φέρουσα ὄλην τὴν ἀπλανῆ ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς, καὶ ἐμπεριλαβοῦσα ἑνὸν πάντα, ὧν χρεῖαν ἔχει ὁ κόσμος, τὰ μὴ αὐτοτελῆ. Πάντα γὰρ μέρη κόσμου, οὐδὲν δὲ μέρος ὄλου θεός. Δεῖ γὰρ εἶναι τὸν θεὸν μὴ ἀτελῆ, ὥσπερ ἐστὶ τὸ μέρος ἀτελές. Τάχα δὲ βαθύτερος λόγος δείξει, ὅτι κυρίως θεὸς ὥσπερ οὐκ ἔστι μέρος, οὕτως οὐδὲ ὄλον, ἐπεὶ τὸ ὄλον ἐκ μερῶν ἐστὶ· καὶ οὐκ ἐρεῖ λόγος παραδέξασθαι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν εἶναι ἐκ μερῶν, ὧν ἕκαστον οὐ δύναται ὄπερ⁽²⁾ τὰ ἄλλα μέρη.

24. Μετὰ ταῦτά φησιν, ὅτι “οἱ αἰπόλοι καὶ ποιμένες ἑνα ἐνόμισαν θεὸν, εἴτε ὑψιστον, εἴτ' Ἀδωναῖ, εἴτ' οὐράνιον, εἴτε Σαβαῶθ, εἴτε καὶ ὄπη καὶ ὄπως χαίρουσιν ὀνομάζοντες τόνδε τὸν κόσμον· καὶ πλείον οὐδὲν ἔγνωσαν.” Καὶ ἐξῆς δὲ φησι· “μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλλησι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν ἢ Δία, ἢ τῷ δεῖνι⁽³⁾, φέρ' εἰπεῖν, παρ' Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνι παρ' Αἰγυπτίοις.” Λεκτέον δὲ καὶ πρὸς

(1) Cf. Hesiod. Theogon. v. 907.

(2) Qu. ὑπερ!

(3) Ita Codd. Reg. et Basil. Philocal. vero cum reliquis MSS. τῷ δεῖνα—ἢ τῷ δεῖνα. Cod. Jolianus: τὸν δεῖνα—ἢ τὸν δεῖνα. R.

τοῦτο, ὅτι ἐπίπτει εἰς τὸ προκείμενον λόγος βαθύς, καὶ ἀπόρρητος, ὁ περὶ φύσεως ὀνομάτων πότερον, ὡς οἶεται Ἀριστοτέλης, θέσει ἐστὶ τὰ ὀνόματα· ἢ, ὡς νομίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, φύσει, μιμουμένων τῶν πρώτων φωνῶν τὰ πράγματα, καθ' ὧν τὰ ὀνόματα, καθὸ καὶ στοιχεῖά τινα ἐτυμολογίας εἰσάγουσιν· ἢ, ὡς διδάσκει Ἐπίκουρος, (ἐτέρως ἢ ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς,) φύσει ἐστὶ τὰ ὀνόματα, ἀπορρήξαντων τῶν πρώτων ἀνθρώπων τινὰς φωνὰς κατὰ τῶν πραγμάτων. Ἐὰν τοίνυν δυνηθῶμεν ἐν προηγουμένῳ λόγῳ παραστήσαι φύσιν ὀνομάτων ἐνεργῶν, ὧν τισι χρῶνται Αἰγυπτίων οἱ σοφοί, ἢ τῶν παρὰ Πέρσαις μάγων οἱ λόγιοι, ἢ τῶν παρ' Ἰνδοῖς φιλοσοφούντων Βραχμᾶνες, ἢ Σαμαναῖοι· καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἐθνῶν· καὶ κατασκευάσαι οἰοί τε γενώμεθα, ὅτι καὶ ἡ καλουμένη μαγεία οὐχ, ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ Ἐπικούρου καὶ Ἀριστοτέλους, πρᾶγμα ἐστὶν ἀσύστατον πάντη, ἀλλ', ὡς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ ἀποδεικνύουσι, συνεστῶς μὲν, λόγους δ' ἔχον σφόδρα ὀλίγους γινωσκομένους· τότε ἐροῦμεν, ὅτι τὸ μὲν Σαβαῶθ ὄνομα, καὶ τὸ Ἀδωναῖ, καὶ ἄλλα παρ' Ἑβραίοις μετὰ πολλῆς σεμνολογίας παραδιδόμενα, οὐκ ἐπὶ τῶν τυχόντων καὶ γενητῶν κεῖται πραγμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τινος θεολογίας ἀπορρήτου, ἀναφερομένης εἰς τὸν τῶν ὄλων δημιουργόν. Διὸ καὶ δύναται ταῦτα τὰ ὀνόματα, λεγόμενα μετὰ τινος τοῦ συμφυοῦς⁽¹⁾ αὐτοῖς εἶρμου· ἄλλα δὲ κατὰ Αἰγυπτίαν φερόμενα φωνῆν, ἐπὶ τινῶν δαιμόνων τῶν τάδε μόνα δυναμένων, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον ἐπὶ ἄλλων δυνάμεων, καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἐθνῶν εἰς χρεῖας τινὰς παραλαμβάνεσθαι. Καὶ οὕτως εὑρεθήσεται τῶν ἐπὶ γῆς δαιμόνων, λαχόντων διαφόρους τόπους, φέρεσθαι τὰ ὀνόματα οἰκείως ταῖς κατὰ τόπον καὶ ἔθνος διαλέκτοις. Ὁ τοίνυν μεγαλοφρέστερον κἂν ὀλίγην τούτων περιόριον εἰληφῶς, εὐλαβηθήσεται ἄλλα ἄλλοις ἐφαρμόζειν ὀνόματα πράγμασι, μήποτε ὅμοιον πάθῃ τοῖς τὸ Θεὸς ὄνομα ἐσφαλμένως φέρουσιν ἐπὶ ἕλην ἄψυχον· ἢ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ προσηγορίαν κατασπῶσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου, ἢ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ, ἐπὶ τὸν τυφλὸν πλοῦτον, καὶ ἐπὶ τὴν

(1) Plerique MSS. συνήφους. Philocal. et unus Cod. Anglic. συμφυοῦς.

σαρκῶν καὶ αἱμάτων καὶ ὀστέων συμμετρίαν ἐν ὑγείᾳ καὶ εὐεξίᾳ, ἢ τὴν νομιζομένην εὐγένειαν.

25. Καὶ τάχα οὐκ ἐλάττων ὁ κίνδυνος τῷ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφ' ᾧ μὴ χρῆ κατάγοντι, ἢ περὶ τῷ τὰ κατὰ τινα ἀπόρρητον λόγον ὀνόματα ἐναλλάσσονται, καὶ τὰ μὲν κατὰ τῶν ἐλαττόνων φέροντι ἐπὶ τὰ κρείττονα, τὰ δὲ κατὰ τῶν κρείττόνων ἐπὶ τὰ ἥττονα. Καὶ οὐ λέγω, ὅτι τῷ Διὶ εὐθέως συνεξακούεται ὁ Κρόνου καὶ Ῥέας υἱὸς, καὶ Ἑρᾶς ἀνὴρ, καὶ Ποσειδῶνος ἀδελφὸς, καὶ Ἀθηνᾶς καὶ Ἀρτέμιδος πατήρ, καὶ ὁ τῇ θυγατρὶ Περσεφόνη μιγεῖς· ἢ τῷ Ἀπόλλωνι συνεξακούεται ὁ Λητοῦς καὶ Διὸς υἱὸς, καὶ Ἀρτέμιδος ἀδελφὸς, καὶ Ἑρμοῦ ὀμοπάτριος ἀδελφός· καὶ ὅσα ἄλλα φέρουσιν οἱ σοφοὶ Κέλσου τῶν δογμάτων πατέρες, καὶ ἀρχαῖοι θεολόγοι Ἑλλήνων. Τίς γὰρ ἢ ἀποκλήρωσις, κυριολεκτεῖσθαι μὲν τὸν Δία, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα μὲν αὐτοῦ εἶναι Κρόνον, μητέρα δὲ Ῥέαν; Τὸ δ' ὁμοίον ποιητέον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν. Τοῦτο δὲ τὸ ἔγκλημα οὐδαμῶς ἄπτεται τῶν κατὰ τινα ἀπόρρητον λόγον τὸ Σαβαῶθ τασσόντων ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἢ τὸ Ἀδωναῖ, ἢ τι τῶν λοιπῶν ὀνομάτων. Ὅταν δὲ περὶ ὀνομάτων τις δύνηται τὰ ἐν ἀπορρήτοις φιλοσοφεῖν, πολλὰ ἂν εὔρη⁽¹⁾ καὶ περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ· ὧν ὁ μὲν τις Μιχαήλ, ἕτερος δὲ Γαβριήλ, καὶ ἄλλος Ῥαφαήλ καλεῖται, φερωνύμως τοῖς πράγμασιν, ἃ διακονοῦνται κατὰ⁽²⁾ βούλημα τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων ἐν τῷ παντί. Τῆς δ' ὁμοίας ἔχεται περὶ ὀνομάτων φιλοσοφίας καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὗ τὸ ὄνομα μυρίους ἡδὴ ἐναργῶς ἐώραται δαίμονας ἐξέλασαν ψυχῶν καὶ σωμάτων, ἐνεργῆσαν εἰς ἐκείνους ἀφ' ὧν ἀπηλάθησαν. Ἔτι δ' εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον λεκτέον, ὅτι οἱ περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐπφῶδων δεινοὶ ἱστοροῦσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν ἐπφῶδὴν, εἰπόντα μὲν τῇ οικείᾳ διαλέκτῳ, ἔστιν ἐνεργῆσαι ὅπερ ἐπαγγέλλεται ἢ ἐπφῶδή· μεταβαλόντα δὲ εἰς ἄλλην οἰανδηποτοῦν φωνὴν, ἔστιν ἰδεῖν ἄτονον, καὶ οὐδὲν δυναμένην. Οὕτως οὐ τὰ σημαινόμενα κατὰ τῶν

(1) Philocal. impressa, εὔροι.

(2) Philoc. MSS. κατὰ τό.

πραγμάτων, ἀλλ' αἱ τῶν φωνῶν ποιότητες καὶ ιδιότητες, ἔχουσί τι δυνατόν ἐν αὐταῖς πρὸς τάδε τινὰ, ἢ τάδε. Οὕτω δ' ἀπολογησόμεθα διὰ τῶν τοιούτων⁽¹⁾ καὶ περὶ τοῦ μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι Χριστιανούς, ἵνα μὴ τὸν Δία θεὸν ἀναγορεύσωσι, μηδ' ἄλλη διαλέκτῳ αὐτὸν ὀνομάσωσιν. Ἡ γὰρ ἀορίστως ὁμολογοῦσι τὸ κοινὸν ὄνομα, τὸ ὁ Θεός, ἢ καὶ μετὰ προσθήκης τῆς· ὁ δημιουργὸς τῶν ὄλων, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁ καταπέμψας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τούτῳδε τινὰς τοὺς σοφούς· ὧν τῷ ὀνόματι ἐφαρμοζόμενον τὸ Θεὸς ὄνομα, δύναιμι τινα παρὰ ἀνθρώποις ἐπιτελεῖ. Πολλὰ δ' ἂν καὶ ἄλλα λέγοιτο εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον, πρὸς τοὺς οἰομένους δεῖν ἀδιαφορεῖν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν. Καὶ εἴπερ θαυμάζεται ὁ Πλάτων, εἰπὼν ἐν Φιλήβῳ· “Τὸ δ' ἐμὸν δέος, ὃ Πρώταρχε, περὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν οὐκ ὀλίγον” ἐπεὶ Φίληβος θεὸν τὴν ἡδοιῆν εἶπεν ὁ προσδιαλεγόμενος τῷ Σωκράτει· πῶς οὐ μᾶλλον τῆς εὐλαβείας ἀποδεξόμεθα Χριστιανούς, μηδὲν τῶν ἐν ταῖς μυθοποιίαις παραλαμβανομένων ὀνομάτων προσάπτοντας τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ; Ἀλλὰ γὰρ τούτων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄλις.

26. Ἰδωμεν δὲ τίνα τρόπον συκοφαντεῖ Ἰουδαίους ὁ πάντ' ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι Κέλσος, λέγων “αὐτοὺς σέβειν ἀγγέλους, καὶ γοητεία προσκείσθαι, ἧς ὁ Μωϋσῆς αὐτοῖς γέγονεν ἐξηγητής.” Πού γὰρ τῶν γραμμάτων Μωϋσέως εὔρε τὸν νομοθέτην παραδιδόντα σέβειν ἀγγέλους, λεγέτω ὁ ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι τὰ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων. Πῶς δὲ καὶ γοητεία παρὰ τοῖς παραδεξαμένοις τὸν Μωϋσέως νόμον ἐστίν, ἀνεγνωκόσι καὶ τό· “τοῖς ἐπακροῦσι οὐ προσκολληθήσεσθε, ἐκμιασθῆναι ἐν αὐτοῖς⁽²⁾.” Ἐπαγγέλλεται δὲ διδάξειν ἐξῆς· “πῶς καὶ Ἰουδαῖοι ὑπὸ ἀμαθίας ἐσφάλησαν ἐξαπατῶμενοι.” Καὶ εἰ μὲν ἠῤῥισκε τὴν περὶ Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐν Ἰουδαίοις ἀμαθίαν μὴ κατακούσασι τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν, ἀληθῶς ἂν ἐδίδαξε, πῶς ἐσφάλησαν Ἰουδαῖοι. Νῦν δὲ ταῦτα οὐδὲ βουλευθεῖς φαντασθῆναι, τὰ μὴ σφάλματα Ἰου-

(1) Desunt in Philocal. διὰ τῶν τοιούτων.

(2) Levit. xix. 31.

δαίων, σφάλματα εἶναι ὑπολαμβάνει. Ἐπαγγειλάμενος δ' ὁ Κέλσος ὕστερον διδάξει τὰ περὶ Ἰουδαίων, πρῶτον ποιεῖται τὸν λόγον περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὡς γενομένου ἡγεμόνος τῆ καθὸ Χριστιανοὶ ἐσμεν γενέσει ἡμῶν, καὶ φησιν, αὐτὸν “πρὸ πάντων ὀλίγων ἐτῶν τῆς διδασκαλίας ταύτης καθηγήσασθαι, νομισθέντα ὑπὸ Χριστιανῶν υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ.” Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν γεγονέναι αὐτὸν, τοιαῦτα φήσομεν· ἄρα τὸ ἐν τούτοις⁽¹⁾ τοῖς ἔτεσι βουλευθέντα σπείραι τὸν ἑαυτοῦ λόγον καὶ διδασκαλίαν τὸν Ἰησοῦν, τοσοῦτον δεδυνῆσθαι, ὡς πολλαχοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης διατεθῆναι πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ὀλίγους Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, σοφοὺς καὶ ἀνοήτους, ὥστε μέχρι θανάτου ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ Χριστιανισμοῦ, ἵν' αὐτὸν μὴ ἐξομώσαιντο, ὅπερ οὐδεὶς ὑπὲρ ἄλλου δόγματος ἰστόρηται ποιεῖν· ἀθεεὶ γεγένηται; Ἐγὼ μὲν οὖν οὐ κολακεύων τὸν λόγον, ἀλλὰ πειρώμενός τε θεωρημένως ἐξετάζειν τὰ πράγματα, φήσαιμι ἂν, ὅτι οὐδ' οἱ σώματα πολλὰ κάμνοντα θεραπεύοντες, ἀθεεὶ τυγχάνουσι τοῦ κατὰ τὴν ὑγίειαν τῶν σωμάτων τέλους· εἰ δὲ καὶ ψυχὰς τις δύναιτο ἀπαλλάττειν τῆς κατὰ τὴν κακίαν χύσεως, καὶ ἀκολαστημάτων, καὶ ἀδικοπραγημάτων, καὶ τῆς περὶ τὸ θεῖον καταφρονήσεως, καὶ δείξιν διδοίη τοῦ τοιούτου ἔργου, βελτιωθέντας τὸν ἀριθμὸν ἑκατόν· (ἔστω γὰρ ἐπὶ τοσοῦτων⁽²⁾ ὁ λόγος) οὐδὲ τοῦτον ἂν εὐλόγως φήσαι τις ἀθεεὶ λόγον τοσοῦτων κακῶν ἀπαλλακτικὸν ἐμπεποιηκέναι τοῖς ἑκατόν. Εἰ δ' εὐγνωμόνως ταῦτα κατανοῶν συγκαταθήσεται τῷ, μηδὲν κρεῖττον ἐν ἀνθρώποις γεγονέναι ἀθεεὶ· πόσῳ πλέον τὸ τοσοῦτον περὶ τοῦ Ἰησοῦ θαρρῶν ἀποφανεῖται, συνεξετάζων πολλῶν προσερχομένων αὐτοῦ τῷ λόγῳ ἀρχαιοτέρους βίους μεταγενεστέροις, καὶ κατανοῶν, ἐν ὅσαις μὲν ἀκολασίαις, ὅσαις δὲ ἀδικίαις καὶ πλεονεξίαις ἕκαστος τῶνδε ἦν, πρὶν, ὡς φησι Κέλσος καὶ οἱ τὰ αὐτὰ αὐτῷ νομίζοντες, ἀπατηθῶσι, καὶ παραδέξωνται λόγον λυμαινόμενον, ὡς ἐκείνοι λέγουσι, τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον· ἐξ οὗ δὴ⁽³⁾ παρειλήφασιν τὸν λόγον, τίνα

(1) Codd. Regius et tres Anglicani: τὸ ἐν τοσοῦτοις ἔτεσι. R.

(2) Codd. Reg. et Basil. ἐπὶ τοσοῦτον. R.

(3) Codd. Reg. et Basil. δέ. R.

τρόπον γεγόνασιν ἐπεικέστεροι καὶ σεμνότεροι καὶ εὐσταθέστεροι, ὡς τινὰς αὐτῶν διὰ τὸν ἔρωτα τῆς ὑπερβαλλούσης καθαρότητος, καὶ διὰ τὸ καθαρώτερον θρησκευεῖν τὸ θεῖον, μηδὲ τῶν συγκεχωρημένων ὑπὸ τοῦ νόμου ἄπτεσθαι ἀφροδισίων.

27. Ἐξετάζων δέ τις τὰ πράγματα, ὄψεται, ὅτι μείζω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐτόλμησεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τολμήσας ἤνυσε. Πάντων γὰρ ἀρχῆθεν ἀντιπραττόντων τῷ σπαρῆναι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ὅλην οἰκουμένην, τῶν τε κατὰ καιροὺς βασιλέων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς⁽¹⁾ ἀρχιστρατῆγων καὶ ἡγεμόνων, πάντων τε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῶν ἡντινοῦν ἐξουσίαν ἐγκεχειρισμένων, ἔτι δὲ καὶ τῶν κατὰ πόλεις ἀρχόντων, καὶ στρατιωτῶν, καὶ δήμων, ἐνίκησε, μὴ πεφυκῶς κωλύεσθαι, ὡς λόγος θεοῦ, καὶ γενόμενος τοσοῦτων ἀνταγωνιστῶν ἰσχυρότερος, πάσης μὲν Ἑλλάδος, ἐπὶ πλείον δὲ τῆς βαρβάρου ἐκράτησε, καὶ μετεποίησε μυρίας ὄσας ψυχὰς ἐπὶ τὴν κατ' αὐτὸν θεοσεβείαν· ἀναγκαῖον δ' ἦν ἐν πλήθει κρατουμένων ὑπὸ τοῦ λόγου, ὧν⁽²⁾ πολλαπλασίους οἱ ἰδιῶται καὶ ἀγροϊκότεροι τῶν ἐν λόγοις γεγυμνασμένων, πολλαπλασίους γενέσθαι τοὺς ἰδιώτας, καὶ ἀγροϊκότερους τῶν συνετωτέρων. Ἀλλὰ μὴ βουληθεὶς ταῦτα ὁ Κέλσος κατανοῆσαι, τὴν τοῦ λόγου φιλανθρωπίαν, καὶ φθάνουσαν ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνατολῆς⁽³⁾ ἡλίου, οἶεται εἶναι ἰδιωτικὴν, καὶ διὰ τὸ ἰδιωτικόν, καὶ οὐδαμῶς ἐν λόγοις δυνατὸν, ἰδιωτῶν μόνων κρατήσασαν· καίτοι οὐδ' αὐτὸς ἰδιώτας μόνους φησὶν ὑπὸ τοῦ λόγου προσῆχθαι τῇ κατὰ Ἰησοῦν θεοσεβείᾳ· ὁμολογεῖ γὰρ καὶ μετρίους καὶ ἐπεικεῖς, καὶ συνετούς τινὰς, καὶ ἐπ' ἀλληγορίαν ἐτοιμούς, εἶναι ἐν αὐτοῖς.

28. Ἐπεὶ δὲ καὶ προσωποποιεῖ, τρόπον τινὰ μιμησάμενος ἐν ῥήτορος παιδίον εἰσαγόμενον, καὶ εἰσάγει Ἰουδαῖον πρὸς

(1) Codd. Reg. et Basil. ὑπ' αὐτοῖς. R.

(2) Boherellus: "Lego ὡς, ut sit quasi parenthesis, qua significat Origenes plures ubique esse doctis imperitos."

(3) Boherell. et Guietus scribendum putant: ἀνατολῆν: ut sit allusio ad Luc. i. 78. R.

τὸν Ἰησοῦν λέγοντά τινα μειρακιωδῶς, καὶ οὐδὲν φιλοσόφου πολιᾶς ἄξιον· φέρε κατὰ δύναμιν καὶ ταῦτα ἐξετάσαντες ἐξελέγξωμεν, ὅτι οὐδὲ τὸ ἀρμόζον πάντη τῷ Ἰουδαίῳ πρόσωπον ἐν τοῖς λεγομένοις τετήρηκε. Μετὰ ταῦτα προσωποποιεῖ Ἰουδαῖον αὐτῷ διαλεγόμενον τῷ Ἰησοῦ, καὶ ἐλέγχοντα αὐτὸν περὶ πολλῶν μὲν, ὡς οἶεται· πρῶτον δὲ “ὡς πλασασμένου αὐτοῦ τὴν ἐκ παρθένου γένεσιν” ὀνειδίζει δ' αὐτῷ “καὶ ἐπὶ τῷ ἐκ κώμης αὐτὸν γεγονέναι Ἰουδαϊκῆς, καὶ ἀπὸ γυναικὸς ἐγχωρίου καὶ πενιχρᾶς, καὶ χερνήτιδος.” Φησὶ δὲ “αὐτὴν καὶ ὑπὸ τοῦ γήμαντος, τέκτονος τὴν τέχνην ὄντος, ἐξεῶσθαι, ἐλεγχθεῖσαν ὡς μεμοιχευμένην.” Εἶτα λέγει, ὡς “ἐκβληθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ πλανωμένη ἀτίμως σκότιον ἐγέννησε τὸν Ἰησοῦν. Καὶ ὅτι οὗτος διὰ πενίαν εἰς Αἴγυπτον μισθαρηΐσας, κἀκεῖ δυνάμεών τινων πειραθεῖς, ἐφ' αἷς Αἰγύπτιοι σεμνύνονται, ἐπανῆλθεν, ἐν ταῖς δυνάμεσι μέγα φρονῶν, καὶ δι' αὐτὰς θεὸν αὐτὸν ἀνηγόρευσε.” Ταῦτα δὲ πάντα τῷ μηδὲν δυναμένῳ ἀβασάνιστον ἔᾶν τῶν λεγομένων ὑπὸ τῶν ἀπιστούντων, ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν τῶν πραγμάτων ἐξετάζοντι, δοκεῖ μοι συμπνεῖν τῷ ἄξιον γεγονέναι τῆς προῤῥήσεως περὶ τοῦ θεοῦ υἱὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν.

29. Ἀνθρώποις μὲν γὰρ συμβάλλεται πρὸς τὸ γενέσθαι τινὰ αὐτῶν διάσημον καὶ ἔνδοξον, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ διαβόητον, γένος, ὅταν οἱ γογεῖς ἐν ὑπεροχῇ καὶ προαγωγῇ τυγχάνωσι, καὶ πλοῦτος τῶν ἀναθρεψασμένων, καὶ δυναθέντων ἀναλῶσαι εἰς παιδευσιν τοῦ υἱοῦ, καὶ πατρὶς μεγάλη τις οὔσα καὶ ἐπίσημος. Ὅταν δὲ πάντα τὰ τούτοις ἐναντία ἔχων τις δυναθῇ ὑπερκύψας τὰ ἐμποδίζοντα αὐτὸν γνωσθῆναι, καὶ σείσαι τοὺς περὶ αὐτοῦ ἀκούοντας· καὶ γενέσθαι ἐμφανῆς καὶ δῆλος οἰκουμένη ὄλη, τὰ ἀνόμοια λεγούσῃ περὶ αὐτοῦ· πῶς οὐ θαυμαστόν τὴν τοιαύτην φύσιν, αὐτόθεν μὲν ὡς μεγαλοφυῆ, καὶ μεγάλοις ἐπιβάλλουσαν πράγμασι, καὶ ἔχουσαν παρρησίαν οὐκ εὐκαταφρόνητον; Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ πλείον ἐξετάζοι τις τὰ κατὰ τὸν τοιοῦτον, πῶς οὐκ ἂν ζητήσαι, τίνα τρόπον ἐν εὐτελείᾳ καὶ πενίᾳ ἀνατεθραμμένος, καὶ μηδεμίαν ἐγκύκλιον παιδείαν παιδευθεῖς, μηδὲ μαθῶν λόγους καὶ δόγματα, ἀφ' ὧν

κὰν πιθανὸς γενέσθαι ἐδύνατο ὁμιλεῖν ὄχλοις, καὶ δημαγωγεῖν, καὶ ἐπάγεσθαι ἀκροατὰς πλείονας, ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν διδασκαλίᾳ καινῶν δογμάτων ἐπεισάγων τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων λόγον, τὰ τε Ἰουδαίων ἔθη καταλύοντα, μετὰ τοῦ σεμνοποιεῖν αὐτῶν τοὺς προφήτας, καὶ τοὺς Ἑλλήνων νόμους μάλιστα περὶ τοῦ θεοῦ καθαιρούντα; Πῶς δ' ἂν ὁ τοιοῦτος, καὶ οὕτως ἀναθετραμμένος, καὶ μηδὲν—ὡς καὶ οἱ κακολογοῦντες αὐτὸν ὁμολογοῦσι—σεμνὸν παρὰ ἀνθρώπου μαθῶν, τοιαῦτα περὶ κρίσεως θεοῦ, καὶ κολάσεων μὲν τῶν κατὰ τῆς κακίας, τιμῶν δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, λέγειν ἠδύνατο οὐκ εὐκαταφρονήτως; Ὡστ' οὐ μόνον ἀγροίκους καὶ ἰδιώτας ἄγεσθαι ὑπὸ τῶν λεγομένων, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγους τῶν συνετωτέρων, καὶ δυναμένων ἐνορᾶν ἀποκρύψει⁽¹⁾ τῶν εὐτελεστέρων νομιζομένων ἀπαγγελλεσθαι, περιεχούση τι, (ὡς ἔστιν εἰπεῖν,) ἔνδον ἀπορρήτοτερον. Ὁ μὲν οὖν παρὰ τῷ Πλάτῳ Σεριφίος ὄνειδίζων τῷ Θεμιστοκλεῖ, διαβοήτῳ γεγενημένῳ ἐπὶ τῇ στρατηγίᾳ, ὡς οὐκ ἐκ τοῦ ἰδίου ἦθους τὸ ἔνδοξον ἀνειληφότι, ἀλλ' ἐκ τοῦ εὐτυχηκεῖναι πατρίδος τῆς ἐν ὅλῃ Ἑλλάδι ἐπισημοτάτης, ἀκήκοεν ἀπὸ εὐγνωμονοῦντος Θεμιστοκλέους, καὶ ὀρώντος, ὅτι συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ ἔνδοξον καὶ ἡ πατρίς· “ὅτι οὐκ ἂν ἐγὼ Σεριφίος ἦν, οὕτως ἔνδοξος ἐγεγόνειν· οὔτε σὺ Ἀθηναῖος εὐτυχήσας γενέσθαι, ἐγένου ἂν Θεμιστοκλῆς” ὁ δ' ἡμέτερος Ἰησοῦς καὶ ὄνειδιζόμενος ὡς ἐκ κώμης γεγονώς, καὶ ταύτης οὐχ Ἑλλαδικῆς, οὐδέ τινος ἔθνους ὄντος παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐν προαγωγῇ· δυσφημούμενος δὲ καὶ ἐπὶ τῷ πενυχρᾷ καὶ χερνήτιδος υἱὸς εἶναι, καὶ διὰ πενίαν καταλιπὼν τὴν πατρίδα, ἐν Αἰγύπτῳ μισθαρνήσαι καὶ οἰοεῖ (πρὸς τὸ ληφθὲν παράδειγμα) οὐ μόνον Σεριφίος γεγονώς, καὶ ἀπὸ ἐλαχίστης καὶ ἀσημοτάτης νήσου, ἀλλὰ καὶ Σεριφίων, (ὡς ἔστιν εἰπεῖν,) ὁ ἀγεννέστατος, δεδύνηται σείσαι τὴν πᾶσαν ἀνθρώπων οἰκουμένην, οὐ μόνον ὑπὲρ Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ Πυθαγόραν, καὶ Πλάτωνα, καὶ τινας ἄλλους τῶν ὁποιοῦν τῆς οἰκουμένης σοφῶν, ἢ βασιλέων, ἢ στρατηγῶν.

(1) Sic omnes MSS. excepto Joliano, qui cum libris editis (v. c. edd. Spenc.) in textu habet: ἀποκρίσει. Quietio scribendum videbatur: ὑποκρίσει. R.

30. Τίς οὖν μὴ παρέργως ἀνερευῶν τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, οὐκ ἂν αὐτὸν καταπλαγείη νικήσαντα καὶ ὑπεραναβῆναι δυνηθέντα τῇ δόξῃ τὰ ποιητικὰ ἀδοξίας πάντα, καὶ πάντας τοὺς πάποτ' ἐνδόξους; Καίτοι γε οἱ ἐν ἀνθρώποις ἐνδοξοὶ σπάνιον εἰ ἐπὶ πλειόνων ἅμα τὴν δόξαν ἀναλαβεῖν δεδύνηται. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ σοφία, ἄλλος δ' ἐπὶ στρατηγία, βαρβάρων δέ τινες ἐπὶ ταῖς παραδόξοις ἐξ ἐκφθῶν δυνάμεσι, καὶ ἄλλοι ἐπ' ἄλλοις οὐ πολλοῖς ἅμα ἐθαυμάσθησαν, καὶ ἐνδοξοὶ γεγέννηται· οὗτος δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις θαυμάζεται καὶ ἐπὶ σοφία, καὶ ἐπὶ δυνάμεσι, καὶ ἐπὶ τῷ ἀρχικῷ. Ἐπεισε γὰρ οὐθ' ὡς τύραννος συναποστῆναι αὐτῷ τινος τῶν νόμων, οὐθ' ὡς ληστής κατ' ἀνθρώπων ἀλείφων⁽¹⁾ τοὺς ἐπομένους, οὐθ' ὡς πλούσιος χορηγῶν τοῖς προσιούσιν, οὐθ' ὡς τις τῶν ὁμολογουμένως ψεκτῶν ἀλλ' ὡς διδάσκαλος τοῦ περὶ τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων λόγου, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν θρησκείας, καὶ παντὸς ἠθικοῦ τρόπου, δυναμένου οἰκειῶσαι τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ τὸν κατ' αὐτὸν βιώσαντα. Καὶ Θεμιστοκλεῖ μὲν, ἣ τιμὴ τῶν ἐνδόξων, οὐδὲν γέγονε τὸ ἐναντιούμενον τῇ δόξῃ· τούτῳ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, ἰκανῶς δυναμένοις καλύψαι ἐν ἀδοξίᾳ ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ πάνυ εὐφυοῦς, καὶ ὁ δοκῶν ἄτιμος εἶναι θάνατος σταυρωθέντι, ἰκανὸς ἦν καὶ τὴν φθάσασαν δόξαν, καὶ τὴν προκαταλαβοῦσαν ἐξαφανίσαι, καὶ τοὺς, ὡς οἴονται οἱ μὴ συγκατατιθέμενοι αὐτοῦ τῇ διδασκαλίᾳ, προεξαπατηθέντας ποιῆσαι τῆς μὲν ἀπάτης ἀποστῆναι, καταγνῶναι δὲ τοῦ ἀπατήσαντος.

31. Πρὸς τούτοις δὲ θαυμάσαι ἂν τις, πόθεν ἐπῆλθε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὡς λέγουσιν οἱ κακολογούντες τὸν Ἰησοῦν, μὴ ἐωρακόσιν αὐτὸν ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν, μηδὲ πεισθεῖσιν, ὅτι θεϊότερόν τι ἦν ἐκεῖνος⁽²⁾, πρὸς τῷ⁽³⁾ μὴ φοβηθῆναι τὰ αὐτὰ τῷ διδασκάλῳ παθεῖν, καὶ ὁμόσε χωρῆσαι τῷ κινδύνῳ, καὶ καταλιπεῖν τὰς πατρίδας ὑπὲρ τοῦ διδάξαι, κατὰ τὸ Ἰησοῦ βούλημα, τὸν παραδοθέντα αὐτοῖς ὑπ' αὐτοῦ λόγον. Οἶμαι γὰρ, ὅτι ὁ εὐγνωμόνως ἐξετάζων πράγματα, οὐκ ἂν

(1) Gelenius legisse videtur: ὀπλίζων. R.

(2) Cod. Basil. non male, ἐκεῖνο. Reliqui MSS. ἐκεῖνος. R.

(3) Ita optime Codd. Basil. et Jolianus. Reliqui autem πρὸς τὸ μή. R.

λέγοι τούτους ἑαυτοὺς παραδεδωκέναί περιστατικῶ βίῳ, ἔνεκεν τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας, χωρὶς τινος μεγάλης πειθοῦς, ἣν ἐνεποίησεν αὐτοῖς, διδάσκων οὐ μόνον διακείσθαι κατὰ τὰ μαθήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄλλους διατιθέναί καὶ διατιθέναί, προὔπτου ὄντος, ὡς πρὸς τὸν ἀνθρώπων βίον, ὀλέθρου τῷ τολμῶντι πανταχοῦ καὶ πρὸς πάντας καινοτομεῖν, καὶ μηδένα ἀνθρώπων, ἐμμένοντα τοῖς προτέροις δόγμασι καὶ ἔθεσι, φίλον ἑαυτῷ τηρεῖν. Ἄρα γὰρ οὐχ ἑώρων οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί, τολμῶντες οὐ μόνον Ἰουδαίοις ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων παριστάνειν, ὅτι οὗτος εἶη ὁ προφητευθεὶς, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ὅτι ὁ χθὲς καὶ πρῶν σταυρωθεὶς, ἐκὼν τούτον τὸν θάνατον ὑπὲρ τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους ἀνεδέξατο, ἀνάλογον τοῖς ἀποθανούσιν ὑπὲρ πατρίδων, ἐπὶ τῷ σβέσαι λοιμικὰ κρατήσαντα καταστήματα, ἢ ἀφορίας, ἢ δυσπλοίας; Εἰκὸς γὰρ εἶναι ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων, κατὰ τινὰς ἀπορρήτους καὶ δυσλήπτους τοῖς πολλοῖς λόγους, φύσιν ταιαύτην, ὡς ἓνα δίκαιον, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀποθανόντα ἑκουσίως, ἀποτροπιασμοὺς ἐμποιεῖν φαύλων δαιμονίων, ἐνεργούντων λοιμοὺς, ἢ ἀφορίας, ἢ δυσπλοίας, ἢ τι τῶν παραπλησίων. Λεγέτωσαν οὖν οἱ βουλόμενοι ἀπιστεῖν τῷ Ἰησοῦν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀποτεθηκέναι τρόπῳ σταυροῦ, πότερον οὐδὲ τὰς Ἑλληνικὰς παραδέξονται καὶ βαρβαρικὰς πολλὰς ἱστορίας, περὶ τοῦ τινος ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τεθηκέναι καθαιρετικῶς⁽¹⁾ τῶν προκαταλαβόντων τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη κακῶν; Ἡ ἐκεῖνα μὲν γεγένηται, οὐδὲν δὲ πιθανὸν ἔχει ὁ νομιζόμενος ἄνθρωπος πρὸς τὸ ἀποθανεῖν ἐπὶ καθαιρέσει μεγάλου δαίμονος, καὶ δαιμόνων ἄρχοντος, ὑποτάξαντος ὅλας τὰς ἐπὶ γῆν ἐληλυθίας ἀνθρώπων ψυχάς; Ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί, καὶ ἄλλα τούτων πλείονα, ἃ εἰκὸς αὐτοὺς ἐν ἀπορρήτῳ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μεμαθηκέναι· ἔτι δὲ καὶ δυνάμεώς τινος πληρωθέντες, (ἐπεὶ ἔδωκεν αὐτοῖς μένος καὶ θάρσος οὐ ποιητικὴ τις παρθένος, ἀλλ' ἢ ἀληθῶς φρόνησις καὶ σοφία τοῦ θεοῦ,) ἔσπευσαν,

ἴν' ἐκδηλοῖ μετὰ πάνσιν,

(1) Cod. Jolianus ad marg. habet: καθαιρετικούς. Quæ correctio non spernenda. R.

οὐ μόνοις Ἀργείοις γένοιτο, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν Ἑλλησιν ὁμοῦ καὶ βαρβάροις,

καὶ κλέος ἐσθλὸν ἄροιτο⁽¹⁾.

32. Ἄλλὰ γὰρ ἐπανελέθωμεν εἰς τὴν τοῦ Ἰουδαίου προσ-
 ωποποιίαν, ἐν ἣ ἀναγέγραπται ἡ τοῦ Ἰησοῦ μήτηρ κύουσα⁽²⁾ ὡς
 ἐξωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ μνηστευσαμένου αὐτὴν τέκτονος ἐλεγχθεῖσα
 ἐπὶ μοιχείᾳ, καὶ⁽³⁾ τίκτουσα ἀπὸ τινος στρατιώτου Πανθήρα
 τοῦνομα· καὶ ἴδωμεν, εἰ μὴ τυφλῶς οἱ μυθοποιήσαντες τὴν
 μοιχείαν τῆς παρθένου καὶ τοῦ Πανθήρα⁽⁴⁾, καὶ τὸν τέκτονα
 ἐξωσάμενον αὐτὴν, ταῦτα πάντα ἀνέπλασαν ἐπὶ καθαίρεσει τῆς
 παραδόξου ἀπὸ ἀγίου πνεύματος συλλήψεως· ἐδύνατο γὰρ
 ἄλλως ψευδοποιῆσαι διὰ τὸ σφόδρα παράδοξον τὴν ἱστορίαν,
 καὶ μὴ ὡς περὶ ἀκουσίως συγκαταθέσθαι, ὅτι οὐκ ὑπὸ συνήθων
 ἀνθρώποις γάμων ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη. Καὶ ἀκόλουθόν γε ἦν
 τοὺς μὴ συγκαταθεμένους τῇ παραδόξῳ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ,
 πλάσαι τι ψεῦδος. Τὸ δὲ μὴ πιθανῶς αὐτοὺς τοῦτο ποιῆσαι,
 ἀλλὰ μετὰ τοῦ τηρῆσαι, ὅτι οὐκ ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ παρθένος
 συνέλαβε τὸν Ἰησοῦν, τοῖς ἀκούειν καὶ ἐλέγχειν ἀναπλάσματα
 δυναμένοις ἐναργῆς ἦν ψεῦδος· ἄρα γὰρ εὐλογον, τὸν τοσαῦτα
 ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τολμήσαντα, ἵνα, τὸ ὅσον ἐπ'
 αὐτῷ, πάντες Ἕλληνες καὶ βάρβαροι κρίσιν θεῖαν προσδοκή-
 σαντες, ἀποστῶσι μὲν τῆς κακίας, πάντα δὲ πράττωσιν ἀρεσ-
 κόντως τῷ τῶν ὄλων δημιουργῷ, παράδοξον μὲν μὴ ἐσχηκέναι
 γένεσιν, πασῶν δὲ γενέσεων παρανομωτάτην καὶ αἰσχίστην ;
 Ἐρῶ δὲ ὡς πρὸς Ἕλληνας, καὶ μάλιστα Κέλσον, εἴτε φρο-
 νούντα, εἴτε μὴ, πλὴν παρατιθέμενον τὰ Πλάτωνος· Ἄρα ὁ
 καταπέμπων ψυχὰς εἰς ἀνθρώπων σώματα, τὸν τοσαῦτα τολ-
 μήσοντα, καὶ τοσοῦτους διδάξοντα, καὶ ἀπὸ τῆς χύσεως τῆς

(1) Homer. Iliad. v. 1—8.

(2) In omnibus MSS. præterquam in Anglicanis et Vaticano recenti deest κύουσα, quod sine jactura a textu potest abesse. R.

(3) Desunt verba : καὶ τίκτουσα—τοῦνομα, in tribus Codd. Anglicanis, et erasa sunt in veteri Vaticano. In Codd. Reg. et Basil. abest καὶ τίκτουσα. R.

(4) Deleta sunt verba : καὶ τοῦ Πανθήρα, in veteri Vaticano, et desunt in recenti, nec non in Anglicano primo ; imo ad marg. Anglicani secundi et tertii appo-
 sita nota monet esse delenda. R.

κατὰ τὴν κακίαν μεταστήσονται πολλοὺς ἀνθρώπων, ἐπὶ τὴν πασῶν αἰσχροτέραν γένεσιν ὄθει, μηδὲ διὰ γάμων γνησίω ἀυτὸν εἰσαγαγῶν εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον; Ἡ εὐλογώτερον, ἐκάστην ψυχὴν κατὰ τινὰς ἀπορρήτους λόγους, (λέγω δὲ ταῦτα νῦν κατὰ Πυθαγόραν, καὶ Πλάτωνα, καὶ Ἐμπεδοκλέα, οὓς πολλάκις ὠνόμασεν ὁ Κέλσος,) εἰσκρινομένην σώματι, κατ' ἀξίαν εἰσκρίνεσθαι καὶ κατὰ τὰ πρότερα ἦθη; Εἰκὸς οὖν, καὶ ταύτην τὴν ψυχὴν, πολλῶν, (ἵνα μὴ συναρπάξῃεν δοκῶ, λέγων πάντων,) ἀνθρώπων ὠφελιμωτέραν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιδημοῦσαν, δεδεῆσθαι σώματος, οὐ μόνον ὡς ἐν ἀνθρωπίνους σώμασι διαφέροντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ πάντων κρείττονος.

33. Εἰ γὰρ ἦδε μὲν ἡ ψυχὴ, κατὰ τινὰς ἀπορρήτους λόγους ἀξία γενομένη μὴ πάντα μὲν ἐν ἀλόγου γενέσθαι σώματι, οὐ μὴν καὶ καθαρῶς ἐν λογικοῦ, ἐνδύεται σῶμα τερατώδες, ὡς μηδὲ τὸν λόγον συμπληρωθῆναι δύνασθαι τῷ οὕτωςι γεγενημένῳ, καὶ ἀσύμμετρον ἔχοντι τὴν κεφαλὴν τῷ λοιπῷ σώματι, καὶ πάνυ βραχυτέραν ἑτέρα δὲ τοιούδε σῶμα ἀναλαμβάνει, ὡς ὀλίγῳ ἐκείνου γενέσθαι λογικωτέρα· καὶ ἄλλη ἔτι μᾶλλον, τῆς φύσεως τοῦ σώματος ἐπὶ πλείον ἢ ἐπ' ἔλαττον ἀντιπραττούσης τῇ τοῦ λόγου ἀντιλήψει· διὰ τί οὐχὶ καὶ ψυχὴ τις ἔσται πάντα παράδοξον ἀναλαμβάνουσα⁽¹⁾ σῶμα, ἔχον μὲν τι κοινὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα καὶ συνδιατρίψαι αὐτοῖς δυνηθῇ, ἔχον δέ τι καὶ ἐξαίρετον, ἵνα τῆς κακίας ἄγευστος ἡ ψυχὴ διαμείναι δυνηθῇ; Ἐὰν δὲ καὶ τὰ τῶν φυσιογνωμονούντων κρατῇ, εἴτε Ζωπύρου, εἴτε Λόξου, εἴτε Πολέμωνος, εἴτε οὔτινός ποτ' οὖν τοιαῦτα γράψαντος, καὶ ἐπαγγεिलाμένου εἰδέναι τι θαυμαστὸν, οἰκεία τοῖς ἦθεσι τῶν ψυχῶν πάντ' εἶναι τὰ σώματα· τῇ οὖν μελλούσῃ παραδόξως ἐπιδημῆν τῷ βίῳ, καὶ μεγαλοποιεῖν, ἔδει γενέσθαι σῶμα, ὡς οἶται Κέλσος, ἀπὸ Πανθήρα μοιχεύσαντος, καὶ παρθένου μοιχευθείσης; Ἐκ γὰρ τοιούτων ἀνάγκων μίξεων ἔδει μᾶλλον ἀνόητόν τινα, καὶ ἐπιβλαβῆ τοῖς ἀνθρώποις, διδάσκαλον ἀκολασίας καὶ ἀδικίας καὶ τῶν λοιπῶν κακῶν γενέσθαι· οὐχὶ δὲ σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν.

(1) Codd. Reg. et Basil. ἀντιλαμβάνουσα. B.

34. Ἄλλ', ὡς καὶ προφήται προεῖπον, ἀπὸ παρθένου κατ' ἐπαγγελίαν σημείου γεννώσης τὸν ἐπώνυμον τοῦ πράγματος, δηλοῦντος, ὅτι ἐπὶ τῇ γενέσει αὐτοῦ μετ' ἀνθρώπων ἔσται Θεός. Καὶ οἰκείον γε φαίνεται μοι πρὸς τὴν τοῦ Ἰουδαίου προσωποποιίαν παραθέσθαι τὴν τοῦ Ἡσαίου προφητείαν, λέγουσαν ἐκ παρθένου τεχθήσεσθαι τὸν Ἐμμανουήλ⁽¹⁾· ἦν οὐκ ἐξέθετο. εἶτε μὴ ἐπιστάμενος, ὁ πάντ' ἐπαγγελλόμενος εἶδέναι Κέλσος, εἴτ' ἀναγνοὺς μὲν, ἐκὼν δὲ σιωπήσας, ἵνα μὴ δοκοίη κατασκευάζειν ἄκων τὸν λόγον ἐναντιούμενον αὐτοῦ τῇ προαιρέσει. Ἔχει δ' οὕτως ἡ λέξις· "καὶ προσέθετο Κύριος λαλήσαι τῷ Ἀχαζ, λέγων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου Θεοῦ σου εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος. Καὶ εἶπεν Ἀχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδ' οὐ μὴ πειράσω τὸν Κύριον. Καὶ εἶπεν⁽²⁾· ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαυὶδ, μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς Κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Διὰ τοῦτο δώσει Κύριος αὐτὸς ὑμῖν σημεῖον· ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· ὅπερ ἐρμηνεύεται· μεθ' ἡμῶν ὁ θεός." Ὅτι δὲ κακουργῶν ὁ Κέλσος οὐκ ἐξέθετο τὴν προφητείαν, δῆλόν μοι γίνεται ἐκ τοῦ παραθέμενον αὐτὸν πολλὰ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον⁽³⁾ εὐαγγελίου, ὥσπερ τὸν ἀνατείλαντα ἀστέρα ἐπὶ τῇ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἄλλα τῶν παραδόξων, μηδὲ τὴν ἀρχὴν τούτου ἐμνημονεύκεναι. Ἐὰν δὲ Ἰουδαῖος εὐρεσιλογῶν, τό· "ἰδοὺ, ἡ παρθένος" μὴ γεγράφθαι λέγη, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ· "ἰδοὺ, ἡ νεάνις" φήσομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἡ μὲν λέξις ἡ Ἀαλμὰ, ἣν οἱ μὲν ἐβδομήκοντα⁽⁴⁾ μετειλήφασιν πρὸς τὴν παρθένον, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν νεάνιν, κείμεναι, ὡς φασι, καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἐπὶ παρθένου, οὕτως ἔχουσα⁽⁵⁾. "εἰάν δὲ γένηται παῖς παρθένος μεμνηστευμένη ἀνδρὶ, καὶ εὐρών αὐτὴν ἀνθρώπος ἐν πόλει κοιμηθῆ μετ' αὐτῆς, καὶ ἐξάξετε ἀμφοτέρους

(1) Jesai. vii. 14.

(2) Desunt verba: καὶ εἶπεν, in duobus Codd. Vaticanis, duobus Anglic. et Juliano. Codd. Reg. et Basil. habent: καὶ εἶπεν Ἡσαίας. R.

(3) Cf. Matth. i. 23.

(4) Codd. Reg. et Basil. ἐβδομ. δύο. R.

(5) Cf. Deut. xxii. 23, 24.

ἐπὶ τὴν πύλην τῆς πόλεως αὐτῶν, καὶ λιθοβοληθήσονται λίθοις, καὶ ἀποθανοῦνται· τὴν νεάνιν, ἐπὶ λόγου, διότι οὐκ ἐβόησεν ἐν τῇ πόλει· καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἐπὶ λόγου, διότι ἔταπεινώσε τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ.” Καὶ ἐξῆς “ἐὰν⁽¹⁾ δὲ ἐν πεδίῳ εὖρη ἄνθρωπος τὴν παιδα τὴν μεμνηστευμένην, καὶ βιασάμενος αὐτὴν ὁ ἄνθρωπος κοιμηθῆ μετ’ αὐτῆς, ἀποκτενεῖτε τὸν ἄνθρωπον τὸν κοιμώμενον μετ’ αὐτῆς μόνον· καὶ τῇ νεάνιδι οὐ ποιήσετε οὐδέν· οὐκ ἔστι τῇ νεάνιδι ἀμάρτημα θανάτου.”

35. Ἴνα δὲ μὴ δοκῶμεν ἀπὸ λέξεως Ἑβραϊκῆς τοῖς μὴ καταλαμβάνουσι, πότερον συγκαταθετέον αὐτῇ ἢ μὴ, φέρειν παραμυθίαν περὶ τοῦ, προφήτην εἰρηκέναι ἐκ παρθένου τεχθῆσθαι τοῦτον, ἐφ’ οὗ τῇ γενέσει λέλεκται τό· “μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός” φέρε, ἐπ’⁽²⁾ αὐτῆς τῆς λέξεως παραμυθησώμεθα τὸ λεγόμενον. Ὁ μὲν Κύριος ἀναγέγραπται εἰρηκέναι τῷ Ἄχαζ· “αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ θεοῦ σου, εἰς βάθος, ἢ εἰς ὕψος.” Ἐξῆς δὲ τὸ διδόμενον σημεῖον, τό· “ἰδοῦ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν.” Ποῖον οὖν σημεῖον, τὸ, νεάνιδα, μὴ παρθένον, τεκεῖν; Καὶ τίνι μᾶλλον ἀρμόζει γεννηῆσαι Ἐμμανουήλ, τουτέστι· “μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός” ἄρα γυναικὶ συνουσιασθείση, καὶ διὰ πάθους γυναικείου συλλαβούση, ἢ ἔτι καθαρᾷ καὶ ἀγνῇ παρθένῳ; Ταύτη γὰρ πρέπει γεννᾶν γέννημα, ἐφ’ ᾧ τεχθέντι λέγεται τό· “μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός.” Ἐὰν δὲ καὶ οὕτως εὐρεσιλογῆ λέγων, ὅτι τῷ Ἄχαζ εἴρηται· “αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου” ἀπαιτήσομεν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἄχαζ τίς ἐγέννησεν⁽³⁾, ἐφ’ οὗ τῇ γενέσει λέγεται τό· “Ἐμμανουήλ· ὃ ἔστι, μεθ’ ἡμῶν ὁ θεός;” Εἰ γὰρ οὐδεὶς εὐρεθήσεται, δηλονότι τὸ τῷ Ἄχαζ εἰρημένον, τῷ οἴκῳ εἴρηται Δαυὶδ, διὰ τὸ ἐκ σπέρματος Δαυὶδ⁽⁴⁾ ἀναγεγράφθαι τὸν σωτῆρα γεγονέναι τὸ κατὰ σάρκα· ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο, εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος,

(1) Deut. xxii. 25, 26.

(2) Boherellus (itemque Russus in notis) “Lego: ἀπ’ αὐτῆς. Recte, ut videtur.” L.

(3) Scribendum forte: τίς ἐγεννήθη. R.

(4) Cf. Ev. Joann. vii. 42.

λέγεται εἶναι, ἐπεὶ “ὁ καταβὰς, οὗτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα⁽¹⁾.” Ταῦτα δὲ λέγω, ὡς πρὸς τὸν Ἰουδαῖον συγκατατιθέμενον τῇ προφητεία. Λεγέτω δὲ καὶ Κέλσος, ἢ τις τῶν σὺν αὐτῷ, κοίφῳ νῶ ὁ προφήτης περὶ μελλόντων ἢ ταῦτα, ἢ ἕτερα λέγει, ὅποσα ἀναγράφονται ἐν ταῖς προφητεῖαις; Ἄρα γὰρ προγνωστικῶ μελλόντων, ἢ οὐ; εἰ μὲν γὰρ προγνωστικῶ μελλόντων, θεῖον εἶχον πνεῦμα οἱ προφήται· εἰ δ' οὐ προγνωστικῶ μελλόντων, παραστησάτω τὸν νοῦν τοῦ ἀποτολμῶντος καὶ λέγοντος περὶ μελλόντων, καὶ θαυμαζομένου παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπὶ προφητεία.

36. Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ εἰς τὸν περὶ τῶν προφητῶν ἤλθομεν λόγον, Ἰουδαίοις μὲν, τοῖς πιστεύουσι θεῖον πνεύματι αὐτοὺς λελαληκέναι, οὐ μόνον ἔσται χρήσιμα τὰ ἐποιθησόμενα, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐγνωμονοῦσι δὲ τῶν Ἑλλήνων. Πρὸς οὓς ἐροῦμεν, ὅτι ἀναγκαῖον παραδέξασθαι, ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι προφήτας εἶχον· εἴπερ ἔμελλον συνέχεσθαι ἐν τῇ δοθείσῃ αὐτοῖς νομοθεσίᾳ, καὶ πιστεύειν τῷ δημιουργῷ, καθάπερ εἰλήφεισαν, καὶ, ὅσον ἐπὶ τῷ νόμῳ, μὴ ἔχειν ἀφορμὰς ἀποστήναι εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν πολυθεότητα. Τὸ δ' ἀναγκαῖον οὕτω παραστήσομεν. “Τὰ ἔθνη⁽²⁾,”—ὡς γέγραπται καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τῶν Ἰουδαίων νόμῳ,—“κληδόνων καὶ μαντειῶν ἀκούσονται.” τῷ δὲ λαφῷ ἐκείνῳ εἴρηται· “σοὶ δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε Κύριος ὁ Θεός σου.” Καὶ ἐπιφέρεται τούτῳ τό· “προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ἀναστήσει σοὶ Κύριος ὁ Θεός σου⁽³⁾.” Εἴπερ οὖν τῶν ἐθνῶν χρωμένων μαντεῖαις, εἴτε διὰ κληδόνων, εἴτε δι' οἰωνῶν, εἴτε δι' ὀρνίθων, εἴτε δι' ἐγγαστριμύθων, εἴτε καὶ διὰ τῶν τὴν θυτικὴν ἐπαγγελλομένων, εἴτε καὶ διὰ Χαλδαίων γενεθλιαλογούντων, ἅπερ πάντα Ἰουδαίοις ἀπείρητο· Ἰουδαῖοι μηδεμίαν εἶχον παραμυθίαν γνώσεως τῶν μελλόντων, ὑπ' αὐτῆς ἂν τῆς ἀνθρωπίνης περὶ τὴν γνώσιν λιχνείας τῶν ἐσομένων ἀγόμενοι, κατεφρόνησαν μὲν ἂν τῶν ἰδίων, ὡς οὐδὲν ἐχόντων θεῖον ἐν ἑαυτοῖς· καὶ οὐκ ἂν μετὰ Μωσέα προφήτην προσήκοντο, οὐδ' ἀνέγραψαν αὐτῶν τοὺς λόγους, αὐτόμολοι δὲ ἐπὶ

(1) Eph. iv. 10.

(2) Deut. xviii. 14.

(3) D. ut. xviii. 15.

τὰ τῶν ἐθνῶν μαντεῖα καὶ χρηστήρια μετέστησαν, ἢ ἐπεχείρησαν ἂν ἰδρῦσαι τι τοιοῦτον καὶ παρ' ἑαυτοῖς. "Ὡστ' οὐδὲν ἄτοπόν ἐστί, καὶ περὶ τῶν τυχόντων τοὺς παρ' αὐτοῖς προφήτας, εἰς παραμυθίαν τῶν τὰ τοιαῦτα ποθούντων, προειρηκέναι· ὥστε καὶ περὶ ὄνων⁽¹⁾ ἀπολωλυῶν προφητεύειν τὸν Σαμουὴλ, καὶ περὶ νόσου παιδὸς βασιλικῆς τὸν ἐν τῇ τρίτῃ⁽²⁾ τῶν Βασιλειῶν ἀναγεγραμμένον. Πῶς δὲ ἂν τῷ βουλομένῳ ἀπὸ τῶν εἰδώλων μαντεῖαν λαβεῖν ἐπέπλησσον οἱ τὰ τοῦ νόμου Ἰουδαίων πρεσβεύοντες, ὥσπερ εὐρίσκεται Ἡλίας τῷ Ὁχοζία ἐπιπλήσων, καὶ λέγων· "εἰ⁽³⁾ παρὰ τὸ μὴ εἶναι θεὸν ἐν Ἰσραὴλ, ὑμεῖς πορεύεσθε ἐκζητῆσαι ἐν τῇ Βάαλ μυῖαν θεὸν Ἀκκαρῶν;"

37. Δοκεῖ μοι οὖν μετρίως κατεσκευάσθαι, οὐ μόνον ὅτι γεννηθήσεται ἐκ παρθένου ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· ἀλλ' ὅτι καὶ προφήται ἦσαν ἐν Ἰουδαίοις, προλέγοντες οὐ μόνον τὰ καθολικὰ περὶ μελλόντων, ὡς τὰ περὶ Χριστοῦ, καὶ τὰ περὶ βασιλειῶν κοσμικῶν, καὶ περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Ἰσραὴλ, καὶ περὶ τῶν πιστευόντων⁽⁴⁾ τῷ σωτῆρι ἐθνῶν, καὶ πολλῶν ἄλλων τῶν περὶ αὐτοῦ λεχθέντων· ἀλλὰ καὶ τὰ καθ' ἕνα, ὡς περὶ τῶν ὄνων Κίς ἀπολομένων, πῶς εὐρεθήσονται, καὶ περὶ τῆς νόσου, ἧς ἐνόσησεν ὁ τοῦ βασιλέως Ἰσραὴλ υἱός, ἢ εἴ τι ἄλλο ἀναγγέλλεται τοιοῦτον. Ἔτι δὲ πρὸς Ἑλληνας λεκτέον ἀπειθούσας τῇ ἐκ παρθένου γενέσει τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ δημιουργὸς ἐν τῇ τῶν ποικίλων ζώων γενέσει ἔδειξεν, ὅτι ἦν αὐτῷ βουληθέντι δυνατόν ποιῆσαι, ὅπερ ἐφ' ἑνὸς ζώου, καὶ ἐπ' ἄλλων, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Εὐρίσκεται δὲ τινα τῶν ζώων θήλα, μὴ ἔχοντα ἄρρενος κοινωνίαν, ὡς οἱ περὶ ζώων ἀναγράφαντες λέγουσι περὶ γυπῶν· καὶ τοῦτο τὸ ζῶον χωρὶς μίξεως σῶζει τὴν διαδοχὴν τῶν γενῶν. Τί οὖν παράδοξον, εἰ βουληθεὶς ὁ Θεὸς θεῖόν τινα διδάσκαλον πέμψαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, πεποίηκεν ἀντὶ σπερματικῆς λόγου, τοῦ ἐκ μίξεως τῶν ἀρρένων ταῖς γυναίξι, ἄλλῃ τρόπῳ γενέσθαι τὸν λόγον τοῦ τεχθησομένου; καὶ κατ' αὐτοὺς δὲ τοὺς Ἑλληνας, οὐ

(1) 1 Reg. ix. 20.

(2) 3 Reg. xiv. 12. (Heb. In LXX. vid. inter cap. xii. v. 24 et 25.)

(3) 4 Reg. i. 3.

(4) Boherellus: "Bene alii, πιστευόντων."

πάντες ἄνθρωποι ἐξ ἀνδρῶς καὶ γυναικὸς ἐγένοντο. Εἰ γὰρ γενητός ἐστιν ὁ κόσμος, ὡς καὶ πολλοῖς Ἑλλήνων ἤρεσεν· ἀνάγκη τοὺς πρώτους μὴ ἐκ συνουσίας γεγενῆσθαι, ἀλλ' ἀπὸ γῆς, σπερματικῶν λόγων συστάντων ἐν τῇ γῇ. Ὅπερ οἶμαι παραδοξότερον εἶναι τοῦ ἐξ ἡμίσιους ὁμοίως τοῖς λοιποῖς ἀνθρώποις γενέσθαι τὸν Ἰησοῦν. Οὐδὲν δ' ἄτοπον πρὸς Ἑλληνας καὶ Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις χρῆσασθαι, ἵνα μὴ δοκῶμεν μόνοι τῇ παραδόξῳ ἱστορίᾳ ταύτῃ κεχρῆσθαι. Ἔδοξε γὰρ τισιν οὐ περὶ ἀρχαίων τινῶν ἱστοριῶν καὶ ἡρωϊκῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τινῶν χθῆς καὶ πρῶν γενομένων, ἀναγράψαι ὡς δυνατόν, ὅτι καὶ Πλάτων ἀπὸ τῆς Ἀμφικτιόνης⁽¹⁾ γέγονε, κωλυθέντος τοῦ Ἀρίστωνος αὐτῇ συνελθεῖν, ἕως ἀποκῆσει τὸν ἐξ Ἀπόλλωνος σπαρέντα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀληθῶς μῦθοι, κινήσαντες εἰς τὸ ἀναπλάσαι τοιοῦτό τι περὶ ἀνδρῶς, ὃν ἐνόμιζον μείζονα τῶν πολλῶν ἔχοντα σοφίαν καὶ δύναμιν, καὶ ἀπὸ κρειττόνων καὶ θειοτέρων σπερμάτων τὴν ἀρχὴν τῆς συστάσεως τοῦ σώματος εἰληφέναι, ὡς τοῦθ' ἀρμόζον τοῖς μείζουσιν ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Ἐπεὶ δὲ τὸν Ἰουδαῖον ὁ Κέλσος εἰσήγαγε διαλεγόμενον τῷ Ἰησοῦ, καὶ διασύροντα τὴν, ὡς οἶεται, προσποίησιν τῆς ἐκ παρθένου γενέσεως αὐτοῦ, φέροντα τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους περὶ Δανάης καὶ Μελανίπης⁽²⁾, καὶ Αὔρης, καὶ Ἀντιόπης· λεκτέον, ὅτι ταῦτα βωμολόχῳ ἔπρεπε τὰ ῥήματα, καὶ οὐ σπουδάζοντι ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ.

38. Ἐτι δὲ λαβὼν ἀπὸ τῆς γεγραμμένης ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ ἱστορίας περὶ τοῦ εἰς Αἴγυπτον ἀποδεδημηκέναι τὸν Ἰησοῦν, τοῖς μὲν παραδόξοις εἰς τοῦτο οὐκ ἐπίστευσεν, οὐθ' ὅτι ἄγγελος τοῦτο ἔχρησεν, οὔτε εἴ τι ἡνίσσετο ὁ καταλιπὼν τὴν Ἰουδαίαν Ἰησοῦς, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἐπιδημῶν· ἀνέπλασε δέ τι ἕτερον, συγκατατιθέμενος μὲν πως ταῖς παραδόξοις δυνάμεσιν, ἃς Ἰησοῦς ἐποίησεν, ἐν αἷς τοὺς πολλοὺς ἔπεισεν ἀκολουθεῖν αὐτῷ ὡς Χριστῷ· διαβάλλειν δ' αὐτὰς βουλόμενος ὡς ἀπὸ μαγείας, καὶ οὐ θεία δύναμι

(1) Sic omnes MSS., sicque infra Origenes Lib. vi. Num. 8. Veruntamen a prophanis auctoribus Platonis mater vocatur Περικτιόνη. R.

(2) R. Boherello duce: "Forte scribendum, Μεγαλίπης." L.

γεγεννημένας· φησὶ γὰρ “αὐτὸν σκότιον τραφέντα, μισθαρνήσαντα εἰς Αἴγυπτον, δυνάμεών τινων πειραθέντα, ἐκείθεν ἐπανελθεῖν, θεὸν δι’ ἐκείνας τὰς δυνάμεις ἑαυτὸν ἀναγορεύοντα.” Ἐγὼ δ’ οὐκ οἶδ’ ὅπως ἂν ⁽¹⁾ μάγος ἠγωνίσαστο διδάξαι λόγον, κείθοντα πάντα πράττειν, ὡς θεοῦ κρινούντος ἕκαστον ἐπὶ πᾶσι τοῖς πεπραγμένοις· καὶ οὕτω διατιθέντα τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, οἷς ἡμελλε χρῆσασθαι διακόνοις τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας. Ἄρα γὰρ κακείνοι οὕτω διδαχθέντες ποιεῖν δυνάμεις, ἤρουν τοὺς ἀκούοντας, ἢ οὐδὲ δυνάμεις ἐποίουν; τὸ μὲν οὖν λέγειν, ὅτι οὐδαμῶς δυνάμεις ἐποίουν, ἀλλὰ πιστεύσαντες οὐδεμιᾷ λόγων ἰκανότητι, παραπλησίως τῇ ἐν διαλεκτικῇ Ἑλλήνων σοφίᾳ, ἐπέδωκαν ἑαυτοὺς τῷ καινὸν διδάσκειν λόγον οἷς ἂν ἐπιδημήσωσι, πάνυ ἐστὶν ἄλογον. Τίτι γὰρ θαρρόυντες ἐδίδασκον τὸν λόγον, καὶ ἐκαινοτόμουν; εἰ δὲ δυνάμεις ἐτέλουν κακείνοι· τίνα ἔχει πιθανότητα τὸ, μάγους τοσοῦτοις κινδύνοις ἑαυτοὺς παραβεβληκέναι εἰσάγοντας διδασκαλίαν μαγείας ἀπαγορεύουσαν;

39. Οὐ δοκεῖ μοι ἀγωνίσασθαι πρὸς λόγον, μὴ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ μετὰ χλευῆς εἰρημένον· “εἰ ἄρα καλὴ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὡς καλὴ αὐτῇ ἐμίγνυτο ὁ θεὸς, οὐ πεφυκῶς ἐρᾶν φθαρτοῦ σώματος; ἢ ὅτι οὐδ’ εἰκὸς ἦν ἐρασθήσασθαι αὐτῆς τὸν θεόν, οὔσης οὔτ’ εὐδαίμονος, οὔτε βασιλικῆς· ἐπεὶ μηδεὶς αὐτὴν ἤδει, μηδὲ τῶν γειτόνων;” Παίξει δὲ λέγων, καὶ “ὅτι μισουμένην αὐτὴν ὑπὸ τοῦ τέκτονος, καὶ ἐκβαλλομένην, οὐκ ἔσωσε θεία δύναμις, οὐδὲ λόγος πιστικός. Οὐδὲν οὖν, φησὶ, ταῦτα πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν.” Τί οὖν ταῦτα διαφέρουσι ἂν τῶν ἐν ταῖς τριόδοις λοιδορουμένων τισι, καὶ οὐδὲν σπουδῆς ἄξιον λεγόντων;

40. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἀπὸ τοῦ κατὰ Ματθαῖον, τάχα δὲ καὶ τῶν λοιπῶν εὐαγγελίων, λαβὼν τὰ περὶ τῆς ἐπιπτώσεως τῷ σωτῆρι βαπτιζομένῳ παρὰ τοῦ Ἰωάννου περιστερᾶς, διαβάλλειν βούλεται ὡς πλάσμα τὸ εἰρημένον. Διασύρας δὲ, ὡς ᾤετο, τὴν περὶ τοῦ ἐκ παρθένου γεγεννησθαι τὸν σωτῆρα ἡμῶν ἰστορίαν, οὐ τὰ ἐξῆς τῇ τάξει ἐκτίθεται· ἐπεὶ μηδὲν

(1) Cod. Basil. non male: ὡν μάγος. R.

ἔχει τεταγμένον θυμὸς καὶ ἔχθρα· ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπελθὸν σὶ ὀργιζόμενοι καὶ οἱ ἔχθραΐζοντες κακηγοροῦσιν οὓς μισοῦσι, μὴ ἐπιτρεπόμενοι ἀπὸ⁽¹⁾ τοῦ πάθους τεθεωρημένως καὶ κατὰ τάξιν λέγειν τὰς κατηγορίας. Εἰ μὲν γὰρ τὴν τάξιν ἐτήρει, λαβὼν ἂν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ κατηγορεῖν αὐτοῦ προθέμενος, τῆς πρώτης ἂν ἱστορίας κατειπὼν, ἐξῆς ἐπὶ τὴν δευτέραν παρεγίνετο, καὶ οὕτως ἐπὶ τὰς λοιπὰς. Νυνὶ δὲ, μετὰ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, ὁ πάντ' εἰδέναι ἐπαγγειλάμενος Κέλσος τὰ ἡμέτερα, κατηγορεῖ τοῦ παρὰ τῷ βαπτίσματι φανέντος ἀγίου πνεύματος ἐν εἶδει περιστερᾶς. Εἶτα μετὰ τοῦτο διαβάλλει τὸ προφητεύεσθαι τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα ἀνατρέχει ἐπὶ τὸ ἐξῆς τῇ γενέσει τοῦ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένον, τὸ περὶ τοῦ ἀστέρος διήγημα, καὶ τῶν ἐλληλυθότων ἀπὸ ἀνατολῆς μάγων προσκυνῆσαι τῷ παιδίῳ. Πολλὰ δ' ἂν καὶ αὐτὸς ἐπιτηρῶν εὐρησ⁽²⁾ συγκεχυμένως τῷ Κέλσῳ εἰρημένα δι' ὅλης τῆς βίβλου ἵνα καὶ διὰ τούτου ὑπὸ τῶν τάξιν ἐπισταμένων τηρεῖν καὶ ζητεῖν, ἐλεγχθῆ μετὰ πολλῆς θρασύτητος καὶ ἀλαζονείας ἐπιγράφας “ἀληθῆ λόγον” τὴν βίβλον αὐτοῦ, ὅπερ τῶν ἐλλογίμων φιλοσόφων οὐδεὶς ἐποίησεν. Ὁ μὲν γὰρ Πλάτων φησὶν, οὐ κατὰ τὸν νοῦν ἔχοντα εἶναι τὸ διῖσχυρίζεσθαι περὶ τῶν τοιῶνδε καὶ ἀδηλοτέρων· ὁ δὲ Χρύσιππος πολλαχοῦ ἐκθέμενος τὰ κινήσαντα αὐτὸν, ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐφ' οὓς ἂν εὐροιμεν κρεῖττον αὐτοῦ ἐροῦντας. Οὗτος οὖν ὁ καὶ τούτων καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων σοφώτερος, ἀκολούθως τῷ φάσκειν πάντ' εἰδέναι, ἀληθῆ λόγον ἐπέγραψεν αὐτοῦ τὸ βιβλίον.

41. Ἴνα δὲ μὴ δοκῶμεν ἐκόντες, διὰ τὸ ἀπορεῖν ἀπαντήσεως, ὑπερβαίνειν αὐτοῦ τὰ κεφάλαια· ἐκρίναμεν ἕκαστον κατὰ δύναμιν λῦσαι τῶν ὑπ' αὐτοῦ προτιθεμένων, φροντίσαντες οὐ τοῦ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων εἰρμού καὶ ἀκολουθίας, ἀλλὰ τῆς τάξεως τῶν ἐν τῇ βίβλῳ αὐτοῦ ἀναγεγραμμένων. Φέρ' οὖν ἴδωμεν, τί ποτε καὶ λέγει διαβάλλων τὸ, οἷον σωματικῶς ἐωραμένον ὑπὸ τοῦ σωτῆρος πνεύμα ἁγίου ἐν εἶδει περιστερᾶς. Ἔστι δ' ὁ Ἰουδαῖος αὐτῷ ἔτι ταῦτα

(1) Cod. Jolianus, ὑπο. R.

(2) Cod. Jolianus, εὑροις. R.

λέγων, πρὸς ὃν ὁμολογοῦμεν εἶναι Κύριον ἡμῶν, τὸν Ἰησοῦν· “λουμένῃ, φησὶ, σοὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ⁽¹⁾ φάσμα ὄρνιθος ἐξ ἀέρος λέγεις ἐπιπτῆναι.” Εἶτα πυνθανόμενος ὁ παρ’ αὐτῷ Ἰουδαῖός φησι· “τίς τοῦτο εἶδεν ἀξιοχρεως μάρτυς τὸ φάσμα; ἢ τίς ἤκουσεν ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς εἰσποιοῦσης σε υἱὸν τῷ θεῷ, πλὴν ὅτι σὺ φῆς, καὶ τινα εἶνα ἐπάγη τῶν μετὰ σοῦ κεκολασμένων;”

42. Πρὶν⁽²⁾ ἀρξώμεθα τῆς ἀπολογίας, λεκτέον, ὅτι σχεδὸν πᾶσαν ἱστορίαν, κὰν ἀληθῆς ᾖ, βούλεσθαι κατασκευάζειν ὡς γεγενημένην, καὶ καταληπτικὴν ἐμποιῆσαι περὶ αὐτῆς φαντασίαν, τῶν σφόδρα ἐστὶ χαλεπωτάτων, καὶ ἐν εἰοῖς ἀδύνατον. Φέρε γάρ τινα λέγειν, μὴ γεγονέναι τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον, μάλιστα διὰ τὸ ἀδύνατον προσπεπλέχθαι λόγον περὶ τοῦ γεγενῆσθαι τινα Ἀχιλλέα θαλασσίας θεᾶς Θέτιδος⁽³⁾ υἱὸν καὶ ἀνθρώπου Πηλέως, ἢ Σαρπηδόνα Διὸς, ἢ Ἀσκάλαφον καὶ Ἰάλμενον Ἄρεος, ἢ Αἰνεῖαν Ἀφροδίτης· πῶς ἂν κατασκευάσαιμεν τὸ τοιοῦτον, μάλιστα θλιβόμενοι ὑπὸ τοῦ οὐκ οἶδ’ ὅπως παρυφανθέντος πλάσματος τῇ κεκρατηκυῖα παρὰ πᾶσι δόξῃ περὶ τοῦ, ἀληθῶς γεγονέναι τὸν ἐν Ἰλίῳ πόλεμον Ἑλλήνων καὶ Τρώων; Φέρε δὲ καὶ τινα ἀπιστεῖν περὶ Οἰδίποδος καὶ Ἰοκάστης, καὶ τῶν γεννηθέντων ἀπὸ ἀμφοτέρων Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, διὰ τὸ προσπεπλέχθαι τῷ λόγῳ τὴν Σφίγγα μιξοπάρθενόν τινα· πῶς ἂν τὸ τοιοῦτον ἀποδείξαιμεν; Οὕτω δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν Ἐπιγόνων, κὰν μηδὲν τοιοῦτον ἐπιπεπλεγμένον ᾖ τῷ λόγῳ, ἢ περὶ τῆς Ἡρακλειδῶν καθόδου, ἢ περὶ ἄλλων μυρίων. Ἄλλ’ ὁ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνων ταῖς ἱστορίαις, καὶ βουλόμενος ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ ἐν ἐκείναις ἀνεξαπάτητον, κρινεῖ, τίσι μὲν συγκαταθήσεται, τίνα δὲ τροπολογήσει, τὸ βούλημα ἐρευνῶν τῶν ἀναπλασαμένων τὰ τοιάδε· καὶ τίσιν ἀπιστήσει, ὡς διὰ τὴν πρὸς τινὰς χάριν ἀναγεγραμμένοις. Καὶ τοῦτο προλαβόν-

(1) Cod. Jolianus, in marg.: παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ. Quae correctio non spernenda. R.

(2) Cf. Philocal. Cap. xv. L.

(3) Sic Philocal. et Cod. Jolianus. In aliis deest, Θέτιδος. R.

τες δι' ὄλην τὴν φερομένην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν εἰρήκαμεν, οὐκ ἐπὶ ψιλὴν πίστιν καὶ ἄλογον τοὺς ἐντρεχεστέρους ἐκκαλούμενοι, ἀλλὰ βουλόμενοι παραστήσαι, ὅτι εὐγνωμοσύνης χρεία τοῖς ἐντευζομένοις, καὶ πολλῆς ἐξετάσεως, καὶ, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, εἰσόδου εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων, ἴν' εὐρεθῆ, ποία διανοία ἕκαστον γέγραπται.

43. Φήσομεν οὖν πρῶτον, ὅτι, εἰ μὲν ὁ ἀπιστῶν τῷ περὶ τοῦ εἶδους τῆς περιστερᾶς φάσματι τοῦ ἀγίου πνεύματος ἀναγέγραπτο Ἐπικούρειος εἶναι, ἢ Δημοκρίτειος, ἢ Περιπατητικός, χώραν ἂν εἶχεν ἀκόλουθον τῷ προσωποποιουμένῳ τὸ λεγόμενον. Νυνὶ δὲ οὐδὲ τοῦθ' ὁ σοφώτατος Κέλσος ἐώρακεν, ὅτι Ἰουδαίῳ, πλείονα πιστεῖοντι καὶ παραδοξότερα ἐκ τῶν προφητικῶν γραφῶν, τῆς περὶ τοῦ εἶδους τῆς περιστερᾶς ἱστορίας, τὸν τοιοῦτον περιέθηκε λόγον. Εἶποι γὰρ ἂν τις τῷ Ἰουδαίῳ, περὶ τοῦ φάσματος ἀπιστοῦντι, καὶ οἰομένῳ κατηγορεῖν αὐτοῦ ὡς πλάσματος· Σὺ δὲ πόθεν, ὦ οὗτος, ἀποδείξαι ἂν ἔχῃς, ὅτι εἶπε κύριος ὁ θεὸς τῷ Ἀδὰμ, ἢ τῇ Εὐᾶ, ἢ τῷ Καῖν, ἢ τῷ Νῶε, ἢ τῷ Ἀβραάμ, ἢ τῷ Ἰσαὰκ, ἢ τῷ Ἰακώβ, τὰ ἀναγεγραμμένα αὐτὸν εἰρηκέναι τοῖς ἀνδράσι τούτοις; Ἴνα δὲ τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ ἱστορίαν παραβάλω, εἶποιμ' ἂν πρὸς τὸν Ἰουδαῖον καὶ ὁ σὸς Ἰεζεκιὴλ ἀνέγραψε, λέγων “ἠνοίχθησαν⁽¹⁾ οἱ οὐρανοί, καὶ εἶδον ὄρασιν θεοῦ” ἦντινα διηγησάμενος ἐπιφέρει αὐτῇ· “αὕτη⁽²⁾ ἢ ὄρασις ὁμοιώματος δόξης κυρίου. Καὶ εἶπε πρὸς μέ.” Εἰ γὰρ ψευδῆ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένα, ἐπεὶ μὴ ἔχομεν, ὡς ὑπολαμβάνεις, ἐναργῶς παραστήσαι, πῶς ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ, ὑπ' αὐτοῦ μόνου ἐωραμένα ἢ ἀκουσθέντα, καὶ, ὡς ἔδοξας τετηρηκέναι, καὶ ὑπὸ ἐνὸς τῶν κολασθέντων; τί οὐχὶ μᾶλλον καὶ τὸν Ἰεζεκιὴλ φήσομεν τερατευόμενον εἰρηκέναι τό· “ἠνοίχθησαν οἱ οὐρανοί,” καὶ τὰ ἐξῆς; Ἄλλ' ἐὰν καὶ ὁ Ἡσαΐας φάσκη· “εἶδον⁽³⁾ τὸν κύριον Σαβαὼθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένον. Καὶ τὰ Σεραφὶμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνί,

(1) Ezech. i. 1.

(2) Ezech. i. 28; ii. 1.

(3) Jessai. vi. 1, 2.

καὶ ἐξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ," καὶ τὰ ἐξῆς· πόθεν ὅτι ἀληθῶς ἐώρακε; Πεπίστευκας γὰρ, ὡς Ἰουδαίε, τούτοις ὡς ἀψευδέσι, καὶ ὑπὸ θειοτέρου πνεύματος οὐ μόνον ἐωραμένοις τῷ προφήτῃ, ἀλλὰ καὶ εἰρημένοις καὶ ἀναγεγραμμένοις. Τίνοι δὲ καὶ πιστεύειν μᾶλλον ἄξιον, φάσκοντι ἀνεῶχθαι αὐτῷ τοὺς οὐρανοὺς, καὶ φωνῆς ἀκηκοέναι, ἢ ἐωρακέναι τὸν κύριον Σαβᾶθ καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου Ἡσαΐα καὶ Ἰεζεκιήλ, ἢ τῷ Ἰησοῦ; Ἐκείνων μὲν γὰρ ἔργον οὐδὲν τηλικούτον εὐρίσκεται· τοῦ δὲ Ἰησοῦ τὸ ἀνδραγάθημα οὐ κατὰ τοὺς αὐτοὺς τῆς ἐνσωματώσεως μόνους γέγονε χρόνους, ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο ἢ Ἰησοῦ δυνάμεις ἐστὶν ἐνεργούσα τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ τὴν βελτίωσιν, ἐν τοῖς πιστεύουσι δι' αὐτοῦ τῷ θεῷ. Ἐναργές δὲ δείγμα τοῦ δυνάμει αὐτοῦ ταῦτα γίνεσθαι, τὸ, ὡς αὐτὸς φησι, καὶ καταλαμβάνεται⁽¹⁾, μὴ ὄντων ἐργατῶν τῶν ἐργαζομένων τὸν θερισμὸν τῶν ψυχῶν, τοσοῦτον εἶναι θερισμὸν συγκομιζομένων καὶ συναγομένων εἰς τὰς πανταχοῦ ἄλυνας τοῦ θεοῦ καὶ ἐκκλησίας.

44. Καὶ ταῦτα πρὸς τὸν Ἰουδαῖον λέγω, οὐκ ἀπιστῶν ὁ Χριστιανὸς τῷ Ἰεζεκιήλ καὶ τῷ Ἡσαΐα· ἀλλὰ δυσωπῶν ἐκ τῶν κοινῇ ἡμῖν πεπιστευμένων, ὅτι πολλῶ οὗτος ἐκείνων ἄξιός ἐστι τοῦ πιστεῦσθαι τοιαῦτα λέγων ἐωρακέναι, καὶ, ὡς εἰκὸς, παραδοὺς τοῖς μαθηταῖς ἢν εἶδεν ὄψιν, καὶ τὴν φωνὴν ἧς ἤκουσεν. Ἄλλος δ' ἂν τις εἴποι, ὅτι οὐ πάντες τοῦ Ἰησοῦ ἤκουσαν ταῦτα διηγουμένου οἱ ἀναγράψαντες τὰ περὶ τοῦ εἶδους τῆς περιστερᾶς καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς· ἀλλὰ τὸ διδάξαν Μωϋσέα πνεῦμα τὴν πρεσβυτέραν αὐτοῦ ἱστορίαν, ἀρξαμένην ἀπὸ τῆς κοσμογενείας μέχρι τῆς κατὰ τὸν Ἀβραάμ τὸν πατέρα αὐτοῦ, τοῦτ' ἐδίδαξε καὶ τοὺς γράψαντας τὸ εὐαγγέλιον, τὸ γεγόμενον παράδοξον κατὰ τὸν χρόνον τοῦ βαπτίσματος Ἰησοῦ. Ὁ δὲ κοσμηθεὶς χαρίσματα, καλουμένῃ λόγῳ σοφίας, καὶ τὴν αἰτίαν διηγῆσθαι τῆς ἀνοίξεως τῶν οὐρανῶν, καὶ τοῦ εἶδους τῆς περιστερᾶς, καὶ ὅτι οὐκ ἄλλον τινὸς ζῶον εἶδει ἢ τούτου ἐφάνη τὸ

(1) Desunt in Codd. Reg. et Basil. verba, καὶ καταλαμβάνεται. R. Cf. Matth. ix. 37.

ἅγιον πνεῦμα τῷ Ἰησοῦ. Περὶ τούτου δὲ οὐκ ἀπαιτεῖ νῦν ἡμᾶς ὁ λόγος διηγήσασθαι. Τὸ γὰρ προκείμενόν ἐστιν, ἐλέγξαι τὸν Κέλσον οὐχ ὑγιῶς Ἰουδαίῳ περιθέντα μετὰ τοιῶνδε λόγων ἀπιστίαν περὶ πράγματος, κατὰ τὸ εἰκὸς γενομένου μᾶλλον παρὰ τὰ πεπιστευμένα ὑπ' ἐκείνου.

45. Μέννημαι δέ ποτε, ἔν τιτι πρὸς Ἰουδαίων λεγομένους σοφοὺς διαλέξει, χρησάμενος τοιοῦτοῦ λόγου, πλειόνων κρινόντων τὸ λεγόμενον· “Εἶπατέ μοι, ὦ οὔτοι, δύο τινῶν ἐπίδημσάντων τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, περὶ ὧν παράδοξα καὶ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀναγράφονται, Μωϋσέως λέγω, τοῦ ὑμῶν νομοθέτου περὶ ἑαυτοῦ ἀναγράφαντος, καὶ Ἰησοῦ τοῦ ἡμετέρου διδασκάλου, μηδὲν περὶ ἑαυτοῦ σύγγραμμα καταλελοιπότες, ἀλλ' ὑπὸ τῶν μαθητῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις μεμαρτυρημένον· τίς ἢ ἀποκλήρωσις, πιστεύεσθαι μὲν Μωϋσέα ὡς ἀληθεύοντα, καίτοι γε Αἰγυπτίων διαβαλλόντων αὐτὸν ὡς γόητα, καὶ μαγγανεία τὰς δυνάμεις πεποιηκέναι δοκοῦντα· Ἰησοῦν δὲ ἀπιστεῖσθαι, ἐπεὶ ὑμεῖς αὐτοῦ κατηγορεῖτε; Ἔθνη γὰρ ἀμφοτέροις μαρτυρεῖ, Ἰουδαῖοι μὲν Μωϋσῆ· Χριστιανοὶ δὲ μὴ ἀρνούμενοι τὴν Μωϋσέως προφητείαν, ἀλλὰ κακείθεν ἀποδεικνύντες τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, παραδέχονται τὰ περὶ αὐτοῦ ἀληθῆ εἶναι παράδοξα ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα. Εἴτε γὰρ λόγον ἀπαιτεῖτε ἡμᾶς περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπόδοτε περὶ Μωσέως τοῦ πρὸ αὐτοῦ γενομένου πρότερον, εἴθ' ἐξῆς ἡμεῖς ἀποδώσομεν τὸν περὶ τούτου. Ὑμῶν δ' ἀναδυομένων καὶ φευγόντων τὰς περὶ ἐκείνου ἀποδείξεις· ὡς μὲν πρὸς τὸ παρὸν, τὸ ὅμοιον ὑμῖν ποιῶντες, οὐκ ἀποδεικνύομεν. Οὐδὲν δὲ ἤττον ὁμολογήσατε τὸ μὴ ἔχειν δεῖξιν περὶ Μωσέως, καὶ ἀκούσατε τὰς περὶ Ἰησοῦ ἀποδείξεις ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Καὶ, τὸ παράδοξόν γε, ἐκ τῶν περὶ Ἰησοῦ ἀποδείξεων ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἀποδείκνυται, ὅτι καὶ Μωϋσῆς καὶ οἱ προφήται, ἦσαν προφῆται τοῦ θεοῦ.”

46. Πεπλήρωται δὲ ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται τῶν παραπλησίων παραδόξων, τῷ ἀναγράφαντι⁽¹⁾ περὶ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ

(1) Scribendum videtur: ἀναγραφέντι, ut recte monet Guietus et Boherellus. R.

τῷ βαπτίσματι, περὶ τῆς περιστερᾶς, καὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ φωνῆς. Σημεῖον δὲ οἶμαι τοῦ τότε ὀφθέντος ἀγίου πνεύματος ἐν εἶδει περιστερᾶς, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παράδοξα γεγενημένα ἅτινα διαβάλλων Κέλσος, φησὶν αὐτὸν παρ' Αἰγυπτίοις μαθηκότα πεποιηκέναι. Καὶ οὐκ ἐκείνοις γε μόνοις χρήσομαι ἀλλὰ γὰρ, κατὰ τὸ εἶκος, καὶ οἷς οἱ ἀπόστολοι τοῦ Ἰησοῦ πεποιήκασιν. Οὐκ ἂν γὰρ χωρὶς δυνάμεων καὶ παραδόξων ἐκίνουν τοὺς καινῶν λόγων καὶ καινῶν μαθημάτων ἀκούοντας πρὸς τὸ καταλιπεῖν μὲν τὰ πάτρια, παραδέξασθαι δὲ μετὰ κινδύνων τῶν μέχρι θανάτου τὰ τούτων μαθήματα. Καὶ ἔτι ἴχνη τοῦ ἀγίου ἐκείνου πνεύματος, ὀφθέντος ἐν εἶδει περιστερᾶς, παρὰ Χριστιανοῖς σώζεται. Ἐξάγουσι⁽¹⁾ δαίμονας, καὶ πολλὰς ἰάσεις ἐπιτελοῦσι, καὶ ὀρῶσί τινα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου περὶ μελλόντων. κἂν χλευάσῃ δὲ Κέλσος τὸ λεχθησόμενον, ἢ ὃν εἰσήγαγεν Ἰουδαῖος ὁμως λελέξεται, ὅτι πολλοὶ, ὡσπερὶ ἄκοντες, προσεληλύθασιν Χριστιανισμῷ, πνεύματός τινος τρέψαντος αὐτῶν τὸ ἡγεμονικὸν αἰφνίδιον ἀπὸ τοῦ μισεῖν τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ὑπεραποθανεῖν αὐτοῦ, καὶ φαντασιώσαντος αὐτοὺς ἕπαρ ἢ ὄναρ. Πολλὰ γὰρ καὶ τοιαῦτα ἱστορήσαμεν ἅτινα ἐὰν γράφωμεν, αὐτοὶ αὐτοῖς παρατυχόντες καὶ ἰδόντες, γέλωτα πλατὺν ὀφλήσομεν τοῖς ἀπίστοις, οἰομένοις ἡμᾶς ὁμοίως οἷς ὑπολαμβάνουσι ταῦτ' ἀναπεπλακέναι, καὶ αὐτοὺς πλάσσειν. Ἀλλὰ γὰρ θεὸς μάρτυς τοῦ ἡμετέρου συνειδότος, βουλομένου οὐ διὰ ψευδῶν ἀπαγγελιῶν, ἀλλὰ διὰ τινος ἐναργείας ποικίλης συνιστάνειν τὴν Ἰησοῦ θεῖαν διδασκαλίαν. Ἐπεὶ δὲ Ἰουδαῖός ἐστιν, ὁ περὶ τοῦ ἀναγεγραμμένου ἀγίου πνεύματος κατεληλυθέναι ἐν εἶδει περιστερᾶς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπορῶν λεκτέον ἂν εἴη πρὸς αὐτόν ὧ οὗτος, τίς ἐστιν ὁ ἐν τῷ Ἡσαΐα λέγων “καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλέ με, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ⁽²⁾”; Ἐν ᾧ ἀμβιβόλου ὄντος τοῦ ῥήτου, πότερον ὁ πατήρ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀπέστειλαν τὸν Ἰησοῦν, ἢ ὁ πατήρ ἀπέστειλε τὸν τε Χρι-

(1) Ita Codd. Reg. et Basil. : reliqui MSS. ἐπεξάγουσι, exc. veteri Vaticano, qui in marg. habet, κατεξάγουσι. R.

(2) Jesai. xlviij. 16.

στόν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸ δεύτερόν ἐστιν ἀληθές. Καὶ ἐπεὶ ἀπεστάλη ὁ σωτήρ, εἶτα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ προφήτου· ἐχρῆν δὲ τὴν τῆς προφητείας πλήρωσιν ἐγνωσθαι καὶ τοῖς ἐξῆς· διὰ τοῦτο ἀνεγραψαν οἱ Ἰησοῦ μαθηταὶ τὸ γεγενημένον.

47. Ἐβουλόμην δ' ἂν Κέλσω, προσωποποιήσαντι τὸν Ἰουδαῖον παραδεξάμενόν πως Ἰωάννην ὡς βαπτιστήν, βαπτίζοντα τὸν Ἰησοῦν, εἰπεῖν· ὅτι τὸ, Ἰωάννην γεγονέναι βαπτιστήν, εἰς ἀφέσιν ἀμαρτημάτων βαπτίζοντα, ἀνεγράψέ τις τῶν μετ' οὐ πολὺ τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένω. Ἐν γὰρ τῷ ὀκτωκαιδεκάτῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀρχαιολογίας⁽¹⁾ ὁ Ἰώσηπος μαρτυρεῖ τῷ Ἰωάννῃ, ὡς βαπτιστῇ γεγενημένῳ, καὶ καθάρσιον τοῖς βαπτισαμένοις ἐπαγγελλομένῳ. Ὁ δ' αὐτός, καίτοι γε ἀπιστῶν τῷ Ἰησοῦ ὡς Χριστῷ, ζητῶν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Ἱεροσολύμων πτώσεως, καὶ τῆς τοῦ ναοῦ καθαιρέσεως· δέον αὐτὸν εἰπεῖν, ὅτι ἢ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπιβουλή τούτων αἰτία γέγονε τῷ λαῷ, ἐπεὶ ἀπέκτειναν τὸν προφητευόμενον Χριστόν· ὁ δὲ, καὶ ὡσπερ ἄκων οὐ μακρὰν τῆς ἀληθείας γενόμενος, φησὶ ταῦτα συμβεβηκέναι τοῖς Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου, ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, ἐπειδήπερ δικαιοτάτον αὐτὸν ὄντα ἀπέκτειναν. Τὸν δὲ Ἰακώβον τούτων ὁ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητῆς Παῦλος φησιν⁽²⁾ ἑωρακέναι ὡς ἀδελφὸν τοῦ κυρίου, οὐ τοσοῦτον διὰ τὸ πρὸς αἵματος συγγενές, ἢ τὴν κοινὴν αὐτῶν ἀνατροφὴν, ὅσον διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν λόγον. Εἰ περ οὖν διὰ Ἰακώβον συμβεβηκέναι λέγει τοῖς Ἰουδαίοις τὰ κατὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, πῶς οὐχὶ εὐλογώτερον διὰ Ἰησοῦν τὸν Χριστόν τοῦτο φάσκειν γεγονέναι; Οὐ τῆς θειότητος μάρτυρες αἱ τοσαῦται τῶν μεταβαλόντων ἀπὸ τῆς χύσεως τῶν κακῶν ἐκκλησίαι, καὶ ἡρτημένων τοῦ δημιουργοῦ, καὶ πάντ' ἀναφερόντων ἐπὶ τὴν πρὸς ἐκείνον ἀρέσκειαν.

48. Εἰ καὶ μὴ ἀπολογῆσεται οὖν ὁ Ἰουδαῖος περὶ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἡσαΐου, κοινοποιούντων ἡμῶν τὰ περὶ τῆς ἀνοίξεως τῶν οὐρανῶν ἐπὶ Ἰησοῦ, καὶ τῆς ἀκουσθείσης αὐτῷ φωνῆς, καὶ τὰ ὅμοια

(1) Joseph. Antiq. lib. xviii. c. 7.

(2) Galat. i. 19.

εὐρισκόντων ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ ἀναγεγραμμένα, καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα, ἢ καὶ τινι ἄλλῳ προφήτῃ· ἡμεῖς γε τὸν λόγον, ὅση δύναμις ἡμῖν, παραστήσομεν, λέγοντες, ὅτι ὥσπερ ὄναρ πεπίστευται πολλοὺς πεφαντασιῶσθαι, τινὰ μὲν θειότερα, τινὰ δὲ περὶ μελλόντων βιωτικῶν ἀναγγέλλοντα, εἴτε σαφῶς, εἴτε καὶ δι' αἰνιγματῶν, καὶ τοῦτ' ἐναργές ἐστι παρὰ πᾶσι τοῖς παραδεξαμένοις πρόνοια· οὕτω τί ἄτοπον, τὸ τυποῦν τὸ ἡγεμονικὸν ἐν ὄνειρῳ δύνασθαι αὐτὸ τυποῦν καὶ ὕπαρ πρὸς τὸ χρήσιμον τῷ ἐν ᾧ τυποῦται, ἢ τοῖς παρ' αὐτοῦ ἀκουσομένοις; καὶ ὥσπερ φαντασίαν λαμβάνομεν ὄναρ ἀκούειν, καὶ πλήσσεσθαι τὴν αἰσθητὴν ἀκοήν, καὶ ὄραν δι' ὀφθαλμῶν, οὔτε τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν, οὔτε τῆς ἀκοῆς πλησσομένης, ἀλλὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ ταῦτα πάσχοντος· οὕτως οὐδὲν ἄτοπον, τοιαῦτα γεγρονέναι ἐπὶ τῶν προφητῶν, ὅτε ἀναγέγραπται ἐωρακέναι τινὰ αὐτοὺς παραδοξότερα, ἢ ἀκηκοέναι λόγους κυρίου, ἢ τεθεωρηκέναι οὐρανοὺς ἀνοιγομένους. Ἐγὼ γὰρ οὐχ ὑπολαμβάνω τὸν αἰσθητὸν οὐρανὸν ἀνεῶχθαι, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀνοιγνύμενον διηρηθῆναι, ἵνα ἀναγράψῃ τὸ τοιοῦτον Ἰεζεκιήλ. Μὴ ποτ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ σωτήρος τὸν φρονίμως ἀκούοντα τῶν εὐαγγελίων τὸ ὅμοιον ἐκδεκτέον; Κἂν προσκόπη τὸ τοιοῦτον τοῖς ἀπλουστέροις, οἱ διὰ πολλὴν ἀπλότητα κινουσι τὸν κόσμον, σχίζοντες τὸ τηλικούτον σῶμα ἠνωμένον τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. Ὁ δὲ βαθύτερον τὸ τοιοῦτον ἐξετάζων, ἐρεῖ, ὅτι οὔσης, ὡς ἡ γραφὴ ὠνόμασε, θείας τινὸς γενικῆς αἰσθήσεως, ἣν μόνος ὁ μακάριος εὐρίσκει ἤδη⁽¹⁾, κατὰ τὸ λεγόμενον καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι· “ὅτι αἰσθησιν θείαν εὐρήσεις⁽²⁾.” καὶ ὄντων εἰδῶν ταύτης τῆς αἰσθήσεως, ὀράσεως πεφυκυίας βλέπειν τὰ κρείττονα σωματίων πράγματα, ἐν οἷς δηλοῦται τὰ Χερουβὶμ, ἢ τὰ Σεραφίμ· καὶ ἀκοῆς ἀντιληπτικῆς φωνῶν, οὐχὶ ἐν ἀέρι τὴν οὐσίαν ἐχουσῶν· καὶ γεύσεως χρωμένης ἄρτω ζῶντι⁽³⁾, καὶ ἐξ οὐρανοῦ καταβεβηκότι, καὶ ζῶν διδόντι τῷ κόσμῳ· οὕτως δὲ καὶ

(1) *Quieto scribendum videtur: εὐρίσκειν οἶδε, vel: εὐρίσκειν ἦδει. Quod valde placet. R.*

(2) *Prov. ii. 5.*

(3) *Joh. vi. 33.*

ὁσφρήσεως ὁσφραινομένης τοιῶνδε, καθὸ Χριστοῦ εὐωδία⁽¹⁾ λέγει εἶναι τῷ θεῷ Παύλος· καὶ ἀφῆς, καθ' ἣν Ἰωάννης φησὶ ταῖς χερσὶν ἐψηλαφηκέναι περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς⁽²⁾· οἱ μακάριοι προφήται τὴν θείαν αἴσθησιν εὐρόντες, καὶ βλέποντες θείως, καὶ ἀκούοντες θείως, καὶ γευόμενοι ὁμοίως, καὶ ὁσφραινομένοι, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, αἰσθήσει οὐκ αἰσθητῇ, καὶ ἀπτόμενοι τοῦ λόγου μετὰ πίστεως, ὥστ' ἀπορῥοὴν αὐτοῦ εἰς αὐτοὺς ἤκειν θεραπεύουσιν⁽³⁾ αὐτοὺς, οὕτως ἐώρων ἃ ἀναγράφουσιν ἐωρακέναι, καὶ ἤκουον ἃ λέγουσιν ἀκηκοέναι, καὶ τὰ παραπλήσια ἔπασχον, ὡς ἀνέγραφον, κεφαλίδά ἐσθίοντες διδομένην αὐτοῖς βιβλίου⁽⁴⁾. Οὕτω δὲ καὶ Ἰσαὰκ ὡσφράνθη τῆς ὁσμῆς τῶν τοῦ υἱοῦ θειοτέρων ἱματίων, καὶ ἐπέειπε πνευματικῇ εὐλογία τό· “ἰδοὺ, ὁσμὴ τοῦ υἱοῦ μου, ὡς ὁσμὴ ἀγροῦ πλήρους, ὃν εὐλόγησεν ὁ κύριος⁽⁵⁾.” Παραπλησίως δὲ τούτοις, καὶ νοητῶς μᾶλλον ἢ αἰσθητῶς, Ἰησοῦς ἤψατο τοῦ λεπροῦ⁽⁶⁾, ἴν' αὐτὸν καθαρῶς, ὡς ἐγὼ οἶμαι, διχῶς, ἀπαλλάττων αὐτὸν οὐ μόνον, ὡς οἱ πολλοὶ ἀκούουσι, λέπρας αἰσθητῆς δι' αἰσθητῆς ἀφῆς· ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης, διὰ τῆς ὡς ἀληθῶς θείας αὐτοῦ ἀφῆς. Οὕτως οὖν ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης, λέγων· “ὅτι θεάεμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. καὶ γὰρ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν τῷ ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ γὰρ ἐώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ⁽⁷⁾.” Καὶ τῷ Ἰησοῦ γε ἠνοιχθησαν οἱ οὐρανοί· καὶ τότε μὲν, πλὴν Ἰωάννου, οὐδεὶς ἀναγέγραπται ἐωρακέναι ἀνοιχθέντας τοὺς οὐρανοὺς. Τοῦτο δὲ τὸ ἀνοιχθῆναι τοὺς οὐρανοὺς προλέγων τοῖς μαθηταῖς ὁ σωτὴρ ἐσόμενον ὀψομένοις αὐτὸ, φησὶν· “ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὄψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεφγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ

(1) 2 Cor. ii. 15.

(3) Codd. Reg. et Basil. : θεραπεύουσιν. R.

(4) Ezech. iii. 2, 3.

(6) Matth. viii. 3.

(2) 1 Joh. i. 1.

(5) Gen. xxvii. 27.

(7) Joh. i. 32—34.

τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου⁽¹⁾.” Καὶ οὕτως Παῦλος ἠρπάγη⁽²⁾ εἰς τρίτον οὐρανὸν, πρότερον ἰδὼν αὐτὸν ἀνοιχθέντα, ἐπεὶ μαθητῆς ἦν τοῦ Ἰησοῦ. Διηγῆσασθαι δὲ νῦν, διὰ τί ὁ Παῦλος λέγει τό· “εἶτε ἐν σώματι, οὐκ οἶδα· εἶτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, οὐκ οἶδα· ὁ θεὸς οἶδεν” οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ. Ἐπι δὲ προσθήσω τῷ λόγῳ, καὶ αὐτὰ, ἃ οἶεται ὁ Κέλσος, ὅτι αὐτὸς Ἰησοῦς εἶπε τὰ περὶ τὴν ἀνοιξιν τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ καταβὰν πνεῦμα ἅγιον ἐπ’ αὐτὸν εἶδει περιστερᾶς παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ τῆς γραφῆς τοῦτο οὐ παραστήσασθαι, ὅτι αὐτὸς εἶπε τοῦτο ἐωρακέναι. Οὐ συνείδε δ’ ὁ γενναϊότατος, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ τὸν εἰπόντα τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ τῇ ἐν τῷ ὄρει ὄπτασίᾳ· “μηδενὶ εἶπητε τὸ ὄραμα, ἕως ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ νεκρῶν ἀναστῆ⁽³⁾.” εἰρηκέναι τοῖς μαθηταῖς τὸ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ ὄφθην ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἀκουσθέν. Ἐνιδεῖν δὲ ἐστὶ καὶ τῷ τοῦ Ἰησοῦ ἦθει πανταχοῦ περιῖσταμένου τὴν περιαιτολογίαν, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντος· “κἀν ἐγὼ εἶπω περὶ ἐμαντοῦ, ἢ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής⁽⁴⁾.” Καὶ ἐπεὶ περιῖστατο τὴν περιαιτολογίαν, καὶ τοῖς ἔργοις μᾶλλον ἐβούλετο δηλοῦν εἶναι Χριστὸς ἦπερ τῇ λέξει· διὰ τοῦτό φασι οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς αὐτόν· “εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, εἰπὲ ἡμῖν παρῤῥησίᾳ⁽⁵⁾.” Ἐπεὶ δὲ Ἰουδαῖός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ λέγων τῷ Ἰησοῦ περὶ πῶν κατὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιστερᾶς, τό· “πλὴν ὅτι σὺ φῆς, καὶ τινα ἕνα ἐπάγη τῶν μετὰ σοῦ κεκολασμένων” ἀναγκαῖον αὐτῷ παραστήσαι, ὅτι καὶ τοῦτο οὐκ οἰκείως τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ περιέθηκεν. Οὐδὲ γὰρ συνάπτουσι τὸν Ἰωάννην οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Ἰησοῦ, καὶ τὴν Ἰωάννου τῇ τοῦ Ἰησοῦ κολάσει. Καὶ ἐν τούτῳ οὖν ἐλέγχεται, ὁ πάντ’ ἀλαζονευσάμενος εἰδέναι, μὴ ἐγνωκῶς τίνα προσάψῃ ῥήματα τῷ Ἰουδαϊκῷ πρὸς τὸν Ἰησοῦν προσώπῳ.

49. Μετὰ ταῦτ’, οὐκ οἶδ’ ὅπως, τὸ μέγιστον περὶ τῆς συστάσεως τοῦ Ἰησοῦ κεφάλαιον, ὡς ὅτι προεφητεῦθη ὑπὸ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις προφητῶν, Μωϋσέως καὶ τῶν μετ’

(1) Joh. i. 51.

(2) 2 Cor. xii. 1.

(3) Matth. xvii. 9.

(4) Joh. v. 31.

(5) Joh. x. 24.

αὐτὸν, ἢ καὶ πρὸ Μωϋσέως, παραπέμπει⁽¹⁾ ἐκὼν· ὡς οἶμαι, τῷ μὴ δύνασθαι ἀπαντᾶν πρὸς λόγον, ὡς οὐδὲ Ἰουδαῖοι, οὐδ' ὅσαι αἰρέσεις, οὐ βούλονται προφητευθῆναι τὸν Χριστόν. Τάχα δὲ οὐδὲ ἤδει τὰς περὶ τοῦ Ἰησοῦ προφητείας. Οὐκ ἂν γὰρ καταβαλὼν τὰ ὑπὸ Χριστιανῶν λεγόμενα, ὅτι πολλοὶ προφήται προεῖπον περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας, περιέθηκε τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ, ἃ ἤρμοζε Σαμαρεῖ μᾶλλον εἰπεῖν, ἢ Σαδδουκαίῳ· καὶ οὐκ ἂν Ἰουδαῖος ὁ ἐν τῇ προσωποποιίᾳ ἔφασκεν “ἀλλ' εἶπεν ὁ ἐμὸς προφήτης ἐν Ἱεροσολύμοις ποτὲ, ὅτι ἤξει θεοῦ υἱός, τῶν ὁσίων κριτῆς, καὶ τῶν ἀδίκων κολαστῆς.” Οὐ γὰρ εἰς προφήτης τὰ περὶ Χριστοῦ προεφήτευσεν. Κἂν οἱ μόνου δὲ Μωσέως παραδεχόμενοι τὰς βίβλους Σαμαρεῖς ἢ Σαδδουκαῖοι φάσκωσιν ἐν ἐκείνοις πεπροφητεῦσθαι τὸν Χριστόν· ἀλλ' οὔτι γε ἐν Ἱεροσολύμοις, τοῖς μηδέπω ὀνομασθεῖσι κατὰ τὸν Μωϋσέως χρόνον, ἢ προφητεία λέλεκτο. Εἴη τοίνυν πάντας τοὺς τοῦ λόγου κατηγόρους ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι ἀγνοῖα οὐ μόνον τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ψιλῶν τῶν γραμμάτων τῆς γραφῆς, καὶ κατηγορεῖν Χριστιανισμοῦ, ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν πιθανότητα ὁ λόγος αὐτῶν ἔχη δυναμένην τοὺς ἀνερματίστους, καὶ πρὸς καιρὸν πιστεύοντας, ἀφιστάνειν οὐ τῆς πίστεως, ἀλλὰ τῆς ὀλιγοπιστίας. Ἰουδαῖος δὲ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, ὅτι προφήτης τις εἶπεν ἤξειν θεοῦ υἱόν· ὃ γὰρ λέγουσιν, ἐστίν, ὅτι ἤξει ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ. Καὶ πολλάκις γε ζητοῦσι πρὸς ἡμᾶς εὐθέως περὶ υἱοῦ θεοῦ· ὡς οὐδενὸς ὄντος τοιούτου, οὐδὲ προφητευθέντος. Καὶ οὐ τοῦτό φασιν, ὅτι οὐ προφητεύεται υἱὸς θεοῦ· ἀλλ' ὅτι οὐχ ἀρμοζόντως τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ, μὴ ὁμολογοῦντι τὸ τοιοῦτο, περιέθηκε τό· “εἶπεν ἐμὸς προφήτης ἐν Ἱεροσολύμοις ποτὲ, ὅτι ἤξει θεοῦ υἱός.”

50. Εἶτα, ὡς⁽²⁾ μόνου προφητευθέντος τούτου, ὁσίων

(1) Ita recte Codd. Reg. et Basil. Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in textu habent: παραπίπτει, male; ad marg. vero: παραβήπτει, quæ lectio tolerabilior erat. R. Boherellus: “Sequere alteram lectionem, παραβήπτει.” L.

(2) Codd. Reg. et Basil.: ὡς σὺ μόνου. R.

αὐτὸν εἶναι κριτὴν, καὶ τῶν ἀδίκων κολαστὴν· καὶ μήτε τόπου γενέσεως αὐτοῦ, μήτε πάθους αὐτοῦ, οὐ ὑπὸ Ἰουδαίων πείσεται, μήτ' ἀναστάσεως αὐτοῦ, μήτε τεραστίων ὧν ποιήσει δυνάμεων προειρημένων, φησί· “τί μᾶλλον σὺ, ἢ ἄλλοι μυρίοι, οἱ μετὰ τὴν προφητείαν γενόμενοι, εἰσὶ, περὶ ὧν ταῦτα προεφητεύετο;” Καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως βουλόμενος καὶ ἐτέροις περιθῆναι τὸ δύνασθαι ὑπονοεῖσθαι, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ προφητευθέντες, φησὶν· “ὅτι οἱ μὲν ἐνθουσιῶντες, οἱ δὲ ἀγείροντες, φασὶν ἤκειν ἄνωθεν υἱὸν θεοῦ.” Οὐ γὰρ ἱστορήσαμεν ταῦθ' ὁμολογεῖσθαι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις γεγονέναι. Δεκτέον οὖν πρῶτον, ὅτι πολλοὶ προφήται παντοδαπῶς προεῖπον τὰ περὶ Χριστοῦ, οἱ μὲν δι' αἰνιγμάτων, οἱ δὲ δι' ἀλληγορίας, ἢ ἄλλῃ τρόπῳ, τινὲς δὲ καὶ αὐτολεξεί. Καὶ ἐπεὶ ἐν τοῖς ἐξῆς φησιν, ἐν τῇ τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύοντας προσωποποιῶ τὰς “εἰς τὰ περὶ τούτου ἀναφερομένας προφητείας δύνασθαι καὶ ἄλλοις ἐφαρμόζειν πράγμασι” δεινῶς καὶ κακούργως τοῦτο λέγων· ὀλίγας ἀπὸ πλειόνων ἐκθησόμεθα περὶ ὧν ὁ βουλόμενος ἀναγκαστικόν τι εἰς ἀνατροπὴν αὐτῶν εἰπάτω, καὶ δυνάμενον ἐντρεχῶς πιστεύοντας μεταστῆσαι ἀπὸ τῆς πίστεως.

51. Εἴρηται δὴ περὶ μὲν τοῦ τόπου τῆς γενέσεως αὐτοῦ, ὅτι ἀπὸ Βηθλεέμ ἐξελεύσεται ὁ ἡγούμενος, τοῦτον τὸν τρόπον “καὶ⁽¹⁾ σὺ Βηθλεέμ οἶκος τοῦ Ἐφραθὰ, οὐκ⁽²⁾ ὀλιγοστός εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ· καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος.” Αὕτη δ' ἡ προφητεία οὐδενὶ ἀρμόσαι ἂν τῶν, ὡς φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ἐνθουσιῶντων, καὶ ἀγειρόντων, καὶ λεγόντων ἄνωθεν ἤκειν· ἐὰν μὴ σαφῶς δεικνύηται ἐκ Βηθλεέμ γεγεννημένος, ἢ, ὡς ἂν εἴποι τις ἄλλος, ἀπὸ Βηθλεέμ, ἐπὶ τὸ ἡγεῖσθαι τοῦ λαοῦ ἐρχόμενος. Περὶ δὲ τοῦ γεγενῆσθαι τὸν Ἰησοῦν ἐν Βηθλεέμ, εἰ βούλεται

(1) Mich. v. 2; Matth. ii. 6.

(2) A duobus Codd. Anglicanis, et utroque Vaticano abest οὐκ: quemadmodum a vulgato textu Versionis LXX virorum. R. Cf. Matth. ii. 6.

τις μετὰ τὴν τοῦ Μιχαίου προφητείαν, καὶ μετὰ τὴν ἀναγεγραμμένην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὑπὸ τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν ἱστορίαν, καὶ ἄλλοθεν πεισθῆναι κατανοησάτω, ὅτι ἀκολουθῶς τῇ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἱστορίᾳ, δείκνυται τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπηλαιον, ἔνθα ἐγεννήθη, καὶ ἡ ἐν τῷ σπηλαίῳ φάτις, ἔνθα ἐσπαργανώθη. Καὶ τὸ δεικνύμενον τοῦτο διαβοητὴν ἐστὶν ἐν τοῖς τόποις καὶ παρὰ τοῖς τῆς πίστεως ἀλλοτρίοις, ὡς ἄρα ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ὁ ὑπὸ Χριστιανῶν προσκυνούμενος καὶ θαυμαζόμενος γεγέννηται Ἰησοῦς. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι πρὸ μὲν τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας οἱ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ, διὰ τὸ σαφές καὶ ἐναργές τῆς προφητείας, ἐδίδασκον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ γεννηθήσεται. Καὶ ἔφθανεν ὁ λόγος οὗτος καὶ ἐπὶ τοὺς πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων ὅθεν καὶ ὁ Ἡρώδης ἀναγέγραπται πυνθανόμενος τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων τοῦ λαοῦ, ἀκηκοέναι παρ' αὐτῶν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας γεννηθήσεται, ὅθεν ἦν ὁ Δαυίδ. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην⁽¹⁾ λέλεκται, Ἰουδαίους εἰρηκέναι, ὅτι ὁ Χριστὸς γεννηθήσεται ἐν Βηθλεὲμ, ὅθεν ὁ Δαυίδ ἦν. Μετὰ δὲ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν οἱ πραγματευόμενοι καθελεῖν τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπόληψιν ὡς προφητευθέντος ἄνωθεν τοῦ⁽²⁾ περὶ τῆς γενέσεως, τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν περιεῖλον ἀπὸ τοῦ λαοῦ· ἀδελφὸν τι ποιῶντες τοῖς πείσασι τοὺς ἐωρακότας αὐτὸν ἀναστάντα ἀπὸ τῶν νεκρῶν στρατιώτας τῶν φρουρούντων τὸ μνημεῖον, καὶ τοῦτ' ἀπαγγέλλουσιν εἰρηκέναι τοῖς ἰδοῦσιν· “εἶπατε, ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἡμῶν κοιμωμένον ἰκτὸς, ἔκλεψαν αὐτόν. Καὶ εἰς ἀκουσθῆ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, ἡμεῖς πείσομεν, καὶ ὑμᾶς ἀμερίμιους ποιήσομεν⁽³⁾.”

52. Χαλεπὸν γὰρ φιλονεικία καὶ πρόληψις πρὸς τὸ ποιῆσαι καὶ τοῖς ἐναργέσιν ἀντιβλέψαι, ἵνα μὴ καταλείψωσι δόγματα δευσοποιήσαντα, οἷς συνήθεις ἐγένοντό πως, καὶ ποιῶσασα⁽⁴⁾ αὐτῶν τὴν ψυχὴν. Καὶ εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσασπιστίως αὐτῶν ἔχη,

(1) Joh. vii. 42.

(2) Guiceto scribendum videtur: τοῦ τόπου τῆς γενέσεως: quod et mihi placet. R.

(3) Matth. xxviii. 13, 14.

(4) Omnes MSS. recte: ποιῶσαντα. R.

καταλείψαι ἂν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα. Πλὴν οὐδ' ἐκεῖνα εὐχερῶς οἱ συνήθεις παρορῶσιν· οὕτως οὐδ' οἰκίας, οὐδὲ πόλεις, ἢ κώμας, οὐδὲ συνήθεις ἀνθρώπους εὐχερῶς βούλονται καταλιπεῖν οἱ προληφθέντες αὐτοῖς. Τοῦτ' οὖν αἴτιον γεγένηται καὶ Ἰουδαίων πολλοῖς τότε τοῦ ἀντιβλέψαι ταῖς ἐναργείαις τῶν τε προφητειῶν καὶ τῶν τεραστῶν, ὧν ἐποίησε, καὶ πεπονθῆναι ἀναγέγραπται ὁ Ἰησοῦς. Ὅτι δὲ τοιοῦτόν τι πέπονθεν ἢ ἀνθρωπίνη φύσις, δῆλον ἔσται τοῖς κατανοοῦσιν, ὅτι οἱ ἄπαξ προληφθέντες καὶ ἐν αἰσχίσταις καὶ εἰκαίαις⁽¹⁾ παραδόσσει πατέρων καὶ πολιτῶν, οὐκ εὐχερῶς μετατίθενται. Οὐ ταχέως γοῦν Αἰγύπτιον κείσαι ἂν τις καταφρονῆσαι ὧν ἐκ πατέρων παρείληφεν, ὥστε μὴ νομίσασθαι θεὸν τόδε τὸ ἄλογον ζῶον, ἢ μέχρι θανάτου φυλάξασθαι ἀπὸ τοῦδε τοῦ ζώου κρεῶν γεύσασθαι. Εἰ καὶ ἐπὶ πλείον οὖν τὸν τοιοῦτον λόγον ἐξετάζοντες, τὰ περὶ Βηθλεέμ καὶ τῆς περὶ αὐτῆς προφητείας διεξεληλύθαμεν, νομίζομεν ἀναγκαίως τοῦτο πεποιηκέναι, ἀπολογούμενοι πρὸς τοὺς φήσαντας ἂν, ὅτι, εἰ οὕτως ἐναργεῖς ἦσαν αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ παρὰ Ἰουδαίοις προφητεῖαι, τί δήποτε ἐλθόντος αὐτοῦ οὐ συγκατέθεντο τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ μετέθεντο ἐπὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνύμενα κρείττονα; Μηδεὶς δ' ἡμῶν⁽²⁾ τοῖς πιστεύουσι τὸ παραπλήσιον ὀνειδιζέτω, ὁρῶν, ὅτι οὐκ εὐκαταφρόνητοι λόγοι ὑπὸ τῶν μεμαθηκότων αὐτοὺς πρεσβεύειν φέρονται περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως.

53. Εἰ δὲ καὶ δευτέρας προφητείας ἐναργοῦς ἡμῖν εἶναι φαινομένης περὶ τοῦ Ἰησοῦ χρεῖα ἐστίν, ἐκθησόμεθα τὴν ἀναγραφείσαν πρὸ πλείστων ὄσων ἐτῶν τῆς Ἰησοῦ ἐπιδημίας ὑπὸ Μωϋσέως, φήσαντος τὸν Ἰακώβ ἀπαλασσόμενον τοῦ βίου πεπροφητευκέναι ἐκάστῳ τῶν υἱῶν, καὶ τῷ Ἰούδα εἰρηκέναι μετὰ καὶ ἄλλων τῶν “οὐκ⁽³⁾ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ⁽⁴⁾.” Ἐντυγχάνων δέ τις τῇ προφητεῖᾳ

(1) Sic uterque Cod. Vaticanus, duo Codd. Anglicani, sicque habent libri editi (v. c. edd. Spenc.) in marg., sed in textu habent: οἰκείαις. R.

(2) Lego: ἡμῖν. R.

(3) Gen. xlix. 10.

(4) Cod. Reg. ᾧ ἀπόκειται. Cod. Basil. ὃ ἀπόκειται. Lectio: ᾧ ἀπόκειται, est

ταύτη, κατὰ μὲν τὸ ἀληθὲς πολλῶ πρεσβυτέρα τυγχανούσῃ Μωσέως, ὡς δ' ἂν ὑπονοήσαι τις τῶν οὐ πιστῶν, ὑπὸ Μωϋσέως λεχθείσῃ, θαυμάσαι ἂν, πῶς Μωϋσῆς δεδύνηται προειπεῖν, ὅτι οἱ τῶν Ἰουδαίων βασιλεύοντες, δώδεκα οὐσῶν φυλῶν ἐν αὐτοῖς, ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς γεννηθέντες, ἄρξουσι τοῦ λαοῦ· διὸ καὶ ὁ πᾶς λαὸς Ἰουδαῖοι ὀνομάζονται, τῆς βασιλευούσης φυλῆς ὄντες ἐπώνυμοι. Καὶ δεύτερον δ' ἂν θαυμάσαι τὴν προφητείαν ὁ εὐγνωμόνως αὐτῇ ἐντυγχάνων, τίνα τρόπον εἰπὼν ἀπὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς ἔσσεσθαι τοὺς ἄρχοντας καὶ ἡγεμόνας τοῦ λαοῦ, ἔστησε καὶ τὸ τέλος τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, εἰπὼν· “οὐκ ἐκλείψειν ἄρχοντα ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενον ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.” Ἦλθε γὰρ ᾧ ἐστὶ τὰ ἀποκείμενα, ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ, ὁ ἄρχων τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ· καὶ σαφῶς γέγονεν οὗτος μόνος παρὰ τοὺς πρὸ αὐτοῦ πάντας, θαρρῶν δ' ἂν εἴποιμι καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, “προσδοκία ἐθνῶν” ἀπὸ γὰρ πάντων τῶν ἐθνῶν πεπιστεύκασιν τῷ θεῷ δι' αὐτοῦ, καὶ, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἡσαΐου, ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἤλπισαν, εἰπόντος· “ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιοῦσιν⁽¹⁾.” Οὗτος δὲ καὶ εἶπε τοῖς ἐν δεσμοῖς, καθὸ σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἀμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται, τό· “ἐξέλθετε⁽²⁾.” καὶ τοῖς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, τὸ “εἰς φῶς ἤκειν.” Καὶ τούτων οὕτω προφητευθέντων· “καὶ ἔδωκά σε εἰς διαθήκην ἐθνῶν, τοῦ καταστῆσαι τὴν γῆν, καὶ κληρονομήσαι κληρονομίαν ἐρήμου, λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς· ἐξέλθετε· καὶ τοῖς ἐν σκότει· ἀνακαλύφθητε.” Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῇ τούτου παρουσίᾳ, διὰ τοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπλούστερον πιστεύοντας, πληρούμενον τό· “καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς βοσκηθήσονται, καὶ ἐν πάσαις ταῖς τρίβοις ἡ νομὴ αὐτῶν⁽³⁾.”

54. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι τὰ τοῦ λόγου πάντα Κέλσος ὀνειδίξει τῷ σωτῆρι ἐπὶ τῷ πάθει, ὡς μὴ

Aquila, et Symmachi, sed cum in quibusdam LXX interpretum edd. reperiretur, hinc Patres modo τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, modo ᾧ ἀπόκειται usurpant. R.

(1) Jesai. xlii. 4.

(2) Jesai. xlix. 9.

(3) Ibid.

βοηθηθέντι ὑπὸ τοῦ πατρὸς, ἢ μὴ δυνηθέντι ἑαυτῷ βοηθῆσαι, παραθετέον, ὅτι τὸ πάθος αὐτοῦ προεφητεύετο μετὰ τῆς αἰτίας, ὅτι χρήσιμον ἦν ἀνθρώποις τὸ ἐκείνον ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανεῖν, καὶ μῶλωπα τὸν ἐπὶ τῷ καταδεδικάσθαι παθεῖν. Προεῖρητο δὲ καὶ, ὅτι συνήσουσιν αὐτὸν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, παρ' οἷς οὐ γεγόνασιν οἱ προφήται, καὶ λέλεκτο, ὅτι εἶδος ἄτιμον ἐν ἀνθρώποις φαινόμενον ἔχων ὀφθήσεται. Οὕτω δ' ἔχει ἡ λέξις· «⁽¹⁾ ἰδοῦ, συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται, καὶ δοξασθήσεται, καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα. Ὁν τρόπον ἐκστήσονται ἐπὶ σέ πολλοί, οὕτως ἀδοξήσει ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδος σου, καὶ ἡ δόξα σου ἀπὸ τῶν⁽²⁾ ἀνθρώπων. Οὕτω θαυμάσονται ἔθνη πολλὰ ἐπ' αὐτῷ, καὶ συνέξουσι βασιλεῖς τὸ στόμα αὐτῶν· ὅτι οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόασι, συνήσουσι.» «Κύριε⁽³⁾, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; Καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίμι ἀπεκαλύφθη; Ἀνηγγείλαμεν ὡς παιδίον ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση. Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ⁽⁴⁾ πάντας ἀνθρώπους. Ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ὅτι ἀπέστραπται τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται· καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ, καὶ ἐν πληγῇ, καὶ ἐν κακώσει· αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν. Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκαῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ὡς⁽⁵⁾ πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κεί-

(1) *Jesai. lii. 13.*(2) *Vulgatus Bibliorum textus, ἀπὸ νῶν ἀνθρώπων. R.*(3) *Jesai. liii. 1—8.*(4) *Vulgatus Bibliorum textus habet, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν, κ.τ.λ. R.*(5) *Verba: ὡς πρόβατον—στόμα αὐτοῦ desiderantur in omnibus MSS. R.*

ροντος ἄφρωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον.”

55. Μέννημαι δὲ ποτε ἔν τινι πρὸς τοὺς λεγομένους παρὰ Ἰουδαίοις σοφοὺς ἐνζητήσῃ ταῖς προφητείαις ταύταις χρησάμενος· ἐφ’ οἷς ἔλεγεν ὁ Ἰουδαῖος, ταῦτα πεπροφητεῦσθαι ὡς περὶ ἐνὸς τοῦ ὄλου λαοῦ, καὶ γενομένου ἐν τῇ διασπορᾷ, καὶ πληγέντος, ἵνα πολλοὶ προσήλυτοι γένωνται, τῇ προφάσει τοῦ ἐπεσπάρθαι Ἰουδαίους τοῖς πολλοῖς ἔθνεσι. Καὶ οὕτω διηγείτο τό· “ἀδοξήσῃ ἀπὸ ἀνθρώπων τὸ εἶδός σου.” καὶ τό· “οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται.” καὶ τό· “ἄνθρωπος ἐν πληγῇ ὢν.” Πολλὰ μὲν οὖν τότε ἐν τῇ ζητήσῃ λέλεκται, τὰ ἐλέγχοντα ὅτι περὶ τίνος ἐνὸς ταῦτα προφητευόμενα οὐκ εὐλόγως ἐκείνοι ἀνάγουσιν ἐπὶ ὄλον τὸν λαόν. Ἐπιυθανόμην δὲ, τίνος ἂν εἴη πρόσωπον τὸ λέγον· “οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾷται” καὶ τό· “αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν” καὶ τίνος πρόσωπον ἦν τὸ φάσκον· “τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.” Σαφῶς γὰρ οἱ ἐν ταῖς ἀμαρτίαις γενόμενοι, καὶ ἰαθέντες ἐκ τοῦ τὸν σωτῆρα πεπονθέναι, εἴτ’ ἀπὸ τοῦ λαοῦ ἐκείνου, εἴτε καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ταῦτα λέγουσι παρὰ τῷ προφήτῃ προεωρακότι, καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ταῦτα προσωποποιήσαντι. Μάλιστα δ’ ἐδόξαμεν θλίβειν ἀπὸ τῆς φασκούσης λέξεως τό· “ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον⁽¹⁾.” Εἰ γὰρ ὁ λαὸς κατ’ ἐκείνους εἰσὶν οἱ προφητευόμενοι, πῶς ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ τοῦ θεοῦ λέγεται ἤχθαι εἰς θάνατον οὗτος, εἰ μὴ ἕτερος ὢν παρὰ τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ; Τίς δ’ οὗτος, εἰ μὴ Ἰησοῦς Χριστός; οὗ τῷ μῶλωπι ἰάθημεν οἱ εἰς αὐτὸν πιστεύοντες, ἀπεκδυσαμένου⁽²⁾ τὰς ἐν ἡμῖν ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, καὶ παραδειγματίσαντος αὐτὰς ἐν τῷ ξύλῳ. Ἐκαστον δὲ

(1) Heb. יָבֹל יָבֹל. Lectio eis θάνατον postularet יָבֹל vel יָבֹל.

(2) Coloss. ii. 15.

τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ σαφηνίσαι, καὶ μηδὲν ἀβασάνιστον αὐτῶν παραλιπεῖν, ἄλλου καιροῦ ἐστὶ. Καὶ ταῦτα δ' ἐπὶ πλείον εἴρηται, ὡς νομίζω, ἀναγκαίως διὰ τὴν ἐκκειμένην τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου λέξιν.

56. Ἐλαθε δὲ τὸν Κέλσον, καὶ τὸν παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖον, καὶ πάντας, ὅσοι τῷ Ἰησοῦ μὴ πεπιστεύκασιν, ὅτι αἱ προφητεῖαι δύο λέγουσιν εἶναι τὰς Χριστοῦ ἐπιδημίας· τὴν μὲν προτέραν, ἀνθρωποπαθεστέραν καὶ ταπεινότεραν, ἵνα σὺν ἀνθρώποις ὣν ὁ Χριστὸς, διδάξῃ τὴν φέρουσαν πρὸς θεὸν ὁδὸν, καὶ μηδενὶ τῶν ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἀπολογίας καταλίπη τόπον, ὡς οὐκ ἐγνωκότι περὶ τῆς ἐσομένης κρίσεως· τὴν δ' ἑτέραν, ἔνδοξον καὶ μόνον θειοτέραν, οὐδὲν ἐπιπεπλεγμένον τῇ θειότητι ἔχουσαν ἀνθρωποπαθές. Παραθέσθαι δὲ καὶ τὰς προφητείας, πολὺ ἂν εἴη· ἀρκεῖ δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ καὶ τετάρτου ψαλμοῦ, ὃς καὶ ἐπιγέγραπται πρὸς ἄλλοις εἶναι καὶ “ὡδὴ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ,” ἔνθα καὶ θεὸς ἀνηγόρευται σαφῶς διὰ τούτων· “ἐξεχύθη⁽¹⁾ ἡ χάρις ἐν χεῖρεσί σου, διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα. Περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὲ, τῇ ὥραιότητί σου, καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον καὶ κατενοδοῦ καὶ βασιλευε· ἔνεκεν ἀληθείας καὶ πραότητος καὶ δικαιοσύνης, καὶ ὁδηγήσει σε θαυμαστῶς ἢ δεξιά σου. Τὰ βέλη σου ἠκονημένα, δυνατὲ, λαοὶ ὑποκάτω σου πεσοῦνται ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως.” Πρόσχευς δ' ἐπιμελῶς τοῖς ἐξῆς, ἔνθα θεὸς εἴρηται· “ὁ⁽²⁾ θρόνος σου γὰρ,” φησὶν, “ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου. Ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεὸς ὁ θεὸς σου ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου.” Καὶ κατανόει, ὅτι θεῷ ὁμιλῶν ὁ προφήτης, οὗ ὁ θρόνος ἐστὶν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, καὶ ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, τοῦτον τὸν θεὸν φησι κεχρίσθαι ὑπὸ θεοῦ, ὃς ἦν αὐτοῦ θεός· κεχρίσθαι δὲ, ἐπεὶ παρὰ τοὺς μετόχους αὐτοῦ οὗτος

(1) Psalm. xlv. 2—5. (xliv.)

(2) Ibid. 6, 7.

ἠγάπησε δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησεν ἀνομίαν. Καὶ μέμνημαί γε πάνυ θλίψας τὸν Ἰουδαῖον νομιζόμενον σοφὸν ἐκ τῆς λέξεως ταύτης· ὅς πρὸς αὐτὴν ἀπορῶν, εἶπε τὰ τῷ ἑαυτοῦ Ἰουδαῖσμῷ ἀκόλουθα· εἶπε, πρὸς μὲν τὸν τῶν ὄλων θεὸν εἰρησθαι τό· “ὁ θρόνος σου ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ῥάβδος εὐθύτητος ἢ ῥάβδος τῆς βασιλείας σου” πρὸς δὲ τὸν Χριστὸν τό· “ἠγάπησας δικαιοσύνην, καὶ ἐμίσησας ἀνομίαν· διὰ τοῦτο ἐχρῖσέ σε ὁ θεὸς σου,” καὶ τὰ ἐξῆς.

57. Ἔτι δὲ πρὸς τὸν σωτήρα αὐτῷ ὁ Ἰουδαῖός φησιν· “ὅτι εἰ τοῦτο λέγεις, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος κατὰ θεῖαν πρόνοιαν γεγωνὸς υἱὸς ἐστὶ θεοῦ· τί ἂν σὺ ἄλλου διαφέρῃς;” Πρὸς ὃν ἐροῦμεν, ὅτι πᾶς μὲν ὁ, ὡς ὁ Παῦλος ὠνόμασε, μηκέτι ὑπὸ φόβου παιδαγωγούμενος, ἀλλὰ δι’ αὐτὸ τὸ καλὸν αἰρούμενος, υἱὸς ἐστὶ θεοῦ· οὗτος δὲ πολλῶ καὶ μακρῶ διαφέρει παντὸς τοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν χρηματίζοντος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὅστις ὡσπερὶ πηγὴ τις καὶ ἀρχὴ τῶν τοιούτων τυγχάνει. Ἡ δὲ τοῦ Παύλου λέξις οὕτως ἔχει⁽¹⁾· “οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ’ ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κρᾶζομεν· Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.” “Τινὲς δὲ καὶ ἐλέγξουσιν,” ὡς φησιν ὁ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, “μυρίοι τὸν Ἰησοῦν, φάσκοντες, περὶ ἑαυτῶν ταῦτα εἰρησθαι, ἅπερ περὶ ἐκείνου προεφητεύετο.” Οὐκ οἶδαμεν οὖν, εἰ ὁ Κέλσος ἐπίστατό τις ἐπιδημήσαντας τῷ βίῳ, καὶ τὸ παραπλήσιον βουληθέντας ποιεῖν τῷ Ἰησοῦ, καὶ θεοῦ υἱὸς αὐτοὺς ἀναγορεύειν, ἢ θεοῦ δύναμιν. Ἐπεὶ δὲ φιλαλήθως τὰ κατὰ τοὺς τόπους ἐξετάζομεν, ἐροῦμεν, ὅτι Θεοδᾶς πρὸ τῆς γενέσεως Ἰησοῦ γέγονέ τις παρὰ Ἰουδαίοις, μέγαν τινὰ ἑαυτὸν λέγων· οὗ ἀποθανόντος, οἱ ἀπατηθέντες ὑπ’ αὐτοῦ διεσκεδάσθησαν. Καὶ μετ’ ἐκείνον, ἐν ταῖς τῆς ἀπογραφῆς ἡμέραις, ὅτ’ ἔοικε γεγενῆσθαι ὁ Ἰησοῦς, Ἰούδας τις Γαλιλαῖος πολλοὺς ἑαυτῷ συναπέστησεν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, ὡς σοφὸς καὶ καινοτομῶν τινα. Οὗ καὶ αὐτοῦ δίκας τίσαντος, ἢ διδασκαλία καθρέθη, πάνυ ἐν ὀλίγοις καὶ ἐλαχίστοις μείνασα. Καὶ μετὰ τοὺς Ἰησοῦ

(1) Rom. viii. 15.

καλοῦντες ποιούσι μὲν τὸ τοιοῦτον⁽¹⁾, ὅσον οὐδὲν θεϊότερον καὶ ἰσχυρότερον τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς καλοῦσης αὐτοὺς ἐπφ-
δῆς, ἐπιφαίνεται ἢ λέγεται· εἰ δὲ θεϊότερα τις ἐπιφάνεια
γένηται, καθαιροῦνται αἱ τῶν δαιμόνων ἐνέργειαι μὴ δυνά-
μεναι ἀντιβλέψαι τῷ τῆς θεότητος φωτί. Εἰκὸς οὖν καὶ
κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ γένεσιν, ἐπεὶ πλῆθος στρατιάς οὐρα-
νίου, ὡς ὁ Λουκᾶς ἀνέγραψε, κἀγὼ πείθομαι, ἤνεσε τὸν
θεὸν, καὶ ἔλεγε· “δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰ-
ρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.” διὰ τοῦτο οἱ δαίμονες ἠτόνη-
σαν καὶ ἐξησθένησαν, ἐλεγχθείσης αὐτῶν τῆς γοητείας, καὶ
καταλυθείσης τῆς ἐνεργείας· οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἐπιδημησάν-
των τῷ περιγεῖφ τόπῳ ἀγγέλων διὰ τὴν Ἰησοῦ γένεσιν
καθαίρεθέντες, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ Ἰησοῦ, καὶ
τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος. Οἱ τοίνυν μάγοι τὰ συνήθη πράτ-
τειν θέλοντες, ἄπερ πρότερον διὰ τινων ἐπφδῶν καὶ μαγ-
γανειῶν ἐποίουν, ἐζήτησαν τὴν αἰτίαν, μεγάλην αὐτὴν εἶναι
τεκμαιρόμενοι· καὶ ἰδόντες θεοσημίαν ἐν οὐρανῷ, ἐβούλοντο
τὸ σημαινόμενον ἀπ’ αὐτῆς ἰδεῖν. Δοκεῖ μοι οὖν, ὅτι ἔχον-
τες τοῦ Βαλαάμ, ὡς καὶ Μωσῆς ἀιέγραψε, προφητείας, ὡς
καὶ αὐτοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα γενομένου δεινοῦ· καὶ εὐρόιτες
ἐκεῖ περὶ τοῦ ἄστρου, καὶ τό· “δείξω αὐτῷ, καὶ οὐχὶ νῦν·
μακαρίζω, καὶ οὐκ ἐγγίει⁽²⁾.” ἐστοχάσαντο τὸν μετὰ τοῦ
ἄστρου προφητευόμενον ἄνθρωπον ἐπιδεδημηκένοι τῷ βίῳ·
καὶ ὡς πάντων δαιμόνων καὶ τῶν ἐν ἔθει αὐτοῖς φανταζο-
μένων καὶ ἐνεργούντων κρείττονα προλαβόντες, προσκυνῆσαι
ἠθέλησαν. Ἦκον οὖν ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι μὲν βασιλεὺς
τις γεγένηται πειθόμενοι, τίνα δὲ βασιλείαν βασιλεύων,
οὐκ ἐπιστάμενοι, ἢ ποῦ γεννηθήσεται, οὐ γινώσκοντες· φέ-
ροντες μὲν δῶρα, ἀ, ἴν’ οὕτως ὀνομάσω, συνθέτῳ τινὶ ἐκ
θεοῦ καὶ ἀνθρώπου θνητοῦ προσήνεγκαν σύμβολα μὲν, ὡς
βασιλεῖ τὸν χρυσόν, ὡς δὲ τεθνηξομένῳ τὴν σμύρναν, ὡς
δὲ θεῷ τὸν λιβανωτὸν· προσήνεγκαν δὲ, μαθόντες τὸν τό-
πον τῆς γενέσεως αὐτοῦ. Ἄλλ’ ἐπεὶ θεὸς ἦν, ὁ ὑπὲρ τοὺς
βοηθούντας ἀνθρώποις ἀγγέλους ἐννύαρχων σωτῆρ τοῦ γέ-

(1) Guieto scribendum videtur: ἐφ’ ὅσον. R.

(2) Num. xxiv. 17.

νοὺς τῶν ἀνθρώπων, ἄγγελος ἠμείψατο τὴν τῶν μάγων ἐπὶ προσκυνῆσαι τὸν Ἰησοῦν εὐσέβειαν, χρηματίσας αὐτοῖς, μὴ ἦκειν πρὸς τὸν Ἡρώδη, ἀλλ' ἐπανελθεῖν ἄλλη ὁδῶ εἰς τὰ οἰκεία.

61. Εἰ δ' Ἡρώδης ἐπεβούλευσε τῷ γεννηθέντι, κἂν μὴ πιστεύσῃ ἀληθῶς τοῦτο γεγονέναι ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, οὐ θαυμαστόν. Τυφλὸν γὰρ τί ἐστὶν ἡ πονηρία, καὶ βουλομένη ὡς ἰσχυροτέρα τοῦ χρεῶν ρικῆν αὐτό. Ὅπερ καὶ Ἡρώδης παθὼν, καὶ πεπίστευκε βασιλέα γεγενῆσθαι Ἰουδαίων, καὶ ἀνομολογουμένην εἶχε τῇ πίστει ταύτη συγκατάθεσιν· μὴ ἰδὼν, ὅτι ἦτοι πάντως βασιλεὺς ἐστὶ, καὶ βασιλεύσει· ἢ οὐ βασιλεύσει, καὶ μάτην ἀναιρεθήσεται. Ἐβουλήθη οὖν αὐτὸν ἀποκτείνειν, μαχομένης διὰ τὴν κακίαν ἔχων κρίσεις, ὑπὸ τοῦ τυφλοῦ καὶ πονηροῦ διαβόλου κινούμενος, ὃς καὶ ἀρχῆθεν ἐπεβούλευε τῷ σωτήρι, φαντασθεῖς αὐτὸν εἶναι τινα μέγαν καὶ ἔσσεσθαι. Ἄγγελος μὲν οὖν ἐχρημάτισε τῷ Ἰωσήφ, τὴν ἀκολουθίαν τῶν πραγμάτων τηρῶν, κἂν μὴ πιστεύῃ Κέλσος, ἀναχωρῆσαι μετὰ τοῦ παιδὸς καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ εἰς Αἴγυπτον· ὁ δ' Ἡρώδης ἀνείλε πάντα τὰ ἐν Βηθλεὲμ καὶ τοῖς ὀρίοις αὐτῆς παιδία, ὡς συναναιρήσων τὸν γεννηθέντα Ἰουδαίων βασιλέα. Οὐ γὰρ ἑώρα τὴν ἀκοίμητον φρουρὸν δύναμιν τῶν ἀξίων φρουρεῖσθαι καὶ τηρεῖσθαι τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων, ὧν πρῶτος πάντων τιμῆ καὶ ὑπεροχῆ πάση μείζων ἦν ὁ Ἰησοῦς, βασιλεὺς, οὐχ ὡς Ἡρώδης ᾤετο, ἐσόμενος· ἀλλ', ὡς ἔπρεπε τὸν θεὸν διδόναι βασιλείαν, ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῶν βασιλευομένων, τῷ οὐ μέσσην καὶ ἀδιάφορον, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, εὐεργεσίαν εὐεργετήσοντι τοὺς ὑποτεταγμένους, ἀλλὰ νόμοις ἀληθῶς θεοῦ παιδεύσοντι καὶ ὑπάξοντι αὐτούς· ὅπερ καὶ Ἰησοῦς ἐπιστάμενος, καὶ ἀρνούμενος μὲν τὸ εἶναι, ὡς οἱ πολλοὶ ἐκδέχονται, βασιλεὺς, διδάσκων δὲ τὸ ἐξαιρετὸν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας, φησὶ τό· “εἰ ἦν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμῆ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο ἂν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἡ βασιλεία ἡ ἐμῆ⁽¹⁾.” Ταῦτα δ' εἰ ἐωράκει ὁ Κέλσος,

(1) Joh. xviii. 36.

οὐκ ἂν ἔλεγεν· “εἰ δ’ ὅπως μὴ σὺ αὐξήθῃς ἀντ’ ἐκείνου βασιλεύσης, τί ἐπειδὴ γε ἠύξήθης, οὐ βασιλεύεις, ἀλλ’ ὁ τοῦ θεοῦ παῖς οὕτως ἀγεννῶς ἀγείρεις, κυπτάζων ὑπὸ φόβου, καὶ περιφθειρόμενος ἄνω κάτω;” Οὐκ ἔστι δ’ ἀγεννές, τὸ, μετ’ οἰκονομίας περιϊστάμενον τοὺς κινδύνους, μὴ ὁμόσε αὐτοῖς χωρεῖν· οὐ διὰ φόβον θανάτου, ἀλλ’ ὑπὲρ τοῦ χρησίμως αὐτὸν τῷ βίῳ ἐπιδημοῦντα ἑτέρους ὠφελεῖν, ἕως ἐπιστῆ ὁ ἐπιτήδειος καιρὸς τοῦ τὸν ἀνειληφότα ἀνθρώπου φύσιν ἀνθρώπου θάνατον ἀποθανεῖν, ἔχοντά τι χρήσιμον τοῖς ἀνθρώποις. Ὅπερ δῆλόν ἐστι τῷ νοήσαιτι τὸν Ἰησοῦν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀποθανεῖν· περὶ οὗ κατὰ δύνάμιν ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἶπομεν.

62. Μετὰ ταῦτα δ’ ἐπεὶ μὴδὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων ἐπιστάμενος “δέκα εἶπεν ἢ ἑνδεκά τινας ἐξαρτησάμενον τὸν Ἰησοῦν ἑαυτῷ ἐπιβρόχους ἀνθρώπους, τελώνας καὶ ναύτας τοὺς πονηροτάτους, μετὰ τούτων τῆδε κἀκέισε αὐτὸν ἀποδεδρακέναι, αἰσχρῶς καὶ γλίσχρως τροφὰς συνάγοντα.” φέρε καὶ περὶ τούτων, κατὰ τὸ δυνατόν, διαλάβωμεν. Φανερόν δέ ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐαγγελικοῖς λόγοις, οὓς οὐδ’ ἀνεγνωκέναι ὁ Κέλσος φαίνεται, ὅτι δώδεκα ἀποστόλους ὁ Ἰησοῦς ἐπέλέξατο, τελώνην μὲν τὸν Ματθαῖον· οὓς δ’ εἶπε συγκεχυμένως ναύτας, τάχα τὸν Ἰάκωβον καὶ τὸν Ἰωάννην φησὶν, ἐπεὶ καταλιπόντες τὸ πλοῖον, καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον, ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ. Τὸν γὰρ Πέτρον, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀνδρέαν, ἀμφιβλήστρω χρωμένους διὰ τὰς ἀναγκαίας τροφὰς, οὐκ ἐν ναύταις, ἀλλ’, ὡς ἀνέγραψεν ἡ γραφὴ, ἐν ἀλιεύσιν ἀριθμητέον. Ἔστω δὲ καὶ ὁ Λεβῆς τελώνης ἀκολουθήσας τῷ Ἰησοῦ· ἀλλ’ οὔτι γε τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ ἦν, εἰ μὴ κατὰ τινὰ τῶν ἀντιγράφων τοῦ κατὰ Μάρκον εὐαγγελίου⁽¹⁾. Τῶν δὲ λοιπῶν οὐ μεμαθήκαμεν τὰ ἔργα, ὅθεν πρὸ τῆς μαθητείας τοῦ Ἰησοῦ περιεποιοῦν ἑαυτοῖς τὰς τροφὰς. Φημὶ οὖν καὶ πρὸς ταῦτα· ὅτι⁽²⁾

(1) Marc. iii. 18, coll. Matth. x. 3.

(2) Cf. Philocal. cap. xviii.

τοῖς δυναμένοις φρονίμως καὶ εὐγνωμόνως ἐξετάζειν τὰ περὶ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Ἰησοῦ, φαίνεται, ὅτι δυνάμει θείᾳ ἐδίδασκον οὗτοι τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἐπετύγχανον ὑπάγοντες ἀνθρώπους τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. Οὐ γὰρ ἢ εἰς τὸ λέγειν δύνανται, καὶ τάξις ἀπαγγελίας, κατὰ τὰς Ἑλλήνων διαλεκτικὰς ἢ ῥητορικὰς τέχνας, ἦν ἐν αὐτοῖς ὑπαγομένη τοὺς ἀκούοντας. Δοκεῖ δέ μοι, ὅτι σοφοὺς μὲν τινὰς ὡς πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν, καὶ ἰκανοὺς πρὸς τὸ νοεῖν ἀρεσκόντως πλήθει καὶ λέγειν, ἐπιλεξάμενος, καὶ χρῆσάμενος αὐτοῖς διακόνους τῆς διδασκαλίας ὁ Ἰησοῦς· εὐλογώτατ' ἂν ὑπενοήθη ὁμοίᾳ φιλοσόφοις κεχρησθαι ἀγωγῇ, αἰρέσεώς τινος προϊστάμενοι· καὶ οὐκέτι ἂν ἢ περὶ τοῦ, θεῖον εἶναι τὸν λόγον, ἐπαγγελία ἀνεφαίνετο· ἅτε τοῦ λόγου ὄντος καὶ τοῦ κηρύγματος ἐν πειθοῖ τῆς ἐν φράσει καὶ συνθέσει τῶν λέξεων σοφίας· καὶ ἦν ἂν ἢ πίστις, ὁμοίως τῇ τῶν τοῦ κόσμου φιλοσόφων περὶ τῶν δογμάτων πίστει, ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐν δυνάμει θεοῦ. Νυνὶ δὲ τίς βλέπων ἀλιεῖς καὶ τελώνας, μὴδὲ τὰ πρῶτα γράμματα μεμαθηκότας,—ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἀναγράφει περὶ αὐτῶν, καὶ ὁ Κέλσος κατὰ ταῦτα πεπίστευκεν αὐτοῖς, ἀληθεύουσι περὶ τῆς ιδιωτείας αὐτῶν,— τεθαρρήκότως οὐ μόνον Ἰουδαίοις ὁμιλοῦντας περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι κηρύσσοντας αὐτὸν καὶ ἀνύοντας, οὐκ ἂν ζητήσαι, πόθεν ἦν αὐτοῖς δύνανται πειστικῆς; οὐ γὰρ ἢ νενομισμένη τοῖς πολλοῖς. Καὶ τίς οὐκ ἂν λέγοι, ὅτι τό· “δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων” δυνάμει τινὶ θείᾳ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐπλήρωσεν ὁ Ἰησοῦς; ἦντινα καὶ ὁ Παῦλος παριστὰς, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φησί⁽¹⁾· “καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἢ πίστις ἡμῶν⁽²⁾ μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.” Κατὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προφήταις, προγνωστικῶς ἀπαγγέλλουσι περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου· “κύριος ἔδωκε ῥῆμα

(1) 1 Cor. ii. 4, 5.

(2) Apud Paulum legitur: ἡμῶν, quod præstat. Boherellus et Ruæus. L.

τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ⁽¹⁾· ἵνα καὶ ἡ λέγουσα προφητεία· “ἕως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ⁽²⁾·” πληρωθῆ. Καὶ βλέπομέν γε, ὅτι “εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν” ὁ τῶν ἀποστόλων Ἰησοῦ “φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν⁽³⁾·” Διὰ τοῦτο δυνάμεως μὲν πληροῦνται οἱ λόγου τοῦ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγελλομένου ἀκούοντες· ἦν ἐπιδείκνυνται τῇ τε διαθέσει, καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ ἕως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας· διάκενοι δέ τινές εἰσι, κἄν ἐπαγγέλλονται πιστεύειν τῷ θεῷ διὰ τοῦ Ἰησοῦ, οἱ μὴ δύνανται θείαν ἔχοντες, προσάγεσθαι δοκοῦντες τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. Εἰ καὶ ἀνωτέρω δ’ ἐμνήσθην εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένου, οὐδὲν ἤττον καὶ νῦν αὐτῷ κατὰ καιρὸν χρῆσθαι. Παριστὰς καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ εὐαγγελίου κηρύξεως πρόγνωσιν θεϊότατα δηλουμένην, καὶ τὴν τοῦ λόγου ἰσχὺν, χωρὶς διδασκάλων κρατοῦσαν τῶν πιστευνόντων τῇ μετὰ δυνάμεως θείας πειθοῖ. Φησὶ δὲ ὁ Ἰησοῦς⁽⁴⁾. “ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλη ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.”

63. Ἐπεὶ δὲ καὶ “ἐπιρρήτους εἶπεν ἀνθρώπους, τελώνας καὶ ναύτας πονηροτάτους λέγων ὁ Κέλσος τοὺς ἀποστόλους Ἰησοῦ” καὶ περὶ τούτου φήσομεν, ὅτι ἔοικεν, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμένοις, ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεϊότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων, ἐκ τῆς περὶ τῶν χειρῶν ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων. Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ, — ὅθεν ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους —, ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνομωτέρους. Καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ

(1) Psalm. lxxviii. 11, 12. (lxxvii.)

(3) Psalm. xix. 4. (xviii.)

(2) Psalm. cxlvii. 15.

(4) Matth. ix. 37, 38.

τῷ κατὰ Λουκᾶν φησι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος· “ἔξελθε ἀπ’ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς εἰμι, κύριε⁽¹⁾.” Ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεόν φησι, καὶ αὐτὸς ὕστερον ἀποστολος Ἰησοῦ γενόμενος· “ὅτι πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ⁽²⁾.” Οὐκ οἶδα δ’ ὅπως ἐπελάθετο, ἢ οὐκ ἐνόησεν περὶ Παύλου τι εἰπεῖν, τοῦ μετὰ τὸν Ἰησοῦν τὰς ἐν Χριστῷ πῆξαντος ἐκκλησίας. Εἰκὸς γάρ, ὅτι ἐώρα δεῖσθαι αὐτῷ ἀπολογίας τὸν περὶ Παύλου λόγον, πῶς διώξας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ πικρῶς ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν πιστευόντων, ὡς καὶ εἰς θάνατον παραδιδόναι ἐθέλειν τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, ὕστερον ἐπὶ τοσοῦτον μετεβάλετο, ὡς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, καὶ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, ὥστε μὴ ἐπ’ ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν, ἀλλ’ ὅπου μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐκνήρυχθη τὸ ἐν Χριστῷ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. Τί οὖν ἄτοπον, βουλόμενον παραστήσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν, ὀπηλίκην ἔχει ψυχῶν ἰατρικὴν, τοὺς ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ’ αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δι’ αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χριστοῦ εὐαγγελίῳ;

64. Εἰ δ’ ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ὀνειδίζειν μέλλοιμεν τοῖς μεταβαλοῦσιν, ὧρα καὶ Φαίδωνος ἡμᾶς κατηγορεῖν καὶ φιλοσοφῆσαντος, ἐπεὶ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶν, ἀπὸ οἰκήματος αὐτὸν μετήγαγεν εἰς φιλόσοφον διατριβὴν ὁ Σωκράτης. Ἀλλὰ καὶ τὴν Πολέμωνος ἀσωτείαν, τοῦ διαδεξαμένου Ξενοκράτην, ὀνειδίσομεν φιλοσοφία· δέον κακεῖ τοῦτ’ αὐτῆς ἀποδέξασθαι, ὅτι δεδύνηται ὁ ἐν τοῖς πείσαισι λόγος ἀπὸ τηλικούτων μεταστῆσαι κακῶν τοὺς προκατελιημένους ἐν αὐτοῖς. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλησιν, εἰς τις Φαίδων, καὶ οὐκ οἶδα εἰ δεύτερος, καὶ εἰς Πολέμων, μεταβαλόντες ἀπὸ ἀσώτου καὶ μοχθηροτάτου βίου, ἐφιλοσόφησαν· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ οὐ μόνοι τότε οἱ δώδεκα, ἀλλ’ αἰεὶ καὶ πολλαπλασίους, οἵτινες γενόμενοι σωφρόνων χορὸς, λέγουσι περὶ

(1) Luc. v. 8.

(2) 1 Timoth. i. 15.

τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ⁽¹⁾· ἵνα καὶ ἡ λέγουσα προφητεία· “ἕως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ⁽²⁾·” πληρωθῇ. Καὶ βλέπομένη γε, ὅτι “εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν” ὁ τῶν ἀποστόλων Ἰησοῦ “φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν⁽³⁾·” Διὰ τοῦτο δυνάμεως μὲν πληροῦνται οἱ λόγου τοῦ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγελλομένου ἀκούοντες· ἦν ἐπιδείκνυνται τῇ τε διαθέσει, καὶ τῷ βίῳ, καὶ τῷ ἕως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας· διάκενοι δέ τινες εἰσι, κἂν ἐπαγγέλλωνται πιστεύειν τῷ θεῷ διὰ τοῦ Ἰησοῦ, οἱ μὴ δύνανται θείαν ἔχοντες, προσάγεσθαι δοκῶντες τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. Εἰ καὶ ἀνωτέρω δ’ ἐμνήσθην εὐαγγελικῶν ῥητῶν ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένου, οὐδὲν ἤττον καὶ ἰὺν αὐτῷ κατὰ καιρὸν χρῆσομαι. Παριστὰς καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ εὐαγγελίου κηρύξεως πρόγνωσιν θεϊότατα δηλουμένην, καὶ τὴν τοῦ λόγου ἰσχύν, χωρὶς διδασκάλων κρατοῦσαν τῶν πιστευόντων τῇ μετὰ δυνάμεως θείας πειθοί. Φησὶ δὴ ὁ Ἰησοῦς⁽⁴⁾. “ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ, ὅπως ἐκβάλη ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.”

63. Ἐπεὶ δὲ καὶ “ἐπιρρήτους εἶπεν ἀνθρώπους, τελώνας καὶ ναύτας πονηροτάτους λέγων ὁ Κέλσος τοὺς ἀποστόλους Ἰησοῦ” καὶ περὶ τούτου φήσομεν, ὅτι ἔοικεν, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμένοις, ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεϊότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων, ἐκ τῆς περὶ τῶν χειρῶν ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων. Γέγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπιστολῇ, — ὅθεν ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν, εἶναι ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους—, ὅτι ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνομωτέρους. Καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ

(1) Psalm. lxxviii. 11, 12. (lxvii.)

(2) Psalm. cxlvii. 15.

(3) Psalm. xix. 4. (xviii.)

(4) Matth. ix. 37, 38.

τῷ κατὰ Λουκᾶν φησι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος· “ἐξελθε ἀπ’ ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς εἰμι, κύριε⁽¹⁾.” Ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεόν φησι, καὶ αὐτὸς ὕστερον ἀπόστολος Ἰησοῦ γενόμενος· “ὅτι πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ⁽²⁾.” Οὐκ οἶδα δ’ ὅπως ἐπελάθετο, ἢ οὐκ ἐνόησεν περὶ Παύλου τι εἰπεῖν, τοῦ μετὰ τὸν Ἰησοῦν τὰς ἐν Χριστῷ πῆξαντος ἐκκλησίας. Εἰκὸς γὰρ, ὅτι ἐώρα δεῖσθαι αὐτῷ ἀπολογίας τὸν περὶ Παύλου λόγον, πῶς διώξας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ πικρῶς ἀγωνισάμενος κατὰ τῶν πιστευόντων, ὡς καὶ εἰς θάνατον παραδιδόναι ἐθέλειν τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, ὕστερον ἐπὶ τοσοῦτον μετεβάλετο, ὡς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῆ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Ἰησοῦ, καὶ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, ὥστε μὴ ἐπ’ ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομεῖν, ἀλλ’ ὅπου μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐκηρύχθη τὸ ἐν Χριστῷ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ. Τί οὖν ἄτοπον, βουλόμενον παραστήσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων τὸν Ἰησοῦν, ὀπηλίκην ἔχει ψυχῶν ἰατρικὴν, τοὺς ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ’ αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι ἤθους καθαρωτάτου τοῖς δι’ αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χριστοῦ εὐαγγελίῳ;

64. Εἰ δ’ ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ὀνειδίζειν μέλλοιμεν τοῖς μεταβαλοῦσιν, ὦρα καὶ Φαίδωνος ἡμᾶς κατηγορεῖν καὶ φιλοσοφήσαντος, ἐπεὶ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶν, ἀπὸ οἰκήματος αὐτὸν μετήγαγεν εἰς φιλόσοφον διατριβὴν ὁ Σωκράτης. Ἀλλὰ καὶ τὴν Πολέμωνος ἀσωτείαν, τοῦ διαδεξαμένου Ξενοκράτην, ὀνειδίσομεν φιλοσοφία· δέον κάκει τούτ’ αὐτῆς ἀποδέξασθαι, ὅτι δεδύνηται ὁ ἐν τοῖς πείρασιν λόγος ἀπὸ τηλικούτων μεταστῆσαι κακῶν τοὺς προκατελημμένους ἐν αὐτοῖς. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλησιν, εἰς τις Φαίδων, καὶ οὐκ οἶδα εἰ δεύτερος, καὶ εἰς Πολέμων, μεταβαλόντες ἀπὸ ἀσώτου καὶ μοχθηροτάτου βίου, ἐφιλοσόφησαν· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ οὐ μόνον τότε οἱ δώδεκα, ἀλλ’ αἰεὶ καὶ πολλαπλασίους, οἵτινες γενόμενοι σωφρόνων χορὸς, λέγουσι περὶ

(1) Luc. v. 8.

(2) 1 Timoth. i. 15.

τῶν προτέρων· “ἡμεν⁽¹⁾ γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλείοντες ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στρυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. “Ὅτε δ’ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπέφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως τοῦ πνεύματος, οὗ ἐξέχεεν ἐφ’ ἡμᾶς πλουσίως,” τοιοῦδε γεγόναμεν. “Ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐρρύσατο αὐτούς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν⁽²⁾.” ὡς ὁ ἐν ψαλμοῖς προφητεύσας ἐδίδαξε. Καὶ ταῦτα δ’ ἂν προσθεῖν τῶν λεγομένων, ὅτι Χρύσιππος, ἐν τῷ περὶ παθῶν θεραπευτικῷ, πειρᾶται ὑπὲρ τοῦ καταστῆλαι τὰ ἐν ἀνθρώποις πάθη τῶν ψυχῶν, μὴ προσποισάμενος⁽³⁾ ποῖον τὸ τῆς ἀληθείας ἐστὶ δόγμα, θεραπεύειν κατὰ τὰς διαφόρους αἰρέσεις τοὺς ἐν τοῖς πάθεσι προκατειλημμένους, καὶ φησιν· “ὅτι κἂν ἡδονὴ τέλος ᾖ, οὕτως⁽⁴⁾ θεραπευτέον τὰ πάθη· κἂν τρία γένη τῶν ἀγαθῶν, οὐδὲν ἦπτον καὶ κατὰ τὸν λόγον τούτου, τῶν παθῶν οὕτως ἀπαλλακτέον τοὺς ἐνεχομένους αὐτοῖς.” Οἱ δὲ κατηγοροὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ οὐχ ὀρώσιν, ὅσων πάθη, καὶ ὅσων χύσις κακίας καταστέλλεται, καὶ ὅσων ἄγρια ἦθη ἡμεροῦται προφάσει τοῦ λόγου. Ὡς εἶδει ἀυχούντας αὐτούς τὸ κοινωνικὸν⁽⁵⁾ χάριτας ὁμολογεῖν, καινῇ μεθόδῳ πολλῶν κακῶν μεταστήσαντι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μαρτυρεῖν γε αὐτῷ, εἰ καὶ μὴ ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ λυσιτελὲς τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει.

65. Ἐπεὶ δὲ μὴ προπετεῖς⁽⁶⁾ διδάσκων τοὺς μαθητὰς ὁ Ἰησοῦς, ἔλεγεν αὐτοῖς τού· “ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἐτέραν· κἂν ἐν τῇ ἐτέρᾳ διώκωσι, πάλιν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην.” καὶ διδάσκων παράδειγμα αὐτοῖς ἐγένετο εὐσταθοῦς βίου, οἰκονομοῦντος μὴ εἰκῆ, μηδὲ ἀκαίρως καὶ ἀλόγως ὁμόσε χωρεῖν τοῖς κινδύνοις· τοῦτο

(1) Tit. iii. 3—6.

(2) Psalm. cvii. 20.

(3) Gelenius interpres legisse videtur: *προποισάμενος*. R.

(4) Philocal. οὕτως.

(5) Philocal. εἶδει αὐτοὺς ἐντυχόντας τῷ κοινωνικῷ. Boherellus; non contemnendum, quod in Philocal. legitur. L.

(6) Boherellus post *προπετεῖς* addendum putat εἶναι. R.

πάλιν κακουργῶν ὁ Κέλσος διαβάλλει, καὶ φησι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος· “ὅτι μετὰ τῶν μαθητῶν τῆδε κάκεισε ἀποδιδράσκεις.” “Ὁμοιον δὲ ἢ πεποιήται κατὰ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν διαβολῇ φήσομεν εἶναι καὶ τὸ περὶ Ἀριστοτέλους ἱστορούμενον· οὗτος γὰρ, ἰδὼν συγκροτεῖσθαι μέλλον καθ' αὐτοῦ δικαστήριον, ὡς κατὰ ἀσεβοῦς, διὰ τινὰ δόγματα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἃ ἐνόμισαν εἶναι ἀσεβῆ Ἀθηναῖοι, ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἐν Χαλκίδι τὰς διατριβὰς ἐποίησατο, ἀπολογησάμενος τοῖς γνωρίμοις, καὶ εἰπὼν· “ἀπίωμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν δώμεν Ἀθηναίοις τοῦ δευτέρου ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δεύτερον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσωσιν.” Φησὶ δὲ “τὸν Ἰησοῦν μετὰ τῶν μαθητῶν αἰσχρῶς καὶ γλίσχρως τὰς τροφὰς συλλέγοντα περιεληλυθέναι.” Πόθεν λαβὼν, ἀπαγγελλέτω, τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ γλίσχρον τῆς συλλογῆς· ἐν γὰρ τοῖς εὐαγγελίοις⁽¹⁾ γυναϊκές τινες, τεθεραπευμέναι ἀπὸ τῶν ἀσθeneiῶν αὐτῶν, ἐν αἷς ἦν καὶ Σωσάννα, παρείχον τοῖς μαθηταῖς ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς τροφὰς. Τίς δὲ τῶν φιλοσοφούντων, καὶ ἀνακειμένων ὠφελείᾳ γνωρίμων, οὐκ ἀπ' αὐτῶν ἐλάμβανε τὰ πρὸς τὰς χρείας; Ἡ ἐκεῖνοι μὲν τοῦτο καθηκόντως ἐποίουν καὶ καλῶς ἐπὰν ὁ Ἰησοῦ μαθηταὶ πράττωσιν αὐτὸ, κατηγοροῦνται ὑπὸ Κέλσου, ὡς αἰσχρῶς καὶ γλίσχρως τὰς τροφὰς συλλέγοντες;

66. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐξῆς ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τὸν Ἰησοῦν παρὰ τῷ Κέλσῳ λέγει· “Τί δὲ καὶ σε νήπιον ἔτι ἐχρῆν εἰς Αἴγυπτον ἐκκομίζεσθαι; Μὴ ἀποσφαγῆς; Θεὸν γὰρ οὐκ εἰκὸς ἦν περὶ θανάτου δεδιέναι. Ἄλλ' ἄγγελος μὲν ἦκεν ἐξ οὐρανοῦ, κελεύων σοι καὶ τοῖς σοῖς οἰκείοις φεύγειν, μὴ ἐγκαταληφθέντες ἀποθάνητε. Φυλάσσειν δὲ σε αὐτόθι ὁ δῦο ἤδη διὰ σε πεπομφῶς ἀγγέλους, ὁ μέγας θεὸς τὸν ἴδιον υἱὸν, οὐκ ἐδύνατο;” Οἶεται ὁ ἐν τούτοις ὁ Κέλσος, μὴ θεῖόν τι εἶναι ἐνάνθρωπίνῳ σώματι καὶ ψυχῇ κατὰ τὸν Ἰησοῦν· ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τοιοῦτον γεγονέναι,

(1) Luc. viii. 2, 3.

ὅποιον Ὅμηρου μῦθοι εἰσάγουσι. Παίζων γοῦν τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ προχυθὲν αἷμα τοῦ Ἰησοῦ φησιν, ὅτι οὐκ ἦν

Ἰχώρ, οἷός κέρ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν⁽¹⁾.

Ἡμεῖς δ' αὐτῷ πιστεύοντες Ἰησοῦ, περὶ μὲν τῆς ἐν αὐτῷ θειότητος λέγοντι⁽²⁾. “ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή,” καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον· περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἦν, ταῦτα φάσκοντι. “*ῥῦν*⁽³⁾ δὲ ζῆτεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἀνθρωπον, ὅστις⁽⁴⁾ τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα.” σύνθετόν τι χρῆμά φαμεν αὐτὸν γεγοῆναι. Καὶ ἐχρῆν τὸν προνοούμενον τῆς ὡς ἀνθρώπου ἑαυτοῦ εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας, μὴ ἀκαίρως ὁμόσε χωρεῖν τῷ ἕως θανάτου κινδύνῳ. Οὕτως δὲ ἔδει αὐτὸν καὶ ὑπὸ τῶν ἀνατρεφόντων ἄγεσθαι, ὑπὸ θεοῦ ἀγγέλου οἰκονομουμένων· πρότερον μὲν λέγοντος τοῦ χρηματίζοντος⁽⁵⁾. “Ἰωσήφ υἱὸς Δαυὶδ, μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαριάμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, ἐκ πνεύματος ἁγίου ἐστί.” δεύτερον δὲ⁽⁶⁾. “ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεύγε εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἴσθι ἐκεῖ ἕως ἂν εἶπω σοι· μέλλει γὰρ Ἡρώδης ζητεῖν τὸ παιδίον, τοῦ ἀπολέσαι αὐτό.” Ἐν τούτοις δ' οὐδὲ πᾶν παράδοξόν μοι φαίνεται τὸ ἀναγεγραμμένον. Ὅναρ γὰρ τῷ Ἰωσήφ καθ' ἕτερον⁽⁷⁾ τύπον τῆς γραφῆς λέγεται ἄγγελος ταῦτ' εἰρηκένας. Τὸ δὲ τὸ ὄναρ δηλοῦσθαί τισι τάδε ποιεῖν, καὶ ἄλλοις πλείοσι συμβαίνει· εἴτ' ἀγγέλου, εἴθ' οὐτινοσοῦν φαντασιούντος τὴν ψυχὴν. Τί οὖν ἄτοπον, τὸν ἅπαξ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ κατ' ἀνθρωπίνην ἀγωγὴν οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ ἐκκλίειν κινδύνους; Οὐ τῷ ἄλλως ἀδύνατον εἶναι τοιοῦτον γενέσθαι, ἀλλὰ τῷ δεῖν τὸ ἐγχωροῦν ὁδῷ καὶ τάξει περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ Ἰησοῦ οἰκονομεῖσθαι. Καὶ βέλτιόν γε ἦν ὑπεκστῆναι τὸ παιδίον Ἰησοῦν τὴν Ἡρώδου ἐπιβουλήν, καὶ ἀποδημῆσαι

(1) *Iliad*. v. 340.

(3) *Joh.* viii. 40.

(5) *Matth.* i. 20.

(7) *Forte legendum*: καθ' ἑκάτερον.

(2) *Joh.* xiv. 6.

(4) *Philoc.* 58: sic in N. T.

(6) *Matth.* ii. 13.

Boherellus, vid. *Matth.* ii. 13, 19.

μετὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ εἰς Αἴγυπτον, ἕως τῆς τελευτῆς τοῦ ἐπιβουλεύοντος· ἢ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρόνοιαν κωλύειν τὸ ἐφ' ἡμῖν⁽¹⁾ Ἡρώδου ἀναιρεῖν τὸ παιδίον θέλοντος, ἢ τὴν λεγομένην παρὰ τοῖς ποιηταῖς Ἄϊδος κυνέην⁽²⁾, ἢ τι παραπλήσιον ποιεῖν εἶναι περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἢ πατάξαι⁽³⁾ ὁμοίως τοῖς ἐν Σοδόμοις τοὺς ἤκοντας ἐπὶ τὴν ἀναίρεσιν αὐτοῦ. Τὸ γὰρ πάνυ παράδοξον τῆς ἐπ' αὐτὸν βοηθείας, καὶ ἐπὶ πλέον ἐμφανές, οὐκ ἦν χρήσιμον τῷ βούλεσθαι αὐτὸν διδάξαι ὡς ἄνθρωπον μαρτυρούμενον ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἔχειν τι θειότερον ἐν τῷ βλεπομένῳ ἀνθρώπῳ· ὅπερ ἦν ὁ κυρίως υἱὸς θεοῦ, θεὸς λόγος, θεοῦ δύναμις, καὶ θεοῦ σοφία, ὁ καλούμενος Χριστός. Οὐ καιρὸς δὲ νῦν τὰ περὶ τοῦ συνθέτου, καὶ ἐξ ὧν συνέκειται ὁ ἐνανθρωπήσας Ἰησοῦς, διηγῆσασθαι· οὕσης τινὸς καὶ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, οἰκείας ζητήσεως τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν τόπον.

67. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ὡς φιλομαθὴς τις Ἕλληνας, καὶ τὰ Ἑλλήνων πεπαιδευμένος· “ὅτι οἱ μὲν παλαιοὶ μῦθοι Περσεῖ, καὶ Ἀμφίονι, καὶ Αἰάκῳ, καὶ Μίνωι θείαν σπορὰν νεύμαντες, οὐδ' αὐτοῖς ἐπιστεύσαμεν· ὁμῶς ἐπέδειξαν ἑαυτῶν ἔργα μεγάλα καὶ θαυμαστά, ἀληθῶς τε ὑπὲρ ἄνθρωπον, ἵνα μὴ ἀπίθανοι δοκῶσι· σὺ δὲ δὴ, τί καλὸν ἢ θαυμάσιον ἔργον, ἢ λόγον πεποίηκας; Ἡμῖν οὐδὲν ἐπεδείξω· καὶ τοι προκαλουμένων ἐν τῷ ἱερῷ⁽⁴⁾ σε παρασχέσθαι τι ἐναργὲς γνῶρισμα, ὡς εἶης ὁ τοῦ θεοῦ παῖς.” Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ὅτι δεικνύτωσαν ἡμῖν Ἕλληνας τῶν κατειλεγμένων τινὸς βιωφελές, λαμπρὸν, καὶ παρατείναν ἐπὶ τὰς ὕστερον γενεάς, καὶ τηλικούτων ἔργων, ὡς ἐμποιεῖν πιθανότητα τῷ περὶ αὐτῶν μύθῳ, λέγοντι ἀπὸ θείας αὐτοῦ γεγονέναι σπορᾶς. Ἄλλὰ γὰρ οὐδὲν δείξουσιν οὐδὲ μακρῷ ἔλαττον περὶ οὗς ἀνεγραψεν ἄνδρας, ὧν παρέστησεν ὁ Ἰησοῦς· εἰ ἄρα μὴ ἐπὶ

(1) Sic recte Philoc., Codd. Regius, Basileensis, et vetustus Vaticanus. Nec aliter Origenes libro de Oratione τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῦ ἡμοῦ usurpat ad significandum liberum nolis arbitrium. Spencer. in textu habet: κωλύειν τὴν ὁρμὴν Ἡρώδου. Quae lectio non spernenda. Hæschel. in textu: τοῦ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου. R.

(2) Iliad. v. 845.

(3) Genesis xix. 11.

(4) Joh. x. 24.

μύθους ἀνάγωσιν ἡμᾶς Ἕλληνας, καὶ τὰς παρ' ἑαυτοῖς ἱστορίας, θέλοντες ἡμᾶς μὲν ἐκείνοις ἀλόγως πιστεύειν· τούτοις δὲ καὶ μετὰ πολλὴν ἐνάργειαν ἀπιστεῖν. Φαμέν οὖν, ὅτι τοῦ Ἰησοῦ τὸ ἔργον ἢ πᾶσα ἔχει ἀνθρώπων οἰκουμένη, ἢ παροικουῖσιν αἱ τοῦ θεοῦ διὰ Ἰησοῦ ἐκκλησίαι τῶν μεταβαλόντων ἀπὸ μυρίων ὄσων κακῶν. Καὶ ἔτι γε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐκστάσεις μὲν διανοίας ἀνθρώπων ἀφίστησι, καὶ δαίμονας, ἤδη δὲ καὶ νόσους· ἐμποιεῖ δὲ θαυμασίαν τινὰ πραότητα, καὶ καταστολὴν τοῦ ἥθους, καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ χρηστότητα, καὶ ἡμερότητα, ἐν τοῖς μὴ διὰ τὰ βιωτικά ἢ τινὰς χρείας ἀνθρωπικὰς ὑποκριναμένοις, ἀλλὰ παραδεξαμένοις γνησίως τὸν περὶ θεοῦ καὶ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐσομένης κρίσεως λόγον.

68. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος ὑπιδόμενος τὰ ἐπιδειχθησόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένα μεγάλα, περὶ ὧν ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν εἰρήκαμεν· προσποιεῖται συγχωρεῖν ἀληθῆ εἶναι, ὅσα περὶ θεραπειῶν, ἢ ἀναστάσεως, ἢ περὶ ἄρτων ὀλίγων θρεψάντων πολλοὺς ἀναγέγραπται, ἀφ' ὧν λείψανα πολλὰ καταλέλειπται, ἢ ὅσα ἄλλα οἶεται τερατευσαμένους τοὺς μαθητὰς ἱστορηκέναι, καὶ ἐπιφέρει αὐτοῖς· “ φέρε πιστεύσωμεν εἶναι σοι ταῦτ' εἰργασμένα.” Καὶ εὐθέως κοινοποιεῖ αὐτὰ πρὸς τὰ ἔργα τῶν γοήτων, ὡς ὑπισχνουμένων θαυμασιώτερα, καὶ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν μαθόντων ἀπὸ Αἰγυπτίων ἐπιτελούμενα, ἐν μέσαις ἀγοραῖς ὀλίγων ὀβολῶν ἀποδομένων τὰ σεμνὰ μαθήματα, καὶ δαίμονας ἀπὸ ἀνθρώπων ἐξελαυνόντων, καὶ νόσους ἀποφυσώντων, καὶ ψυχὰς ἡρώων ἀνακαλούντων, δειπνά τε πολυτελεῖ, καὶ τραπέζας, καὶ πέμματα, καὶ ὄψα τὰ οὐκ ὄντα δεικνύντων, καὶ ὡς ζῶα κινούντων οὐκ ἀληθῶς ὄντα ζῶα, ἀλλὰ μέχρι φαντασίας φαινόμενα τοιαῦτα. Καὶ φησιν· “ ἄρ' ἐπεὶ ταῦτα ποιοῦσιν ἐκεῖνοι, δεήσει ἡμᾶς αὐτοὺς ἡγεῖσθαι υἱοὺς εἶναι θεοῦ; ἢ λεκτέον αὐτὰ ἐπιτηδεύματα εἶναι ἀνθρώπων ποιηρῶν καὶ κακοδαιμόνων;” Ὁρᾶς ὡς διὰ τούτων οἰοεὶ παραδέχεται μαγείαν εἶναι· οὐκ οἶδα, εἰ ὁ αὐτὸς ὧν τῷ γράψαντι κατὰ μαγείας βιβλία πλείονα. Πλὴν ὡς χρήσιμον αὐτῷ εἰς τὰ προκείμενα, τοῖς ἀπὸ μαγείας ὁμοιοῖ τὰ περὶ Ἰησοῦ ἱστορούμενα. Καὶ ἦν ἂν ὅμοια, εἰ μέχρι ἀποδείξεως

ὁμοίως τοῖς μαγγανεύουσιν ἔφθανε δείξας· νυνὶ δὲ οὐδεὶς μὲν τῶν γοήτων δι' ὧν ποιεῖ, ἐπὶ τὴν τῶν ἡθῶν ἐπανόρθωσιν καλεῖ τοὺς θεασαμένους, οὐδὲ φόβῳ θεοῦ παιδαγωγεῖ τοὺς καταπλαγέντας τὰ θεάματα, οὐδὲ πειράται πείθειν οὕτω ζῆν τοὺς ἰδόντας, ὡς δικαιωθησομένους ὑπὸ θεοῦ. Καὶ οὐδὲν τοῦτων ποιοῦσι γόητες, ἐπειδὴ οὐ δύνανται, ἢ μηδὲ βούλονται, μηδὲ θέλουσι πραγματεύεσθαι τὰ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων διορθώσεως· ἄτε καὶ αὐτοὶ πλήρεις ὄντες αἰσχίστων καὶ ἐπιρρητοτάτων ἀμαρτημάτων. Ὁ δὲ δι' ὧν ἐποίηε παραδόξων ἐπὶ τὴν τῶν ἡθῶν ἐπανόρθωσιν ἐπαγόμενος⁽¹⁾ τοὺς θεωροῦντας τὰ γιγνόμενα καλῶς, πῶς οὐκ εἰκὸς, ὅτι παρεῖχεν ἑαυτὸν οὐ μόνον τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς, ἀλλὰ καὶ τοῖς λοιποῖς παράδειγμα ἀρίστου βίου; ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ προτραπῶσιν ἐπὶ τὸ διδάσκειν κατὰ τὸ τοῦ θεοῦ βούλημα τοὺς ἀνθρώπους· καὶ οἱ λοιποὶ, πλεόν διδαχθέντες ἀπὸ τοῦ λόγου καὶ ἤθους, ἢ καὶ τῶν παραδόξων, ὡς χρή βιοῦν, πάντα πράττωσι κατ' ἀναφορὰν τοῦ ἀρέσκειν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ. Εἰ δὲ τοιοῦτος ἦν ὁ τοῦ Ἰησοῦ βίος, πῶς εὐλόγως ἂν τις αὐτὸν τῇ προαιρέσει τῶν γοήτων παραβάλοι, καὶ μὴ κατ' ἐπαγγελίαν τοῦ, θεὸν εἶναι, πιστεύοι ἐν ἀνθρωπίνῳ φανέντα σώματι ἐπ' εὐεργεσίᾳ τοῦ γένους ἡμῶν;

69. Μετὰ ταῦτα φύρων τὸν λόγον, καὶ τὰ ὑπὸ αἱρέσεως τινος λεγόμενα, ὡς κοινὰ Χριστιανῶν ἐγκλήματα πᾶσι τοῖς ἀπὸ τοῦ θείου προσάγων λόγου, φησὶν· “ὅτι θεοῦ οὐκ ἂν εἶη τοιοῦτον σῶμα, οἶον τὸ σόν.” Ἄλλ' ἡμεῖς πρὸς ταῦτα, σῶμα αὐτὸν λέγομεν ἀνεληφέναι, ὡς ἀπὸ θηλείας, τῷ βίῳ ἐπιδημήσαντα, ἀνθρώπινον, καὶ θανάτου ἀνθρωπίνου δεκτικόν. Διὸ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ μέγαν ἀγωνιστὴν αὐτὸν φαμεν γεγονέναι, διὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, πεπειρασμένον μὲν ὁμοίως πᾶσιν ἀθρώποις κατὰ πάντα, οὐκέτι δ', ὡς ἄνθρωποι, μεθ' ἀμαρτίας, ἀλλὰ πάντῃ “χωρὶς ἀμαρτίας⁽²⁾.” Τρανῶς γὰρ ἡμῖν φαίνεται, ὅτι “ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος

(1) Vocem ἐπαγόμενος in libris antea editis (v. c. edd. Spenc.) omissam restituit Cod. Jolianus. R.

(2) Heb. iv. 15.

ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ⁽¹⁾·” καὶ “μὴ γνόντα αὐτὸν ἀμαρτιάν⁽²⁾,” ὡς καθαρὸν παρέδωκεν ὑπὲρ πάντων τῶν ἡμαρτηκότων ὁ Θεός. Ἔϊτα ὁ Κέλσος φησὶν· “ὅτι οὐκ ἂν εἶη θεοῦ σῶμα τὸ⁽³⁾ οὕτω σπαρὲν, ὡς σὺ, ὦ Ἰησοῦ, ἐσπάρης.” Πλὴν ὑπέιδετο, ὅτι εἰ, ὡς γέγραπται, γεγέννητο, δύναται πῶς εἶναι τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ θεϊότερον παρὰ τοῖς πολλοῖς, καὶ κατὰ τι σημαινόμενον θεοῦ σῶμα. Ἄλλὰ γὰρ ἀπιστεῖ τοῖς ἀναγραφείοις περὶ τῆς ἐξ ἀγίου πνεύματος συλλήψεως αὐτοῦ, καὶ πιστεῖται αὐτὸν ὑπὸ τινος Πανθήρα φθειραντος τὴν παρθένον ἐσπάρθαι· διόπερ εἶπεν· “ὅτι οὐκ ἂν εἶη θεοῦ σῶμα οὕτω σπαρὲν, ὡς σὺ ἐσπάρης.” Ἄλλὰ γὰρ περὶ τούτων ἐν τοῖς ἀνωτέρω πλείονα εἰρήκαμεν.

70. Λέγει δ’ “ὅτι οὐδὲ τοιαῦτα σιτεῖται σῶμα θεοῦ·” ὡς ἔχων αὐτὸν παραστήσαι ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμῶν σιτούμενον, καὶ ποῖα σιτούμενον. Ἄλλ’ ἔστω, λεγέτω αὐτὸν βεβρωκέναι μετὰ τῶν μαθητῶν τὸ Πάσχα, οὐ μόνον εἰπόντα τό· “ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ’ ὑμῶν⁽⁴⁾·” ἀλλὰ καὶ βεβρωκότα. Λεγέτω δ’ αὐτὸν καὶ διψήσαντα παρὰ τῇ πηγῇ⁽⁵⁾ τοῦ Ἰακώβ πεπωκέναι· τί τοῦτο πρὸς τὰ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ὑφ’ ἡμῶν λεγόμενα; Σαφῶς δὲ φαίνεται ἰχθύος⁽⁶⁾ μετὰ τὴν ἀνάστασιν βεβρωκός· κατὰ γὰρ ἡμᾶς σῶμα ἀνείληφεν, ὡς γενόμενος ἐκ γυναικός⁽⁷⁾. “Ἄλλ’ οὐδὲ σῶμα, φησὶ, θεοῦ χρήται τοιαύτη φωνῇ, οὐδὲ τοιαῦδε πειθοί.” Καὶ ταῦτα δ’ εὐτελῆ καὶ σφόδρα εὐκαταφρόνητα· λελέξεται γὰρ πρὸς αὐτὸν, ὅτι χρήται ὁ πεπιστευμένος παρ’ Ἑλλῆσιν εἶναι θεός, ὁ Πύθιος, καὶ ὁ Διδυμεύς, τοιαῦδε φωνῇ τῇ τῆς Πυθίας, ἢ τῆς ἐν Μιλήτῃ γενομένης προφήτιδος· καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἐγκαλεῖται παρ’ Ἑλλῆσιν ὡς οὐ θεός ὁ Πύθιος, ἢ ὁ Διδυμεύς, ἢ τις ἄλλος τοιοῦτος ἐν τόπῳ ἐγκαθιδρυμένος Ἑλληνικὸς θεός. Πολλῶ δὲ τούτου βέλτιον ἢ χρήσασθαι τὸν θεὸν φωνῇ ἐμποιοῦσιν, διὰ τὸ μετὰ δυνάμει ἀπαγγέλλεσθαι, ἄφατόν τινα πειθῶ⁽⁸⁾ τοῖς ἀκούουσιν.

(1) Jesai. liii. 9; 1 Pet. ii. 22.

(2) 2 Cor. v. 21.

(3) Boherellus: “dele τό: vid. ad finem capituli.” R.

(4) Luc. xxii. 15.

(5) Joh. iv. 6.

(6) Joh. xxi. 13.

(7) Galat. iv. 4.

(8) Matth. vii. 29; Joh. vii. 46.

71. Εἰτά φησι λοιδορούμενος τῷ Ἰησοῦ ὁ διὰ τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰ μοχθηρὰ δόγματα, ἴν' οὕτως εἴπω, θεομισῆς, ὅτι “ταῦτα θεομισοῦς ἦν τινος καὶ μοχθηροῦ γόητος.” Καίτοι γε, εἰ κεν κυρίως ἐξετάζηται τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πράγματα, ἀδύνατον ἔσται ἄνθρωπος θεομισῆς· ἐπεὶ ὁ θεὸς ἀγαπᾷ τὰ ὄντα πάντα, καὶ οὐδὲν βδελύσσεται ὧν ἐποίησεν· οὐδὲ γὰρ μισῶν τι κατεσκεύασεν. Εἰ δέ τινες λέξεις προφητικαὶ τὸ τοιοῦτον λέγουσι, καθολικῶ λόγῳ διηγήσεως τεύχονται τῷ διότι ὡς περὶ ἀνθρωποπαθοῦς ⁽¹⁾ λέξεσι χρῆται ἢ γραφῇ περὶ τοῦ θεοῦ. Τί δὲ δεῖ λέγειν ἀπολογούμενον πρὸς τὸν οἰόμενον ἐν οἷς ἐπαγγέλλεται πιστικοῖς λόγοις, δεῖν χρῆσθαι δυσφημίαις καὶ λοιδορίαις, ὡς περὶ μοχθηροῦ καὶ γόητος τοῦ Ἰησοῦ; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀποδεικνύτος, ἀλλ' ἰδιωτικὸν καὶ ἀφιλόσοφον πάθος πεποιθότος ἔργον ἐστὶ· δεῖν ἐκτιθέμενον τὸ πρᾶγμα, εὐγνωμόνως αὐτὸ ἐξετάζειν, καὶ κατὰ τὸ δυνατόν λέγειν πρὸς αὐτὸ τὰ ὑποκίπτοντα. Ἀλλὰ γὰρ ἐν τούτοις καταπαύσαντος τὸν λόγον τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἡμεῖς αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὴν περιγραφὴν τοῦ πρώτου πρὸς αὐτὸν βιβλίου. Θεοῦ δὲ διδόντος τὴν ἐξολοθρεύουσαν τοὺς ψευδεῖς λόγους ἀλήθειαν, κατὰ τὴν φάσκουσαν εὐχὴν· “ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς ⁽²⁾.” ἄρξόμεθα ἐν τοῖς ἐξῆς τῆς δευτέρας προσωποποιίας, ἐν ᾗ ὁ Ἰουδαῖος αὐτῷ πεποιήται λέγων πρὸς τοὺς πεισθέντας τῷ Ἰησοῦ τὰ μετὰ ταῦτα.

(1) Cf. Gen. vi. 6; 1 Sam. xv. 11 (1 Reg.); Hos. xi. 9; Joel. ii. 13; Psalm. cv. 40. (cv.)

(2) Psalm. liv. 5. (liii.)

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

Τόμος δεύτερος.

1. Τῷ πρώτῳ τόμῳ τῶν ὑπαγορευθέντων ἡμῖν πρὸς τὸν Κέλσου ἐπιγραφέντα “ἀληθῆ λόγον,” καταλήξαντι εἰς τὴν τοῦ Ἰουδαίου πρὸς τὸν Ἰησοῦν προσωποποιίαν, αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότι, τοῦτον συντάσσειν προαιρούμεθα, ἀπολογούμενοι πρὸς τὰ φερόμενα ὑπ’ αὐτοῦ ἐγκλήματα κατὰ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστευσάντων. Καὶ αὐτό γε τοῦτο πρῶτον ἐφίσταμεν, τί δήποτε ἄπαξ κρίνας προσωποποιεῖν ὁ Κέλσος, οὐ προσωποποιεῖ Ἰουδαῖον πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντας λέγοντα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πιθανώτατος ὃ ἂν καὶ ἔδοξεν ὁ λόγος εἶναι 10 αὐτῷ πρὸς ἡμᾶς γραφόμενος. Ἀλλὰ μήποτε ὁ πάντ’ ἐπαγγελόμενος εἶδέναι, τὸ ἀκόλουθον οὐκ οἶδε⁽¹⁾ κατὰ τὸν τόπον τῆς προσωποποιίας· τί οὖν καὶ λέγει πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων πιστεύοντας, κατανοητέον. Φησὶν “αὐτοὺς καταλιπόντας τὸν πάτριον νόμον, τῷ ἐψυχαγωγῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἠκατήσθαι πάνυ γελοίως, καὶ ἀπηντομοληκέναι εἰς ἄλλο ὄνομα, καὶ εἰς ἄλλον βίον·” μὴδὲ τοῦτο κατανοήσας, ὅτι οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστεύοντες οὐ καταλελοίπασιν τὸν πάτριον νόμον. Βιοῦσι γὰρ κατ’ αὐτὸν, ἐπώνυμοι τῆς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν πτωχείας τοῦ νόμου γεγενημένοι. Ἐβίων τε γὰρ ὁ 20

(1) Duo Codd. Vaticani, et tres Anglicani : εἶδε, sicque libri antea editi in margine. R.

πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίους καλεῖται· καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσι οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν ὡς Χριστὸν παραδεξάμενοι. Καὶ ὁ Πέτρος δὲ μέχρι πολλοῦ φαίνεται τὰ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον Ἰουδαϊκὰ ἔθη τετηρηκένας· ὡς μηδέπω ἀπὸ Ἰησοῦ μαθὼν ἀναβαίνειν ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸ γράμμα νόμου ἐπὶ τὸν κατὰ τὸ πνεῦμα· ὅπερ ἀπὸ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων μεμαθήκαμεν. “Τῆ⁽¹⁾ γὰρ ἐπαύριον” τοῦ ἐωρᾶσθαι ἄγγελον θεοῦ τῷ Κορνηλίῳ, ὑποτιθέμενον αὐτῷ πέμψαι εἰς Ἰόππην ἐπὶ Σίμωνα τὸν καλούμενον Πέτρον, “ἀνέβη Πέτρος εἰς τὸ ὑπερ-
10 ῶνον προσεύξασθαι, περὶ ὧραν ἕκτην. Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι. Παρασκευαζόντων δ’ αὐτῶν, ἐγένετο ἕκστασις ἐπ’ αὐτὸν, καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεφγμένον, καὶ καταβαῖνον σκευὸς τι ὡς ὀθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν⁽²⁾ ἀρχαῖς καθιέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾗ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετραπόδα καὶ ἔρπετὰ τῆς γῆς, καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἀναστὰς, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. ὁ δὲ Πέτρος εἶπε· μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον. καὶ φωνὴ ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν· ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου.” Ὅρα γὰρ ἐν τούτοις, τίνα
20 τρόπον παρίσταται τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθη περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων ἔτι τηρῶν ὁ Πέτρος. Καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς⁽³⁾ δηλοῦται, ὅτι ὀπτασίας ἐδέθη, ἵνα κοινωνήσῃ τῶν λόγων τῆς πίστεως τῷ μὴ κατὰ σάρκα Ἰσραηλίτῃ Κυρνηλίῳ καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ, ὡς ἔτι Ἰουδαῖος, καὶ κατὰ τὰς Ἰουδαίων παραδόσεις ζῶν, καταφρονῶν τῶν ἔξω τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας δὲ ἐπιστολῇ Παῦλος ἐμφαίνει, ὅτι Πέτρος ἔτι φοβούμενος τοὺς Ἰουδαίους, παυσάμενος τοῦ μετὰ τῶν ἐθνῶν συνεσθίειν, ἐλθόντος Ἰακώβου πρὸς αὐτόν, “ἀφώριζεν⁽⁴⁾ ἑαυτὸν” ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, “φοβούμενος τοὺς ἐκ τῆς περιτομῆς·” καὶ τὸ αὐτὸ πεποιήκασιν
30 αὐτῷ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Βαρνάβας. Καὶ ἀκόλουθόν γε ἦν μὴ ἀποστηναὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν τοὺς εἰς τὴν περιτομὴν

(1) Act. x. 9.

(2) Vulgatus Actorum textus: “τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον.” R.

(3) Act. x. 17—34. seqq.

(4) Galat. ii. 12.

ἀποσταλέντας, ὅτε οἱ δοκοῦντες⁽¹⁾ στύλοι εἶναι δεξιὰς ἔδωκαν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν κοινωνίας, αὐτοὶ εἰς τὴν περιτομὴν ἀπιόντες, ἵν' ἐκείνοι τοῖς ἔθνεσι κηρύξωσι. Τί δὲ λέγω, ὅτι οἱ κηρύσσοντες εἰς τὴν περιτομὴν ὑπέστελλον ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνων, καὶ ἀφώριζον; ὅτε καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος τοῖς⁽²⁾ Ἰουδαίοις Ἰουδαῖος ἐγίνετο, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ. Διὸ ὡς καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι⁽³⁾ τῶν Ἀποστόλων γέγραπται, καὶ προσφορὰν προσήνεγκεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἵνα πείσῃ Ἰουδαίους περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀποστάτης νόμου. Ταῦτα δὲ πάντα εἰ ἐπίστατο ὁ Κέλσος, οὐκ ἂν ἐπροσωποποιήσατο τὸν Ἰουδαῖον λέγοντα 10 πρὸς τοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πιστεύοντας τό· “τί παθόντες, ὧ πολῖται, κατελίπετε τὸν πάτριον νόμον, καὶ ὑπ' ἐκείνου, πρὸς ὃν ἄρτι διειλέγμεθα, ψυχαγωγηθέντες, πάνυ γελοιῶς ἐξηπατήθητε, καὶ ἀφ' ἡμῶν ἀπηυτομολήσατε εἰς ἄλλο ὄνομα, καὶ εἰς ἄλλον βίον;”

2. Ἐπεὶ δ' ἅπαξ γεγόναμεν ἐν τῷ περὶ τοῦ Πέτρου λόγῳ καὶ τῶν διδασκάντων τοὺς ἐν τῇ περιτομῇ τὸν Χριστιανισμόν· οὐκ ἄτοπον ἡγοῦμαι παραθέσθαι τοῦ Ἰησοῦ τινα φωνὴν ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου, καὶ τὴν διήγησιν αὐτῆς. Γέγραπται δὲ αὐτὸν εἰρηκένας· “ἔτι⁽⁴⁾ πολλὰ ἔχω 20 λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι. ὅταν δὲ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὀδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν· οὐ γὰρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἂν ἀκούσει, λαλήσει.” Καὶ ζητοῦμεν ἐν τῷ τόπῳ, τίνα ἦν τὰ πολλὰ, ἃ εἶχε μὲν λέγειν ὁ Ἰησοῦς τοῖς μαθηταῖς ἑαυτοῦ, οὐκ ἠδύνατο δὲ αὐτὰ βαστάζειν τότε; Καὶ φημι· μήποθ' ὡς Ἰουδαίους, καὶ συντραφεῖσι τῷ κατὰ τὸ γράμμα Μωσέως νόμῳ τοῖς ἀποστόλοις, εἶχε μὲν λέγειν, τίς ὁ ἀληθὴς νόμος, καὶ τίνων ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ ἢ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λατρεῖα ἐπετελεῖτο, καὶ τίνων μελλόντων ἀγαθῶν σκιὰν περιείχεν 30 ὁ περὶ βρώσεως καὶ πόσεως καὶ ἑορτῶν καὶ νομμηγιῶν καὶ σαββάτων νόμος. Καὶ πολλὰ ἦν ταῦθ', ἃ εἶχεν αὐτοῖς λέγειν· ὁρῶν δ' ὅτι πάνυ χαλεπὸν ἔστιν ἀπὸ ψυχῆς ἀνατρέπειν σχεδὸν

(1) Galat. ii. 9.

(3) Act. xxi. 26.

(2) 1 Cor. ix. 20.

(4) Ev. Joann. xvi. 12, 13.

συγγεννηθέντα καὶ συντραφέντα δόγματα μέχρι τῆς τοῦ ἀνδρὸς ἡλικίας, καὶ πείσαντα τοὺς ἀνειληφότας αὐτὰ, ὅτι ταῦτα μὲν ἐστὶ θεῖα, τὸ δὲ μετασαλεύειν αὐτὰ, ἐστὶν ἀσεβές· καὶ ἐν τῇ ὑπεροχῇ τῆς κατὰ Χριστὸν, τουτέστι τὴν ἀλήθειαν γνώσεως ἐλέγχειν αὐτὰ σκύβαλα καὶ ζημίαν⁽¹⁾, ὥστε πεισθῆναι τοὺς ἀκούοντας· ὑπερετίθετο εἰς ἐπιτηδειότερον καιρὸν τὸν μετὰ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἦν ἀκαίρως προσαγόμενον τὸ βοήθημα τοῖς μηδέπω χωροῦσιν αὐτὸ, ἀνατρεπτικὸν τῆς περὶ τοῦ Ἰησοῦ ὑπολήψεως τυγχάνον, ἣν ἤδη
10 ἀνειλήφεισαν ὡς περὶ Χριστοῦ καὶ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ πρόσχες, εἰ μὴ νοῦν ἔχει οὐκ εὐκαταφρόνητον τὸ οὕτως ἀκοῦσαι τοῦ· “πολλὰ ἔχω ὑμῖν λέγειν, ἀλλ’ οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι.” πολλὰ γὰρ τὰ τῆς τοῦ νόμου κατὰ τὰ πνευματικὰ διηγήσεως καὶ σαφηνείας· καὶ οὐκ ἠδύνατό πως βαστάζειν αὐτὰ οἱ μαθηταί, ἐν Ἰουδαίῳ γεγεννημένοι καὶ ἀνατεθραμμένοι τότε. Οἶμαι δ’ ὅτι καὶ ἐπεὶ τύπος μὲν ἦν ἐκεῖνα, ἀλήθεια δὲ ἃ ἔμελλε διδάσκειν αὐτοὺς τὸ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τοῦτο λέλεκται· “ὅταν⁽²⁾ ἔλθῃ ἐκεῖνος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν.” ὡς εἰ
20 ἔλεγεν, εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων, ὧν ἐν τοῖς τύποις γενόμενοι, ᾤεσθε τὴν ἀληθῆ λατρείαν λατρεύειν τῷ θεῷ. Καὶ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Ἰησοῦ ἦλθε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἐπὶ τὸν Πέτρον, λέγον πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν τῆς γῆς, καὶ πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ· “ἀναστὰς⁽³⁾, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε.” Καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν ἔτι δεισιδαιμονοῦντα· φησὶ γὰρ καὶ πρὸς τὴν θεῖαν φωνήν· “μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινόν, ἢ ἀκάθαρτον.” Καὶ ἐδίδαξε τὸν περὶ βρωμάτων ἀληθῶν⁽⁴⁾ καὶ πνευματικῶν λόγον ἐν τῷ· “ἃ ὁ θεὸς ἐκαθάρισε σὺ μὴ κοί-
30 νου.” Καὶ ἐξῆς ἐκείνη τῇ ὀπτασίᾳ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν τὸν Πέτρον, τὰ πολλὰ ἔλεγεν

(1) Philipp. iii. 8.

(2) Ev. Joann. xvi. 13.

(3) Act. x. 13.

(4) Boherellus, cui Roccus adstipulatur, in notis: “Bene Velserus apud Hoeschel. scribendum monet: ἀληθῶν καὶ πνευματικῶν.” L.

αὐτῷ, ἃ οὐκ ἐδύνατο βαστάζειν, ὅτε κατὰ σάρκα αὐτῷ ἔτι ὁ Ἰησοῦς συνῆν. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλος ἔσται καιρὸς πρὸς τὸ διηγῆσασθαι περὶ τῶν⁽¹⁾ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Μωϋσέως νόμου.

3. Νῦν δὲ πρόκειται ἐλέγξει τὴν τοῦ Κέλσου ἀμαθίαν, παρ' ἧς ὁ Ἰουδαῖος λέγει τοῖς πολίταις καὶ τοῖς Ἰσραηλίταις πιστεύσασι ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν τό· “τί παθόντες κατελίπετε τὸν πάτριον νόμον;” καὶ τὰ ἐξῆς. Πῶς δὲ καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον, οἱ ἐπιτιμῶντες τοῖς μὴ ἀκούουσιν αὐτοῦ, καὶ λέγοντες· “λέγετέ⁽²⁾ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, 10 τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γάρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε·” μέχρι τοῦ· “ἅτινά⁽³⁾ ἔστιν ἀλληγορούμενα,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ πῶς καταλελοίπασι τὸν πάτριον νόμον, οἱ αἰεὶ μεμνημένοι ἐν τοῖς λόγοις ἑαυτῶν τῶν πατρίων, καὶ λέγοντες· “ἡ⁽⁴⁾ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει; ἐν γὰρ τῷ Μωσέως νόμῳ γέγραπται· οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ θεῷ, ἡ δὲ ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὡς συγκεχυμένως γε ταυθ' ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος λέγει, δυνάμενος πιθανώτερον εἰπεῖν· “ὅτι τινὲς μὲν ὑμῶν καταλελοίπασι τὰ ἔθνη, προφάσει διηγῆ- 20 σεων καὶ ἀλληγοριῶν· τινὲς δὲ καὶ διηγούμενοι, ὡς ἐπαγγέλλεσθε, πνευματικῶς, οὐδὲν ἤττον τὰ πάτρια τηρεῖτε· τινὲς δὲ οὐδὲ διηγούμενοι, βούλεσθε καὶ τὸν Ἰησοῦν παραδέξασθαι ὡς προφητευθέντα, καὶ τὸν Μωϋσέως νόμον τηρῆσαι κατὰ τὰ πάτρια· ὡς ἐν τῇ λέξει ἔχοντες τὸν πάντα τοῦ πνεύματος νοῦν.” Ἄλλὰ γὰρ πόθεν Κέλσῳ τὰ κατὰ τὸν τόπον τρανῶσαι, ὅς καὶ αἰρέσεων μὲν ἀθέων, καὶ τοῦ Ἰησοῦ πάντη ἀλλοτριῶν, ἐν τοῖς ἐξῆς ἐμνημόνευσε, καὶ ἄλλων καταλειπουσῶν τὸν δημιουργόν; οὐκ οἶδε δὲ καὶ Ἰσραηλίτας εἰς Ἰησοῦν πιστεύοντας, καὶ οὐ καταλιπόντας τὸν πάτριον νόμον; Οὐ γὰρ προέ- 30 κειτο αὐτῷ φιλαλήθως ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐξετάσαι, ἵν'

(1) Boherell. τῶν Masculinum esse putat, et τοὺς κατὰ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Μωϋσέως νόμου interpretatur eos, qui litteralem Mosaicam legis sensum sectantur. R.

(2) Galat. iv. 21, 22.

(3) Galat. iv. 24.

(4) 1 Cor. ix. 8, 9, 10, coll. Deut. xxv. 4.

εἴ τι χρήσιμον εὐρίσκοι παραδέξῃται· ἀλλ' ὡς ἐχθρὸς, καὶ ὄλος τοῦ ἀνατρέπειν ἅμα τῷ ἀκούσαι γενόμενος, τὰ τοιαῦτα ἀνέγραψεν.

4. Εἶτα λέγει ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λαοῦ πιστεύσαντας· “ὅτι χθὲς καὶ πρῶην, ὀπηνίκα τούτων ἐκολάζομεν βουκολοῦντα ὑμᾶς, ἀπέστητε τοῦ πατρίου νόμου” οὐδὲν ἀκριβὲς⁽¹⁾ εἰδὼς ἐν οἷς ἔλεγεν, ὡς εἰδείξαμεν. Μετὰ δὲ ταῦτα δοκεῖ μοι δεινότητος ἔχασθαι τό· “ἢ πῶς ἄρχεσθε μὲν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἱερῶν, προϊόντες δὲ αὐτὰ ἀτιμάζετε; οὐκ
10 ἔχοντες ἄλλην ἀρχὴν εἰπεῖν τοῦ δόγματος, ἢ τὸν ἡμέτερον νόμον.” Ἀληθῶς μὲν γὰρ Χριστιανοῖς ἡ εἰσαγωγή ἐστὶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν Μωϋσέως, καὶ τῶν προφητικῶν γραμμάτων καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν, ἐν τῇ διηγήσει καὶ σαφηνείᾳ αὐτῶν ἐστὶ τοῖς εἰσαγομένοις ἡ προκοπὴ, ζητοῦσι τὸ κατὰ⁽²⁾ ἀποκά-
λυψιν μυστήριον, χρόνοις αἰώνιοις σεισηγμένον, φανερωθὲν δὲ νῦν ταῖς προφητικαῖς φωναῖς, καὶ τῇ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιφανείᾳ. Οὐχ ὡς λέγετε δὲ οἱ προϊόντες ἀτιμά-
ζουσι τὰ ἐν νόμῳ γεγραμμένα· ἀλλὰ πλείονα τιμὴν αὐτοῖς περιτιθέασιν, ἀποδεικνύντες ὅσον ἔχει βάθος σοφῶν καὶ ἀπορ-
20 ρήτων λόγων ἐκεῖνα τὰ γράμματα, τὰ ὑπὸ Ἰουδαίων οὐ τεθεωρημένα, τῶν ἐπιπολαιότερον καὶ μυθικώτερον αὐτοῖς ἐντυγχανόντων. Τί δὲ ἄτοπον, τὸ ἀρχὴν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, τουτέστι τοῦ εὐαγγελίου, εἶναι τὸν νόμον; ἅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Κυρίου ἡμῶν λέγοντος πρὸς τοὺς μὴ πιστεύοντας αὐτῷ· “εἰ⁽³⁾ ἐπιστεῖτε Μωϋσεῖ, ἐπιστεῖτε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεῖτε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεῖσετε;” Ἀλλὰ καὶ εἰς τῶν εὐαγγελιστῶν, ὁ Μάρκος, φησὶν “ἀρχὴ⁽⁴⁾ τοῦ εὐαγγελίου⁽⁵⁾ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἕως γέγραπται ἐν Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ· ἰδοὺ, ἐγὼ
30 ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὅς κατα-

(1) Libri editi in marg. habent : ἀκριβὲς, sicque Codd. Reg. et Basilicenis. R.

(2) Rom. xv. 25. 26.

(3) Ev. Joann. v. 46. 47.

(4) Marc. i. 1. 2. coll. Malach. iii. 1 et Jesai. xl. 3.

(5) Vox ἡμῶν post εὐαγγέλιον abest a MSS. Regio et Basiliceni. R.

σκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου·” δεικνύς, ὅτι ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἀρχὴ τῶν Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων ἤρτηται. Τί οὖν καθ’ ἡμῶν λέγεται ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου, ἐν τῷ· “εἴτε γὰρ προηγόρευσέ τις ἡμῖν, ὅτι ἄρα ὁ τοῦ θεοῦ παῖς εἰς ἀνθρώπους ἀφίξεται, οὗτος ἡμέτερος ἦν ὁ προφήτης, καὶ τοῦ ἡμετέρου θεοῦ;” ποῖον δὲ ἔγκλημα Χριστιανισμῶ ἐστίν, εἰ ὁ βαπτίσας τὸν Ἰησοῦν Ἰωάννης Ἰουδαῖος ἦν; Οὐ γὰρ, ἐπεὶ Ἰουδαῖος ἦν, συνάγεται, ὅτι δεῖ πάντα τὸν πιστεύοντα, εἴτ’ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν προσέρχεται τῷ λόγῳ, εἴτε ἀπὸ Ἰουδαίων, κατὰ τὸ γράμμα τὸν Μωϋσέως τηρεῖν νόμον. 10

5. Μετὰ ταῦτα εἰ καὶ ταυτολογεῖ ὁ Κέλσος περὶ τοῦ Ἰησοῦ⁽¹⁾, δεύτερον ἤδη λέγων “πλημμελήσαντα αὐτὸν δεδωκέναι παρὰ Ἰουδαίοις δίκην·” ἀλλ’ ἡμεῖς οὐκ ἐπαναληψομεθα τὴν ἀπολογία, ἀρκούμενοι τῇ προειρημένῃ. εἴτ’ ἐπεὶ ὡς ἔωλα τὰ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν, καὶ κρίσεως θεοῦ, καὶ τιμῆς μὲν ἐπὶ τοὺς δικαίους, πυρὸς δ’ ἐπὶ τοὺς ἀδίκους, εὐτελίζει ὁ παρ’ αὐτῷ Ἰουδαῖος· μηδὲν δὲ καινὸν ἐν τούτοις διδάσκεσθαι φάσκων Χριστιανούς, οἶεται ἀνατρέπειν Χριστιανισμὸν· λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι⁽²⁾ ὁ Ἰησοῦς ἡμῶν, ὁρῶν Ἰουδαίους μηδὲν ἄξιον τῶν ἐν τοῖς προφήταις μαθημάτων πράττοντας, ἐδίδαξε διὰ 20 παραβολῆς, ὅτι⁽³⁾ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀρθήσεται μὲν ἀπ’ ἐκείνων, καὶ δοθήσεται τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Διὸ καὶ ἔστιν ἀληθῶς ἰδεῖν, πάντα μὲν τὰ Ἰουδαίων τῶν νῦν μύθους καὶ λήρους· οὐ γὰρ ἔχουσι τὸ φῶς τῆς γνώσεως τῶν γραφῶν· τὰ δὲ Χριστιανῶν ἀλήθειαν, ἐπάροι καὶ μετεωρίσαι ἀνθρώπου ψυχὴν καὶ νοῦν δυνάμενα· καὶ πείθοντα ἔχειν τι πολίτευμα⁽⁴⁾ οὐχ ὁμοιον τοῖς κάτω Ἰουδαίοις, κάτω που· ἀλλ’ ἐν οὐρανοῖς. “Ὅπερ φαίνεται παρὰ τοῖς τὸ μέγεθος τῶν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις νοημάτων θεωροῦσι, καὶ ἄλλοις παραστήσαι δυναμένοις. 30

6. Ἔστω δὲ, καὶ πάντα τὰ κατὰ Ἰουδαίους ἔθνη, μέχρι

(1) Ita Spenc. in textu, sicque certe legendum, reluctantibus licet omnibus MSS. et Hoeschelio, apud quos legitur: Ἰωδῶνον. Neque enim usquam antea dixit Celsus de Joanne, πλημμελήσαντα αὐτὸν δεδωκέναι παρὰ Ἰουδαίους δίκην. R.

(2) Codd. Reg. et Basil. ὅτι ὁ κύριος ἡμῶν. R.

(3) Matth. xxi. 43.

(4) Philipp. iii. 20.

καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς θυσίων, πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν· τί τοῦτο συμβάλλεται πρὸς τὸ μὴ δεῖν πιστεῦειν αὐτῷ ὡς υἱῷ τοῦ θεοῦ; "Ἔστιν οὖν υἱὸς τοῦ δόντος⁽¹⁾ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας θεοῦ ὁ Ἰησοῦς· καὶ τοῦτον ἡμεῖς οἱ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐχ ὑπερβαίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἀπεδράσαμεν μὲν τὰς Ἰουδαίων μυθολογίας, σωφρονιζόμεθα δὲ καὶ παιδευόμεθα τῇ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν μυστικῇ θεωρίᾳ. καὶ γὰρ οἱ προφῆται, ὡς μὴ καταπαύοντες τὸν νοῦν τῶν λεγομένων ἐν τῇ προφανεί ἱστορίᾳ, μῆδ' ἐν τῇ κατὰ τὰς λέξεις καὶ τὸ γράμμα νομοθεσίᾳ,
 10 ὅπου μὲν φασιν, ἱστορίας δῆθεν ἐκθησόμενοι, τό· "ἀνοίξω⁽²⁾ ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς." ὅπου δὲ εὐχόμενοι περὶ τοῦ νόμου ὡς ἀσαφοῦς, καὶ δομένου θεοῦ, ἵνα βοηθῆ, λέγουσιν ἐν εὐχῇ· "ἀποκάλυψον⁽³⁾ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσιά σου ἐκ τοῦ νόμου σου."

7. Δεικνύτωσαν δὲ, τοῦ κἂν ἔμφασις λέξεως ἀπὸ ἀλαζονείας προφερομένης⁽⁴⁾ παρὰ τῷ Ἰησοῦ εὑρίσκεται. Πῶς⁽⁵⁾ γὰρ ἂν ἀλαζῶν ὁ λέγων· "μάθετε⁽⁶⁾ ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτός εἰμι, καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ· καὶ εἰρήσεται ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς
 20 ἡμῶν·" ἢ πῶς ἀλαζῶν ὁ δείπνου γενομένου, ἐκδυσάμενος ἐπὶ τῶν μαθητῶν, ζυσάμενος δὲ λέντιον, καὶ βαλὼν ὕδωρ εἰς τὸν κικτῆρα, καὶ πίπτων ἐκάστων τοὺς πόδας, καὶ ἐπιτιμῶν τῷ μὴ θέλοντι παρέχειν αὐτοῖς, καὶ λέγων· "εἰ μὴ τίψω σε, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ;" ἢ πῶς ἀλαζῶν ὁ φάσκων· "καγὼ⁽⁷⁾ ἐγενήμην ἐν μέσῳ ἡμῶν, οὐχ ὡς ὁ ἀνακαίμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακουῶν;" ελεγχέτω δὲ τις, τίνα εὐφραίσματα, καὶ παρασησάτω μεγάλα καὶ μικρὰ ψεύδη, ἵνα δείξῃ τὰ μεγάλα ψευδόμενα τῶν Ἰησοῦν. ἔστι δὲ καὶ ἄλλος αὐτὸν ελέγχει· ὅτι ὡς οὐκ ἔστι ψεύσμα ψεύσματος μᾶλλον ψεύσμα, οὕτως οὐκ ἔστι
 30 πῶς· ὡς οὐκ ἔστι ἀληθὲς ἀληθὲς μᾶλλον ἀληθὲς, ἢ μαζύοντος ἀλ-

1: Ita Cod. Vat. & B. E. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z. AA. AB. AC. AD. AE. AF. AG. AH. AI. AJ. AK. AL. AM. AN. AO. AP. AQ. AR. AS. AT. AU. AV. AW. AX. AY. AZ. BA. BB. BC. BD. BE. BF. BG. BH. BI. BJ. BK. BL. BM. BN. BO. BP. BQ. BR. BS. BT. BU. BV. BW. BX. BY. BZ. CA. CB. CC. CD. CE. CF. CG. CH. CI. CJ. CK. CL. CM. CN. CO. CP. CQ. CR. CS. CT. CU. CV. CW. CX. CY. CZ. DA. DB. DC. DD. DE. DF. DG. DH. DI. DJ. DK. DL. DM. DN. DO. DP. DQ. DR. DS. DT. DU. DV. DW. DX. DY. DZ. EA. EB. EC. ED. EE. EF. EG. EH. EI. EJ. EK. EL. EM. EN. EO. EP. EQ. ER. ES. ET. EU. EV. EW. EX. EY. EZ. FA. FB. FC. FD. FE. FF. FG. FH. FI. FJ. FK. FL. FM. FN. FO. FP. FQ. FR. FS. FT. FU. FV. FW. FX. FY. FZ. GA. GB. GC. GD. GE. GF. GG. GH. GI. GJ. GK. GL. GM. GN. GO. GP. GQ. GR. GS. GT. GU. GV. GW. GX. GY. GZ. HA. HB. HC. HD. HE. HF. HG. HH. HI. HJ. HK. HL. HM. HN. HO. HP. HQ. HR. HS. HT. HU. HV. HW. HX. HY. HZ. IA. IB. IC. ID. IE. IF. IG. IH. II. IJ. IK. IL. IM. IN. IO. IP. IQ. IR. IS. IT. IU. IV. IW. IX. IY. IZ. JA. JB. JC. JD. JE. JF. JG. JH. JI. JJ. JK. JL. JM. JN. JO. JP. JQ. JR. JS. JT. JU. JV. JW. JX. JY. JZ. KA. KB. KC. KD. KE. KF. KG. KH. KI. KJ. KK. KL. KM. KN. KO. KP. KQ. KR. KS. KT. KU. KV. KW. KX. KY. KZ. LA. LB. LC. LD. LE. LF. LG. LH. LI. LJ. LK. LL. LM. LN. LO. LP. LQ. LR. LS. LT. LU. LV. LW. LX. LY. LZ. MA. MB. MC. MD. ME. MF. MG. MH. MI. MJ. MK. ML. MM. MN. MO. MP. MQ. MR. MS. MT. MU. MV. MW. MX. MY. MZ. NA. NB. NC. ND. NE. NF. NG. NH. NI. NJ. NK. NL. NM. NO. NP. NQ. NR. NS. NT. NU. NV. NW. NX. NY. NZ. OA. OB. OC. OD. OE. OF. OG. OH. OI. OJ. OK. OL. OM. ON. OO. OP. OQ. OR. OS. OT. OU. OV. OW. OX. OY. OZ. PA. PB. PC. PD. PE. PF. PG. PH. PI. PJ. PK. PL. PM. PN. PO. PP. PQ. PR. PS. PT. PU. PV. PW. PX. PY. PZ. QA. QB. QC. QD. QE. QF. QG. QH. QI. QJ. QK. QL. QM. QN. QO. QP. QQ. QR. QS. QT. QU. QV. QW. QX. QY. QZ. RA. RB. RC. RD. RE. RF. RG. RH. RI. RJ. RK. RL. RM. RN. RO. RP. RQ. RR. RS. RT. RU. RV. RW. RX. RY. RZ. SA. SB. SC. SD. SE. SF. SG. SH. SI. SJ. SK. SL. SM. SN. SO. SP. SQ. SR. SS. ST. SU. SV. SW. SX. SY. SZ. TA. TB. TC. TD. TE. TF. TG. TH. TI. TJ. TK. TL. TM. TN. TO. TP. TQ. TR. TS. TT. TU. TV. TW. TX. TY. TZ. UA. UB. UC. UD. UE. UF. UG. UH. UI. UJ. UK. UL. UM. UN. UO. UP. UQ. UR. US. UT. UV. UW. UX. UY. UZ. VA. VB. VC. VD. VE. VF. VG. VH. VI. VJ. VK. VL. VM. VN. VO. VP. VQ. VR. VS. VT. VU. VV. VW. VX. VY. VZ. WA. WB. WC. WD. WE. WF. WG. WH. WI. WJ. WK. WL. WM. WN. WO. WP. WQ. WR. WS. WT. WU. WV. WW. WX. WY. WZ. XA. XB. XC. XD. XE. XF. XG. XH. XI. XJ. XK. XL. XM. XN. XO. XP. XQ. XR. XS. XT. XU. XV. XW. XX. XY. XZ. YA. YB. YC. YD. YE. YF. YG. YH. YI. YJ. YK. YL. YM. YN. YO. YP. YQ. YR. YS. YT. YU. YV. YW. YX. YY. YZ. ZA. ZB. ZC. ZD. ZE. ZF. ZG. ZH. ZI. ZJ. ZK. ZL. ZM. ZN. ZO. ZP. ZQ. ZR. ZS. ZT. ZU. ZV. ZW. ZX. ZY. ZZ.

1: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

2: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

3: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

4: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

5: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

6: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

7: Psalms. 119. v. 2. 119. v. 2.

θέσ. Τίνα δὲ καὶ τὰ ἀνόσια τοῦ Ἰησοῦ ἀπαγγελλέτω καὶ μάλιστα ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος. Ἡ ἀνόσιον μὲν τὸ ἀφιστάνειν σωματικῆς περιτομῆς, καὶ σωματικοῦ σαββάτου, καὶ σωματικῶν ἐορτῶν, καὶ σωματικῶν νομηνῶν, καὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων μετατιθέναί δὲ τὸν νοῦν ἐπὶ νόμον θεοῦ ἄξιον καὶ ἀληθῆ καὶ πνευματικόν, μετὰ τοῦ τὸν πρεσβεύοντα⁽¹⁾ ὑπὲρ Χριστοῦ εἰδέναί τοις⁽²⁾ Ἰουδαίοις Ἰουδαῖον γίνεσθαι, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ· καὶ τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσῃ;

8. Φησὶ δὲ “πολλοὺς ἂν καὶ ἄλλους φαῖναι τοιοῦτους ἰα τοῖς ἐξαπατᾶσθαι θέλουσιν, ὁποῖος ἦν ὁ Ἰησοῦς.” Μὴ πολλοὺς οὖν, ἀλλὰ μῦθ' ὀλίγους, ἀλλὰ⁽³⁾ καὶ ἓνα δεικνύτω ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος τοιοῦτον, ὁποῖος ἦν ὁ Ἰησοῦς, λόγον καὶ δόγματα μετὰ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως βιωφελῆ ἐπεισάγοντα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπιστρέφοντα ἀπὸ χύσεως ἀμαρτημάτων. Φησὶ δὲ τοῦτο ἔγκλημα ἀπὸ τῶν εἰς τὸν Χριστὸν πιστευόντων προσάγεσθαι Ἰουδαίοις, ἐπεὶ μὴ πεπιστεύκασιν ὡς εἰς θεὸν τὸν Ἰησοῦν· καὶ περὶ τούτου δ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω προαπελογησάμεθα, δεικνύντες ἅμα, πῶς μὲν θεὸν αὐτὸν νοοῦμεν, κατὰ τί δὲ ἄνθρωπον λέγομεν· “Πῶς δὲ, φησὶν, ἡμεῖς 20 οἱ πᾶσιν ἀνθρώποις δηλώσαντες ἤξιν ἀπὸ θεοῦ τὸν κολάσοντα τοὺς ἀδίκους, ἐλθόντα ἠτιμάζομεν;” Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπολογήσασθαι, πάνυ εὔηθες ὄν, οὐ δοκεῖ μοι εἶναι εὐλογον. Ὡς εἰ καὶ ἄλλος τις ἔλεγε· πῶς ἂν ἡμεῖς, οἱ διδάξαντες⁽⁴⁾ σωφρονεῖν, ἀκόλαστον ἂν τι ἐποιήσαμεν; ἢ περὶ δικαιοσύνης πρεσβεύοντες, ἠδικήσαμεν; Ὡς γὰρ ἐκεῖνα ἐν ἀνθρώποις εὐρίσκεται· οὕτω φάσκοντας προφήταις πεπιστευκέναι λέγουσι περὶ ἐπιδημήσοντος Χριστοῦ, ἠπιστηκέναι τῷ ἐληλυθότι κατὰ τὰ προφητευόμενα, ἀνθρώπινον ἦν. Εἰ δὲ δεῖ προσθεῖναι καὶ ἄλλην αἰτίαν, φήσομεν, ὅτι καὶ τοῦτ' αὐτὸ προείπον οἱ 30 προφῆται. Σαφῶς γοῦν Ἡσαΐας λέγει· “ἀκοῆ⁽⁵⁾ ἀκούσετε,

(1) 2 Cor. v. 20.

(2) 1 Cor. ix. 20.

(3) Codd. duo Vaticani, Regius, Basileensis, et Anglicanus primus: ἄλλὰ κἀν δεικνύτω. R.

(4) Cod. Regius: διδάσκωτες. R.

(5) Jesai. vi. 9, 10.

καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου," καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ λεγέτωσαν ἡμῖν, τί ἀκούουσι, καὶ τί⁽¹⁾ βλέπουσι τοῖς Ἰουδαίοις προφητεύεται μὴ συνήσειν τὰ λεγόμενα, καὶ μὴ ὄν δεῖ τρόπον ὄψεσθαι τὸ ὄραθέν; Ἄλλὰ⁽²⁾ μὴν δῆλον, ὅτι ἰδόντες τὸν Ἰησοῦν, οὐκ εἶδον ὅστις ἦν· καὶ ἀκούοντες αὐτοῦ, οὐ συνῆκαν ἐκ τῶν λεγομένων τὴν ἐν αὐτῷ θεϊότητα, μεταβιβάζουσαν τὴν ἐπὶ Ἰουδαίους τοῦ θεοῦ ἐπισκοπὴν, ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπ' αὐτὸν πιστεύοντας. Ἔστιν οὖν ἰδεῖν μετὰ
 10 τὴν Ἰησοῦ ἐπιδημίαν, Ἰουδαίους καταλελειμμένους πάντη, καὶ μηδὲν ἔχοντας τῶν πάλαι νομιζομένων αὐτοῖς εἶναι σεμνῶν· ἀλλὰ καὶ μηδὲν σημεῖον τοῦ εἶναι τινα θεϊότητα παρ' αὐτοῖς. Οὐκ ἔτι γὰρ προφηῆται, οὐδὲ τεράστια· ὧν κἂν ἴχνη ἐπὶ ποσὸν παρὰ Χριστιανοῖς εὐρίσκεται, καὶ τινὰ γε μείζονα· καὶ εἰ⁽³⁾ πιστοὶ ἔσμεν λέγοντες, ἐωράκαμεν καὶ ἡμεῖς. Λέγει δὲ ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· "διὰ τί ἠτιμάζομεν ὄν προεκηρύσσομεν; ἢ ἵνα πλέον τῶν ἄλλων κολασθῶμεν;" Καὶ πρὸς τοῦτο δ' ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πλέον τῶν ἄλλων Ἰουδαῖοι διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ἀπιστίαν, καὶ ὅσα ἄλλα αὐτῷ ἐνύβρισαν,
 20 οὐ μόνον κατὰ τὴν πεπιστευμένην κρίσιν πείσσονται, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἤδη πεπόνθασι. Ποῖον γὰρ ἔθνος πεφυγάδεται ἀπὸ τῆς ἰδίας μητροπόλεως καὶ τοῦ οἰκείου τόπου τῆ⁽⁴⁾ πατρίῳ θρησκείᾳ, ἢ μόνον Ἰουδαῖοι; Τοῦτο δὲ πεπόνθασιν ὡς ἀγενέστατοι, εἰ καὶ πολλὰ ἤμαρτον, δι' οὐδὲν οὕτως ἐκείνων, ὡς διὰ τὰ κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἡμῶν τετολημμένα.

9. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἰουδαῖος· "Πῶς δ' ἐμέλλομεν τοῦτον νομίζειν θεὸν, ὃς τά τε ἄλλα, ὥσπερ⁽⁵⁾ ἐπηκούετο,

(1) Ita recte Cod. Reg. et Basileensis. Reliqui cum editis (v. c. edd. Spenc.) habent: τί ἀκούουσι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ τί βλέπουσι τοῖς Ἰουδαίοις. R.

(2) Ita Spenc. in textu, Hoeschel. vero (itemq. edd. Spenc. ad marg.) ἀλλὰ μὴ δῆλον ὅτι. Codd. Regius et Basileensis: ἀλλὰ μὴ δηλονότι. R.

(3) Boherellus in notis: "Illud ol, quod est ad oram, scribi velim ante λέγοντες, ut sic haec legantur: εἰ πιστοὶ ἔσμεν οἱ λέγοντες, ἐωράκαμεν καὶ ἡμεῖς. Subaudi μείζονα. Respicit Joann. xiv. 12." R.

(4) Absunt a Codd. Regio et Basileensi verba: τῆ πατρίῳ θρησκείᾳ. R.

(5) Boherellus: prout vulgo etiam audiebatur, vel ferebatur. Melius forte:

οὐδὲν ὦν ἐπηγγέλλετο ἐπεδείκνυτο, καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐλέγξαντες αὐτὸν, καὶ καταγρόντες ἠξιοῦμεν κολάζεσθαι, κρυπτόμενος μὲν, καὶ διαδιδράσκων ἐπονειδιστότατα ἐάλω· ὑπ' αὐτῶν δὲ ὦν ὠνόμαζε μαθητῶν προϋδόθη; Καὶ τοι θεὸν, φησὶν, ὄντα οὔτε φεύγειν ἐνῆν, οὔτε δεθέντα ἀπάγεσθαι· ἤκιστα δὲ ὑπὸ τῶν συνόντων αὐτῷ, καὶ παντὸς ἰδίᾳ κεκοινωνηκότων, καὶ διδασκάλῳ χρωμένῳ, καὶ σωτῆρα νομιζόμενον, καὶ θεοῦ τοῦ μεγίστου παῖδα, καὶ ἄγγελον, ἐγκαταλείπεσθαι τε καὶ ἐκδίδοσθαι." Πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι οὐθ' ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν τὸ βλεπόμενον τότε καὶ αἰσθητὸν τοῦ Ἰησοῦ 10 σῶμα, εἶναι θεόν. Καὶ τί λέγω τὸ σῶμα; Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ψυχὴν, περὶ ἧς λέλεκται τό· "περιλυπός⁽¹⁾ ἐστὶν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου." Ἄλλ' ὥσπερ κατὰ μὲν τὸν τῶν Ἰουδαίων λόγον ὁ λέγων "ἐγὼ⁽²⁾ κύριος ὁ θεὸς πάσης σαρκός·" καὶ τό· "ἔμπροσθεν⁽³⁾ μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος θεός, καὶ μετ' ἐμὲ οὐκ ἔσται·" ὁ⁽⁴⁾ θεὸς εἶναι πεπίστευται, ὀργάνῳ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι τοῦ προφήτου χρώμενος· κατὰ δὲ Ἑλληνας ὁ λέγων·

Οἶδα⁽⁵⁾ ὃ ἐγὼ ψάμμου τ' ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,

Καὶ κωφοῦ ξυνίημι, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούω·

20

θεὸς νενόμισται, διὰ τῆς Πυθίας λέγων καὶ ἀκουόμενος· οὕτω καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος θεός, καὶ θεοῦ τῶν ὄλων υἱός, ἔλεγεν ἐν τῷ Ἰησοῦ τό· "ἐγὼ⁽⁶⁾ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή·" καὶ τό· "ἐγὼ⁽⁷⁾ εἰμι ἡ θύρα·" καὶ τό· "ἐγὼ⁽⁸⁾ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς·" καὶ εἴ τι ἄλλο τούτοις παραπλήσιον. Ἐγκαλοῦμεν οὖν Ἰουδαίοις τοῦτον μὴ νομίσασαι θεὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν πολλαχοῦ μεμαρτυρημένον ὡς

ὥσπερ ὑπικούετο. Respicit Celsus Matth. xiii. 58, et xvi. 4. Luc. xxiii. 11. Joann. ii. 18, et vi. 30. Item vii. 4, et similes locos. R.

(1) Matt. xxvi. 38.

(2) Jerem. xxxii. 27. coll. Num. xxvii. 16.

(3) Jesai. xlili. 10.

(4) Codd. MSS. omnes, excepto Joliano, ὅθεν εἶναι. R. q. θεός, sine articulo. W. S.

(5) Herodot. lib. i. cap. 47.

(6) Ev. Joann. xiv. 6.

(7) Ev. Joann. x. 7.

(8) Ev. Joann. vi. 51.

μεγάλην ὄντα δύναμιν, καὶ θεὸν, κατὰ⁽¹⁾ τὸν τῶν ὄλων θεὸν καὶ πατέρα. Τούτῳ γάρ φαμεν ἐν τῇ κατὰ Μωσέα κοσμοποιῖα προστάττοντα τὸν πατέρα εἰρηκέσαι τό· “γενηθήτω⁽²⁾ φῶς” καὶ· “γενηθήτω⁽³⁾ στερέωμα,” καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα προσέταξεν ὁ θεὸς γενέσθαι· καὶ τούτῳ εἰρηκέσαι τό· “ποιήσωμεν⁽⁴⁾ ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν” προσταχθέντα δὲ τὸν λόγον πεποιηκέσαι πάντα ὅσα ὁ πατὴρ αὐτῷ ἐνετείλατο. Καὶ ταῦτα λέγομεν, οὐκ αὐτοὶ ἐπιβάλλοντες,⁽⁵⁾ ἀλλὰ ταῖς παρὰ Ἰουδαίοις φερομέναις προφητεῖαις

10 πιστεύοντες· ἐν οἷς λέγεται περὶ θεοῦ, καὶ τῶν δημιουργημάτων, αὐταῖς λέξεσι τὰ οὕτως ἔχοντα· “ὅτι⁽⁶⁾ αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.” Εἰ γὰρ ἐνετείλατο ὁ θεὸς, καὶ ἐκτίσθη τὰ δημιουργήματα· τίς ἂν, κατὰ τὸ ἀρέσκον τῷ προφητικῷ πνεύματι, εἴη ὁ τὴν τηλικαύτην τοῦ πατρὸς ἐντολὴν ἐκπληρῶσαι δυνήεις, ἢ ὁ, ἴν’ οὕτως ὀνομάσῃ, ἔμψυχος λόγος καὶ ἀλήθεια τυγχάνων; “Ὅτι δὲ τὸν ἐν τῷ Ἰησοῦ λέγοντα τό· “ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ” οὐδὲ τὰ εὐαγγέλια οἶδε περιγεγραμμένον τινα γενονέαι, ὡς οὐδαμῶ ἔξω τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ

20 Ἰησοῦ τυγχάνοντα· δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ πολλῶν, καὶ ἐξ ὀλίγων δὲ, ὧν παρηθησόμεθα, οὕτως ἐχόντων. Ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης προφητεύων ὅσον οὐδέπω ἐστήσεσθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ τυγχάνοντα, ἀλλὰ γὰρ φθάνοντα πανταχοῦ, λέγει περὶ αὐτοῦ· “μέσος⁽⁷⁾ ὑμῶν στήκει, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος.” Εἴπερ ἐνόει ἐκεῖ μόνον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὅπου τὸ βλεπόμενον ἦν σῶμα Ἰησοῦ· πῶς ἔφασκεν ἂν τό· “μέσος ὑμῶν στήκει, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε;” Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐπαίρων τὸ φρόνημα τῶν μαθητευόντων αὐτῷ εἰς τὸ μείζονα φρονεῖν περὶ υἱοῦ

30 θεοῦ, φησὶν· “ὅπου⁽⁸⁾ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν

(1) In Cod. Anglicano primo deest κατὰ. R.

(2) Genes. i. 3.

(3) Genes. i. 6.

(4) Genes. i. 26.

(5) Sic recte omnes Codd. MSS. excepto Joliano, qui cum libris impressis (v. c. edd. Spenc.) habet : ἀμφιβάλλοντες. R.

(6) Psalm cxlviii. 5.

(7) Ev. Joann. i. 26.

(8) Matth. xviii. 20.

ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσφ αὐτῶν.” Τοιαύτη δ' αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἡ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐπαγγελία, λέγοντος· “καὶ⁽¹⁾ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.” Ταῦτα δὲ φαμεν, οὐ χωρίζοντες τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐν γὰρ μάλιστα μετὰ τὴν οἰκονομίαν γεγένηται πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα Ἰησοῦ. Εἰ γὰρ κατὰ τὴν Παύλου διδασκαλίαν, λέγοντος· “ὁ⁽²⁾ κολλῶμενος τῷ κυρίῳ, ἐν πνευμά ἐστι.” πᾶς ὁ νοήσας τί τὸ κολλᾶσθαι τῷ κυρίῳ, καὶ κολληθεῖς αὐτῷ, ἐν ἐστὶ πνεῦμα πρὸς τὸν κύριον· πῶς οὐ πολλῷ μᾶλλον⁽³⁾ θειοτέρως καὶ μει- 10 ζόνως ἐν ἐστὶ τό ποτε σύνθετον πρὸς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ; Οὗτος δὲ ἐπεδείξατο ἐν Ἰουδαίοις θεοῦ δύναμις ὧν τὸ τοιοῦτον, δι' ὧν παραδόξων ἐποίησεν, ὑπονοηθέντων ὑπὸ μὲν Κέλσου γοητεία γεγονέναι, ὑπὸ δὲ τῶν τότε Ἰουδαίων, οὐκ οἶδ' ὀπίθεν, ἐν⁽⁴⁾ Βεελζεβούλ, λεγόντων· “ἐν⁽⁵⁾ Βεελζεβούλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια.” Οὗς ἤλεγξεν⁽⁶⁾ ἀποπώ- τατα λέγοντας ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἐκεῖ, τῷ μηδέπω τέλος ἔχειν τὴν τῆς κακίας βασιλείαν. Ὅπερ ἔσται δῆλον τοῖς φρονίμοις ἐντυγχάνουσι τῇ εὐαγγελικῇ γραφῇ, ἣν οὐ καιρὸς νῦν διηγήσασθαι. 20

10. Τί δὲ καὶ ἐπηγγείλατο ὁ Ἰησοῦς, καὶ οὐκ ἐποίησε; παραστησάτω ὁ Κέλσος καὶ ἀποδείξάτω. Ἄλλ' οὐ δυνήσεται, μάλιστα ἐπεὶ εἴτ' ἐκ παρακουσμάτων, εἴτε καὶ ἐξ ἀναγνωσμάτων εὐαγγελικῶν, εἴτ' ἐκ διηγημάτων Ἰουδαϊκῶν, οἶεται φέρειν ἃ λέγει κατὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἢ καθ' ἡμῶν. Ἄλλ' ἐπεὶ πάλιν ὁ Ἰουδαῖός φησιν· “ὅτι καὶ ἐλέγξαντες αὐτὸν καὶ καταγρόντες ἤξιούμεν κολάζεσθαι” δεικνύτωσαν, πῶς αὐτὸν ἤλεγξαν οἱ ζητούντες⁽⁷⁾ ψευδομαρτυρίας κατασκευάσαι αὐτῷ· εἰ μὴ ἄρα ὁ μέγας ἔλεγχος κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἦν, ὃν εἶπον οἱ κατήγοροι, ὅτι “οὗτος⁽⁸⁾ ἔφη· δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν 30

(1) Matth. xxviii. 20.

(2) 1 Cor. vi. 47.

(3) Deest μᾶλλον in ed. Russi.

(4) Sic recte omnino Codd. Reg. et Basileensis. R.

(5) Matth. xii. 24.

(6) Matth. xii. 25. seqq.

(7) Matth. xxvi. 59. seqq.

(8) Matth. xxvi. 61. coll. ev. Joann. ii. 19.

τοῦ θεοῦ, καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἀναστήσαι.” ἐπεὶ αὐτὸς μὲν “ἔλεγε⁽¹⁾ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ,” ἐκέينو δ’ ἔφοντο, ὡς μὴ εἰδότες ἀκούειν κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λέγοντος, ὅτι περὶ τοῦ λιθίνου αὐτῷ ναοῦ ὁ λόγος ἦν, τοῦ τετιμημένου παρὰ Ἰουδαίοις μᾶλλον ἢ ὡς ἐχρῆν τιμάσθαι τὸν ἀληθῶς ναὸν θεοῦ τοῦ λόγου, καὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς ἀληθείας. Λεγέτω δέ τις, πῶς “ἐπονειδιστότατα κρυπτόμενος, διεδίδρασκεν ὁ Ἰησοῦς;” τὸ γὰρ ὀνειδούς ἄξιόν τις παραστησάτω. Ἄλλ’ ἐπεὶ φησι καὶ “ὅτι ἐάλω.” εἰποὺμ’ ἄν, ὅτι εἴπερ τὸ ἀλῶναι ἀκουσίον
10 ἔστιν, οὐχ ἐάλω ὁ Ἰησοῦς· ἐαυτὸν γὰρ ἐν ἐπιτηδείῳ καιρῷ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων γενέσθαι οὐκ ἐκώλυσεν, ὡς ἀμνός⁽²⁾ τοῦ θεοῦ, ἵν’ ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. “Εἰδὼς⁽³⁾ γοῦν πάντα τὰ ἐρχόμενα ἐπ’ αὐτὸν, ἐξῆλθε, καὶ λέγει αὐτοῖς· τίνα ζητεῖτε; οἱ δ’ ἀπεκρίθησαν· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον λέγει δὲ αὐτοῖς· ἐγὼ εἰμι. Εἰστήκει δὲ καὶ Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτὸν, μετ’ αὐτῶν. Ὡς οὖν εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι ἐγὼ εἰμι· ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἔπεσον χαμαί. Πάλιν οὖν αὐτὸς⁽⁴⁾ ἐπηρώτησε· τίνα ζητεῖτε; οἱ δὲ εἶπον πάλιν· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον. Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ εἰμι· εἰ οὖν
20 ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν.” Ἄλλὰ καὶ πρὸς τὸν βουλόμενον αὐτῷ βοηθήσαι, καὶ πατάξαντα τὸν τοῦ ἀρχιερέως δούλον, καὶ ἀφελόντα αὐτοῦ τὸ ὄτιον, εἶπεν· “ἀπόστρεψον⁽⁵⁾ τὴν μάχαιράν σου εἰς τὸν τόπον αὐτῆς· πάντες γὰρ οἱ λαβόντες μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται. Ἡ δοκεῖ⁽⁶⁾ σοι, ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι ὧδε πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων; Πῶς οὖν πληρωθῶσιν αἱ γραφαί, ὅτι οὕτω δεῖ γενέσθαι;” Εἰ δὲ πλάσματα τῶν γραφάντων τὰ εὐαγγέλια οἶεταί τις εἶναι

(1) Ev. Joann. ii. 21.

(2) Ev. Joann. i. 29.

(3) Ev. Joann. xviii. 4—8.

(4) Spencer. (in textu): αὐτοῦς, sed omnes MSS. et Hoeschel. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) in textu: αὐτός. Vulgata Joannis exemplaria rectius habent: αὐτός. Sed a MSS. Origenis non recedendum in textu duximus. R.

(5) Matth. xxvi. 52—54.

(6) Sic omnes Codd. MSS. Vulgata vero Matthæi exemplaria (itemq. edd. Spenc. ad marg.) δοκεῖς. R.

ταῦτα· πῶς οὐχὶ μᾶλλον πλάσματα μὲν ἔστι τὰ ἀπὸ ἐχθους καὶ μίσους τοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ Χριστιανούς λεγόμενα· ἀλήθεια δὲ τὰ τῶν τὸ γνήσιον τῆς πρὸς τὸν Ἰησοῦν διαθέσεως ἀποδειξαμένων⁽¹⁾ ἐν τῷ πᾶν ὅτι ποτ' οὖν ὑπομεμενηκέναι διὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ; Τοσαύτην γὰρ ὑπομονὴν καὶ ἔνστασιν μέχρι θανάτου ἀνειληφέναι τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, μετὰ διαθέσεως οὐκ⁽²⁾ ἀναπλασσοῦσης περὶ τοῦ διδασκάλου τὰ μὴ ὄντα· καὶ πολὺ τοῖς εὐγνωμονοῦσι τὸ ἐναργές ἔστι, περὶ τοῦ πεπεισθαι αὐτοὺς περὶ ὧν ἀνέγραψαν, ἐκ τοῦ τηλικαῦτα καὶ τοσαῦτα, διὰ τὸν πεπιστευμένον αὐτοῖς εἶναι υἱὸν θεοῦ, ὑπομε- 10
μενηκέναι.

II. Εἶτα, ὅτι μὲν ὑφ' ὧν ὠνόμαζε μαθητῶν προϋδόθη· ἔμαθεν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων, πολλοὺς εἰπὼν μαθητὰς τὸν ἓνα Ἰούδα, ἵνα δόξη αὔξειν τὴν κατηγορίαν. Οὐκέτι δὲ πάντα τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα ἀναγεγραμμένα περιειργάσατο· ὅτι μαχομέναις καὶ ἐναντίαις κρίσεσι περιπεσὼν ὁ Ἰούδας περὶ τοῦ διδασκάλου, οὐθ' ὅλη ψυχῇ γέγονε κατ' αὐτοῦ, οὐδ' ὅλη ψυχῇ ἐτήρησε τὴν αἰδῶ πρὸς διδάσκαλον φοιτητοῦ. Ὁ γὰρ παραδιδούς αὐτὸν, ἔδωκε τῷ ἐλληλυθότῳ ἐπὶ τὸ συλλαβεῖν τὸν Ἰησοῦν σημεῖον ὄχλω, λέγων· 20
“ὄν⁽³⁾ ἂν φιλήσω, αὐτός ἔστι· κρατήσατε αὐτόν” σῶζων τι τῆς πρὸς αὐτὸν αἰδοῦς· εἰ γὰρ μὴ ἔσωζεν αὐτήν, κἂν μετὰ παρρησίας, χωρὶς προσποιήσεως φιλήματος, παρέδωκεν αὐτόν. Τοῦτο μὲν οὖν πάντας πείσει περὶ τῆς τοῦ Ἰούδα προαιρέσεως, ὅτι μετὰ τῆς φιλαργυρίας, καὶ τῆς μοχθηρᾶς εἰς τὸ προδοῦναι τὸν διδάσκαλον προαιρέσεως, εἶχέ τι ἀναμειγμένον ἐν τῇ ψυχῇ ἀπὸ τῶν Ἰησοῦ λόγων αὐτῷ ἐγγεγεννημένον, ἔμφασιν ἔχον λείμματος, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, χρηστότητος. Γέγραπται γὰρ, ὅτι “ιδῶν⁽⁴⁾ ὁ Ἰούδας, ὁ παραδιδούς αὐτόν, ὅτι κατεκρίθη, μεταμεληθεὶς ἔστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχι- 30

(1) Edd. Spenc. et Rusei in textu : ἀποδειξαμένων. Boher. ll. vero, cui Ruseus adstipulatur, in notis : “Lego : ἀποδειξαμένων.” L.

(2) In MSS. deest οὐκ, quod abesse potest, si cetera interrogative legantur. Ut ut est, post μετὰ διαθέσεως, cum Boherello subaudiendum : γέγονε, vel aliquid simile. R.

(3) Matth. xxvi. 48.

(4) Matth. xxvii. 3—5.

ερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις, λέγων ἡμαρτον, παραδούς αἷμα⁽¹⁾ δίκαιον· οἱ δὲ εἶπον· τί πρὸς ἡμᾶς; Σὺ ὄψει. Καὶ ρίψας τὰ ἀργύρια εἰς τὸν ναὸν ἀνεχώρησε· καὶ ἀπελθὼν ἀπήγγξατο.”

Εἰ δ' ὁ φιλάργυρος Ἰούδας,⁽²⁾ καὶ κλέπτων τὰ εἰς λόγον τῶν πενήτων εἰς τὸ γλωσσόκομον βαλλόμενα, μεταμεληθεὶς ἔστρεψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πρεσβυτέροις· δῆλον, ὅτι δεδύνηται τινα μεταμέλειαν ἐμποιῆσαι αὐτῷ τὰ Ἰησοῦ μαθήματα, οὐ πανταχῇ καταφρονηθέντα ὑπὸ τοῦ προδότου καὶ ἀποπτυσθέντα. Ἄλλὰ καὶ τό· “ἡμαρτον,⁽³⁾ παραδούς

10 αἷμα δίκαιον” ἐξομολογουμένου ἦν τὸ ἡμαρτημένον. “Ὅρα δὲ, ὅση διάπυρος καὶ σφόδρα γέγονεν αὐτῷ ἀπὸ μεταμελείας τῆς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις λύπη, ὡς μηδὲ τὸ ζῆν αὐτὸν ἔτι ὑπομείναι· ἀλλ' εἰς τὸν ναὸν ρίψαντα τὸ ἀργύριον, ἀναχωρήσαι, καὶ ἀπελθεῖν, καὶ ἀπάγξασθαι· ἑαυτὸν γὰρ κατεδίκασε, δεικνὺς ὅσον ἐδύνατο καὶ ἐν τῷ ἀμαρτωλῷ τῷ Ἰούδα, τῷ κλέπτῃ καὶ προδότῃ, ἢ Ἰησοῦ διδασκαλία, οὐ δυνηθέντι πάντη καταφρονῆσαι ὧν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ μεμάθηκεν. Ἡ τὰ μὲν ἐμφαίνοντα τὸ μὴ πάντη ἀποστατικὸν τοῦ Ἰούδα, καὶ μετὰ τὰ τετολημμένα κατὰ τοῦ διδασκάλου, πλάσματα ἐροῦσιν οἱ

20 περὶ τὸν Κέλσον· μόνον δ' ἀληθές, ὅτι εἰς τῶν μαθητῶν προέδωκεν αὐτόν· καὶ προσθήσουσι τῷ γεγραμμένῳ, ὅτι καὶ ὅλη ψυχῇ προέδωκεν αὐτόν; “Ὅπερ ἐστὶν ὑπίθανον, ἀπὸ τῶν αὐτῶν γραμμάτων πάντα ὡς ἐχθρὸν ποιεῖν, καὶ τὸ πιστεύειν, καὶ τὸ ἀπιστεῖν. Εἰ δὲ δεῖ καὶ περὶ τοῦ Ἰούδα δυσωπητικὸν τινα παραθέσθαι λόγον· φήσομεν, ὅτι ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ὄλος ὁ ἑκατοστός ὄγδοος ψαλμὸς τὴν περὶ τοῦ Ἰούδα περιέχει προφητείαν, οὗ ἡ ἀρχὴ· “ὁ⁽⁴⁾ θεὸς τὴν αἰνεσίαν μου μὴ παρασιωπήσης, ὅτι στόμα ἀμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοίχθη.” Προφητεύεται δ' ἐν αὐτῷ, καὶ ὅτι

30 Ἰούδας τοῦ μὲν τῶν ἀποστόλων ἀπεχώρισεν ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἀριθμοῦ, εἰς δὲ τὸν τόπον αὐτοῦ ἕτερος ἐνεκρίθη· καὶ τοῦτο δηλοῦται ἐν τῷ· “καὶ⁽⁵⁾ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι

(1) Cod. Regius: αἷμα ἀθῶον. R.

(2) Ev. Joann. xiii. 29.

(4) Psalm. cix. 1, 2. (cviii.)

(3) Matth. xxvii. 4.

(5) Psalm. cix. 8. (cviii.)

ἕτερος.” Ἄλλὰ γὰρ φέρε ὑπό τινος τῶν μαθητῶν αὐτὸν προδεδόσθαι χειρόνως Ἰούδα διατεθέντος, καὶ ὡσπερὲ ἐκχέαντος πάντας οὓς ἤκουσε παρὰ τοῦ Ἰησοῦ λόγους· τί τοῦτο πρὸς κατηγορίαν Ἰησοῦ ἢ Χριστιανισμοῦ συμβάλλεται; Καὶ πῶς τοῦτο ψευδῆ τὸν λόγον ἀποδείκνυσιν; Ἀπελογησάμεθα δὲ περὶ τῶν ἐξῆς καὶ ἐν τοῖς πρὸ τούτων, δεκνύντες, ὅτι οὐ φεύγων ἐάλω ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ’ ἐκὼν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν ἑαυτόν· ᾧ ἀκόλουθόν ἐστιν, ὅτι εἰ καὶ ἐδέθη, ἐκὼν ἐδέθη διδάσκων μὴ ἀκουσίως ἡμᾶς ὑπὲρ εὐσεβείας ταῦτα ἀναλαμβάνειν.

10

12. Παιδαριώδη δέ μοι δοκεῖ καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτι “στρατηγὸς μὲν ἀγαθός, καὶ πολλῶν μυριάδων ἡγησάμενος, οὐδεπώποτε προϋδόθη· ἀλλ’ οὐδὲ λῆσταρχος πονηρὸς καὶ παμπονήρων ἄρχων, ὠφέλιμος τοῖς συνοῦσιν εἶναι δοκῶν· αὐτὸς δὲ προδοθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπ’ αὐτῷ, οὔτε ὡς στρατηγὸς ἤρξεν ἀγαθός, οὔτ’ ἀπατήσας τοὺς μαθητὰς, κἂν τὴν ὡς πρὸς λῆσταρχον, ἴν’ οὕτως ὀνομάσω, εὐνοίαν ἐνεποίησε τοῖς ἀπατηθείσι.” Πολλὰς γὰρ ἂν τις εὖροι ἱστορίας περὶ στρατηγῶν προδοθέντων ὑπὸ τῶν οἰκείων, καὶ ληστάρχων ἀλόντων, διὰ τοὺς μὴ τηρήσαντας τὰς πρὸς αὐτοὺς συνθήκας. Ἄλλ’ ἔστω μηδένα στρατηγῶν 20 προδεδόσθαι, ἢ ληστάρχων· τί τοῦτο συμβάλλεται πρὸς τὸ κατὰ Ἰησοῦ εἶναι τὸ, ἓνα τῶν φοιτητῶν προδότην αὐτοῦ γεγενῆσθαι; Ἐπεὶ δὲ φιλοσοφίαν προβάλλεται ὁ Κέλσος, πυθοίμεθ’ ἂν αὐτοῦ, ὅ, τι ἄρα Πλάτωνος ἦν κατηγορία, τὸ μετὰ εἴκοσιν ἔτη τῆς παρ’ αὐτῷ ἀκροάσεως ἀποφοιτήσαντα τὸν Ἀριστοτέλη κατηγορηκέναι μὲν τοῦ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς λόγου, Πλάτωνος δὲ τερετίσματα τὰς ιδέας ὀνομακέναι; Ἔτι δὲ προσαποροῦντες, καὶ τοιαῦτα λέγοιμεν ἂν· ἄρα Πλάτων οὐκέτι δυνατὸς ἦν ἐν διαλεκτικῇ, οὐδ’ ἰκανὸς παραστήσαι τὰ νενοημένα, ἐπεὶ ἀπεφοίτησεν αὐτοῦ Ἀριστοτέλης, καὶ παρὰ τοῦτο 30 ψευδῆ τὰ Πλάτωνός ἐστι δόγματα; Ἡ δύναται καὶ ἀληθοῦς ὄντος Πλάτωνος, ὡς ἂν λέγοιεν οἱ κατ’ αὐτὸν φιλοσοφοῦντες, Ἀριστοτέλης πονηρὸς καὶ ἀχάριστος πρὸς τὸν διδάσκαλον γεγενῆσθαι; Ἄλλὰ καὶ ὁ Χρῦσιππος πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ φαίνεται καθαπτόμενος Κλεάνθους, καινοτομῶν

παρὰ τὰ ἐκείνῳ δεδομένα, γενομένῳ αὐτοῦ διδασκάλῳ ἔτι νέον, καὶ ἀρχᾶς ἔχοντος φιλοσοφίας. καίτοι γε Ἀριστοτέλης μὲν εἴκοσιν ἔτεσι λέγεται πεφοιτηκέναι Πλάτωνι· οὐκ ὀλίγον δὲ χρόνον καὶ ὁ Χρῦσιππος παρὰ τῷ Κλεάνθει πεποιῆσθαι τὰς διατριβάς. Ὁ δὲ Ἰούδας παρὰ τῷ Ἰησοῦ οὐδὲ τρία διέτριψεν ἔτη. Ἀπὸ δὲ τῶν γεγραμμείων ἐν τοῖς βίοις τῶν φιλοσόφων πολλὰ ἂν τις εὔροι τοιαῦτα, ἐφ' οἷς ἐγκαλεῖ τῷ Ἰησοῦ διὰ τὸν Ἰούδαν ὁ Κέλσος. Οἱ δὲ Πυθαγόρειοι κενοτάφια ὑποκόδουσι τοῖς μετὰ τὸ προτραπήναι ἐπὶ φιλοσοφίαν παλινδρομήσασιν ἐπὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο ἀσθενῆς ἦν λόγῳ καὶ ἀποδείξεισι Πυθαγόρας, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ.

13. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, “ὅτι πολλὰ ἔχων λέγειν περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν γενομένων καὶ ἀληθῆ, καὶ οὐ παραπλήσια τοῖς ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ γραφεῖσιν, ἐκὼν ἐκείνα παραλείπω.” Τίνα οὖν ἄρα τὰληθῆ, καὶ οὐχ ὅποια ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γέγραπται, ἀ παραλείπει ὁ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαῖος; Ἡ δοκούσῃ δεινότητι ῥητορικῇ χρυσάμενος, προσποιεῖται μὲν ἔχειν λέγειν· οὐδὲν δὲ 20 εἶχεν ἔξωθεν τοῦ εὐαγγελίου φέρειν, δυνάμενον πλήξαι ὡς ἀληθῆς ὄν τὸν ἀκούοντα, καὶ ὡς ἐναργῶς κατηγοροῦν Ἰησοῦ, καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ; Ἐγκαλεῖ δὲ τοῖς μαθηταῖς, ὡς πλασασμένοις, ὅτι πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ ἐκείνος προῆδει καὶ προειρήκει. Καὶ τοῦτο δὲ ἀληθῆς ὄν, κἂν μὴ Κέλσος βούληται, παραστήσομεν ἀπὸ πολλῶν καὶ ἄλλων προφητικῶς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένων, ἐν οἷς προεῖπε τὰ Χριστιανοῖς καὶ ἐν ταῖς ὑστερον γενομένοις γενεαῖς. Καὶ τίς γε⁽¹⁾ οὐκ ἂν 30 θαυμάσαι τὸ προειρημένον, τὸ “ἐπὶ⁽²⁾ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι.” καὶ εἴ τι ἄλλο περὶ τοῦ διωχθήσεσθαι τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ προεῖπε; Διὰ ποῖον γὰρ δόγμα τῶν ἐν ἀνθρώποις γεγεννημένων κολάζονται καὶ ἄλλοι, ἵνα τις τῶν κατηγορούντων Ἰησοῦ λέγοι, ὅτι ὀρῶν τὰ ἀσεβῆ ἢ τὰ ψευδῆ τῶν δογμάτων

(1) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur: γε. R.

(2) Matth. x. 18.

κατηγορούμενα, ἔδοξε καὶ τοῦτο σεμνύνειν διὰ τοῦ προλέγειν
 δῆθεν περὶ αὐτοῦ; εἴπερ γὰρ ἐχρῆν διὰ δόγματα ἐπὶ ἡγε-
 μόνας καὶ βασιλεῖς ἄγεσθαί τινας· καὶ τίνας ἐχρῆν ἄλλους, ἢ
 Ἐπικουρείους τοὺς πάντη πρόνοιαν ἀναιροῦντας; ἀλλὰ καὶ
 τοὺς ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, μηδὲν φάσκοντας ἀνείναι εὐχὰς, καὶ
 τὰς ὡς πρὸς τὸ θεῖον θυσίας; Ἄλλὰ φήσει τις, ὅτι καὶ
 Σαμαρεῖς διὰ τὴν ἑαυτῶν θεοσέβειαν διώκονται. Πρὸς ὃν
 τοιαῦτα ἐρούμεν· οἱ Σικάριοι διὰ τὴν περιτομὴν, ὡς ἀκρωτη-
 ριάζοντες παρὰ τοὺς καθεστῶτας νόμους καὶ τὰ Ἰουδαίους
 συγκεχωρημένα μόνοις, ἀναιροῦνται. Καὶ οὐκ ἔστιν ἀκούσαι 10
 δικαστοῦ πυνθανομένου, εἰ κατὰ τήνδε τὴν νομιζομένην θεο-
 σέβειαν ὁ Σικάριος ἀγωνιζόμενος βιοῦν, μεταθέμενος μὲν ἀπο-
 λυθήσεται· ἐμμένων δὲ, τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπαχθήσεται. Ἄλλὰ
 γὰρ ἀρκεῖ δειχθεῖσα ἡ περιτομὴ πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ πεπονητότος
 αὐτῆν. Χριστιανοὶ δὲ μόνοι—κατὰ τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ
 σωτῆρος αὐτῶν, λέγοντος· “ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς
 ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ”—μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς ὑπὸ τῶν
 δικαστῶν ἐπιτρέπονται, ἐξομσάμενοι τὸν Χριστιανισμὸν, καὶ
 κατὰ τὰ κοινὰ ἔθνη θύσαντες, καὶ ὁμόσαντες, οἴκοι γενέσθαι,
 καὶ ζῆν ἀκινδύνως. “Ὁρα δὲ, εἰ μὴ μετὰ πολλῆς ἐξουσίας 20
 λέγεται τό· “πᾶς⁽¹⁾ ὃς ἐὰν ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν
 τῶν ἀνθρώπων, κἀγὼ ὁμολογήσω ἐν αὐτῷ ἔμπροσθεν τοῦ
 πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· καὶ πᾶς ὃς ἐὰν ἀρνήσῃται με
 ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἀνάβα μοι τῷ
 λόγῳ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν λέγοντα ταῦτα, καὶ ὅρα μηδέπω γενό-
 μενα προφητευόμενα· εἰ μὴ φήσεις, ἀπιστῶν μὲν αὐτῷ, ὅτι
 ταῦτα φλυαρεῖ καὶ μάτην λέγει·—οὐ γὰρ ἔστιν τὰ λεγό-
 μενα—ἀμφιβάλλον δὲ περὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς λόγοις
 αὐτοῦ, ἢ μὴ, ὅτι ἐὰν ταῦτα πληρωθῇ, καὶ συστῆ ἡ διδασκαλία
 τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ, ὡς φροντίζειν τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς 30
 βασιλεῖς ἀναιρεῖν τοὺς ὁμολογοῦντας τὸν Ἰησοῦν τότε πι-
 στεύσομεν, ὅτι ὡς μεγάλην ἐξουσίαν λαβὼν ἀπὸ τοῦ θεοῦ
 πρὸς τὸ σκεῖραι τοῦτον τὸν λόγον τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,

(1) Matth. x. 32, 33.

καὶ κειθόμενος κρατήσῃ αὐτὸν, ταῦτά φησι. Τίς δ' οὐ θαυμάσεται, ἀναβαίνων τῷ λόγῳ ἐπ' ἐκείνον διδάσκοντα τότε καὶ λέγοντα· “ κηρυχθήσεται⁽¹⁾ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῃ τῷ κόσμῳ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι” καὶ θεωρῶν κατὰ τὰ ὑπ' ἐκείνου εἰρημένα κεκηρυγμένον τὸ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Ἑλληνισι καὶ βαρβάροις, σφοδαῖς καὶ ἀνοήτοις ; Πᾶσαν γὰρ φύσιν ἀνθρώπων ὁ μετὰ δυνάμεως λαληθεὶς λόγος κεκράτηκε· καὶ οὐκ ἔστι τι γένος ἰδεῖν ἀνθρώπων, ὃ ἐκπέφυγε παραδέξασθαι τὴν Ἰησοῦ διδασ-
10 καλίαν. Ὁ δὲ ἀπιστῶν παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι πάντα τὰ συμβάντα αὐτῷ προῆδει, κατανοησάτω τίνα τρόπον, ἔτι συνεστώσης τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πάσης τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας γινομένης ἐν αὐτῇ, προεῖπεν Ἰησοῦς τὰ συμβησόμενα αὐτῇ ὑπὸ Ῥωμαίων. Οὐ γὰρ δὴ τοὺς αὐτοῦ Ἰησοῦ γνωρίμους καὶ ἀκροατὰς φήσουσι χωρὶς γραφῆς τὴν τῶν εὐαγγελίων παραδεδωκέναι διδασκαλίαν, καὶ καταλιπεῖν τοὺς μαθητὰς χωρὶς τῶν περὶ Ἰησοῦ ἐν γράμμασιν ὑπομνημάτων. Γέγραπται δὲ ἐν αὐτοῖς τό· “ ὅταν⁽²⁾ δὲ ἴδητε κυκλομένην ὑπὸ στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γινώτε,
20 ὅτι ἤγγισεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς.” Καὶ οὐδαμῶς τότε ἦν στρατόπεδα περὶ τὴν Ἱερουσαλήμ κυκλοῦντα αὐτὴν, καὶ περιέχοντα καὶ πολιορκοῦντα· τοῦτο γὰρ ἤρξατο μὲν ἔτι Νέρωνος βασιλεύοντος, παρέτεινε δὲ ἕως τῆς Οὐεσπασιανοῦ ἡγεμονίας· οὐ ὁ υἱὸς Τίτος καθεῖλε τὴν Ἱερουσαλήμ· ὡς μὲν Ἰώσηπος γράφει, διὰ Ἰάκωβον τὸν δίκαιον, τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ὡς δὲ ἡ ἀλήθεια παρίστησι, διὰ Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ.

14. Ἐδύνατο μὲν τοι, παραδεξάμενος ἢ συγχωρήσας ὁ Κέλσος τὸ προεγνωκέναι αὐτὸν τὰ συμβησόμενά αὐτῷ, ἐξεν-
30 τελίξει μὲν τοῦτο δοκεῖν ὅπερ πεποίηκεν ἐπὶ τῶν δυνάμεων, γοητεία φάσκων αὐτὰς γεγονέναι· καὶ ἐδύνατό γε λέγειν, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μαντειῶν, τῶν ἐν οἰωνοῖς, ἢ ὄρνισιν, ἢ θυτικῇ, ἢ γενεθλιαλογίᾳ, ἔγνωσαν τὰ ἀπαντησόμενα αὐτοῖς. Ἀλλὰ

(1) Matth. xxiv. 14.

(2) Luc. xxi. 20.

ταῦτο μὲν οὐκ ἠθέλησε συγχωρῆσαι, ὡς μείζον· τὸ δὲ τὰς δυνάμεις πεποιηκέναι παραδεξάμενός πως, δοκεῖ αὐτὸ προφάσει γοητείας διαβεβληκέναι. Φλέγων μὲν τοι ἐν τρισκαιδεκάτῳ, ἢ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ, οἶμαι, τῶν Χρονικῶν, καὶ τὴν περί τινων μελλόντων πρόγνωσιν ἔδωκε τῷ Χριστῷ, συγχυθεὶς ἐν τοῖς περὶ Πέτρου ὡς περὶ τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐμαρτύρησεν, ὅτι κατὰ τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ τὰ λεγόμενα ἀπήντησε. πλὴν κἀκεῖνος καὶ διὰ τῶν κατὰ τὴν πρόγνωσιν ἄκων ὡσπερὶ οὐ κενὸν θειοτέρας δυνάμεως ἀπεφήνατο εἶναι τὸν ἐν τοῖς πατράσι τῶν δογμάτων λόγον. 10

15. Φησὶ δὲ ὁ Κέλσος· “ὅτι καὶ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπὶ πράγματι περιφανεῖ μηδὲν ἔχοντες ἐπισκήψασθαι, τοῦτο ἐπενύησαν, τὸ λέγειν αὐτὸν πάντα προεγνωκέναι” οὐκ ἐπιστήσας, ἢ οὐ βουληθεὶς ἐπιστῆσαι τῷ φιλαλήθει τῶν γραψάντων, ὁμολογησάντων καὶ προειρηκέναι τὸν Ἰησοῦν τοῖς μαθηταῖς· “ὅτι⁽¹⁾ πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ” καὶ ἠληθευκέναι, σκανδαλισθέντων αὐτῶν· πεπροφητευκέναι δὲ καὶ τῷ Πέτρῳ· “ὅτι⁽²⁾ πρὸ ἀλεκτοροφωνίας ἀρνήσῃ με τρίς” καὶ ὅτι Πέτρος τρίς ἠρνήσατο. Εἰ γὰρ μὴ ἦσαν φιλαλήθεις, ἀλλ', ὡς οἶεται Κέλσος, πλάσματα ἀνα-20 γράφοντες, οὐκ ἂν Πέτρον ἀνέγραψαν ἀρνησάμενον, ἢ τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ σκανδαλιζομένους. Τίς γὰρ, εἰ καὶ γέγονε ταῦτα, ἤλεγξε τὸν λόγον, ὅτι οὕτως ἀπήντησε; καίτοι γε, κατὰ τὸ εἶκός, ἐχρῆν σεσιωπῆσθαι ταῦτα ἀνθρώποις, βουλομένοις διδάσκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς εὐαγγελίοις⁽³⁾ θανάτου καταφρονεῖν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. νυνὶ δ' ὀρῶντες, ὅτι ὁ λόγος δυνάμει κρατήσῃ τῶν ἀνθρώπων, εἴθησαν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ βλάψοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὐδὲ πρόφασιν δώσοντα ἀρνήσεως.

16. Πάνυ δ' εὐήθως φησὶ· “τοὺς μαθητὰς πρὸς παραί-30 τησιν τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἀναγεγραφέναι περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα· ὡσπερ, φησὶν, εἴ τις λέγων εἶναι τινα δίκαιον, δεικνύει αὐτὸν ἀδικούντα· καὶ λέγων ὄσιον, δεικνύει φονεύοντα· καὶ

(1) Matth. xxvi. 31.

(2) Matth. xxvi. 34.

(3) Philoc. τοῖς εὐαγγελίοις.

λέγων ἀθάνατον, δεικνύει νεκρόν· πᾶσι τούτοις ἐπιφέρων, ὅτι προειρηκώς αὐτὰ ἔτυχεν.” Αὐτόθεν γὰρ ἀνόμοιον αὐτοῦ τὸ παράδειγμα· ἐπεὶ οὐδὲν ἄτοπὸν ἐστίν, ἀνειληφότα τὸν ἐσό-
 μενον ἀνθρώποις ἐγκείμενον σκοπὸν περὶ τοῦ πῶς δεῖ βιοῦν,
 ὑποδεδειχέναι ὡς δεῖ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθνήσκειν, χωρὶς τοῦ
 χρήσιμόν τι τῷ παντὶ γεγονέναι τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων αὐτὸν
 ἀποθανεῖν, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐδείξαμεν λόγῳ. Εἴτ' οἶεται,
 ὅτι πᾶσα ἡ τοῦ πάθους ὁμολογία, βεβαιοὶ τὸν ἔλεγχον, οὐ
 λύει. Οὐ γὰρ οἶδεν, ὅσα περὶ τούτου καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ
 10 κεφίλοσόφηται, καὶ ὑπὸ τῶν προφητῶν λέλεκται· ἔλαθε δὲ
 αὐτὸν τὸ εἰρηκέναι τινὰ τῶν ἐν ταῖς αἰρέσεσι, δοκῆσει τὸν
 Ἰησοῦν ταῦτα πεποιθέναι, οὐ πεποιθότα. Οὐ γὰρ ἐγνωκώς
 εἶπε τό· “οὐδὲ γὰρ τοῦτο εἶπετε, ὅτι ἐδόκει μὲν τοῖς ἀσε-
 βέσιν ἀνθρώποις ταῦτα πάσχειν, οὐκ ἔπασχε δέ· ἀλλ' ἀντικρυς
 παθεῖν ὁμολογεῖτε.” Ἄλλ' ἡμεῖς τὸ δοκεῖν ἐπὶ τοῦ παθεῖν
 οὐ τάσσομεν, ἵνα μὴ ψευδῆς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάστασις ᾖ, ἀλλ'
 ἀληθῆς. ὁ γὰρ ἀληθῶς ἀποθανὼν, εἰ ἀνέστη, ἀληθῶς ἀνέστη·
 ὁ δὲ δοκῶν ἀποτεθνηκέναι, οὐκ ἀληθῶς ἀνέστη. Ἐπεὶ δὲ τὸ
 περὶ τῆς ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ χλευάζουσιν οἱ ἄπιστοι,
 20 παραθησόμεθα μὲν καὶ Πλάτωνα λέγοντα, Ἡρα⁽¹⁾ τὸν⁽²⁾
 Ἀρμενίου μετὰ δώδεκα ἡμέρας ἐκ τῆς πυρᾶς ἐγγυγέρθαι, καὶ
 ἀπηγγελκέναι τὰ περὶ τῶν ἐν ἄδου· ὡς πρὸς ἀπίστους δὲ καὶ
 τὰ περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἡρακλείδῃ ἄπνου, οὐ πάντῃ ἐστὶ εἰς
 τὸν τόπον ἄχρηστα. πολλοὶ δ' ἰστόρηνται καὶ ἀπὸ τῶν
 μνημείων ἐπανελθόντες οὐ μόνον αὐτῆς ἡμέρας, ἀλλὰ γὰρ καὶ
 τῇ ἐξῆς. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ ὁ παραδόξως πολλὰ ποιήσας,
 καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ οὕτως ἐναργῆ, ὡς μὴ δυνάμενον⁽³⁾
 ἀντιβλέψαι τῷ γεγονέναι αὐτὰ, κακίζειν διὰ τοῦ κοινοποιεῖν
 αὐτὰ πρὸς τὰς γοητείας, καὶ περὶ τὴν ἑαυτοῦ τελευταίην εἶχέ τι
 30 πλεῖον· ἵνα ἐκούσα μὲν τὸ σῶμα καταλίπη ἢ ψυχῇ, οἰκονομη-

(1) Boherellus et Ruæus in notis : “ Ita legendum ex Platon. libr. X. de Republica.”—Edd. Spenc. ad marg. Ἡρον. L.

(2) Edd. Spenc. in textu : τὸν Ἀρμένιον, Boherell. vero, cui Ruæus adstipulatur, in notis : “ Lege : τὸν Ἀρμένιον.” L.

(3) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine : δυναμένους. Item MSS. excopto Cod. Joliano. R.

σαμένη δέ τινα ἔξω αὐτοῦ, πάλιν ἐπανέλθη ὅτε βούλεται; τοιοῦτον δ' ἀναγέγραπται παρὰ τῷ Ἰωάννῃ εἰρηκέναι ὁ Ἰησοῦς λόγον, ἐν τῷ· “οὐδεὶς⁽¹⁾ αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.” Καὶ τάχα διὰ τοῦτο προλαβὼν ἐξελέλυθεν ἀπὸ τοῦ σώματος, ἵνα αὐτὸ τηρήσῃ, καὶ μὴ καταχθῆ τὰ σκέλη, ὡς τὰ τῶν σὺν αὐτῷ σταυρωθέντων ληστῶν. “Τοῦ⁽²⁾ μὲν γὰρ πρώτου οἱ στρατιῶται κατέαξαν τὰ σκέλη, καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ συσταυρωθέντος αὐτῷ· ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, καὶ ἰδόντες, ὅτι ἐξέπνευσεν, οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη.” Εἶπωμεν⁽³⁾ οὖν πρὸς τό· “πόθεν οὖν πιστὸν τὸ προειρηκέναι;” τὸ δὲ “πόθεν ἀθάνατος ὁ νεκρός;” μανθανέτω ὁ βουλούμενος, ὅτι οὐχ ὁ νεκρὸς ἀθάνατος, ἀλλ' ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν. Οὐ μόνον οὖν οὐχ ὁ νεκρὸς ἀθάνατος, ἀλλ' οὐδ' ὁ πρὸ τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦς ὁ σύνθετος, ἀθάνατος ἦν, ὅς γε ἔμελλε τεθνήξῃσθαι. οὐδεὶς γὰρ τεθνηξόμενος, ἀθάνατος· ἀλλὰ ἀθάνατος, ὅτε οὐκέτι τεθνήξεται. “Χριστὸς⁽⁴⁾ δὲ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει.” θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· κἀν μὴ βουλῶνται οἱ ταῦτα πῶς εἶρηται νοήσαι μὴ χωρήσαντες.

20

17. Σφόδρα δὲ μωρὸν καὶ τό· “Τίς ἂν ἡ θεός, ἡ δαίμων, ἡ ἄνθρωπος φρόνιμος προειδῶς αὐτῷ τοιαῦτα συμβησόμενα, οὐκ ἂν, εἴ γε ἐδύνατο, ἐξέκλινεν, ἀλλὰ συνέπιπτεν οἷς προηπίστατο;” Καὶ Σωκράτης γοῦν ἤδει τὸ κώνειον πίομενος καὶ τεθνηξόμενος, καὶ ἐδύνατο, εἴπερ ἐπέισθη τῷ Κρίτῳ, ὑπεξελθὼν τὴν φυλακὴν μηδὲν τούτων παθεῖν· ἀλλ' εἴλετο, κατὰ τὸ φαινόμενον αὐτῷ εὐλογον, κρεῖττον αὐτῷ εἶναι φιλοσόφως ἀποθανεῖν, ἢ ἀφιλοσόφως ζῆν. Ἄλλὰ καὶ Λεωνίδας, ὁ Λακεδαιμονίων στρατηγός, εἰδὼς ὅσον οὐδέπω τεθνηξόμενος μετὰ τῶν ἐν Θερμοπύλαις, οὐκ ἐπραγματεύσατο τὸ ζῆσαι αἰσχυρῶς ἀλλ' εἶπε τοῖς σὺν αὐτῷ· “ἀριστήσωμεν, ὡς ἐν ἄδου δειπνοποιησόμενοι.”⁽⁵⁾ Οἷς δὲ μέλει ἱστορίας τοιαύτας συναγαγεῖν,

(1) Ev. Joann. x. 18.

(2) Ev. Joann. xix. 32, 33.

(3) Edd. priores εἶπωμεν. W. S. (4) Rom. vi. 9.

(5) Codd. Regius et Basileensis : δειπνησόμενοι. R.

πολλὰ εὐρήσουσι. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ὁ Ἰησοῦς, ἐπιστάμενος τὰ συμβησόμενα, οὐκ ἐξέκλινεν· ἀλλὰ περιέπιπτεν οἷς καὶ προηπίστατο; ὅπου καὶ Παῦλος,⁽¹⁾ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, ἀκούσας τὰ συμβησόμενα αὐτῷ ἀναβάντι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁμοίως τοῖς κινδύνοις ἐχώρησεν, ἐπιπλήσων καὶ τοῖς δεδακρυσμένοις περὶ αὐτὸν καὶ κωλύουσιν ἀναβῆναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιστάμενοι, ὡς ὁμολογήσαντες μὲν Χριστιανισμὸν, ἀποθανοῦνται· ἀρνησάμενοι δὲ, ἀπολυθήσονται, καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολήψονται· κατε-
 10 φρόνησαν μὲν τοῦ βίου, ἐκουσίως δὲ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας θάνατον εἶλοντο.

18. Ἐξῆς δὲ τούτῳ καὶ ἄλλο εὐθές φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· “ὅτι πῶς, εἴπερ προεῖπε καὶ τὸν προδώσοντα καὶ τὸν ἀρνησόμενον, οὐκ ἂν ὡς θεὸν ἐφοβήθησαν, ὡς τὸν μὲν μὴ προδοῦναι ἔτι, τὸν δὲ μὴ ἀρνήσασθαι;” καὶ οὐκ εἰδὲ⁽²⁾ γε ὁ σοφώτατος Κέλσος ἐν τῷ τόπῳ τὴν μαχὴν, ὅτι εἰ μὲν ὡς θεὸς προέγνω, καὶ οὐχ οἶόν τε ἦν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν ψεύσασθαι· οὐχ οἶόν τε ἦν οὔτε τὸν ἐγνωσμένον ὡς προδώσοντα μὴ προδοῦναι, οὔτε τὸν ἐλεγχθέντα ἀρνησόμενον μὴ
 20 ἀρνήσασθαι. Εἰ δ' οἶόν τ' ἦν τόνδε μὲν μὴ προδώσειν, τόνδε δὲ μὴ ἀρνήσασθαι, ὡς καὶ γενέσθαι ἂν τὸ μὴ προδοῦναι καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι ἐν τοῖς ταῦτα προμεμαθηκόσιν, οὐκέτι ἀληθὴς ἦν ὁ λέγων, ὅτι ὅδε μὲν προδώσει, ὅδε δὲ ἀρνήσεται. καὶ γὰρ εἰ προέγνω προδώσοντα, τὴν πονηρίαν οἶδεν ἀφ' ἧς προδώσει, ἥτις οὐ πάντως ἐκ τῆς προγνώσεως ἀνετέτραπτο. πάλιν τε αὖ εἰ κατέληφε τὸν ἀρνησόμενον, τὴν ἀσθένειαν ἰδὼν, ἀφ' ἧς ἀρνήσεται, προεῖπεν ὅτι ἀρνήσεται· ἢ δ' ἀσθένεια οὐκ ἔμελλεν ἀνατρέπεσθαι οὕτως ἀθρώως ἀπὸ τῆς προγνώσεως. πόθεν δὲ καὶ τό· “ἀλλ' αὐτοὶ προέδωκάν τε καὶ ἠρνήσαντο,
 30 μηδὲν αὐτοῦ φροντίσαντες;” ἐδείχθη γὰρ, ὅτι περὶ μὲν τοῦ προδότος ψεῦδος, τὸ, μηδὲ μὴ αὐτὸν πεφροντικότεα τοῦ διδασκάλου προδεδωκέναι. Οὐδὲν δ' ἤττον καὶ περὶ τοῦ

(1) Act. xxi. 12 seqq.

(2) Sic Codd. Regius, Basileensis, et Anglicanus primus. Libri autem editi (v. c. edd. Spenc.) οἰδέ γε. R.

τοῦτο μὲν οὐκ ἠθέλησε συγχωρῆσαι, ὡς μείζον· τὸ δὲ τὰς δυνάμεις πεποιηκέναι παραδεξάμενός πως, δοκεῖ αὐτὸ προφάσει γοητείας διαβεβληκέναι. Φλέγων μὲν τοι ἐν τρισκαιδεκάτῳ, ἢ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ, οἶμαι, τῶν Χρονικῶν, καὶ τὴν περί τινων μελλόντων πρόγνωσιν ἔδωκε τῷ Χριστῷ, συγχυθεὶς ἐν τοῖς περὶ Πέτρου ὡς περὶ τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἐμαρτύρησεν, ὅτι κατὰ τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ τὰ λεγόμενα ἀπήντησε. πλὴν ἀκεῖνος καὶ διὰ τῶν κατὰ τὴν πρόγνωσιν ἄκων ὡσπερὶ οὐ κενὸν θειότερας δυνάμεως ἀπεφήνατο εἶναι τὸν ἐν τοῖς πατράσι τῶν δογμάτων λόγον.

10

15. Φησὶ δὲ ὁ Κέλσος· “ὅτι καὶ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἐπὶ πράγματι περιφανεῖ μηδὲν ἔχοντες ἐπισκήψασθαι, τοῦτο ἐπενούησαν, τὸ λέγειν αὐτὸν πάντα προεγνωκέναι.” οὐκ ἐπιστήσας, ἢ οὐ βουλευθεὶς ἐπιστῆσαι τῷ φιλαλήθει τῶν γραψάντων, ὁμολογησάντων καὶ προειρηκέναι τὸν Ἰησοῦν τοῖς μαθηταῖς· “ὅτι⁽¹⁾ πάντες ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ” καὶ ἤληθευκέναι, σκανδαλισθέντων αὐτῶν· πεπροφητευκέναι δὲ καὶ τῷ Πέτρῳ· “ὅτι⁽²⁾ πρὸ ἀλεκτοροφωνίας ἀρνήσῃ με τρίς” καὶ ὅτι Πέτρος τρίς ἠρνήσατο. Εἰ γὰρ μὴ ἦσαν φιλαλήθεις, ἀλλ', ὡς οἶεται Κέλσος, πλάσματα ἀνα-20 γράφοντες, οὐκ ἂν Πέτρον ἀνέγραψαν ἀρνησάμενον, ἢ τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ σκανδαλιζομένους. Τίς γὰρ, εἰ καὶ γέγονε ταῦτα, ἤλεγξε τὸν λόγον, ὅτι οὕτως ἀπήντησε; καίτοι γε, κατὰ τὸ εἶκος, ἐχρῆν σεσιωπῆσθαι ταῦτα ἀνθρώποις, βουλομένοις διδάσκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς εὐαγγελίοις⁽³⁾ θανάτου καταφρονεῖν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. νυνὶ δ' ὀρώντες, ὅτι ὁ λόγος δυνάμει κρατήσῃ τῶν ἀνθρώπων, ἔθηκαν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ οἶδ' ὅπως οὐ βλάψοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας, οὐδὲ πρόφασιν δώσοντα ἀρνήσεως.

16. Πάνυ δ' εὐήθως φησὶ· “τοὺς μαθητὰς πρὸς παραί-30 τησιν τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἀναγεγραφέναι περὶ αὐτοῦ τοιαῦτα· ὡσπερ, φησὶν, εἴ τις λέγων εἶναι τινα δίκαιον, δεικνύει αὐτὸν ἀδικοῦντα· καὶ λέγων ὄσιον, δεικνύει φονεύοντα· καὶ

(1) Matth. xxvi. 31.

(2) Matth. xxvi. 34.

(3) Philoc. τοῖς εὐαγγελίοις.

λέγων ἀθάνατον, δεικνύει νεκρόν· πᾶσι τούτοις ἐπιφέρων, ὅτι προειρηκώς αὐτὰ ἔτυχεν.” Αὐτόθεν γὰρ ἀνόμοιον αὐτοῦ τὸ παράδειγμα· ἐπεὶ οὐδὲν ἀτοπὸν ἐστίν, ἀνειληφότα τὸν ἐσόμενον ἀνθρώποις ἐγκείμενον σκοπὸν περὶ τοῦ πῶς δεῖ βιοῦν, ὑποδεδειχέναι ὡς δεῖ ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθνήσκειν, χωρὶς τοῦ χρήσιμόν τι τῷ παντὶ γεγονέναι τὸ ὑπὲρ ἀνθρώπων αὐτὸν ἀποθανεῖν, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐδείξαμεν λόγῳ. Εἴτ’ οἴεται, ὅτι πᾶσα ἡ τοῦ πάθους ὁμολογία, βεβαιοὶ τὸν ἔλεγχον, οὐ λυεῖ. Οὐ γὰρ οἶδεν, ὅσα περὶ τούτου καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ

10 κηφιλοσόφηται, καὶ ὑπὸ τῶν προφητῶν λέλεκται· ἔλαθε δὲ αὐτὸν τὸ εἰρηκέναι τινὰ τῶν ἐν ταῖς αἰρέσεσι, δοκῆσει τὸν Ἰησοῦν ταῦτα πεπονθέναι, οὐ πεπονθότα. Οὐ γὰρ ἐγνωκώς εἶπε τό· “οὐδὲ γὰρ τοῦτο εἶπετε, ὅτι ἐδόκει μὲν τοῖς ἀσεβέσιν ἀνθρώποις ταῦτα πάσχειν, οὐκ ἔπασχε δέ· ἀλλ’ ἀντικρυς παθεῖν ὁμολογεῖτε.” Ἄλλ’ ἡμεῖς τὸ δοκεῖν ἐπὶ τοῦ παθεῖν οὐ τάσσομεν, ἵνα μὴ ψευδῆς αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάστασις ἦ, ἀλλ’ ἀληθῆς. ὁ γὰρ ἀληθῶς ἀποθανὼν, εἰ ἀνέστη, ἀληθῶς ἀνέστη· ὁ δὲ δοκῶν ἀποτεθνηκέναι, οὐκ ἀληθῶς ἀνέστη. Ἐπεὶ δὲ τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ χλευάζουσιν οἱ ἄπιστοι,

20 παραθησόμεθα μὲν καὶ Πλάτωνα λέγοντα, Ἡρα⁽¹⁾ τὸν⁽²⁾ Ἀρμενίου μετὰ δώδεκα ἡμέρας ἐκ τῆς πυρᾶς ἐγηγέρθαι, καὶ ἀπηγγελκέναι τὰ περὶ τῶν ἐν ἄδου· ὡς πρὸς ἀπίστους δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς παρὰ τῷ Ἡρακλείδῃ ἄπνου, οὐ πάντῃ ἔσται εἰς τὸν τόπον ἄχρηστα. πολλοὶ δ’ ἰστόρηνται καὶ ἀπὸ τῶν μνημείων ἐπανελθόντες οὐ μόνον αὐτῆς ἡμέρας, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῆ ἑξῆς. Τί οὖν θαυμαστὸν, εἰ ὁ παραδόξως πολλὰ ποιήσας, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ οὕτως ἐναργῆ, ὡς μὴ δυνάμενον⁽³⁾ ἀντιβλέψαι τῷ γεγονέναι αὐτὰ, κακίξειν διὰ τοῦ κοινοποιεῖν αὐτὰ πρὸς τὰς γοητείας, καὶ περὶ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν εἶχέ τι

30 πλεῖον· ἵνα ἐκούσα μὲν τὸ σῶμα καταλίπη ἢ ψυχῇ, οἰκονομη-

(1) Boherellus et Ruæus in notis: “Ita legendum ex Platon. libr. X. de Republica.”—Edd. Spenc. ad marg. *Ηρον*. L.

(2) Edd. Spenc. in textu: τὸν Ἀρμένιον, Boherell. vero, cui Ruæus adstipulatur, in notis: “Leges: τὸν Ἀρμένιον.” L.

(3) Libri editi (v. c. edd. Spenc.) in margine: *δυναμένους*. Item MSS. excepto Cod. Joliano. R.

ἀρνήσαμένου τούτου δείκνυται, ὃς ἐξελθὼν⁽¹⁾ ἔξω, μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι, ἔκλαυσε πικρῶς.

19. Ἐπιτόλαιον δὲ καὶ τό· “ἤδη γάρ που καὶ ἄνθρωπος ἐπιβουλεύομενός τε καὶ προαισθόμενος ἂν προεῖπη τοῖς ἐπιβουλεύουσιν, ἀποτρέπονται καὶ φυλάσσονται.” πολλοὶ 5 γὰρ καὶ προαισθομένοις τοῖς ἐπιβουλεύομένοις ἐπεβούλευσαν. Ἐξῆς δὲ, ὡς περὶ τὸ συμπέρασμα ἐπάγων τῷ λόγῳ, φησὶν “Οὐκ οὖν ἐπειδὴ προεῖρητο ταῦτα, γέγονεν ἀδύνατον γάρ. Ἄλλ’ ἐπειδὴ γέγονε, ψεῦδος ἐλέγχεται τὸ προειρηκέναι· πάντη γὰρ ἀμήχανον τοὺς προακούσαντας ἔτι προδοῦναι καὶ 10 ἀρνήσασθαι.” Ἀνατραπέισι δὲ τοῖς προειρημένοις, συνανετράπη τὸ συμπέρασμα, τό· “οὐκ ἐπεὶ προεῖρητο ταῦτα, γέγονε.” Φαμὲν ὃ ὅτι καὶ γέγονεν, ὡς δυνατόν· καὶ ἐπεὶ γέγονεν, ἀληθὲς δείκνυται τὸ προειρηκέναι· τὸ γὰρ περὶ μελλόντων ἀληθές, τοῖς ἐκβάσει κρίνεται. Ψεῦδος οὖν τὸ ὑπ’ αὐτοῦ οὕτως εἰρημένον, ὅτι ψεῦδος ἐλέγχεται τὸ προειρηκέναι καὶ μάτην λέλεκται τῷ Κέλσῳ τό· “πάντη γὰρ ἀμήχανον τοὺς προακούσαντας ἔτι προδοῦναι καὶ ἀρνήσασθαι.”

20. Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν, πῶς λέγει· “Ταῦτα θεὸς, φησὶν, ὃν προεῖπε, καὶ πάντως ἐχρῆν γενέσθαι τὸ προει- 20 ρημένον. Θεὸς οὖν τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς καὶ προφήτας, μεθ’ ὧν συνεδείπνει καὶ συνέπινεν, εἰς τοῦτο περιήγαγεν, ὥστε ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους γενέσθαι, ὃν ἐχρῆν μάλιστα πάντας ἀνθρώπους εὐεργετεῖν, διαφερόντως δὲ τοὺς ἑαυτοῦ συνεστίους. Ἡ ἀνθρώπῳ μὲν ὁ κοινωνήσας τραπέζης, οὐκ ἂν ἔτι ἐπεβούλευσε· θεῷ δὲ συνενωχθεῖς, ἐπίβουλος ἐγένετο. Καὶ, ὅπερ ἔτι ἀποκώτερον, αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς συντραπέζοις ἐπεβούλευσε, προδότας καὶ δυσσεβεῖς ποιῶν.” Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ, ἐπεὶ βούλει καὶ τοῖς ἐμοὶ φαινομένοις εὐτελέσι τοῦ Κέλσου ἐπιχειρήμασιν ἀπαντᾶν, τοιαῦτα φήσομεν. Ὁ μὲν Κέλσος 30 οἶεται διὰ τοῦτο γίνεσθαι τὸ ὑπό τινος προγνωσεως θεσπισθὲν, ἐπεὶ ἔθεσπίσθη· ἡμεῖς δὲ τοῦτο οὐ διδόντες φαμὲν οὐχὶ τὸν θεσπίσαντα αἴτιον εἶναι τοῦ ἐσομένου, ἐπεὶ προεῖπεν αὐτὸ

(1) Matth. xxvi. 75.

πολλὰ εὐρήσουσι. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ὁ Ἰησοῦς, ἐπιστάμενος τὰ συμβησόμενα, οὐκ ἐξέκλινεν· ἀλλὰ περιέπιπτεν οἷς καὶ προηπίστατο; ὅπου καὶ Παῦλος,⁽¹⁾ ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, ἀκούσας τὰ συμβησόμενα αὐτῷ ἀναβάντι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁμόσε τοῖς κινδύνοις ἐχώρησεν, ἐπιπλήσων καὶ τοῖς δεδακρυσμένοις περὶ αὐτὸν καὶ κωλύουσιν ἀναβῆναι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιστάμενοι, ὡς ὁμολογήσαντες μὲν Χριστιανισμὸν, ἀποθανοῦνται· ἀρνησάμενοι δὲ, ἀπολυθίσονται, καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολήψονται· κατε-
 10 φρόνησαν μὲν τοῦ βίου, ἐκουσίως δὲ τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας θάνατον εἴλοντο.

18. Ἐξῆς δὲ τούτῳ καὶ ἄλλο εὐηθὲς φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· “ὅτι πῶς, εἴπερ προεῖπε καὶ τὸν προδώσοντα καὶ τὸν ἀρνησόμενον, οὐκ ἂν ὡς θεὸν ἐφοβήθησαν, ὡς τὸν μὲν μὴ προδοῦναι ἔτι, τὸν δὲ μὴ ἀρνήσασθαι;” καὶ οὐκ εἶδε⁽²⁾ γε ὁ σοφώτατος Κέλσος ἐν τῷ τόπῳ τὴν μαχὴν, ὅτι εἰ μὲν ὡς θεὸς προέγνω, καὶ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτοῦ τὴν πρόγνωσιν ψεύσασθαι· οὐχ οἷόν τε ἦν οὔτε τὸν ἐγνωσμένον ὡς προδώσοντα μὴ προδοῦναι, οὔτε τὸν ἐλεγχθέντα ἀρνησόμενον μὴ
 20 ἀρνήσασθαι. Εἰ δ' οἷόν τ' ἦν τόνδε μὲν μὴ προδώσειν, τόνδε δὲ μὴ ἀρνήσασθαι, ὡς καὶ γενέσθαι ἂν τὸ μὴ προδοῦναι καὶ τὸ μὴ ἀρνήσασθαι ἐν τοῖς ταῦτα προμεμαθηκόσιν, οὐκέτι ἀληθὴς ἦν ὁ λέγων, ὅτι ὅδε μὲν προδώσει, ὅδε δὲ ἀρνήσεται. καὶ γὰρ εἰ προέγνω προδώσοντα, τὴν πονηρίαν οἶδεν ἀφ' ἧς προδώσει, ἥτις οὐ πάντως ἐκ τῆς προγνώσεως ἀνετέτραπτο. πάλιν τε αὐτὸ εἰ κατέληφε τὸν ἀρνησόμενον, τὴν ἀσθένειαν ἰδὼν, ἀφ' ἧς ἀρνήσεται, προεῖπεν ὅτι ἀρνήσεται· ἢ δ' ἀσθένεια οὐκ ἔμελλεν ἀνατρέπεσθαι οὕτως ἀθρόως ἀπὸ τῆς προγνώσεως. πόθεν δὲ καὶ τό· “ἀλλ' αὐτοὶ προέδωκάν τε καὶ ἠρνήσαντο,
 30 μηδὲν αὐτοῦ φροντίσαντες;” ἐδείχθη γὰρ, ὅτι περὶ μὲν τοῦ προδόontos ψεῦδος, τὸ, μηδὲ μὴ αὐτὸν πεφροντικότα τοῦ διδασκάλου προδεδωκέναι. Οὐδὲν δ' ἦττον καὶ περὶ τοῦ

(1) Act. xxi. 12 seqq.

(2) Sic Codd. Regius, Basileensis, et Anglicanus primus. Libri autem editi (v. c. edd. Spenc.) οἶδέ γε. R.

δὲ χρῆσόμεθα τῷ εἰρημένῳ τούτῳ τὸν τρόπον πρὸς τὸν Λαῖον, εἴτε αὐταῖς λέξεσιν, εἴτε τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐταῖς ἀναγράψαντος τοῦ Τραγικοῦ. Λέγεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προεγνωκότος δὴ⁽¹⁾ τὰ ἐσόμενα·

Μῆ⁽²⁾ σπείρει τέκνων ἄλοκα δαιμόνων βία·

Εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς,

Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.

Καὶ ἐν τούτῳ δηλοῦται τοίνυν, ὅτι δυνατὸν μὲν ἦν τῷ Λαίῳ, μὴ σπείρειν παίδων ἄλοκα· οὐκ ἂν γὰρ τὸ⁽³⁾ μὴ δυνατὸν προσέταξεν αὐτῷ ὁ χρῆσμός. δυνατὸν δὲ ἦν καὶ τὸ σπείρειν, 10 καὶ οὐδέτερον αὐτῶν κατηνάγκαστο. Ἠκολούθησε δὲ τῷ μὴ φυλαξαμένῳ σπείραι παίδων ἄλοκα, παθεῖν ἐκ τοῦ ἐσπαρκέσαι τὰ τῆς κατὰ Οἰδίποδα καὶ Ἰοκάστην καὶ τοὺς υἱοὺς τραγωδίας. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀργὸς καλούμενος λόγος, σόφισμα ὦν, τοιοῦτός ἐστι, λεγόμενος ἐπὶ ὑποθέσεως πρὸς τὸν νοσοῦντα, καὶ ὡς σόφισμα ἀποτρέπων αὐτὸν χρῆσθαι τῷ ἱατρῷ πρὸς ὑγίειαν καὶ ἔχει γε οὕτως ὁ λόγος· εἰ εἴμαρταί σοι ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου· ἐάν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἱατρὸν, ἐάν τε μὴ εἰσαγάγῃς, ἀναστήσῃ. Ἄλλὰ καὶ εἰ εἴμαρταί σοι μὴ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου· ἐάν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἱατρὸν, ἐάν τε μὴ εἰσαγάγῃς, 20 οὐκ ἀναστήσῃ. Ἦτοι δὲ εἴμαρταί σοι ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, ἢ εἴμαρταί σοι μὴ ἀναστῆναι· μάτην ἄρα εἰσάγεις τὸν ἱατρὸν. Ἄλλὰ χαριέντως τούτῳ τῷ λόγῳ τοιοῦτόν τι παραβάλλεται· Εἰ εἴμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι, ἐάν τε συνέλθῃς γυναικί, ἐάν τε μὴ συνέλθῃς, τεκνοποιήσεις. Ἄλλὰ καὶ εἰ εἴμαρταί σοι μὴ τεκνοποιῆσαι· ἐάν τε συνέλθῃς γυναικί, ἐάν τε μὴ συνέλθῃς⁽⁴⁾, οὐ τεκνοποιήσεις. Ἦτοι δὲ εἴμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι, ἢ μὴ τεκνοποιῆσαι· μάτην ἄρα συνέρχῃ γυναικί· Ὡς γὰρ ἐπὶ τούτου, ἐπεὶ ἀμήχανον καὶ ἀδύνατον τεκνοποιῆσαι τὸν μὴ συνελθόντα γυναικί, οὐ μάτην παραλαμβάνεται τὸ συνελθεῖν 30

(1) Philoc. Mscr. Hæschel. teste: δῆθεν.

(2) Euripid. Phœniss. vers. 17—19.

(3) Verba: τὸ μὴ δυνατὸν—χρησμός. Δυνατὸν—σπείρειν, κατ—κατηνάγκαστο. Ἠκολούθησε δὲ τῷ μὴ, in libris editis (v. c. edd. Spenc.) omiſsa ſuppletur e MSS. Codd. et Philocalia. R.

(4) Philoc. ἐάν τε μὴ συνέλθῃς. L.

γυναικί· οὕτως εἰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου ὁδῶ τῇ ἀπὸ
 ἰατρικῆς γίνεται, ἀναγκαίως παραλαμβάνεται ὁ ἰατρός· καὶ
 ψεῦδος τό· “μάτην εἰσάγεις τὸν ἰατρόν.” “Ὅλα δὲ ταῦτα
 παρελήφραμεν, δι’ ἃ παρέθετο ὁ σοφώτατος Κέλσος εἰπών·
 “θεὸς ὢν προεῖπε, καὶ πάντως ἐχρῆν γενέσθαι τὸ προει-
 ρημένον.” Εἰ γὰρ τό· “πάντως” ἀκούει ἀντὶ τοῦ· “κατη-
 ναγκασμένως” οὐ δώσομεν αὐτῷ. δυνατὸν γὰρ ἦν καὶ μὴ
 γενέσθαι. Εἰ δὲ τό· “πάντως” λέγει ἀντὶ τοῦ· “ἔσται”
 ὅπερ οὐ κωλύεται εἶναι ἀληθές, καὶ δυνατὸν ἦ τὸ μὴ γενέσθαι·
 10 οὐδὲν λυπεῖ τὸν λόγον· οὐδ’ ἠκολούθει τῷ προειρηκέναι τὸν
 Ἰησοῦν τὰ περὶ τοῦ προδότου, ἢ τὰ περὶ τοῦ ἀρησημένου, τὸ
 αὐτὸν αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι ἀσεβείας καὶ ἀνοσίου πράξεως.
 Ἰδὼν γὰρ αὐτοῦ τὸ μοχθηρὸν ἦθος ὁ⁽¹⁾ καθ’ ἡμᾶς γιγνώσκων
 τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὁρῶν ἃ τολμήσει ἐκ τε τοῦ φιλάρ-
 γυρος εἶναι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ βεβαίως περὶ τοῦ διδασκάλου φρονεῖν
 ἃ ἐχρῆν, εἶπε μετὰ πολλῶν καὶ τό· “ὁ⁽²⁾ ἐμβάψας μετ’ ἐμοῦ
 τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον, ἐκεῖνός με παραδώσει.”

21. “Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἐπιπόλαιον καὶ τὸ ἄντικρυς ψεῦδος
 τῆς τοιαύτης τοῦ Κέλσου λέξεως ἀποφηναμένου· “ὅτι ἀνθρώπῳ
 20 μὲν ὁ κοινωήσας τραπέζης, οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπιβουλεύσειεν. Εἰ
 δὲ ἀνθρώπῳ οὐκ ἂν ἐπιβουλεύσειε· πολλῶ πλέον ὁ θεῷ συν-
 ευωχηθεὶς οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπίβουλος ἐγίνετο.” Τίς γὰρ οὐκ
 οἶδεν, ὅτι πολλοὶ, κοινωήσαντες ἀλῶν καὶ τραπέζης, ἐπεβού-
 λευσαν τοῖς συνεστίοις; Καὶ πλήρης ἐστὶν ἡ Ἑλλήνων καὶ
 βαρβάρων ἱστορία τοιούτων παραδειγμάτων· καὶ ὀνειδίζων
 γε ὁ⁽³⁾ Πάριος Ἰαμβοποιὸς τὸν Λυκάμβην μετὰ ἄλλας καὶ
 τράπεζαν συνθήκας ἀθετήσαντα, φησὶ πρὸς αὐτόν·

“Ὅρκον δ’ ἐνοσφίσθης μέγαν, ἄλλας τε καὶ τράπεζαν.

Οἷς δὲ μέλει τῆς ἐν ἱστορίαις φιλομαθίας, ὅλοις γενομένοις
 30 αὐτῆς, καὶ καταλιπούσι τὰ ἀναγκαιότερα περὶ τοῦ ὧς δὴ

(1) Philoc. ὁ τὰ καθ’ ἡμᾶς. L.

(2) Matth. xxvi. 23.

(3) Intelligit Archilochum. Clemens Alexandrin. Strom. I. 16. ex ed. Potteri
 pag. 365. Naὶ μὴν Ἰαμβον μὲν ἐπενόησεν Ἀρχίλοχος ὁ Πάριος. Cfr. contra Cels.
 lib. III. num. 25. L.

βιωτέον μαθήματα, πλείονα παραθήσονται, δεικνύντες ὡς οἱ κοινωνήσαντες τραπέζης τισὶν, ἐπεβούλευσαν αὐτοῖς.

22. Εἶτα, ὡς συναγαγὼν ἀραρυίαις ἀποδείξει καὶ ἀκολουθίαις τὸν λόγον, εἶπε τό· “καὶ, ὅπερ ἔτι ἀτοπώτερον, αὐτὸς ὁ θεὸς τοῖς συντραπέζοις ἐπεβούλευε, προδότας καὶ δυσσεβεῖς ποιῶν.” πῶς γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἢ ἐπεβούλευσεν, ἢ προδότας ἢ δυσσεβεῖς τοὺς μαθητὰς ἐποίησεν, οὐκ ἂν ἔχοι παραδεικνύειν, εἰ μὴ ἐξ ἧς ἐνόμισεν ἀκολουθίας, ἣν καὶ ὁ τυχὼν εὐχερέστατα διελέγξει ἄν.

23. Μετὰ ταῦτα λέγει· “ὅτι εἰ δέδοκτο αὐτῷ ταῦτα, 10 καὶ τῷ πατρὶ πειθόμενος ἐκολάζετο· δηλον, ὅτι θεῷ γε ὄντι, καὶ βουλομένῳ, οὔτ' ἀλγεινὰ, οὔτ' ἀνιαρὰ ἦν τὰ κατὰ γνώμην γινόμενα.”⁽¹⁾ Καὶ οὐχ ἑώρακέ γε αὐτὸς ἑαυτῷ παραπόδας ἐναντία εἰπῶν. εἰ γὰρ ἔδωκεν ὅτι ἐκολάζετο, ἐπεὶ δέδοκτο αὐτῷ ταῦτα, καὶ τῷ πατρὶ πειθόμενον ἐμπαρεῖχεν ἑαυτὸν· δηλον ὅτι ἐκολάζετο, καὶ οὐχ οἶόν τε ἦν μὴ εἶναι ἀλγεινὰ τὰ προσαγόμενα ὑπὸ τῶν κολαστῶν⁽²⁾ ἀπροαίρετον γὰρ ὁ πόνος. Εἰ δὲ βουλομένῳ οὔτε ἀλγεινὰ, οὔτε ἀνιαρὰ ἦν τὰ προσαγόμενα· πῶς ἔδωκε τό· “ἐκολάζετο;” Οὐχ ἑώρακε δὲ, ὅτι ἅπαξ ἀναλαβὼν τὸ διὰ γενέσεως σῶμα, ἀνείληφεν αὐτὸ καὶ πόνων 20 δεκτικὸν τυγχάνον, καὶ τῶν τοῖς ἐν⁽³⁾ σώμασι συμβαινόντων ἀνιαρῶν· εἰ τοῦ ἀνιαροῦ μὴ⁽⁴⁾ ὡς προαιρετικῷ⁽⁵⁾ ἕκούοιμεν. “Ὡσπερ οὖν βουληθεὶς ἀνείληφε σῶμα, οὐ πάντη ἄλλης φύσεως παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην σάρκα· οὔτω συνανείληφε τῷ σώματι καὶ τὰ ἀλγεινὰ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνιαρὰ, ὧν πρὸς τὸ μὴ παθεῖν κύριος οὐκ ἦν, ἐπὶ τοῖς διατιθείσιν ὄντος προσάγειν αὐτῷ καὶ τὰ ἀνιαρὰ, καὶ τὰ ἀλγεινὰ. Προαπελογησάμεθα δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι βουληθεὶς μὴ ἤκειν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οὐκ ἐηλύθει ἄν. ἦλθε δὲ, ἐπεὶ ἐβούλετο, διὰ τὸ προαποδε-

(1) Recte, ut videtur, Ruæus in notis, Boherello duce: “Lege γινόμενα, ut monet Velsærus apud Hæschelium.” L.

(2) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) in margine habent: κολαζόντων. R.

(3) Malim: ἐν σώματι, ut Hebr. xiii. 3. Boherellus. L.

(4) Boherellus: “Melius legas: ὡς μὴ.” L. Sic R.

(5) Lego: προαίρετου. R.

δομένον⁽¹⁾ ἐκ τοῦ αὐτὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀποθανεῖν τῷ παντὶ χρήσιμον.

24. Ἐξῆς δὲ τούτοις θέλων παραστήσαι, ὅτι ἀλγεῖνὰ καὶ ἀνιαρὰ ἦν τὰ συμβάντα αὐτῷ· καὶ ὅτι οὐχ οἶόν τε ἦν βουληθέντα αὐτὸν ποιῆσαι εἶναι αὐτὰ μὴ τοιαῦτα, λέγει· “Τί οὖν ποτινῶται, καὶ ὀδύρεται, καὶ τὸν τοῦ ὀλέθρου φόβον εὔχεται παραδραμεῖν, λέγων ὡδέ πως” “ὦ⁽²⁾ πάτερ, εἰ δύναται τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθεῖν;” Καὶ ἐν τούτοις δὲ ὄρα τὸ τοῦ Κέλσου κακοῦργον, ὅτι μὴ ἀποδεξάμενος τὸ
 10 φιλάλληθες τῶν ἀναγραφάντων τὰ εὐαγγέλια, δυνηθέντων μὲν παρασιωπῆσαι τὰ, ὡς Κέλσος οἶεται, ἔγκλητα· οὐ σιωπησάντων δὲ διὰ πολλοὺς λόγους, οὓς ἐν καιρῷ τις ἀποδώσει τὸ εὐαγγέλιον διηγουόμενος, κατηγορεῖ τῆς εὐαγγελικῆς λέξεως, προσεκτραγφῶν καὶ τιθεὶς μὴ τὰ ἀναγεγραμμένα· οὐ γὰρ εὐρίσκεται, πῶς ὁ Ἰησοῦς ὀδύρεται. Καὶ παραφράζει μὲν τό· “πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο.” οὐκέτι δὲ καὶ τὸ αὐτόθεν ἐμφαίνον τὴν πρὸς τὸν πατέρα εὐσέβειαν αὐτοῦ καὶ μεγαλοψυχίαν, ἐξῆς τούτῳ ἀναγεγραμμένον παρατίθεται, οὕτως ἔχον· “οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ’
 20 ὡς σύ.” Ἄλλ’ οὐδὲ τὴν πρὸς τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς περὶ τῶν κεκριμένων αὐτὸν παθεῖν εὐπίθειαν τοῦ Ἰησοῦ δηλουμένην ἐν τῷ· “εἰ⁽³⁾ οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖν, εἰ μὴ αὐτὸ πῖω, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου.” προσποιεῖται ἀνεγνωκέναι, ὁμοίον τι ποιῶν τοῖς κακοῦργότερον ἀκούουσι τῶν θείων γραφῶν ἀσεβέσι, καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλοῦσι. Καὶ γὰρ ἐκείνοι τοῦ μὲν “ἐγὼ⁽⁴⁾ ἀποκτενῶ” δοκοῦσιν ἀκηκοέναι, καὶ πολλάκις ἡμῖν αὐτὸ ὀνειδίζουσι· τοῦ δέ· “ζῆν ποιήσω” οὐδὲ μέμνηνται· τοῦ ὄλου ῥητοῦ δηλοῦντος, τοὺς ἐπὶ κοινῷ κακῷ ζῶντας, καὶ ἐνεργοῦντας κατὰ κακίαν, ἀποκτείνεσθαι⁽⁵⁾ ἀπὸ
 30 τοῦ θεοῦ· ζῶν δ’ αὐτοῖς κρείττονα ἀντεισάγεσθαι, καὶ ἦν ὀφῆ

(1) Boherellus, cui Roccus adstipulatur : “Lege : προαποδεχόμενον, aut eodem sensu explicata.”

(2) Matth. xxvi. 39.

(3) Matth. xxvi. 42.

(4) Deut. xxii. 39, coll. 1 Sam. ii. 6 (1 Regg.).

(5) Cod. Basilienensis : ἀποκτείνεσθαι. R.

ἀν ὁ θεὸς τοῖς τῇ ἀμαρτίᾳ ἀποθανούσιν. Οὕτω δ' ἐκείνοι ἤκουσαν μὲν τοῦ “πατάξω.”⁽¹⁾ οὐκέτι δὲ ὀρώσι τό· “κἀγὼ ἰάσομαι” ὅτι ὁμοίον ἐστὶ λεγομένῳ ὑπὸ ἰατροῦ διελόντος σώματα, καὶ τραύματα χαλεπὰ ποιήσαντος, ἐπὶ τῷ ἐξελεῖν αὐτῶν τὰ βλάπτοντα καὶ ἐμποδίζοντα τῇ ὑγιείᾳ· καὶ οὐ καταλήξαντος εἰς τοὺς πόνους καὶ τὴν διαίρεσιν, ἀλλ' ἀποκαθιστῶντος τῇ θεραπείᾳ τὸ σῶμα ἐπὶ τὴν προκειμένην αὐτῷ ὑγίειαν. Ἄλλὰ καὶ οὐκ ἤκουσαν ὄλου τοῦ· “αὐτὸς⁽²⁾ γὰρ ἀλγεῖν ποιεῖ, καὶ πάλιν ἀποκαθίστησιν” ἀλλὰ μόνου τοῦ· “ἀλγεῖν ποιεῖ.” Οὕτω τοίνυν καὶ ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰου- 10
δαῖος ἐκτεθειμένος τό· “ὦ⁽³⁾ πάτερ, εἴθε δύναιτο τὸ ποτήριον τοῦτο παρελθεῖν” οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ τὰ παριστάντα τὴν Ἰησοῦ πρὸς τὸ πάθος παρασκευὴν καὶ εὐτονίαν. Καὶ ταῦτα δὲ, πολλὰ ἔχοντα διήγησιν ἀπὸ σοφίας θεοῦ οἷς ὁ Παῦλος ὠνόμασε τελείοις εὐλόγως παραδοθησομένην, λέγων· “σοφίαν⁽⁴⁾ δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις” ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπερτιθέμενοι, ἐπ' ὀλίγον ὑπομιμησκόμεθα τῶν πρὸς τὸ προ-
κείμενον χρησίμων.

25. Ἐλέγομεν δὴ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὅτι αἱ μὲν τινὲς εἰσι φωναὶ τοῦ ἐν τῷ Ἰησοῦ πρωτοτόκου⁽⁵⁾ πάσης κτίσεως, ὡς 20
ἢ “ἐγὼ⁽⁶⁾ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωὴ” καὶ αἱ τούτοις παραπλήσια· αἱ δὲ τοῦ κατ' αὐτὸν νοουμένου ἀνθρώπου, ὡς ἡ τοῦ· “νῦν⁽⁷⁾ δέ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ πατρός.”⁽⁸⁾
Καὶ ἐνθάδε τοίνυν διαγράφει ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἀσθενὲς, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος πρό-
θυμον· τὸ μὲν ἀσθενὲς, ἐν τῷ· “πάτερ, εἰ δυνατὸν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο” τὸ δὲ πρόθυμον τοῦ πνεύματος, ἐν τῷ· “πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ.”
Εἰ δὲ καὶ τὴν τάξιν τῶν λελεγμένων τηρῆσαι δεῖ, πρόσχες, 30

(1) Jesai. lvii. 17, 18.

(2) Job v. 18.

(3) Matth. xxvi. 39.

(4) 1 Cor. ii. 6.

(5) Coloes. i. 15.

(6) Ev. Joann. xiv. 6.

(7) Ev. Joann. viii. 40.

(8) Codd. Reg. et Basileensis : πατρός μου. L.

ὅτι πρότερον μὲν εἴρηται τὸ, ὡς ἂν εἴποι τις, κατὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός, ἐν⁽¹⁾ τυγχάνον ὕστερον δὲ τὰ κατὰ τὴν προθυμίαν τοῦ πνεύματος, ὄντα πλείονα. “Ἐν μὲν γὰρ τό “πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο” πλείονα δὲ τό τε “οὐχ⁽²⁾ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ’ ὡς σύ” καὶ τό “πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖν, εἰ μὴ αὐτὸ πῖω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου.” Τηρητέον δὲ καὶ τό μὴ εἰρησθαι μὲν· “ἀπελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο” λελέχθαι δὲ εὐσεβῶς καὶ μεθ’ ὑποτιμήσεως ὄλον τοῦτο·

10 “πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.” Οἶδα δὲ τινα καὶ τοιαύτην εἰς τὸν τόπον διήγησιν· ὅτι ὄρων ὁ σωτὴρ οἶα ὁ λαὸς καὶ Ἱερουσαλὴμ πείσεται ἐπὶ τῇ ἐκδικήσει τῶν κατ’ αὐτοῦ τετολμημένων ὑπὸ Ἰουδαίων, οὐ δι’ ἄλλο τι, ἢ διὰ τὸ πρὸς ἐκείνους φιλόανθρωπον, θέλων μὴ παθεῖν τὸν λαὸν ἃ ἔμελλε πάσχειν, φησὶ τό· “πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο.” Ὡς εἰ ἔλεγεν· ἐπεὶ ἐκ⁽³⁾ τοῦ με πειν τοῦτι τὸ τῆς κολάσεως ποτήριον, ὄλον ἔθνος ὑπὸ σοῦ ἐγκαταλειφθήσεται· εὐχομαι, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθεῖν ἀπ’ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· ἵνα

20 μὴ ἡ μερίς σου, τολμήσασα κατ’ ἐμοῦ, πάντη ὑπὸ σοῦ ἐγκαταλειφθῇ. Ἄλλα καὶ εἰ, ὡς φησιν ὁ Κέλσος, μήτ’ “ἀλγειόνον τι, μήτ’ ἀνιαρὸν τῷ Ἰησοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐγίγνετο,” πῶς ἂν οἱ μετὰ ταῦτα παραδείγματι⁽⁴⁾ τοῦ ὑπομένειν τὰ δι’ εὐσέβειαν ἐπίπονα ἐδύναντο χρῆσασθαι Ἰησοῦ, μὴ παθόντι μὲν τὰ ἀνθρώπινα, μόνον δὲ δόξαντι πεπονθέναι;

· 26. Ἔτι δὲ λέγει ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς ὡς πλασαμένους ταῦτα· “ὅτι οὐδὲ ψευδόμενοι τὰ πλάσματα ὑμῶν πιθανῶς ἐπικαλύψαι ἠδυνήθητε.” Καὶ πρὸς τὰδε λελέξεται, ὅτι εὐχερῆς μὲν ἦν ὁδὸς πρὸς τὸ

30 ἐπικαλύψαι τὰ τοιαῦτα, τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ ἀναγράψαι.

(1) Sic lego, licet antea scriptum sit: ἐντυγχάνον. Nam manifeste hoc loco unum opponitur pluribus. R.—Edd. Spenc. ἐντυγχάνον. L.

(2) Matth. xxvi. 39.

(3) Libri antea editi (v. c. edd. Spenc.) ἐκ τοῦ μὲν πειν, sed rectius omnes MSS. ἐκ τοῦ με πειν. R.

(4) 1 Petr. ii. 21.

Τίς γὰρ ἂν, τῶν εὐαγγελίων ταῦτα μὴ περιεχόντων, ὀνειδίσαι ἐδύνατο ἡμῖν ἐπὶ τῷ τὸν Ἰησοῦν τοιαῦτα παρὰ⁽¹⁾ τῇ οἰκονομίᾳ λελαληκέναι; Οὐ συνείδε δὲ ὁ Κέλσος, ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ τοὺς αὐτοὺς καὶ ἠπατηῆσθαι περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς θεοῦ καὶ προφητευθέντος· καὶ πλάσασθαι περὶ αὐτοῦ δηλονότι ἐγνωκότας, ὅτι οὐκ ἀληθῆ τὰ πλάσματα. Ἦτοι οὖν οὐκ ἔπλασαν, ἀλλ' οὕτως ἐφρόνουν, καὶ οὐ ψευδόμενοι ἀνέγραψαν· ἢ ψευδάμενοι ἀνέγραψαν, καὶ ταῦτα οὐκ ἐφρόνουν, οὐδὲ ἀπατηθέντες θεὸν αὐτὸν ἐνόμιζον.

27. Μετὰ ταῦτά τινες τῶν πιστευόντων φησὶν, “ὡς ἐκ 10 μῆθης ἦκοντας εἰς τὸ ἐφεστάναι αὐτοῖς⁽²⁾, μεταχαράττειν ἐκ τῆς πρώτης γραφῆς τὸ εὐαγγέλιον τριχῆ καὶ τετραχῆ καὶ πολλαχῆ, καὶ μεταπλάττειν, ἵν' ἔχοιεν πρὸς τοὺς ἐλέγχους ἀρνεῖσθαι.” Μεταχαράζαντας δὲ τὸ εὐαγγέλιον ἄλλους οὐκ οἶδα, ἢ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωτος, καὶ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, οἶμαι δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Λουκιάνου.⁽³⁾ Τοῦτο δὲ λεγόμενον οὐ τοῦ λόγου ἐστὶν ἐγκλημα, ἀλλὰ τῶν τολμησάντων ῥαδιουργῆσαι τὰ εὐαγγέλια. Καὶ ὡσπερ οὐ φιλοσοφίας ἐγκλημά εἰσιν οἱ Σοφισταί, ἢ οἱ Ἐπικούρειοι, ἢ οἱ Περιπατητικοί, ἢ οἵτινές ποτ' ἂν ὦσιν οἱ ψευδοδοξούντες· οὕτως οὐ τοῦ ἀληθινοῦ 20 Χριστιανισμοῦ ἐγκλημα οἱ μεταχαράττοντες τὰ εὐαγγέλια, καὶ αἰρέσεις ξένας ἐπεισάγοντες τῷ βουλήματι τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας.

28. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸ “προφήταις χρῆσθαι Χριστιανούς προκηρύξασι τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ,” ὀνειδίζει ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· φήσομεν πρὸς τοῖς ἀνωτέρω εἰς τοῦτο λελεγμένοις, καὶ ὅτι ἐχρῆν αὐτὸν, ὡς φησι, φειδόμενον⁽⁴⁾ ἀνθρώπων αὐτὰς ἐκθέσθαι τὰς προφητείας· καὶ συναγορεύσαντα ταῖς πιθανότησιν αὐτῶν, τὴν φαινομένην αὐτῶν⁽⁵⁾ ἀνατροπὴν

(1) *Guieto scribendum videtur: παρὰ τὴν οἰκονομίαν. R.*

(2) *Edd. Spenc. αὐτοῖς. Sed jam Boherellus: “Melius αὐτοῖς.” L.*

(3) *Hörschel. in notis: “Genuina veteris interpretis lectio: Λουκιανού, cuius sectatores Λουκιανιστὰι οἱ ἀρχαῖοι ab Epiphania dicuntur lib. I.” L.*

(4) *Boherellus legit κηδόμενον. R.*

(5) *Boherellus: “Malim: αὐτῷ.”—Guieto hic locus glossematis interpolatus videtur, et fortasse sic restituendus: καὶ συναγορεύσαντα ταῖς πιθανότησιν αὐτῶν τὴν φαινομένην ἀνατροπὴν ἐκθέσθαι. Οὕτω γὰρ ἔν κ.τ.λ. Hæc igitur verba: αὐ-*

τῆς χρήσεως τῶν προφητικῶν ἐκθέσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν ἔδοξε μὴ συναρπάζειν τηλικούτον κεφάλαιον διὰ λεξειδίων ὀλίγων, καὶ μάλιστα, ἐπεὶ φησι “μυρίοις ἄλλοις ἐφαρμοσθῆναι δύνασθαι πολὺ πιθανώτερον τὰ προφητικά ἢ τῷ Ἰησοῦ.” Καὶ ἐχρῆν γε αὐτὸν πρὸς τὴν κρατήσασαν Χριστιανῶν ταύτην ὡς ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν στήναι ἐπιμελῶς, καὶ καθ’ ἐκάστην προφητείαν ἐκθέσθαι, πῶς ἄλλοις ἐφαρμοσθῆναι δύναται πολὺ πιθανώτερον ἢ τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλ’ οὐδὲ συνείδεν, ὅτι⁽¹⁾ τουτὶ ἄρα πιθανὸν ἦν ὑπὸ τινος λέγεσθαι κατὰ Χριστιανῶν τῶν
 10 ἄλλοτριῶν τῶν προφητικῶν γραμμάτων νυνὶ δὲ ὅπερ Ἰουδαῖος ἂν οὐκ εἶπε, περιέθηκεν ὁ Κέλσος τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ. Οὐ συγκαταθήσεται γὰρ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι μυρίοις ἐφαρμοσθῆναι δύναται τὰ προφητικά πολὺ πιθανώτερον, ἢ τῷ Ἰησοῦ· ἀλλὰ περὶ ἐκάστου τὴν φαινομένην αὐτῷ διήγησιν ἀπεδιδούς, στήναι πειράσεται πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκδοχὴν· οὐ πάντως μὲν πιστικὰ λέγων, πειρωμένος δὲ τὸ τοιοῦτο ποιεῖν.

29. Φθάσαντες δ’ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν περὶ τοῦ, τὸν Χριστὸν προφητεύεσθαι, δύο ἐπιδημίαις χρησόμενον εἰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· διόπερ οὐκ ἔτι χρεῖα ἡμᾶς ἀπολογή-
 20 σασθαι πρὸς τὸ λεγόμενον ὡς ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου· “ὅτι μέγαν καὶ δυνάστην, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ στρατοπέδων κύριόν φασιν οἱ προφῆται εἶναι τὸν ἐπιδημήσοντα.” Ἰουδαϊκῶς δ’ οἶμαι, εἶπε καὶ κατὰ τὴν ἐκείνων χολὴν μετὰ τοῦ χωρὶς ἀποδείξεως, καὶ πιθανῶς⁽²⁾, λοιδορεῖν τὸν Ἰησοῦν, ὅτι⁽³⁾ δὲ οὐχὶ τοιοῦτον ὄλεθρον κατήγγειλαν.⁽⁴⁾ Οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι, οὔτε Κέλσος, οὔτε ἄλλος τις μετὰ ἀποδείξεως ἔχει παραστήσαι, ὅτι ὄλεθρος τοσούτους ἀνθρώπους ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς χύσεως τῶν κακῶν ἐπὶ τὸν κατὰ φύσιν μετὰ σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν βίον.

τῶν, et: τῆς χρήσεως τῶν προφητικῶν interpretamenta ei videntur esse, quae e margine in textum transierunt. R.

(1) Sic MSS. Reg., Basil. et vetus Vaticanus. R.

(2) Boherellus, πιθανῶς. R.

(3) Boherell. non male: “Legendum: ὅτι οὐχὶ δὲ τοσούτων κ.τ.λ.” I. q. δψ.

(4) Edd. Spenc. et Romi in textu: κατήγγειλαν. ὅτι Ἰουδαῖοι κ.τ.λ., Boherellus vero, cu. Bezaus adnotat: “Ἰουδαῖοι κατήγγειλαν, ut τούτων: γὰρ.” I.

30. Παρέρριψε δ' ὁ Κέλσος καὶ τό· “Θεὸν δὲ καὶ τοῦ θεοῦ υἱὸν οὐδεὶς ἐκ τοιούτων συμβόλων καὶ παρακουσμάτων, οὐδ' ἐξ οὕτως ἀγεννῶν τεκμηρίων συνίστησιν.” Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν τὰ παρακούσματα ἐκθέμενον, ἐλέγξαι· καὶ τὰ ἀγεννῆ τεκμήρια λόγῳ παραστήσαι· ἵν' εἴ τι πιθανὸν ἐδόκει λέγειν, ὁ Χριστιανὸς ἀγωνίσασθαι πρὸς αὐτὸ πειρασθῆ, καὶ ἀνατρέψαι τὸν λόγον. “Ὅπερ δὲ εἶπε περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπήντησε μὲν, ὡς περὶ μεγάλου, οὐκ ἐβουλήθη δὲ ἰδεῖν, ὅτι τοῦτ' ἀπήντησεν, [κάν]⁽¹⁾ ἡ ἐνάργεια παρίστησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ. “Ὡς γὰρ ὁ ἥλιος, φησὶ, πάντα τὰ ἄλλα φωτίζων πρῶτον αὐτὸν δεικνύει· 10 οὕτως ἐχρῆν πεποιθέναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ.” Εἴπομεν ἂν οὖν, ὅτι καὶ πεποιήκεν· ἀνέτειλε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλήθος εἰρήνης γέγονεν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτοῦ, εὐτρεπίζοντος τοῦ θεοῦ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ τὰ ἔθνη, ἵν' ὑπὸ ἓνα γένηται τῶν Ῥωμαίων βασιλεία· καὶ μὴ, διὰ τὸ προφάσει τῶν πολλῶν βασιλειῶν ἄμικτον τῶν ἐθνῶν πρὸς ἄλληλα, χαλεπώτερον γένηται τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Ἰησοῦ τὸ ποιῆσαι, ὅπερ προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, εἰπὼν “πορευθέντες⁽³⁾ μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.” Καὶ σαφές γε, ὅτι κατὰ τὴν Αὐγούστου βασιλείαν ὁ Ἰησοῦς γεγέννηται, 20 τοῦ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ὁμαλίσαντος διὰ μιᾶς βασιλείας τοὺς πολλοὺς τῶν ἐπὶ γῆς. Ἦν δὲ ἂν ἐμπόδιον τοῦ νεμηθῆναι τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ, πολλὰς εἶναι βασιλείας· οὐ μόνον διὰ τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι στρατεύεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν πατρίδων πολεμεῖν τοὺς πανταχοῦ· ὃ, τι ἐγένετο πρὸ τῶν Αὐγούστου χρόνων, καὶ ἔτι γε ἀνωτέρω· ὅτε γε χρεία ἦν, ὡς Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων εἶναι πόλεμον, οὕτω καὶ ἐτέρων πρὸς ἐτέρους. Πῶς οὖν οἷόν τε ἦν τὴν εἰρηνικὴν ταύτην διδασκαλίαν, καὶ μηδὲ ἐχθροὺς ἐπιτρέπουσαν ἀμύνεσθαι, κρατῆσαι· εἰ μὴ τὰ τῆς 30 οἰκουμένης τῇ Ἰησοῦ ἐπιδημία μετεβέβλητο πανταχοῦ ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον;

(1) Deest *kán* in omnibus MSS. R.

(2) Psalm. lxxii. 7 (lxxi.)

(3) Matth. xxviii. 19.

τῆς χρήσεως τῶν προφητικῶν ἐκθέσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν ἔδοξε μὴ συναρπάξειν τηλικούτον κεφάλαιον διὰ λεξειδίων ὀλίγων, καὶ μάλιστα, ἐπεὶ φησι “μυρίοις ἄλλοις ἐφαρμοσθῆναι δύνασθαι πολὺ πιθανώτερον τὰ προφητικά ἢ τῷ Ἰησοῦ.” Καὶ ἔχρην γε αὐτὸν πρὸς τὴν κρατήσασαν Χριστιανῶν ταύτην ὡς ἰσχυροτάτην ἀπόδειξιν στήναι ἐπιμελῶς, καὶ καθ’ ἐκάστην προφητείαν ἐκθέσθαι, πῶς ἄλλοις ἐφαρμοσθῆναι δύναται πολὺ πιθανώτερον ἢ τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλ’ οὐδὲ συνείδεν, ὅτι⁽¹⁾ τουτὶ ἄρα πιθανὸν ἦν ὑπὸ τινος λέγεσθαι κατὰ Χριστιανῶν τῶν
 10 ἄλλοτριῶν τῶν προφητικῶν γραμμάτων νυνὶ δὲ ὅπερ Ἰουδαῖος ἂν οὐκ εἶπε, περιέθηκεν ὁ Κέλσος τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ. Οὐ συγκαταθήσεται γὰρ ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι μυρίοις ἐφαρμοσθῆναι δύναται τὰ προφητικά πολὺ πιθανώτερον, ἢ τῷ Ἰησοῦ· ἀλλὰ περὶ ἐκάστου τὴν φαινομένην αὐτῷ διήγησιν ἀποδιδούς, στήναι πειράσεται πρὸς τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐκδοχὴν· οὐ πάντως μὲν πιστικά λέγων, πειρωμένος δὲ τὸ τοιοῦτο ποιεῖν.

29. Φθάσαντες δ’ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν περὶ τοῦ, τὸν Χριστὸν προφητεύεσθαι, δύο ἐπιδημίαις χρησόμενον εἰς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· διόπερ οὐκ ἔτι χρεῖα ἡμᾶς ἀπολογή-
 20 σασθαι πρὸς τὸ λεγόμενον ὡς ὑπὸ τοῦ Ἰουδαίου· “ὅτι μέγαν καὶ δυνάστην, καὶ πάσης τῆς γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ στρατοπέδων κύριόν φασιν οἱ προφήται εἶναι τὸν ἐπιδημήσοντα.” Ἰουδαϊκῶς δ’, οἶμαι, εἶπε καὶ κατὰ τὴν ἐκείνων χολὴν μετὰ τοῦ χωρὶς ἀποδείξεως, κἂν πιθανῶς⁽²⁾, λοιδορεῖν τὸν Ἰησοῦν, ὅτι⁽³⁾ δὲ οὐχὶ τοιοῦτον ὄλεθρον κατήγγειλαν.⁽⁴⁾ Οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι, οὔτε Κέλσος, οὔτε ἄλλος τις μετὰ ἀποδείξεως ἔχει παραστήσαι, ὅτι ὄλεθρος τοσοῦτους ἀνθρώπους ἐπιστρέφει ἀπὸ τῆς χύσεως τῶν κακῶν ἐπὶ τὸν κατὰ φύσιν μετὰ σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν βίον.

τῶν, et: τῆς χρήσεως τῶν προφητικῶν interpretamenta ei videntur esse, quæ e margine in textum transierunt. R.

(1) Sic MSS. Reg., Basil. et vetus Vaticanus. R.

(2) Boherellus, πιθανῶς. R.

(3) Legendum non male: “Legendum: ὅτι οὐχὶ δὲ τοιοῦτον κ.τ.λ.” L. q. δὴ.

(4) Edd. Spenc. et Ruæi in textu: κατήγγειλεν. Οὔτε Ἰουδαῖοι κ.τ.λ., Boherellus vero, cu. Ruæus adstipulatur, recte in notis: “Lego: κατήγγειλαν, ut referatur ad voc. προφήται. Post sequens οὔτε vero addendum videtur: γὰρ.” L.

30. Παρέρριψε δ' ὁ Κέλσος καὶ τὸ: “Θεὸν δὲ καὶ τοῦ θεοῦ υἷον οὐδεὶς ἐκ τοιούτων συμβόλων καὶ παρακουσμάτων, οὐδ' ἐξ οὕτως ἀγεννῶν τεκμηρίων συνίστησιν.” Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν τὰ παρακούσματα ἐκθέμενον, ἐλέγξαι καὶ τὰ ἀγεννῆ τεκμήρια λόγῳ παραστήσαι· ἵν' εἴ τι πιθανὸν ἐδόκει λέγειν, ὁ Χριστιανὸς ἀγωνίσασθαι πρὸς αὐτὸ πειρασθῆ, καὶ ἀνατρέψαι τὸν λόγον. “Ὅπερ δὲ εἶπε περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπήντησε μὲν, ὡς περὶ μεγάλου, οὐκ ἐβουλήθη δὲ ἰδεῖν, ὅτι τοῦτ' ἀπήντησεν, [κἀν]⁽¹⁾ ἡ ἐνάργεια παρίστησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ. “Ὡς γὰρ ὁ ἥλιος, φησὶ, πάντα τὰ ἄλλα φωτίζων πρῶτον αὐτὸν δεικνύει· 10 οὕτως ἐχρῆν πεποιθέμενος τὸν υἷον τοῦ θεοῦ.” Εἴπομεν ἂν οὖν, ὅτι καὶ πεποιθήκεν· ἀνέτειλε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη, καὶ πλῆθος εἰρήνης γέγονεν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτοῦ, εὐτρεπίζοντος τοῦ θεοῦ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ τὰ ἔθνη, ἵν' ὑπὸ ἓνα γένηται τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖα· καὶ μὴ, διὰ τὸ προφάσει τῶν πολλῶν βασιλείων ἄμικτον τῶν ἔθνων πρὸς ἄλληλα, χαλεπώτερον γένηται τοῖς ἀποστόλοις τοῦ Ἰησοῦ τὸ ποιῆσαι, ὅπερ προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, εἰπὼν “πορευθέντες⁽³⁾ μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.” Καὶ σαφές γε, ὅτι κατὰ τὴν Αὐγούστου βασιλείαν ὁ Ἰησοῦς γεγέννηται, 20 τοῦ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, ὀμαλίσαντος διὰ μιᾶς βασιλείας τοὺς πολλοὺς τῶν ἐπὶ γῆς. Ἦν δὲ ἂν ἐμπόδιον τοῦ νεμηθῆναι τὴν Ἰησοῦ διδασκαλίαν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὸ, πολλὰς εἶναι βασιλείας· οὐ μόνον διὰ τὰ προειρημένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι στρατεύεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν πατρίδων πολεμεῖν τοὺς πανταχοῦ· ὅ, τι ἐγένετο πρὸ τῶν Αὐγούστου χρόνων, καὶ ἔτι γε ἀνωτέρω· ὅτε γε χρεία ἦν, ὡς Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων εἶναι πόλεμον, οὕτω καὶ ἐτέρων πρὸς ἐτέρους. Πῶς οὖν οἷόν τε ἦν τὴν εἰρηνικὴν ταύτην διδασκαλίαν, καὶ μηδὲ ἐχθροὺς ἐπιτρέπουσαν ἀμύνεσθαι, κρατῆσαι· εἰ μὴ τὰ τῆς 30 οἰκουμένης τῇ Ἰησοῦ ἐπιδημία μετεβέβλητο πανταχοῦ ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον;

(1) Deest κἀν in omnibus MSS. R.

(2) Psalm. lxxii. 7 (lxxi.)

(3) Matth. xxviii. 19.

31. Μετὰ ταῦτα Χριστιανοῖς ἐγκαλεῖ, ὡς “σοφίζομένοις ἐν τῷ λέγειν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι αὐτολόγον.” Καὶ οἶεται γε κρατύνειν τὸ ἔγκλημα· ἐπεὶ “λόγον ἐπαγγελλόμενοι υἱὸν εἶναι τοῦ θεοῦ, ἀποδείκνυμεν οὐ λόγον καθαρὸν καὶ ἅγιον, ἀλλὰ ἄνθρωπον ἀτιμότερον⁽¹⁾ ἀπαχθέντα καὶ ἀποτυμπανισθέντα.” Καὶ περὶ τούτου δ' ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὡς ἐν ἐπιτομῇ, πρὸς τὰς Κέλσου κατηγορίας εἴρηται· ἐν οἷς ἀπεδείκνυτο ὁ πάσης κτίσεως πρῶτότοκος⁽²⁾ ἀνειληφῶς σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνθρωπίνην· καὶ ὅτι ὁ θεὸς ἐνετείλατο περὶ τῶν τοσοῦτων ἐν κόσμῳ, καὶ
 10 ἐκτίσθη· καὶ ὅτι ὁ τὴν ἐντολὴν λαβὼν ὁ θεὸς λόγος ἦν. Καὶ ἐπεὶ Ἰουδαῖός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ ταῦτα λέγων· οὐκ ἀτόπως χρῆσόμεθα τῷ “ἐξαπέστειλε⁽³⁾ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ ἐρρύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν” οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν. Ἐγὼ δὲ καὶ πολλοῖς Ἰουδαίοις καὶ σοφοῖς γε ἐπαγγελλομένοις εἶναι συμβαλὼν, οὐδενὸς ἀκήκοα ἐπαινοῦντος τὸ, λόγον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ Κέλσος εἴρηκε· καὶ τοῦτο περιάπτων τῷ τοῦ Ἰουδαίου προσώπῳ, λέγοντος· “ὡς εἶ γε ὁ λόγος ἐστὶν ὑμῖν υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐπαινοῦμεν.”

20 32. Προεῖρηται δ' ἡμῖν, ὅτι οὗτ' ἀλαζῶν, οὔτε γόης δύναται εἶναι ὁ Ἰησοῦς· διὸ οὐκ ἀναγκαῖον ἐπαναλαμβάνειν τὰ εἰρημένα, ἵνα μὴ πρὸς τὰς ταυτολογίας Κέλσου καὶ ἡμεῖς ταυτολογῶμεν. Ἐγκαλῶν δὲ τῇ γεεαλογίᾳ, τὰ μὲν καὶ παρὰ Χριστιανοῖς ζητούμενα, καὶ ὑπὸ τινῶν ὡς ἐγκλήματα προσαγόμενα τῇ διαφωνίᾳ τῶν γεεαλογιῶν, οὐδαμῶς ὠνόμασεν· οὐ γὰρ ἤδει ὁ ὡς ἀληθῶς ἀλαζῶν Κέλσος, καὶ ἐπαγγελλόμενος εἶδέναι πάντα τὰ Χριστιανῶν, φρονίμως ἐπαπορῆσαι τῇ γραφῇ. Φησὶ δὲ “ἀπηθαδῆσθαι τοὺς γεεαλογήσαντας ἀπὸ τοῦ πρώτου φύντος καὶ τῶν ἐν Ἰουδαίοις βασιλέων
 30 τὸν Ἰησοῦν” καὶ οἶεται τι εἰσφέρειν γενναῖον, ὅτι “οὐκ ἂν ἡ τοῦ τέκτονος γυνὴ τηλικούτου γένους τυγχάνουσα ἡγνούει.” Τί γὰρ τοῦτο πρὸς τὸν λόγον; Ἔστω, ὅτι οὐκ ἡγνούει. Τί λυπεῖ τὰ προκείμενα; Ἀλλὰ ἀγνοεῖτω· πόθεν, ὅτι ἡγνούει,

(1) Quatuor Codd. MSS. Regius, Basileensis, et duo Anglicani: ἀτιμότερα. R.

(2) Coloss. i. 15.

(3) Psalm. cvii. 20 (cvi.)

οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου; καὶ οὐκ ἀνήγετο αὐτῆς τὸ γένος ἐπὶ τοὺς ἐν Ἰουδαίῳ βασιλεύσαντας; Ἡ ἀναγκαῖον οἶεται ὁ Κέλσος τοὺς πενεστέρους ἐκ πάντων πενεστέρων προγόνων γεγενῆσθαι, ἢ τοὺς βασιλεῖς ἐκ βασιλέων; Διατρίβειν οὖν περὶ τὸν λόγον δοκεῖ μοι εἶναι μάταιον· φανεροῦ ὄντος, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἐκ πλουσιῶν καὶ ἐνδόξων γεγόνασι τινες, τῆς Μαρίας πενέστεροι· καὶ ἐξ ἀσημοτάτων, ἡγούμενοι ἐθνῶν καὶ βασιλεῖς.

33. “Τί δέ, φησὶ, καὶ γενναῖον ἔδρασεν οἶον θεός, καταφρονῶν ἀνθρώπων, καὶ διαγελῶν καὶ παίζων τὸ συμβαῖνον, 10 ὁ Ἰησοῦς;” Πυθθανομένῳ δὴ αὐτῷ πόθεν ἂν ἀποκρινοίμεθα, κἂν ἔχωμεν παριστάνειν τὸ γενναῖον καὶ τὸ παράδοξον ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτῷ, ἢ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων, ὅτι ἡ γῆ ἐσεισθη⁽¹⁾, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἠνεψύθη, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω, καὶ σκοτία ἐγένετο ἐν καιρῷ ἡμέρας τοῦ ἡλίου ἐκλιπόντος; Ἄλλ’ ἐὰν πιστεῖν μὲν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Κέλσος, ὅπου κατηγορεῖν καὶ⁽²⁾ Χριστιανῶν οἶεται, ἀπιστῆ δὲ ἐπὶ τῶν συνιστάντων τὴν ἐν Ἰησοῦ θεϊότητα, φήσομεν αὐτῷ· ὦ οὔτος, ἢ πᾶσιν ἀπίσται, καὶ μὴδ’ ἐγκαλεῖν νόμιζε· ἢ πιστεῶν πᾶσι, θαύμαζε 20 θεοῦ λόγον ἐνανθρωπήσαντα, καὶ ὄλον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ὠφελῆσαι βουληθέντα. Γενναῖον δ’ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ τὸ, μέχρι σήμερον θεραπεύεσθαι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, οὗς ὁ θεὸς βούλεται. Περὶ δὲ τῆς ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος ἐκλείψεως, οὗ βασιλεύοντος καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶοικεν ἐσταυρῶσθαι, καὶ περὶ τῶν μεγάλων τότε γενομένων σεισμῶν τῆς γῆς, ἀνέγραψε καὶ Φλέγων ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ, ἢ τῷ τεσσαρεσκαιδεκάτῳ, οἶμαι τῶν Χρονικῶν.

34. Παίζων δ’, ὡς οἶεται, τὸν Ἰησοῦν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, εἰδέναι ἀναγέγραπται τὸν Εὐριπίδου Βάκχον 30 λέγοντα·

Λύσει⁽³⁾ μ’ ὁ δαίμων αὐτὸς, ὅταν ἐγὼ θέλω.

(1) Matth. xxvii. 51, 52 coll. Luc. xxiii. 44, 45. L.

(2) Dele καί, vel ejus loco lege: τῶν, vel potius ante καί, adde: Ἰησοῦ. R.

(3) Euripid. Bacch. vers. 426.

Οὐ πάνυ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι τὰ Ἑλλήνων φιλολογοῦσι. Ἄλλ' ἔστω, τινὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ φιλόλογον οὕτω γεγονέναι· πῶς οὖν ὁ Ἰησοῦς, ἐπεὶ μὴ ἔλυσεν αὐτὸν δεδεμένον, οὐδὲ ἐδύνατο λῦσαι; Ἡ⁽¹⁾ γὰρ ἐκ⁽²⁾ τῶν ἐμῶν γραφῶν πιστεύτω, ὅτι καὶ Πέτρος⁽³⁾ δεδεμένος ἐν φυλακῇ, ἀγγέλου λύσαντος τοὺς δεσμούς, ἐξῆλθε καὶ Παῦλος⁽⁴⁾ μετὰ τοῦ Σίλα ἐν Φιλίπποις τῆς Μακεδονίας ὑπὸ ξύλον δεδεμένος, ἐλύθη θείᾳ δυνάμει· ὅτε καὶ θύραι τῆς φυλακῆς ἠνοιχθησαν. Ἄλλ' εἰκός, ὅτι ταῦτα γελᾷ ὁ Κέλσος, ἧ καὶ οὐδαμῶς ἀνέγνω τὴν ἱστορίαν· ἔδοξε γὰρ ἂν
10 λέγειν πρὸς αὐτὴν, ὅτι καὶ γοήτῆς τινες ἐπαθαίεις δεσμούς λύουσι, καὶ θύρας ἀνοίγουσιν· ἵνα κοινοποιήσῃ τὰ τῶν γοήτων πρὸς τὰ παρ' ἡμῖν ἱστορούμενα. “Ἄλλ',⁽⁵⁾ οὐδ' ὁ καταδικάσας, φησὶν, αὐτὸν ἔπαθέ τι, οἷον ὁ Πενθέυς, μανεῖς ἧ σπαραχθεῖς.” Οὐκ οἶδε δ', ὅτι οὐχ οὕτω Πίλατος ἦν καταδικάσας αὐτὸν, ὅς γε “ἦδει,⁽⁶⁾ ὅτι διὰ φθόρον παρέδωκεν αὐτὸν” οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς τὸ Ἰουδαίων ἔθνος· ὅπερ καταδεδικάσται ὑπὸ θεοῦ σπαραχθὲν καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, ὑπὲρ τὸν Πενθέως σπαραγμὸν διασπαρέν. Διὰ τί δὲ καὶ ἐκὼν παρεπέμψατο τὰ περὶ τῆς γυναικὸς Πιλᾶτου, ἑωρακίας
20 ὄναρ, καὶ οὕτω κεινημένης ὑπ' αὐτοῦ, ὡς προσπέμψαι τῷ ἀνδρὶ, καὶ λέγειν· “μηδέν⁽⁷⁾ σοι καὶ⁽⁸⁾ τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ τῷ δικαίῳ· σήμερον γὰρ κατ' ὄναρ πολλὰ ἔπαθον δι' αὐτόν;” Πάλιν τε· αὐ, σιωπῶν τὰ ἐμφαίνοντα τὴν τοῦ Ἰησοῦ θεϊότητα, ὁ Κέλσος ὀνειδίζει ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, παρατιθέμενος⁽⁹⁾ τοὺς ἐμπαίξαντας αὐτῷ, καὶ φοινικίδα περιθέντας, καὶ τὸν ἐξ ἀκανθῶν στέφανον, καὶ τὸν ἐν τῇ χειρὶ κάλαμον. Πόθεν οὖν, ὦ

(1) Boherellus mavult: ἧ γὰρ, sane, profecto. R.

(2) Quietus legit: ἐκ τῶν ἡμετέρων, et suspicatur ex compendio mendum natum, quod admodum est verisimile. R.

(3) Act. xii. 7.

(4) Act. xvi. 24—26.

(5) Euseb. Lib. II. Hist. Eccles. cap. 7. R.

(6) Matth. xxvii. 18.

(7) Matth. xxvii. 19.

(8) Codd. Regius et Basileensis: καὶ τῷ δικαίῳ τούτῳ. R.

(9) Matth. xxvii. 28, 29.

Κέλσε, ταῦτα μεμάθηκας, ἢ ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων; Ἄρ' οὖν σὺ μὲν ἑώρας ταῦτα ὀνειδισμοῦ ἄξια· οἱ δ' ἀναγράφοντες αὐτὰ οὐ κατενόουν, ὅτι σὺ μὲν καταγελάσῃ, καὶ οἱ σοι παραπλήσιοι ἄλλοι δὲ παράδειγμα λήψονται τοῦ καταφρονεῖν γελώντων, καὶ χλευαζόντων ἐπὶ εὐσεβείᾳ τὸν δι' αὐτὴν ἐτοιμῶς ἀποθανόντα; Μᾶλλον οὖν θαύμαζε αὐτῶν τὸ φιλάληθες, καὶ τοῦ ταῦτα ἐκουσίως παθόντος ὑπὲρ ἀνθρώπων, καὶ μετὰ πάσης ἀνεξικακίας καὶ μακροθυμίας αὐτὰ ὑπομείναντος. Οὐ γὰρ ἀνεγγέγραπτο, ὅτι ὠδύρατο, ἢ τι ἀγεννὲς ἐκ τοῦ καταδεδι- κάσθαι ἔπαθεν, ἢ ἐφθέγγετο.

IO

35. Πρὸς δὲ τό· “τί οὐκ εἰ μὴ πρόσθεν, ἀλλὰ νῦν γοῦν θεῖόν τι ἐπιδέικνυται, καὶ τῆς αἰσχύνης ταύτης ἑαυτὸν ῥύεται, καὶ τοὺς ὑβρίζοντας εἰς ἑαυτὸν τε καὶ τὸν πατέρα δικαιοί;”⁽¹⁾ λεκτέον, ὅτι τὸ παραπλήσιόν ἐστιν εἰπεῖν καὶ πρὸς Ἑλληνας, πρόνοιαν εἰσάγοντας καὶ θεοσημείας παραδεχομένους γενέσθαι, τί δήποτε τοὺς ἐνυβρίζοντας⁽²⁾ τῷ θεῷ, καὶ ἀναιροῦντας πρόνοιαν, οὐ κολάζει ὁ θεός; Ὡς γὰρ αἱ ἀπολογήσονται πρὸς ταῦτα Ἕλληνες, καὶ ἡμεῖς τὰ ὅμοια, ἢ καὶ κρείττονα ἐροῦμεν. Γέγονε δὲ καὶ θεοσημία τις ἐξ οὐρανοῦ, ὁ ἐκλιπὼν ἥλιος, καὶ τὰ λοιπὰ παράδοξα, ἐμφανίζοντα ὅτι θεῖόν τι καὶ πλεῖον τῶν πολλῶν εἶχεν ὁ σταυρωθεῖς.

36. Εἰτά φησιν ὁ Κέλσος⁽³⁾ “τί καὶ ἀνασκολοπιζομένου τοῦ σώματος ποῖος ἰχώρ,

— — οἷός περ τε ῥέει μακάρεσσι θεοῖσιν;”⁽⁴⁾

Ἐκεῖνος μὲν οὖν παίζει· ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῶν σπουδαίων εὐαγγελίων, κἂν μὴ Κέλσος βούληται, παραστήσομεν· ὅτι ἰχώρ μὲν ὁ μυθικός καὶ Ὀμηρικός οὐκ ἔρρευσεν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ σώματος· ἤδη δ' αὐτοῦ ἀποθανόντος, εἰς⁽⁵⁾ “τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξε, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Καὶ ὁ ἑωρακῶς μεμαρτύρηκε, καὶ ἀληθινὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ μαρ-

(1) Boherellus legit διείζει. R.

(2) Codd. Regius et Basileensis: ὑβρίζοντας τὸ θεῖον. Duo Codd. Anglicani: ἐνυβρίζοντας τὸ θεῖον.” R.

(3) Libri antea editi, τί φησι καὶ. Sed cum istud, φησι, absit a MS. Regio, et redundet, expungendum duximus. R.

(4) Iliad. Lib. v. vers. 340.

(5) Ev. Joann. xix. 34, 35.

τυρία· κάκεινος οἶδεν, ὅτι ἀληθῆ λέγει.” Τῶν μὲν οὖν ἄλλων νεκρῶν σωμάτων τὸ αἷμα πήγνυται, καὶ ὕδωρ καθαρὸν οὐκ ἀπορρέει· τοῦ δὲ κατὰ τὸν Ἰησοῦν νεκροῦ σώματος, τὸ παράδοξον, καὶ περὶ τὸ νεκρὸν σῶμα ἦν αἷμα καὶ ὕδωρ ἀπὸ τῶν πλευρῶν προχυθέν. Εἰ δ' εἰς μὲν τὸ κατηγορεῖν Ἰησοῦ καὶ Χριστιανῶν φέρων ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου οὐδὲ καλῶς ἐρμηνευόμενας λέξεις, σιωπῶν δὲ τὰ παριστάντα τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἀκούειν βούλεται τὰς θεοσημείας· ἀναγνώτω τὸ εὐαγγέλιον, καὶ ὁράτω, ὅτι καὶ ὁ ἑκατοντάρχης, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ
 10 τηροῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἰδόντες τὸν σεισμόν, καὶ τὰ γινόμενα, ἐφοβήθησαν σφόδρα, λέγοντες· “θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.”⁽¹⁾

37. Μετὰ ταῦθ' ὁ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἐκλαβὼν λέξεις, ὧν κατηγορεῖν νομίζει, τὸ ὄξος καὶ τὴν χολὴν ὀνειδίζει τῷ Ἰησοῦ, ὡς “χανδὸν ἐπὶ τὸ πιεῖν ὠρμημένῳ, καὶ⁽²⁾ μὴ διακαρτερήσαντι τὴν δίψαν ὡς καὶ ὁ τυχὼν ἀνθρώπος πολλάκις διακαρτερεῖ.” Καὶ τοῦτο ἰδίᾳ⁽³⁾ μὲν ἐν τροπολογία τυγχάνει διηγήσεως· νῦν δὲ κοινοτέρας ἀν τοιαύτης ἀποκρίσεως πρὸς τὰ ἐπισημασμένα ἔχοιτο τὸ λεγόμενον, ὅτι καὶ περὶ τούτου προφήται προεῖπον. Γέγραπται γὰρ ἐν ἐξηκοστῷ καὶ ὀγδόῳ
 20 ψαλμῷ ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ· “καὶ⁽⁴⁾ ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολὴν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος.” ἢ λεγέτωσαν Ἰουδαῖοι, τίς ἐστὶν ὁ ἐν τῷ προφήτῃ ταῦτα λέγων, καὶ παραστησάτωσαν ἀπὸ τῆς ἱστορίας τὸν ἀνεληφότα εἰς τὸ βρῶμα ἑαυτοῦ χολὴν, καὶ ποτισθέντα ὄξος. Ἡ καὶ τολμησάτωσαν λέγειν, ὅν οἴονται ἐπιδημήσειν Χριστὸν μέλλειν ἐν τούτοις γίνεσθαι· ἵν' ἡμεῖς εἴπωμεν· τί οὖν λυκεῖ ἤδη γεγονέναι τὸ προφητευθέν; ὅπερ καὶ αὐτὸ πρὸ τοσοῦτων
 30 λεχθέν χρόνων, ἱκανόν ἐστι μετὰ τῶν ἄλλων προφητικῶν προγνώσεων κινῆσαι τὸν εὐγνωμόνως ὄλα τὰ πράγματα ἐξετάζοντα, πρὸς τὸ συγκαταθέσθαι ὡς Χριστῷ προφητευθέντι καὶ υἱῷ τοῦ θεοῦ τῷ Ἰησοῦ.

(1) Luc. xxiii. 47.

(2) Verba: καὶ μὴ—πολλάκις διακαρτερεῖ, in antea editis (v. o. edd. Spenc.) omissa restituunt omnes Codd. MSS. R.

(3) Boherellus: “Malim: ἰδίᾳ.”

(4) Psalm. lxi. 21 (lxviii.)

38. Μετὰ ταῦτά φησιν ἔτι πρὸς ἡμᾶς ὁ Ἰουδαῖος·
 “Ταῦτ’ οὖν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, ὡ πιστότατοι, διότι τοῦτον οὐ
 νομίζομεν θεόν, οὐδὲ συντιθέμεθα ὑμῖν, ὅτι ἐπ’ ἀνθρώπων ὠφε-
 λεία ταῦτα ὑπέμεινεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς κολάσεων καταφρονῶμεν;”
 Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι ἐγκαλοῦμεν Ἰουδαίοις, ἐντρα-
 φεῖσι νόμῳ καὶ προφήταις τοῖς Χριστὸν προκαταγγέλλουσι,
 ἐπεὶ μήτε τὰ προσαγόμενα αὐτοῖς ὑφ’ ἡμῶν εἰς ἀπόδειξιν περὶ
 τοῦ τοῦτον εἶναι τὸν Χριστὸν λύουσιν, ἀπολογίαὶν ποριζόμενοι
 τοῦ μὴ πιστεύειν, τὴν λύσιν· μήτε ὡς μὴ λύοντες πιστεύουσι
 τῷ προφητευθέντι, ἐναργῶς παραστήσαντι ἐν τοῖς μαθητεῖ- 10
 σασιν αὐτῷ, καὶ μετὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνσωματώσεως ἑαυτοῦ,
 ὅτι ἐπ’ ἀνθρώπων ὠφελεία ταῦθ’ ὑπέμεινε· σκοπὸν ἔχων τῆς
 πρώτης ἐπίδημίας οὐχὶ κρίνειν τὰ ἀνθρώπων, καὶ⁽¹⁾ πρὸ τοῦ
 διδάξαι καὶ μαρτύρασθαι περὶ τῶν πρακτέων καὶ μὴ τοὺς μὲν
 πονηροὺς κολάζειν, τοὺς δ’ ἀγαθοὺς σώζειν, ἀλλὰ σπείρειν
 παραδόξως τὸν ἑαυτοῦ λόγον, καὶ μετὰ τινος δυνάμεως θειο-
 τέρας, παντὶ τῷ ἀνθρώπων γένει, ὡς οἱ προφῆται καὶ ταῦτα
 παρέστησαν. Ἔτι δ’ ἐγκαλοῦμεν αὐτοῖς, ἐπεὶ τὴν ὑπάρ-
 χουσαν⁽²⁾ δύναμιν ἐπιδεικνυμένην οὐκ ἐπίστευσαν, ἀλλ’ ἐν Βεελ-
 ζεβούλ⁽³⁾, τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, εἰρήκασιν τοὺς δαίμονας 20
 αὐτὸν ἀποβεβληκέναι τῆς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς. Ἐγκαλοῦ-
 μεν δ’ ὅτι καὶ τὸ φιλόανθρωπον αὐτοῦ, μὴ ὑπερορῶντος οὐ
 μόνον πόλιν, ἀλλ’ οὐδὲ κώμην τινὰ τῆς Ἰουδαίας, ἵνα πανταχοῦ
 ἀπαγγείλῃ τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, διαβάλλοντες, πλάνην
 κατηγοροῦσιν αὐτοῦ ὡς ἀλωμένου, καὶ ἀλύοντος ἐν ἀγενεῖ
 σώματι. Οὐ γὰρ ἀγεννὲς τὸ τοσοῦτους ὑπομείναι ὑπὲρ ὠφε-
 λείας τῶν πανταχοῦ ἀκούειν δυναμένων πόνους.

39. Πῶς δ’ οὐκ ἀντικρὺς ψεῦδος τὸ ὑπὸ τοῦ παρὰ τῷ
 Κέλσῳ Ἰουδαίου λεγόμενον, ὅτι “μηδένα πείσας μέχρι ἔζη,
 ὄγε⁽⁴⁾ μηδὲ τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἐκολάσθη καὶ τοιαῦτα ὑπέ- 30

(1) Boherell. non male: “Dele καί,” Russus vero: “Vel delendum istud καί, vel expungendum sequens: καὶ μή.” L.

(2) Boherellus, cui Russus adstipulatur: “Forte legendum: ὑπερχουσαν. Nil tamen mutō.” L.

(3) Matth. xii. 24.

(4) Sic omnes MSS. (itemq. edd. Spenc. ad marg.) exceptis Anglicanis, qui

μεινε;" Πόθεν γὰρ ὁ φθόνος ὑπὸ τῶν παρὰ Ἰουδαίους ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων καὶ γραμματέων ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ, ἢ ἐκ τοῦ πλήθους πειθόμενα ἀκολουθεῖν αὐτῷ καὶ εἰς τὰς ἐρημίας, κρατούμενα οὐ μόνον ὑπὸ τῆς τῶν λόγων αὐτοῦ ἀκολουθίας, ἀρμόζοντα τοῖς ἀκούουσιν αἰεὶ λέγοντος, ἀλλὰ καὶ ταῖς δυνάμεσιν ἐκπλήττοντος τοὺς μὴ τῆ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀκολουθίᾳ πιστεύοντας; Πῶς δ' οὐκ ἀντικρὺς ψεῦδος, ὅτι "οὐδὲ τοὺς ἑαυτοῦ ἔπεισε μαθητὰς," τοὺς παθόντας μὲν ἀνθρώπινόν τι ἀπὸ δειλίας τότε,—οὐδέπω γὰρ ἦσαν πρὸς ἀνδρίαν ἡκο-
 10 νημένοι—, οὐ μὴν τὰ κριθέντα αὐτοῖς ὡς περὶ Χριστοῦ ἀποθεμένους; Ὁ μὲν γὰρ Πέτρος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι συναισθόμενος οἱ γέγονε κακῶν "ἐξελθὼν ἔξω, ἔκλαυσε πικρῶς" οἱ δὲ λοιποὶ πεπληγότες ὑπὸ τῆς ἐπ' αὐτῷ ἀθυμίας, ἔτι γὰρ αὐτὸν ἐθαύμαζον, ἐβεβαιώθησαν⁽¹⁾ διὰ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ πρὸς τὸ πιστεῦναι ἔτι μᾶλλον καὶ βεβαιότερον παρὰ τὸ πρότερον, ὅτι υἱὸς ἦν τοῦ θεοῦ.

40. Καὶ ἀφιλόσοφον δέ τι παθὼν ὁ Κέλσος, τὴν ἐν ἀνθρώποις ὑπεροχὴν οὐκ ἐν λόγῳ σωτηρίας καὶ ἤθει καθαρῶ φαντάζεται εἶναι, ἀλλὰ ἐν τῷ παρὰ τὴν ὑπόθεσιν οὐ ἀνείληφε
 20 προσώπου ποιῆσαι, καὶ ἀνειληφότα τὸ θνητὸν μὴ ἀποθανεῖν· ἢ ἀποθανεῖν μὲν, οὐχὶ δὲ θάνατον, τὸν δυνάμενον παράδειγμα γενέσθαι τοῖς καὶ⁽²⁾ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου εἰσομένοις ὑπὲρ εὐσεβείας ἀποθνήσκειν, καὶ παρρησιάζεσθαι ἐν αὐτῇ πρὸς τοὺς ἐσφαλμένους ἐν τῷ περὶ εὐσεβείας καὶ ἀσεβείας τόπῳ· καὶ νομίζοντας τοὺς μὲν εὐσεβεῖς εἶναι ἀσεβεστάτους, τοὺς δὲ πλανωμένους περὶ θεοῦ, καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ θεῷ ἐφαρμόζοντας τὴν περὶ αὐτοῦ ἀδιάστροφον ἔννοιαν, ὑπολαμβάνοντας εἶναι εὐσεβεστάτους· καὶ μάλιστα ὅτε καὶ ἐπὶ τὸ ἀναιρεῖν ὁρμῶσι τοὺς τῆ ἐναργείᾳ τοῦ ἐνὸς καὶ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ ἑαυτοὺς
 30 ὄλη ψυχῇ μέχρι θανάτου ἐπιδεδωκότας.

41. Ἐτι δ' ἐγκαλεῖ τῷ Ἰησοῦ ὁ Κέλσος διὰ τοῦ Ἰου-

cum Spencero (in textu) habent: *ὅτι μηδέ*. Gelenius interpres legebat: *μέχρι ἔσθ*, οὐδὲ τοὺς ἑαυτοῦ, κ.τ.λ. Quam lectionem seqq. confirmant. R.—Boherellus: "Dele hic *ὅτι*, natum ex seqq." L.

(1) Luc. xxiv. 30—34 coll. ev. Joann. xx. 19—28. L.

(2) Lego: *καὶ ἀπ' αὐτοῦ*, κ.τ.λ. R.

δαϊκῶ πρόσωπου, ὡς “ μὴ δείξαντι ἑαυτὸν πάντων δὴ κακῶν
καθαρεύοντα.” Ποίων δὴ κακῶν, λεγέτω ὁ Κέλσος, οὐκ
ἔδειξεν ἑαυτὸν καθαρεύοντα ὁ Ἰησοῦς; Εἰ μὲν γὰρ τῶν κυρίως
κακῶν λέγει αὐτὸν μὴ κεκαθαρευκένας· παραστησάτω ἐναργῶς
κακίας ἔργον ἐν αὐτῷ. Εἰ δὲ κακὰ νομίζει πενίαν καὶ σταυρὸν,
καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀτόπων ἀνθρώπων ἐπιβουλὴν· δῆλον ὅτι καὶ
Σωκράτει φησὶ κακὰ συμβεβηκέναι, μὴ⁽¹⁾ δυνθέντι ἑαυτὸν
ἀποδείξει καθαρὸν ἀπὸ τῶν κακῶν. ὅσος δὲ καὶ ἄλλος
χορὸς πενήτων ἐστὶ παρ’ Ἑλλησι φιλοσοφησάντων, καὶ
ἐκούσιον πενίαν ἀναδεξαμένων, καὶ οἱ πολλοὶ Ἑλλήνων ἴσασι 10
ἐκ τῶν ἀναγραφέντων, περὶ μὲν Δημοκρίτου μηλόβοτον ἐά-
σαντος τὴν οὐσίαν· περὶ δὲ Κράτητος ἑαυτὸν ἐλευθερώσαντος,
διὰ τοῦ τοῖς Θηβαίοις χαρίσασθαι τὸ ὑπὲρ πάσης τῆς κτήσεως
πραθείσης δοθὲν αὐτῷ ἀργύριον. ἀλλὰ καὶ Διογένης δι’
ὑπερβάλλουσαν εὐτέλειαν πίθον ᾤκει, καὶ παρ’ οὐδενὶ τῶν
νοῦν ἐχόντων κἂν μέτριον τούτου γε χάριν Διογένης ἐν
κακοῖς ἦν.

42. Ἔτι δὲ, ἐπεὶ “ βούλεται μηδὲ ἀνεπίληπτον γε-
γονένας τὸν Ἰησοῦν” ὁ Κέλσος· παραστησάτω, τίς τῶν
ἀρεσκομένων τῷ λόγῳ αὐτοῦ τὸ ἀληθῶς ἐπίληπτον τοῦ Ἰησοῦ 20
ἀνέγραψεν ἢ, εἰ μὴ ἀπὸ τούτων αὐτοῦ κατηγορεῖ ὡς ἐπι-
λήπτου, δεικνύτω, πόθεν μαθὼν οὐκ ἀνεπίληπτον αὐτὸν εἶρηκεν.
Ἐποίησε μὲν οὖν ἃ ἐπηγγείλατο πιστὰ δι’ ὧν ὠφέλησε τοὺς
προσέχοντας αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς. Καὶ αἰεὶ ὀρῶντες πληρούμενα
τὰ εἰρημένα ὑπ’ αὐτοῦ πρὶν γένηται, τὸ κηρυχθῆναι⁽²⁾ τὸ
εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ· καὶ πορευθέντας⁽³⁾ αὐτοῦ
τοὺς μαθητὰς εἰς πάντα τὰ ἔθνη τὸν λόγον αὐτοῦ κατηγγελ-
κέναι· ἔτι δὲ περὶ τοῦ ἐπὶ ἡγεμόνας⁽⁴⁾ καὶ βασιλεῖς ἀχθή-
σεσθαι μέλλειν, δι’ οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν, ἢ τὴν διδασκαλίαν
αὐτοῦ· τεθήκαμεν αὐτὸν, καὶ ὁσημέραι βεβαιούμεν τὴν εἰς 30
αὐτὸν πίστιν. Οὐκ οἶδα ὃ ἀπὸ ποίων μειζόνων καὶ ἐναρ-
γεστέρων ἐβούλετο αὐτὸν πιστὰ ποιῆσαι τὰ προειρημένα ὁ
Κέλσος· εἰ μὴ ἄρα, ὡς φαίνεται, μὴ ἐπιστάμενος τὸν λόγον

(1) Cod. Regius: μὴ ἀποδείξαντι ἑαυτὸν καθαρὸν. B.

(2) Matth. xxiv. 14.

(3) Matth. xxviii. 19.

(4) Matth. x. 18.

τὸν Ἰησοῦν ἄνθρωπον γενόμενον, ἐβούλετο μηδὲν ἀνθρώπινον παθεῖν, μηδὲ γενέσθαι ἀνθρώποις παράδειγμα γενναῖον, περὶ τοῦ φέρειν τὰ συμβαίοντα· κἂν οἴκτιστα τῷ Κέλσῳ ταῦτ' εἶναι δοκῆ, καὶ ἐπονειδιστότατα, ἐπεὶ πόνον μὲν τὸ μέγιστον οἶδε τῶν κακῶν, ἡδονὴν δὲ τὸ τέλειον ἀγαθόν· ὅπερ οὐδεὶς τῶν πρόνοιαν εἰσαγόντων φιλοσόφων, καὶ ἀνδρίαν ὁμολογούντων εἶναι ἀρετὴν, καὶ καρτερίαν, καὶ μεγαλοψυχίαν, παρεδέξατο. Οὐ διέβαλεν οὖν τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ὁ Ἰησοῦς δι' ὧν ὑπέμεινε· ἀλλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς ἀνδρίαν ἀποδέξασθαι βουλομένους
 10 ἐκράτνε, καὶ ἐν τοῖς διδαχθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ τὸ μὲν κυρίως καὶ ἀληθῶς ζῆν τὸ μακάριον οὐκ εἶναι ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐν τῷ καλουμένῳ κατὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ μέλλοντι αἰῶνι· τὸ δ' ἐν τῷ ἐνεστώτι αἰῶνι λεγομένῳ ζῆν συμφορὰν εἶναι, ἣ ἀγῶνα τὸν πρῶτον καὶ μέγιστον τῆς ψυχῆς.

43. Μετὰ ταῦτα δὲ λέγει πρὸς ἡμᾶς, ὅτι “οὐ δῆπου φήσετε περὶ αὐτοῦ, ὅτι μὴ κείσας τοὺς ὧδε ὄντας, ἐστέλλετο εἰς ἄδου κείσων τοὺς ἐκεῖ.” Κἂν μὴ βούληται οὖν, τοῦτό φαμεν, ὅτι καὶ ἐν σώματι ὧν οὐκ ὀλίγους ἔπεισεν, ἀλλὰ τοσοῦτους, ὡς διὰ τὸ πλῆθος τῶν πειθόμενων ἐπιβουλευθῆναι
 20 αὐτόν· καὶ γυμνῆ⁽¹⁾ σώματος γενόμενος ψυχῇ, ταῖς γυμναῖς σωμάτων ὁμίλει ψυχαῖς, ἐπιστρέφων κακείνων τὰς βουλομένας πρὸς αὐτόν, ἣ ἄς ἑώρα, δι' οὓς ἴδει αὐτὸς λόγους, ἐπιτηδειοτέρας.

44. Ἐξῆς δὲ τούτοις οὐκ οἶδ' ὅπως σφόδρα εὔθετος λέγει, ὅτι “εἴπερ ἀτόπους ἀπολογίας εὐρίσκοντες, ἐφ' αἷς καταγελάστως ἐξηκατήθητε, οἴεσθε ἀληθῶς ἀπολογεῖσθαι, τί κωλύει καὶ ἄλλους, ὅσοι καταγνωσθέντες κακοδαιμονέστερον ἀπήλλαξαν, μείζονας νομίζειν εἶναι καὶ θειοτέρους τούτους ἀγγέλους;” “Ὅτι δ' ἀντικρὺς καὶ σαφῶς οὐδὲν ὅμοιον ἔχει ὁ παθὼν
 30 τὰ ἀναγεγραμμένα Ἰησοῦς τοῖς κακοδαιμονέστερον ἀπαλλάξαι διὰ γοητείαν, ἣ ὅ, τι δὴ ποτε ἐγκλημα ἄλλο, παντὶ τῷ δῆλον. Οὐδὲ γὰρ δύναται τις παραστήσαι γοητῶν ἔργον ἐπιστρέψαν ψυχὰς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐν ἀνθρώποις ἀμαρτη-

(1) Mavult Guistus: καὶ γυμνῆ σώματος γενόμενος ψυχῇ, ταῖς γυμναῖς, κ.τ.λ. R. Cfr. i Petr. iii. 19.

μάτων, καὶ τῆς κατὰ τὴν κακίαν χύσεως. Ἐπεὶ δὲ καὶ λησταῖς αὐτὸν παραβαλὼν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖός φησιν, ὅτι “δύναίτο ἂν τις ὁμοίως ἀναισχυντῶν, καὶ περὶ ληστοῦ καὶ ἀνδροφόνου κολασθέντος εἰπεῖν, ὅτι οὗτός γε οὐχὶ ληστής, ἀλλὰ θεὸς ἦν· προεῖπε γὰρ τοῖς συλλήσταις, ὅτι κείσεται τοιαῦτα, οἷα δὴ πέπονθε.” Λέγοιτ’ ἂν πρῶτον μὲν, ὅτι οὐ παρὰ τὸ προειρηκέναι αὐτὸν ταῦτα κείσεσθαι, τοιαῦτα ὑπολαμβάνομεν περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅποια καὶ φρονούντες παρρησιαζόμεθα ἐν αὐτῷ ὡς ἀπὸ θεοῦ ἡμῖν κατεληλυθότι· δεύτερον δὲ καὶ ταῦτα λέγομεν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις προειρησθῆναι πως· 10 ἐπεὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη⁽¹⁾ ὁ θεὸς παρὰ τοῖς ἀνόμοις, ληστὴν μᾶλλον, τὸν διὰ στάσιν⁽²⁾ καὶ φόνον βληθέντα εἰς φυλακὴν, βουλομένοις ἀπολυθῆναι· τὸν δὲ Ἰησοῦν σταυρῶσαι· καὶ σταυρῶσασιν αὐτὸν μεταξὺ ληστῶν δύο. Καὶ αἰεὶ δ’ ἐν τοῖς γνησίοις μαθηταῖς καὶ μαρτυροῦσι τῇ ἀληθείᾳ ὁ Ἰησοῦς συσταυροῦται λησταῖς, καὶ τὴν αὐτὴν αὐτοῖς παρὰ ἀνθρώποις καταδίκην πάσχει. Καὶ φαμεν, ὅτι εἴπερ οὗτοι ὁμοίον τι λησταῖς ἔχουσιν, οἱ διὰ τὴν εἰς τὸν δημιουργὸν εὐσέβειαν, ἢ αὐτὴν εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν διαφυλάξωσιν κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίαν, πᾶσαν αἰκίαν καὶ πάντας θανάτους ἀναδεχόμενοι· 20 δῆλον ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὁ πατὴρ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, εὐλόγως ὑπὸ τοῦ Κέλσου ληστάρχαις παραβάλλεται. Ἄλλ’ οὗτ’ ἐκεῖνος κατὰ τὸ κοινωνικὸν ἀποθνήσκων, οὗθ’ οὗτοι δι’ εὐσέβειαν πάσχοντες ταῦτα, καὶ μόνοι πάντων ἀνθρώπων διὰ τὴν φανείσαν αὐτοῖς ὁδὸν τῆς εἰς τὸ θεῖον τιμῆς ἐπιβουλεύμενοι, οὐκ ἀδικῶς ἀναιροῦνται· οὗθ’ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἀσεβῶς ἐπεβουλεύθη.

45. Πρόσχες δὲ καὶ τῷ ἐπιπολαίῳ τοῦ περὶ τῶν τότε μαθητῶν Ἰησοῦ λόγου, ἐν ᾧ φησιν “εἶτα οἱ μὲν τότε ζῶντι αὐτῷ συνόντες, καὶ τῆς φωνῆς ἐπακούοντες αὐτοῦ, καὶ διδασκάλῳ 30 χρώμενοι, κολαζόμενον καὶ ἀποθνήσκοντα ὀρῶντες, οὔτε συναπέθανον, οὔτε ὑπεραπέθανον αὐτοῦ, οὐδὲ κολάσεων καταφρονεῖν ἐπέισθησαν· ἀλλὰ καὶ ἠρήσαντο εἶναι μαθηταί· νῦν δὲ ὑμεῖς

(1) Marc. xv. 28.

(2) Luc. xxiii. 19.

αὐτῷ συναποθνήσκετε.” Καὶ ἐν τούτοις δὲ τὸ μὲν ἔτι εἰσα-
 γομένοις τοῖς μαθηταῖς καὶ ἀτελεστέροις οὖσιν ἀμαρτηθὲν καὶ
 γεγραμμένον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις πιστεύει γεγονέναι, ἢ ἐγκαλῆ
 τῷ λόγῳ· τὸ δὲ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν αὐτοῖς κατορθωθὲν,
 παρρησιασαμένοις⁽¹⁾ ἐπὶ Ἰουδαίων, καὶ μυρία ὄσα πεπονθόσιν
 ὑπ’ ἐκείνων, καὶ τὸ τελευταῖον ἀποθανοῦσιν ὑπὲρ τῆς Ἰησοῦ
 διδασκαλίας, παρασιωπᾷ. Οὔτε γὰρ Ἰησοῦ ἐβουλήθη ἀκοῦσαι
 προλέγοντος τῷ Πέτρῳ “ὅταν⁽²⁾ δὲ γηράσης, ἐκτενεῖς τὰς
 χεῖράς σου,” καὶ τὰ ἐξῆς· ᾧ ἐπιφέρει ἡ γραφή· “τούτο δ’
 10 εἶπε, σημαίνων ποίῳ θανάτῳ δοξάσει τὸν θεόν” οὐθ’ ὅτι
 Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννου, ἀπόστολος ἀποστόλου ἀδελφός,
 ἀνῆρέθη⁽³⁾ ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου διὰ τὸν λόγον Χριστοῦ μαχαίρα.
 ἀλλ’ οὐδ’ ὄσα παρρησιαζόμενοι⁽⁴⁾ ἐπὶ τῷ λόγῳ πεποιήκασιν
 ὁ Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, καὶ ὡς “ἀπὸ⁽⁵⁾ προσώπου
 τοῦ συνεδρίου ἐξῆλθον μετὰ τὸ μαστιγωθῆναι, χαίροντες ὅτι
 κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι,” καὶ
 ὑπεραίροντες πολλὰ τῶν παρ’ Ἑλλήσιν ἱστορουμένων ἐπὶ τῇ
 καρτερίᾳ καὶ ἀνδρείᾳ τῶν φιλοσοφησάντων. Ἀρχῆθεν οὖν
 μάλιστα τοῦτο τοῦ Ἰησοῦ μάθημα ἐκρατύνητο παρὰ τοῖς
 20 ἀκούουσιν αὐτοῦ, διδάσκον καταφρονεῖσθαι μὲν τὸ ὑπὸ τῶν
 πολλῶν περιεπόμενον ζῆν, σπουδάζεσθαι δὲ τὸ παραπλήσιον
 τῷ ζῆν τοῦ θεοῦ ζῆν.

46. Πῶς δ’ οὐ ψεύδεται ὁ λέγων παρὰ τῷ Κέλσῳ
 Ἰουδαῖος, ὅτι “παρὼν δέκα ναύτας καὶ τελώνας τοὺς ἐξω-
 λεστάτους μόνους εἶλε, καὶ οὐδὲ τούτους ἅπαντας;” Σαφὲς
 γὰρ, ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι ὁμολογήσαιεν ἂν, ὅτι οὐ δέκα μόνους
 εἶλεν, οὐδὲ ἑκατὸν, οὐδὲ χιλίους· ἀλλ’ ἀθρόως ὅτε μὲν πέντε
 χιλιάδας, ὅτε δὲ τέσσαρας· καὶ ἐπὶ τοσοῦτόν γε εἶλεν, ὥστε
 καὶ εἰς τὰς ἐρημίας αὐτῷ ἀκολουθεῖν, τὰς μόνον χωρούσας
 30 ἀθρόον τι πλῆθος τῶν πιστευόντων τῷ θεῷ διὰ τοῦ Ἰησοῦ·
 ἐν αἷς οὐ μόνον λόγους, ἀλλὰ καὶ ἔργα αὐτοῖς ἐπεδείκνυτο.
 Ἀναγκάζει δ’ ἡμᾶς ταυτολογῶν τὸ παραπλήσιον αὐτῷ ποιεῖν·
 ἐπεὶ φυλασσόμεθα ὑπολαμβάνεσθαι ὑπερβαίνειν τινὰ τῶν

(1) Act. iv. 13.

(2) Ev. Joann. xxi. 18.

(3) Act. xii. 2.

(4) Act. xiii. 46.

(5) Act. v. 41.

παρ' αὐτῷ λεγομένων ἐγκλημάτων. Καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ τοίνυν λόγῳ καθ' ἣν ἔχομεν τάξιν τῆς γραφῆς, φησὶν “εἰ ζῶν μὲν αὐτὸς μηδένα ἔπεισεν, ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ πείθουσι οἱ βουλόμενοι τοσοῦτους· πῶς τοῦτο οὐχ ὑπεράτοπὸν ἐστὶ;” Δέον λέγειν ἀκολουθίαν σῶζοντα, ὅτι εἴπερ ἀποθανόντος αὐτοῦ πείθουσι, οὐχ ἀπαξιαπλῶς οἱ βουλόμενοι, ἀλλ' οἱ βουλόμενοι καὶ δυνάμενοι, τοὺς τοσοῦτους· πόσῳ μᾶλλον εὐλογον αὐτὸν, ἠνίκα τῷ βίῳ ἐπεδήμει, πολλαπλασίους καὶ δυνατωτέρῳ λόγῳ καὶ πράξεσι πεπεικέναι;

47. Ἐαυτῷ δὲ λαμβάνει ὡς ἡμετέραν ἀπόκρισιν πρὸς 10 πεύσιν αὐτοῦ λεγομένην φήσαντος· “τίμι προσήχθητε λογισμῷ τοῦτον νομίζειν υἱὸν θεοῦ;” πεποιήκε γὰρ ἡμᾶς ἀποκρινομένους, ὅτι “τούτῳ προσήχθημεν, εἰ⁽¹⁾ καὶ ἴσμεν τὴν κόλασιν αὐτοῦ ὑπὲρ καθαιρέσεως τοῦ πατρὸς τῆς κακίας γεγυυῖαν.” Ἄλλοις γὰρ μυρίοις προσήχθημεν, ὧν πολλοσσημόριον ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐξεθέμεθα, καὶ, θεοῦ διδόντος, ἐκθησόμεθα οὐ μόνον ἐν τοῖς πρὸς τὸν νομιζόμενον Κέλσου ἀληθῆ λόγον πραγματευόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις μυρίοις. Καὶ ὡς ἡμῶν λεγόντων, ὅτι υἱὸν αὐτὸν νομίζομεν θεοῦ, ἐπεὶ ἐκολάσθη, φησί· “τί οὖν, οὐχὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκολάσθησαν, καὶ οὐχ ἦττον 20 ἀγεννῶς;” Ὁμοιον δ' ἐν τούτῳ ποιεῖ ὁ Κέλσος τοῖς ἀνδραποδωδεστάτοις τῶν ἐχθρῶν τοῦ λόγου, καὶ οἰομένοις, ὅτι ἀκολουθεῖ τῇ περὶ τὸν Ἰησοῦν ἱστορία σταυρωθέντα τὸ σέβειν ἡμᾶς τοὺς ἐσταυρωμένους.

48. Πολλάκις δ' ὁ Κέλσος ἤδη, μὴ δυνάμενος ἀντιβλέπειν αἰς ἀναγέγραπται πεποιηκέναι δυνάμεσιν ὁ Ἰησοῦς, διαβάλλει αὐτὰς ὡς γοητείας· καὶ πολλάκις τῷ λόγῳ, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν, ἀντίπομεν. Καὶ ὧν δὲ φησιν οἰονεῖ ἡμᾶς ἀποκρίνασθαι, ὅτι “διὰ τούτ' ἐνομίσαμεν αὐτὸν εἶναι υἱὸν θεοῦ, ἐπεὶ χωλοὺς καὶ τυφλοὺς ἐθεράπευσε.” Προστίθησι δὲ καὶ 30 τό· “ὡς ὑμεῖς φατε, ἀνίστη νεκρούς.” Ὅτι μὲν οὖν χωλοὺς καὶ τυφλοὺς ἐθεράπευσε, διόπερ Χριστὸν αὐτὸν καὶ υἱὸν θεοῦ νομίζομεν, δῆλον ἡμῖν ἐστὶν ἐκ τοῦ καὶ ἐν προφητεῖαις γε-

*Cf. Just. M. A.
Dial. c. 77. 67.
Act. 14. v. 3*

(1) Boherellus, cui Russus adstipulatur: “Legendum: ἐπεὶ ἴσμεν, uti paulo infra: ἐπεὶ ἐκολάσθη.” L.

γράφθαι· “τότε⁽¹⁾ ανοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὧτα κωφῶν ἀκούσονται· τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος ὁ χυλός.” “Ὅτι δὲ καὶ νεκροὺς ἀνίστη, καὶ οὐκ ἔστι πλάσμα τῶν τὰ εὐαγγέλια γραψάντων· παρίσταται ἐκ τοῦ, εἰ μὲν πλάσμα ἦν, πολλοὺς⁽²⁾ ἀναγεγράφθαι τοὺς ἀναστάντας, καὶ τοὺς ἤδη χρόνους ἔχοντας πλείονας ἐν τοῖς μνημείοις. Ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστι πλάσμα, πάνυ εὐαριθμήτους λελέχθαι⁽³⁾, τὴν τε τοῦ ἀρχισυναγῶγου θυγατέρα, (περὶ ἧς οὐκ οἶδ' ὅπως εἶπεν· “οὐκ⁽⁴⁾ ἀπέθανεν, ἀλλὰ καθεύδει” λέγων τι περὶ αὐτῆς ὃ οὐ πᾶσι τοῖς ἀποθανούσι 10 προσῆν) καὶ τὸν μονογενῆ⁽⁵⁾ τῆς χήρας υἱὸν, ἐφ' ᾧ σπλαγχισθεὶς ἀνέστησεν αὐτὸν, στήσας τοὺς φέροντας τὸν νεκρὸν καὶ τρίτον Λάζαρον τετάρτην ἡμέραν ἐν τῷ μνημείῳ ἔχοντα. Καὶ φήσομεν⁽⁶⁾ περὶ τούτων τοῖς εὐγνωμονεστέροις, καὶ μάλιστα τῷ Ἰουδαίῳ, ὅτι ὥσπερ πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν 20 ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκαθαρίσθη, εἰ μὴ Νεεμάν⁽⁷⁾ ὁ Σύρος· καὶ πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου τοῦ προφήτου, καὶ πρὸς οὐδεμίαν αὐτῶν ἐπέμφθη χήραν ὁ Ἡλίας, εἰ μὴ εἰς Σαρεπτὰ⁽⁸⁾ τῆς Σιδωνίας· ἀξία γὰρ ἐγεγόνει τοῦ ὑπὸ τοῦ προφήτου γεγεννημένου τερασ- 20 τίου· ἐν τοῖς ἄρτοις κατὰ τινα θείαν κρίσιν· οὕτω πολλοὶ νεκροὶ ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἰησοῦ· ἀλλὰ μόνοι ἀνέστησαν, οὓς ἔγνω ὁ λόγος ἐπιτηδείους πρὸς τὴν ἀνάστασιν, ἵνα μὴ μόνον σύμβολά τινων ἢ τὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ κυρίου, ἀλλὰ καὶ αὐτόθεν προσαγάγη πολλοὺς τῇ θαυμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ. Ἐγὼ δ' εἶποιμ' ἂν, ὅτι κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπαγγελίαν οἱ μαθηταὶ καὶ μείζονα⁽⁹⁾ πεποιήκασιν ὧν Ἰησοῦς αἰσθητῶν πεποίηκεν. αἰεὶ γὰρ ἀνοίγονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν τὴν ψυχὴν· καὶ ὧτα τῶν ἐκκεκωφημένων πρὸς λόγους ἀρετῆς, ἀκούει προθύμως περὶ θεοῦ καὶ τῆς παρ' αὐτῷ μακαρίας ζωῆς·

(1) Jesai. xxxv. 5, 6.

(2) Boherell. recte, ut videtur: “Lego: πολλοὺς ἀν ἀναγεγράφθαι.” L.

(3) Codd. Reg. et Basil. γετέσθαι. R.

(4) Luc. viii. 52.

(5) Luc. vii. 11.

(6) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Ἄλλως φήσομεν γ' ἐτι τούτων. R.

(7) 2 Regg. v. 14 (4 Regg.).

(8) 1 Regg. xvii. 9 (3 Regg.).

(9) Ev. Joann. xiv. 12.

πολλοὶ δὲ καὶ χωλοὶ τὰς βάσεις τοῦ, ὡς ἡ γραφὴ ὠνόμασεν, ἔσω⁽¹⁾ ἀνθρώπου, νῦν τοῦ λόγου ἰασαμένου αὐτοῦς, οὐχ ἀπλῶς ἄλλονται, ἀλλ' ὡς ἔλαφος πολέμιον τῶν ὄφρων ζῶον, καὶ κρείττον παντὸς ἰοῦ τῶν ἐχιδνῶν. καὶ οὗτοί γε οἱ θεραπευθέντες χωλοὶ λαμβάνουσιν ἀπὸ Ἰησοῦ ἐξουσίαν⁽²⁾ πατεῖν τοῖς ποσίν, οἷς πρότερον ἦσαν χωλοὶ, ἐπάνω τῶν τῆς κακίας ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἀπαξαπλῶς ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πατοῦντες οὐκ ἀδικοῦνται· κρείττους γὰρ καὶ αὐτοὶ γεγόνασι τοῦ πάσης κακίας καὶ τῶν δαιμόνων ἰοῦ.

49. Ὁ μὲν οὖν Ἰησοῦς ἐπιστρέφων τοὺς μαθητὰς οὐχὶ 10 ἀπὸ τοῦ μὴ προσέχειν ἀπαξαπλῶς γόησι καὶ τοῖς ἐπαγγελολομένοις δι' οἷας δήποτε ὁδοῦ ποιεῖν τεράστια·—οὐ γὰρ ἐδέοντο τούτου οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ—ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τοῖς ἀναγορεύουσιν ἑαυτοὺς εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ πειρωμένοις διὰ τινων φαντασιῶν πρὸς ἑαυτοὺς ἐπιστρέφειν τοὺς Ἰησοῦ μαθητὰς, ὅπου μὲν εἶπε· “τότε⁽³⁾ εἴαν τις ὑμῖν εἶπῃ ἰδοῦ, ὦδε ὁ Χριστὸς, ἢ ὦδε μὴ πιστεύσητε. ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται, καὶ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα μεγάλα ὥστε πλανᾶσθαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ἰδοῦ, προεῖρηκα ὑμῖν. εἴαν οὖν εἴπωσιν ὑμῖν ἰδοῦ, ἐν 20 τῇ ἐρήμῳ ἐστὶ, μὴ ἐξέλθητε ἰδοῦ, ἐν τοῖς ταμείοις, μὴ πιστεύσητε. Ὡσπερ γὰρ ἡ ἀστραπὴ ἐξέρχεται ἀπ' ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν· οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου” ὅπου δέ· “πολλοὶ⁽⁴⁾ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· κύριε, κύριε, οὐ τῷ ὀνόματί σου ἐφάγομεν⁽⁵⁾, καὶ τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἐστὲ ἐργάται ἀδικίας.” Ὁ δὲ Κέλσος, κοινοποιῆσαι βουλόμενος τὰ τεράστια τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν ἐν ἀνθρώποις γοητείαν, φησὶν αὐταῖς λέξεσιν “ὦ 30

(1) Rom. vii. 22. coll. Ephes. iii. 16. et 2 Cor. iv. 16. L.

(2) Luc. x. 19.

(3) Matth. xxiv. 23—27.

(4) Matth. vii. 22, 23. Luc. xiii. 26, 27.

(5) Codd. Reg. et Basileensis: ἐφάγομεν, καὶ ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου δαιμόνια ἐξεβάλομεν. R.

φῶς καὶ ἀλήθεια, τῇ αὐτοῦ⁽¹⁾ φωνῇ διαβρῆδην ἐξαγορεύει, καθὰ καὶ ὑμεῖς συγγεγράφατε, διότι παρέσονται ὑμῖν καὶ ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες· καὶ⁽²⁾ σατανᾶν τινα τοιαῦτα παραμηχανώμενον ὀνομάζει. "Ὡστ' οὐδὲ αὐτὸς ἐξαρνός ἐστιν, ὡς ταῦτά γε οὐδὲν θεῖον⁽³⁾, ἀλλὰ πονηρῶν ἐστὶν ἔργα. Βιαζόμενος δὲ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὁμοῦ, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀπεκάλυψε, καὶ τὰ καθ' αὐτὸν ἤλεγξε. Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων τὸν μὲν, θεόν· τοὺς δὲ, γόητας ἠγεῖσθαι; τί γὰρ μᾶλλον ἀπὸ γε τοῦτων
 10 τοὺς ἄλλους πονηροὺς, ἢ τοῦτον νομιστέον, αὐτῷ⁽⁴⁾ χρωμένους μάρτυρι; ταῦτα μὲν γε καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν οὐχὶ θείας φύσεως, ἀλλ' ἀπατεῶνων τινῶν καὶ παμπονήρων εἶναι γνωρίσματα." "Ὅρα δὴ εἰ μὴ ἐν τούτοις σαφῶς ὁ Κέλσος ἐλέγχεται κακουργῶν τὸν λόγον· ἄλλο μὲν τοῦ Ἰησοῦ λέγοντος περὶ τῶν ποιησόντων σημεῖα καὶ τέρατα, ἄλλο δὲ τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου φάσκοντος. καὶ γὰρ εἰ μὲν ἀπλῶς τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν Ἰησοῦς φυλάσσεσθαι τοὺς τὰ τεράστια ἐπαγγελλομένους, οὐ παρατιθέμενος τί φήσουσιν ἑαυτοὺς εἶναι· τάχα χώραν εἶχεν αὐτῷ ἢ ὑπόνοια αὐτοῦ. ἐπεὶ
 20 δ' ἀφ' ὧν θέλει φυλάσσεσθαι ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς, ἐπαγγέλλονται εἶναι ὁ Χριστός· ὅπερ οὐ ποιοῦσιν οἱ γόητες· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ βιοῦντας κακῶς φησὶ τινες δυνάμεις ποιήσειν, καὶ δαίμονας ἀποβαλεῖν ἀνθρώπων· μᾶλλον δ'⁽⁵⁾, εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, ἀποκηρύσσεται μὲν τῶν κατὰ τὸν τόπον ἢ γοητεία, καὶ πᾶσα ἢ κατ' αὐτῶν ὑπόνοια· εἰσάγεται δὲ ἡ θεϊότης τοῦ Χριστοῦ, καὶ θεϊότης⁽⁶⁾ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὅτι

(1) Boherell. rectius: "Lege: αὐτοῦ."

(2) Ita recte Boherell. censet legendum, ut *τινά* referatur ad Satanam: quem admodum legitur infra, num. 51, *ὅτι σατανᾶς τις τοιαῦτα παραμηχανήσεται*. Male ergo hic libri antea editi: *καὶ σατανᾶν τοιαῦτά τινα παραμηχανώμενον*. R.

(3) "An non post *θεῖον* addendum *ἔχει*, ut infra, num. 51!" R.

(4) Guieto scribendum videtur: *αὐτοῖς χρωμένον*. Ταῦτα μὲν γε κ.τ.λ. *Nempe voc. μάρτυρι* addititium putat et recidendum. Quod autem attinet ad verba: *αὐτοῖς χρωμένον*, subaudit *ταῖς ἔργοις* e superioribus: Πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων κ.τ.λ. Haec Guietus; sed ego nihil mutari velim. R.

(5) q. δη. W. S.

(6) In Codd. Regio et Basileensi non male deest: *θεϊότης*. R.

δυνατόν τινα τῷ ὀνόματι αὐτοῦ χρησάμενον, καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐνεργηθέντα ὑπὸ τινος δυνάμεως, πρὸς τὸ προσποιήσασθαι ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς, δοκεῖν τὰ παραπλήσια⁽¹⁾ ἐπιτελεῖν τῷ Χριστῷ, καὶ ἄλλους τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὡσπερὲ παραπλήσια τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς.

50. Καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολῇ δευτέρα ἀποφαίνεται, τίνα τρόπον ἀποκαλυφθήσεται⁽²⁾ ποτε “ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀνομίας, ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενον θεὸν ἢ σέβασμα, ὡστ' αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσει, 10 ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ θεός.” Καὶ πάλιν φησὶ τοῖς⁽³⁾ Θεσσαλονικεῦσι “καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε, εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ καιρῷ. τὸ γὰρ μυστήριον ἧδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας· μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἔως ἐκ μέσου γένηται. καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος, ὃν κύριος ὁ θεὸς ἀνελεῖ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ· οὗ ἐστὶν ἡ παρουσία, κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις.” Ἐκτιθέμενος δὲ καὶ 20 τὴν αἰτίαν τοῦ ἐπιτρέπεσθαι τὸν ἄνομον ἐπιδημεῖν τῷ βίῳ, φησὶν· “ἀνθ'⁽⁴⁾ ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. καὶ διὰ τοῦτο πέμπει⁽⁵⁾ αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτούς τῷ ψεύδει· ἵνα κριθῶσιν ἅπαντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.” Λεγέτω τις οὖν ἡμῖν εἰ δύναται τι τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἢ⁽⁶⁾ τῶν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ χῶραν παρέχειν ὑπονοίας γοητείας προαγορευομένης κατὰ τὸν τόπον. Παρέσται δὲ τῷ βουλομένῳ καὶ ἀπὸ τοῦ Δανιήλ⁽⁷⁾

(1) “Libri impressi post παραπλήσια addunt: τοῖς ἐπιτελεῖν. Sed istud τοῖς, natum e seqq. παραπλήσια τοῖς γνησίοις, recidendum putavimus.” R.

(2) 2 Thess. ii. 3, 4.

(3) In Codd. Regio et Basileensi desunt verba: τοῖς Θεσσαλονικεῦσι. R.

(4) 2 Thess. ii. 10—12.

(5) Hoeschel. et omnes Mss. πέμπει. R.

(6) Codd. Reg. et Basileensis: ἢ τῶν ἐν τῷ ἀποστόλῳ. R.

(7) Dan. vii. 26.

ἐκλαβεῖν τὴν περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προφητείαν. Καταψεύδεται δὲ τῶν λόγων Ἰησοῦ, ἐπεὶ μὴ εἰπόντος αὐτοῦ, διότι παρέσονται ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες, αὐτὸς φησιν αὐτὸν εἰρηκέναι τὸ τοιοῦτον. Ὡς γὰρ οὐχ ὁμοία δύναμις ἡ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ ἐφθῶν⁽¹⁾ τῇ ἐν τῷ Μωϋσῇ παραδόξῳ χάριτι· ἀλλὰ τὸ τέλος διήλεγχε, τὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων ὄντα μαγγανείας, τὰ δὲ τοῦ Μωϋσέως θεῖα· οὕτως τὰ μὲν τῶν ἀντιχρίστων, καὶ τῶν προσποιουμένων δυνάμεις ὡς μαθητῶν Ἰησοῦ, σημεῖα⁽²⁾ καὶ τέρατα λέγεται
 10 εἶναι ψεύδους, ἐν πάσῃ ἀπάτῃ ἀδικίας τοῖς ἀπολλυμένοις ἰσχύοντα· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καρπὸν ἔσχεν οὐκ ἀπάτην, ἀλλὰ σωτηρίαν ψυχῶν. Τίς γὰρ τὸν κρείττονα βίον, καὶ συστέλλοντα τὰ τῆς κακίας ὀσημέραι ἐπὶ τὸ ἔλαττον, εὐλόγως φησὶν ἀπὸ ἀπάτης γίνεσθαι;

51. Ὑπέιδετο δὲ ὁ Κέλσος τὸ ἀπὸ τῆς γραφῆς, ποιήσας τὸν Ἰησοῦν εἰρηκέναι, ὅτι “σατανᾶς τις τοιαῦτα παραμυχηθήσεται.” Ἀλλὰ καὶ συναρπάζει τὸν λόγον, φάσκων “μὴ ἔξαρνον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, ὡς ταῦτα οὐδὲν θεῖον ἔχει,
 20 ἀλλὰ πονηρῶν ἐστὶν ἔργα” ὁμογενῆ γὰρ αὐτὰ πεποιήκεν ἑτερογενῆ τυγχάνοντα. Καὶ ὥσπερ λύκος κυνὶ οὐχ ὁμογενῆς, καὶν δοκῆ ἔχειν τι παραπλήσιον ἐν τῷ τοῦ σώματος σχήματι καὶ τῇ φωνῇ, οὐδὲ φάσσει τῇ περιστερᾷ· οὕτως οὐδὲν ὁμοιον ἔχει τὸ δυνάμει θεοῦ ἐπιτελούμενον τῷ γινομένῳ ἀπὸ γοητείας. Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα πρὸς τὰς Κέλσου κακουργίας ἐροῦμεν· ἄρα δυνάμεις γίνονται μὲν κατὰ γοητείαν ἀπὸ πονηρῶν δαιμόνων, οὐδεμία δὲ δύναμις ἐπιτελεῖται ἀπὸ τῆς θείας καὶ μακαρίας φύσεως, ἀλλ’ ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων ἤνεγκε μὲν τὰ χείρονα, οὐδαμῶς δ’ ἐχώρησε τὰ κρείττονα; καὶ τοῦτο
 30 δὲ δοκεῖ μοι ὥσπερ⁽³⁾ ἐπὶ πάντων δεῖν παρατιθέναι, ὅτι ὅπου τι χείρον προσποιούμενον εἶναι ὁμογενὲς τῷ κρείττονι, ἐκεῖ πάντως ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐστὶ τι κρείττον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν

(1) Codd. Reg. Basileensis et duo Anglicani : ἑταιοῖδων. R.—Exod. vii. 11. seqq.

(2) 2 Thess. ii. 9, 10.

(3) Sic omnes Mss. rectius, opinor, quam edditi, in quibus legitur : ἐπὶ πάντων ὥστε δεῖν. R.

κατὰ γοητείαν ἐπιτελούντων, ὅτι πάντως ἀνάγκη εἶναι καὶ ἀπὸ
 θείας ἐνεργείας ἐν τῷ βίῳ γινόμενα. Καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐστὶν
 ἐξ ἀκολουθίας, ἥτοι ἀμφοτέρα ἀναιρεῖν, καὶ λέγειν μηδέτερον
 γίνεσθαι, ἢ τιθέντα τὸ ἕτερον, καὶ μάλιστα τὸ χεῖρον,
 ὁμολογεῖν καὶ περὶ τοῦ κρείττονος· εἰ δέ τις τιθεῖ μὲν τὰ
 ἀπὸ γοητείας γίνεσθαι, μὴ τιθεῖ δὲ τὰ ἀπὸ θείας δυνάμεως·
 δοκεῖ μοι παραπλήσιος εἶναι τῷ τιθέντι⁽¹⁾ μὲν, ὅτι εἰσὶ σοφίσ-
 ματα καὶ λόγοι πιθανοὶ, ἀποτυγχάνοντες τῆς ἀληθείας,
 προσποιούμενοι τᾷ ἀληθῆ παριστάνειν οὐδαμῶς δὲ παρ' ἀν- 10
 θρώποις ἀλήθεια, καὶ διαλεκτικὴ ἀλλοτρία σοφισμάτων πολι-
 τεύεται. εἰ δ' ἅπαξ παραδεξόμεθα, ἀκόλουθον εἶναι τῷ
 ὑποστάτιν⁽²⁾ εἶναι μαγείαν καὶ γοητείαν, ἐνεργουμένην ὑπὸ
 πονηρῶν δαιμόνων, κατακλήσεσι περιέργοις θελγομένων, καὶ
 ἀνθρώποις γόησιν ὑπακούοντων, τὸ, καὶ ἀπὸ θείας δυνάμεως
 δεῖν εὑρίσκεσθαι ἐν ἀνθρώποις· διὰ τί οὐχὶ καὶ βεβασανισμένως
 τοὺς ἐπαγγελλομένους τὰς δυνάμεις ἐξετάσομεν ἀπὸ τοῦ βίου
 καὶ τοῦ ἡθους καὶ τῶν ἐπακολουθούντων ταῖς δυνάμεσιν, ἥτοι
 εἰς βλάβην τῶν ἀνθρώπων, ἢ εἰς ἡθῶν ἐπανάρθωσιν; τίς μὲν
 δαίμοσι διακονούμενος, διὰ τινῶν ἐπφδῶν καὶ μαγγανειῶν τὰ 20
 τοιαῦτα ποιεῖ; τίς δ' ἐν χώρᾳ καθαρᾷ καὶ ἀγία γενόμενος
 κατὰ τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, οἶμαι δὲ καὶ τὸ σῶμα,
 τῷ⁽³⁾ θεῷ παραδεξάμενος θεῖόν τι πνεῦμα, τὰ τοιαῦτα εἰς
 ὠφέλειαν ἀνθρώπων καὶ προτροπὴν τὴν ἐπὶ τὸ πιστεύειν θεῷ
 ἀληθινῶς πράττει; Εἰ δ' ἅπαξ ζητεῖν δεῖ μὴ συναρπαζόμενον
 ὑπὸ τῶν δυνάμεων, τίς μὲν ἀπὸ κρείττονος, τίς δὲ ἀπὸ χείρο-
 νος τὰ τοιαῦτα ἐπιτελεῖ, ἵνα ἢ μὴ πάντα κακολογῶμεν, ἢ μὴ
 πάντα ὡς θεῖα θαυμάζωμεν καὶ ἀποδεχόμεθα· πῶς οὐχὶ προ-
 φανές μὲν ἔσται ἐκ τῶν συμβάντων ἐπὶ Μωϋσέως καὶ ἐπὶ
 Ἰησοῦ, ἐθῶν ὄλων συστάντων μετὰ τὰ σημεῖα αὐτῶν, ὅτι 30
 θεῖα δυνάμει πεποιήκασιν οὗτοι, ἅπερ ἀναγέγραπται αὐτοῦς

(1) Sic corrige. Edd. priores: τιθέναι. W. S.

(2) Codd. Reg. et Basileensis. Alii vero ὑποστάντην. Sed haud scio, an non potius legendum sit, uti conjicit Guetius: ὑπόστατον εἶναι. R.

(3) Jam Boherellus recte: "Assentior Velsero, hoc (scil. τῷ θεῷ) delemi, apud Hoeschelium."—Item fere Rasmus: "Abundare videtur τῷ θεῷ, nec agnoscit Gelenius." L.

πεποικέναι; οὐκ ἂν γὰρ πονηρία⁽¹⁾ καὶ μαγγανεία ὄλον ἔθνος συνέστησαν, ὑπερβάν μὲν οὐ μόνον ἀγάλματα καὶ τὰ ὑπ' ἀνθρώπων ἰδρυμένα, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν γενετήν φύσιν, ἀναβαίον δὲ πρὸς τὴν ἀγένητον τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων ἀρχήν.

52. Ἐπεὶ δ' Ἰουδαίός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ ταῦτα λέγων, εἴπομεν ἂν πρὸς αὐτόν· σὺ δὲ δὴ, ὡς οὗτος, τί δήποτε τὰ μὲν παρὰ σοὶ γεγραμμένα, ὡς ὑπὸ θεοῦ διὰ Μωσέως ἐπιτελεσθέντα, θεῖα εἶναι πεπίστευκας, καὶ πειρᾶς πρὸς τοὺς διαβάλλοντας αὐτὰ ὡς κατὰ γοητείαν γεγενημένα ὁμοίως
 10 τοῖς παρὰ Αἰγυπτίων σοφοῖς ἐπιτελουμένοις διαλύεσθαι· τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ παρὰ σοὶ ὁμολογούμενα γεγονέαι, τοὺς κατὰ σοῦ Αἰγυπτίους μιμούμενος, κατηγορεῖς ὡς οὐ θεῖα; εἰ⁽²⁾ γὰρ τὸ τέλος, καὶ ὄλον τὸ ἔθνος συστάν διὰ τῶν ἐν Μωϋσῇ τέραστίων, τὴν⁽³⁾ ἐνάργειαν τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν ταῦτα ποιήσαντα γενέσθαι συνίστησιν ἐπὶ Μωϋσέως· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τῷ Ἰησοῦ δειχθήσεται, μείζον ποιήσαντι παρὰ τὸ Μωϋσέως ἔργον; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔθνους ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν τὴν περιτομὴν φυλάξαντας, καὶ τῶν ἐθνῶν τοῦ Ἀβραάμ γενομέ-
 20 νους ζηλωτὰς ἐτοιμοτέρους παραλαβὼν, ἐξήγαγεν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, τοὺς θεῖους, οὓς πεπίστευκας, παρατιθέμενος⁽⁴⁾ αὐτοῖς νόμους· οὗτός δὲ μείζον τι τολμήσας, ἐπεισήγαγε τῇ προκαταλαβούσῃ πολιτείᾳ, καὶ ἔθεσε πατρῷοις, καὶ ἀνατροφαις ταῖς κατὰ τοὺς κειμένους νόμους, τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείαν. Καὶ ὥσπερ ἔχρηζεν, ἵνα Μωϋσῆς πιστευθῇ οὐ μόνον ὑπὸ τῆς γερουσίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ, σημείων, ὧν πεποικέναι ἀναγέγραπται· διὰ τί οὐχὶ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα δὴ πιστευθῇ ὑπὸ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ μεμαθηκότων σημεία καὶ τέρατα αἰτεῖν, δεήσεται τοιούτων δυνάμεων, αἱ διὰ τὸ
 30 μείζον καὶ θεϊότερον συγκρίσει τῶν διὰ Μωϋσέως, οἰαί τε

(1) Boherellus legit: πονηρία καὶ μαγγανεία ὄλον ἔθνος συνέστησαν. At Codex Julianus: πονηρία καὶ μαγγανεία ὄλον ἔθνος συνέστησαν, et ita libri editi nisi quod pro: συνέστησαν, habent συνέστησεν. R. -

(2) Guieto scribendum videtur: εἰ καὶ γὰρ τότε καὶ ὄλον τὸ ἔθνος κ.τ.λ. R.

(3) Ita Cod. Basileensis. Hoeschel. autem: τὴν ἐνάργειαν τοῦ θεοῦ εἶναι. R.

(4) Guietus legit: προτιθέμενος. R.

ἦσαν ἀποστῆσαι μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς μυθολογίας, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων παρ' αὐτοῖς παραδόσεων· ποιῆσαι δὲ παραδέξασθαι τὸν ταῦτα διδάσκοντα καὶ ἐπιτελοῦντα, ὅτι μείζων τῶν προφητῶν ἦν; Πῶς γὰρ οὐ μείζων τῶν προφητῶν ἦν, ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν ὡς Χριστὸς καὶ σωτὴρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων εἶναι κηρυσσόμενος;

53. Καὶ ὅλα δὲ, ἅπερ ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος λέγει πρὸς τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Ἰησοῦν, δύναται κοινοποιεῖσθαι εἰς τὴν Μωϋσέως κατηγορίαν ὥστε μηδὲν διαφέρειν παρα- 10 πλῆσιον εἶναι λέγειν γοητείαν τὴν Ἰησοῦ τῇ Μωϋσέως, ἀμφοτέρων, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει τοῦ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίου, δυναμένων τοῖς αὐτοῖς ὑπάγεσθαι ἐγκλήμασιν· οἷον περὶ μὲν Χριστοῦ ὁ παρὰ Κέλσῳ Ἰουδαῖος λέγει· “ἀλλ' ὦ φῶς καὶ ἀλήθεια, τῇ αὐτοῦ φωνῇ διαρρήδην ἐξαγορεύει Ἰησοῦς ταῦτα, καθὰ καὶ ὑμεῖς συγγεγράφατε, διότι παρέσονται ὑμῖν καὶ ἕτεροι δυνάμεσιν ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες” περὶ δὲ Μωϋσέως εἴποι⁽¹⁾ ἂν ὁ ἀπιστῶν πρὸς⁽²⁾ τὸν Ἰουδαῖόν τις εἶτε “Ἕλληνας, εἶτ' Αἰγύπτιους, εἶθ' ὅστισούν· “ἀλλ' ὦ φῶς καὶ ἀλήθεια, τῇ αὐτοῦ φωνῇ Μωϋσῆς διαρρήδην ἐξαγορεύει, καθὰ 20 καὶ ὑμεῖς συγγεγράφατε, διότι παρέσονται ὑμῖν ἕτεροι δυνάμεσιν, ὁμοίαις χρώμενοι, κακοὶ καὶ γόητες. γέγραπται γὰρ ὑμῶν ἐν τῷ νόμῳ” “ἐὰν⁽³⁾ δὲ ἀναστῆ ἐν σοὶ προφήτης, ἢ ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον, καὶ δῶ σοι⁽⁴⁾ σημεῖον ἢ τέρας, καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον ἢ τὸ τέρας, δ' ἐλάλησεν πρὸς σέ, λέγων· πορευθῶμεν, καὶ ἀκολουθήσωμεν θεοῖς ἑτέροις, οὓς οὐκ οἶδατε, καὶ λατρεύσωμεν αὐτοῖς· οὐκ ἀκούσεσθε τοὺς λόγους τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἢ τοῦ ἐνυπνιαζομένου τὸ ἐνύπνιον ἐκείνου,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὁ μὲν τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ διαβάλλων, φησί· “καὶ σατανᾶν τινα τοιαῦτα παραμηχανώμενον ὀνομάζει”⁽⁵⁾ ὁ δὲ 30 κοινοποιῶν τοῦτο πρὸς Μωϋσέα ἐρεῖ “καὶ προφήτην ἐνυπνιαζόμενον τοιαῦτα παραμηχανώμενον ὀνομάζει”⁽⁶⁾. “Ὡσπερ δ' ὁ

(1) Sic corrige. Eld. pr. εἶπη. vid. p. 128. l. 11. W. S.

(2) Mss. πρὸς τὸν Ἰουδαῖον τοῖς Μωσέως, εἶτε Ἕλληνας. R.

(3) Deut. xiii. 1—3.

(4) Sic corrige, post LXX. W. S.

(5) Edd. Spenc. et Ruasi perperam: ὀνομάζειν. Legi omnino voluerunt, cfr. seqq., ὀνομάζειν. Sed rectius haud dubie, cfr. num. 49, legitur: ὀνομάζει. L.

(6) Sic corrige. Edd. pr. ὀνομάζειν. W. S.

παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαίος φησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι “ ὥστε οὐδ’ αὐτὸς ἔξαρνός ἐστιν, ὡς ταυτὰ γε οὐδὲν θεῖον, ἀλλὰ πονηρῶν ἐστὶν ἔργα.” οὕτως ὁ τοῖς Μωϋσέως ἀπιστῶν φήσει πρὸς αὐτὸν, τὰ προειρημένα ἐκτιθέμενος, τὸ αὐτό· “ ὥστε οὐδ’ αὐτὸς Μωϋσῆς ἔξαρνός ἐστιν, ὡς ταυτὰ γε οὐδὲν θεῖον, ἀλλὰ πονηρῶν ἐστὶν ἔργα.” Τὸ αὐτὸ δὲ ποιήσει καὶ ἐπὶ τούτου, “ βιαζόμενος ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὁμοῦ, καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀπεκάλυψε, καὶ τὰ καθ’ ἑαυτὸν ἠλεγξεν ὁ Μωϋσῆς.” Λέγοντι δὲ τῷ Ἰουδαίῳ καὶ τό· “ πῶς οὖν οὐ σχέτλιον, ἀπὸ
 10 τῶν αὐτῶν ἔργων τὸν μὲν, θεόν· τοὺς δὲ, γόητας ἠγεῖσθαι;” εἶποι τις ἂν πρὸς αὐτὸν, διὰ τὰς Μωϋσέως ἐκτεθείσας λέξεις· “ πῶς οὖν οὐ σχέτλιον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἔργων, τὸν μὲν προφήτην θεοῦ καὶ θεράποντα αὐτοῦ, τοὺς δὲ γόητας ἠγεῖσθαι;” Ἐπεὶ δὲ προσδιατρίβων τῷ τόπῳ ὁ Κέλσος προσέθηκεν οἷς ἐξεθέμεν κοινοποιηθεῖσι καὶ τό· “ τί γὰρ μᾶλλον ἀπὸ γε τούτων τοὺς ἄλλους πονηροὺς, ἢ τούτον νομιστέον, αὐτῷ χρωμένους μάρτυρι;” προσθήσομεν τοῖς λεγομένοις καὶ ἡμεῖς τοιαῦτα· τί γὰρ μᾶλλον ἀπὸ γε τούτων, οἷς ἀπαγορεύει πείθεσθαι Μωϋσῆς ἐπιδεικνυμένοις σημεῖα καὶ τέρατα, ἐκείνους πονηροὺς
 20 νομιστέον, ἢ Μωϋσέα, ἐξ ὧν ἐτέρους περὶ σημείων καὶ τεράτων διέβαλε; Πλείονα δ’ εἰς ταῦτό λέγων, ἵνα δόξη αὔξειν τὸ ἐπιχείρημα, φησί· “ ταῦτα μὲν γε καὶ αὐτὸς ὡμολόγησεν οὐχὶ θείας φύσεως, ἀλλ’ ἀπατεῶνων τινῶν καὶ παμπονήρων εἶναι γνωρίσματα.” Τίς οὖν “ αὐτός;” Σὺ μὲν, ὃ Ἰουδαίε, φῆς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς· ὁ δὲ ἐγκαλῶν σοι ὡς τοῖς αὐτοῖς ἐγκλήμασιν ὑποκειμένῳ, τὸ “ αὐτὸς” ἀνάξει ἐπὶ τὸν Μωϋσέα.

54. Μετὰ ταυτὰ φησι πρὸς ἡμᾶς δῆθεν,—ἵνα τηρήσω τὸ ἀπ’ ἀρχῆς τῷ Ἰουδαίῳ προτεθὲν—, ὁ τοῦ Κέλσου Ἰουδαῖος ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολίτας ἑαυτοῦ λόγῳ πιστεύσαντας· “ τίνοι οὖν προσήχθητε⁽¹⁾, ἢ διότι προείπεν, ὡς ἀποθανῶν ἀναστήσεται;” Καὶ τοῦτο δ’ εἰς τὸ περὶ Μωϋσέως ὁμοίως τοῖς πρότεροις κοινοποιηθήσεται. φήσομεν γὰρ πρὸς αὐτόν· “ τίνοι οὖν προσήχθητε, ἢ διότι ἀνέγραψε περὶ τῆς ἑαυτοῦ τελευτῆς τοιαῦτα;” “ καὶ⁽²⁾ ἐτελεύτησεν ἐκεῖ Μωϋσῆς οἰκέτης κυρίου, ἐν

(1) Cf. num. 47.

(2) Deut. xxxiv. 5, 6.

γῆ Μωάβ, διὰ ῥήματος Κυρίου· καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ Μωάβ, ἐγγὺς οἴκου Φογώρ. Καὶ οὐδεὶς οἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης.” Ὡς γὰρ διαβάλλει ὁ Ἰουδαῖος, ὅτι “προεῖπεν, ὡς ἀποθανὼν ἀναστήσεται,” πρὸς τὸν λέγοντα ταῦτα ὁ περὶ Μωϋσέως τὸ ὅμοιον φάσκων ἐρεῖ, ὅτι καὶ Μωϋσῆς ἀνέγραψεν,—αὐτοῦ γάρ ἐστι καὶ τὸ Δευτερονόμιον—, ὅτι “οὐδεὶς οἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης” σεμνύων καὶ⁽¹⁾ ἐπαίρων τὴν ταφὴν αὐτοῦ, ὡς οὐκ ἐγνωσμένην ἀνθρώπων γένει.

55. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Ἰουδαῖος πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ 10 πολίτας τῷ Ἰησοῦ πιστεύοντας· “Φέρε δὴ καὶ πιστεῦωμεν ὑμῖν τοῦτ’ εἰρηῆσθαι. πόσοι δ’ ἄλλοι τοιαῦτα τερατεύονται, πειθοὺς ἕνεκα τῶν εὐήθως ἀκούοντων, ἐνεργολαβοῦντες τῇ πλάνῃ; ὅπερ οὖν καὶ Ζάμολξιν⁽²⁾ ἐν Σκύθαις φασὶ τὸν Πυθαγόρου δούλον, καὶ⁽³⁾ αὐτὸν Πυθαγόραν ἐν Ἰταλίᾳ· καὶ Ῥαμφίνιτον⁽⁴⁾ ἐν Αἰγύπτῳ· τοῦτον μὲν καὶ συγκυβεῖν ἐν ἕδου τῇ Δήμητρι, καὶ ἀνελεῖν⁽⁵⁾ δῶρον παρ’ αὐτῆς χειρόμακτρον χρυσοῦν φέροντα· καὶ μὴν καὶ Ὀρφέα⁽⁶⁾ ἐν Ὀδρυσίαις, καὶ Πρωτεσίλαον ἐν Θεσσαλίᾳ, καὶ Ἡρακλέα⁽⁷⁾ ἐπὶ Ταινάρῳ, καὶ Θησεά. Ἄλλ’ ἐκεῖνο σκεπτέον, εἴ τις ὡς ἀληθῶς ἀποθα- 20 νῶν, ἀνέστη ποτὲ αὐτῷ σώματι· ἢ οἴεσθε τὰ μὲν τῶν ἄλλων μύθους εἶναί τε καὶ δοκεῖν, ὑμῖν δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ δράματος εὐσχημόνως ἢ πιθανῶς ἐφευρῆσθαι, τὴν ἐπὶ τοῦ σκόλοπος αὐτοῦ φωνὴν ὅτ’ ἀπέπνει, καὶ τὸν σεισμὸν, καὶ τὸν σκότον; ὅτι δὴ ζῶν μὲν οὐκ ἐπήρκεσεν ἑαυτῷ, νεκρὸς δ’ ἀνέστη, καὶ τὰ σημεῖα τῆς κολάσεως ἔδειξε, καὶ τὰς χεῖρας ὡς ἦσαν πεπερονημέναι· τίς τοῦτο εἶδε⁽⁸⁾; γυνὴ πάροιςτρος, ὡς φατε, καὶ εἴ τις ἄλλος τῶν ἐκ τῆς αὐτῆς γοητείας, ἦτοι

(1) *Alia* καὶ ἐπαίρων καὶ τὴν ταφὴν. R.

(2) Vide Herodot. lib. IV., et annot. ad lib. III. n. 53. R.

(3) Cod. Basileensis: καὶ αὐτὸν· Hoeschel. et Spencerus: καὶ τόν. R.

(4) Herodot. lib. II. c. 122.

(5) Codd. Reg. et Basileensis: ἀνελεῖν. *Alia* ἀνελεῖν. R.

(6) Diodor. lib. IV. bibl. hist. R.

(7) Diodor. lib. IV. bibl. hist. R.

(8) Ita Cod. Vaticanus. Hoeschel. autem et Spencer. οἶδε. R.

κατὰ τινα διάθεσιν ὄνειρώξας, ἢ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν
 δόξη πεπλανημένη φαντασιωθεῖς, ὅπερ δὴ μυρίοις συμβέβηκεν
 ἢ, ὅπερ μᾶλλον, ἐκπλήξαι τοὺς λοιποὺς τῇ τερατείᾳ ταύτῃ
 θελήσας, καὶ διὰ τοῦ τοιούτου ψεύσματος ἀφορμὴν ἄλλοις
 ἀγύρταις παρασχεῖν.” Ἐπεὶ οὖν Ἰουδαίος ἐστὶν ὁ ταῦτα
 λέγων, ὡς πρὸς Ἰουδαῖον ἀπολογούμεθα περὶ τοῦ ἡμετέρου
 Ἰησοῦ, κοινοποιούντες ἔτι τὸν λόγον περὶ Μωϋσέως, καὶ
 λέγοκτες αὐτῷ· “ πόσοι δ’ ἄλλοι τοιαῦτα τερατεύονται, ὅποια
 Μωϋσῆς, πειθοῦς ἕνεκα τῶν εὐήθως ἀκουόντων ἐνεργολαβοῦντες
 10 τῇ πλάνῃ; “ καὶ μᾶλλον, κατὰ τὸν ἀπιστοῦντα Μωϋσῆ,
 ἐστὶ δυνατόν παραθέσθαι τὸν Ζάμολξιν καὶ Πυθαγόραν τοὺς
 τερατευσάμενους, ἤπερ τὸν Ἰουδαῖον, οὐ πάνυ φιλομαθῶς
 ἔχοντα πρὸς τὰς Ἑλλήνων ἱστορίας. Καὶ ὁ Αἰγύπτιος
 δὲ ἀπιστῶν τοῖς περὶ Μωϋσέως παραδόξοις, πιθανῶς παραθή-
 σεται τὸν Ῥαμφίνιτον, λέγων πολλῶ τούτον εἶναι πιθανώ-
 τερον εἰς ἄδου καταβεβηκέναι, καὶ συγκεκυβευκέναι τῇ Δήμητρι,
 καὶ χρυσοῦν χειρόμακτρον παρ’ αὐτῆς ἀρκάσαντα δεικνύναι
 σύμβολον τοῦ ἐν ἄδου γεγονέναι, κάκειθεν ἀναβεβηκέναι
 Μωϋσέως, ἑαυτὸν ἀναγράφαντος⁽¹⁾ εἰσεληλυθέναι εἰς τὸν
 20 γνόφον, ὅπου ἦν ὁ θεός· καὶ ὅτι μόνος ἤγγισε πρὸς τὸν θεόν,
 παρὰ τοὺς λοιπούς. ἀνέγραψε γὰρ οὕτως· “ καὶ⁽²⁾ Μωϋσῆς
 μόνος ἐγγίει πρὸς τὸν θεόν, οἱ δὲ λοιποὶ οὐκ ἐγγιούσι.”
 Φήσομεν οὖν ἡμεῖς οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταί, πρὸς τὸν ταῦτα
 λέγοντα Ἰουδαῖον ἀπολογού⁽³⁾ δὴ ἡμῖν περὶ τῆς εἰς Ἰησοῦν
 πίστεως ἐγκαλῶν, καὶ λέγε τῷ Αἰγυπτίῳ καὶ τοῖς Ἑλλήσι·
 τί φήσεις πρὸς ἃ ἦνεγκας κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἡμῶν ἐγκλήματα,
 φθάσαντα ἂν καὶ ἐπὶ Μωϋσέα⁽⁴⁾; κἂν πάνυ δὲ ἀγωνίσῃ περὶ
 Μωϋσέως ἀπολογήσασθαι, ὥσπερ οὖν καὶ ἔχει πληκτικὸν
 λόγον καὶ ἐναργῆ τὰ περὶ αὐτοῦ· λήσεις⁽⁵⁾ σαυτὸν, ἐν οἷς
 30 περὶ Μωϋσέως ἀπολογήσῃ, ἄκων συστήσας τὸν Ἰησοῦν
 Μωϋσέως θεϊότερον.

(1) Exod. xx. 21.

(2) Exod. xxiv. 2.

(3) Ita duo Codd. Anglicani et duo Vaticani. Forte legendum: ἀπολογού δὴ ἡμῖν ὁ περὶ τῆς εἰς Ἰησοῦν πίστεως ἐγκαλῶν. R.

(4) Sic omnes Mss. R.

(5) Sic omnes Mss. R.

56. Ἐπεὶ δὲ τὰς ἡρωϊκὰς ἱστορίας περὶ τῶν εἰς ἄδου καταβεβηκέναι λεγομένων, κἀκεῖθεν ἀνεληλυθέναι, τερατείας εἶναι φησιν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος· ὡς τῶν ἡρώων ἀφανῶν γενομένων ἐπὶ τινα χρόνον, καὶ ὑπεκκλεψάντων ἑαυτοὺς τῆς ὄψεως πάντων ἀνθρώπων, καὶ μετὰ ταῦτα ἑαυτοὺς ἐπιδειξάντων, ὡς ἀπὸ ἄδου ἀνεληλυθότων—τοιαῦτα γὰρ ἔοικε περὶ τοῦ ἐν Ὀδρύσαις Ὀρφέως, καὶ τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ Πρωτεσιλάου, καὶ τοῦ ἐπὶ Ταινάρῳ Ἡρακλέος, ἔτι δὲ καὶ περὶ Θησέως, ἐμφαίνειν αὐτοῦ ἢ λέξις.—φέρει παραστήσωμεν, ὅτι οὐ δύναται τὸ κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἱστορούμενον ἐκ νεκρῶν 10 ἐγγυγέρθαι τούτοις παραβάλλεσθαι. Ἐκαστος μὲν γὰρ τῶν λεγομένων κατὰ τοὺς τόπους ἡρώων βουλευθεὶς ἂν ἐδυνήθη ἑαυτὸν ὑπεκκλέψαι τῆς ὄψεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάλιν κρίνας ἐπανελθεῖν πρὸς οὓς καταλέλοιπεν· Ἰησοῦ δὲ σταυρωθέντος ἐπὶ πάντων Ἰουδαίων, καὶ καθαιρεθέντος αὐτοῦ τοῦ σώματος ἐν ὄψει τοῦ δήμου αὐτῶν, πῶς⁽¹⁾ οἷον τε τὸ παραπλήσιον πλάσασθαι λέγειν αὐτὸν τοῖς ἱστορουμένοις ἦρωσιν εἰς ἄδου καταβεβηκέναι, κἀκεῖθεν ἀνεληλυθέναι; Φαμέν δ', ὅτι μήποτε πρὸς ἀπολογίαὶν τοῦ ἐσταυρωῆσθαι τὸν Ἰησοῦν καὶ τοιοῦτο λέγοιτ' ἂν, μάλιστα διὰ τὰ περὶ τῶν ἡρώων 20 ἱστορηθέντα τῶν εἰς ἄδου καταβεβηκέναι βία⁽²⁾ νομιζομένων· ὅτι εἰ καθ' ὑπόθεσιν ὁ Ἰησοῦς ἐτεθνήκει ἀσήμῳ θανάτῳ, οὐχ ὥστε δηλὸς εἶναι ἀποθανῶν ὄλω τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, εἴτα μετὰ τοῦτ' ἀληθῶς ἦν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, χώραν εἶχεν ἂν τὸ ὑπονοηθὲν περὶ τῶν ἡρώων, καὶ περὶ τούτου λεχθῆναι. Μήποτ' οὖν πρὸς ἄλλοις αἰτίοις τοῦ σταυρωθῆναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοῦτο δύναται συμβάλλεσθαι τῷ, αὐτὸν ἐπισήμως ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀποτεθνηκέναι, ἵνα μηδεὶς ἔχη λέγειν, ὅτι ἐκὼν ὑπεξέστη τῆς ὄψεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἔδοξεν ἀποτεθνηκέναι, οὐκ ἀποτέθηκε δὲ⁽³⁾, ἀλλ' ἐπιφανεῖς ἑτερατεύσατο τὴν ἐκ 30

(1) "Videtur scribendum: πῶς οἷον τε. Ordo verborum est: πῶς οἷον τε λέγειν αὐτὸν πλάσασθαι τὸ παραπλήσιον." R.—Edd. pri. οἷον τε.

(2) Sic habent omnes Mss. Sed Boherellus censet delendum vocem βία. Libri excusi βιαζομένων. R.

(3) Sic omnes Mss. Libri vero excusi (v. c. edd. Spenc. in textu): δὲ, ἔτ'

ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετ' αὐτῶν, ἔρχεται⁽¹⁾ “ὁ Ἰησοῦς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ· “φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν δὲ εὐαγγελίῳ, ὁμιλούντων πρὸς ἀλλήλους Σίμωνος καὶ Κλεόπα περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς⁽²⁾, ὁ Ἰησοῦς “ἐπιστὰς αὐτοῖς, συνεπορεύετο μετ' αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν· ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· τίνες οἱ λόγοι, οὗς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες;” καὶ ἡνίκα 10 διηνοιχθήσαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· τότε αὐταῖς λέξεσὶ φησιν ἡ γραφή· “καὶ⁽³⁾ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.” κἂν βούληται οὖν κοινοποιεῖν πρὸς ἕτερα φαντάσματα, καὶ ἄλλους φαντασθέντας, τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτόν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Κέλσος· ἀλλὰ τοῖς εὐγνωμόνως καὶ φρονίμως ἐξετάζουσι τὰ πράγματα φανεῖται τὸ παραδοξότερον.

63. Μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσος, οὐκ εὐκαταφρονήτως τὰ γεγραμμένα κακολογῶν, φησὶν· “ὅτι ἐχρῆν, εἴπερ ὄντως θεῖαν δύναμιν ἐκφῆναι ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς, αὐτοῖς τοῖς ἐπηρεάσασι, καὶ 20 τῷ καταδικάσαντι, καὶ ὄλως πᾶσιν ὀφθῆναι.” ἀληθῶς γὰρ καὶ ἡμῖν φαίνεται, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, οὐχ οὕτω μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὀφθεῖς, ὡς τὸ πρότερον δημοσίᾳ καὶ πᾶσιν ἐφαίνετο. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς Πράξεσιν γέγραπται, “δι'⁽⁴⁾ ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος” τοῖς μαθηταῖς κατήγγελλε “τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ” ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις, οὐχ ὅτι αἰεὶ συνῆν αὐτοῖς· ἀλλ' ὅπου μὲν δι' ἡμερῶν ὀκτῶ ἐφάνη, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐν μέσῳ αὐτῶν· ὅπου δὲ κατὰ τινος τοιούτους τρόπους. Καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς πρὸς Κορινθίους προτέρας, ὡς⁽⁵⁾ μὴ δημωδῶς αὐτοῦ 30 ὀφθέντος ὁμοίως τῷ πρὸ τοῦ πάθους χρόνῳ, τοιαῦτα γράφει· “Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γρα-

(1) Ev. Joann. xx. 26, 27.

(2) Luc. xxiv. 15—17.

(3) Luc. xxiv. 31.

(4) Act. i. 3.

(5) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum libris impressis habet: ὡς μηδαμοῦ. R.

καὶ τοῖς περὶ τῶν ἐκεῖ ἀναστάντων ἐκ νεκρῶν γράψασι πιστεύομεν, ὡς μὴ τερατευομένοις· καὶ τῷ ἐνταῦθα, ὡς καὶ προειπόντι καὶ προφητευθέντι καὶ ἀναστάντι. Τούτῳ⁽¹⁾ δὲ παραδοξότερον οὗτος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς παρ' ἐκείνους· ὅτι ἐκείνους μὲν προφήται ἀνέστησαν Ἡλίας⁽²⁾ καὶ Ἐλισσαῖος⁽³⁾, τοῦτον δ' οὐδεὶς τῶν προφητῶν, ἀλλ' ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατήρ.⁽⁴⁾ διόπερ καὶ μείζονα εἰργάσατο ἢ τούτου ἀνάστασις τῆς ἐκείνων ἀναστάσεως. τί γὰρ τηλικούτον τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν ἀναστάντων παιδαρίων δι' Ἡλίου καὶ Ἐλισσαίου γεγέννηται, ὅποῖον διὰ τῆς κηρυσσομένης ἀναστάσεως Ἰησοῦ, δυνάμει ἰοθεῖα πεπιστευμένης;

59. Οἶεται δὲ τερατείαν εἶναι καὶ τὸν σεισμὸν καὶ τὸν σκότον· περὶ ὧν, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐν τοῖς ἀνωτέρω⁽⁵⁾ ἀπελογησάμεθα, παραθέμενοι τὸν Φλέγοντα, ἱστορήσαντα κατὰ τὸν χρόνον τοῦ πάθους τοῦ σωτήρος τοιαῦτα ἀπηντηκέναι. “καὶ ὅτι ζῶν μὲν οὐκ ἐπήρκεσεν ἑαυτῷ, νεκρὸς δ' ἀνέστη· καὶ τὰ σημεῖα τῆς κολάσεως ἔδειξεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τὰς χεῖρας, ὡς ἦσαν πεπερονημέναι” καὶ πυνθανόμεθα αὐτοῦ, τί τό· “ἐπήρκεσεν ἑαυτῷ;” εἰ μὲν γὰρ πρὸς ἀρετὴν· φήσομεν, ὅτι καὶ πάνυ γε ἐπήρκεσεν. οὐδὲν γὰρ ἄτοπον οὐτ' ἐφθέγγατο, 20 οὐτ' ἐποίησεν· ἀλλ' ἀληθῶς “ὡς⁽⁶⁾ πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος” καὶ μαρτυρεῖ τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι οὗτος οὐκ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ. Εἰ δὲ τό· “ἐπήρκεσεν” ἀπὸ τῶν μέσων καὶ σωματικῶν λαμβάνει, φαμέν, ὅτι ἀπεδείξαμεν ἐκ τῶν εὐαγγελίων, ὅτι ἐκὼν ἐπὶ ταῦτ' ἐλήλυθεν. Εἰθ' ἐξῆς τούτοις εἰπὼν τὰ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτι τὰ σημεῖα τῆς κολάσεως ἔδειξεν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ τὰς χεῖρας ὡς ἦσαν πεπερονημέναι, πυνθάνεται, καὶ λέγει· “τίς τοῦτο εἶδε;” καὶ τὰ περὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς

(1) Ita Codd. Regius et Basileensis. Forte legendum: τοσούτῳ δὲ παραδοξότερον. Libri editi (v. c. edd. Spenc. in textu): τούτῳ δὲ παραδοξότερος. R.—Edd. Spenc. ad marg. οὕτω δὲ παραδοξότερος.

(2) 1 Regg. xvii. 21, 22. (3 Regg.)

(4) Act. ii. 24.

(6) Jessai. liii. 7.

(3) 2 Regg. iv. 34, 35. (4 Regg.)

(5) Lib. II. num. 14.

τότε δόξαν αὐτοῦ θεωρῆσαι, δυναμένους δὲ καὶ τοὺς ὀφθέντας ἐν δόξῃ Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν κατανοῆσαι, καὶ ἀκοῦσαι συλλαλούντων αὐτῶν, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς νεφέλης οὐρανόθεν φωνῆς. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα προσῆλθον⁽¹⁾ αὐτῷ μόνοι οἱ μαθηταί, καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὰ περὶ τῶν μακαρισμῶν, ἠνίκα κάτω που ὦν τοῦ ὄρους, ὀψίας γενομένης, ἐθεράπευε τοὺς προσαχθέντας αὐτῷ, ἀπαλλάσσων πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, οὐχ ὁ αὐτὸς ἐφαίνετο τοῖς κάμνουσι καὶ δεομένοις αὐτοῦ θεραπεύοντος, καὶ τοῖς διὰ τὸ

10 ὑγιαίνειν συναναβῆναι αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος δυνηθεῖσιν. Ἄλλὰ καὶ εἶπερ κατ' ἰδίαν τοῖς ἰδίῳις μαθηταῖς ἐπέλυε τὰς παραβολὰς⁽²⁾, μετ' ἐπικρύψεως τοῖς ἔξω ὄχλοις εἰρημένας, ὥσπερ ταῖς ἀκοαῖς ἦσαν κρείττους οἱ ἀκούοντες τῆς λύσεως τῶν παραβολῶν παρὰ τοὺς ἀκούοντας τῶν χωρὶς λύσεων παραβολῶν οὕτω καὶ ταῖς ὄψεσι πάντας μὲν τῆς ψυχῆς, ἐγὼ δ' ἠγοῦμαι, ὅτι καὶ τοῦ σώματος. Δηλοῖ δὲ μὴ τὸν αὐτὸν αἰε φαίνεσθαι τὸ, Ἰούδαν, μέλλοντα αὐτὸν προδιδόναι, εἰρηκέναι ὡς μὴ εἰδόσιν αὐτὸν τοῖς συναπερχομένοις αὐτῷ ὄχλοις·

“ὄν ἐὰν φιλήσω, αὐτός ἐστι.” τοιοῦτο δ' οἶμαι καὶ αὐτὸν

20 τὸν Σωτῆρα ἐμφαίνειν διὰ τοῦ· “καθημέραν μεθ' ὑμῶν ἤμην ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.” Ὡς περὶ⁽³⁾ τηλικούτ' οὖν φερόμενοι ἡμεῖς τοῦ Ἰησοῦ, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἔνδον καὶ ἀποκεκρυμμένην τοῖς πολλοῖς θειότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μεταμορφούμενον σῶμα, ὅτ' ἐβούλετο καὶ οἷς ἐβούλετο· φαμὲν, ὅτι τὸν μὲν μὴ ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας Ἰησοῦν, καὶ μηδέπω ἀποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ, πάντες βλέπειν ἐχώρου· τὸν δ' ἀπεκδυσάμενον⁽⁴⁾ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μηκέτ' ἔχοντά τι χωρητὸν ὄραθῆναι τοῖς πολλοῖς, οὐχ οἰοί τε ἦσαν αὐτὸν βλέπειν οἱ πρότερον αὐτὸν

30 ἰδόντες πάντες. ὅθεν φειδόμενος αὐτῶν, οὐκ ἐφαίνετο πᾶσιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν.

65. Καὶ τί λέγω πᾶσιν; οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἀπο-

(1) Matth. v. 1, seqq.

(2) Matth. xiii. 10, 11, seqq.

(3) Ruaeus, Boherello duce, non male: “Scribendum videtur: περὶ τηλικούτου οὗ. L.

(4) Coloss. ii. 15.

στόλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ αἰεὶ συνῆν, ἧ αἰεὶ ἐφαίνετο, μὴ δυναμένοις αὐτοῦ χωρῆσαι τὴν θεωρίαν διηνεκῶς. λαμπρότερα γὰρ τὴν οἰκονομίαν τελέσαντος ἢ θειότης ἦν αὐτοῦ· ἦντινα Κηφᾶς ὁ Πέτρος, ὡς περὶ ἀπαρχὴ τῶν ἀποστόλων, δεδύνηται ἰδεῖν, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ δώδεκα, τοῦ Ματθίου⁽¹⁾ ἀντὶ τοῦ Ἰούδα καταταχθέντος, καὶ μετ' ἐκείνους πεντακοσίους⁽²⁾ ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἔπειτα ὄφθη Ἰακώβω, ἔπειτα τοῖς ἑτέροις παρὰ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους⁽³⁾ πᾶσι, τάχα τοῖς ἐβδομήκοντα, ἔσχατον δὲ πάντων Παῦλφ τῷ ὡς περὶ ἐκτρώματι, καὶ ἐπισταμένφ, πῶς ἔλεγεν· “ἐμοὶ⁽⁴⁾ τῷ ἐλαχιστοτέρφ 10 πάντων ἀγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη.” Καὶ τάχα τό· “ἐλαχιστοτέρφ” ἴσον ἐστὶ τῷ “ἐκτρώματι.”⁽⁵⁾ Ὡς περ οὖν οὐκ ἂν τις εὐλόγως ἐγκαλέσαι τῷ Ἰησοῦ μὴ παραλαμβάνοντι πάντας τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, ἀλλὰ μόνους τοὺς προειρημένους τρεῖς· ἠίκα ἔμελλε μεταμορφοῦσθαι, καὶ τὴν λαμπρότητα δεικνύει τῶν ἱματίων ἑαυτοῦ, καὶ τὴν δόξαν Μωϋσέως καὶ Ἡλίου συλλαλούντων αὐτῷ· οὕτως οὐκ ἂν τοῖς ἀποστολικαῖς λόγοις μέμφοιτ' ἂν τις εὐλόγως, εἰσάγουσιν ὄφθαι τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ' οἷς οἶδεν ἀνειληφόσιν ὀφθαλμοὺς χωροῦντας ἰδεῖν τὴν 20 ἀνάστασιν αὐτοῦ. Χρήσιμον δ' οἶμαι πρὸς ἀπολογία τῶν προκειμένων ἐστὶ καὶ τὸ οὕτως εἰρημένον περὶ αὐτοῦ· “εἰς⁽⁶⁾ τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.” ὄρα γὰρ ἐν τούτοις, ὅτι ἀπέθανεν Ἰησοῦς, ἵνα νεκρῶν κυριεύσῃ· καὶ ἀνέστη, ἵνα μὴ μόνον νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ ζώντων κυριεύσῃ. καὶ οἶδέ γε ὁ ἀπόστολος νεκροὺς μὲν, ὧν κυριεύει ὁ Χριστὸς, τοὺς οὕτω κατειλεγμένους ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρφ· “σαλπίζει⁽⁷⁾ γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι.” ζῶντας δὲ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἀλλαγησομένους, ἑτέρους ὄντας τῶν ἐγερθησομένων νεκρῶν. ἔχει 30 δὲ καὶ περὶ τούτων ἡ λέξις οὕτως· “καὶ⁽⁷⁾ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα

(1) At nondum eo tempore, quod designatur 1 Cor. xv. 5, Matthias in Judae locum suffectus erat. R.

(2) 1 Cor. xv. 6—8.

(3) Legit Boherellus : ἀποστόλοις πᾶσι, ex 1 Cor. xv. 7. R.

(4) Ephes. iii. 8.

(5) 1 Cor. xv. 8.

(6) Rom. xiv. 9.

(7) 1 Cor. xv. 52.

ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετ' αὐτῶν, ἔρχεται⁽¹⁾ “ὁ Ἰησοῦς, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν. Εἶτα λέγει τῷ Θωμᾷ· “φέρε τὸν δάκτυλόν σου ὧδε,” καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν δὲ εὐαγγελίῳ, ὁμιλούντων πρὸς ἀλλήλους Σίμωνος καὶ Κλεόπα περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς⁽²⁾, ὁ Ἰησοῦς “ἐπιστὰς αὐτοῖς, συνεπορεύετο μετ' αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο, τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν· ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτοῖς· τίνες οἱ λόγοι, οὓς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους περιπατοῦντες;” καὶ ἠνίκα 10 διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· τότε αὐταῖς λέξεσι φησιν ἡ γραφή· “καὶ⁽³⁾ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.” κἂν βούληται οὖν κοινοποιεῖν πρὸς ἕτερα φαντάσματα, καὶ ἄλλους φαντασθέντας, τὰ κατὰ τὸν Ἰησοῦν, καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτόν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Κέλσος· ἀλλὰ τοῖς εὐγνωμόνως καὶ φρονίμως ἐξετάζουσι τὰ πράγματα φανεῖται τὸ παραδοξότερον.

63. Μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσος, οὐκ εὐκαταφρονήτως τὰ γεγραμμένα κακολογῶν, φησὶν· “ὅτι ἐχρῆν, εἴπερ ὄντως θεῖαν δύναμιν ἐκφῆναι ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς, αὐτοῖς τοῖς ἐπηρεάσασι, καὶ 20 τῷ καταδικάσαντι, καὶ ὄλωσεν πᾶσιν ὀφθῆναι.” ἀληθῶς γὰρ καὶ ἡμῖν φαίνεται, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, οὐχ οὕτω μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὀφθῆναι, ὡς τὸ πρότερον δημοσίᾳ καὶ πᾶσι ἐφαίνετο. ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς Πράξεσιν γέγραπται, “δι'⁽⁴⁾ ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος” τοῖς μαθηταῖς κατήγγελλε “τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ” ἐν δὲ τοῖς εὐαγγελίοις, οὐχ ὅτι αἰεὶ συνῆν αὐτοῖς· ἀλλ' ὅπου μὲν δι' ἡμερῶν ὀκτῶ ἐφάνη, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ἐν μέσῳ αὐτῶν· ὅπου δὲ κατὰ 30 τινὰς τοιοῦτους τρόπους. Καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς πρὸς Κορινθίους προτέρας, ὡς⁽⁵⁾ μὴ δημωδῶς αὐτοῦ ὀφθέντος ὁμοίως τῷ πρὸ τοῦ πάθους χρόνῳ, τοιαῦτα γράφει· “Παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις, ὃ καὶ παρέλαβον, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν, κατὰ τὰς γρα-

(1) Ev. Joann. xx. 26, 27.

(2) Luc. xxiv. 15—17.

(3) Luc. xxiv. 31.

(4) Act. i. 3.

(5) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum libris impressis habet: ὡς μηδαμοῦ. R.

φάς⁽¹⁾ καὶ ὅτι ὤφθη Κηφῆ, εἶτα τοῖς δώδεκα. Ἐπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ὧν οἱ πλείονες μένουσιν ἕως ἄρτι, τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν· ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ· ἔπειτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν· ἔσχατον δὲ πάντων, ὡσπερὶ⁽²⁾ τῷ ἐκτρώματι, ὤφθη καμοί." Μεγάλα μὲν οὖν τινα, καὶ θαυμαστὰ, καὶ μείζονα οὐ τῆς ἀξίας τῶν πολλῶν μόνον ἐν τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν πάνυ προκοπτόντων, ὑπολαμβάνω εἶναι τὰ κατὰ τὸν τόπον ἐν οἷς ἡ αἰτία δηλωθεῖν ἂν τοῦ ἀναστάντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μὴ ὁμοίως πεφηνέαι τῷ πρότερον χρόνῳ. Ἀπὸ πλειόνων δὲ, ὡς ἐν τοιοῦτῳ⁽³⁾ 10 συγγράμματι γραφομένῳ πρὸς τὸν κατὰ Χριστιανῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν λόγον, ὅρι εἰ δυνησόμεθα, εὐλόγως ὀλίγα παραθέμενοι, καθιεσθαι τῶν ἀκουσομένων τῆς ἀπολογίας.

64. Ὁ Ἰησοῦς εἰς ὧν, πλείονα τῇ ἐπινοίᾳ ἦν, καὶ τοῖς βλέπουσιν οὐχ⁽⁴⁾ ὁμοίως πᾶσιν ὁρώμενος. καὶ ὅτι μὲν τῇ ἐπινοίᾳ πλείονα ἦν, σαφὲς ἐκ τοῦ "ἐγώ⁽⁵⁾ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή" καὶ τοῦ "ἐγώ⁽⁶⁾ εἰμι ὁ ἄρτος" καὶ τοῦ "ἐγώ⁽⁷⁾ εἰμι ἡ θύρα" καὶ ἄλλων μυρίων. Ὅτι δὲ καὶ βλέπόμενος οὐχ ὡσαύτως τοῖς βλέπουσιν ἐφαίνετο, ἀλλ' ὡς ἐχώρου οἱ βλέποντες, σαφὲς ἔσται τοῖς⁽⁸⁾ ἐφιστάσι, διὰ τί 20 μέλλων μεταμορφοῦσθαι⁽⁹⁾ ἐν τῷ ὑψηλῷ ὄρει, οὐδὲ τοὺς ἀποστόλους πάντας παρείληφεν, ἀλλὰ μόνους τὸν Πέτρον, καὶ τὸν Ἰακώβον, καὶ τὸν Ἰωάννην ὡς μόνους χωροῦντας⁽¹⁰⁾ τὴν

(1) Ruzsus, Boherello duce: "Post vocem γραφάς, sequens versiculus: καὶ ὅτι ἐτάφη, καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς, ab exscriptoribus videtur omissus, propter τὸ ὁμοιωμάτων." L.

(2) Cod. Basileensis: ὡσπερὶ τῷ ἐκτρώματι. Quae lectio neutiquam est spernenda. B.

(3) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum libris editis habet: τοῦτῳ. R.

(4) Vide infra, lib. iv. contra Cels. num. 15 et 16, coll. lib. vi. num. 77 et tractat. xxxv. in Matthaeum. R.

(5) Ev. Joann. xiv. 6.

(6) Ev. Joann. vi. 35.

(7) Ev. Joann. x. 9.

(8) Codd. Reg. et Basil. τοῖς ἐφιστάσι διότι. R.

(9) Matth. xvii. 1, 2, seqq.

(10) Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum antea editis habet: χωρήσοντας. R.

τότε δόξαν αὐτοῦ θεωρῆσαι, δυναμένους δὲ καὶ τοὺς ὀφθέντας ἐν δόξῃ Μωϋσῆν καὶ Ἡλίαν κατανοῆσαι, καὶ ἀκούσαι συλλαλούντων αὐτῶν, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς νεφέλης οὐρανόθεν φωνῆς. Ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ ἀναβῆναι εἰς τὸ ὄρος, ἔνθα προσῆλθον⁽¹⁾ αὐτῷ μόνοι οἱ μαθηταί, καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὰ περὶ τῶν μακαρισμῶν, ἠνίκα κάτω που ὦν τοῦ ὄρους, ὀψίας γενομένης, ἐθεράπευε τοὺς προσαχθέντας αὐτῷ, ἀπαλλάσσω πάσης νόσου καὶ πάσης μαλακίας, οὐχ ὁ αὐτὸς ἐφαίνετο τοῖς κάμνουσι καὶ δεομένοις αὐτοῦ θεραπεύοντος, καὶ τοῖς διὰ τὸ

10 ὑγιαίνειν συναναβῆναι αὐτῷ εἰς τὸ ὄρος δυνηθεῖσιν. Ἄλλα καὶ εἶπερ κατ' ἰδίαν τοῖς ἰδίους μαθηταῖς ἐπέλυε τὰς παραβολὰς⁽²⁾, μετ' ἐπικρύψεως τοῖς ἔξω ὄχλοις εἰρημένας, ὥσπερ ταῖς ἀκοαῖς ἦσαν κρείττους οἱ ἀκούοντες τῆς λύσεως τῶν παραβολῶν παρὰ τοὺς ἀκούοντας τῶν χωρὶς λύσεων παραβολῶν οὕτω καὶ ταῖς ὄψεσι πάντας μὲν τῆς ψυχῆς, ἐγὼ δ' ἡγοῦμαι, ὅτι καὶ τοῦ σώματος. Δηλοῖ δὲ μὴ τὸν αὐτὸν αἰεὶ φαίνεσθαι τὸ, Ἰούδαν, μέλλοντα αὐτὸν προδιδόναι, εἰρηκέναι ὡς μὴ εἰδόσιν αὐτὸν τοῖς συναπερχομένοις αὐτῷ ὄχλοις: “ὄν ἐὰν φιλήσω, αὐτός ἐστι.” τοιοῦτο δ' οἶμαι καὶ αὐτὸν

20 τὸν Σωτῆρα ἐμφαίνειν διὰ τοῦ “καθημέραν μεθ' ὑμῶν ἤμην ἐν τῷ ἱερῷ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.” Ὡς περὶ⁽³⁾ τηλικούτ' οὖν φερόμενοι ἡμεῖς τοῦ Ἰησοῦ, οὐ μόνον κατὰ τὴν ἔνδον καὶ ἀποκεκρυμμένην τοῖς πολλοῖς θειότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μεταμορφούμενον σῶμα, ὅτ' ἐβούλετο καὶ οἷς ἐβούλετο φαμέν, ὅτι τὸν μὲν μὴ ἀπεκδυσάμενον τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας Ἰησοῦν, καὶ μηδέπω ἀποθανόντα τῇ ἀμαρτίᾳ, πάντες βλέπειν ἐχώρουν τὸν δ' ἀπεκδυσάμενον⁽⁴⁾ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ μηκέτ' ἔχοντά τι χωρητὸν ὀραθῆναι τοῖς πολλοῖς, οὐχ οἰοί τε ἦσαν αὐτὸν βλέπειν οἱ πρότερον αὐτὸν

30 ἰδόντες πάντες. ὅθεν φειδόμενος αὐτῶν, οὐκ ἐφαίνετο πᾶσιν ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν.

65. Καὶ τί λέγω πᾶσιν; οὐδὲ γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἀπο-

(1) Matth. v. 1, seqq.

(2) Matth. xiii. 10, 11, seqq.

(3) Rufinus, Boherello duce, non male: “Scribendum videtur: περὶ τηλικούτου οὐ. L.

(4) Coloss. ii. 15.

στολόις καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ αἰεὶ συνῆν, ἢ αἰεὶ ἐφαίνετο, μὴ δυναμένοις αὐτοῦ χωρῆσαι τὴν θεωρίαν διηνεκῶς. λαμπρότερα γὰρ τὴν οἰκονομίαν τελέσαντος ἢ θειότης ἦν αὐτοῦ· ἦντινα Κηφᾶς ὁ Πέτρος, ὡς περὶ ἀπαρχὴ τῶν ἀποστόλων, δεδύνηται ἰδεῖν, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ δώδεκα, τοῦ Ματθίου⁽¹⁾ ἀντὶ τοῦ Ἰούδα καταταχθέντος, καὶ μετ' ἐκείνους πεντακοσίοις⁽²⁾ ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἔπειτα ὄφθη Ἰακώβω, ἔπειτα τοῖς ἑτέροις παρὰ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους⁽³⁾ πᾶσι, τάχα τοῖς ἐβδομήκοντα, ἔσχατον δὲ πάντων Παύλῳ τῷ ὡς περὶ ἐκτρώματι, καὶ ἐπισταμένῳ, πῶς ἔλεγεν· “ἐμοὶ⁽⁴⁾ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ 10 πάντων ἀγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη.” Καὶ τάχα τό· “ἐλαχιστοτέρῳ” ἴσον ἐστὶ τῷ· “ἐκτρώματι.”⁽⁵⁾ Ὡς περ οὖν οὐκ ἂν τις εὐλόγως ἐγκαλέσαι τῷ Ἰησοῦ μὴ παραλαμβάνοντι πάντας τοὺς ἀποστόλους εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος, ἀλλὰ μόνους τοὺς προειρημένους τρεῖς· ἠνίκα ἔμελλε μεταμορφοῦσθαι, καὶ τὴν λαμπρότητα δεικνύει τῶν ἱματίων ἑαυτοῦ, καὶ τὴν δόξαν Μωϋσέως καὶ Ἡλίου συλλαλούντων αὐτῷ· οὕτως οὐκ ἂν τοῖς ἀποστολικαῖς λόγοις μέμφοιτ' ἂν τις εὐλόγως, εἰσάγουσιν ὄφθαι τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐ πᾶσιν, ἀλλ' οἷς οἶδεν ἀνειληφόσιν ὀφθαλμοὺς χωροῦντας ἰδεῖν τὴν 20 ἀνάστασιν αὐτοῦ. Χρήσιμον δ' οἶμαι πρὸς ἀπολογία τῶν προκειμένων ἐστὶ καὶ τὸ οὕτως εἰρημένον περὶ αὐτοῦ· “εἰς⁽⁶⁾ τοῦτο γὰρ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.” ὄρα γὰρ ἐν τούτοις, ὅτι ἀπέθανεν Ἰησοῦς, ἵνα νεκρῶν κυριεύσῃ· καὶ ἀνέστη, ἵνα μὴ μόνον νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ ζώντων κυριεύσῃ. καὶ οἶδέ γε ὁ ἀπόστολος νεκροὺς μὲν, ὧν κυριεύει ὁ Χριστὸς, τοὺς οὕτω κατειλεγμένους ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρῳ· “σαλπύσει⁽⁷⁾ γὰρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι.” ζῶντας δὲ αὐτοὺς, καὶ τοὺς ἀλλαγησομένους, ἑτέρους ὄντας τῶν ἐγερθησομένων νεκρῶν. ἔχει 30 δὲ καὶ περὶ τούτων ἡ λέξις οὕτως· “καὶ⁽⁷⁾ ἡμεῖς ἀλλαγησό-

(1) At nondum eo tempore, quod designatur 1 Cor. xv. 5, Matthias in Judae locum suffectus erat. R.

(2) 1 Cor. xv. 6—8.

(3) Legit Boherellus: ἀποστόλοις πᾶσι, ex 1 Cor. xv. 7. R.

(4) Ephes. iii. 8.

(5) 1 Cor. xv. 8.

(6) Rom. xiv. 9.

(7) 1 Cor. xv. 52.

μεθα." ἐξῆς εἰρημένη τῷ· "οἱ⁽¹⁾ νεκροὶ ἐγερθήσονται πρῶτον." Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρᾳ ἐν ἐτέραις λέξεσι τὴν αὐτὴν διαφορὰν παριστὰς, φησὶν ἄλλους μὲν εἶναι τοὺς κοιμημένους, ἄλλους δὲ τοὺς ζῶντας, λέγων "οὐ⁽²⁾ θέλομεν δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κοιμημένων, ἵνα μὴ λυπησθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ
10 ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν⁽³⁾ τοὺς κοιμηθέντας." τὴν δὲ φανείσαν ἡμῖν εἰς τοὺς τόπους διήγησιν ἐξεθέμεθα ἐν οἷς ὑπηγορευσαμεν ἐξηγητικοῖς τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς προτέρας ἐπιστολῆς.

66. Καὶ μὴ θαύμαζε, εἰ μὴ πάντες βλέπουσιν οἱ πεπιστευκότες ὄχλοι τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ὅτε ὡς μὴ χωροῦσι πλείονα Κορινθίοις ὁ Παῦλος γράφων φησὶν "ἐγὼ⁽⁴⁾ ὃ ἔκρινα μηδὲν εἶδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον." τοιοῦτον ὃ ἔστι καὶ τό· "οὕτω⁽⁵⁾ γὰρ ἐδύνασθε· ἀλλ' οὐτε ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί
20 ἐστέ." οὕτω τοίνυν πάντα κρίσει θείᾳ ποιῶν ὁ λόγος, ἀνέγραψε περὶ τοῦ Ἰησοῦ· πρὸ μὲν τοῦ πάθους ἀπαξιαπλῶς φανέντος τοῖς πλείοσι, καὶ τοῦτο οὐκ αἰεὶ μετὰ δὲ τὸ πάθος οὐκέτι ὁμοίως ἐπιφαινομένου, ἀλλὰ μετὰ τινος κρίσεως ἐκάστῳ μετρούσης τὰ δέοντα. ὥσπερ ὃ ἀναγέγραπται τό· "ᾧφθῆ⁽⁶⁾ ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ." ἢ τινι τῶν ἀγίων καὶ τὸ "ᾧφθῆ" τοῦτο οὐκ αἰεὶ ἐγίνετο, ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων, καὶ οὐ πᾶσιν ἐφαίνετο· οὕτω μοι νόει καὶ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ᾧφθαι τῷ⁽⁷⁾ παρακλησίᾳ εἰς τὸ περὶ ἐκείνων, εἰς τὸ ᾧφθαι αὐτοῖς τὸν θεὸν, κρίσει.

30 67. Ἀπελογησάμεθα οὖν κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, ὡς ἐν

(1) 1 Cor. xv. 52, coll. 1 Thess. iv. 16.

(2) 1 Thess. iv. 13—15.

(3) Cod. Basil.: φθάσωμεν. R.

(4) 1 Cor. ii. 2.

(5) 1 Cor. iii. 2, 3.

(6) Genes. xii. 7, coll. xlvi. 3.

(7) Boherellus: "Unitatiis est: τῇ παρακλησίᾳ τῷ, sequens autem eis τό, versu proximo hinc natum, mutandum existimo in ῥηθέν." L.

τοιούτῳ συγγράμματι, πρὸς τό· “ἐχρῆν, εἴπερ ὄντως ἐκφῆναι θεῖαν δύναμιν ἤθελεν, αὐτοῖς τοῖς ἐπηρεάσασι καὶ τῷ καταδικάσαντι καὶ ὅλως πᾶσιν ὀφθῆναι.” Οὐκ ἐχρῆν οὖν τῷ καταδικάσαντι αὐτὸν ὀφθῆναι, οὐδὲ τοῖς ἐπηρεάσασιν. ἐφείδετο γὰρ καὶ τοῦ καταδικάσαντος καὶ τῶν ἐπηρεασάντων ὁ Ἰησοῦς, ἵνα μὴ παταχθῶσιν ἀορασία, ὅποια οἱ ἐν Σοδομοῖς ἐπατάχθησαν, ἠνίκα ἐπεβούλευον τῇ ὄρᾳ τῶν ξενισθέντων παρὰ τῷ Λῶτ ἀγγέλων. καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται διὰ τούτων “ἐκτείναντες⁽¹⁾ δὲ οἱ ἄνδρες τὰς χεῖρας, ἐσπᾶσαντο τὸν Λῶτ πρὸς ἑαυτοὺς εἰς τὸν οἶκον, καὶ τὴν θύραν ἀπέκλεισαν τοὺς 10 δὲ ἄνδρας, τοὺς ἐπὶ τῇ θύρᾳ τοῦ οἴκου, ἐπάταξαν ἀορασία ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου καὶ παρελύθησαν ζητοῦντες τὴν θύραν.” ἐκφῆναι οὖν ἐβούλετο τὴν δύναμιν ἑαυτοῦ ὁ Ἰησοῦς, θεῖαν οὖσαν, ἐκάστῳ τῶν δυναμένων αὐτὴν ἰδεῖν, καὶ κατὰ τὸ μέτρον ἰδεῖν ἃ ἐχώρει. καὶ οὐ δήπου δι’ ἄλλο ἐφυλάξατο ὀφθῆναι, ἢ διὰ τὰς δυνάμεις τῶν μὴ χωροῦντων αὐτὸν ἰδεῖν. καὶ μάτην παρελήφθη τῷ Κέλσῳ τό· “οὐ γὰρ δὴ ἔτι ἐφοβεῖτό τινα ἀνθρώπων ἀποθανῶν, καὶ, ὡς φατε, θεὸς ὢν οὐδ’ ἐπὶ τούτ’ ἐπέμφθη τὴν ἀρχὴν, ἵνα λάθῃ.” ἐπέμφθη γὰρ οὐ μόνον, ἵνα γνωσθῇ, ἀλλ’ ἵνα καὶ λάθῃ. οὐ γὰρ πᾶν, 20 ὃ ἦν, καὶ οἷς ἐγινώσκετο, ἐγινώσκετο, ἀλλὰ τι αὐτοῦ ἐλάνθανεν αὐτούς· τισὶ δ’ οὐδ’ ὅλως ἐγινώσκετο. καὶ ἀνέφξε δὲ φωτὸς πύλας τοῖς γενομένοις μὲν σκότους καὶ νυκτὸς υἰοῖς, ἐπιδεδωκόσι δὲ ἑαυτοὺς εἰς τὸ γενέσθαι υἰοὺς ἡμέρας καὶ φωτός. καὶ ἦλθε σωτῆρ ὁ κύριος ἡμῖν μᾶλλον, ὡς ἱατρὸς ἀγαθὸς, τοῖς ἁμαρτιῶν μεστοῖς, ἢ τοῖς δικαίοις.

68. Ἰδόμεν δὲ τίνα τρόπον φησὶν ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος, ὅτι “εἰ δ’ οὖν τόγε τοσοῦτον ὄφειλεν εἰς ἐπίδειξιν θεότητος, ἀπὸ τοῦ σκόλοπος γοῦν εὐθύς ἀφανῆς γενέσθαι.”⁽²⁾ καὶ τοῦτο δὲ δοκεῖ μοι ὁμοιον εἶναι τῷ λόγῳ τῶν ἀντιδια- 30 τασσόντων τῇ προνοίᾳ, καὶ διαγραφόντων ἑαυτοῖς ἕτερα παρὰ τὰ ὄντα, καὶ λεγόντων, ὅτι “βέλτιον ἦν, εἰ οὕτως εἶχεν ὁ κόσμος, ὡς διεγράψαμεν.” ὅπου μὲν γὰρ δυνατὰ διαγράφουσι, ἐλέγχονται χεῖρονα ποιῶντες, τὸ ὅσον ἐφ’ ἑαυτοῖς,

(1) Genes. xix. 10, 11.

(2) Boherellus: “Subaudi: ὄφειλεν.” L.

καὶ τῇ διαγραφῇ αὐτῶν, τὸν κόσμον ὅπου δὲ δοκοῦσι μὴ χείρονα ἀναζωγραφεῖν τῶν ὄντων, ἀποδείκνυνται τὰ τῇ φύσει ἀδύνατα βουλόμενοι· ὡς ἐκατέρως αὐτοὺς καταγελάστους εἶναι. καὶ ἐνθάδε τοίνυν ὅτι μὲν οὐκ ἀδύνατον ἦξειν, ὡς ἐν τῇ θειοτέρᾳ φύσει, ἴν' ὅτε βούληται ἀφανῆς γένηται, καὶ αὐτόθεν μὲν δῆλον· σαφές δὲ καὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων περὶ αὐτοῦ, τοῖς μὴ τινα μὲν τῶν γεγραμμένων προσιεμένοις, ἵνα κατηγορήσωσι τοῦ λόγου, τιὰ δὲ πλάσματα οἰομένοις τυγχάνειν. γέγραπται δὲ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 10 λαβὼν τὸν ἄρτον ὁ Ἰησοῦς εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἐπέδιδου τῷ Σίμωνι, καὶ τῷ Κλεόπα· λαβόντων δ' αὐτῶν τὸν ἄρτον, “διηνοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτὸν, καὶ αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.”

69. Θέλομεν δὲ παραστήσαι, πῶς οὐ χρησιμώτερον ἦν πρὸς τὴν οἰκονομίαν ὄλην τὸ, εὐθύς ἀπὸ τοῦ σκόλοπος αὐτὸν ἀφανῆ γενέσθαι σωματικῶς. τὰ συμβεβηκέναι ἀναγεγραμμένα τῷ Ἰησοῦ οὐκ ἐν ψιλῇ τῇ λέξει καὶ τῇ ἱστορίᾳ τὴν πᾶσαν ἔχει θεωρίαν τῆς ἀληθείας. ἕκαστον γὰρ αὐτῶν καὶ σύμβολόν τινος⁽¹⁾ εἶναι παρὰ τοῖς συνετώτερον ἐντυγχάνουσι
 20 τῇ γραφῇ ἀποδείκνυνται. ὥσπερ οὖν τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν ἔχει τὴν δηλουμένην ἀλήθειαν ἐν τῷ “Χριστῷ⁽²⁾ συνεσταύρωμαι” καὶ⁽³⁾ τοῦ σημαινομένου ἐκ τοῦ “ἐμοὶ⁽⁴⁾ δὲ μὴ γένοιτο κανχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ.” καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀναγκαῖος, διὰ τό· “ὁ⁽⁵⁾ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἀμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ.” καὶ⁽⁶⁾ διὰ τὸ λέγειν· “συμμορφούμενος⁽⁷⁾ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.” καὶ τό· “εἰ γὰρ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν⁽⁸⁾.” Οὕτω καὶ ἡ ταφὴ αὐτοῦ φθάνει

(1) Libri impressi τινὸς αὐτῶν εἶναι. In Cod. Joliano expungitur istud αὐτῶν. Sed si cui inter τινὸς et εἶναι vox aliqua inserenda videtur, certe non αὐτῶν, sed ἄλλου scribendum erit. R.

(2) Galat. ii. 19.

(3) Cod. Jolianus: καὶ τὸ σημαίνόμενον. Lego cum Boherello: καὶ τῷ σημαίνω-μένῳ. R.—Probanda procul dubio est Boherelli lectio. L.

(4) Galat. vi. 14.

(5) Rom. vi. 10.

(6) Ita Codd. Reg. et Basil. R.

(7) Philipp. iii. 10.

(8) 2 Timoth. ii. 11.

ἐπὶ τοὺς συμμόρφους τοῦ θανάτου αὐτοῦ, καὶ τοὺς συσταυρωθέντας αὐτῷ καὶ συναποθανόντας, καθὸ καὶ τῷ Παύλῳ λέλεκται τό· “συνετάφημεν⁽¹⁾ γὰρ αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ συνανέστημεν αὐτῷ.” ἡμεῖς δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ταφῆς, καὶ τοῦ μνημείου, καὶ τοῦ θάψαντος, ἀναγεγραμμένα εὐκαιρότερον διὰ πλειόνων ἐν ἄλλοις, ἔνθα προηγουμένως ἐστὶ⁽²⁾ περὶ τούτων λέγειν, διηγησόμεθα. νυνὶ δ’ αὐτάρκης ἢ καθαρὰ σινδῶν, ἐν ἧ ἔδει τὸ καθαρὸν ἐντυλιχθῆναι σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ καινὸν μνημεῖον, ὃ ἐλατόμησε τῇ πέτρῃ ὁ Ἰωσήφ, οὐ⁽³⁾ “οὐκ ἦν οὐπω οὐδεὶς κείμενος,” ἢ, ὡς ὁ Ἰωάννης 10 φησὶν· “ἐν⁽⁴⁾ ᾧ οὐδέπω οὐδεὶς ἐτέθη.” Καὶ ἐπίστησον, εἰ δύναται κινῆσαι τινα ἢ συμφωνία τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν, φροντισάντων ἀναγράψαι τὸ λατομητὸν, ἢ λαξευτὸν μνημεῖον ἐν πέτρῃ· ἵν’ ὁ τοὺς λόγους τῶν γεγραμμένων ἐξετάζων, καὶ περὶ τούτων θεάσῃται τι λόγου ἄξιον, καὶ περὶ τῆς καινότητος τοῦ μνημείου, ἦντινα Ματθαῖος⁽⁵⁾ καὶ Ἰωάννης ἰστόρησε, καὶ περὶ τοῦ μηδένα ἐκεῖ νεκρὸν γεγονέναι, κατὰ τὸν Λουκᾶν καὶ τὸν Ἰωάννην. Ἔδει γὰρ τὸν μὴ τοῖς λοιποῖς νεκροῖς ὅμοιον, ἀλλὰ ζωτικὰ σημεῖα καὶ ἐν τῇ νεκρότητι δείξαντα τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ καινὸν, ἵν’ οὕτως ὀνομάσω, ὄντα νεκρὸν, ἐν 20 καινῷ καὶ καθαρῷ γενέσθαι μνημεῖον, ἵν’, ὥσπερ ἡ γένεσις αὐτοῦ καθαρωτέρα πάσης γενέσεως ἦν, τῷ μὴ ἀπὸ μίξεως, ἀλλ’ ἀπὸ παρθένου γεννηθῆναι· οὕτω καὶ ἡ ταφὴ ἔχη⁽⁶⁾ τὴν καθαρότητα, διὰ τοῦ συμβολικοῦ δηλουμένην ἐν τῷ ἀποτεθεῖσθαι αὐτοῦ τὸ σῶμα ἐν μνημεῖον καινῷ ὑφειστώτι, οὐκ ἐκ λογάδων λίθων οἰκοδομηθέντι, καὶ τὴν ἔνωσιν οὐ φυσικὴν ἔχοντι, ἀλλ’ ἐν μιᾷ καὶ δι’ ὄλων ἠνωμένη πέτρῃ λατομητῇ καὶ λαξευτῇ. Τὰ μὲν οὖν τῆς διηγήσεως, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν γεγονέναι ἀναγεγραμμένων ἀναβάσεως ἐπὶ τὰ πράγματα, ὧν τὰ

(1) Rom. vi. 4.

(2) Boherellus, cui Rusus adstipulatur: “Lege: *ἔσται*, quomodo et Gelenius interpres vertit.” L.

(3) Luc. xxiii. 53.

(4) Ev. Joann. xix. 41.

(5) Matth. xxvii. 60, coll. ev. Joann. xix. 41.

(6) Sic habet Cod. Basileensis, rectius sane quam editi *ἔχει*. R.—Boherellus: “Lege: *ἔχοι*.” L.

γενόμενα ἦν σημαντικὰ, καὶ μειζόνως ἂν τις καὶ θειοτέρως διηγῆσαιτο, εὐκαιρότερον ἐκτιθέμενος τὰ τοιαῦτα ἐν προηγουμένη συντάξει. Τὰ δὲ τῆς λέξεως οὕτως ἂν τις ἀποδῆ, ὅτι κατὰ τὸν κρίναντα ὑπομῖναι τὸ ἐπὶ σκόλοπος κρεμασθῆναι, ἦν καὶ τὰ ἐξῆς τῇ ὑποθέσει τηρῆσαι, ἵν' ὡς ἄνθρωπος καθαιρεθεῖς, τῷ ὡς ἄνθρωπος ἀποτεθνηκέναι, ὡς ἄνθρωπος καὶ ταφῇ. Ἄλλὰ καὶ εἰ καθ' ὑπόθεσιν ἐγγέγραπτο ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ὅτι ἀπὸ τοῦ σκόλοπος ἀφανῆς εὐθύς ἐγένετο· ἐκάκιζεν ἂν τὸ γεγραμμένον ὁ Κέλσος καὶ οἱ ἄπιστοι, καὶ κατηγορήσαν ἂν καὶ οὕτω λέγοντες· “τί δήποτε μετὰ τὸν σταυρὸν γέγονεν ἀφανῆς, οὐ πρὸ τοῦ παθεῖν δὲ τούτ' ἐπραγματεύσατο;” εἶπερ οὖν ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων μεμαθηκότες, ὅτι οὐ γέγονεν εὐθύς ἀφανῆς ἀπὸ τοῦ σκόλοπος, ἐγκαλεῖν οἴονται τῷ λόγῳ, μὴ πλασαμένῳ, ὡς ἐκεῖνοι ἠξίωσαν, τὸ, εὐθύς αὐτὸν ἀφανῆ γενέσθαι ἀπὸ τοῦ σκόλοπος, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἱστορήσαντι· πῶς οὐκ εὐλογον πιστεῦσαι αὐτοὺς καὶ τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ, καὶ ὡς βουληθεῖς ὅτε μὲν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἔστη ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, ὅτε δὲ δοὺς ἄρτον δυσὶ τῶν γνωρίμων, εὐθύς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν, μετὰ τινος, οὗς ἐλάλησεν αὐτοῖς, λόγους;

70. Πύθεν δὲ τῷ Κέλσου Ἰουδαίῳ λέλεκται, ὅτι ἐκρύπτετο ὁ Ἰησοῦς; λέγει γὰρ περὶ αὐτοῦ· “Τίς δὲ πῶποτε πεμφθεῖς ἄγγελος, δέον ἀγγέλλειν τὰ κεκελευσμένα, κρύπτεται;” οὐ γὰρ ἐκρύπτετο ὁ εἰπὼν τοῖς ζητοῦσιν αὐτὸν συλλαβεῖν “καθημέραν⁽¹⁾ ἤμην ἐν τῷ ἱερῷ παρρησίᾳ διδάσκων, καὶ οὐκ ἐκρατήσατέ με.” πρὸς δὲ τὸ ἐξῆς παλιλλογούμενον ὑπὸ τοῦ Κέλσου ἡμεῖς ἅπαξ ἀπολογησάμενοι, ἀρκεσθησόμεθα τοῖς προειρημένοις. γέγραπται γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω καὶ πρὸς τό· “ἢ ὅτε μὲν ἠπιστεῖτο ἐν σώματι, πᾶσιν ἀνέδην ἐκήρυττεν· ὅτε δὲ πίστιν ἂν ἰσχυρὰν παρεῖχεν ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, ἐνὶ μόνῳ γυναιῷ καὶ τοῖς ἐαυτοῦ θιασώταις κρύβδην παρεφαίνετο;” Ἄλλ' οὐδ' ὅτι ἐνὶ μόνῳ γυναιῷ ἐφάνη, ἀληθὲς ἐστίν· γέγραπται γὰρ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ, ὅτι “ὄψε⁽²⁾ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν

(1) Matth. xxvi. 55.

(2) Matth. xxviii. 1, 2.

σαββάτων, ἦλθε Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, θεωρησαὶ τὸν τάφον· καὶ ἰδοὺ, σεισμὸς ἐγένετο μέγας· ἄγγελος γὰρ κυρίου καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ, καὶ προσελθὼν ἀπεκύλισε τὸν λίθον.” καὶ μετ’ ὀλίγον φησὶν ὁ Ματθαῖος· “καὶ ἰδοὺ, ὁ Ἰησοῦς ὑπῆντησεν αὐταῖς.”—δῆλον δὲ ὅτι ταῖς προειρημέναις Μαρίαῖς—λέγων· “χαίρετε. αἱ δὲ προσελθούσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.” Λέλεκται δὲ καὶ πρὸς τό· “κολαζόμενος μὲν ἄρα πᾶσιν ἐωρᾶτο, ἀναστὰς δὲ ἐνί”⁽¹⁾ ὅτε ἀπελογοῦμεθα πρὸς τό· “οὐ πᾶσιν ἐωρᾶτο.” καὶ νῦν δὲ φήσομεν, ὅτι τὰ μὲν ἀνθρώπινα αὐτοῦ πᾶσιν ἦν ὁρατά· 10 τὰ δὲ θεϊότερα,—λέγω δὲ οὐ περὶ τῶν σχέσιν πρὸς ἕτερα ἐχόντων, ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ διαφορὰν—, οὐ πᾶσι χωρητά. Πρὸς ἄλλους δὲ καὶ τῇ παρὰ πόδας τοῦ Κέλσου ἐναντιότητι πρὸς ἑαυτόν. προειπὼν οὖν ἐνὶ γυναίῳ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ θιασώταις κρύβδην αὐτὸν παραπεφάνθαι, εὐθέως ἐπιφέρει· “κολαζόμενος μὲν ἄρα πᾶσιν ἐωρᾶτο, ἀναστὰς δὲ ἐνί· οὐπερ ἐχρῆν τούναντιον.” τί δὲ καὶ νομίζει τό· “ἐχρῆν” ἀκούσωμεν. ἐναντίον⁽²⁾ τὸ μὲν κολαζόμενον πᾶσιν ἐωρᾶσθαι, ἀναστάντα δὲ ἐνί. ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει ἑαυτοῦ, ἤθελε καὶ ἀδύνατον καὶ ἄλογον· κολαζόμενον μὲν ἐνὶ ὁρᾶσθαι, ἀναστάντα δὲ πᾶσιν. 20 ἢ πῶς διηγῆσθαι τὴν· “οὐπερ ἐχρῆν τούναντιον;”

71. Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὅστις ἦν ὁ πέμψας, ἐν τῷ· “οὐδεὶς⁽³⁾ ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱός·” καὶ τῷ· “θεὸν⁽⁴⁾ οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε. ὁ⁽⁵⁾ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο·” ἐκεῖνος θεολογῶν ἀπηγγεῖλε τὰ περὶ θεοῦ τοῖς γνησίοις αὐτοῦ μαθηταῖς ὧν ἴχνη ἐν τοῖς γεγραμμένοις εὐρίσκοιτες ἀφορμὰς ἔχομεν θεολογεῖν, ὅπου μὲν ἀκούοντες· “ὁ⁽⁶⁾ θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία·” ὅπου δέ· “πνεῦμα⁽⁷⁾ ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ 30

(1) Edd. Spenc. et Russi: ἐνίας. Jam Boherellus vero, cui Russus in notis adstipulatur: “Legendum videtur: ἐνί, ut paulo infra.”

(2) Boherellus: “Lego: ἐναντίον τῷ κολαζόμενον μὲν.”

(3) Luc. x. 22.

(4) Ev. Joann. i. 18.

(5) Sic. Codd. Regius et Basileensis. R.

(6) I Joann. i. 5.

(7) Ev. Joann. iv. 24.

δεῖ προσκυνεῖν.” Ἄλλὰ καὶ ἐφ’ οἷς ἔπεμψεν αὐτὸν ὁ πατήρ, μυρία ἐστὶν, ἅτινα ὁ βουλόμενος μανθανέτω, πῆ μὲν ἀπὸ τῶν προκηρυζάντων περὶ αὐτοῦ προφητῶν, πῆ δ’ ἀπὸ τῶν εὐαγγελιστῶν. οὐκ ὀλίγα δ’ εἴσεται καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, καὶ μάλιστα Παύλου. ἀλλὰ καὶ τοὺς μὲν εὐσεβοῦντας οὗτος φωταγωγεῖ, τοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας κολάσει· ὅπερ οὐκ ἰδὼν ὁ Κέλσος πεποιήκε· “καὶ τοὺς μὲν εὐσεβοῦντας φωταγωγῆσων, τοὺς δὲ ἀμαρτάνοντας ἢ⁽¹⁾ μεταγρόντας ἐλεήσων.”

72. Μετὰ ταῦτά φησιν· “εἰ μὲν ἐβούλετο λανθάνειν, τί
 10 ἤκούετο ἢ ἐξ οὐρανοῦ φωνή, κηρύττουσα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ; Εἰ
 δ’ οὐκ ἐβούλετο λανθάνειν, τί ἐκολάζετο; ἢ τί ἀπέθνησκε;”
 Καὶ οἶεται ἐν τούτοις διαφωνίαν ἐλέγχειν τῶν περὶ αὐτοῦ
 γεγραμμένων, οὐχ ὁρῶν, ὅτι οὔτε πάντα τὰ περὶ αὐτὸν
 ἐβούλετο πᾶσι καὶ οἷς ἔτυχε γινώσκεισθαι· οὔτε πάντα λαν-
 θάνειν τὰ καθ’ ἑαυτόν. ἢ γοῦν ἐξ οὐρανοῦ φωνή, κηρύττουσα
 αὐτὸν εἶναι υἱὸν θεοῦ, καὶ λέγουσα· “οὗτός⁽²⁾ ἐστὶν ὁ υἱὸς
 μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα” οὐκ ἀναγέγραπται εἰς⁽³⁾
 ἐπήκουον τοῖς ὄχλοις γεγονέναι· ὅπερ φήθη ὁ Κέλσου Ἰουδαῖος.
 ἀλλὰ καὶ ἢ ἐν τῷ ὑψηλοτάτῳ ὄρει⁽⁴⁾ ἀπὸ τῆς νεφέλης φωνή
 20 μόνοις ἤκούετο τοῖς συναναβάσιμιν αὐτῷ. καὶ γὰρ τοιαύτη
 ἐστὶν ἡ θεία φωνή. ἀκουομένη μόνοις ἐκείνοις, οὓς βούλεται
 ἀκοῦειν ὁ λέγων. οὐδέπω δὲ λέγω, ὅτι οὐ πάντως ἐστὶν ἀήρ
 πεπληγμένος, ἢ πληγὴ ἀέρος, ἢ ὅ,τι ποτε λέγεται ἐν τοῖς
 περὶ φωνῆς ἢ ἀναγραφομένη φωνὴ τοῦ θεοῦ· διόπερ τῇ κρείτ-
 τονι τῆς αἰσθητῆς ἀκοῆς καὶ θειοτέρᾳ ἀκούεται. καὶ ἐπὶ
 βούληται ὁ λέγων μὴ πᾶσιν ἐξάκουστον εἶναι τὴν ἑαυτοῦ
 φωνήν, ὁ μὲν ἔχων τὰ κρείττονα ὦτα, ἀκούει θεοῦ· ὁ δὲ κεκω-
 φωμένος τὴν τῆς ψυχῆς ἀκοήν, ἀναισθητεῖ λέγοντος θεοῦ.
 ταῦτα μὲν διὰ τό· “τί ἤκούετο ἢ ἐξ οὐρανοῦ φωνή, ἢ κηρύτ-
 30 τούσα αὐτὸν υἱὸν θεοῦ;” Εἰς δὲ τό· “εἰ οὐκ ἐβούλετο λανθά-

(1) “Legendum inquit Boherellus: μὴ μεταγρόντας, aut explicandum quasi scriptum sit: ἢ ἀμαρτάνοντας, ἢ μεταγρόντας.” R.

(2) Matth. iii. 17, coll. xvii. 5.

(3) Boherellus: “Malim unica voce, et in recto: εἰσπηήκοος. R.

(4) Matth. xvii. 5.

νειν, τί ἐκολάζετο; ἢ τί ἀπέθνησκεν;” ἀρκεῖ τὰ περὶ τοῦ πάθους ἡμῖν διὰ πλειόνων ἐν τοῖς ἀνωτέρω λελεγμένα.

73. Ἐκτίθεται δὲ μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσου Ἰουδαῖος ὡς ἀκόλουθον τὸ μὴ ἀκόλουθον· οὐ γὰρ ἀκολουθεῖ τῷ “ἠθέλησεν ἡμᾶς δι’ ὧν πέπονθε κολάσεων διδάξαι καὶ θανάτου καταφρονεῖν” τό· ἀναστάντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν φανερώς εἰς φῶς καλέσαι πάντας καὶ διδάξαι, οὗ χάριν κατεληλύθει. εἰς φῶς γὰρ πρότερον ἐκάλεσε πάντας, εἰπὼν “δεῦτε⁽¹⁾ πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.” καὶ οὗ χάριν κατεληλύθεν, ἀναγέγραπται ἐν οἷς ἀποτάδην κεκίνηκε 10 λόγοις ἐν μακαρισμοῖς⁽²⁾, καὶ τοῖς ἐξῆς αὐτοῖς ἀπαγγελλομένοις, καὶ ἐν παραβολαῖς, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τοὺς γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους ὁμιλίαις. τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον ὅσα ἐδίδαξεν, ἔκκειται παριστάντα⁽³⁾ τὴν Ἰησοῦ οὐκ ἐν λέξεσιν ἀλλ’ ἐν πράγμασι μεγαλοφωνίαν· καὶ δηλὸς ἐστὶν ἐκ τῶν εὐαγγελίων⁽⁴⁾, ὅτι καὶ ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐφ’ ᾧ καὶ ἐθαύμαζον.

74. Καὶ πᾶσί γε τούτοις ἐπιλέγει ὁ Κέλσου Ἰουδαῖος· “ταῦτα μὲν οὖν ὑμῖν ἐκ τῶν ὑμετέρων συγγραμμάτων, ἐφ’ οἷς οὐδενὸς ἄλλου μάρτυρος χρῆζομεν· αὐτοὶ γὰρ ἑαυτοῖς 20 περιπίπτετε.” Ἠλέγξαμεν δ’ ὅτι, παρὰ τὰ ἡμέτερα τῶν εὐαγγελίων συγγράμματα, πολλὰ πεφλυάρηται ἐν τοῖς τοῦ Ἰουδαίου, εἴτε πρὸς τὸν Ἰησοῦν, εἴτε πρὸς ἡμᾶς, λόγοις. καὶ οὐχ ἡγοῦμί γε, ὅτι παρέστησε, πῶς ἡμεῖς ἑαυτοῖς περιπίπτομεν· ἀλλὰ μόνον οἶεται. ἐπεὶ δὲ προστίθῃσι τούτοις ὁ Ἰουδαῖος αὐτοῦ ὅτι ὅλως, “ὡ ὑψιστε καὶ οὐράνιε, τίς θεὸς παρὼν εἰς ἀνθρώπους ἀπιστεῖται;” λεκτέον πρὸς αὐτὸν, ὅτι καὶ κατα τὸν Μωϋσέως νόμον θεὸς ἐναργέστατα παραγεγονέναι τοῖς Ἑβραίοις ἀναγεγραμμένος, οὐ μόνον κατὰ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ σημεῖα καὶ τέρατα, ἔτι δὲ τὴν δίοδον τῆς ἐρυθρᾶς 30 θαλάσσης, καὶ τὸν στύλον τοῦ πυρός, καὶ τὴν νεφέλην τοῦ

(1) Matth. xi. 28.

(2) Matth. v. 3, seqq.

(3) Sic optime omnes Mss. perperam vero Hæschel. suspicatur legendum: παριστάν. R.—Edd. Spenc. in textu: παριστάν.

(4) Matth. vii. 28, 29.

φωτὸς, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἡ δεκάλογος ὄλω τῷ λαῷ ἀπηγγέλλετο, ἠπιστήθη ὑπὸ τῶν εἰδότην· οὐκ ἂν γὰρ πιστεύοντες τῷ ἑωραμένῳ καὶ ἀκουσθέντι, μόσχον κατεσκεύασαν· οὐδ' ἠλλάξαντο⁽¹⁾ ἂν τὴν δόξαν ἑαυτῶν ἐν ὁμοιώματι μόσχου ἐσθίουτος χόρτον· οὐδ' ἔλεγον ἂν πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ μόσχου “οὗτοί⁽²⁾ εἰσιν οἱ θεοὶ σου, Ἰσραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου.” Καὶ ὅρα, εἰ μὴ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐστὶ, τηλικούτοις τεραστίαις καὶ τοσαύταις ἐπιφανείαις θεοῦ καὶ πρότερον ἀπιστῆσαι δι' ὅλης τῆς ἐρήμου, ὡς ἐν τῷ νόμῳ
 10 Ἰουδαίων γέγραπται· καὶ κατὰ τὴν Ἰησοῦ παραδόξον ἐπιδημίαν μὴ ἀλῶναι ὑπὸ τῶν μετ' ἐξουσίας αὐτῷ εἰρημένων λόγων, καὶ τῶν παραδόξως αὐτῷ ἐν ὕψει παντὸς τοῦ λαοῦ πέπραγμένων.

75. Καὶ ἰκανά γε νομίζω ταῦτα εἶναι τῷ βουλομένῳ παραστῆσαι τὴν Ἰουδαίων πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπιστίαν· ὅτι ἀκόλουθος ἦν αὕτη τοῖς ἐξ ἀρχῆς περὶ τοῦ λαοῦ ἀναγεγραμμένοις. εἶπομι γὰρ ἂν πρὸς τὸν λέγοντα παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖον “τίς θεὸς παρὼν εἰς ἀνθρώπους ἀπιστεῖται, καὶ ταῦτα οἷς ἐλπίζουσιν ἐπιφαίνεται; ἢ τί δήποτε τοῖς πάλαι
 20 προσδεχομένοις οὐ γνωρίζεται;” τό· τί βούλεσθε, ὦ οὔτοι, πρὸς τὰς πεύσεις ἡμῶν⁽³⁾ ἀποκρίνεσθαι· ποῖαι δυνάμεις μείζους, ὅσον ἐπὶ ὑμετέρα ὑπολήψει, εἶναι ὑμῖν φαίνονται· αἱ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἐρήμῳ, ἢ ἃ ἔφαμεν ἡμεῖς πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν παρ' ὑμῖν; εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖναι μείζους τούτων καθ' ὑμᾶς εἰσι· πῶς οὐκ αὐτόθεν δείκνυται⁽⁴⁾, ὅτι κατὰ τὸ ἦθος τῶν τοῖς μείζουσιν ἀπιστησάντων ἐστὶ καὶ τὸ, τῶν ἡττόνων καταφρονεῖν; τοῦτο γὰρ ὑπολαμβάνεται⁽⁵⁾ περὶ ὧν λέγομεν περὶ τοῦ Ἰησοῦ. εἰ δὲ ἴσαι λέγονται αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ταῖς ἀναγεγραμμέναις ὑπὸ Μωϋσέως, τί ξένον ἀπήνητησε λαῷ

(1) Psalm cvi. 20 (cv.).

(2) Exod. cxxi. 4.

(3) Boherellus, cui Ruzæus adstipulatur, recte in notis: “Lego: ὑμῶν, vel ἡμᾶς.”—Equidem tamen prætulerim: ὑμῶν. L.

(4) Edd. Spenc. et Ruzæi in textu: δείκνυται. Jam Boherell. vero, cui Ruzæus adstipulatur, recte in notis: “Lego: δείκνυται.”

(5) “Lego: ὑπολαμβάνετε.” R.

κατ' ἀμφοτέρας τὰς ἀρχὰς τῶν πραγμάτων ἀπιστοῦντι; ἀρχὴ μὲν γὰρ νομοθεσίας ἐπὶ Μωϋσέως ἦν, ἐν ἣ τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀπίστων, καὶ τῶν ἀμαρτανόντων ὑμῶν ἀναγράφονται· ἀρχὴ δὲ νομοθεσίας καὶ διαθήκης δευτέρας κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡμῖν γεγονέναι ὁμολογεῖται. καὶ μαρτυρεῖτε δι' ὧν τῷ Ἰησοῦ ἀπιστεῖτε, ὅτι υἱοὶ ἐστε τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπιστησάντων ταῖς θείαις ἐπιφανείαις· καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον καὶ πρὸς ὑμᾶς λελέξεται ἀπιστήσαντας αὐτῷ· “ὅτι⁽¹⁾ ἄρα μάρτυρές ἐστε, καὶ συννευδοκεῖτε τοῖς ἔργοις τῶν πατέρων ὑμῶν.” καὶ πληροῦται ἐν ὑμῖν ἡ λέγουσα προφητεία· “ἔσται⁽²⁾ ἡ ζωὴ ὑμῶν κρεμασμένη ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσητε τῇ ζωῇ ὑμῶν.” οὐ γὰρ ἐπιστεύσατε τῇ ἐπιδοθηκυῖα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ζωῇ.

76. Οὐχ εὔρε δ' ὁ Κέλσος, προσωποποιῶν τὸν Ἰουδαῖον, τοιαῦτα αὐτῷ περιθεῖναι ἐν τῷ λόγῳ, ὅποια⁽³⁾ οὐκ ἂν αὐτῷ ἀπὸ τῶν νομίμων καὶ προφητικῶν προφέροίτο γραφῶν. μέμφεται γὰρ τὸν Ἰησοῦν, τοιαῦτα λέγων περὶ αὐτοῦ· “ἀπειλεῖ, καὶ λοιδορεῖ κούφως ὅποταν λέγῃ· οὐαὶ⁽⁴⁾ ὑμῖν, καὶ προλέγω⁽⁵⁾ ὑμῖν. ἐν γὰρ τούτοις ἄντικρυς ὁμολογεῖ, ὅτι πείσαι ἀδυνατεῖ· ὅπερ οὐκ ἂν θεὸς, ἀλλ' οὐδ' ἄνθρωπος φρόνιμος πάθοι.” “Οὐρα δὲ, εἰ μὴ ταῦτα ἄντικρυς ἀναστρέφει ἐπὶ τὸν Ἰουδαῖον. ἀπειλεῖ γὰρ ἐν ταῖς νομικαῖς καὶ προφητικαῖς γραφαῖς ὁ θεὸς, καὶ λοιδορεῖ, ὅποταν λέγῃ οὐκ ἐλάττονα τῶν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ὅποιά ἐστι τὰ ἐν Ἡσαΐα οὕτως ἔχοντα· “οὐαὶ⁽⁶⁾ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντες” καὶ· “οὐαὶ⁽⁷⁾ οἱ ἐγειρόμενοι τὸ πρῶτ', καὶ τὸ σίκερα διώκοντες” καὶ· “οὐαὶ⁽⁸⁾ οἱ ἐπισπώμενοι τὰς ἀμαρτίας ὡς σχοινίῳ μακροῦ” καὶ· “οὐαὶ⁽⁹⁾ οἱ λέγοντες τὸ πονηρὸν καλόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν” καὶ· “οὐαὶ⁽¹⁰⁾ οἱ ἰσχύοντες

(1) Luc. xi. 48.

(2) Deut. xxviii. 66.

(3) Edd. Spenc. in textu: ὅποια αὐτῷ οὐκ ἂν ἀπὸ κ.τ.λ., ad marg. vero: ὅποια οὐκ ἂν αὐτῷ ἀπὸ κ.τ.λ.

(4) Matth. xi. 21, coll. xxiii. 13—19.

(5) Matth. xi. 22, 24.

(6) Jessai. v. 8.

(7) Jessai. v. 11.

(8) Jessai. v. 18.

(9) Jessai. v. 20.

(10) Jessai. v. 22.

δεδύνηται πείσαι τοὺς ἐπιβουλεύοντας, ἢ τοὺς δικαστὰς, ἢ τοὺς κατηγοροῦντας, παύσασθαι μὲν τῆς κακίας, ὀδεῦσαι δὲ διὰ φιλοσοφίας ἐπ' ἀρετὴν.

77. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἰουδαῖος αὐτοῦ λέγει, δῆλον ὅτι κατὰ τὸ Ἰουδαίους ἀρέσκον, ὅτι “ἐλπίζομεν δὴ που ἀναστήσεσθαι ἐν σώματι, καὶ βιοτήν ἔξειν αἰώνιον· καὶ τούτου παράδειγμα καὶ ἀρχηγέτην τὸν πεμπόμενον ἡμῖν ἔσεσθαι, δεικνύντα, ὅτι οὐκ⁽¹⁾ ἀδύνατόν τι τῷ θεῷ.” οὐκ οἶδαμεν οὖν, εἰ τὸν προσδοκώμενον Χριστὸν ὁ Ἰουδαῖος ἐρεῖ, παράδειγμα τῆς ἀναστάσεως ἐν ἑαυτῷ δεικνύναι· ἀλλ' ἔστω, δεδόσθω τούτ' αὐτὸν καὶ φρονεῖν, καὶ λέγειν. καὶ ἀποκρινόμεθά γε πρὸς τὸν εἰπόντα ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων ἡμῖν λελαληκέναι· ὅτι, ὃ οὗτος, ἄρ' ἐκεῖνα μὲν ἀνέγνως, ἐν οἷς κατηγορεῖν ἡμῶν ὑπολαμβάνεις· τὴν δ' ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ὅτι πρωτότοκος⁽²⁾ ἐκ τῶν νεκρῶν ἐστίν, οὐ διεξελέλυθας; ἢ ἐπεὶ μὴ βούλει ταῦτα λελέχθαι, οὐδ' εἶρηται; ἐπεὶ δ' ὁ Ἰουδαῖος ἔτι λέγει καὶ προσίεται παρὰ τῷ Κέλσῳ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων οὐχ ἡγούμαι νῦν εὔκαιρον εἶναι περὶ τούτου διεξελθεῖν πρὸς τὸν καὶ πιστεύοντα, καὶ λέγοντα, ἀνάστασιν εἶναι σωμάτων·
20 καὶ εἴτε διαρθροῦντα τὸ τοιοῦτον παρ' ἑαυτῷ καὶ δυνάμενον πρῆσβεῦσαι περὶ τοῦ λόγου καλῶς· εἴτε μὴ, ἀλλὰ μυθικώτερον συγκατατιθέμενον τῷ λόγῳ. ταῦτα μὲν οὖν οὕτω πρὸς τὸν Κέλσου Ἰουδαῖον λελέχθω. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτά φησι· “ποῦ οὖν ἐστίν; ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν.” ἐροῦμεν πρὸς αὐτόν· ποῦ οὖν ἐστὶ νῦν ὁ ἐν⁽³⁾ τοῖς προφήταις λέγων, καὶ ὁ τεράστια πεποιηκώς; ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν, ὅτι μερίς⁽⁴⁾ ἐστὶ τοῦ θεοῦ. ἢ ὑμῖν μὲν ἔξεστιν ἀπολογεῖσθαι περὶ τοῦ μὴ αἰεὶ ἐπιφαίνεσθαι τῷ γένει τῶν Ἑβραίων τὸν θεόν· ἡμῖν δὲ

(1) Ita Codd. Regius et Basileensis: reliqui vero cum libris impressis (v. c. edd. Spenc.) habent: οὐκ ἀδύνατόν τινα τῷ θεῷ σὺν τῷ σώματι. Ques lectio non spernenda, modo post σώματι addatur ἀναστήσαι, quod deest in omnibus Mss., et ideo in libris impressis (v. c. edd. Spenc.) uncinulis includitur. R.

(2) Coloss. i. 18, coll. Apocal. i. 5.

(3) Codd. Regius et Basileensis: ἐν ταῖς προφηταίαις. R.

(4) Scilicet ὁ Ἰουδαῖος, id est: οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ τῷ Ἰησοῦ ἀπιστοῦντες. R.—Boherellus: “tamen censet legendum, μερίς ἐστε.” R.

οὐ δίδονται ἢ αὐτὴ ἀπολογία περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἅπαξ καὶ ἀναστάντος, καὶ πείσαντος περὶ τῆς ἐαυτοῦ ἀναστάσεως τοὺς μαθητάς; καὶ ἐπὶ τοσοῦτον πείσαντος, ὥστε δι' ὧν πάσχουσι δεικνύναι πᾶσιν, ὅτι βλέποντες τὴν αἰώνιον ζωὴν, καὶ τὴν ὑποδεδειγμένην αὐτοῖς καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ ἀνάστασιν, παίζουσι πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ ἐπίκονα;

78. Μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Ἰουδαῖος· “ἢ ἐπὶ τούτῳ κατῆλθεν, ἵν' ἀπιστήσωμεν;” Πρὸς ὃν λελέξεται, οὐκ ἐπὶ τούτῳ μὲν ἦλθεν, ἵν' ἐργάσῃται τὴν ἀπιστίαν Ἰουδαίους· προ- 10
γιγνώσκων δ' αὐτὴν ἐσομένην, προεῖπε· καὶ συνεχρήσατο τῇ ἀπιστίᾳ τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὴν κλήσιν τῶν ἐθνῶν. τῷ γὰρ ἐκείνων παραπτώματι ἢ σωτηρίᾳ τοῖς ἔθνεσι γεγένηται, περὶ ὧν ὁ ἐν τοῖς προφήταις Χριστός φησι· “λαὸς⁽¹⁾, ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι· εἰς ἀκοὴν ὡτίου ὑπήκουσέ μου” καὶ· “εὐρέθη⁽²⁾ τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.” Καὶ σαφές, ὅτι καὶ τὴν ἐν βίῳ κόλασιν Ἰουδαῖοι, μετὰ τὸ διαθεῖναι τὸν Ἰησοῦν ἃ διέθηκαν, ἐκολάσθησαν. λεγέ-
τωσησαν δ' Ἰουδαῖοι· ἐὰν ἡμεῖς ἐγκαλοῦντες φάσκωμεν, θαυμαστή γε ὑμῖν ἢ τοῦ θεοῦ πρόνοια καὶ φιλανθρωπία, κολα- 20
ζομένοις, καὶ στερηθεῖσι καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῦ λεγο- μένου ἀγιάσματος, καὶ τῆς σεμνοτάτης λατρείας; ὁ γὰρ ἐὰν εἴπωσιν ἀπολογούμενοι περὶ τῆς προνοίας τοῦ θεοῦ, ἡμεῖς μᾶλλον κατασκευάσομεν καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον, λέγοντες θαυμαστὴν γεγενῆσθαι πρόνοιαν τοῦ θεοῦ, συγχρησαμένην⁽³⁾ τῷ ἁμαρτήματι τοῦ λαοῦ ἐκείνου εἰς τὸ, τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν διὰ Ἰησοῦ κληθῆναι, τοὺς ξένους τῶν διαθηκῶν, καὶ ἄλλοτρίους τῶν ἐπαγγελιῶν εἰς τὴν τοῦ θεοῦ βασιλείαν. Καὶ ταῦτα δὲ προεῖπον οἱ προφῆται, ὡς ἄρα διὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ τῶν Ἑβραίων λαοῦ ἐκλέξεται ὁ θεὸς οὐχὶ ἔθνος, ἀλλὰ λογάδας πανταχόθεν· καὶ τὰ μωρὰ⁽⁴⁾ τοῦ κόσμου ἐκλεξάμενος, ποιήσει 30
τὸ⁽⁵⁾ ἀσύνητον ἔθνος γενέσθαι ἐν τοῖς θεοῖς λόγοις· αἰρομένης

(1) 2 Sam. xxii. 44, 45 (2 Regg.).

(2) Jesai. lxxv. 1.

(3) Edd. Spenc. ad marg. συγχωρησαμένην.

(4) 1 Cor. i. 27.

(5) Boherellus, cui Ruseus adstipulatur, in notis: “Excidit συνετόν, propter te

μὲν ἀπ' ἐκείνων τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας, τούτοις δὲ διδομένης. ἀρκεῖ δ' ἀπὸ πλειόνων, ἐπὶ τοῦ παρόντος, παραθέσθαι τὴν ἀπὸ τῆς ψόῃς τοῦ Δευτερονομίου προφητείαν περὶ τῆς τῶν ἐθνῶν κλήσεως οὕτως ἔχουσαν, λεγομένην ἐκ προσώπου κυρίου. "αὐτοὶ⁽¹⁾ γὰρ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ θεοῖς, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ παραζήλωσω αὐτούς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπ' ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργισῶ αὐτούς."

79. Εἴτ' ἐπίλογος τοῦ Ἰουδαίου ἐπὶ τούτοις πᾶσι φησι περὶ τοῦ Ἰησοῦ· "ἐκεῖνος μὲν οὖν ἄνθρωπος ἦν, καὶ τοιοῦτος, 10 οἶον αὐτὸ τὸ ἀληθὲς ἐμφανίζει, καὶ ὁ λόγος δείκνυσιν." Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ ἄνθρωπος, τολμήσας ἐπισπεῖραι πάσῃ τῇ οἰκουμένη τὴν κατ' αὐτὸν θεοσέβειαν καὶ διδασκαλίαν, δύναται⁽²⁾ ἀθεεῖ ποιῆσαι ὃ βούλεται, καὶ κρείττων γενέσθαι πάντων τῶν ἀντιπραττόντων τῇ νομῇ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, βασιλέων τε καὶ ἡγουμένων, καὶ συγκλήτου βουλῆς Ῥωμαίων, καὶ τῶν πανταχοῦ ἀρχόντων, καὶ δήμου. Πῶς δὲ καὶ ἀνθρώπου φύσις, μηδὲν ἔχουσα κρείττον ἐν αὐτῇ, δύναται τοσοῦτον ἐπιστρέψαι πληθος; καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ τῶν φρονίμων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλογωτάτων, καὶ τοῖς πάθεσιν ἐγκειμένων, καὶ, ὅσον ἐπὶ τῇ 20 ἀλογίᾳ, χαλεπώτερον μετατιθεμένων εἰς τὸ σωφρονέστερον. Ἄλλ' ἐπεὶ δύναμις⁽³⁾ τοῦ θεοῦ ὁ Χριστὸς ἦν, καὶ σοφία τοῦ πατρός· διὰ τοῦτο ταῦτα πεποίηκε, καὶ ἔτι ποιεῖ, κἂν μήτε Ἰουδαῖοι, μήτε Ἕλληες βούλωνται, οἱ ἀπιστοῦντες αὐτοῦ τῷ λόγῳ. Ἡμεῖς οὖν οὐ παυσόμεθα πιστεύοντες τῷ θεῷ κατὰ τὰς Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑποθήκας, καὶ τοὺς τυφλώττοντας περὶ θεοσέβειαν ἐθέλοντες ἐπιστρέφειν· κἂν οἱ ἀληθῶς τυφλώττοντες λαιδορῶνται ἡμῖν ὡς τυφλώττουσι· καὶ οἱ βουκολοῦντες, εἴτε Ἰουδαῖοι, εἴτε Ἕλληες, τοὺς συγκατατιθεμένους αὐτοῖς, ἡμῖν ἐγκαλῶσιν ὡς βουκολοῦσι τοὺς ἀνθρώπους· καλὴν γε 30 βουκόλησιν· ἵν' ἀντὶ ἀκολάστων σώφρονες γένωνται, ἢ προκόπτοντές γε ἐπὶ σωφροσύνην· καὶ ἀντὶ ἀδίκων δίκαιοι, ἢ

ἀσύνετον præcedens. Restitue igitur, legendo: τὸ ἀσύνετον ἔθνος συνετὸν γενέσθαι." κ. τ. λ.

(1) Deut. xxxii. 21.

(2) Cod. Regius: δυνήσεται. R.

(3) 1 Cor. i. 24.

προκόπτοντες ἐπὶ δικαιοσύνην· καὶ ἀντὶ ἀφρόνων φρόνιμοι, ἢ ὀδεύοντες ἐπὶ τὴν φρόνησιν· καὶ ἀντὶ δειλῶν καὶ ἀγενῶν⁽¹⁾ καὶ ἀνάδρων ἀνδρείοι καὶ καρτερικοὶ, καὶ μάλιστα τοῦτο ἐπιδεικνύμενοι ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας τῆς εἰς τὸν κτίσαντα ὄλα θεὸν ἀγῶσιν. Ἦλθεν οὖν οὐχ ὑπὸ ἐνὸς προφήτου, ἀλλ' ὑπὸ πάντων προκηρυχθεὶς Ἰησοῦς Χριστός. καὶ τοῦτο δὲ τῆς ἀμαθίας ἦν Κέλσου, περιθεῖναι τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ, ἕνα προφήτην προειρηκέναι περὶ τοῦ Χριστοῦ. καὶ ἐπεὶ ταῦτα ὁ παρὰ τῷ Κέλσῳ Ἰουδαῖος εἰσήκται λέγων, ὡς δῆθεν κατὰ τὸν ἑαυτοῦ νόμον· καὶ αὐτοῦ που κατέπαυσε τὸν λόγον, καὶ 10 ἄλλα εἰπὼν οὐ μνήμης ἄξια· καὶ αὐτὸς ἐνθάδε καταπαύσω τὸ δεύτερον τῶν πρὸς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ὑπαγορευθέντων μοι· Θεοῦ δὲ δίδόντος, καὶ τῆς Χριστοῦ δυνάμεως τῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐπιδημούσης, πειρασόμεθα ἐν τῷ τρίτῳ πρὸς τὰ ἐξῆς τῷ Κέλσῳ γραφέντα πραγματεύσασθαι.

(1) Codd. Regius et Basileensis: ἀγενῶν. R.

CANTABRIGIÆ
TYPIS ACADEMICIS EXCUDEBAT
C. J. CLAY, A. M.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

Τόμος τρίτος.

Ι. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῷ πρὸς τὴν ἀλαζόνα ἐπιγραφὴν Κέλσου, ἐπιγράψαντος ἀληθῆ λόγον τὸ καθ' ἡμῶν αὐτῷ συνταχθὲν βιβλίον, ὡς προσέταξας, κατὰ δύναμιν, πιστότατε Ἀμβρόσιε, διελήφαμεν τὸ προοίμιον αὐτοῦ καὶ ἐξῆς, ἕκαστον τῶν εἰρημένων βασανίζοντες, ἕως κατελήξαμεν εἰς τὴν παρ' αὐτῷ δημηγορίαν τοῦ Ἰουδαίου, πεπλασμένην γεγονέναι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ πρὸς ὅλα, ὡς οἰοί τ' ἡμεν, ἀπαντήσαντες τὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς, τοὺς διὰ Χριστοῦ τῷ Θεῷ πιστεύοντας, δημηγορίας τοῦ παρ' αὐτῷ Ἰουδαίου· τρίτον τοῦτον ἐνιστάμεθα λόγον, ἐν ᾧ πρόκειται ἀγωνίσασθαι ¹⁰ πρὸς ἃ ἐκτίθεται ὡς ἀπὸ ἰδίου προσώπου. Φησὶ δὴ, ὅτι “εὐθέστατα ἐρίζουσι πρὸς ἀλλήλους Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι,” καὶ λέγει “μηδὲν διαφέρειν ἡμῶν τὸν πρὸς ἀλλήλους διάλογον περὶ Χριστοῦ τῆς κατὰ τὴν παροιμίαν καλουμένης (1) ὄνου σκιᾶς μάχης” καὶ οἶεται “μηδὲν σεμνὸν εἶναι ἐν τῇ Ἰουδαίῳ καὶ Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ζητήσῃ· πιστευόντων μὲν ἀμφοτέρων, ὅτι ἀπὸ θείου πνεύματος προεφητεύθη τις ἐπιδημήσων σωτὴρ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, οὐκέτι δ' ὁμολογούντων περὶ τοῦ ἐληλυθέναι τὸν προφητευόμενον, ἢ μή.” Χριστιανοὶ μὲν γὰρ τῷ Ἰησοῦ, ὡς κατὰ τὰ προφητευόμενα ²⁰ ἐληλυθότι, πεπιστεύκαμεν. Ἰουδαίων δὲ οἱ πλείστοι τοσοῦ-

(1) Vid. Zenobium Cent. vi. adag. 28, et Suidam. R.

τον δέουσι τοῦ πιστεῦειν εἰς αὐτόν, ὡς καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἐπιβεβουλευκέναι τῷ Ἰησοῦ· τοὺς δὲ νῦν, εὐδοκοῦντας τοῖς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κατ' αὐτοῦ τετολημμένοις τότε, κακηγορεῖν τὸν Ἰησοῦν, ὡς διὰ τινος γοητείας πλασάμενον, ὅτι ἄρα εἶη ὁ ὑπὸ τῶν προφητῶν κηρυχθεὶς ἐπιδημήσειν, καλούμενος κατὰ τὰ Ἰουδαίων πάτρια Χριστός.

2. Λεγέτωσαν δὴ ἡμῖν ὁ Κέλσος καὶ οἱ ἀρεσκόμενοι τοῖς καθ' ἡμῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, εἰ ὄνου σκιᾶ ἔοικε τὸ, προειρηκέναι τοὺς Ἰουδαίων προφήτας τόπον γενέσεως τοῦ (1)
 10 ἡγήσομένου τῶν καλῶς βεβιωκότων, καὶ τῶν χρηματιζόντων μερίδος θεοῦ· καὶ παρθένον συλληψομένην τὸν Ἐμμανουήλ· (2)
 καὶ σημεῖα καὶ τεράστια ἐσόμενα ὑπὸ τοῦ προφητευομένου τοιάδε· καὶ ὅτι ἕως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ, ὡς εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελθεῖν τὸν φθόγγον αὐτοῦ τῶν ἀποστό- (3)
 λων· τίνα τε πείσεται ὑπὸ Ἰουδαίων καταδικαζόμενος· καὶ (4)
 πῶς ἀναστήσεται. Ἄρα γὰρ ὡς ἔτυχε ταῦτ' ἔλεγον οἱ (5)
 προφῆται σὺν οὐδεμιᾷ πιθανότητι, τῇ κινούσῃ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ μὴ μόνον εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀναγραφῆς ἀξιώσαι τὰ λεγόμενα; Ἄρα δὲ τὸ τοσοῦτο τῶν Ἰουδαίων ἔθνος, πάλοι χώραν
 20 ἰδίαν εἰληφὸς οἰκεῖν, σὺν οὐδεμιᾷ πιθανότητι, τινὰς μὲν ὡς προφήτας ἀνηγόρευον, ἑτέρους δὲ ὡς ψευδοπροφήτας ἀπε- (6)
 δοκίμαζον; Καὶ οὐδὲν ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ προκαλούμενον συναριθμεῖν ταῖς ἱεραῖς εἶναι πεπιστευμέναις Μωϋσέως βίβλοις τοὺς λόγους τῶν ἐξῆς νενομισμένων εἶναι προφητῶν; Καὶ δύνανται ἡμῖν παραστήσαι οἱ εὐθήθειαν ἐγκαλοῦντες Ἰουδαίους καὶ Χριστιανοὺς, ὅτι ἐδύνατο συνεστηκέναι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, μηδεμιᾶς ἐπαγγελίας προγνώσεων οὔσης παρ' αὐτοῖς; καὶ ὅτι τὰ μὲν περὶ αὐτοὺς ἔθνη ἕκαστον κατὰ τὰ πάτρια ἐπί-
 30 στευε χρησμούς λαμβάνειν καὶ μαντείας ἀπὸ τῶν παρ' αὐταῖς νομιζομένων θεῶν· οὗτοι δὲ μόνοι, οἱ διδαχθέντες πάντων τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι νομιζομένων θεῶν καταφρονεῖν, ὡς οὐ θεῶν, ἀλλὰ δαιμονίων,—ἐπεὶ ἔλεγον αὐτῶν οἱ προφῆται τό·

.. (1) Mich. v. 2.

(3) Psalm xix. 4. (xviii.)

(5) Pa. xvi. 10. (xv.)

(2) Jesai. vii. 14.

(4) Jesai. liii. 5.

(6) Sic recte habent omnes Codd. MSS. R.

- (1) “πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἔθνων δαιμόνια” — οὐδένα τὸν ἐπαγγελλόμενον εἶχον προφητεύειν, καὶ δυνάμενον περισπᾶν τοὺς
 (2) πόθῳ προγνώσεως τῶν μελλόντων αὐτομολεῖν πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς ἄλλοις δαίμονας; ἐπίστησον οὖν, εἰ μὴ ἀναγκαῖόν ἐστιν, ὅλον ἔθνος διδασκόμενον καταφρονεῖν τῶν παρὰ τοῖς λοιποῖς θεῶν, εὐπορηκέαι προφητῶν τὸ μείζον αὐτόθεν ἐμφαινόντων, καὶ τὸ ὑπερέχον τὰ πανταχοῦ χρηστήρια.

3. Εἶτα πανταχοῦ μὲν, ἢ πολλαχοῦ, δυνάμεις ἐγίγνοντο ὡς καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς ἐξῆς παρατίθεται Ἀσκληπιὸν εὐεργετοῦντα, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγοντα ὕλαι πόλεσιν 10
 (3) ἀνακειμέναις αὐτῷ, οἷον τῇ Τρίκῃ καὶ τῇ Ἐπιδαύρῳ, καὶ
 (4) τῇ Κῷ, καὶ τῇ Περγᾶμῳ καὶ Ἀριστέαν⁽⁴⁾ τὸν Προκονήσιον καὶ Κλαζομένιον τινα, καὶ Ἀστυκαλαίεα Κλεομήδην. Παρὰ δὲ μόνοις Ἰουδαίοις, φάσκουσιν ἀνακεῖσθαι τῷ τῶν ὄλων θεῷ, οὐδὲν ἦν σημεῖον, ἢ τεράστιον, τὸ συνεργοῦν καὶ βεβαιοῦν αὐτῶν τὴν εἰς τὸν κτίσαντα τὰ ὅλα πίστιν, μετὰ καὶ ἐλπίδος
 (5) τῆς περὶ ἄλλου ζῆν μείζονος; Ἀλλὰ πῶς οἷόν τε⁽⁵⁾ τὸ τοιοῦτον; εὐθέως γὰρ ἂν μετέστησαν ἐπὶ τὸ σέβειν τοὺς μαντευομένους καὶ θεραπεύοντας δαίμονας, καταλιπόντες τὸν μέχρι λόγου πεπιστευμένον αὐτοῖς βοηθεῖν θεὸν, οὐδαμῶς 20
 δὲ παριστάντα τὴν ἑαυτοῦ ἐπιφάνειαν. Εἰ δὲ μὴ γέγονε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μυρία ὅσα ὑπέμενον, ἵνα μὴ ἐξομώσωνται τὸν Ἰουδαϊσμὸν καὶ τὸν κατ' αὐτὸν νόμον, καὶ ὅτε μὲν πεπόνθασιν ἐν τῇ Ἀσσυρίᾳ, ὅτε δὲ ἐν τῇ Περσίδι, ὅτε δὲ ὑπὸ Ἀντιόχου πῶς οὐχὶ ἐξ εἰκότων κατασκευάζεται τοῖς ἀπιστοῦσι ταῖς παραδόξοις ἱστορίαις καὶ προφητείαις, ὅτι οὐ πλάσματα ἦν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τι θεῖον πνεῦμα, ὡς ἐν καθαραῖς ψυχαῖς τυγχάνον ταῖς τῶν προφητῶν, πάντα
 (6) πόνον ὑπὲρ ἀρετῆς ἀνειληφύτων, ἐκίνει αὐτοὺς πρὸς τὸ

(1) Psalm xcvi. 5. (xcv.)

(2) Boherellus, “Leges: αὐτομολήσοντας, vel adde: ἐτοίμους, aut quid simile, quod potest excidisse.” Probat R.

(3) Recte omnes MSS. De urbe Τρίκῃ vide Strabonem lib. ix. R.

(4) Vid. c. 26.

(5) Impressi ὄσονται; vide Lib. II, c. 56, p. 131, l. 16.

(6) Recte Codd. Regius et Basileensis. Impressi vero ἐπ' ἀρετῆς, male. R.

προφητεύειν, τινὰ μὲν τοῖς καθ' ἑαυτοὺς, ἄλλα δὲ τοῖς ὑστερον, ἐξαιρέτως δὲ περὶ τινος ἐπιδημήσοντος τοῦ σωτῆρος (1) τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων;

4. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς περὶ ὄνου σκιᾶς πρὸς ἀλλήλους ζητοῦσιν Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοὶ, ἐξετάζοντες ἀπὸ τῶν προφητειῶν, αἷς κοινῇ πεπιστεύκασι, πότερον ὁ προφητευόμενος ἐλήλυθεν, ἢ οὐδαμῶς μὲν ἐπιδεδήμηκεν, ἔτι δὲ προσδοκᾶται; Καὶ καθ' ὑπόθεσιν δὲ τῷ Κέλσῳ δοθῆ, μὴ τὸν Ἰησοῦν εἶναι ὃν κατήγγειλαν οἱ προφήται· καὶ οὕτως
10 οὐδὲν ἦττον οὐ περὶ ὄνου σκιᾶς ἐστὶν ἢ τοῦ νοῦ τῶν προφητικῶν γραφῶν ζήτησις· ἴν' ἐναργῶς ἀποδειχθῆ ὁ προκηρυσσόμενος, ὁποῖός τε εἶναι προεφητεύετο, καὶ τί ποιήσων, εἰ δὲ οἶόν τε, καὶ πότε ἐπιδημήσων. ἐν δὲ τοῖς ἀνωτέρω προείπομεν, ὀλίγας ἀπὸ πλειόνων παραθέμενοι προφητείας, περὶ τοῦ τὸν Ἰησοῦν εἶναι τὸν προφητευόμενον Χριστόν· οὐ σφάλονται τοίνυν κατὰ τὸ προσίεσθαι θεόθεν τοὺς προ-
15 φήτας λελαληκέναι, οὔτε Ἰουδαῖοι, οὔτε Χριστιανοί· ἀλλ' οἱ σφαλλόμενοι περὶ τοῦ προφητευομένου προσδοκωμένου ψευδοδοξοῦσιν, ὅστις καὶ ποταπὸς κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τῶν
20 προφητῶν κεκήρυκται.

5. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος, οἰόμενος τοὺς Ἰουδαίους Αἰγυπτίους τῷ γένει τυγχάνοντας καταλειοπένας τὴν Αἰγυπτου, στασιάσαντας πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ σύνηθες περὶ τὰς θρησκείας ὑπερφρονήσαντας, φησὶν· “αὐτοὺς, ἅπερ ἐποίησαν Αἰγυπτίοις, πεποιθέναί ὑπὸ τῶν προσθεμένων τῷ Ἰησοῦ, καὶ πιστευσάντων αὐτῷ ὡς Χριστῷ· καὶ ἀμφοτέροις αἴτιον γεγονέναι τῆς καινοτομίας τὸ στασιάζειν πρὸς τὸ κοινόν.” Τί δὴ πεποίηκεν ἐν τῷ
30 τόπῳ ὁ Κέλσος, κατανοητέον. πολλὰ διαθέντες οἱ πάλοι Αἰγύπτιοι τὸ Ἑβραίων γένος, διὰ λιμὸν τὴν Ἰουδαίαν καταλαβόντα ἐπιδημήσαντας τῇ Αἰγύπτῳ, πεπόνθασιν, ὡς ξένους

(1) Ita MSS. Regius, Basileensis, et duo Vaticani; optime; male vero impressi, περὶ τινος ἐπιδημήσαντος. R.

(2) Ita Codd. Reg. et Basil. rectius, ut videtur, quam libri excusi, in quibus legitur: προέσθαι. R.

καὶ ἰκέτας ἀδικήσαντες, ἅπερ ἐχρῆν ὅλον ἔθνος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας παθεῖν, συμφρονῆσαν κατὰ ὄλου τοῦ τῶν ἐπιξενωθέντων αὐτοῖς γένους, μηδὲν αὐτοὺς ἀδικήσαντος· καὶ θεοῦ μάλιστα πληγέντες, μόλις καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀπέλυσαν ὅποι (1) ἐβούλοντο τοὺς οὐ δικαίως δουλαγωγουμένους. ἄτε οὖν φίλ-
 αυτοι, καὶ τοὺς ὁποίως δῆποτε ὁμογενεῖς προτιμῶντες καὶ τῶν δικαιωτέρων ξένων, οὐκ ἔστιν ἦντινα κατηγορίαν κατα-
 λελοιπίσιν, ἣν μὴ περὶ Μωϋσέως καὶ τῶν Ἑβραίων εἰρήκασιν· τὰς μὲν διὰ Μωϋσέως τεραστίους δυνάμεις οὐ παντελῶς ἀρνούμενοι, φάσκοντες δ' αὐτὰς γοητεία καὶ μὴ θεία δυνάμει (10)
 γεγονέναι. Μωϋσῆς δὲ ὡς οὐ γόης, ἀλλ' εὐσεβῆς ἀνὴρ, καὶ τῷ τῶν ὄλων ἀνακείμενος θεῷ, καὶ μετέχων θειοτέρου πνεύ-
 ματος, καὶ νόμους ἔθετο τοῖς Ἑβραίοις, ὡς τὸ θεῖον αὐτῷ ὑπήχθησε· καὶ τὰ συμβεβηκότα, ὡς ἀληθείας εἶχεν, ἀνε-
 γραψεν.

6. Ὁ τοίνυν Κέλσος, οὐ γενόμενος δίκαιος ἐξεταστῆς τῶν λεγομένων παρ' Αἰγυπτίοις ἐτέρως, καὶ παρ' Ἑβραίοις ἄλλως, ἀλλὰ προκαταληφθεὶς ὡς ὑπὸ φίλτρων τῶν Αἰγυπτίων τοῖς μὲν ἀδικήσασιν τοὺς ξένους συγκατέθετο ὡς ἀλη-
 (2) θέσι, τοὺς δ' ἀδικηθέντας Ἑβραίους στασιάζοντας εἶπε τὴν (20)
 (3) Αἴγυπτον καταλελοιπέναι οὐχ ὄρων, τίνα τρόπον οὐ δύ-
 ναται τηλικούτο στασιώδες πλήθος Αἰγυπτίων, ἀρχὴν ἔχον τὴν στάσιν, γενέσθαι ἔθνος ἅμα τῷ στασιάζειν καὶ τὴν διά-
 λεκτον ἀμείβον· ἴν' οἱ τέως τῇ Αἰγυπτίων φωνῇ χρώμενοι, αἰφνίδιον τὴν Ἑβραίων διάλεκτον συμπληρῶσιν. Ἔστω δὲ καθ' ὑπόθεσιν, καταλιπόντας αὐτοὺς τὴν Αἴγυπτον, μεμιση-
 κέναι καὶ τὴν σύντροφον φωνὴν· πῶς οὖν τὸ μετὰ τοῦτο, οὐχὶ μᾶλλον τῇ Σύρων ἐχρῶντο διαλέκτῳ, ἢ τῇ Φοινίκων ἀλλὰ τὴν Ἑβραϊδα, ἐτέραν παρ' ἀμφοτέρας συνεστήσαντο; τοῦτο δὲ μοι βούλεται ὁ λόγος συνάγειν, ὅτι ψεῦδος τό, (30)
 Αἰγυπτίους τὸ γένος ὄντας τινὰς ἐστασιακέναι πρὸς Αἰ-

(1) Cod. Reg.: τοὺς Ἰουδαίους δουλαγωγουμένους, non male. R.

(2) Cod. Jolianus: στασιάζοντας. R.

(3) Guieto scribendum videtur: τίνα τρόπον δύναται, deleta particula negativa οὐ. R.

γυπτίους, καὶ τὴν Αἴγυπτον καταλελοιπένας, καὶ ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην ἐληλυθέναι, τὴν τε νῦν καλουμένην Ἰουδαίαν φηκέναι. Ἑβραίων γὰρ καὶ διάλεκτος πάτριος πρὸ τῆς εἰς Αἴγυπτον αὐτῶν καθόδου ἦν, καὶ Ἑβραϊκὰ ἕτερα γράμματα παρὰ τὰ τῶν Αἰγυπτίων ἦν, οἷς Μωϋσῆς χρῆσάμενος, ἔγραψε τὰς παρὰ Ἰουδαίοις πεπιστευμένας εἶναι ἱεράς πέντε βίβλους.

7. Ὁμοίως δὲ ψεῦδος τό· “Αἰγυπτίους ὄντας ἀπὸ στάσεως τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι τοὺς Ἑβραίους.” καὶ τό·
- 10 “Ἰουδαίους ὄντας ἄλλους κατὰ τοὺς Ἰησοῦ χρόνους, ἐστασιακέναι πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ τῷ Ἰησοῦ κατακολουθηκέναι.” οὐδὲν γὰρ στάσεως ἔργον ἐπιδείξει Χριστιανῶν ὁ Κέλσος ἢ οἱ ὁμονοοῦντες αὐτῷ δυνήσονται. Καίτοιγε εἰ στάσις ἦν τῆς συστάσεως Χριστιανοῖς ἢ αἰτία, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Ἰουδαίων εἰληφόσιν, οἷς ἐξῆν καὶ ὄπλα ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἀναλαβεῖν, καὶ πολεμίους ἀναιρεῖν· οὐκ ἂν ὁ νομοθέτης Χριστιανῶν πάντα ἀναίρεσιν ἀνθρώπου ἀπηγόρευε, μηδέποτε ⁽¹⁾ δίκαιον εἶναι διδάσκων τὸ κατ’ ἀνθρώπου τόλμημα τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν, κἂν ἀδικώτατος ἐκεῖνος ἦ. οὐ ⁽²⁾
- 20 γὰρ πρέπει ἡγεῖτο τῇ ἐνθέῳ ἑαυτοῦ νομοθεσίᾳ τὸ συγχωρεῖν ὅποιανδήποτε ἀνθρώπου ἀναίρεσιν. Οὗτ’ ἂν Χριστιανοὶ, οἱ ἀπὸ στάσεως ἀρξάμενοι, τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον ἡμέρους προσήκοντο νόμους, δι’ ὧν ὡς πρόβατα μὲν ἀναεῖσθαι αὐτοῖς ⁽³⁾ ἐγίγνετο, μηδέποτε δὲ ἀμύνασθαι οἰοί τ’ ἦσαν τοὺς διώκοντας. Καίτοιγε βαθύτερον ἐξετάζοντα τὰ πράγματα, ἔστιν εἰπεῖν περὶ μὲν τῶν ἐξεληλυθότων ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὅτι παραδόξως ὁ πᾶς λεὼς οἰοῖ θεοδώρητον διάλεκτον ἀθρώως ἀνεἴληφε τὴν καλουμένην Ἑβραίαν· ὡς καὶ τῶν παρ’ αὐτοῖς τις εἶπε προφητῶν, ὅτι “ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς ⁽⁴⁾
- 30 Αἰγύπτου γλῶσσαν, ἣν οὐκ ἔγνω, ⁽⁵⁾ ἤκουσαν.” ⁽⁵⁾

(1) Sic Boherellus; antea μή ποτε: vid. Matt. xxvi. 52.

(2) Cod. Basileensis: τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς. Quae lectio num sit alteri praeferenda iudicent doctiores. R.

(3) Rom. viii. 36.

(4) Psalm lxxxi. 5. (lxxx.)

(5) Lego: ἔγνωσαν. R. LXX. ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτὸν—ἣν οὐκ ἔγνω ἤκουσεν.

8. Καὶ οὕτω δὲ κατασκευαστέον, ὅτι οὐκ Αἰγύπτιοι ἦσαν οἱ ἐξεληλυθότες μετὰ Μωϋσέως τὴν Αἴγυπτον. Εἰ μὲν γὰρ Αἰγύπτιοι ἦσαν, ἐχρῆν αὐτῶν τὰ ὀνόματα εἶναι Αἰγύπτια, ὡς ἐκάστη διαλέκτῳ συγγενεῖς εἰσιν αἱ προσηγορίαι. Εἰ δ' ἐκ τῶν ὀνομάτων Ἑβραϊκῶν ὄντων σαφές, ὅτι οὐκ Αἰγύπτιοι ἦσαν.—πλήρης γὰρ ἡ γραφὴ τῶν Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων, καὶ τῶν ἐν Αἴγύπτῳ τοιαῦτα θεμένων τοῖς υἱοῖς.—
 δῆλον, ὅτι ψεῦδος τὸ λεγόμενον ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων, ὅτι Αἰγύπτιοι ὄντες ἀπηλάθησαν μετὰ Μωϋσέως ἀπὸ τῆς Αἴγυπτου. καὶ σαφῶς ἐναργές ἐστίν, ὅτι ἐκ προγόνων Ἑβραίων, κατὰ 10 τὴν παρὰ Μωϋσεὶ ἀναγραφείσαν ἱστορίαν, τὸ γένος ἔχοντες διαλέκτῳ ἐχρῶντο, ἀφ' ἧς καὶ τὰ ὀνόματα τοῖς υἱοῖς ἐτίθεντο.

(1) περὶ δὲ Χριστιανῶν, ἐπεὶ διδαχθέντες μὴ ἀμύνασθαι τοὺς πολεμίους, ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν καὶ φιλάνθρωπον νομοθεσίαν· διὰ τοῦθ' ὅπερ οὐκ ἂν ἐξουσίαν λαβόντες τοῦ πολεμεῖν, εἰ καὶ πάνυ ἦσαν δυνατοὶ, ἤνυσαν· τοῦτ' ἀπὸ θεοῦ

(2) εἰλήφασιν, τοῦ ὑπὲρ ⁽²⁾ αὐτῶν πολεμήσαντος ἀεὶ, καὶ κατὰ καιροὺς παύσαντος τοὺς κατὰ Χριστιανῶν ἰσταμένους, καὶ ἀναιρεῖν αὐτοὺς θέλοντας. ὑπομνήσεως γὰρ χάριν,—ἵνα ἐνορῶντες ὀλίγοι ἀγωνιζομένοις ὑπὲρ εὐσεβείας, δοκιμώτεροι 20 γίνωνται καὶ θανάτου καταφρονῶσιν—, ὀλίγοι κατὰ καιροὺς καὶ σφόδρα εὐαρίθμητοι ὑπὲρ τῆς Χριστιανῶν θεοσεβείας τεθνήκασιν· κωλύοντος θεοῦ τὸ πᾶν ἐκπολεμηθῆναι αὐτῶν ἔθνος. συστήναι γὰρ αὐτὸ ἐβούλετο, καὶ πληρωθῆναι πᾶσαν τὴν γῆν τῆς σωτηρίου ταύτης καὶ εὐσεβεστάτης διδασκαλίας. Πάλιν τε αὖ, ἵν' οἱ ἀσθενέστεροι ἀναπνέωσιν ἀπὸ τῆς περὶ τοῦ θανάτου φροντίδος· ὁ Θεὸς προύνοαιετο τῶν πιστευόντων, μόνῳ τῷ βουλήματι διασκεδαννὺς πᾶσαν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπιβουλήν, ἵνα μήτε βασιλεῖς, μήτε οἱ κατὰ τόπους ἡγούμενοι, μήτε οἱ δῆμοι ἐξαφθῆναι κατ' αὐτῶν ἐπὶ πλείον δυνηθῶσι. 30 Ταῦτα μὲν πρὸς τὰ ὑπὸ Κέλσου εἰρημένα περὶ τοῦ “στάσιν γεγόνεναί τὴν ἀρχὴν, πάλαι μὲν τοῦ συστήναι Ἰουδαίους,

(3) ὕστερον δὲ τούτους Χριστιανούς γενέσθαι.”

(1) Matt. v. 39.

(2) Sic MSS. Impressi περὶ. R.

(3) Scribendum videtur: ὕστερον δὲ τοῦ τοῖς κ.τ.λ. R.

9. Ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς ἐξῆς προφανῶς ψεύδεται· φέρετε, τὴν λέξιν αὐτοῦ ἐκθώμεθα λέγοντος· “εἰ ἐθελήσουσι πάντες ἄνθρωποι εἶναι Χριστιανοί, οὐκ ἂν ἔτι οἶδε ἐθέλοιεν.” ὅτι δὲ ψεῦδος τὸ τοιόνδε, δῆλον ἐκ τοῦ, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, Χριστιανούς μὴ ἀμελεῖν τοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπισπεῖρειν τὸν λόγον. Τινὲς οὖν ἔργον πεποιήνται ἐκπεριέρχεται οὐ μόνον πόλεις, ἀλλὰ καὶ κώμας, καὶ ἐπαύλεις· ἵνα καὶ ἄλλους εὐσεβεῖς τῷ Θεῷ κατασκευάσωσι. Καὶ οὐκ ἂν πλούτου τις ἕνεκα φῆσαι αὐτοὺς τοῦτο πράττειν, ἔσθ' ὅτε
 10 μὲν οὐδὲ τὰ πρὸς τροφήν λαμβάνοντας· εἴ ποτε δὲ ἀναγκάζονται ὑπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης, τῇ χρειᾷ μόνῃ ἀρκουμένους, καὶ πλείους αὐτοῖς κοινωεῖν ἐθέλωσι καὶ μεταδιδίναι τὰ ὑπὲρ τὴν χρειᾷν.⁽¹⁾ νῦν μὲν οὖν τάχα, ὅτε διὰ τὸ πλῆθος⁽¹⁾ τῶν προσερχομένων τῷ λόγῳ καὶ πλούσιοι, καὶ τινες τῶν ἐν ἀξιώμασι, καὶ γυναῖκα τὰ ἀβρὰ καὶ εὐγενῆ, ἀποδέχονται τοὺς ἀπὸ τοῦ λόγου· τολμήσει τις λέγειν, διὰ τὸ δοξάριον προϊστάσθαι τινὰς τῆς κατὰ Χριστιανούς διδασκαλίας· οὐ μὴν κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅτε πολὺς ὁ κίνδυνος μάλιστα τοῖς διδάσκουσιν ἦν, οἷόν τε τὸ τοιοῦτον εὐλόγως ὑπονοεῖν. καὶ νῦν
 20 δὲ πλείων ἐστὶν ἢ παρὰ τοῖς λοιποῖς ἀδοξία, τῆς παρὰ τοῖς ὁμοδόξοις νομιζομένης δόξης, καὶ ταύτης οὐ πᾶσι. ψεῦδος οὖν αὐτόθεν ὅτι “εἰ ἐθελήσουσι πάντες ἄνθρωποι εἶναι Χριστιανοί, οὐκ ἂν ἔτι οἶδε ἐθέλοιεν.”⁽²⁾

10. Ὅρα δὲ καὶ τί φησιν εἶναι τούτου τεκμήριον· “ὅτι ἀρχόμενοι μὲν, φησὶν, ὀλίγοι τε ἦσαν, καὶ ἐν ἐφρόνουν· εἰς πλῆθος δὲ σπαρέντες, αὐθις αὐτὸν τέμνονται καὶ σχίζονται, καὶ στάσεις ἰδίας ἔχειν ἕκαστοι θέλουσι· τούτου γὰρ ἀρχῆθεν ἔχρηζον.” ὅτι μὲν οὖν συγκρίσει τοῦ ἐξῆς πλῆθους ὀλίγοι ἦσαν ἀρχόμενοι Χριστιανοί, δῆλον· καίτοι οὐ πάντῃ ἦσαν
 30 ὀλίγοι. τὸ γὰρ κινήσαν φθόνον τῷ Ἰησοῦ, καὶ διερεθίσαν Ἰουδαίους πρὸς τὴν κατὰ τούτου ἐπιβουλήν, τὸ πλῆθος τῶν ἐπομένων αὐτῷ εἰς τὰς ἐρήμους ἦν, πεντακισχιλίων καὶ⁽³⁾ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν αὐτῷ ἀκολουθούντων· χωρὶς τοῦ⁽⁴⁾

(1) Ita Codd. Reg. et Basil. Excusi τῆς χρειᾷς. R.

(2) Omnes MSS. ἐθέλοιεν. R. (3) Matt. xiv. 21. (4) Matt. xv. 38.

τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων ἀριθμῶ. Τοσαύτη γάρ τις ἰὺγξ ἦν ἐν τοῖς Ἰησοῦ λόγοις, ὡς οὐ μόνον ἄνδρας ἔπεσθαι
 (1) θέλειν αὐτῷ εἰς τὰς ἐρημίας, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας, οὐχ⁽¹⁾ ὑπο-
 μεμνημένας τὴν γυναικείαν ἀσθένειαν, καὶ τὸ δοκοῦν ἐν τῷ
 ἀκολουθεῖν εἰς τὰς ἐρημίας τῷ διδασκάλῳ. Ἐπαθέστατα δὲ
 παιδία, ἧτοι τοῖς γεννήσασιν ἐπόμενα, ἢ τάχα καὶ ὑπὸ τῆς
 θεϊότητος αὐτοῦ ἀγόμενα, ἵνα αὐτοῖς ἐνσπαρῆ θεϊότης, ἠκο-
 λούθει μετὰ τῶν γεγεννηκότων. Ἄλλ' ἔστω ὀλίγους γεγο-
 (2) νέναι κατὰ τὴν ἀρχὴν· τί τοῦτο συμβάλλεται πρὸς τὸ μὴ⁽²⁾
 ἀνέθελῆσαι Χριστιανούς ἐμποιῆσαι πᾶσιν ἀνθρώποις περὶ 10
 τοῦ λόγου πειθῶ;

II. Φησὶ δὲ καὶ, ὅτι “ἐν ἐφρόνουν πάντες.” οὐδ' ἐν
 τούτῳ ὀρῶν, ὅτι ἀρχῆθεν περὶ τὴν ἐν τοῖς πεπιστευμένους
 θείοις εἶναι βιβλίους ἐκδοχὴν γεγόνασιν διαφωνία τῶν πιστευ-
 ὄντων. ἔτι γοῦν τῶν ἀποστόλων κηρυσσότων, καὶ τῶν
 αὐτοπτῶν τοῦ Ἰησοῦ διδασκόντων τὰ ἐκείνου μαθήματα, ζή-
 τησις οὐκ ὀλίγη πρὸς ἀλλήλους γεγένηται παρὰ τοῖς ἀπὸ
 (3) Ἰουδαίων πιστεύουσι περὶ τῶν ἐξ ἔθνων ἐπερχομένων⁽³⁾ τῷ
 λόγῳ, πότερον δεῖ τὰ Ἰουδαϊκὰ αὐτοὺς τηρεῖν ἔθνη, ἢ τὸ περὶ
 (4) καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων βρωμάτων βάρους⁽⁴⁾ ἀφαιρεῖν, ὡς οὐκ 20
 ἐπείγον, ἀπὸ τῶν τὰ πάτρια καταλιπόντων ἐν τοῖς ἔθνεσι,
 καὶ πιστευόντων τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐν ταῖς Παύλου
 ἐπιστολαῖς, γενομένου ἐν τῷ χρόνῳ τῶν Ἰησοῦν ἑωρακότων,
 εὐρίσκεται λεγόμενά τινα, ὡς ζητηθέντων τινῶν περὶ ἀνα-
 (5) στάσεως⁽⁵⁾, καὶ περὶ τοῦ ἤδη αὐτὴν γεγονέναι καὶ περὶ
 (6) ἡμέρας⁽⁶⁾ Κυρίου, πότερον ἐνέστηκεν, ἢ μὴ. Ἄλλὰ καὶ τό-
 (7) “ἐκτρεπόμενος⁽⁷⁾ τὰς βεβήλους κenoφωνίας, καὶ ἀντιθέσεις τῆς
 (8) ψευδωνύμου γνώσεως· ἦν τινες ἐπαγγελλόμενοι⁽⁸⁾, περὶ τὴν
 (9) πίστιν ἐναυάγησαν⁽⁹⁾.” δηλωτικόν ἐστίν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς γεγό-

(1) Edd. Spenc. et Ruæi in textu: οὐχ ὑποτεμνομένας. Boherell. vero, cui Ruæus in notis adstipulatur: “Legendum videtur: οὐχ ὑπομεμνημένας.” L.

(2) In edd. Spenc. uncis inclusa leguntur verba: μὴ ἀν.

(3) In marg. Anglicani primi legitur: ἐρχομένων. R.

(4) Act. xv. 20.

(5) 1 Cor. xv. 12 seqq.

(6) 2 Thess. ii. 2.

(7) 1 Tim. vi. 20, 23.

(8) Sic recte Codd. Reg. et Basil. R.

(9) 1 Tim. vi. 31, coll. i. 19.

νασί τινες παρεκδοχαί, οὐδέπω, ὡς οἶται Κέλσος, πολλῶν τῶν πιστευόντων γεγενημένων.

12. Εἴτ' ⁽¹⁾ ἐπεὶ, ὡς κατηγορῶν τοῦ λόγου, τὰ περὶ τῶν ⁽¹⁾ ἐν Χριστιανισμῷ αἱρέσεων ὀνειδίζει ἡμῖν, λέγων· “εἰς πλῆθος δὲ σπαρέντες, αὐθις αὐ⁽²⁾ σχίζονται, καὶ τέμνονται, καὶ στάσεις ⁽²⁾ ἰδίας ἔχειν ἕκαστοι θέλουσι· φησὶ δ', ὅτι καὶ ὑπὸ πλῆθους πάλιν διῆστώμενοι, σφᾶς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν· ἐνός, ὡς εἰπείν, ἔτι κοινωνοῦντες, εἴγε κοινωνοῦσιν ἔτι, τοῦ ὀνόματος. καὶ τοῦτο μόνον ἐγκαταλιπεῖν ὁμῶς αἰσχύνονται· τὰ ⁽³⁾ λοιπὰ δ' ἄλλοις ⁽³⁾ 10 ἀλλαγῇ τετάχεται.” Καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι οὐδενὸς πράγματος, οὐ μὴ σπουδαία ἐστὶν ἡ ἀρχή, καὶ τῷ βίῳ χρήσιμος, γεγόνασιν αἱρέσεις διάφοροι. ἐπεὶ γὰρ ἰατρικὴ χρήσιμος καὶ ἀναγκαῖα τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, πολλά τε τὰ ἐν αὐτῇ ζητούμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν σωματῶν θεραπείας· διὰ τοῦτο αἱρέσεις ἐν ἰατρικῇ παρὰ μὲν Ἑλλησιν εὐρίσκονται ὁμολογουμένως πλείονες· ἐγὼ δὲ οἶμαι, ὅτι καὶ παρὰ 20 βαρβάρους, ὅσοι γε ⁽⁴⁾ ἐπαγγέλλονται χρῆσθαι ἰατρικῇ. Πάλιν ⁽⁴⁾ τε αὐ, ἐπεὶ φιλοσοφία ἀλήθειαν ἐπαγγελλομένη, καὶ γινώσκει τῶν ὄντων, πῶς δεῖ βιοῦν, ὑποτίθεται· καὶ πειρᾶται διδάσκειν 20 τὰ ὀφέλιμα ἡμῶν τῷ γένει· πολλὴν δὲ ἔχει τὰ ζητούμενα πράγματα διολκήν· διὰ τοῦτο αἱρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ συνέστησαν πλείσται ὅσαι, ὧν αἱ μὲν εἰσι διασημότεραι, αἱ δὲ οὐ τοιαῦται. Ἄλλὰ καὶ Ἰουδαϊσμός πρόφασιν ἔσχε γενέσεως αἱρέσεων, τὴν διάφορον ἐκδοχὴν τῶν Μωϋσέως γραμμάτων, καὶ τῶν προφητικῶν λόγων. Οὕτω τοίνυν, ἐπεὶ σεμνόν τι ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις Χριστιανισμός, οὐ μόνοις, ὡς ὁ Κέλσος οἶεται, τοῖς ἀνδραποδωδεστέροις, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τῶν παρ' Ἑλλησι φιλολόγων ⁽⁵⁾, ἀναγκαίως ὑπέστησαν, οὐ πάντως ⁽⁵⁾ 30 διὰ ⁽⁶⁾ στάσεις καὶ τὸ φιλόνηκον, αἱρέσεις· ἀλλὰ διὰ τὸ σκου- ⁽⁶⁾

(1) Philocal. cap. xvi. ex ed. Tarini, p. 146 seqq. L.

(2) Deest αὐ, uncis in edd. Spenc. inclusum, in Philoc. L.

(3) Ita recte omnino Philoc. Cod. Mscr. (itemq. Boherell. in notis). Alias τὰ λοιπὰ δὲ ἄλλη ἀλλαχῇ κ.τ.λ. B.

(4) Philoc.

(5) Philoc. φιλοσόφων.

(6) Philoc. διὰ τὰς στάσεις.

ονας. Τούτῳ δ' ἠκολούθησε, διαφόρως ἐκδεξαμένων τοὺς ἅμα πᾶσι πιστευθέντας εἶναι θείους λόγους, τὸ γενέσθαι αἱρέσεις ἐκωνύμους τῶν θαυμασάντων μὲν τὴν τοῦ λόγου ἀρχὴν, κινηθέντων δ' ὅπως ποτ' οὖν ὑπὸ τινων πιθανοτήτων εἰς τὰς πρὸς ἀλλήλους διαφωνίας. Ἄλλ' οὔτε ἰατρικὴν εὐλόγως ἂν τις φεύγοι, διὰ τὰς ἐν αὐτῇ αἱρέσεις· οὔτε φιλοσοφίαν τοῦ πρέποντος στοχαζόμενός τις ἂν μισοί, πρόφασιν τοῦ μισεῖν αὐτὴν ποριζόμενος τὰς πολλὰς αἱρέσεις. οὕτως οὐδὲ διὰ τὰς ἐν Ἰουδαίοις αἱρέσεις καταγνωστέον τῶν Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν ἱερῶν βιβλίων.

10

13. Εἰ δὲ ταῦτα ἔχει ἀκολουθίαν· πῶς οὐχὶ ὁμοίως ἀπολογησόμεθα καὶ περὶ τῶν ἐν Χριστιανοῖς αἱρέσεων; περὶ (1) ὧν πάνυ θαυμασίως ὁ Παῦλος εἰρηκέναι μοι δοκεῖ τό· «δεῖ(1) γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν(2) ὑμῖν.» Ὡς γὰρ δόκιμος ἐν ἰατρικῇ, ὁ διὰ τὸ γυμνάσασθαι ἐν ποικίλαις αἱρέσεσι, καὶ εὐγνωμόνως ἐζητακέναι τὰς πλείονας, ἐλόμενος τὴν διαφέρουσαν· καὶ ὡς πάνυ προκόπτων ἐν φιλοσοφίᾳ ὁ ἀπὸ τοῦ τὰ πλείονα ἐγνωκέναι ἐγγυμασάμενος αὐτοῖς, καὶ τῷ κρατήσαντι προσθέμενος λόγῳ· οὕτως εἴποιμ' ἂν καὶ τὸν ἐπιμελῶς ἐνιδόντα ταῖς (2) Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ αἱρέσεσι, σοφώτατον Χριστιανὸν γενέσθαι. Ὁ δ' ἐγκαλῶν τῷ λόγῳ διὰ τὰς αἱρέσεις, ἐγκαλέσαι ἂν καὶ τῇ Σωκράτους διδασκαλίᾳ, ἀφ' οὗ τῆς διατριβῆς πολλὰι γεγόνασιν οὐ τὰ αὐτὰ φρονούντων σχολαί· ἀλλὰ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἐγκαλέσαι ἂν τις δόγμασι δι' Ἀριστοτέλην, ἀποφοιτήσαντα τῆς διατριβῆς αὐτοῦ ἐν καινοτομίαις περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω(3) εἰρήκαμεν. Δοκεῖ δὲ μοι ὁ Κέλσος ἐγνωκέναι τινὰς αἱρέσεις μὴδὲ τοῦ ὀνόματος (4) τοῦ Ἰησοῦ κοινωνούσας(4) ἡμῖν. Τάχα γὰρ περιήχητο (5) περὶ τῶν καλουμένων Ὀφριανῶν, καὶ τῶν Καϊανῶν(6) καὶ εἰ (6)

30

(1) 1 Cor. xi. 19. (2) ἐν ὑμῖν e Philoc. supplevimus. R. (3) Lib. I.

(4) Ita Philocal. et omnes MSS. excepto Joliano, qui cum libris excusis in textu habet: κοινωνούς. R.

(5) Sic recte Philocalia. Libri excusi περιήχητο, quod Guietus ex conjectura mutabat in παρήκουε. R.

(6) Interpres Gelenius videtur legisse: Καϊανῶν. Vide lib. vi. num. 24 et 28, et lib. vii. num. 40.

τις ἄλλη τοιαύτη ἐξ⁽¹⁾ ὄλων ἀποφοιτήσασα τοῦ⁽²⁾ Ἰησοῦ⁽¹⁾
 συνέστη γνώμη. πλὴν οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸ ἐγκλητέον⁽³⁾
 εἶναι τὸν⁽⁴⁾ Χριστιανῶν λόγον. (4)

14. Μετὰ ταῦτά φησι· “θαυμασιώτερον μὲν τὸ σύν-
 θημα αὐτῶν τοσῶδε, ὅσῳ γε μᾶλλον ἐξ οὐδεμίας ὑποθέσεως
 ἀξιοχρεῶ συνεστῶς ἐλέγχεται. ἀλλ’ ἔστιν ἀξιοχρεῶς ὑπό-
 θεσις ἢ στάσις, καὶ ἡ δι’ αὐτὴν ὠφέλεια, καὶ τὸ τῶν ἔξωθεν
 δέος· ταῦτα βεβαιοῖ τὴν πίστιν αὐτοῖς.” Καὶ πρὸς τοῦτο
 δὲ φήσομεν, ὅτι οὕτως ἐξ ὑποθέσεως, μᾶλλον δὲ οὐδ’ ὑπο-
 10 θέσεως, ἀλλὰ θείας ἐνεργείας τὸ σύνθημα ἡμῖν⁽⁵⁾ ἔστιν, ὥστε ⁽⁵⁾
 τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἶναι θεὸν ἐν προφήταις διδάσκοντα τοὺς
 ἀνθρώπους ἐλπίζει ἐπιδημίαν Χριστοῦ; σώσοντος τοὺς ἀνθρώ-
 πους. ὅσον γὰρ τοῦτο οὐκ ἀληθῶς ἐλέγχεται, κἂν⁽⁶⁾ δοκῇ ⁽⁶⁾
 ὑπὸ τῶν ἀπίστων ἐλέγχεσθαι· ἐπὶ τοσοῦτον ὁ λόγος ὡς θεοῦ
 λόγος συνίσταται· καὶ ὁ Ἰησοῦς υἱὸς ὦν Θεοῦ, καὶ πρὶν ἐναν-
 θρωπῆσαι, καὶ ἐνανθρωπήσας, ἀποδείκνυται. Ἐγὼ δὲ φημι,
 ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐνανθρώπησιν αἰεὶ εὐρίσκεται τοῖς ἔχουσιν
 ὀφθαλμοὺς ψυχῆς ὀξυδερκεστάτους θεοπρεπέστατος, καὶ ἀλη-
 20 θῶς θεόθεν πρὸς ἡμᾶς κατελθῶν, καὶ οὐκ ἀπὸ συνέσεως ⁽⁷⁾
 ἀνθρωπίνης τὴν ἀρχὴν, ἢ τὰ ἐξῆς τῇ ἀρχῇ ἔχων, ἀλλ’ ἀπὸ
 τῆς τοῦ θεοῦ ἐπιφανείας, ποικίλη σοφία καὶ ποικίλαις δυνά-
 μεσι συστήσαντος πρότερον μὲν τὸν Ἰουδαϊσμόν, μετὰ δ’
 αὐτὸν τὸν Χριστιανισμόν· ἠλέγχθη δὲ καὶ τὸ, στάσιν νομί-
 ζεσθαι, καὶ τὴν διὰ τὴν στάσιν ὠφέλειαν, ἀρχὴν εἶναι τῷ
 τοσοῦτους ἐπιστρέψαντι καὶ βελτιώσαντι λόγῳ.

15. Ὅτι δὲ οὐδὲ τὸ τῶν ἔξωθεν δέος τὸ σύνθημα ἡμῶν
 διακρατεῖ, δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τοῦτο, βουλευθέντος θεοῦ, πε-
 παύσθαι ἤδη χρόνῳ πλείονι. καὶ εἰκὸς παύσεσθαι⁽⁸⁾ τὸ, ὡς ⁽⁸⁾

(1) Philoc. ἐξ ἄλλων.

(2) Philoc. τῇ Ἰησοῦ συνέστη γνώμη. L.

(3) Ita Philocalia. Alias ἐγκλητον. R.

(4) Philoc. τῶν Χριστιανῶν λόγον.—Hactenus Philocalia.

(5) Codd. Regius, Basileensis et duo Anglicani ἡμῶν, libri excusi ad marginem ἡμῶν. R.

(6) Sic omnes MSS. R.

(7) Forte legendum συνέσεως vel ὑποθέσεως. R.

(8) Ita Codd. Regius, Basileensis et duo Anglicani, rectius quam libri excusi παύσασθαι. R.

- πρὸς τὸν βίον τοῦτον τοῖς πιστεύουσι ἐγγενόμενον ἀδείξ-
 ἐπὶν πάλιν οἱ παντὶ τρόπῳ διαβάλλοντες τὸν λόγον, τὴν
 (1) αἰτίαν⁽¹⁾ τῆς ἐπὶ τοσοῦτο νῦν στάσεως ἐν πλήθει τῶν πιστέυ-
 ὄντων νομίσωσιν εἶναι, ἐν τῷ μὴ προσπολεμείσθαι αὐτοὺς
 ὑπὸ τῶν ἡγουμένων ὁμοίως τοῖς πάλαι χρόνοις. Μεμαθή-
 καμεν γὰρ ἀπὸ τοῦ λόγου, μὴτ' ἐν εἰρήνῃ ἐκλύεσθαι καὶ τῇ
 ἀνέσει ἑαυτοὺς ἐπιδιδόναι, μὴτ' ἐν τῷ πολεμείσθαι ὑπὸ τοῦ
 κόσμου, ἐκκαεῖν, καὶ ἀφίστασθαι τῆς πρὸς τὸν θεὸν τῶν
 ὄλων ἐν Ἰησοῦ τῷ Χριστῷ ἀγάπης. Σαφῶς δὴ τὸ σεμνὸν
 τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς παριστῶμεν, καὶ οὐχ, ὡς οἴεται Κέλσος, 10
 (2) ἀποκρύπτομεν, ἐπὶν καὶ τοῖς⁽²⁾ πρώτοις εἰσαγομένοις κατα-
 φρόνησιν μὲν τῶν εἰδώλων, καὶ πάντων τῶν ἀγαλμάτων
 ἐμποιήσωμεν· καὶ πρὸς τούτοις ἐπαίροντες τὰ φρονήματα
 αὐτῶν ἀπὸ τοῦ δουλεύειν τοῖς κτισθεῖσιν ἀντὶ Θεοῦ ἐπὶ τὸν
 κτίσαντα τὰ ὅλα αὐτοὺς ἀναβιβάζωμεν· ἐμφανῶς παριστάν-
 τες τὸν προφητευθέντα ἕκ τε τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν,—
 πολλαὶ δέ εἰσιν αὐταί,— καὶ ἐκ τῶν ἐξητασμένως παρα-
 διδομένων τοῖς δυναμένοις ἀκούειν συνετώτερον τῶν εὐαγγελίων
 (3) καὶ τῶν ἀποστολικῶν φωνῶν⁽³⁾.

16. “Ποῖα δὲ παντοδαπὰ ἐπισπώμεθα, ἢ τίνα συμ- 20
 πλάσσομεν δείματα·” ὡς ἀναποδείκτως γράφει ὁ Κέλσος·
 παραστησάτω ὁ βουλόμενος. εἰ μὴ ἄρα τὴν περὶ δικαστοῦ
 Θεοῦ, καὶ δικαζομένων ἀνθρώπων ἐφ' οἷς ἔπραξαν πᾶσι, διδα-
 σκαλίαν μετὰ κατασκευῆς ποικίλης, πῆ μὲν τῆς ἀπὸ τῶν
 γραφῶν, πῆ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ εἰκότος λόγου, δείματα βούλεται
 λέγειν ὁ Κέλσος συμπεπλασμένα. Καίτοιγε,—φίλη γὰρ
 ἢ ἀλήθεια—, φησὶ πρὸς τοῖς τελευταίοις ὁ Κέλσος, ὅτι
 “μῆτε τούτοις εἶη, μὴτ' ἐμοὶ, μὴτ' ἄλλῃ τινὶ ἀνθρώπων ἀπο-
 θέσθαι τὸ περὶ τοῦ κολασθῆσεσθαι τοὺς ἀδίκους, καὶ γερῶν
 ἀξιωθῆσεσθαι τοὺς δικαίους, δόγμα.” Ποῖα οὖν δείματα, εἴαν 30
 ἀνέλῃς τὸν περὶ κολάσεως λόγον, συμπλάττοντες ἐπισπώμεθα

(1) Sic omnes MSS. Impressi αἰτίαν ὡς ἐπὶ τοσοῦτο. R.

(2) Boherellus, cui Ruæus adstipulatur, non male: “Lego: τοῖς πρώτον.” L.

(3) Codd. Regius, Basileensis, et duo Anglicani: φωνῶν. Alii cum libris excusis γραφῶν. R.

τοὺς ἀνθρώπους; Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ λέγει, ὅτι “τὰ τοῦ παλαιοῦ λόγου παρακούσματα συμπλάττοντες, τούτοις προκαταυλοῦμεν καὶ προκατηχοῦμεν τοὺς ἀνθρώπους· ὡς οἱ τοὺς κορυβαντιζομένους περιβομβοῦντες.” φήσομεν πρὸς αὐτόν· ποίου παλαιοῦ λόγου παρακούσματα; εἴτε γὰρ τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ διδάξαντος περὶ τῶν ὑπὸ γῆν δικαστηρίων· εἴτε τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ περὶ τῆς ἐξῆς τῷ βίῳ τούτῳ ζωῆς προφητεύσαντος· οὐκ ἂν ἔχοι⁽¹⁾ παραστήσαι, ὅτι ἡμεῖς⁽¹⁾ μὲν ἐν παρακούσμασι γενόμενοι τῆς ἀληθείας, ὅσοι γε πειρώ-
 10 μεθα μετὰ λόγου πιστεύειν, πρὸς τὰ τοιαῦτα ζῶμεν δόγματα.

17. Παραβάλλειν δὲ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν τοῖς Αἰγυπτίων θέλει πράγμασι· παρ’ οἷς προσιόντι μὲν ἐστὶ λαμπρὰ τεμένη, καὶ ἄλση, καὶ προκυλαίων μεγέθη τε καὶ κάλλη, καὶ νεφ’ θαυμάσιοι, καὶ σκηναὶ πέριξ ὑπερήφανοι, καὶ θρησκευαὶ μάλα δεισιδαίμονες⁽²⁾ καὶ μυστηριώτιδες⁽³⁾—ἤδη δὲ⁽³⁾ εἰσιόντι, καὶ ἐνδοτέρῳ γενομένῳ, θεωρεῖται προσκυνούμενος αἴλουρος ἢ πίθηκος, ἢ κροκόδειλος, ἢ τράγος, ἢ κύων.” Τί γὰρ τὸ ἀνάλογον τοῖς πρὸς τοὺς προσιόντας σεμνο-
 20 φανέσιν Αἰγυπτίων ἐστὶ παρ’ ἡμῖν; Τί δὲ τὸ ἀνάλογον τοῖς ἔνδον μετὰ τὰ σεμνὰ προκύλαια ἀλόγοις ζώοις προσκυνούμενοις; Ἡ τὰς μὲν προφητείας, καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν, καὶ τὰ κατὰ τῶν ἀγαλμάτων, ἐστὶ τὰ καὶ κατ’ αὐτὸν σεμνὰ Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἐσταυρωμένος τὸ ἀνάλογον τῷ προσκυνούμενῳ ἀλόγῳ ζώῳ; Ἄλλ’ ἐὰν τοῦτο λέγῃ,—οὐ γὰρ ἄλλο τι οἶμαι φήσειν αὐτόν—, ἀπαντήσομεν⁽⁴⁾, ὅτι πλείονα ἐν⁽⁴⁾ τοῖς ἀνωτέρῳ ἡμῖν εἰς κατασκευὴν τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν εἶρηται· ὅτι καὶ τὰ δοκοῦντα κατ’ ἀνθρώπον αὐτῷ συμβεβηκέναι, χρησίμως γέγονεν ἐν⁽⁵⁾ τῷ παντί, καὶ σωτηρίως τῷ⁽⁵⁾
 30 ὅλῳ κόσμῳ.

(1) Sic omnes MSS. R.

(2) *δυσδαίμονες*. Sic omnes MSS., sed malim: *δεισιδαίμονες*. R.

(3) Sic omnes MSS., sed malim: *μυστηριώδεις*. R.

(4) Recte Cod. Jolianus, male vero libri antea excusi *ἀπαντησόμενον*. R.

(5) Boherell., cui Ruæus adstipulatur: “Dele voculam *ἐν*, natam ex præced. *γέγονεν*.” L.

18. Εἶτα τὰ μὲν τῶν Αἰγυπτίων, σεμνολογούντων καὶ τὰ περὶ τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ φασκόντων εἶναι τινα αὐτὰ θεοῦ σύμβολα, ἣ ὅπως φίλον ὀνομάζειν τοῖς χρηματίζουσιν αὐτῶν προφήταις, φησὶ “φαντασίαν ἐξαποστέλλειν τοῖς ταῦτα μεμαθηκόσιν, ὅτι μὴ μάτην μεμύνηται.” τὰ δ' ἐν τοῖς (1) ἡμετέροις. λόγοις ἀπὸ τοῦ καλουμένου παρὰ τῷ Παύλῳ⁽¹⁾ χαρίσματος, ἐν τῷ διὰ τοῦ πνεύματος λόγῳ σοφίας, καὶ ἐν τῷ κατὰ τὸ πνεῦμα λόγῳ γνώσεως παριστάμενα τοῖς ἐν Χριστιανισμῷ πολυμαθέσιν, οὐδὲ πεφαντάσθαι μοι ὁ Κέλσος δοκεῖ· οὐ μόνον ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν ἐν τοῖς ἐξῆς 10 κατηγορῶν τοῦ συστήματος Χριστιανῶν λέγει· ὡς “πάντα (2) μὲν σοφὸν ἀπελαυνόντων τοῦ⁽²⁾ λόγου τῆς πίστεως αὐτῶν, (3) μόνους⁽³⁾ δὲ ἀνοήτους καὶ τοὺς ἀνδραποδώδεις καλούντων” περὶ ὧν κατὰ καιρὸν εἰσόμεθα, γενόμενοι κατὰ τὸν τόπον.

19. Καὶ φησὶ γε “ἡμᾶς τῶν μὲν Αἰγυπτίων καταγελαῖν, καὶ τοι πολλὰ καὶ οὐ φαῦλα παρεχόντων αἰνίγματα, ἐπὶ ἀνιδεῶν αἰδίων, καὶ οὐχ, ὡς δοκοῦσιν οἱ πολλοὶ, ζώων ἐφημερίων τιμὰς εἶναι τὰ τοιαῦτα διδάσκωσιν· εὐήθεις δ' εἶναι, μηδὲν σεμνότερον τράγων, καὶ κυνῶν, τῶν παρ' Αἰγυπτίοις, εἰσάγοντας ἐν ταῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ διηγήσεσι.” Καὶ πρὸς 20 (4) τοῦτο δὲ φήσομεν· ἀρ'⁽⁴⁾, ὧ γενναῖε, τὸ μὲν Αἰγυπτίους πολλὰ καὶ οὐ φαῦλα παρέχεσθαι αἰνίγματα, καὶ ἀσαφεῖς διηγήσεις περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ζώων, εὐλόγως ἐπαίρεις τῷ λόγῳ; οὐ δεόντως δὲ ποιεῖς ἡμῶν κατηγορῶν, ὡς πειθόμενος μηδὲν ἡμᾶς λέγειν, ἀλλὰ πάντα οὐδενὸς λόγου καὶ φαῦλα; ἐπὶ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν τοῦ λόγου σοφίαν διεξοδεύωμεν τοῖς ὡς ἐν Χριστιανισμῷ τελείοις. Περὶ ὧν, ὡς ἱκανῶν ἀκοῦσαι τῆς ἐν Χριστιανισμῷ σοφίας, διδάσκων ὁ (5) Παῦλός φησι· “σοφίαν⁽⁵⁾ δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις

(1) 1 Cor. xii. 8.

(2) Omnes MSS. habent: τοῖς λόγοις, excepto veteri Vaticano, qui quidem habet prima manu: τοῦ λόγου, sed secunda manu τοῦ λόγου recte. R.

(3) Sic Cod. Vaticanus, in antea editis deest particula δέ. R.

(4) Sic lego; antea, ἀρ', sine interrogatione. W. S.

(5) 1 Cor. ii. 6—8.

σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἐγνώκε.”

20. Καὶ φαμεν τοῖς ὁμονοοῦσι τῷ Κέλσῳ, ὅτι οὐδεμίαν ἄρα φανταζόμενος σοφίαν ὁ Παῦλος ὑπερέχουσαν, ἐπηγγέλλετο σοφίαν λαλεῖν ἐν τοῖς τελείοις⁽¹⁾. Ἐπειδὴν δὲ κατὰ (1) τὸ ἑαυτοῦ θρασὺ φήσῃ, ὅτι οὐδὲν ἔχων σοφὸν ταῦτα ἐπηγγέλλετο· ἀνταποκρινοῦμεθα αὐτῷ, λέγοντες· πρῶτον σαφήνισον τοῦ ταῦτα λέγοντος τὰς ἐπιστολάς· καὶ ἐνατενίσας τῷ βουλήματι ἐκάστης ἐν αὐταῖς λέξεως,—φέρ' εἰπεῖν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, καὶ πρὸς Κολασσαεῖς, καὶ τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς, καὶ Φιλιππησίους, καὶ πρὸς Ῥωμαίους—ἀμφότερα δεῖξον, καὶ ὅτι νενοήκας τοὺς Παύλου λόγους, καὶ ὅτι παραστήσῃ⁽²⁾ εὐήθεις τινας ἢ ἡλιθίους. Ἐὰν γὰρ ἐπίδῳ ἑαυτὸν τῇ μετὰ τοῦ προσέχειν ἀναγνώσει· εὖ οἶδ', ὅτι ἢ θαυμάσεται τὸν νοῦν τοῦ ἀνδρός, ἐν ἰδιωτικῇ λέξει μεγάλα περινοοῦντος· ἢ μὴ θαυμάσας, αὐτὸς καταγέλαστος φανεῖται· εἴτε διηγούμενος (3) ὡς νενοηκῶς τὸ βούλημα τοῦ ἀνδρός, ἢ καὶ ἀντιλέγειν καὶ ἀνατρέπειν πειρώμενος⁽³⁾ ἃ ἐφαντάσθη αὐτὸν⁽⁴⁾ νενοηκέναι. (4)

21. Καὶ οὕτω λέγω περὶ τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τηρήσεως πάντων τῶν γεγραμμένων· ὧν ἕκαστον πολὺν καὶ δυσθεώρητον οὐ μόνον τοῖς πολλοῖς, ἀλλὰ καὶ τισι τῶν συνετῶν περιέχει λόγον, ἔχοντα διήγησιν βαθυτάτην παραβολῶν⁽⁵⁾ ὧν τοῖς ἔξω ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς, τηρῶν αὐτῶν τὴν σαφήνειαν τοῖς ὑπερβιβηκόσι τὰς ἐξωτερικὰς ἀκοὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτῷ ἐν τῇ οἰκίᾳ προσερχομένοις. Θαυμάσεται δὲ νοήσας,

(1) Boherellus: “Lego: τελείοις; Ἐπειδὴν,” κ.τ.λ.

(2) Boherellus: “Hanc vocem delet Gelenius, apud Hoeschelium, et sequentia legit in recto: ego addere malim: δύνασαι, quod facile, propter τὸ ὁμοίωπτων, exciderit.” Probat R. Q. παραστήσεις. W.S.

(3) Sic omnes MSS. excepto Juliano, qui in textu habet: βουλόμενος. R.

(4) Boherellus, cui Rnaeus adstipulatur, in notis: “Loco αὐτόν, legendum forte *de*, aut omnino αὐτόν delendum, nisi malis legere: αὐτός, quod minus placet.” L.

(5) Matth. xiii. 11 seqq.

τίνα λόγον ἔχει, τὸ, ἔξω τινὰς ὀνομάζεσθαι, καὶ ἄλλους ἐν τῇ οἰκίᾳ. καὶ πάλιν τίς οὐκ ἂν καταπλαγείη τῶν δυναμένων βλέπειν τὰς Ἰησοῦ μεταβάσεις, ἀναβαίνοντος μὲν εἰς ὄρος ἐπὶ τοιοῖσδε λόγοις, ἢ πράξεσιν, ἢ τῇ ἐαυτοῦ μεταμορφώσει, κάτω δὲ θεραπεύοντος τοὺς ἀσθενοῦντας, καὶ μὴ δυναμένους ἀναβαίνειν ὅπου ἔπονται αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ; Διηγείσθαι (1) δὲ νῦν τὰ ἀληθῶς σεμνὰ καὶ θεία τῶν εὐαγγελίων, ἢ (1) τὸν ἐν τῷ Παύλῳ Χριστοῦ, τουτέστι τῆς σοφίας καὶ τοῦ λόγου, νοῦν, οὐκ εὐκαιρον. ἀλλ' αὐτάρκη καὶ ταῦτα πρὸς τὴν ἀφιλόσοφον χλείην τοῦ Κέλσου, ὁμοιοῦντος τὰ ἔνδον καὶ μυστικά 10 τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ τοῖς Αἰγυπτίων αἰλούροις, ἢ πιθήκοις, ἢ κροκοδείλοις, ἢ τράγοις, ἢ κυσίν.

22. Οὐδὲν δὲ εἶδος τοῦ περὶ ἡμῶν διασυρμού καὶ καταγέλωτος καταλιπὼν ὁ βωμολόχος Κέλσος, ἐν τῷ καθ' ἡμῶν λόγῳ Διοσκούρους, καὶ Ἡρακλέα, καὶ Ἀσκληπιὸν, καὶ Διόνυσον ὀνομάζει, τοὺς ἐξ ἀνθρώπων πεπιστευμένους παρ' Ἑλλησιν γεγονέναι θεοὺς, καὶ φησιν “οὐκ ἀνέχεσθαι μὲν (2) ἡμᾶς τούτους νομίζειν θεοὺς, ὅτι ἄνθρωποι ἦσαν καὶ (2) πρῶτοι, καίτοι πολλὰ ἐπιδειξαμένους καὶ γενναῖα ὑπὲρ ἀνθρώπων τὸν δὲ Ἰησοῦν ἀποθανόντα, ὑπὸ τῶν ἰδίων θιασωτῶν ὄφθαι 20 φάμεν” προσκατηγορεῖ δ' ἡμῶν καὶ ὡς λεγόντων “αὐτὸν ὄφθαι, καὶ ταῦτα σκιάν.” Καὶ πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι δεινῶς ὁ Κέλσος οὔτε σαφῶς παρέστησε μὴ σέβειν τούτους ὡς θεοὺς· εὐλαβεῖτο γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἐντευχομένων αὐτοῦ (3) τῇ γραφῇ, ὑποληψομένων αὐτὸν ἄθεον· εἴ (3) τε τῆς φαινομένης (4) αὐτῷ ἀληθείας ἐπρέσβευσεν (4), οὐκ ἂν προσεποιήσατο καὶ αὐτὸς αὐτοὺς θεοὺς νομίζειν πρὸς ἐκάτερον γὰρ ἂν αὐτῶν ἀπεκρινάμεθα. Φέρε οὖν πρὸς μὲν τοὺς μὴ νομίζοντας αὐτοὺς εἶναι θεοὺς, ταῦτ' εἶπωμεν. Ἄρ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰσιν

(1) MSS. Regius, Basileensis, et duo Anglicani ut in nostro textu. R.

(2) Boherello scribendum videtur: καὶ πρῶτον, vel potius: τὸ πρῶτον. R.

(3) Guieto scribendum videtur: εἰ δὲ τὴν φαινομένην αὐτῷ ἀλήθειαν ἐπρέσβευσεν, οὐκ ἂν κ.τ.λ. Ego malim: εἰ τὴν φαινομένην αὐτῷ ἀλήθειαν ἐπρέσβευσεν οὔτε προσεποιήσατο. R.—Boherellus non male: “Legendum puto, mutata distinctione: εἰ τῆς φαινομένης αὐτῷ ἀληθείας ἐπρέσβευσεν, οὐτ' αὖ προσεποιήσατο.” L.

(4) In Cod. Basileensi et duobus Codd. Vaticanis legitur: ἐπρέσβειν. R.

οὔτοι; ἀλλ', ὡσπερ οἶονταί τινες περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων
 ψυχῆς, ὡς παραχρῆμα διαφθειρομένης, διεφθάρη καὶ τούτων
 ἢ ψυχῆ; ἢ κατὰ τὴν δόξαν τῶν λεγόντων ἐπιδιαμένειν ἢ
 ἀθάνατον αὐτὴν εἶναι, ἐπιδιαμένουσιν οὔτοι, ἢ ἀθάνατοί εἰσι,
 καὶ θεοὶ μὲν οὐκ εἰσιν, ἥρωες δέ⁽¹⁾; ἢ οὐδὲ ἥρωες, ἀλλ' ἀπαξα- (1)
 πλῶς ψυχαί; Εἰ μὲν οὖν οὐκ εἶναι ὑπολαμβάνετε αὐτοὺς,
 τὸν προηγούμενον ἡμῖν περὶ ψυχῆς κατασκευαστέον λόγον·
 εἰ δέ εἰσι, καὶ οὕτω τὸν περὶ ἀθανασίας ἀποδεικτέον⁽²⁾. οὐ⁽²⁾
 μόνον ἐκ τῶν καλῶς περὶ αὐτῆς εἰπόντων Ἑλλήνων, ἀλλὰ
 10 καὶ κατὰ τὸ ἀρέσκον τοῖς θεοῖς μαθήμασι. Καὶ δεῖξομεν,
 ὅτι οὐχ οἶόν τε τούτους πολυθεοὺς γενομένους, ἐν χώρᾳ καὶ
 μερίδι κρείττονι γεγονέναι, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν,
 φέροντες τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν, ἐν αἷς ἀναγράφεται
 πολλὴ Ἑρακλέους ἀκολασία, καὶ ἡ πρὸς τὴν Ὀμφάλην
 γυναικείως⁽³⁾ δουλεία· καὶ τὰ περὶ Ἀσκληπιοῦ, ὡς κεραυνῶ⁽³⁾
 βληθέντος ὑπὸ τοῦ Διὸς αὐτῶν. Λελέξεται δὲ καὶ τὰ περὶ
 τῶν Διοσκούρων, ὡς

Ἄλλοτε⁽⁴⁾ μὲν ζῶουσ' ἑτερήμεροι, ἄλλοτε δ' αὐτε (4)

Τεθνήσιν, τιμὴν δὲ λελόγγασ' ἴσα Θεοῖσιν,

20 οἱ πολλάκις ἀποθνήσκοντες. Πῶς οὖν οἶόν τε⁽⁵⁾ κατὰ τὸ (5)
 εὐλογον τούτων νομισθῆναί τινα θεὸν, ἢ ἥρωα;

23. Ἡμεῖς δὲ τὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Ἰησοῦ ἀπὸ τῶν
 προφητικῶν⁽⁶⁾ δεικνύντες, καὶ μετὰ τοῦτο παραβάλλομεν τὴν (6)
 περὶ αὐτοῦ ἱστορίαν ταῖς περὶ ἐκείνων ἱστορίαις, ὅτι οὐδεμία
 τούτου φέρεται ἀκολασία. οὐδὲ γὰρ αὐτοὶ οἱ ἐπιβουλεύοντες
 αὐτῷ, καὶ ζήτησαντες κατ' αὐτοῦ ψευδομαρτυρίαν, κἂν πιθα-
 νότητα εὔρον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ψευδομαρτυρίαν, ἴν' ἀκολα-
 σίας ἕνεκεν αὐτοῦ κατηγορήσωσιν· ἀλλὰ καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ
 ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνθρώπων γέγονε, καὶ οὐδὲν ὅμοιον ἔσχε τῷ
 30 πρὸς τὸν Ἀσκληπιὸν κεραυνῶ. Τί δὲ σεμνὸν ἔχει ὁ μαινό-

(1) Punctuationem interrogativam inserui. W.S.

(2) Sic Boherellus, pro ἀποδεικτέον. R.

(3) Forte scribendum: γυναικείος. R.

(4) Homer. Odys. lib. xi. vers. 303 et 304.

(5) Antea οἶονταί. W.S. (6) Codd. Regius et Basileensis: προφητῶν. R.

λας Διόνυσος καὶ γυναικεία περιβεβλημένος, ἴν' ὡς θεὸς προσ-
 κυνηθῆ; Ἐὰν δὲ καὶ οἱ περὶ τούτων ἀπολογούμενοι ἐπὶ
 ἀλληγορίας καταφεύγωσιν, ἰδίᾳ μὲν ἐξεταστέον τὰς ἀλλη-
 γορίας, εἰ τὸ ὑγιὲς ἔχουσιν· ἰδίᾳ δὲ, εἰ δύνανται ὑπόστασιν
 ἔχειν, καὶ ἄξιοι εἶναι σεβασμῶν καὶ προσκυνήσεως σπαραττό-
 (1) μνοι ὑπὸ Τιτάνων, καὶ καταβαλλόμενοι ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ
 θρόνου. Ὁ δὲ ἡμέτερος Ἰησοῦς ὄφθεις τοῖς ἰδίῳις θιασώ-
 ταις, — χρήσομαι γὰρ τῷ παρὰ τῷ Κέλσῳ ὀνόματι —, ὤφθη
 μὲν κατ' ἀλήθειαν συκοφαντεῖ δὲ τὸν λόγον ὁ Κέλσος,
 (2) λέγων αὐτὸν ὤφθαι σκιάν. Καὶ συνεξαταξέσθω γε τὰ (2) τῶν 10
 περὶ ἐκείνων ἱστοριῶν τῇ περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ἐκείνα μὲν
 βούλεται ὁ Κέλσος εἶναι ἀληθῆ, ταῦτα δὲ, ἀναγραφέντα ὑπὸ
 τῶν τεθεαμένων, καὶ τῷ ἔργῳ δειξάντων τὴν ἐνάργειαν τῆς
 καταλήψεως περὶ τοῦ τεθεωρημένου, καὶ παραστησάντων τὴν
 διάθεσιν ἐν οἷς προθύμως ὑπὲρ τοῦ λόγου αὐτοῦ πεπόνθασιν,
 εἶναι πλάσματα; Καὶ τίς ἂν κατὰ τὸ εὐλογον πάντα πράτ-
 (3) τειν θέλων, ἀποκληρωτικῶς συγκατάθειτο (3) μὲν (4) περὶ ἐκείνων
 (4) εἰς δὲ τὰ περὶ τούτου ἀνεξετάστως ὁρμῶν ἀπιστήσαι τοῖς
 περὶ αὐτοῦ;

24. Καὶ πάλιν ἐπὶ μὲν περὶ τοῦ Ἀσκληπιοῦ λέγεται, 20
 ὅτι πολὺ ἀνθρώπων πλῆθος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ὁμο-
 λογεῖ πολλάκις ἰδεῖν, καὶ ἔτι ὄρᾶν, οὐ φάσμα αὐτὸ τούτο,
 ἀλλὰ θεραπεύοντα καὶ εὐεργετοῦντα, καὶ τὰ μέλλοντα προ-
 (5) λέγοντα, πιστεύειν ἡμᾶς ὁ Κέλσος ἀξιοῖ· καὶ (5) οὐκ ἐγκαλεῖ
 τοῖς εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστοῖς, ἐπὶ τούτοις πιστεύωμεν· ἐπὶ
 δὲ τοῖς μαθηταῖς καὶ τεθεαμένοις τὰ τεράστια τοῦ Ἰησοῦ, καὶ
 παριστάσιν ἐναργῶς τὸ εὐγνωμον τῆς ἐαυτῶν συνειδήσεως
 συγκαταθώμεθα, ὀρῶντες τὸ ἀπάνουργον αὐτῶν, ὅσον ἔστιν
 (6) ἰδεῖν συνειδήσιν ἀπὸ γραμμάτων εὐήθεις τινὲς (6) εἶναι παρὰ τῷ

(1) Duo Codd. Vaticani, et duo Anglicani: παραταττόμενοι, male. R.

(2) MSS. τὰ τῶν περὶ ἐκείνου. Lege, ἐκείνων. Boherellus.

(3) Edd. Spenc. et Ruasi: συγκατάθειτο. L.

(4) Haud scio, an legendum sit συγκατάθειτο μὲν τοῖς περὶ ἐκείνων. Certe paulo post in altero membro MSS. habent: ἀπιστήσαι τοῖς περὶ αὐτοῦ. R.

(5) Verba: καὶ οὐκ ἐγκαλεῖ τοῖς εἰς τὸν Ἰησοῦν πιστοῖς, ἐπὶ τούτοις πιστεύωμεν, a Gelenio non agnoscuntur, et Guisto addititia videntur. R.

(6) Abundare videtur εἶναι, et abesse posse existimat Guistus. R.

Κέλσφ ὀνομαζόμεθα⁽¹⁾, οὐκ ἔχοντι παραστήσαι ἀμύθητον, ὡς (1) φησι, πλήθος ἀνθρώπων Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ὁμολογούντων Ἀσκληπιῶ. Ἡμεῖς γάρ, εἰ τοῦτο σεμνὸν εἶναι νομίζει, ἐναργῶς δείκνυμεν ἀμύθητόν τι πλήθος Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων ὁμολογούντων τῷ Ἰησοῦ. Τινὲς δὲ σημεῖα τοῦ εἰληφέναι τι διὰ τὴν πίστιν ταύτην παραδοξότερον ἐπιδείκνυται ἐν οἷς θεραπεύουσιν· οὐδὲν ἄλλο καλοῦντες ἐπὶ τοὺς δεομένους θεραπείας, ἢ τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν, καὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄνομα μετὰ τῆς περὶ αὐτοῦ ἱστορίας. τούτοις γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐώρα-

10 καμεν πολλοὺς ἀπαλλαγέντας χαλεπῶν συμπτωμάτων, καὶ ἐκστάσεων καὶ μανιῶν, καὶ ἄλλων μυρίων, ἅπερ οὔτ' ἀνθρώποι, οὔτε δαίμονες ἐθεράπευσαν.

25. Ἴνα δὲ καὶ δῶ, ἰατρόν τινα δαίμονα θεραπεύειν σώματα τὸν καλούμενον Ἀσκληπιόν· εἶκοιμ' ἂν πρὸς τοὺς θανάμζοντας τὸ τοιοῦτο, ἢ τὴν Ἀπόλλωνος μαντείαν, ὅτι εἶπερ μέσον ἐστὶν ἢ τῶν σωμάτων ἰατρικὴ, καὶ πρᾶγμα πίπτον οὐκ εἰς ἀστείους μόνον, ἀλλὰ καὶ φαύλους, μέσον δὲ καὶ ἢ περὶ τῶν μελλόντων πρόγνωσις—οὐ γὰρ πάντως ἐμφαίνει τὸ ἀστεῖον ὁ προγιγνώσκων—παραστήσατε, πῶς οὐδαμῶς μὲν

20 εἰσι φαῦλοι οἱ θεραπεύοντες, ἢ οἱ προγιγνώσκοντες· παντὶ δὲ τρόπῳ ἀποδείκνυται ἀστεῖοί τινες, καὶ οὐ μακρὰν τοῦ ὑποληφθῆναι εἶναι θεοί. Ἄλλ' οὐ δυνήσονται ἀστείους ἀποδείξαι τοὺς θεραπεύοντας, ἢ τοὺς προγιγνώσκοντας, πολλῶν καὶ ἀναξίων τοῦ ζῆν θεραπεύεσθαι λεγόμενων· οὓς οὐκ ἂν οὐδ' ὁ σοφὸς ἰατρὸς ἂν θεραπεύσαι ἠθέλησεν ἀκαθρόντως ζῶντας. Καὶ ἐν τοῖς χρησμοῖς δὲ τοῦ Πυθίου εὔροις ἂν προστασσόμενά τινα οὐκ εὐλογα. Ὡν δὴ ἐπὶ τοῦ παρόντος παραθήσομαι, ὅτι Κλεομήδην μὲν, οἶμαι τὸν πύκτην, ἰσοθέοις τιμαῖς ἐκέλευε τιμᾶσθαι, οὐκ οἶδ' ὅ, τί ποτε σεμνὸν ἰδὼν ἐν τῇ πυ-

30 κτικῇ αὐτοῦ, οὔτε δὲ Πυθαγόραν, οὔτε Σωκράτην ἐτίμησε ταῖς τιμαῖς τοῦ πύκτου. Ἄλλὰ καὶ Μουσῶν θεράποντα εἰπὼν τὸν Ἀρχίλοχον, ἄνδρα ἐν κακίστῃ καὶ ἀσελγεστάτῃ ὑποθέσει ἐπιδειξάμενον τὴν ἑαυτοῦ ποιητικὴν, καὶ ἦθος ἀσελγές

(1) Forte legendum: νομζόμεθα. R.

καὶ ἀκάθαρτον παραστήσαντα, ὅσον ἐπὶ τῷ θεράποντα εἶναι Μουσῶν, νομιζομένων εἶναι θεῶν, εὐσεβῆ τινα ἀνηγόρευσεν. Οὐκ οἶδα δέ, εἰ καὶ ὁ τυχὼν τὸν εὐσεβῆ φήσει μὴ πάση κεκοσμηθῆσθαι μετριότητι καὶ ἀρετῇ· καὶ κόσμιος τοιαῦτα λέγει ἂν, ὅποια περιέχουσιν οἱ μὴ σεμνοὶ τοῦ Ἀρχιλόχου Ἰαμβοί. Εἰ δὲ μηδὲν θεῖον αὐτόθεν ἐμφαίνεται ἀπὸ τῆς Ἀσκληπιοῦ ἰατρικῆς καὶ Ἀπόλλωνος μαντικῆς· πῶς εὐλόγως ἂν τις, ἵνα καὶ δῶ ταῦθ' οὕτως ἔχειν, ὡς θεοὺς αὐτοὺς σέβει ἂν καθαρὸς τις; Καὶ μάλισθ', ὅτε διὰ τοῦ Πυθίου στομίου περικαθεζομένη τῇ καλουμένῃ προφήτιδι πνεῦμα διὰ τῶν γυναικείων

(1) ὑπείσέρχεται τὸ μαντικόν, ὁ Ἀπόλλων, τὸ καθαρὸν ἀπὸ γῆϊνου σώματος. Οὐδὲν δὲ τοιοῦτον ἡμεῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ δοξάζομεν. Τὸ γὰρ γεγεννημένον ἀπὸ τῆς παρθένου σῶμα ἦν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ὕλης συνηστικὸς, δεκτικὸν τῶν ἀνθρωπίνων τραυμάτων καὶ θανάτου.

26. Ἰδῶμεν δὲ καὶ ἅ μετὰ ταῦτα λέγει ὁ Κέλσος, παρατιθέμενος ἀπὸ ἱστοριῶν παράδοξα, καὶ καθ' αὐτὰ μὲν ἀπίστοις εἰκότα, ὑπ' αὐτοῦ δὲ οὐκ ἀπιστούμενα, ὅσον γε ἐπὶ τῇ λέξει αὐτοῦ. καὶ πρῶτόν γε τὰ περὶ τὸν Προκοννήσιον Ἀριστέαν, περὶ οὗ ταῦτά φησιν “Εἴτ' Ἀριστέαν μὲν τὸν Προκοννήσιον ἀφανισθέντα τε οὕτω δαιμονίως ἐξ ἀνθρώπων, καὶ αὐθις ἐναργῶς φανέντα, καὶ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπιδημήσαντα, καὶ θαυμαστὰ ἀναγγείλαντα, καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπισκήψαντος Μεταποντίοις ἐν

(2) θεῶν μοίρα νέμειν τὸν Ἀριστέαν, τοῦτον οὐδεὶς ἔτι νομίζει θεόν.” “Ἔοικε δ' εἰληφέναι τὴν ἱστορίαν ἀπὸ Πινδάρου καὶ Ἡροδότου. Ἀρκεῖ δὲ νῦν τὴν Ἡροδότου παραθέσθαι λέξιν ἀπὸ τῆς τετάρτης τῶν ἱστοριῶν οὕτω περὶ αὐτοῦ ἔχουσαν

(3) “Καὶ ὅθεν μὲν ἦν Ἀριστέης ὁ ταῦτα εἶπας, εἴρηκα· ὃν δὲ

(1) Boherellus, cui Ruseus adstipulatur: “Legendum videtur: τὸ μαντικὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τὸ καθαρὸν, nisi velis illud: ὁ Ἀπόλλων, esse per appositionem ad τὸ πνεῦμα.”—Ruseus praeterea in notis: “Guieto verba: ὁ Ἀπόλλων τὸ καθαρὸν, addititia videntur.”

(2) Ita recte Cod. Jolianus secunda manu (vid. num. 27, 28). Male vero hoc loco libri excusae μένεν. R.

(3) Herodot. lib. iv. cap. 14 et 15.

περὶ αὐτοῦ λόγον ἤκουον ἐν Προκοννήσῳ καὶ Κυζίκῳ, λέξω. Ἀριστέην γὰρ λέγουσιν ἑόντα τῶν ἀστῶν οὐδενὸς γένεος ὑποδεέστερον, εἰσελθόντα ἐς κναφήϊον ἐν Προκοννήσῳ, ἀποθανεῖν· καὶ τὸν κναφέα κατακληΐσαντα τὸ ἐργαστήριον, οἴχασθαι ἀγγελέοντα τοῖς προσήκουσι τῷ νεκρῷ. Ἐσκεδασμένου δὲ ἤδη τοῦ λόγου ἀνὰ τὴν πόλιν, ὡς τεθνεὺς εἶη ὁ Ἀριστέης· ἐς ἀμφισβασίας τοῖς λέγουσιν ἀφικέσθαι ἄνδρα Κυζικηνόν, ἦκοντα ἐξ Ἀρτάκης πόλεως, φάντα συντυχεῖν τε οἱ ἰόντι ἐπὶ Κυζίκου, καὶ ἐς λόγους ἀφικέσθαι. Καὶ τοῦτον μὲν ἐντετα-
10 μένως ἀμφισβατέειν· τοὺς δὲ προσήκοντας τῷ νέκυϊ, ἐπὶ τὸ κναφήϊον παρεῖναι, ἔχοντας τὰ πρόσφορα ὡς ἀναιρησομένους· ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ οἰκήματος, οὔτε ζῶντα, οὔτε τεθνεῶτα φαίνεσθαι Ἀριστέην. Μετὰ δὲ ἐβδόμῳ ἔτει φανέντα αὐτὸν εἰς Προκόννησον ποιῆσαι τὰ ἔπεα ταῦτα, ἃ δὴ νῦν ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀριμάσπεια καλεῖται, ποιήσαντα δὲ ἀφανισθῆναι τὸ δεύτερον. Ταῦτα μὲν οὖν αἱ πόλιες αὗται λέγουσι. Τάδε δὲ οἶδα Μεταποντίνοις τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ συγκυρήσαντα μετὰ τὴν ἀφάνισιν τὴν δευτέραν Ἀριστέως ἔτεσι τεσσαράκοντα καὶ τριηκοσίοις, ὡς ἐγὼ συμβαλλόμενος ἐν Προκοννήσῳ καὶ Μετα-
20 ποντίνοις εὔρισκον. Μεταποντίνοι γὰρ φασιν, αὐτὸν Ἀριστέην φανέντα σφιν ἐς τὴν χώραν, κελεύσαι βωμὸν Ἀπόλλωνι ιδρύσασθαι καὶ Ἀριστέω τοῦ Προκοννησίου ἐπωνυμίην ἔχοντα ἀνδριάντα παρ' αὐτὸν ἰστάναι. Φάναι γὰρ σφιν τὸν Ἀπόλλωνα, Ἰταλιωτέων μούνοισι δὴ ἀπικέσθαι ἐς τὴν χώραν, καὶ αὐτὸς οἱ ἔπεσθαι ὁ νῦν ἐὼν Ἀριστέης· τότε δὲ, ὅτε εἶπετο τῷ θεῷ, εἶναι κόραξ. καὶ τὸν μὲν εἰπόντα ταῦτα, ἀφανισθῆναι· σφέας δὲ Μεταποντίνοι λέγουσιν ἐς Δελφοὺς πέμψαντας, τὸν θεὸν ἐπερωτᾶν, ὅ, τι τὸ φάσμα τοῦ ἀνθρώπου εἶη τὴν τε Πυθίην σφέας κελεύσαι κείθεσθαι τῷ φάσματι,
30 πειθομένοισι τε ἄμεινον συνοίσεσθαι. Καὶ σφέας δεξαμένους ταῦτα ποιῆσαι ἐπιτελέα. Καὶ νῦν ἔστηκεν ἀνδριάς ἐπωνυμίην ἔχων Ἀριστέω παρ' αὐτῷ τῷ ἀγάλματι τοῦ Ἀπόλλωνος· περὶ δὲ αὐτὸν δάφναι ἐστᾶσι. Τὸ δὲ ἄγαλμα ἐν τῇ ἀγορῇ ἵδρυνται. Ἀριστέω μὲν νῦν περί τοσαῦτα εἰρήσθω."

27. Δεκτέον δὴ πρὸς τὴν περὶ τοῦ Ἀριστέου ἱστορίαν,

ὅτι εἰ μὲν ὁ Κέλσος ὡς ἱστορίαν αὐτὴν ἐξετίθετο, μὴ καὶ τὴν ἑαυτοῦ συγκατάθεσιν ἐμφαίνων, παραδεξαμένου αὐτὴν ὡς ἀληθῆ, ἄλλως ἂν πρὸς τὸν λόγον αὐτοῦ ἀπηντήσαμεν· ἐπεὶ δὲ δαιμονίως αὐτὸν ἠφανίσθαι, ἐναργῶς δ' αὐθις φανῆναι, καὶ πολλαχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐπιδεδημηκέναι φησὶ, καὶ θαυμαστὰ ἠγγελέκναι· ἔτι δὲ καὶ χρησμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπισκήψαντος Μεταποντίοις ἐν θεῶν μοίρα νέμειν τὸν Ἀριστέαν, ὡς (1) ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ (2) συγκατατιθέμενος ἐκτίθεται λόγον τὸν πρὸς (3) αὐτόν· καὶ πῶς ὅλως τε (3) πλάσματα ὑπολαμβάνων τὰ ὑπὸ τῶν Ἰησοῦ μαθητῶν παράδοξα περὶ αὐτοῦ ἀναγεγραμμένα, 10 καὶ μεμφόμενος τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ταῦτα οὐ τερατεῖαν, οὔτε πλάσματα εἶναι νομίζεις; Πῶς δὲ καὶ ὁ ἄλλοις ἐγκαλῶν, ὡς ἀλόγως πιστεύουσιν τοῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ παραδόξοις, σὺ τοσοῦτοις ἐμφαίνῃ πεπιστευκέναι, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν περὶ αὐτῶν ἢ κατασκευὴν περὶ τοῦ αὐτὰ γεγονέναι φέρων; Ἡ Ἡρόδοτος μὲν καὶ Πίνδαρος ἀψευδεῖν παρὰ σοὶ νομίζονται· οἱ δ' ἀποθνήσκουσι μελετήσαντες ὑπὲρ τῶν Ἰησοῦ μαθημάτων, καὶ τοιαῦτα περὶ ὧν ἐπέισθησαν τοῖς ἐξῆς καταλιπόντες γράμματα, περὶ πλασμάτων, ὡς οἶει, καὶ μύθων, καὶ τερατειῶν τοσοῦτον ἀγωνίζονται, ὡς καὶ ζῆν περιστατικῶς δι' αὐτὰ, καὶ 20 ἀποθνήσκουσι βιαίως; Μέσον τοίνυν σαυτὸν στήσας τῶν τε (4) περὶ τοῦ Ἀριστέου γεγραμμένων (4), καὶ τῶν περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορουμένων, ἴδε εἰ μὴ ἐκ τοῦ ἀποβάντος, καὶ τῶν ὠφελουμένων εἰς ἡθῶν ἐπανόρθωσιν, καὶ εὐλάβειαν τὴν πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεόν, ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πιστευτέον μὲν ὡς οὐκ ἀθεεὶ γενομένοις τοῖς περὶ Ἰησοῦ ἱστορουμένοις, οὐχὶ δὲ τοῖς περὶ τοῦ Προκοονησίου Ἀριστέου.

28. Τί μὲν γὰρ βουλομένη ἢ πρόνοια τὰ περὶ τὸν Ἀριστέαν παράδοξα ἐπραγματεύετο; καὶ τί ὠφελῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος βουλομένη, τὰ τηλικαῦτα, ὡς οἶει, ἐπε- 30

(1) Boherellus, cui Ruseus adstipulatur: "Videtur deesse: φέρει." L.

(2) Gueto suspecta sunt et addititia videntur sequentia: καὶ συγκατατιθέμενος ἐκτίθεται λόγον τὸν πρὸς αὐτόν. R.

(3) Gueto scribendum videtur: καὶ πῶς, ὡ λῶστε, πλάσματα. R. Boherellus: "Malim: ὅλως γε." L.

(4) Omnes MSS. γεγραμμένων. R.

δείκνυτο; Οὐκ ἔχεις λέγειν. Ἡμεῖς δὲ, ἐπὶ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ διηγώμεθα, οὐ τὴν τυχοῦσαν φέρομεν ἀπολογία ἀπολογία περὶ τοῦ ταῦτα γεγονέναι, τὸ τὸν θεὸν βεβουλησθαι συστήσαι τὸν διὰ Ἰησοῦ ὡς σωτήριον τοῖς ἀνθρώποις λόγον βεβαιούμενον μὲν τοῖς ἀποστόλοις ὡσπερὶ θεμελίους τῆς καταβαλλομένης (1) οἰκοδομῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐπιδιδόντα δὲ καὶ κατὰ τοὺς ἐξῆς χρόνους· ἐν οἷς οὐκ ὀλίγαι θεραπείαι τῷ Ἰησοῦ ὀνόματι, καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιφάνειαι οὐκ εὐκαταφρόνητοι ἐπιτελοῦνται. (2) Ποταπὸς δὲ καὶ Ἀπόλλων, ἐπισκῆπτων Μεταποντίοις ἐν θεῶν μοίρα νέμειν τὸν Ἀριστέαν; Καὶ τί βουλόμενος τοῦτο ποιεῖ; Ποίαν τε ὠφέλειαν ἐκ τῆς ὡς πρὸς θεὸν τιμῆς οἰκονομῶν τοῖς Μεταποντίοις γενέσθαι, εἰ τὸν πρὸ ὀλίγου ἀνθρώπων νῦν θεὸν λογίζονται; Ἄλλ' Ἀπόλλωνος μὲν,—τοῦ καθ' ἡμᾶς δαίμονος, λαχόντος γέρας λοιβῆς τε κνίσσης τε—, αἱ περὶ τοῦ Ἀριστέου συστάσεις ἀξιόλογοί σοι φαίνονται εἶναι· αἱ δὲ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ, καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων αὐτοῦ, διὰ προφητῶν, οὐ μετὰ τὸ γεγονέναι τὸν Ἰησοῦν, ἀλλὰ πρὶν ἐπιδημῆσαι τῷ βίῳ⁽³⁾ τῶν ἀνθρώπων, προαγορευόμεναι οὐκ ἐννοεῖς σε πρὸς τὸ θαυμάσαι καὶ τοὺς χωρήσαντας θεῖον πνεῦμα (3) προφήτας, καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν προφητευόμενον; Οὐ τὴν εἰς τὸν βίον ἐπιδημίαν πολλοῖς πρότερον ἔτεσιν οὕτω διὰ πλειόνων κεκηρύχθαι συμβέβηκεν, ὥστε τὸ Ἰουδαίων ὄλον ἔθνος, — ἡρτημένον τῆς περὶ τοῦ ἐλπίζομένου ἐπιδημῆσειν προσδοκίας, εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ζήτησιν ἐληλυθέναι, τοῦ Ἰησοῦ ἐπιδημῆσαντος· καὶ πολὺ μὲν πλῆθος αὐτῶν ὠμολογηκέναι Χριστὸν, καὶ πεπιστευκέναι αὐτὸν εἶναι τὸν προφητευόμενον· τοὺς δὲ μὴ πιστεύοντας⁽⁴⁾, καταφρονήσαντας τῆς πραότητος τῶν⁽⁵⁾ διὰ τὰ⁽⁴⁾ (5) Ἰησοῦ μαθήματα οὐδὲ μέχρι τοῦ τυχόντος στασιάζειν βουληθέντων, τολμῆσαι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ τοιαῦτα, ἅτινα φιλα- 30 λήθως καὶ εὐγνωμόνως ἀνέγραψαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οὐχ ὑπεκκλέψαντες τῆς περὶ αὐτοῦ παραδόξου ἱστορίας τὸ δοκοῦν

(1) Ephes. ii. 20.

(2) Codd. Reg. et Basil. τελοῦνται. R.

(3) Alias τῷ γένει. R.

(4) Alias πιστεύσαντας. R.

(5) Guieto scribendum videtur: τῶν τοῦ Ἰησοῦ μαθητῶν, et ita Gelenius legebat. R.

- τοῖς πολλοῖς αἰσχύνῃ τῷ λόγῳ Χριστιανῶν φέρειν. Καὶ αὐτὸς γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐβούλετο καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, μὴ μόνον τῇ θειότητι καὶ τοῖς παραδόξοις αὐτοῦ πιστεῦν τοὺς προσιόντας, ὡς οὐ κοινωνήσαντος τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐδ' (1) ἀναλαβόντος τὴν ἐν ἀνθρώποις σάρκα ἐπιθυμοῦσαν κατὰ τοῦ πνεύματος. Ἄλλὰ γὰρ καὶ τὴν καταβάσαν εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ εἰς ἀνθρωπίνας περιστάσεις δύναμιν, καὶ ἀναλαβούσαν ψυχὴν καὶ σῶμα ἀνθρώπινον, ἐώρων ἐκ τοῦ πιστεῦσθαι μετὰ τῶν θειοτέρων συμβαλλομένην εἰς σωτηρίαν τοῖς πιστεύουσιν ὁρῶσιν, ὅτι ἀπ' ἐκείνου ἤρξατο θεία καὶ ἀν- 10
- (2) θρωπίνη συνυφαινεσθαι φύσις· ἴν' ἡ ἀνθρωπίνη τῇ πρὸς τὸ θεϊότερον κοινωνία γένηται θεία οὐκ ἐν μόνῳ τῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ (3) καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ τοῦ⁽³⁾ πιστεῦν ἀναλαμβάνουσι βίον, ὃν (4) Ἰησοῦς ἐδίδαξεν· ἀνάγοντα ἐπὶ τὴν πρὸς τὸν θεὸν φιλίαν, καὶ τὴν πρὸς ἐκείνον κοινωνίαν, πάντα τὸν κατὰ τὰς Ἰησοῦ ὑποθήκας ζῶντα.

29. Ὁ μὲν οὖν κατὰ τὸν Κέλσον Ἀπόλλων βούλεται Μεταποντίνους ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν τὸν Ἀριστέαν. Ἐπεὶ δὲ οἱ Μεταποντῖνοι τὴν περὶ τοῦ Ἀριστέω ἀνθρώπου, καὶ τάχα οὐ σπουδαίου, ἐνάργειαν κρείττονα ἐνόμιζον εἶναι τοῦ 20 περὶ αὐτοῦ χρησμοῦ ὡς θεοῦ ἢ θείων τιμῶν ἀξίου διὰ τοῦτο οὐκ ἐβούλοντο πειθεσθαι τῷ Ἀπόλλωνι, καὶ οὕτω τὸν Ἀρι- (5) στέαν οὐδεὶς ἐνόμιζε θεόν. Περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ εἵπομεν ἄν, ἐπεὶ συμφέρον ἦν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, παραδέξασθαι αὐτὸν ὡς υἱὸν θεοῦ, θεὸν ἐληλυθότα ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ καὶ σώματι· καὶ οὐκ ἐδόκει τοῦτο τῇ λιχνείᾳ τῶν φιλοσωμάτων δαιμόνων, καὶ τῶν νομιζόντων αὐτοὺς θεοὺς εἶναι, λυσιτελέσ- διὰ τοῦθ' οἱ μὲν ἐπὶ γῆς δαίμονες, παρὰ τοῖς μὴ παιδευθεῖσι περὶ δαιμόνων νομιζόμενοι εἶναι θεοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ θεραπεύοντες αὐτοὺς, ἐβουλήθησαν κωλύσαι τὴν νομὴν τῆς Ἰησοῦ 30 διδασκαλίας. Ἐώρων γὰρ τὰς λοιβὰς καὶ τὰς κνίσσας, ἐφ'

(1) Galat. v. 17.

(2) Sic omnes MSS. Libri vero excusi in textu: *συμβαλεσθαι*. R.

(3) Sic MSS. rectius quam impressi in quibus legitur: *μετὰ τὸ πιστεῦν*. B.

(4) MSS. *φιλίαν*. Libri excusi *φιλανθρωπίαν*. R.

(5) Ita Codd. Regius et Basileensis. Alii vero *νομίξει*. R.

αἷς λίχνως ἤδοντο, καθαιρουμένας ἐκ τοῦ κρατεῖν τὰ Ἰησοῦ μαθήματα. Ὁ δὲ πέμψας τὸν Ἰησοῦν Θεὸς, ἐκλύσας πᾶσαν τὴν τῶν δαιμόνων ἐπιβουλήν, ἐποίησε πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως κρατῆσαι (1) τὸ εὐαγγέλιον Ἰησοῦ, καὶ γενέσθαι πανταχοῦ ἐκκλησίας ἀντιπολιτευομένας ἐκκλησίαις δεισιδαιμόνων καὶ ἀκολάστων καὶ ἀδίκων. τοιαῦτα γὰρ τὰ πανταχοῦ πολιτευόμενα ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῶν πόλεων πλήθη. Αἱ δὲ τοῦ Θεοῦ Χριστῷ μαθητευθεῖσαι ἐκκλησίαι, συνεξεταζόμεναι ταῖς ὧν παροικουσι 10 δῆμων ἐκκλησίαις, ὡς φωστῆρές εἰσιν ἐν κόσμῳ. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, καὶ τοὺς χείρους τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, καὶ συγκρίσει βελτιῶνων ἐλάττους, πολλῷ κρείττους τυγχά- (2) νειν τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἐκκλησιῶν;

30. Ἐκκλησία μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ, φέρ' εἰπεῖν, ἡ Ἀθήνησι πραεῖά τις καὶ εὐσταθής, ἄτε θεῷ ἀρέσκειν τῷ ἐπὶ πᾶσι βουλομένη· ἡ δ' Ἀθηναίων ἐκκλησία, στασιώδης, καὶ οὐδαμῶς παραβαλλομένη τῇ ἐκεῖ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. τὸ δ' αὐτὸ ἐρεῖς περὶ ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Κορίνθῳ, καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου Κορινθίων. καὶ, φέρ' εἰπεῖν, περὶ ἐκκλησίας τοῦ 20 Θεοῦ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ ἐκκλησίας τοῦ Ἀλεξανδρέων δήμου. Καὶ εἰ ἐν εὐγνώμων ἢ ὁ τούτου ἀκούων, καὶ φιλαλήθως ἐξετάζη τὰ πράγματα· θαυμάσεται τὸν καὶ βουλευσάμενον, καὶ ἀνύσαι δυνήθεντα πανταχοῦ συστήσασθαι ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, παροικούσας ἐκκλησίαις τῶν καθ' ἐκάστην πόλιν δῆμων. Οὕτω δὲ καὶ βουλήν ἐκκλησίας Θεοῦ βουλῇ τῇ καθ' ἐκάστην πόλιν συνεξετάζων, εὖροις ἂν τίνες μὲν τῆς ἐκκλησίας (3) βουλευταὶ ἄξιοι εἰσιν, εἴ τίς ἐστὶν ἐν τῷ παντὶ πόλις τοῦ Θεοῦ, ἐν ἐκείνῃ πολιτεύεσθαι. Οἱ δὲ πανταχοῦ βουλευταὶ οὐδὲν ἄξιον τῆς ἐκ κατατάξεως ὑπεροχῆς, ἣν ὑπερέχειν δοκοῦσι 30 τῶν πολιτῶν, φέρουσιν ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἡθεσιν. Οὕτω δὲ καὶ

(1) Sic recte Codd. Regius et Basileensis; male vero libri excusi ἐπιστροφείας. R.

(2) Boherellus: "Forte: πολλῶ. Nil affirmo tamen." Recepi. W. S.

(3) Euseus, Boherello duce, in notis: "Scribendum videtur: εὖροις ἂν ὅτι τινὲς μὲν κ.τ.λ. Particula enim ὅτι facile excidere potuit, inquit Boherellus, quum ultima ejus syllaba eadem sit ac prima vocis sequentis." L.

- ἄρχοντα ἐκκλησίας ἐκάστης πόλεως ἄρχοντι τῶν ἐν τῇ πόλει συγκριτέον ἵνα κατανοήσῃς, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀποτυγχανομένων βουλευτῶν καὶ ἀρχόντων ἐκκλησίας θεοῦ, καὶ
- (1) ῥαθυμότερον παρὰ τοὺς εὐτονωτέρας βιοῦντας, οὐδὲν ἡττόν ἐστιν εὐρεῖν ὡς ἐπίπαν ὑπεροχὴν, τὴν ἐν τῇ ἐπὶ τὰς ἀρετὰς
- (2) προκοπῇ, παρὰ τὰ ἦθη τῶν ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτῶν καὶ ἀρχόντων.

31. Εἰ δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχει, πῶς οὐκ εὐλογον μὲν νομίζειν περὶ τοῦ Ἰησοῦ, τοσαῦτα συστήσαι δεδυνημένου, ὅτι οὐχ ἢ τυχοῦσα θειότης ἦν ἐν αὐτῷ· οὐκέτι δὲ οὔτε ἐν τῷ ¹⁰ Προκολλησίῳ Ἀριστέα, κἂν ὁ Ἀπόλλων αὐτὸν βούληται ἐν θεῶν μοίρᾳ νέμειν· οὐτ' ἐν οἷς ἐξαριθμεῖται ὁ Κέλσος, λέγων· “ὅτι οὐδεὶς νομίζει θεὸν Ἀβαριν τὸν Ὑπερβόρειον, ὃς δύνα-

(3) μιν εἶχε τοσηύδε, ὥστε οἷστῳ βέλει συμφέρεσθαι;” τί γὰρ βουλομένη ἢ χαρισαμένη θειότης τῷ Ὑπερβορείῳ Ἀβάριδι οἷστῳ συμφέρεσθαι, τὸ τηλικούτον αὐτῷ ἐδωρείτο; ἵνα τι ὠφελῆθῃ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος; ἢ αὐτὸς ἐκείνος τί ἄνατο οἷστῳ συμφέρεσθαι; ἵνα καὶ συγχωρηθῇ ταῦτα μηδαμῶς εἶναι πλάσματα, ἀλλὰ κατὰ τινὰ δαιμονίου συνεργίαν

(4) γεγονέαι. Ἐὰν δὲ ὁ ἐμὸς Ἰησοῦς ἀναλαμβάνεσθαι ἐν δόξῃ ²⁰ λέγηται, ὀρῶ τὴν οἰκονομίαν, ὅτι τοῖς θεωρήσασιν συνίστη τὸν

(5) διδάσκαλον ὁ τοῦτ' ἐνεργήσας γενέσθαι Θεός· ἴν' ὡς οὐχ ὑπὲρ ἀνθρωπίνων μαθημάτων, ἀλλὰ θείας διδασκαλίας, ἀγωνιζόμενοι, ὅση δύναμις, ἑαυτοὺς ἀναθῶσι τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ

(6) πάντα πράττωσιν ὑπὲρ τῆς πρὸς ἐκείνον ἀρεσκείας· ὡς ἀποληψόμενοι κατ' ἀξίαν ἐν θεῷ δικαστηρίῳ ἅπερ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εἶ ἢ κακῶς πεποιήκασιν.

32. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Κλαζομενίου

(1) Boherellus: “Malim ῥαθυμότερων.”

(2) Ita Codd. Regius et Basileensis. Libri antea excusi βουλευόντων. R.

(3) Boherellus: “Delendum puto βέλει tanquam glossema, uti patet ex mox seqq., ubi βέλει non jungitur οἷστῳ.” Probat R.

(4) 1 Tim. iii. 16.

(5) Libri excusi: διδάσκαλον ὅτι ὁ κ.τ.λ., sed a MSS. abest ὅτι, recte. R.

(6) Coloss. i. 10.

ὁ Κέλσος εἶπε, προσθεῖς ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἱστορίας· “μὴ οὐ τοῦτό φασι, ὡς ἄρα ἡ ψυχὴ αὐτοῦ πολλάκις ἀπολιπούσα τὸ σῶμα περιεπόλει ἀσώματος; καὶ οὐδὲ τοῦτον ἐνόμισαν θεὸν οἱ ἄνθρωποι.” Καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι τάχα πονηροὶ τινες δαίμονες τοιαῦτα ὑποκονόμησαν ἀναγραφῆναι· (οὐ γὰρ πιστεύω, ὅτι καὶ γενέσθαι ὑποκονόμησαν) ἵνα τὰ προφητευθέντα περὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰ λεχθέντα ὑπ' αὐτοῦ, ἦτοι ὡς πλάσματα ὅμοια ἐκείνοις διαβάλληται, ἢ ὡς οὐδὲν πλείον ἐτέρων ἔχοντα μὴ πάνυ θαυμάζῃται. Ἐλεγε δὲ ὁ ἐμὸς

10 Ἰησοῦς περὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς (οὐ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον χρεῶν χωριζομένης τοῦ σώματος, ἀλλὰ κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ καὶ περὶ τούτου παράδοξον ἐξουσίαν) τὸ “οὐδεὶς αἶρει (1) τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλὰ ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαυτοῦ. ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.” Ἐπεὶ γὰρ ἐξουσίαν εἶχε θεῖναι αὐτήν, ἔθηκε μὲν, ἠνίκα εἶπε· “πάτερ, ἵνατί με ἐγκατέλιπες; καὶ κράζας φωνῇ (2) μεγάλη, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα” προλαβὼν τοὺς ἐπὶ τῶν ἀνεσκολοπισμένων⁽³⁾ δημίους, ὑποτέμνοντας τὰ σκέλη τῶν σταυρουμένων, (3) καὶ διὰ τοῦθ' ὑποτέμνοντας, ἵνα μὴ ἐπιπλέον τιμωρίαν τί-

20 σσωσιν. Ἐλαβε δὲ τὴν ψυχὴν, ὅτε ἑαυτὸν ἐνεφάνισε τοῖς μαθηταῖς, προειπὼν ἐπ' αὐτῶν τοῖς ἀπιστοῦσιν αὐτῷ Ἰουδαίους· “λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ γὰρ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ (4) αὐτόν.” καὶ “ἔλεγε τοῦτο περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ,” καὶ τῶν προφητῶν προκηρυξάντων τὸ τοιοῦτο διὰ πλειόνων· καὶ διὰ τοῦ· “ἔτι δὲ καὶ ἡ σὰρξ μου κατασκηνώσει (5) ἐπ' ἐλπίδι· ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν.”

33. Ἐδειξε δ' ὁ Κέλσος, ὅτι πλείονας ἀνέγνω ἱστορίας Ἑλληνικὰς, παραθέμενος καὶ τὰ περὶ τοῦ Ἀστυκαλαίεως

30 Κλεομῆδους· “ὃν ἱστορήσεν εἰς κιβωτὸν καταδύντα, καὶ ἔδοθεν αὐτῆς εἰλημμένον μὴ εὐρῆσθαι ἔνδον· ἀλλ' ἔκτοθι δαιμονία τινὶ μοίρα διαπτῆναι, ἠνίκα ὑπὲρ τοῦ αὐτὸν συλλαβεῖν διέ-

(1) Ev. Joann. x. 18.

(2) Matth. xxvii. 46—50.

(3) Sic Codd. Reg. et Basil., alias vero ἀνεσκολοπισμένων. R.

(4) Ev. Joann. ii. 19.

(5) Psalm. xvi. 9, 10 (xv.).

- (1) κοψάν τινες τὴν κιβωτόν." Καὶ τοῦτο δὲ, εἰ μὲν ⁽¹⁾ πλάσμα ἐστίν, ὡσπερ ἔοικεν εἶναι πλάσμα, οὐ παραβάλλεται τοῖς περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπεὶ περ ἐκείνων μὲν οὐδὲν τῆς ἱστορουμένης θειότητος ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων σύμβολον εὐρίσκονται τοῦ δὲ Ἰησοῦ αἱ τῶν ὠφελουμένων ἐκκλησῖαι, καὶ αἱ περὶ αὐτοῦ λελεγμένα προφητεῖαι, καὶ αἱ ἐν ὀνόματι αὐτοῦ γινόμεναι θεραπείαι, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν μετὰ σοφίας γνῶσις, καὶ ὁ λόγος εὐρισκόμενος παρὰ τοῖς φροντίσασιν ἀναβῆναι μὲν ἀπὸ τῆς ψιλῆς πίστεως, ἐρευνῆσαι δὲ τὸν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς νοῦν, κατὰ τὰς τοῦ Ἰησοῦ ὑποθήκας, εἰπόντος 10
- (2) "ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς;" καὶ κατὰ τὸ βούλημα τοῦ διδάξαν-
- (3) τος Παύλου, δεῖν εἰδέναι ἡμᾶς ἐκάστῳ κατὰ τὸ δέον ἀπο-
- (4) κρίνασθαι· ἀλλὰ καὶ τοῦ εἰπόντος· "ἔτοιμοι αἰεὶ πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑμᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν πίστεως." Εἰ δὲ βούλεται αὐτὸς συγχωρεῖσθαι μὴ εἶναι πλάσμα· λεγέτω, τί βουλομένη ἢ ὑπὲρ ἄνθρωπον δύναμις πεποίηκεν ἔκτοθι τῆς κιβωτοῦ δαιμονία τινὶ μοίρᾳ διαπτῆναι; εἰ μὲν γὰρ ἀξιόλογόν τι παραστήσει, καὶ βούλημα θεοῦ ἄξιον τὸ δωρησάμενον τὸ τοιοῦτον τῷ Κλεομήδει, κρινοῦμεν τί χρὴ λέγειν πρὸς αὐτόν· εἰ δ' ἀπορήσει κἂν πιθανόν τι εἰς 20 τὸν τόπον λέγειν, δηλονότι τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ μὴ εὐρίσκεσθαι λόγον, ἥτοι διαβαλοῦμεν τοῖς αὐτὴν μὴ παραδεξαμένοις, καὶ ἐγκαλέσομεν τῇ ἱστορίᾳ ὡς οὐκ ἀληθεῖ· ἢ δαιμονίον τι φήσομεν παραπλήσιον τοῖς ἐπιδεικνυμένοις γόσησιν ἀπάτη ὀφθαλμῶν πεποιηκέναι καὶ περὶ τὸν Ἀστυπαλαιέα· περὶ οὗ οἶεται ὁ Κέλσος ὅτι θεοπρόπιόν τι ἐθέσπισεν, ὡς ἄρα μοίρᾳ τινὶ δαιμονία διέπτῃ ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ.

34. Ἐγὼ μὲν οὖν ἡγοῦμαι, ὅτι τούτους μόνους ἠπίστατο ὁ Κέλσος. καὶ ἵνα δοκῇ ἐκὼν παραλιπεῖν τὰ παραπλήσια, εἶπε τό· "καὶ ἄλλοις ἔχει τις ἂν εἰπεῖν τοιούσδε 30 πλείονας." Ἔστω δ' οὖν καὶ δεδόςθω, τοιούσδε γεγενοῦναι πλείονας, μηδὲν ὠφεληκότας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος· τί τού-

(1) Hoeschel. in textu et omnes MSS. ei μὲν. Lego: ei μὴ πλάσμα. R.

(2) Ev. Joann. v. 39.

(3) Coloss. iv. 6.

(4) 1 Pet. iii. 15.

των ἕκαστον εὐρεθείη ἂν πρὸς τὸ τοῦ Ἰησοῦ ἔργον, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ παράδοξα, περὶ ὧν ἐπὶ πλείον εἰρήκαμεν; Μετὰ ταῦτα “ παραπλήσιον ἡμᾶς οἶεται πεποιηκέναι, τὸν, (ὡς φησιν ὁ Κέλσος,) ἀλόντα καὶ ἀποθανόντα θρησκέοντας, τοῖς Γέταις σέβουσι Ζάμολξιν, καὶ Κίλιξι τὸν Μόψον, καὶ Ἀκαρνᾶσι τὸν Ἀμφίλοχον, καὶ Θηβαίοις τὸν Ἀμφιάρεων, καὶ Λεβαδίοις τὸν Τροφώνιον.” Καὶ ἐν τούτοις δὲ ἐλέγξομεν αὐτὸν οὐκ εὐλόγως ἡμᾶς ὁμοιώσαντα τοῖς προειρημένοις. οἱ μὲν γὰρ νεῶς καὶ ἀγάλματα κατεσκεύασαν τοῖς κατειληγμένοις· ἡμεῖς
 10 δὲ τὴν διὰ τῶν τοιούτων τιμὴν ἀνελόντες ἀπὸ τοῦ θεοῦ, (ὡς ἀρμοζόντων μᾶλλον δαιμονίοις, οὐκ οἶδ’ ὅπως ἰδρυμένοις ἐν τιμῇ τόπῳ, ὃν ἤτοι προκαταλαμβάνουσιν, ἢ διὰ τινων τελετῶν ἀχθέντες καὶ μαγγανειῶν ὥσπερ οἰκοῦσι,) τεθήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, τὸν νοῦν ἡμῶν μεταθέντα ἀπὸ παντὸς αἰσθητοῦ, ὡς οὐ μόνον φθαρτοῦ, ἀλλὰ καὶ φθαρησομένου, καὶ ἀνάγοντα ἐπὶ τὴν μετὰ ὀρθοῦ βίου πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν τιμὴν μετ’ εὐχῶν, ἃς προσάγομεν αὐτῷ, ὡς διὰ μεταξὺ ὄντος τῆς τοῦ⁽¹⁾
 ἀγενήτου καὶ τῆς τῶν γενητῶν πάντων φύσεως, καὶ φέροντος μὲν ἡμῖν τὰς ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἐνεργεσίας, διακομίζοντος⁽²⁾
 20 δὲ ἡμῶν τρόπον ἀρχιερέως τὰς εὐχὰς πρὸς τὸν ἐπὶ πᾶσι θεόν.

35. Ἐβουλόμην δὲ πρὸς τὸν, οὐκ οἶδ’ ὅπως, τοιαῦτα λέγοντα, τοιαῦτά τινα πρεπόντως αὐτῷ ἀδολεσχήσαι. Ἄρ’ οὖν οὐδὲν εἰσιν οὗτοι, οὓς κατέλεξας, καὶ οὐδεμία δύναμις ἐστὶν ἐν Λεβαδίᾳ κατὰ τὸν Τροφώνιον, οὐδ’ ἐν Θήβαις περὶ τὸν τοῦ Ἀμφιάρεω νεῶν, οὐκ’ ἐν Ἀκαρνανίᾳ περὶ τὸν Ἀμφίλοχον, οὐδ’ ἐν Κιλικίᾳ περὶ τὸν Μόψον; Ἡ ἐστὶ τις ἐν τοῖς τοιούτοις εἴτε δαίμων, εἴτε ἥρωσ, εἴτε καὶ θεὸς, ἐνεργῶν τινα μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον; Εἰ μὲν γὰρ φησι μηδὲν ἕτερον
 30 εἶναι, μήτε δαιμόνιον, μήτε θεῖον περὶ τούτους· κἂν νῦν ὁμολο-

(1) Boherellus: “Lego: ἃς προσάγομεν δι’ αὐτοῦ, ὡς.”

(2) Hoesehel. suspicabatur legendum: ὡς δὴ μεταξὺ ὄντος, male. Nihil mutari necesse est. Agitur quippe de precibus, quas offerimus Deo “per eum, qui veluti medius est inter increatam naturam et creatam:” ὡς διὰ μεταξὺ ὄντος τῆς τοῦ ἀγενήτου καὶ τῆς τῶν γενητῶν πάντων φύσεως. R.

(3) Sic omnes MSS. Ab exousis libris abest ἀπό. R.

γησάτω τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, Ἐπικούρειος ὢν, καὶ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἑλλησι φρονῶν, καὶ μήτε δαίμονας γινώσκων, μήτε κἂν ὡς Ἑλληνες θεοὺς σέβων· καὶ ἐλεγχέσθω, ὅτι μάτην καὶ τὰ προειρημένα, ὡς παραδεξάμενος αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ, ἐκόμισε, καὶ τὰ ἐν τοῖς ἐξῆς ἐπιφερόμενα. Εἰ δὲ φήσει εἴτε δαίμονας, εἴτε ἥρωας, εἴτε καὶ θεοὺς εἶναι τοὺς κατειλεγμένους· ὁράτω ὅτι, ὅπερ οὐ βούλεται, κατασκευάσει δι' ὧν εἴρηκεν ὡς καὶ ὁ Ἰησοῦς τοιοῦτόν τι ἦν διὸ καὶ δεδύνηται ἑαυτὸν

(1) παραστήσαι οὐκ ὀλίγοις τῶν ἀνθρώπων⁽¹⁾ θεόθεν ἐπιδεδμηκέ-
ναι τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων. Ἄπαξ δὲ τοῦτ' ἐν παραδέξεται· 10
ὄρα, εἰ μὴ ἀναγκασθῆσεται ἰσχυρότερον αὐτὸν φῆσαι τούτων, οἷς αὐτὸν συγκατηρίθησεν· ἐπεὶ ἐκείνων μὲν γε οὐδεὶς κωλύει τὰς πρὸς τοὺς ἑτέρους τιμάς· οὗτος δὲ ἑαυτῷ θαρρῶν, ὡς πάντων ἐκείνων δυνατώτερος, ἀπαγορεύει τὰς τούτων ἀποδοχὰς, ὡς μοχθηρῶν δαιμόνων, καὶ τόπους ἐπὶ γῆς προκατειληφῶτων, ἐπεὶ τῆς καθαρώτερας· οὐ δύναται ἐφάψασθαι χώρας καὶ θειοτέρας, ἔνθα μὴ φθάνουσιν αἱ ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ μυρίων κακῶν παχύτητες.

36. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὰ περὶ τῶν παιδικῶν Ἀδριανοῦ, (λέγω δὲ τὰ περὶ Ἀντινόου τοῦ μειρακίου, καὶ 20 τὰς εἰς αὐτὸν τῶν ἐν Ἀντινόου πόλει τῆς Αἰγύπτου τιμὰς,) οὐδὲν οἶεται ἀποδεῖν τῆς ἡμετέρας πρὸς τὸν Ἰησοῦν τιμῆς· φέρε καὶ τοῦτο ὡς φιλέχθρως λεγόμενον διελέγξωμεν. Τί γὰρ κοινὸν ἔχει ὁ γινόμενος ἐν τοῖς Ἀδριανοῦ παιδικοῖς βίος, οὐδὲ τὸν ἄρρενα ἀπαθῆ γυναικείας νόσου φυλάξαντος, πρὸς

(3) τὸν σεμνὸν ἡμῶν Ἰησοῦν, οὗ μὴδὲ οἱ μυρία κατηγορήσαντες, καὶ ψευδῆ ὅσα περὶ αὐτοῦ λέγοντες, δεδύνηται κατεπειν, ὡς κἂν τὸ τυχὸν ἀκολασίας κἂν ἐπ' ὀλίγον γευσασμένου; Ἀλλὰ καὶ, εἴπερ φιλαλήθως καὶ ἀδεκάστως τὰ περὶ τὸν Ἀντίουν ἐξετάζοι τις, μαγαθειῶν ἂν Αἰγυπτίων καὶ τελετὰς εὖροι τὰς 30 αἰτίας τοῦ δοκεῖν τι αὐτὸν ποιεῖν ἐν Ἀντινόου πόλει, καὶ

(1) Boherellus; "delendum videtur τῶν ἀνθρώπων, propter eadem verba, versus sequenti repetita."

(2) Ita recte omnino Cod. Regius. Alias mendose αὐτὸν τῶν ἐν Ἀντινόου τοῦ τῆς Αἰγύπτου κ.τ.λ. R.

(3) Boherellus, cui Ruæus adstipulatur: "Lego: φυλάξας." L.

μετὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ· ὅπερ καὶ ἐπ' ἄλλων νεῶν ἱστορεῖται ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ τῶν τὰ τοιαῦτα δεινῶν γεγρονέναι, ἐν τισὶ τόποις ἰδρύντων δαίμονας μαντικούς, ἢ ἰατρικούς, πολ- λάκις δὲ καὶ βασανίζοντας τοὺς δοκοῦντάς τι παραβεβηκέναι περὶ τῶν τυχοίτων βρωμάτων, ἢ περὶ τοῦ θίγειν νεκροῦ σώματος ἀνθρωπίνου, ἵνα δοκοῖεν δεδίττεσθαι τὸν πολὺν λαὸν (1) καὶ ἀπαίδετον. Τοιοῦτος δὲ ἐστὶ καὶ ἐν Ἀντινόου πάλαι τῆς Αἰγύπτου νομισθεὶς εἶναι θεὸς, οὗ ἀρετὰς οἱ μὲν τινες κυβευτικώτερον ζῶντες καταψεύδονται· ἕτεροι δὲ ὑπὸ τοῦ
 10 ἐκεῖ ἰδρυμένου δαίμονος ἀπατώμενοι, καὶ ἄλλοι ἀπὸ ἀσθενοῦς τοῦ ἑκείνου συνειδότης ἐλεγχόμενοι, οἴονται τίνειν θεήλατον ἀπὸ τοῦ (2) Ἀντινόου ποιήν. Τοιαῦτα δὲ ἐστὶ καὶ τὰ δρώμενα αὐτῶν μυστήρια, καὶ αἱ δοκοῦσαι μαντεῖαι, ὧν πᾶν μακρὰν ἐστὶ τὰ τοῦ Ἰησοῦ. οὐ γὰρ συνελθόντες γόητες, χάριν τίνοντες βασιλεῖ τινι κελεύοντι, ἢ ἡγεμόνι προστάσσοντι, πεποιηκέναι ἔδοξαν αὐτὸν εἶναι θεόν· ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν ὄλων δημιουργὸς, ἀκολούθως τῇ ἐν τῷ λέγειν τεραστίως πιστικῇ δυνάμει, συνέστησεν αὐτὸν, ὡς τιμῆς ἄξιον, οὐ τοῖς εὐφρονεῖν ἐθέλουσι μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ἀοράτοις
 20 δυνάμεσιν· αἵτινες μέχρι τοῦ δεῦρο ἐμφαίνουσιν, ἥτοι φοβούμεναι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ὡς κρείττονος, ἢ σεβασμῶς ἀποδεχόμεναι ὡς κατὰ νόμους αὐτῶν ἄρχοντος. εἰ γὰρ μὴ θεόθεν ἦν αὐτῷ δοθεῖσα σύστασις, οὐκ ἂν καὶ δαίμονες τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἀπαγγελλομένῳ μόνον εἰκόντες ἀνεχώρουν ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτῶν πολεμουμένων.

37. Αἰγύπτιοι μὲν οὖν διδαχθέντες τὸν Ἀντίνοον σέ- (3) βειν, ἐὰν αὐτῷ παραβάλης Ἀπόλλωνα ἢ Δία, ἀνέζονται,

(1) Vocem λαόν, quae exciderat, restituunt MSS. R.

(2) Boherellus: "Scaliger in Animadvers. ad Euseb. ad ann. MMCXLV. legit: πνεῖν ποιήν, et Salmas. in notis ad Ael. Spartianum: πνεῖν πνοήν, quomodo et apud Scaligerum legendum videtur. Consule annotationes Spenceri (probantis lectionem: πνεῖν πνοήν) ad hunc locum. Sed placet vulgata lectio, propter illud: ἀσθενοῦς τοῦ συνειδότης, et θεήλατον." L.

(3) Libri excusī in margine: Αἰγυπτίῳ μὲν οὖν διδαχθέντι τὸν Ἀντίνοον σέβειν, ἐὰν παραβάλης κ.τ.λ. Sicque omnes MSS. excepto Juliano, cujus lectionem in textu sequimur ob sequentia: ἀνέζονται σεμνίνοντες. R.

σεμνύνοντες τὸν Ἀντίουν διὰ τοῦ ἐκείνοις αὐτὸν συναριθμεῖν. Καὶ ἐν τούτοις γὰρ ὁ Κέλσος σαφῶς ψεύδεται, λέγων “κἂν παραβάλης αὐτῷ τὸν Ἀπόλλωνα, ἢ τὸν Δία, οὐκ ἀνέξονται.” Χριστιανοῖς δὲ μεμαθηκόσι τὴν αἰώνιον αὐτοῖς εἶναι ζῶην ἐν

- (1) τῷ γινώσκειν τὸν μόνον ἐπὶ πᾶσιν ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἐκείνος ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν· μαθοῦσι δὲ καὶ, ὅτι
- (2) πάντες μὲν οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἰσι δαιμόνια λιχνᾶ, καὶ περὶ
- (3) τὰς θυσίας, καὶ τὰ αἵματα, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀποφορὰς καλινδούμενα ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν μὴ προσπεφενγότων τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ· οἱ δὲ τοῦ θεοῦ θεῖοι καὶ ἅγιοι ἄγγελοι ἄλλης 10
- (4) εἰσὶ φύσεως καὶ προαιρέσεως παρὰ τοὺς ἐπὶ γῆς πάντας δαίμονας· καὶ ὅτι οὗτοι σφόδρα ὀλίγοις γινώσκονται τοῖς περὶ τούτων συνετῶς καὶ ἐπιμελῶς ζητήσασιν, εἰὰ παραβάλης Ἀπόλλωνα καὶ Δία, ἢ τινα τῶν μετὰ κνίσσης, καὶ αἵματος, καὶ θυσιῶν, προσκυνουμένων, οὐκ ἀνέξονται· τινὲς μὲν, διὰ τὴν πολλὴν ἀπλότητα, μὴ εἰδότες μὲν δοῦναι λόγον περὶ ὧν ποιοῦσιν, εὐγνωμόνως δὲ τηροῦντες ἃ παρελήφασιν· ἕτεροι δὲ μετ’ οὐκ εὐκαταφρονήτων λόγων, ἀλλὰ καὶ βαθυτέρων, καὶ, ὡς ἂν εἴποι τις Ἑλληνας, ἐσωτερικῶν καὶ ἐποπτικῶν, ἐν οἷς πολὺς ἐστὶ λόγος περὶ θεοῦ, καὶ τῶν τετιμημένων ἀπὸ θεοῦ 20 διὰ τοῦ μονογενοῦς θεοῦ λόγου μετοχῇ θεότητος, διὰ τοῦτο
- (5) δὲ καὶ ὀνόματι. Πολὺς δὲ ὁ λόγος καὶ ὁ περὶ τῶν θείων ἀγγέλων, καὶ ὁ περὶ τῶν ἐναντίων μὲν τῇ ἀληθείᾳ, ἡπατημένων δὲ, καὶ ἐξ ἀπάτης αὐτοὺς ἀναγορευόντων θεοὺς, ἢ ἀγγέλους θεοῦ, ἢ δαίμονας ἀγαθοῦς, ἢ ἥρωας, ἐκ μεταβολῆς συστάντας ἀγαθῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Οἱ δὲ τοιοῦτοι Χριστιανοὶ καὶ κατασκευάσουσιν, ὅτι ὥσπερ πολλοὶ ἐν φιλοσοφίᾳ δοκοῦσιν εἶναι ἐν ἀληθείᾳ, ἤτοι ἑαυτοὺς κατασοφισάμενοι λόγοις πιθανοῖς, ἢ τοῖς ὑφ’ ἐτέρων προσαγομένοις καὶ εὐρε-

(1) Ev. Joann. xvii. 3.

(2) Psalm cxvi. 5 (cxv.).

(3) Vide quae ab Huetio disputata sunt Origenianor. Lib. II. quaest. v. Num. xxxviii. R.

(4) Consule quae observavit Huetius Origenianorum Lib. II. quaest. v. Num. vii. et viii. R.

(5) Forte scribendum fuerit: ὀνόματος. R.

θεῖσι συγκαταθέμενοι προπετῶς οὕτως εἰσὶ καὶ ἐν ταῖς ἔξω (1) σωματίων ψυχαῖς, καὶ ἀγγέλοις καὶ δαίμοσί τινες, ὑπὸ τῶν πιθανότητων ἔλκυσθέντες πρὸς τὸ ἑαυτοὺς ἀναγορεύσαι θεούς. Καὶ διὰ τοὺς τοιοῦτους γε λόγους κατὰ τὸ ἀκριβές τελείως ἐν ἀνθρώποις μὴ δυναμένους εὐρεθῆναι, ἀσφαλές ἐνομίσθη τὸ μηδενὶ ἑαυτὸν ἐμπιστεῦσαι ἄνθρωπον ὄντα ὡς θεῶ, πλην (2) μόνου τοῦ ἐπὶ πᾶσιν ὡς διαιτητοῦ, τὰ βαθύτατα ταῦτα καὶ θεωρήσαντος καὶ ὀλίγοις παραδότος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

38. Περὶ μὲν οὖν τοῦ Ἀντινοῦ, ἢ τινος ἄλλου τοι- (3)
 10 οῦτον, εἴτε παρ' Αἰγυπτίοις, εἴτε παρ' Ἑλλησι, πίστις ἐστίν, ἢ οὕτως ὀνομάσω, ἀτυχῆς· περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἦτοι δόξασα ἂν εἶναι εὐτυχῆς, ἢ καὶ βεβασανισμένως ἐξητασμένη, δοκοῦσα μὲν εὐτυχῆς παρὰ τοῖς πολλοῖς, βεβασανισμένως δὲ ἐξητασμένη παρὰ πάνυ ὀλιγωτάτοις. Καὶ λέγω δὲ τινα πίστιν εἶναι, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν, εὐτυχῆ· καὶ περὶ ταύτης ἀναφέρω τὸν λόγον ἐπὶ τὸν εἶδοτα θεὸν τὰς αἰτίας τῶν ἐκάστῳ μεμερισμένων ἐπιδημοῦντι τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων. Καὶ Ἑλληνες δὲ φήσουσι καὶ ἐν τοῖς νομιζομένοις εἶναι σοφωτάτοις ὡς τὰ πολλὰ τὴν εὐτυχίαν εἶναι αἰτίαν, οἷον
 20 περὶ διδασκάλων τοιῶνδε, καὶ τοῦ περιπεσεῖν τοῖς κρείττοσιν, ὄντων καὶ τῶν ἐναντίας αἱρέσεις διδασκόντων, καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς ἐν βελτίοσι. πολλοῖς γὰρ καὶ τὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐν τοιοῦτοις γεγένηται, ὡς μηδὲ φαντασίαν ἐπιτρα- (4)
 πῆναι τῶν κρειπτόνων λαβεῖν· ἀλλ' αἰεὶ καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἦτοι ἐν παιδικοῖς εἶναι ἀκολάστων ἀνδρῶν, ἢ δεσποτῶν, ἢ ἐν

(1) Sic recte Cod. Jolianus, male vero alii, et libri impressi οὕτως εἰσὶ καὶ αἱ ἐν ταῖς ἔξω σωματίων. R.

(2) Libri excusati ad marginem habent: πλην μόνου τοῦ ἐπὶ πᾶσιν ὡς διαιτητοῦ τὰ βαθύτατα, in textu vero: πλην μόνου τοῦ ἐν πᾶσιν ὡς διαιτητοῦ, τοῦ βαθύτατα. R.

(3) Cfr. Philoc. ed. Tarin. Cap. xviii. p. 209 seqq., ubi, tituli instar, haec leguntur verba: "Ὅτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις μηδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν ἀλογον τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα πίστιν, ἐπαινέτῃ τέ ἐστι καὶ ταῖς ἀρχῆθεν κοιναῖς ἐνοιαῖς συναγορεύει. Καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, πῶς ἐκ θηποῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν. L.

(4) Philoc. Mscr., Hoersch. teste: καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς βελτίοτος. Πολλοῖς γὰρ κατὰ τὴν ἀνατροφήν ἐν τοιοῦτοις. L.

- ἄλλη τινὲ κωλονούση ἀναβλέπειν τὴν ψυχὴν κακοδαιμονία. Τὰς δὲ περὶ τούτων αἰτίας πάντως μὲν εἰκὸς εἶναι ἐν τοῖς τῆς προνοίας λόγοις· πίπτειν δὲ αὐτὰς εἰς ἀνθρώπους, οὐκ εὐχερές· ἔδοξε δέ μοι ταῦτα διὰ μέσου ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι, διὰ
- (1) τό· “ τοσοῦτον ποιεῖ πίστις, ὅποια δὴ προκατασχούσα.” ἔχρην γὰρ διὰ τὰς διαφόρους ἀνατροφὰς εἰπεῖν διαφορὰς τῶν ἐν ἀνθρώποις πίστεων, εὐτυχέστερον ἢ ἀτυχέστερον πιστεύουσι καὶ ἐκ τούτου ἀναβῆναι, ὅτι δόξαι ἂν καὶ ἐν τοῖς ἐντρεχεστέροις εἰς αὐτὸ τὸ δοκεῖν εἶναι λογικωτέροις, καὶ λογικώτερον προστίθεσθαι τὰ πολλὰ δόγμασιν, ἢ ὀνομαζομένη 10
- (2) εὐτυχία καὶ ἡ λεγομένη ἀτυχία συνεργεῖν. ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων ἄλις.

39. Τὰ δ' ἐξῆς τοῦ Κέλσου κατανοητέον, ἐν οἷς καὶ
- (3) “ ἡμῖν φησι πίστιν ποιεῖν προκαταλαβούσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν, τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ τοιάνδε συγκατάθεσιν.” ἀληθῶς γὰρ πίστις ἡμῖν ποιεῖ τὴν τοιαύτην συγκατάθεσιν. “ Ὅρα δέ, εἰ
- (4) μὴ αὐτόθεν ἡ πίστις αὐτῇ τὸ ἐπαινετὸν παρίστησιν, ὅτι
- (5) πιστεύομεν ἑαυτοὺς τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, χάριν ὁμολογούντες τῷ εἰς τοιαύτην πίστιν ὀδηγῷ, καὶ λέγοντες αὐτὸν οὐκ ἄθεοι τὸ τοιοῦτον τετοληκέναι καὶ ἠνυκέναι· πιστεύομεν δὲ καὶ ταῖς 20 προαιρέσεσι τῶν γραψάντων τὰ εὐαγγέλια, καταστοχαζόμενοι τῆς εὐλαβείας αὐτῶν καὶ τοῦ συνειδότος, ἐμφαινομένων τοῖς γράμμασιν, οὐδὲν νόθον καὶ κυβευτικὸν καὶ πεπλασμένον καὶ πανοῦργον ἐχόντων. Καὶ γὰρ παρίσταται ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἂν
- (6) ψυχαί, μὴ μαθοῦσαι τὰ τοιαῦτα, ὅποια διδάσκει ἡ παρ' Ἑλλῆσι πανοῦργος σοφιστεία, πολλὴν ἔχουσα τὴν πιθανότητα, καὶ τὴν ὀξύτητα, καὶ ἡ ἐν τοῖς δικαστηρίοις καλινδομένη ῥητορικῇ, οὕτω πλάσαι οἰοί τ' ἦσαν πράγματα, δυνάμενα ἀφ' ἑαυτῶν ἔχειν τὸ πρὸς πίστιν, καὶ τὸν ἀνάλογον τῆ

(1) Sic Cod. Regius. R. Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τοσοῦτόν τι ποιεί. L.

(2) Deest γάρ in Philoc.

(3) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: ἡμῶν τὴν πίστιν. L.

(4) Philoc. αὐτῇ. L.

(5) Deest ἑαυτοὺς in Philoc. L.

(6) Edd. Philoc. μαθοῦσαι τοιαῦτα, ὅποια, Philoc. vero Mscr., Hoesch. teste: μαθοῦσαι ὅποια. L.

πίστει βίον ἀγωγόν. Οἶμαι δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν διὰ τοῦτο (1) βεβουλῆσθαι διδασκάλοις τοῦ δόγματος χρῆσθαι τοιούτοις, ἵνα μηδεμίαν μὲν ἔχη χώραν ὑπόνοια πιθανῶν σοφισμάτων (2) λαμπρῶς δὲ τοῖς συνιέναι δυναμένοις ἐμφαίνηται, ὅτι τὸ ἄδολον τῆς προαιρέσεως τῶν γραψάντων, ἐχούσης πολὺ τὸ, (3) ἴν' οὕτως ὀνομάσω, ἀφελές, ἠξιώθη θειοτέρας δυνάμεως, πολλῶ μᾶλλον ἀνουσης, ἥπερ ἀνύειν δύνασθαι δοκεῖ περιβολὴ λόγων, καὶ λέξεων σύνθεσις, καὶ μετὰ διαιρέσεων καὶ τεχνολογίας Ἑλληνικῆς ἀκολουθία.

- 10 40. Ὅρα δὲ, εἰ μὴ τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν, ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀρχῆθεν συναγορευόντα, μετατίθησι τοὺς εὐγνωμόνας ἀκούοντας τῶν λεγομένων. εἰ γὰρ καὶ ἡ διαστροφὴ δεδύνηται, πολλῆς αὐτῇ κατηχῆσεως συναγορευούσης, τοῖς πολλοῖς ἐμφυτεῦσαι τὸν περὶ ἀγαλμάτων λόγον ὡς (4) θεῶν, καὶ τὸν περὶ (5) τῶν γενομένων ἐκ χρυσοῦ, καὶ ἀργύρου, καὶ ἐλέφαντος, καὶ λίθου ὡς προσκυνήσεως ἀξίων· ἀλλ' ἡ κοινὴ ἔννοια ἀπαιτεῖ ἐννοεῖν, ὅτι ὁ θεὸς οὐδαμῶς ἐστὶν ἕλη φθαρτῆ, οὐδὲ τιμᾶται ἐν ἀψύχοις ἕλαις ὑπὸ ἀνθρώπων μορφούμενος, ὡς κατ' εἰκόνα (6) ἢ τινα σύμβολα ἐκείνου γιγνομέναις. διόπερ εὐθέως λέγεται 20 τὰ περὶ ἀγαλμάτων, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί· καὶ τὰ περὶ τῶν (7) τοιούτων δημιουργημάτων, ὅτι οὐκ ἔστι συγκριτὰ πρὸς τὸν δημιουργόν· ὀλίγα τε περὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ, δημιουργή- (8) σαντος καὶ συνέχοντος καὶ κυβερνῶντος τὰ ὅλα. Καὶ εὐθέως ὡσπερὶ τὸ συγγενές ἐπιγνοῦσα ἡ λογικὴ ψυχὴ, ἀπορρίπτει (9) μὲν ἂ τέως ἐδόξαζεν εἶναι θεοὺς, φίλτρον δ' ἀναλαμβάνει φυσικὸν τὸ πρὸς τὸν κτίσαντα, καὶ διὰ τὸ πρὸς ἐκείνον φίλτρον, ὑπεραποδέχεται καὶ τὸν ταῦτα πρῶτον πᾶσι τοῖς

(1) Deest βίον in Philoc. L.

(2) Deest μὲν in Philoc. L.

(3) Philoc. ἐχούσης τὸ, ἢ οὕτως εἶπω, ἀφελές. R.

(4) Philoc. ὡς περὶ θεῶν. L.

(5) Scribendum videtur: καὶ τὸν περὶ τῶν γενομένων, &c. Philoc. habet καὶ τῶν περιγενομένων, &c. R. antea τό. W.S.

(6) Philoc. ὑπὸ ἀνθρώπου μορφούμενος, ὡς οὐ κατ' εἰκόνα. R.

(7) Desunt in Philoc. verba: ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοί. R. L.

(8) Desunt in Philoc. verba: ὀλίγα τε περὶ. L.

(9) Recte omnino Philocalia, male autem libri excusi περὶ τὸ συγγενές. R.

ἔθνεσι παραστήσαντα δι' ὧν κατεσκεύασε μαθητῶν οὓς ἐξέπεμψε μετὰ θείας δυνάμεως καὶ ἐξουσίας κηρύξαι τὸν περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ λόγον.

41. Ἐπεὶ δ' ἐγκαλεῖ ἡμῖν, οὐκ οἶδ' ἤδη ὀποσάκεις, περὶ “τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα, θεὸν νομίζομεν, καὶ ἐν τούτῳ ὅσα δρᾶν δοκοῦμεν” περισσὸν μὲν τὸ ἔτι πρὸς τοῦτο λέγειν· πλείονα γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω λέλεκται. ὁμως
- (1) δὲ ἴστωσαν οἱ ἐγκαλοῦντες, ὅτι ὃν μὲν νομίζομεν καὶ πεπεῖσμεθα ἀρχῆθεν εἶναι θεὸν, καὶ υἱὸν θεοῦ, οὗτος ὁ αὐτολόγος ἐστὶ, καὶ ἡ αὐτοσοφία, καὶ ἡ αὐτοαλήθεια· τὸ δὲ θνητὸν **IO** αὐτοῦ σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν αὐτῷ ψυχὴν, τῇ πρὸς ἐκείνον οὐ μόνον κοινωνία, ἀλλὰ καὶ ἐνώσει καὶ ἀνακράσει, τὰ
- (2) μέγιστά φαμεν προσειληφέναι, καὶ τῆς ἐκείνου θεϊότητος
- (3) κεκοινωνηκότα εἰς θεὸν μεταβεβηκέναι⁽⁴⁾. Ἐὰν δέ τις προσ-
- (4) κόπτῃ καὶ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ταῦθ' ἡμῶν λεγόντων ἐπιστησάτω τοῖς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγομένοις περὶ τῆς τῆ
- (5) ἰδίῳ λόγῳ ἀποίου ὕλης, ποιότητος ἀμπισχομένης, ⁽⁵⁾ ὀποιᾶς ὁ δημιουργὸς βούλεται αὐτῇ περιτιθέναι, καὶ πολλακίς τὰς μὲν προτέρας ἀποτιθεμένης, κρείττονας δὲ καὶ διαφόρους ἀναλαμβάνουσης. εἰ γὰρ ὑγιῆ τὰ τοιαῦτα, τί θαυμαστὸν, τὴν **20** ποιότητα τοῦ θνητοῦ κατὰ τὸν Ἰησοῦν σώματος προνοία Θεοῦ βουλευθέντος, μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα;
42. Οὐχ ὡς διαλεκτικὸς μὲν οὖν εἶπεν ὁ Κέλσος, παρα-
- (6) βάλλων τὰς ἀνθρωπίνας τοῦ Ἰησοῦ σάρκας χρυσῷ, καὶ ἀργύρῳ,
- (7) καὶ λίθῳ, ὅτι αὐταὶ ἐκείνων φθαρτότεραι. πρὸς γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον, οὔτε ἀφθαρτον ἀφθάρτου ἀφθαρτότερον· οὔτε φθαρτὸν φθαρτοῦ φθαρτότερον. ἀλλ' εἰ ἄρα φθαρτότερον,

(1) Hoesch. in textu *ιδέτωσαν*. R.

(2) Philoc. et Cod. Palat. *θεότητος*. L.

(3) Boherellus: *Lego: κεκοινωνηκότις*.

(4) Philoc. *μεταβεβηκέναι*. Quae lectio non spernenda, cum praesertim infra legatur: *μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα*. R. Equidem non solum non spernendam esse dixerim lectionem hancce, sed et eam receptae omnino praefereendam esse. L.

(5) Ita Philoc. libri excusi *ἀμπισκομένης*.

(6) Philoc. *τοῦ θεοῦ σάρκας*. R.

(7) Philoc. *κατὰ γὰρ τῶν κ.τ.λ.* R.

ὁμως δὲ καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι εἴπερ δυνατὸν ἀμείβειν ποιότητος τὴν ὑποκειμένην πάσαις ποιότησιν ὕλην· πῶς οὖν δυνατὸν καὶ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἀμείψασαν ποιότητος γεγενῆσθαι τοιαύτην, ὅποιαν ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτέρω αὐτοῦ τόποις πολιτευομένην, οὐκέτι ἔχουσιν τὰ τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας ἴδια, καὶ ἄτινα μιαιώτερα ὠνόμασεν ὁ Κέλσος; οὐδὲ τοῦτο φιλοσόφως ποιῶν· τὸ γὰρ κυρίως μιαρὸν, ἀπὸ κακίας τοιοῦτόν ἐστι. φύσις δὲ σώματος οὐ μιარά· οὐ γὰρ ἢ φύσις σώματός ἐστι, τὸ γεννητικὸν τῆς (1)

10 μιαιότητος ἔχει τὴν κακίαν. Εἰπ' ἐπεὶ ὑπειδόμενος τὴν παρ' ἡμῶν ἀπολογία, λέγει περὶ τῆς μεταβολῆς τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅτι “ἀλλ' ἀποθέμενος ταύτας, ἄρα ἔσται θεός. τί οὖν οὐχὶ μᾶλλον ὁ Ἀσκληπιός, καὶ Διόνυσος, καὶ Ἡρακλῆς;” φήσομεν· τί τηλικούτον Ἀσκληπιός, ἢ Διόνυσος, ἢ Ἡρακλῆς εἰργάσαντο; καὶ τίνας ἔξουσιν ἀποδείξει βελτιωθέντας τὰ ἦθη καὶ κρείττους γενομένους ἀπὸ τῶν λόγων καὶ τοῦ βίου αὐτῶν, ἵνα γένωνται θεοί; πολλὰς γὰρ τὰς περὶ αὐτῶν ἱστορίας ἀναγνόντες, ἴδωμεν εἰ ἐκαθάρευσαν ἀπὸ ἀκολασίας, ἢ ἀδικίας, ἢ ἀφροσύνης, ἢ δειλίας. καὶ εἰ μὲν μηδὲν εὔρεθείη

20 τοσοῦτον ἐν αὐτοῖς· ἰσχυρὸς ἂν εἴη ὁ τοῦ Κέλσου λόγος, 2) ἐξισῶν τῷ Ἰησοῦ τοὺς προειρημένους. εἰ δὲ δῆλόν ἐστι, καὶ τινὰ φέρηται περὶ αὐτῶν ὡς χρηστότερα, ὅτι μυρία ὄσα παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πεποιηκέναι ἀναγεγραμμένοι εἰσί· πῶς ἔτι εὐλόγως μᾶλλον τοῦ Ἰησοῦ φήσεις αὐτοὺς ἀποθεμένους τὸ θνητὸν σῶμα γεγενῆσθαι θεούς;

43. Μετὰ ταῦτα λέγει περὶ ἡμῶν, ὅτι “καταγελῶμεν τῶν προσκυνούντων τὸν Δία, ἐπεὶ τάφος αὐτοῦ ἐν Κρήτῃ δείκνυται· καὶ οὐδὲν ἦττον σέβομεν τὸν ἀπὸ τοῦ τάφου, οὐκ εἰδότες, πῶς καὶ καθὼς Κρήτες τὸ τοιοῦτο ποιῶσιν.” “Ὅρα 30 οὖν, ὅτι ἐν τούτοις ἀπολογεῖται μὲν περὶ Κρητῶν, καὶ τοῦ Διός, καὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ· αἰνιττόμενος τροπικὰς ὑπονοίας,

(1) Recte Philoc. ἢ φ. σ. ε.; male autem alias post vocem σώματος additur μιαιότητος. R.

(2) Hoeschelius et Spencerus in margine, τοιοῦτον. R.

καθ' ἃς πεπλάσθαι λέγεται ὁ περὶ τοῦ Διὸς μῦθος· ἡμῶν δὲ κατηγορεῖ, ὁμολογούντων μὲν τετάφθαι τὸν ἡμέτερον Ἰησοῦν, φασκόντων δὲ καὶ ἐγηγέρθαι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τάφου, ὃπερ Κρήτες οὐκέτι περὶ τοῦ Διὸς ἱστοροῦσιν. ἐπεὶ δὲ δοκεῖ συναγορεύειν τῷ ἐν Κρήτῃ τάφῳ τοῦ Διὸς, λέγων· “ὅπως μὲν καὶ καθότι Κρήτες τοῦτο ποιοῦσιν οὐκ εἰδότες” φήσομεν, ὅτι καὶ ὁ Κυρηναῖος Καλλιμάχος, πλείστα ὅσα ἀναγνοὺς ποιήματα, καὶ ἱστορίαν σχεδὸν πᾶσαν ἀναλεξάμενος Ἑλληνικὴν, οὐδεμίαν οἶδε τροπολογίαν ἐν τοῖς περὶ Διὸς καὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ, διὸ καὶ ἐγκαλεῖ τοῖς Κρησὶν ἐν τῷ εἰς τὸν 10 Δία γραφέντι αὐτοῦ ὕμνῳ, λέγων·

- (1) Κρήτες αἰεὶ ψεύσται· καὶ γὰρ τάφον, ᾧ ἄνα, σεῖο
 Κρήτες ἐτεκτῆναντο. σὺ δ' οὐ θάνες· ἐσσι γὰρ αἰεῖ.
 Καὶ ὁ εἰπὼν “σὺ δ' οὐ θάνες, ἐσσι γὰρ αἰεῖ” ἀρνησάμενος τὴν ἐν Κρήτῃ ταφὴν τοῦ Διὸς, τὴν ἀρχὴν τοῦ θανάτου ἱστορεῖ γεγονέναι περὶ τὸν Δία. ἀρχὴ δὲ θανάτου ἢ ἐπὶ γῆς γενεσις· λέγει δ' οὕτως·
- (2) Ἐν δέ σε Παρράσιοις Ῥεῖη τέκεν εὐνηθεῖσα.
 ἐχρῆν δ' αὐτὸν, ὡς ἠρνήσατο τὴν ἐν Κρήτῃ γενεσιν τοῦ Διὸς διὰ τὸν τάφον αὐτοῦ, ὁρᾶν, ὅτι ἠκολούθει τῇ ἐν Ἀρκαδίᾳ 20 γενέσει αὐτοῦ τὸ καὶ ἀποθανεῖν τὸν γεγεννημένον. τοιαῦτα δὲ καὶ περὶ τούτων λέγει ὁ Καλλιμάχος
 Ζεῦ, σὲ μὲν Ἰδαίησιν ἐν οὔρεσι φασι γενέσθαι,
 Ζεῦ, σὲ δ' Ἀρκαδίῃ· πότεροι, πάτερ, ἐψεύσαντο;
 Κρήτες αἰεὶ ψεύσται· καὶ τὰ ἐξῆς.
 εἰς ταῦτα δ' ἡμᾶς ἤγαγεν ὁ Κέλσος, ἀγνωμονῶν περὶ τοῦ Ἰησοῦ· καὶ συγκατατιθέμενος μὲν τοῖς γεγραμμένοις, ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐτάφη· πλάσμα δὲ ἠγούμενος εἶναι, ὅτι καὶ ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· καὶ ταῦτα μυρίων προφητῶν καὶ τοῦτο προειρηκότων, καὶ πολλῶν ὄντων σημείων τῆς μετὰ 30 θάνατον ἐπιφανείας αὐτοῦ.

44. Εἰθ' ἐξῆς τούτοις ὁ Κέλσος τὰ ὑπὸ ὀλίγων πάννυ παρὰ τὴν διδασκαλίαν Ἰησοῦ λεγόμενα νομιζομένων Χριστια-

(1) Callimach. hymn. in Jovem, vers. 8 et 9.

(2) Libb. editi Callimachi παρρασίη. R.

νῶν, οὐ φρονιμωτέρων, ὡς οἶεται, ἀλλ' ἀμαθεστέρων⁽¹⁾, φέρων, (1) φησὶ “ τοιαῦτα ὑπ' αὐτῶν προστάσσεσθαι· μηδεὶς προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος· (κακὰ γὰρ ταῦτα νομίζεται παρ' ἡμῖν) ἀλλ' εἴ τις ἀμαθής, εἴ τις ἀνόητος, (2) εἴ τις ἀπαιδευτος, εἴ τις νήπιος, θαρρῶν ἡκέτω. τούτους γὰρ ἀξίους τοῦ σφετέρου θεοῦ αὐτόθεν ὁμολογοῦντες, δηλοῖ εἰσιν, (3) ὅτι μόνους τοὺς ἡλιθίους καὶ ἀγενεῖς καὶ ἀναισθήτους, καὶ (4) ἀνδράποδα, καὶ γυναῖα, καὶ παιδάρια, πείθειν ἐθέλουσί τε καὶ δύνανται.” καὶ πρὸς ταῦτα δέ φαμεν, ὅτι, ὥσπερ εἴ τις, 10 τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος τὰ περὶ σωφροσύνης, καὶ λέγοντος· “ὃς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, ἤδη ἐμοίχευεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.” ἐώρα ὀλίγους ἀπὸ τῶν τοσούτων Χριστιανούς εἶναι νομιζομένους ἀκολάστως ζῶντας, εὐλογώτατα μὲν ἂν αὐτοῖς ἐνεκάλει παρὰ τὴν Ἰησοῦ βιοῦσι διδασκαλίαν· ἀλογώτατα δ' ἂν ἐποίησεν, εἰ τὸ κατ' ἐκείνων ἔγκλημα τῷ λόγῳ προσῆπτεν· οὕτως ἐὰν εὐρίσκηται οὐδενὸς ἦπτον ὁ Χριστιανῶν λόγος ἐπὶ σοφίαν προκαλούμενος, ἐγκλητέον μὲν ἔσται τοῖς συναγορευούσι τῇ σφῶν ἀμαθίᾳ, καὶ λέγουσιν οὐ ταῦτα μὲν, ἅπερ ὁ Κέλσος ἀνέγραψεν· οὐδὲ γὰρ 20 οὕτως ἀναισχύντως, κἂν ἰδιῶταί τινες ὧσι καὶ ἀμαθεῖς, λέγουσιν· ἕτερα δὲ πολλῶ ἐλάττονα καὶ ἀποτρεπτικὰ τοῦ ἀσκεῖν σοφίαν.

45. “Ὅτι δὲ βούλεται ἡμᾶς εἶναι σοφοὺς ὁ λόγος, δεικτέον καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων, οἷς καὶ ἡμεῖς χρώμεθα· οὐχ ἦπτον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ τὸν Ἰησοῦν γραφέντων, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις θείων εἶναι πεπιστευμένων. ἀναγέγραπται δὴ ἐν πεντηκοστῷ ψαλμῷ Δαυὶδ ἐν τῇ πρὸς θεὸν εὐχῇ λέγων· “τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς (5) σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.” Καὶ εἴ τίς γε ἐντύχοι τοῖς

(1) Ita Codd. Reg. et Basileensis. alias ἀμαθεστάτων. R.

(2) Verba: εἴ τις ἀπαιδευτος, in antea editis omissa sunt, sed suppletur e Philocalia. R. L.

(3) Philoc. ἀξίους εἶναι τοῦ. L.

(4) Philoc. Macr. ἀσθενεῖς. R.

(5) Psalm li. 8 (l.).

(6) Philoc. τῆς καρδίας μου ἐδήλωσάς μοι. L.

- ψαλμοῖς, εὔροι ἂν πολλων σοφῶν δογμάτων πλήρη τὴν βί-
 (1) βλον. Καὶ Σολομὼν δὲ, ἐπεὶ σοφίαν ἤτησεν, ἀπεδέχθη· καὶ
 τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ ἴχνη ἐστὶν ἐν τοῖς συγγράμμασι θεωρη-
 σαι, μεγάλην ἔχοντα ἐν βραχυλογία περίνοιαν. ἐν οἷς ἂν
 εὔροις πολλὰ ἐγκώμια τῆς σοφίας, καὶ προτρεπτικὰ περὶ τοῦ
 σοφίαν δεῖν ἀναλαβεῖν. καὶ οὕτω γε σοφὸς ἦν Σολομὼν,
 (2) ὥστε καὶ (2) τὴν βασιλίδα Σαβὰ, ἀκούσασαν αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ
 (3) τὸ ὄνομα κυρίου, ἐλθεῖν πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγμασιν· ἦτις
 καὶ “ἐλάλησεν αὐτῷ πάντα, ὅσα ἦν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ
 ἀπήγγειλεν αὐτῇ Σολομὼν πάντας τοὺς λόγους αὐτῆς. οὐκ 10:
 ἦν λόγος παρεωραμένος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὃν οὐκ ἀπήγγειλεν
 αὐτῇ. καὶ εἶδε βασίλισσα Σαβὰ πᾶσαν τὴν φρόνησιν
 (4) Σολομὼν, καὶ τὰ κατ’ αὐτόν· καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγένετο. καὶ
 εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· ἀληθῆς ὁ λόγος, ὃν ἤκουσα ἐν τῇ γῆ
 (5) μου περὶ σοῦ⁽⁵⁾, καὶ περὶ τῆς φρονήσεως σου καὶ οὐκ ἐπίστευσα
 (6) τοῖς λαλοῦσί μοι, ἕως ὅτε παρεγενόμην, καὶ ἐώρακασιν οἱ
 ὀφθαλμοί μου. καὶ ἰδοὺ οὐκ ἔστι καθὼς ἀπήγγειλάν μοι
 τὸ ἥμισυ. προσθέθεικας σοφίαν, καὶ ἀγαθὰ πρὸς αὐτὰ, ἐπὶ
 πᾶσαν τὴν ἀκοὴν ἦν ἤκουσα.” Γέγραπται δὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι
 (7) “καὶ ἔδωκε κύριος φρόνησιν τῷ Σολομὼν καὶ σοφίαν πολλὴν 20
 σφόδρα, καὶ χύμα καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν.
 Καὶ ἐπληθύνθη σοφία ἐν Σολομὼν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν
 (8) πάντων ἀνθρώπων ἀρχαίων, (8) καὶ ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰ-
 γύπτου, καὶ ἐσοφίστατο ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, καὶ ἐσοφί-
 σατο ὑπὲρ Γεθὰν τὸν Ἐζαρίτην, καὶ τὸν Ἐμὰδ, καὶ τὸν
 (9) Χαλκαδὶ καὶ Ἀραδὰβ υἱὸς Μαδί. Καὶ ἦν ὀνομαστὸς ἐν
 πᾶσι τοῖς ἔθνεσι κύκλω. Καὶ ἐλάλησε Σολομὼν τρισχιλίας

(1) Philoc. ἐξήτησεν. Cf. I Regg. iii. 9 (III Regg.), coll. Sap. Sal. vii. 6, 7 seqq.

(2) Ita. Philoc.

(3) I Regg. x. 1—7 (III Regg.).

(4) Philoc. Σολομῶντος.

(5) LXX. περὶ τοῦ λόγου σου.

(6) LXX. ἕως οὗτου.

(7) I Regg. iv. 29—34 (III Regg.).

(8) Philocal. recte omittit verba: καὶ ἐσοφίστατο ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου. R. Cf. tamen I Regg. iii. 1, et iv. 29, 30 (III Regg.). L.

(9) Hoesch. in textu: Ἀραδὰβ Ἰουμάδ, nos vero lectionem sequimur Cod. Regii, qui recte pro: Ἰουμάδ, habet: υἱὸς Μαδί. R.

παραβολάς· καὶ ἦσαν φῶδαι αὐτοῦ πεντακισχίλια. καὶ ἐλά-
 λησε περὶ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ (1)
 ἕως τῆς ὑσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· καὶ
 ἐλάλησε περὶ τῶν ἰχθύων καὶ τῶν κτηνῶν. καὶ παρεγίνοντο
 πάντες οἱ λαοὶ ἀκούσαι τῆς σοφίας Σολομῶντος· καὶ παρὰ (2)
 πάντων τῶν βασιλέων τῆς γῆς, οἳ ἤκουον τῆς σοφίας αὐτοῦ.”
 Οὕτω δὲ βούλεται σοφοὺς εἶναι ἐν τοῖς πιστεύουσιν ὁ λόγος,
 ὥστε ὑπὲρ τοῦ γυμνάσαι τὴν σύνεσιν τῶν ἀκουόντων τὰ μὲν
 ἐν αἰνίγμασι, τὰ δὲ ἐν τοῖς καλουμένοις σκοτεινοῖς λόγοις
 10 λελαληκέναι, τὰ δὲ διὰ παραβολῶν, καὶ ἄλλα διὰ προβλη-
 μάτων. καὶ φησὶ γέ τις τῶν προφητῶν, ὁ Ὁσηῆ, ἐπὶ τέλει
 τῶν λόγων ἑαυτοῦ· (3) “τίς σοφός, καὶ συνήσει ταῦτα; συνετός, (3)
 καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά;” Δανιὴλ δὲ καὶ οἱ μετ’ αὐτοῦ αἰχμα- (4)
 λωτισθέντες, τοσοῦτον προέκοψαν καὶ ἐν τοῖς μαθήμασιν,
 ἅτινα ἤσκουν ἐν Βαβυλῶνι οἱ περὶ τὸν βασιλέα σοφοί, ὡς
 πάντων αὐτῶν διαφέροντας ἀποδειχθῆναι τούτους δεκαπλασίως. (5)
 λέγεται δὲ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ πρὸς τὸν Τύρου ἄρχοντα, μέγα
 φρονούντα ἐπὶ σοφίᾳ· “μὴ σὺ σοφώτερος εἶ τοῦ Δανιὴλ;
 πᾶν κρίφιον οὐκ ἐπεδείχθη σοι.” (6)

20 46. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μετὰ τὸν Ἰησοῦν γεγραμμένα
 ἔλθῃς βιβλία· εὖροις ἂν τοὺς μὲν ὄχλους τῶν πιστευόντων
 τῶν παραβολῶν ἀκούοντας, ὡς ἔξω τυγχάνοντας, καὶ ἀξίους
 μόνον τῶν ἐξωτερικῶν λόγων· τοὺς δὲ μαθητὰς κατ’ ἰδίαν τῶν
 παραβολῶν μανθάνοντας (7) τὰς διηγήσεις. κατ’ ἰδίαν γὰρ τοῖς (7)
 ἰδίῳις μαθηταῖς ἐπέλυεν ἅπαντα ὁ Ἰησοῦς, προτιμῶν παρὰ
 τοὺς ὄχλους τοὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐπιθυμοῦντας. (8) ἐπαγ- (8)
 γέλλεται δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι πέμψαι σοφοὺς καὶ (9)
 γραμματεῖς, λέγων· “ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστελῶ εἰς ὑμᾶς σοφοὺς (10)
 καὶ γραμματεῖς, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι καὶ σταυρώσουσι.”

(1) LXX. ὑπέρ. Cf. I Regg. iv. 33 (III Regg.).

(2) LXX. παρὰ—Cf. I Regg. iv. 34 (III. Regg.).

(3) αὐτοῦ Philoc. Hos. xiv. 10.

(4) Dan. i. 20.

(5) Cf. Ezech. xxviii. 3.

(6) Sic Philocalia. Alias οὐχ ὑπεδέχθη. R.

(7) Philoc. παραλαμβάνοντας.

(8) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias ἐπιδικάζουσιν, non ἴμαλε. R.

(9) Philoc. πέμψειν.

(10) Matth. xxiii. 34.

Καὶ ὁ Παῦλος δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν ὑπὸ τοῦ θεοῦ διδομένων χαρισμάτων, πρῶτον ἔταξε “τὸν λόγον τῆς σοφίας,”
 (1) καὶ δεύτερον, ὡς ὑποβεβηκότα παρ’ ἐκείνον, τὸν “λόγον τῆς γνώσεως,” τρίτον δέ που καὶ κατωτέρω “τὴν πίστιν.” καὶ ἐπεὶ “τὸν λόγον” προετίμα τῶν τεραστίων ἐνεργειῶν, διὰ τοῦτο “ἐνεργήματα δυνάμεων” καὶ “χαρίσματα ἰαμάτων” ἐν τῇ κατωτέρω τίθησι χώρα παρὰ τὰ λογικὰ χαρίσματα. Μαρτυρεῖ δὲ τῇ Μωϋσέως πολυμαθείᾳ ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Στέφανος, πάντως ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ μὴ εἰς πολλοὺς ἐφθακότων γραμμάτων λαβῶν. φησὶ γάρ· “καὶ 10 ἐπαιδέυθη Μωϋσῆς ἐν πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων.” διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς τεραστίοις ὑπενοεῖτο, μὴ ποτε οὐ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ ἦκειν, ἐποίει αὐτὰ, ἀλλὰ κατὰ τὰ Αἰγυπτίων μαθήματα, σοφὸς ὢν ἐν αὐτοῖς. τοιαῦτα γὰρ ὑπονοῶν περὶ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς, ἐκάλεσε τοὺς ἐπαιδοὺς τῶν Αἰγυπτίων, καὶ τοὺς σοφιστὰς, καὶ τοὺς φαρμακεῖς· οἵτινες ἠλέγχθησαν τὸ οὐδὲν ὄντες, ὡς πρὸς τὴν ἐν Μωϋσῇ σοφίαν ὑπὲρ πάσαν Αἰγυπτίων σοφίαν.

47. Ἄλλ’ εἰκὸς τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρῃ τῷ Παύλῳ, ὡς πρὸς Ἕλληνας καὶ μέγα φυσῶντας 20
 (2) ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ, κεκινήκεναι τινὰς, ὡς τοῦ λόγου μὴ βουλομένου σοφούς. ἀλλ’ ἀκουέτω ὁ τὰ τοιαῦτα νομίζων, ὅτι ὥσπερ διαβάλλων ἀνθρώπους φαύλους ὁ λόγος φησὶν αὐτοὺς εἶναι οὐ περὶ τῶν νοητῶν, καὶ ἀοράτων, καὶ αἰώνιων σοφούς, ἀλλὰ περὶ μόνων τῶν αἰσθητῶν πραγματευσάμενους, καὶ ἐν τούτοις τὰ πάντα τιθεμένους, εἶναι σοφούς τοῦ κόσμου οὕτω καὶ πολλῶν ὄντων δογμάτων, τὰ μὲν συναγορεύοντα ὕλη καὶ
 (3) σώμασι, καὶ πάντα φάσκοντα εἶναι σώματα τὰ προηγουμένως ὑφειρηκότα, καὶ μηδὲν παρὰ ταῦτα εἶναι ἄλλο, εἴτε λεγόμενον ἀόρατον, εἴτ’ ὀνομαζόμενον ἀσώματον, φησὶν εἶναι σοφίαν 30
 (4) τοῦ κόσμου καταργουμένην, καὶ μωραινομένην, καὶ σοφίαν τοῦ

(1) 1 Cor. xii. 8.

(2) 1 Cor. i.

(3) Philoc. πάντα φάσκοντα. Probat R. Antea φασκόντων.

(4) MSS. et Philoc. μωραινομένην. Hoesch. et Spenc. μαραινομένην. R. 1 Cor. i. 20, ἐμώρην ὁ θεὸς τὴν σοφίαν τ. κ. τ.

αἰῶνος τοῦτου· τὰ δὲ μετατιθέντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῆδε πραγμάτων ἐπὶ τὴν παρὰ θεῷ μακαριότητα, καὶ τὴν καλουμένην αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ διδάσκοντα καταφρονεῖν μὲν ὡς προσκαιρῶν πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ βλεπομένων, σπεύδειν δὲ ἐπὶ τὰ ἀόρατα, καὶ σκοπεῖν τὰ μὴ βλεπόμενα, ταῦτά φησι σοφίαν εἶναι θεοῦ. φιλαλήθης δ' ὧν ὁ Παῦλος φησι περὶ τινῶν ἐν Ἑλλησι σοφῶν, ἐν οἷς ἀληθεύουσιν· “ὅτι (1) γνόντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ἠύχαρίστησαν.” καὶ μαρτυρεῖ αὐτούς (2) ἐγνωκέναι θεόν· λέγει δὲ καὶ τοῦτ' (2) 10 οὐκ ἀθεοὶ αὐτοῖς γεγονέναι, ἐν οἷς γράφει τό· “ὁ θεὸς γὰρ (3) αὐτοῖς ἐφάνερωσεν” αἰνισσόμενος, οἶμαι, τοὺς ἀναβαίνοντας ἀπὸ τῶν ὄρατῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ, ὅτε γράφει· “ὅτι τὰ (4) ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθοραῖται, ἢ τε ἀίτιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης· εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. διότι γνόντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ ἠύχαρίστησαν.”

48. Τάχα δὲ καὶ ἐκ τοῦ· “βλέπετε δὲ τὴν κλήσιν (5) ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέ- 20 ξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνη τοὺς σοφούς· καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενήμενα ἐξελέξατο ὁ θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ.” ἐκινήθησάν τινες πρὸς τὸ οἶεσθαι, ὅτι οὐδεὶς πεπαιδευμένος ἢ σοφός, ἢ φρόνιμος προσέρχεται τῷ λόγῳ. Καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ εἴρηται· “οὐδεὶς σοφός κατὰ σάρκα” ἀλλ'· “οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα.” καὶ δῆλον, ὅτι ἐν τῷ χαρακτηριστικῷ τῶν καλουμένων ἐπισκόπων, δια- γράφῃν ὁ Παῦλος ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ἔταξε καὶ τὸν διδάσκαλον· λέγων, δεῖν αὐτὸν εἶναι δυνατόν καὶ τοὺς (6) 30 ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, ἵνα τοὺς ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας ἐπιστομίξῃ διὰ τῆς ἐν αὐτῷ σοφίας. καὶ ὥσπερ μονόγαμον (7)

(1) Rom. i. 21.

(3) Rom. i. 19.

(5) 1 Cor. i. 26—29.

(7) 1 Tim. iii. 2.

(2) Philoc. αὐτοῦς. Alias αὐτοῦς. R.

(4) Rom. i. 20, 21.

(6) Tit. i. 9, 10.

φαινόμενον αὐτοῖς φιλάνθρωπον, κινουσι λόγους καὶ πρὸς τοὺς ἰδιωτικοὺς δήμους.

51. Εἰ δ' ἐκείνοι οὐκ ἔγκλητοι τοῦτο πράττοντες ἴδωμεν, εἰ μὴ Χριστιανοὶ μᾶλλον καὶ τούτων βέλτιον πλήθη ἐπὶ καλοκάγαθίαν προκαλοῦνται. οἱ μὲν γὰρ δημοσίᾳ διαλεγόμενοι φιλόσοφοι, οὐ φιλοκρινουσι τοὺς ἀκούοντας· ἀλλ' ὁ βουλούμενος ἔστηκε καὶ ἀκούει. Χριστιανοὶ δὲ, κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς, προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν σφῶν βουλομένων τὰς ψυχὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προεπάσαντες, ἐπὶ ἀνομιῶν αὐτάρκως οἱ ἀκροαταί, πρὶν εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν, 10 ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιοῦν· τοτηνικάδε αὐτοὺς εἰσάγουσιν, ἰδίᾳ μὲν ποιήσαντες τάγμα τῶν ἄρτι ἀρχομένων, καὶ εἰσαγομένων, καὶ οὐδέπω τὸ σύμβολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι ἀνειληφόντων· ἕτερον δὲ τὸ τῶν κατὰ τὸ δυνατὸν παραστησάντων ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν, οὐκ ἄλλο τι βούλεσθαι, ἢ τὰ Χριστιανοῖς δοκοῦντα· παρ' οἷς εἰσὶ τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευστεῖν τοὺς βίους, καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπίβρῃτα πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἢ κεν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν σύλλογον· τοὺς δὲ μὴ τοιοῦτους ὅλην ψυχῇ ἀποδεχόμενοι, βελτίους ὀσημέραι κατασκευάζωσιν. Οἷα 20 δὲ ἔστιν αὐτοῖς ἀγωγή καὶ περὶ ἀμαρτανόντων, καὶ μάλιστα

(1) τῶν ἀκολασταίνοντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπίβρῃτότατα ἐπιδεικνυμένοις. Καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδασκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας κατεσκευάζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι. οὗτοι δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελγείας ἢ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς, πενθοῦσι· καὶ ὡς ἐκ

(2) νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται μεταβολὴν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων ὑστερόν ποτε 30 προσιένται· εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστασίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταλέγοντες τοὺς φθάσαντας, μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ, ἐπταικέναι.

(1) Philoo. οἱ κατὰ τὰ Κέλσον παραπλήσιοι. R.

(2) Codd. Reg. et Basil. ἐπιδείκωνται. R.

σουσι. πάλιν γ' αὐτίς οὐκ ἂν ὁμολογήσαι, ὅτι λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι, ἀγαθὸν ἐστίν; Ἄλλὰ τίνας ἐροῦμεν τοὺς ἀρίστους λόγους, ἢ τοὺς ἀληθεῖς καὶ ἐπ' ἀρετὴν παρακαλοῦντας; ἀλλὰ καὶ τὸ φρόνιμον εἶναι καλὸν ἐστίν· οὐκέτι δὲ τὸ δοκεῖν, ὅπερ εἶπεν ὁ Κέλσος. καὶ οὐ κωλύει γε πρὸς τὸ γινῶναι θεὸν, ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ τὸ πεπαιδεῦσθαι, καὶ λόγων ἀρίστων ἐπιμεμελῆσθαι, καὶ φρόνιμον εἶναι. καὶ ἡμῖν μᾶλλον πρέπει τοῦτο λέγειν, ἢ Κέλσῳ· καὶ μάλιστα, εἰ ἂν Ἐπικούρειος ᾧν ἐλέγχῃται.

- 10 50. Ἴδωμεν δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς οὕτως ἔχοντα· “ἀλλ' ὀρῶμεν δὴ που καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐπιρρήτοτάτα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας, εἰς μὲν φρονιμῶν ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν ποτε παρελθόντας, οὐδ' ἐν τούτοις τὰ ἑαυτῶν κατατολμήσαντας ἐπιδεικνύειν· ἔνθα δ' ἂν ὀρῶσι μειράκια, καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον, καὶ ἀνοήτων ἀνθρώπων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους τε καὶ καλλωπιζομένους.” “Ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον ἡμᾶς συκοφαντεῖ, ἐξομοῖων τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρήτοτάτα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσι. ποῖα δὴ ἐπιρρήτοτάτα ἐπιδεικνύμεθα; ἢ τί τούτοις παραπλήσιον
- 20 πρᾶττομεν, οἱ καὶ δι' ἀναγνωσμάτων, καὶ διὰ τῶν εἰς αὐτὰ διηγήσεων προτρέποντες μὲν ἐπὶ τὴν εἰς τὸν θεὸν τῶν ὄλων εὐσέβειαν, καὶ τὰς συνθρόνους ταύτης ἀρετᾶς· ἀποτρέποντες δὲ ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν τοῦ θείου, καὶ πάντων τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττομένων; καὶ οἱ φιλόσοφοί γ' ἂν εὐξαιντο ἀγείρειν τοσοῦτους ἀκροατὰς λόγων ἐπὶ τὸ καλὸν παρακαλοῦντων. ὅπερ πεποιήκασιν μάλιστα τῶν Κυνικῶν τινες, δημοσίᾳ πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας διαλεγόμενοι. Ἄρ' οὖν καὶ τούτους, μὴ συναθροίζοντας μὲν τοὺς νομιζομένους πεπαιδεῦ- (1) σθαι, καλοῦντας δὲ ἀπὸ τῆς τριόδου καὶ συνάγοντας ἀκροατὰς,
- 30 φήσουσι παραπλησίους εἶναι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρήτοτάτα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσιν; Ἄλλ' οὔτε Κέλσος, οὔτε τις τῶν τὰ αὐτὰ φρονούντων ἐγκαλοῦσι τοῖς, κατὰ τὸ

τοῖς ψευδοδοξοῦσι, καὶ ὑπὸ σοφισμάτων ἠπατημένοις. Διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἰπομὶ μᾶλλον, ἢ σοφίαν, ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Πᾶν γε αὐτίς οὐκ ἂν κ.τ.λ. L.

(1) Philoc. τοὺς μὴ νομιζομένους πεπαιδεῦσθαι. R.

- γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.” ἄρ’ οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένοις πιστεύοντες, ὑπολάβοιεν ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου, εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν ποτε λεχθήσεται; ἔνθα δ’ ἂν ὀρώσι μειράκια, καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον, καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων ὄμιλον, ἐνταῦθα τὰ θεία καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον, καὶ παρὰ τοῖς τοιούτοις περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; ἀλλὰ σαφὲς τῷ ἐξετάζοντι ὅλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, ὅτι
- (1) ἀπεχθόμενος ὁμοίως τοῖς ἰδιωτικοῖς δήμοις ὁ Κέλσος πρὸς τὸ Χριστιανῶν γένος τὰ τοιαῦτα ἀνεξετάστως καταψευδόμενος 10 λέγει.
- (2) 54. Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντας ἐθέλειν παιδεῦσαι τῷ τοῦ Θεοῦ, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μειρακίους μεταδιδόναι τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ οἰκότριψιν ὑποδεικνύναι, πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρόνημα, ἐξευγενισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. οἱ δὲ παρ’ ἡμῖν πρεσβεύοντες τὸν
- (3) Χριστιανισμὸν ἰκανῶς φασιν ὀφειλέται εἶναι Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· οὐ γὰρ ἀρνούνται τὸ καὶ ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν ἵν’, ὅση δύναμις, ἀποτιθέμενοι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τὸ συνετώτερον σπεύδωσιν, ἀκούοντες 20
- (4) καὶ Σολομῶντος λέγοντος· “οἱ δὲ ἀφρονες ἐνθεσθε καρδίαν.”
- (5) καί· “ὅς ἐστὶν ὑμῶν ἀφρονέστατος, ἐκκλινάτω πρὸς μέ.”
- (6) ἐνδέεσι δὲ φρενῶν παρακελεύεται λέγουσα ἡ σοφία· “ἔλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. ἀπολείπετε ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε, καὶ καταρθώσατε σύνεσιν ἐν γνώσει.” εἴποιμεν δ’ ἂν καὶ ταῦτα, διὰ τὰ ἐγκείμενα, πρὸς τὸν Κέλσου λόγον ἄρα οἱ φιλοσοφούντες οὐ προκαλοῦνται μειράκια ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν; καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου βίου νέους οὐ παρακαλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; τί δὲ τοὺς οἰκότριβας οὐ βούλονται φιλοσοφεῖν; ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν 30 ἐγκαλεῖν φιλοσόφοις οἰκότριβας ἐπ’ ἀρετὴν πρστρεψαμένοις,

(1) Philoc. ἀπεχθαρόμενος.

(2) Alias πάντας. Cod. Basil. πάντας. Nos in textu lectionem Philocal. sequimur. R.

(3) Rom. i. 14.

(4) Prov. viii. 5.

(5) Prov. ix. 16.

(6) Prov. ix. 5.

52. Ὅρα δὴ μετὰ ταῦτα τὸ ὑπὸ τοῦ Κέλσου λεγόμενον “ὀρώμεν που καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς ἐπιρρήτοτα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας” εἰ μὴ ἄντικρυς ψευδῶς εἴρηται, καὶ ἀνομοίως παραβέβληται. τούτους δὲ, οἷς ἡμᾶς ὁ Κέλσος ὁμοιοί, τοῖς “ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρήτοτα ἐπιδεικνυμένοις, καὶ ἀγείρουσι,” φησὶν, “εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν ποτε παρελθεῖν, οὐδὲ ἐν τούτοις τὰ ἑαυτῶν (1) κατατολμῆν ἐπιδεικνύειν ἔνθα ὃ ἂν ὀρώσι μειράκια, καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον, καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων ὄμιλον ἐνταῦθα ἐθου-
 10 μένους τε καὶ καλλωπιζομένους.” Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ποιῶν, ἢ λαιδορούμενος ἡμῖν παραπλησίως ταῖς ἐν ταῖς τριόδοις γυναιξί, σκοπὸν ἐχούσαις τὸ κακῶς ἀλλήλας λέγειν. ἡμῖς γὰρ, ὅση δύναμις, πάντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ φρονίμων ἀνδρῶν γενέσθαι τὸν σύλλογον ἡμῶν καὶ τὰ ἐν ἡμῖν μάλιστα καλὰ καὶ θεῖα τότε τολμῶμεν ἐν τοῖς πρὸς τὸ κοινὸν διαλόγοις φέρειν εἰς μέσον, ὅτε εὐποροῦμεν συνετῶν ἀκρατῶν ἀποκρύπτομεν δὲ καὶ παρασιωπῶμεν τὰ βαθύτερα, ἐπὶ (2)
 ἀπλουστέρους θεωρῶμεν τοὺς συνερχομένους καὶ δεομένους λόγων τροπικῶς ὀνομαζομένων γάλα.

20 53. Γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ ἡμῶν Κορινθίους ἐπιστέλλοντι, “Ἐλλησι μὲν, οὐ κεκαθαρμένοις δέ πω τὰ ἕθη”
 “γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα. Οὕτω γὰρ ἐδύνασθε ἀλλ’ (4)
 οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε. Ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἀνθρώπων περιπατεῖτε;” Ὁ δ’ αὐτὸς ἐπιστάμενος μὲν τινα τροφήν εἶναι τελειοτέραν ψυχῆς, τὰ δὲ τῶν εἰσαγομένων παραβάλλεσθαι γάλακτι νηπίων, φησὶ “καὶ γεγόνατε χρεῖαν ἔχοντες (5)
 γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. Πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γά-
 λακτος, ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης· νήπιος γὰρ ἐστί. Τελείων
 30 δὲ ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια

(1) Philoc. τὰ ἑαυτῶν καλὰ τολμῆν. R.

(2) Philoc. καὶ συσπῶμεν τὰ βαθύτερα.

(3) Verba: ἐπὶ ἀπλουστέρους θεωρῶμεν, licet necessaria, in Hoeschel. et Speno. edd. desiderantur, sed supplentur e Philocalia. B. L.

(4) 1 Cor. iii. 2, 3.

(5) Hebr. v. 12—14.

γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.”
 ἄρ' οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένους πιστεύοντες, ὑπο-
 λάβοιεν ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου, εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν
 σύλλογον οὐκ ἂν ποτε λεχθήσεται; ἔνθα δ' ἂν ὀρῶσι μει-
 ράκια, καὶ οἰκοτριβῶν ὄχλον, καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων ὄμιλον,
 ἐνταῦθα τὰ θεῖα καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον, καὶ παρὰ τοῖς
 τοιοῦτοις περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; ἀλλὰ σαφὲς τῷ
 ἐξετάζοντι ὄλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, ὅτι
 (1) ἀπεχθόμενος ὁμοίως τοῖς ἰδιωτικοῖς δήμοις ὁ Κέλσος πρὸς τὸ
 Χριστιανῶν γένος τὰ τριαυτὰ ἀνεξετάστως καταψευδόμενος 10
 λέγει.

- (2) 54. Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντας ἐθέλειν παιδεῦσαι τῷ τοῦ
 Θεοῦ, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μειρακίους
 μεταδιδόναι τῆς ἀρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ οἰκότριψιν
 ὑποδεικνύναι, πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρόνημα, ἐξευγε-
 νισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πρεσβεύοντες τὸν
 (3) Χριστιανισμὸν ἰκανῶς φασιν ὀφείλεται εἶναι Ἑλλησι καὶ
 βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· οὐ γὰρ ἀρνοῦνται τὸ καὶ
 ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν ἵν', ὅση δύναμις, ἀποτι-
 θέμενοι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τὸ συνετώτερον σπεύδωσι, ἀκούοντες 20
 (4) καὶ Σολομῶντος λέγοντος· “οἱ δὲ ἄφρονες ἐνθεσθε καρδίαν”
 (5) καί· “ὅς ἐστίν ὑμῶν ἀφρονέστατος, ἐκκλινάτω πρὸς μέ”
 (6) ἐνδεέσι δὲ φρενῶν παρακελεύεται λέγουσα ἡ σοφία· “ἔλθετε,
 φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν.
 ἀπολείπετε ἀφροσύνην, ἵνα ζήσητε, καὶ κατορθώσατε σύνεσιν
 ἐν γνώσει.” εἴπομεν δ' ἂν καὶ ταῦτα, διὰ τὰ ἐγκείμενα,
 πρὸς τὸν Κέλσου λόγον ἄρα οἱ φιλοσοφούντες οὐ προκα-
 λοῦνται μειράκια ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν; καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου
 βίου νέους οὐ παρακαλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; τί δὲ τοὺς
 οἰκότριβας οὐ βούλονται φιλοσοφεῖν; ἢ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν 30
 ἐγκαλεῖν φιλοσόφοις οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένους,

(1) Philoc. ἀπεχθόμενος.

(2) Alias πάντες. Cod. Basil. πάντας. Nos in textu lectionem Philocal.
 sequimur. E.

(3) Rom. i. 14.

(4) Prov. viii. 5.

(5) Prov. ix. 16.

(6) Prov. ix. 5.

Πυθαγόρα μὲν τὸν Ζάμουλξιν, Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαίον, καὶ χθῆς καὶ πρῶν τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν; ἢ ὑμῖν μὲν, ὧ Ἕλληνες, ἕξεται μεράκια καὶ οἰκότριβας, καὶ ἀνοήτους ἀνθρώπους ἐπὶ φιλοσοφίαν καλεῖν ἡμεῖς δὲ τοῦτο ποιῶντες, οὐ φιλανθρώπως αὐτὸ πράττομεν, τῇ ἀπὸ τοῦ λόγου ἰατρικῇ πᾶσαν λογικὴν φύσιν θεραπεῦσαι βουλόμενοι, καὶ οἰκειῶσαι τῷ δημιουργήσαντι πάντα θεῷ; ἤρκει μὲν οὖν καὶ ταῦτα πρὸς τὰς Κέλσου λοιδορίας μᾶλλον ἢ κατηγορίας.

- 10 55. Ἐπεὶ δ' ἐνηδόμενος τῷ τῶν καθ' ἡμῶν λοιδοριῶν λόγῳ προσέθηκε καὶ ἕτερα· φέρε, καὶ ταῦτα ἐκθέμενοι, ἴδωμεν πότερον Χριστιανοὶ ἀσχημονοῦσιν, ἢ Κέλσος ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, ὅς φησιν· “ὀρῶμεν δὴ καὶ κατὰ τὰς ἰδίας οἰκίας ἐριουργοὺς, καὶ σκυτοτόμους, καὶ κναφεῖς, καὶ τοὺς ἀπαιδευτοτάτους τε καὶ ἀγροικοτάτους, ἐναντίον μὲν τῶν πρεσβυτέρων καὶ φρονιμωτέρων δεσποτῶν οὐδὲν φθέγγεσθαι τολμῶντας· ἐπειδὰν δὲ τῶν παιδῶν ἰδίᾳ λάβωνται, καὶ γυναιῶν τινῶν σὺν αὐτοῖς ἀνοήτων, θαυμάσι' ἄττα διεξιόντας, ὡς οὐ χρὴ προσέχειν τῷ πατρὶ, καὶ τοῖς διδασκάλοις, σφίσι δὲ κείθεσθαι· καὶ τοὺς
20 μὲν γε ληρεῖν καὶ ἀποπλήκτους εἶναι, καὶ μηδὲν τῷ ὄντι καλὸν μῆτε εἶδέναι, μῆτε δύνασθαι ποιεῖν, ὕθλοισι κενοῖς προ- (1) κατειλημμένους· σφᾶς δὲ μόνους ὅπως δεῖ ζῆν ἐπίστασθαι· καὶ ἂν αὐτοῖς οἱ παῖδες κείθωνται, μακαρίους αὐτοὺς ἔσσεσθαι, καὶ τὸν οἶκον ἀποφαίνειν εὐδαίμονα· καὶ ἅμα λέγοντες, ἐὰν (2) ἴδωσί τινα παριόντα τῶν παιδείας διδασκάλων καὶ φρονιμωτέρων, ἢ καὶ αὐτὸν τὸν πατέρα, οἱ μὲν εὐλαβέστεροι αὐτῶν διέτρεσαν· οἱ δ' ἰταμώτεροι τοὺς παῖδας ἀφηνιάζουσιν ἐπαίρουσι, (3) τοιαῦτα ψιθυρίζοντες, ὡς παρόντος μὲν τοῦ πατρὸς καὶ τῶν διδασκάλων οὐδὲν αὐτοὶ ἐθελήσουσιν, οὐδὲ δυνήσονται, τοῖς (4)
30 παισὶν ἐρμηνεύειν ἀγαθὸν, ἐκτρέπεσθαι γὰρ τὴν ἐκείνων ἀβελτηρίαν καὶ σκαιότητα, πάντα διεφθαρμένων, καὶ πόρρω κακίας

(1) Cod. Basil. κενοῖς· *alias κανοῖς*. R.

(2) Boherellus: *Malim: ἀποφασεῖν*.

(3) Ita Codd. Vaticani, Regius, et Anglicanus primus. R.

(4) Vid. infra, c. 58, lin. 4. W.S.

ἠκόντων, καὶ σφᾶς κολαζόντων. εἰ δὲ θέλοιεν, χρῆναι αὐτοὺς ἀφεμένους τοῦ πατρὸς τε καὶ τῶν διδασκάλων, ἵνα σὺν τοῖς γυναίκοις, καὶ τοῖς συμπαίζουσι παιδαρίοις, εἰς τὴν γυναικωνίτιν, ἢ τὸ σκυτεῖον, ἢ τὸ κναφεῖον, ἵνα τὸ τέλειον λάβωσι· καὶ

(1) ταῦτα λέγοντες κείθουσιν.”

56. “Ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον διασύρων τοὺς παρ’ ἡμῖν διδάσκοντας τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν παντὶ τρόπῳ τὴν ψυχὴν ἀναβιβάζειν πειωμένους, παριστάντας δὲ καὶ ὡς χρὴ μὲν τῶν αἰσθητῶν καὶ προσκαιρῶν καὶ βλεπομένων πάντων καταφρονεῖν, πάντα δὲ πράττειν ὑπὲρ 10 τοῦ τυχεῖν τῆς τοῦ θεοῦ κοινωνίας, καὶ τῆς τῶν νοητῶν καὶ ἀοράτων θεωρίας, καὶ μακαρίας μετὰ θεοῦ καὶ τῶν οἰκείων τοῦ

(2) θεοῦ διεξαγωγῆς, παραβάλλει αὐτοὺς τοῖς (3) κατὰ τὰς οἰκίας ἐριουργοῖς, καὶ τοῖς σκυτοτόμοις, καὶ τοῖς κναφεῦσι, καὶ τοῖς ἀγροικοτάτοις τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὰ φαῦλα προκαλουμένοις παῖδας κομιδῇ νηπίους, καὶ γυναῖα, ἵν’ ἀποστῶσι μὲν πατρὸς καὶ διδασκάλων, αὐτοῖς δὲ ἔπωνται. τίνος γὰρ πατρὸς σωφρονούντος, ἢ τίνων διδασκάλων σεμνότερα διδασκόντων, ἀφιστῶμεν τοὺς παῖδας, καὶ τὰ γυναῖα, παραστησάτω ὁ Κέλσος, καὶ ἀντιπαραβαλέτω ἐπὶ τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ 20

(4) ἡμῶν παίδων, καὶ γυναικῶν, πότερά τίνα ὧν ἤκουον βελτίονα τῶν ἡμετέρων, καὶ τίνα τρόπον καλῶν τινῶν καὶ σεμνῶν μαθημάτων ἀφιστάντες παῖδας καὶ γυναῖα ἐπὶ τὰ χείρονα προκαλούμεθα. ἀλλ’ οὐχ ἔξει παραστήσαι τὸ τοιοῦτο καθ’ ἡμῶν· τούναντίον γὰρ τὰ μὲν γυναῖα ἀκολασίας καὶ διαστρωφῆς, τῆς ἀπὸ τῶν συνόντων, ἀφίσταμεν, καὶ πάσης θεατρομανίας, καὶ ὀρχηστρομανίας, καὶ δεισιδαιμονίας· τοὺς δὲ παῖδας ἄρτι ἡβῶντας, καὶ σφριγῶντας ταῖς περὶ τὰ ἀφροδίσια ὀρέξεσι, σωφρονίζομεν παρατιθέντες οὐ μόνον τὸ ἐν τοῖς ἀμαρτανομένοις αἰσχρὸν, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἔσται διὰ τὰ 30

(1) MSS. πᾶθουσιν. Hoesehel. et Spencerus: κείθουσιν. B.

(2) Boherellus: Melius forte: διαγωγῆς. [Sed vid. IV. 10. ad fin.]

(3) Supplevi τοῖς. Vid. c. 58 init. W.S.

(4) Lego cum Boherello: πότερα τίνα κ.τ.λ. B. Cf. Platon. Legg. IV. 715 A. σκόπει δὴ πότερος τιςὺν ἢ πόλις ἡμῖν ἐστὶ παραδοτέα.

τοιαῦτα ἢ τῶν φαύλων ψυχῇ, καὶ οἷας τίσει δίκας, καὶ ὡς κολασθήσεται.

57. Τίνας δὲ διδασκάλους λέγομεν ληρεῖν καὶ ἀποπλήκτους εἶναι, ὑπὲρ ὧν ὁ Κέλσος ἴσταται, ὡς διδασκόντων τὰ κρείττονα; εἰ μὴ ἄρα καλοὺς οἶεται διδασκάλους γυναικῶν καὶ μὴ ληροῦντας, τοὺς ἐπὶ δεισιδαιμονίαν καὶ τὰς ἀκολάστους θεάς προκαλουμένους· ἔτι δὲ καὶ μὴ ἀποπλήκτους εἶναι τοὺς ἄγοντας καὶ φέροντας τοὺς νέους ἐπὶ πάντα, ὅσα ἴσμεν ἀτάκτως ὑπ' αὐτῶν πολλαχοῦ γιγνόμενα. ἡμεῖς μὲν οὖν καὶ
 10 τοὺς ἀπὸ φιλοσόφων δογμάτων, ὅση δύναμις, προκαλούμεθα ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς θεοσέβειαν, τὸ ἐξαιρέτον καὶ τὸ εἰδικρινές αὐτῆς παριστάντες. ἐπεὶ δὲ δι' ὧν ἔλεγεν ὁ Κέλσος παρέστησε, τοῦτο “μὲν ἡμᾶς μὴ ποιεῖν, μόνους δὲ τοὺς ἀνοήτους καλεῖν” εἴποιμεν ἂν πρὸς αὐτόν· εἰ μὲν ἐνεκάλεις ἡμῖν ὡς ἀφιστῶσι φιλοσοφίας τοὺς ἤδη προκατελημμένους ἐν αὐτῇ, (1) ἀλήθειαν μὲν οὐκ ἂν ἔφασκες, πιθανότητα δ' ἂν εἶχέ σου ὁ λόγος· νυνὶ δὲ λέγων, ἡμᾶς “ἀφιστῶν διδασκάλων τοὺς προσιόντας ἀγαθῶν” παράστησον τοὺς διδασκάλους ἄλλους παρὰ τοὺς φιλοσοφίας διδασκάλους· ἢ τοὺς κατὰ τι τῶν
 20 χρησίμων πεπονημένους. ἀλλ' οὐδὲν ἔξει τοιοῦτον δεικνύναι. μακαρίους δὲ ἔσσεσθαι ἐπαγγελλόμεθα μετὰ παρρησίας, καὶ οὐ κρύβδην, τοὺς ζῶντας κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, καὶ πάντα εἰς ἐκείνον ἀφορῶντας (2), καὶ ὡς ἐπὶ θεοῦ θεατοῦ πᾶν ὃ, τί (2) ποτ' οὖν ἐπετελοῦντας. ἀρ' οὖν ταῦτα ἐριουργῶν, καὶ σκυτοτόμων, καὶ κναφείων, καὶ ἀπαιδευτοτάτων ἀγροίκων ἐστὶ μαθή- (3) ματα; ἀλλὰ τοῦτο δεικνύναι οὐ δυνήσεται.

58. “Οἱ δὲ παρὰ τῷ Κέλσῳ παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς οἰκίαις ἐριουργοῖς, ὅμοιοι δὲ καὶ τοῖς σκυτοτόμοις καὶ κναφείσι, καὶ ἀπαιδευτοτάτοις ἀγροίκαις, παρόντος μὲν πατρὸς (4)
 30 καὶ διδασκάλων, οὐδὲ φησὶ, λέγειν ἐθελήσουσι, οὐδὲ δυνή- (5)

(1) Codd Reg. et Basil. ἀφιστῶσι. Libri antea editi ἀφιστᾶσι. R.

(2) Scribendum videtur Guieto: ἀναφέροντας. R.

(3) Forte legendum: καὶ ἀγροίκων. R.

(4) Forte legendum: ἀπαιδευτοτάτοις καὶ ἀγροίκαις. R.

(5) Vocem: λέγειν, delendam censet Boherallus, et certe abest supra num.

σονται τοῖς παισὶν ἐρμηνεύειν ἀγαθόν.” καὶ πρὸς τοῦτο δ' ἐροῦμεν, ποίου φῆς, ὃ οὗτος, πατὴρ, καὶ ποίου διδασκάλου; εἰ μὲν τοῦ ἀρετῆν ἀποδεχομένου, καὶ κακίαν ἀποστρεφόμενου, καὶ ἀσπαζομένου τὰ κρείττονα· ἄκουε, ὅτι καὶ μάλα θαρ-
 ροῦντες, ὡς εὐδοκιμοῦντες παρὰ τῷ τοιούτῳ κριτῇ, ἐροῦμεν
 τοῖς παισὶ τὰ ἡμέτερα. εἰ δ' ἐνώπιον πατὴρ διαβεβλημένου
 πρὸς ἀρετῆν καὶ καλοκάγαθίαν, σιωπῶμεν, καὶ τῶν τὰ ἐναντία
 τῷ ὑγιεῖ λόγῳ διδασκόντων, τοῦτο μὴδ' ἡμῖν ἐγκάλει· οὐ γὰρ
 εὐλόγως ἐγκάλεις. καὶ σὺ γοῦν τὰ φιλοσοφίας ὄργια τοῖς
 νέοις καὶ υἱοῖς, πατέρων ἀργὸν πρᾶγμα καὶ ἀνωφελές νομι- 10
 ζόντων, φιλοσοφίαν παραδίδους τοῖς παισὶν, οὐκ ἐπὶ τῶν
 φαύλων πατέρων ἐρεῖς· ἀλλὰ βουλόμενος χωρίζεσθαι τοὺς
 προτραπέντας ἐπὶ φιλοσοφίαν υἱοὺς τῶν μοχθηρῶν πατέρων,
 ἐπιτηρήσεις καιροῦς, ἵνα καθίκωνται οἱ φιλοσοφίας λόγῳ τῶν
 νέων. καὶ περὶ τῶν διδασκάλων δὲ τὰ αὐτὰ φήσομεν. εἰ
 μὲν γὰρ ἀποτρέπομεν διδασκάλων διδασκόντων τὰ ἄσεμνα
 τῆς κωμῆς, καὶ τοὺς ἀκολάστους τῶν ἰάμβων, καὶ ὅσα
 ἄλλα, ἃ μῆτε τὸν λέγοντα ἐπιστρέφει, μῆτε τοὺς ἀκούοντας
 ὠφελεῖ, καὶ μὴ εἰδότας φιλοσόφως ἀκούειν ποιημάτων, καὶ
 ἐπιλέγειν ἐκάστοις τὰ συντείνοντα εἰς ὠφέλειαν τῶν νέων· 20
 τοῦτο ποιοῦντες, οὐκ αἰσχυρόμεθα ὁμολογεῖν τὸ πραττόμενον.
 εἰ δὲ παραστήσεις μοι διδασκάλους πρὸς φιλοσοφίαν προ-
 παιδεύοντας καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ γυμνάζοντας· οὐκ ἀποτρέψω
 μὲν ἀπὸ τούτων τοὺς νέους, πειράσομαι δὲ προγυμνασασμένους
 αὐτοὺς ὡς ἐν ἐγκυκλίῳι μαθήμασι καὶ τοῖς φιλοσοφουμένοις
 ἀναβιβάσαι ἐπὶ τὸ σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν τῆς λεληθυίας τοὺς
 πολλοὺς Χριστιανῶν μεγαλοφωνίας, περὶ τῶν μεγίστων καὶ
 ἀναγκαιοτάτων διαλαμβανόντων, καὶ ἀποδεικνύντων καὶ παρ-
 ιστάντων αὐτὰ πεφιλοσοφῆσθαι παρὰ τοῖς τοῦ θεοῦ προ-
 φήταις, καὶ τοῖς τοῦ Ἰησοῦ ἀποστόλοις.

30

59. Ἐἴτα μετὰ ταῦτα αἰσθόμενος ἑαυτοῦ ὁ Κέλσος
 πικρότερον ἡμῖν λοιδορησαμένου, ὡσπερὶ ἀπολογοῦμενος, τοι-
 αῦτὰ φησιν· “ὅτι δὲ οὐδὲν πικρότερον ἐπαιτῶμαι, ἢ ἐφ'
 (1) ὅσον ἢ ἀλήθεια βιάζεται· τεκμαιρέσθω καὶ τοῖσδέ τις· οἱ

(1) Boherello scribendum videtur: καὶ ὡς γέ τις, Guieto autem: καὶ τοῖς δέ
 τις. R.

μὲν γὰρ εἰς τὰς ἄλλας τελετὰς καλοῦντες, προκηρύττουσι τὰδε ὅστις χεῖρας καθαρὸς, καὶ φωνὴν συνετός· καὶ αὐθις ἕτεροι· ὅστις ἀγνὸς ἀπὸ παντὸς μύσους, καὶ ὅτῳ ἢ ψυχῇ οὐδὲν σύνοιδε κακὸν, καὶ ὅτῳ εὖ καὶ δικαίως βεβιώται. καὶ ταῦτα προκηρύττουσιν οἱ καθάρσια ἀμαρτημάτων ὑπισχνούμενοι. ὑπακούσωμεν δὲ τίνες ποτὲ οὗτοι καλοῦσιν ὅστις, φασίν, ἀμαρτωλὸς, ὅστις ἀσύνετος, ὅστις νήπιος, καὶ ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν, ὅστις κακοδαίμων· τοῦτον ἢ βασιλεία τοῦ θεοῦ δέξεται. τὸν ἀμαρτωλὸν ἄρα, οὐ τοῦτον λέγετε τὸν ἄδικον, καὶ κλέπ-
 10 τὴν, καὶ τοιχωρύχον, καὶ φαρμακέα, καὶ ἱερόσυλον, καὶ τυμβωρύχον; τίνες ἂν ἄλλους προκηρύττων ληστής ⁽¹⁾ ἐκάλεσε;” (1) καὶ πρὸς ταῦτα δὲ φαμεν, ὅτι οὐ ταῦτόν ἐστι νοσοῦντας τὴν ψυχὴν ἐπὶ θεραπείαν καλεῖν, καὶ ὑγιαίνοντας ἐπὶ τὴν τῶν θειοτέρων γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην. καὶ ἡμεῖς δὲ ἀμφοτέρα ⁽²⁾ ταῦτα γινώσκοντες, κατ’ ἀρχὰς μὲν προκαλούμενοι ἐπὶ τὸ θεραπευθῆναι τοὺς ἀνθρώπους, προτρέπομεν τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἤκειν ἐπὶ τοὺς διδάσκοντας λόγους μὴ ἀμαρτάνειν, καὶ τοὺς ἀσυνέτους ἐπὶ τοὺς ἐμποιοῦντας σύνεσιν, καὶ τοὺς νηπίους εἰς τὸ ἀναβαίνειν φρονήματι ἐπὶ τὸν ἄνδρα, καὶ τοὺς ἀπλῶς
 20 κακοδαίμονας ἐπὶ εὐδαιμονίαν, ἢ, ὅπερ κυριώτερόν ἐστιν εἰπεῖν, ἐπὶ μακαριότητα. ἐπὰν δ’ οἱ προκόπτοντες τῶν προτραπέντων παραστήσωσι τὸ κεκαθάρθαι ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ, ὅση δύναμις, βέλτιον βεβιωκένας· τοτηνικάδε καλοῦμεν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς παρ’ ἡμῖν τελετὰς. “σοφίαν γὰρ λαλοῦμεν ἐν τοῖς ⁽³⁾ τελείοις.”

60. Καὶ διδάσκοντες· “ὅτι εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ ⁽⁴⁾ εἰσελεύσεται σοφία, οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρηφ ἀμαρτίας” φαμέν· ὅστις χεῖρας καθαρὸς, καὶ διὰ τοῦτ’ ἐπαί-
 ρων χεῖρας ὁσίας τῷ θεῷ, καὶ παρὰ τὸ διηρημένα καὶ οὐράνια
 30 ἐπιτελεῖν, δύναται ⁽⁶⁾ λέγειν, “ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ⁽⁷⁾

(1) Antea ληστής. Legendum videtur: ληστής. R. Vid. c. 61. l. 17, 20.

(2) Edd. Spenc. ad marginem: δι’ ἀμφοτέρα ταῦτα.

(3) 1 Cor. ii. 6.

(4) Sap. Salom. i. 4.

(5) 1 Tim. ii. 8.

(6) Boherellus: Malim: δυνατός.

(7) Psalm. cxli. 2 (cxl.).

- ἐσπερινή," ἠκέτω πρὸς ἡμᾶς· καὶ ὅστις φωνὴν συνेतὸς, τῷ
 (1) μελετᾶν τὸν νόμον κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ τῷ (2) διὰ τὴν
 (2) ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐσχηκέναι πρὸς διάκρισιν
 καλοῦ τε καὶ κακοῦ· μὴ ὀκνεῖτω προσιέναι στερεαῖς λογικαῖς
 τροφαῖς καὶ ἀρμοζούσαις ἀθληταῖς εὐσεβείας καὶ πάσης ἀρε-
 τῆς. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ μετὰ πάντων τῶν
 ἐν ἀφθαρσίᾳ ἀγαπώντων τὸν διδάσκαλον τῶν τῆς ἀθανασίας
 μαθημάτων· ὅστις ἀγνὸς οὐ μόνον ἀπὸ παντὸς μύσου, ἀλλὰ
 καὶ τῶν ἐλαττόνων εἶναι νομιζομένων ἀμαρτημάτων, θαρρῶν
 μνεῖσθω τὰ μόνους ἀγίοις καὶ καθαροῖς εὐλόγως παραδιδόμενα 10
 μυστήρια τῆς κατὰ Ἰησοῦν θεοσεβείας. ὁ μὲν οὖν Κέλσου
 μύστης φησὶν· "ὅτι οὐδὲν ἡ ψυχὴ σύννοιδε κακὸν, ἠκέτω."
 ὁ δὲ κατὰ τὸν Ἰησοῦν μυσταγωγῶν τῷ Θεῷ τοῖς κεκαθα-
 ρμένοις τὴν ψυχὴν ἐρεῖ· "ὅτι πολλῷ χρόνῳ ἡ ψυχὴ οὐδὲν σύν-
 νοιδε κακὸν, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ προσελήλυθε τῇ τοῦ λόγου
 θεραπείᾳ, οὗτος καὶ τῶν κατ' ἰδίαν λελαλημένων ὑπὸ τοῦ
 Ἰησοῦ τοῖς γνησίοις μαθηταῖς ἀκουέτω." οὐκοῦν καὶ ἐν οἷς
 ἀντιπαρατίθησι τὰ τῶν μνούντων ἐν Ἑλληνισί τοῖς διδάσκουσι
 τὰ τοῦ Ἰησοῦ, οὐκ οἶδε διαφορὰν καλουμένων ἐπὶ μὲν θερα-
 πείαν φαύλων, ἐπὶ δὲ τὰ μυστικώτερα τῶν ἤδη καθαρωτάτων. 20
- (3) 61. Οὐκ ἐπὶ μυστήρια οὖν καὶ κοινωνίαν σοφίας ἐν
 μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν
 αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων ἑαυτοῦ, καλοῦμεν τὸν ἄδικον,
 καὶ κλέπτην, καὶ τοιχωρῦχον, καὶ φαρμακέα, καὶ ἱερόσυλον,
 καὶ τυμβωρῦχον, καὶ ὄσους ἂν ἄλλους δαινοποιῶν ὁ Κέλσος
 ὀνομάσαι· ἀλλ' ἐπὶ θεραπείαν. ἔστι γὰρ ἐν τῇ τοῦ λόγου
 θειότητι ἄλλα μὲν τὰ θεραπευτικὰ τῶν κακῶς ἐχόντων βοηθή-
 (4) ματα, περὶ ὧν εἶπεν ὁ λόγος τό· "οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ
 ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες" ἀλλὰ δὲ τὰ τοῖς
 (5) καθαροῖς ψυχὴν καὶ σῶμα παραδεικνύντα "ἀποκάλυψιν μυσ- 30
 τηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ
 (6) τε γραφῶν προφητικῶν," καὶ "τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου

(1) Psalm. i. 2.

(2) 1 Cor. ii. 7.

(3) Rom. xv. 25.

(2) Heb. v. 14.

(4) Matth. ix. 12.

(6) 2 Tim. i. 10.

ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ," ἐκάστῳ τῶν τελείων ἐπιφαινομένης καὶ φωτιζούσης εἰς ἀψευδῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων τὸ ἡγεμονικόν. ἐπεὶ δὲ δεινοποιῶν τὰ καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα, ἐπιφέρει οἷς ὠνόμασεν ἀνθρώποις μιαινωτάτοις τό· "τίνας ἄλλους προκηρύττων ληστής (1) ἐκάλεσε;" καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, (1) ὅτι ληστής (1) μὲν τοὺς τοιούτους καλεῖ, χρώμενος αὐτῶν τῇ πονηρίᾳ κατ' ἀνθρώπων οὓς φονεύει καὶ συλᾶν βούλονται. (2) Χριστιανὸς δὲ, κἂν καλῇ οὓς ὁ ληστής καλεῖ, διάφορον κλῆσιν αὐτοὺς καλεῖ· ἴν' αὐτῶν καταδήσῃ τὰ τραύματα τῷ λόγῳ, καὶ
 10 ἐπιχέῃ τῇ φλεγμαινούσῃ ἐν κακοῖς ψυχῇ τὰ ἀπὸ τοῦ λόγου φάρμακα, ἀνάλογον οἴνῳ, καὶ ἐλαίῳ, καὶ μαλάγματι, καὶ τοῖς λοιποῖς ἀπὸ ἰατρικῆς ψυχῆς (3) βοηθήμασιν. (3)

62. Εἶτα συκοφαντῶν τὰ προτροπῆς ἕνεκα εἰρημένα καὶ γεγραμμένα τῆς πρὸς τοὺς κακῶς βεβιωκότας, καὶ καλοῦντα αὐτοὺς ἐπὶ μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν τῆς ψυχῆς αὐτῶν· φησὶν ἡμῶς λέγειν, τοῖς "ἀμαρτωλοῖς κεπέμφθαι τὸν θεόν" ὁμοιον δὲ καὶ τοῦτο ποιεῖ, ὡς εἰ ἐνεκάλει τισὶ, λέγουσι διὰ τοὺς κακῶς διάγοντας ἐν τῇ πόλει κεπέμφθαι ὑπὸ φιλανθρωπάτου βασιλέως τὸν ἰατρόν. ἐπέμφθη οὖν θεὸς λόγος, καθὸ
 20 μὲν ἰατρὸς, τοῖς ἀμαρτωλοῖς καθὸ δὲ διδάσκαλος θείων μυστηρίων, τοῖς ἤδη καθαροῖς, καὶ μηκέτι ἀμαρτάνουσιν. ὁ δὲ Κέλσος ταῦτα μὴ δυνθεὶς διακρίναι· οὐ γὰρ ἠβουλήθη φιλομαθῆσαι· φησὶ· "τί δὲ, τοῖς ἀναμαρτήτοις οὐκ ἐπέμφθη; τί κακόν ἐστι τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι;" καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φαμεν, ὅτι, εἰ μὲν ἀναμαρτήτους λέγει τοὺς μηκέτι ἀμαρτάνοντας, ἐπέμφθη καὶ τούτοις ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς, ἀλλ' οὐκ ἰατρός· εἰ δὲ ἀναμαρτήτοις τοῖς μὴδὲ πώποτε ἡμαρτηκόσιν· οὐ γὰρ
 30 διεστείλατο ἐν τῇ ἑαυτοῦ λέξει· ἐροῦμεν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι οὕτως ἀνθρώπον ἀναμάρτητον. τοῦτο δὲ φαμεν, ὑπεξαίρου-
 μένου τοῦ κατὰ τὸν Ἰησοῦν νοουμένου ἀνθρώπου, ὃς "ἀμαρ- (4)
 τίαν οὐκ ἐποίησε." κακούργως δὲ φησιν ὁ Κέλσος περὶ

(1) Cod. Basil. ut in nostro textu. R.

(2) Malim cum Boherello: βούλεται. R.

(3) Omnino scribendum: τέχνης, vel: ὕλης, vel quid simile. R.

(4) 1 Pet. ii. 22.

- ἡμῶν, ὡς δὴ φασκόντων, ὅτι “ τὸν μὲν ἄδικον, εἰς αὐτὸν ὑπὸ μοχθηρίας ταπεινώσει, δέξεται ὁ θεός· τὸν δὲ δίκαιον, εἰς μετ’ ἀρετῆς ἀπ’ ἀρχῆς ἄνω πρὸς αὐτὸν βλέπει, τοῦτον οὐ δέξεται.” ἀδύνατον γὰρ φαμεν εἶναι ἄνθρωπον μετ’ ἀρετῆς
- (1) ἀπ’ ἀρχῆς πρὸς τὸν θεὸν ἄνω βλέπειν. κακίαν γὰρ ὑφίστασθαι ἀναγκαῖον πρῶτον ἐν ἀνθρώποις. καθὸ καὶ ὁ Παῦλος
- (2) λέγει “ ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν⁽²⁾, ἐγὼ δὲ ἀπέθανον.” ἀλλὰ καὶ οὐ διδάσκομεν περὶ τοῦ ἀδίκου, ὅτι αὐταρκες αὐτῷ τὸ διὰ τὴν μοχθηρίαν ἑαυτὸν ταπεινῶν πρὸς τὸ δεχθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἀλλ’, εἰ μὲν ἐπὶ τοῖς προτέροις 10 ἑαυτοῦ καταγνοὺς, πορεύεται ταπεινὸς ἐπ’ ἐκείνοις, καὶ κεκοσμημένος ἐπὶ τοῖς δευτέροις, τοῦτον παραδέξεται ὁ θεός.
- (3) 63. Εἶτα μὴ νοῶν, πῶς εἴρηται τό· “ πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται” μὴδὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος διδασκῶν, ὅτι “ ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς πορεύεται ταπεινὸς καὶ
- (4) κεκοσμημένος” μὴ εἰδῶς δὲ καὶ, ὡς φαμεν· “ ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα τοῦ θεοῦ, ἵνα ὑμᾶς ὑψώσῃ ἐν καιρῷ” φησὶν, ὅτι “ ἄνθρωποι μὲν ὀρθῶς δίκης προϊστάμενοι τοὺς ἐπὶ τοῖς ἀδικήμασιν ὀλοφυρομένους ἀποπαύουσι τῶν οἰκτρογῶν, ἵνα μὴ πρὸς ἔλεον μᾶλλον, ἢ πρὸς ἀλήθειαν δικασθῶσιν. ὁ 20 θεὸς δ’ ἄρα οὐ πρὸς ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρὸς κολακείαν δικάζει.” ποία γὰρ κολακεία, καὶ ποῖος λόγος οἰκτρογῶν κατὰ τὰς θείας γιγνόμενος γραφὰς, ἐπὶ τὴν ἁμαρτάνων λέγει ἐν ταῖς
- (5) πρὸς θεὸν εὐχαῖς· “ τὴν ἁμαρτίαν μου ἐγνώρισα, καὶ τὴν ἀνομίαν μου οὐκ ἐκάλυψα. εἶπα· ἐξαγορεύσω κατ’ ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ κυρίῳ,” καὶ τὰ ἐξῆς; ἀλλὰ δύναται παραστῆσαι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐπιστρεπτικὸν τὸ τοιοῦτον τῶν ἁμαρτανόντων, ὑπὸ τὸν θεὸν ἑαυτοὺς ταπεινούντων ἐν ταῖς εὐχαῖς; καὶ συγκεχυμένος δ’ ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὸ κατηγορεῖν ὀρμῆς, ἑαυτῷ ἐναντία λέγει· ὅπου μὲν ἐμφαίνων εἰδέναι ἀνα- 30

(1) De peccato originali quid senserit Origenes, vide Origenianorum Lib. II. quaest. 7, n. 24, item Spenceri annotationem ad Lib. IV. c. Celsum, num. 40. R. Et infra, n. 63.

(2) Sic omnes MSS. R. Rom. vii. 9.

(3) Matth. xxiii. 12.

(4) 1 Pet. v. 6.

(5) Psalm. xxxii. 5 (xxxii.).

μάρτητον ἄνθρωπον, καὶ δίκαιον, μετ' ἀρετῆς ἀπ' ἀρχῆς πρὸς αὐτὸν ἄνω βλέποντα· ὅπου δ' ἀποδεχόμενος τὸ λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν, ὅτι “τίς ἄνθρωπος τελέως δίκαιος; ἢ τίς ἀναμάρ- (1) τητος;” ὡς ἀποδεχόμενος γὰρ αὐτὸ, φησί· “τοῦτο μὲν ἐπεικῶς ἀληθές, ὅτι πέφυκέ πως τὸ ἀνθρώπινον φύλον ἀμαρτάνειν.” εἶτα ὡς μὴ πάντων καλουμένων ὑπὸ τοῦ λόγου, φησὶν· “ἐχρῆν οὖν ἀπλῶς πάντας καλεῖν, εἴ γε πάντες ἀμαρτάνουσι.” καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δὲ παρεδείκνυμεν τὸν Ἰησοῦν εἰρηκέναι· “δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι· (2) 10 καγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.” πάντες οὖν ἄνθρωποι, διὰ τὴν τῆς (3) ἀμαρτίας φύσιν κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, καλοῦνται ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἀνάπαυσιν· “ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ (4) θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐρρύσατο αὐτούς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν.”

64. Ἐπεὶ δέ φησι καὶ τό· “τίς οὖν αὕτη ποτὲ ἡ τῶν ἀμαρτωλῶν προτίμησις;” καὶ ὅμοια τούτοις ἐπιφέρει· ἀποκρινόμεθα, ὅτι καθάπαξ μὲν ἀμαρτωλὸς οὐ προτιμᾶται τοῦ μὴ ἀμαρτωλοῦ· ἔστι δ' ὅτε ἀμαρτωλὸς συναισθόμενος τῆς ἰδίας ἀμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ μετανοεῖν πορευόμενος, 20 ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις ταπεινός, προτιμᾶται τοῦ ἕλαττον μὲν νομιζομένου εἶναι ἀμαρτωλοῦ, οὐκ οἰομένου δ' αὐτὸν ἀμαρτωλὸν, ἀλλ' ἐπαιρομένου ἐπὶ τισιν, οἷς δοκεῖ συνειδέναι ἑαυτῷ κρείττοσι, καὶ πεφυσιωμένου ἐπ' αὐτοῖς. καὶ τοῦτο δηλοῖ τοῖς βουλομένοις εὐγνωμόνως ἐντυγχάνειν τοῖς εὐαγγελίοις ἢ περὶ τοῦ εἰπόντος τελώνου παραβολή· “ἰλάσθητί μοι τῷ (5) ἀμαρτωλῷ” καὶ περὶ τοῦ καυχουσαμένου μετὰ τινος μοχθηροῦ οἰήματος Φαρισαίου, καὶ φήσαντος· “εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης.” ἐπιφέρει γὰρ ὁ Ἰησοῦς τῷ περὶ 30 ἀμφοτέρων λόγῳ τό· “κατέβη οὗτος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ δεδικαιωμένος, παρ' ἐκείνον· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινω-

(1) Job. xv. 14.

(2) Matth. xi. 28.

(3) Vid. Lib. IV. num. 40.

(4) Psalm. cvii. 20 (cvi.).

(5) Luc. xviii. 13.

- (1) θήσεται· καὶ πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.” οὐ βλασφημοῦμεν οὖν τὸν Θεόν, οὐδὲ καταψευδόμεθα, διδάσκοντες πάνθ' ὄντινούν συναίσθῆσθαι τῆς ἀνθρωπίνης βραχύτητος, ὡς πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ μεγαλειότητα· καὶ αἰεὶ αἰτεῖν ἀπ' ἐκείνου τὸ
- (2) ἐνδόν τῇ φύσει ἡμῶν, τοῦ μόνου ἀναπληροῦν τὰ ἐλλιπῆ ἡμῖν δυναμένου.

65. Οἶεται δ' ὅτι τοιαῦτα εἰς προτροπὴν τῶν ἁμαρτανόντων φαμέν, ὡς μηδένα ἄνδρα τῷ ὄντι χρηστὸν καὶ δίκαιον προσάγεσθαι δυνάμενοι· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο τοῖς ἀνοσιωτάτοις καὶ ἐξωλεστάτοις τὰς πύλας ἀνοίγομεν. ἡμεῖς 10 δὲ, εἴ τις κατανοήσαι ἡμῶν εὐγνωμότως τὸ ἄθροισμα, πλείονας ἔχομεν παραστῆσαι τοὺς οὐκ ἀπὸ χαλεποῦ πάνυ βίου ἤπερ τοὺς ἀπὸ ἐξωλεστάτων ἁμαρτημάτων ἐπιστρέψαντας. καὶ γὰρ πεφύκασιν οἱ τὰ κρείττονα ἑαυτοῖς συνεγνωκότες, εὐχόμενοι ἀληθῆ εἶναι τὰ κηρυσσόμενα περὶ τῆς ὑπὸ θεοῦ τοῖς κρείττοσιν ἀμοιβῆς, ἐτοιμότερον συγκατατίθεσθαι τοῖς λεγομένοις, παρὰ τοὺς πάνυ μοχθηρῶς βεβιωκότας, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ συνειδότος κωλυμένους παραδέξασθαι, ὅτι κολασθήσονται ὑπὸ τοῦ ἐπὶ πᾶσι δικαστοῦ κολάσει, ἣτις κρέποι ἂν τῷ τὰ τσαῦτα ἡμαρτηκότε· καὶ οὐ παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον 20 προσάγοιτο ὑπὸ τοῦ ἐπὶ πᾶσι δικαστοῦ. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ πάνυ ἐξώλεις παραδέξασθαι· βούλωνται τὸν λόγον τὸν

(3) περὶ κολάσεως, διὰ τὴν ἐπὶ τῇ μετανοίᾳ ἐλπίδα, [ἐπιμότως βεβαμμένοι] κωλύονται ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν συνηθείας, ὡσπερὶ δευσοποιηθέντες ἀπὸ τῆς κακίας, καὶ μηκέτι δυνάμενοι ἀπ' αὐτῆς ἀποστῆναι εὐχερῶς ἐπὶ τὸν καθεστηκότα καὶ τὸν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον βίον. τοῦτο δὲ καὶ ὁ Κέλσος ἐννοήσας, οὐκ οἶδ' ὅπως λέγει ἐν τοῖς ἐξῆς τοιαῦτα· “καὶ μὴ παντὶ που δῆλον, ὅτι τοὺς ἁμαρτάνειν πεφυκότας τε

(1) Omnes MSS. καὶ πᾶς ὁ ταπεινῶν. R.

(2) Hoenschel. et Spenc. in textu: τῆς φύσεως, sed Codd. Regius, Basileensis et duo Anglicani τῇ φύσει. R.

(3) A Codd. Regio et Basil. abest: ἐπιμότως βεβαμμένοι, quod et abesse potest sine sensus dispendio. Guieto pro: βεβαμμένοι scribendum videtur: κεκαμμένοι. R. Q. an hae voces margini olim adscriptae (in v. δευσοποιηθέντες) in textum irrepererint. W.S.

καὶ εἰθισμένους, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντη μεταβάλοι, μήτι γε ἐλεῶν φύσιν γὰρ ἀμείψαι τελῶς, παγχάλεπον. οἱ δ' ἀναμάρτητοι, βελτίους κοινωνοὶ βίου."

66. Καὶ ἐν τούτοις δ' ὁ Κέλσος, πάνν μοι ἐσφάλλαι δοκεῖ, μὴ διδούς τοῖς ἀμαρτάνειν πεφυκόσι, καὶ τοῦτο πράττειν εἰθισμένοις, τὴν παντελῆ μεταβολὴν ὅστις οὐδ' ἀπὸ κολάσεων αὐτοὺς οἶεται θεραπεύεσθαι. σαφῶς γὰρ φαίνεται, ὅτι πάντες μὲν ἄνθρωποι πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν πεφύκαμεν, ἔνιοι δὲ οὐ μόνον πεφύκασιν, ἀλλὰ καὶ εἰθισμένοι εἰσὶν ἀμαρ-
 10 τάνειν· ἀλλ' οὐ πάντες ἄνθρωποι ἀπαράδεκτοὶ εἰσὶ τῆς παντελοῦς μεταβολῆς. εἰσὶ γὰρ καὶ κατὰ πᾶσαν φιλοσοφίας αἵρεσιν, καὶ κατὰ τὸν θεῖον λόγον, οἱ τοσοῦτον μεταβεβληκέναι ἱστοροῦμενοι, ὥστε αὐτοὺς ἐγκεῖσθαι παράδειγμα τοῦ ἀρίστου βίου. καὶ φέρουσὶ τινες ἡρώων μὲν, τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Ὀδυσσεά· τῶν δ' ὕστερον, τὸν Σωκράτην τῶν δὲ χθῆς καὶ πρῶν γεγονότων, τὸν Μουσώνιον. οὐ μόνον οὖν καθ' ἡμᾶς ἐψεύσατο ὁ Κέλσος, εἰπὼν "παντί που δῆλον εἶναι, τοὺς ἀμαρτάνειν πεφυκότας καὶ εἰθισμένους ὑπ' οὐδενὸς ἂν οὐδὲ κολαζομένους πάντη ἀχθῆναι πρὸς τὴν
 20 εἰς τὸ βέλτιον μεταβολήν·" ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς γενναίως φιλοσοφήσαντας, καὶ μὴ ἀπογνόοντας τὴν τῆς ἀρετῆς ἀνάληψιν εἶναι δυνατὸν τοῖς ἀνθρώποις. ἀλλ', εἰ καὶ μὴ μετὰ ἀκριβείας ὅπερ ἐβούλετο παρέστησεν, οὐδὲν ἤττον εὐγνωμόνως αὐτοῦ ἀκούοντες, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐλέγχομεν οὐχ ὑγιῶς λέγοντα. εἶπε μὲν γάρ· "τοὺς πεφυκότας ἀμαρτάνειν καὶ εἰθισμένους οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντη μεταβάλοι·" καὶ τὸ ἐξακουόμενον ἀπὸ τῆς λέξεως, ὡς δυνατὸν ἡμῖν, ἀντρέψαμεν.

67. Εἰκὸς δ' αὐτὸν τοιοῦτον βούλεσθαι δηλοῦν, ὅτι
 30 τοὺς πρὸς τὰ τοιάδε ἀμαρτήματα, καὶ γινόμενα ὑπὸ τῶν ἐξωλεστάτων, οὐ μόνον πεφυκότας, ἀλλὰ καὶ εἰθισμένους, οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολάζων πάντη μεταβάλοι. καὶ τοῦτο δὲ ψεύδος ἀπὸ τῆς περὶ τινων φιλοσοφησάντων ἱστορίας ἀποδείκνυται. τίς γὰρ ἀνθρώπων οὐκ ἂν ἐν τοῖς ἐξωλεστάτοις τάσσοι τὸν ὅπως ποτὲ ὑπομείναντα εἶξαι δεσπότη, ἐπὶ

- τέγους αὐτὸν ἰστάντι, ἵνα πάντα τὸν θέλοντα αὐτὸν κατα-
 (1) σχύνειν παραδέξῃται; τοιαῦτα δὲ περὶ τοῦ Φαίδωνος ἰστο-
 ρεῖται. τίς δὲ τὸν μετὰ αὐλητρίδος καὶ κωμαστῶν τῶν
 συνασωτευσασμένων εἰσβαλόντα εἰς τὴν τοῦ σεμνοτάτου Ξενο-
 κράτους διατριβὴν, ἴν' ἐνυβρίσῃ ἄνδρα, δν καὶ οἱ ἑταῖροι
 ἐθαύμαζον, οὐ φήσει πάντων μιαιώτατον εἶναι ἀνθρώπων;
 ἀλλ' ὁμως ἴσχυσε λόγος καὶ τούτους ἐπιστρέψας ποιῆσαι
 ἐπὶ τοσοῦτον διαβεβηκέναι ἐν φιλοσοφίᾳ, ὥστε τὸν μὲν ὑπὸ
 Πλάτωνος κριθῆναι ἄξιον τοῦ τὸν περὶ τῆς ἀθανασίας διεξο-
 δεῦσαι Σωκράτους λόγον, καὶ τὴν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ εὐτονίαν 10
 αὐτοῦ παραστήσαι, οὐ φροντίσαντος τοῦ κωνείου, ἀλλ' ἀδεῶς
 καὶ μετὰ πάσης γαλήνης τῆς ἐν τῇ ψυχῇ διεξοδεύσαντος το-
 σαῦτα καὶ τηλικαῦτα, οἷς μόγις παρακολουθεῖν καὶ οἱ πάνυ
 καθεστηκότες, καὶ ὑπὸ μηδεμιᾶς ἐνοχλούμενοι περιστάσεως,
 (2) δύνανται· τὸν δὲ Πολέμωνα, ἐξ ἀσώτου γενόμενον σωφρονέ-
 στατον, διαδέξασθαι τὴν τοῦ διαβοήτου ἐπὶ σεμνότητι Ξενο-
 κράτους διατριβὴν. οὐκ ἄρα ἀληθεύει Κέλσος λέγων, τοὺς
 “ πεφυκότας ἀμαρτάνειν καὶ εἰθισμένους οὐδεὶς ἂν οὐδὲ κολά-
 ζων πάντη μεταβάλει.”

68. Ἄλλὰ τὴν μὲν τάξιν καὶ σύνθεσιν καὶ φράσιν τῶν 20
 ἀπὸ φιλοσοφίας λόγων τοιαῦτα εἰς τοὺς προειρημένους
 (3) πεποιηκέναι, καὶ ἄλλως κακῶς βεβιωκότας, οὐ πάνυ τι θαυ-
 μαστόν. ἐπὰν δὲ οὓς φησιν εἶναι ἰδιωτικούς λόγους ὁ Κέλσος
 κατανοήσωμεν, ὡσπερὶ καὶ ἐπιδὰς, δυνάμει πεπληρωμένους,
 καὶ τοὺς λόγους θεωρῶμεν, ἀθρόως προτρέποντας πλήθη ἐπὶ
 τὸν ἐξ ἀκολάστων εἰς τὸν εὐσταθέστατον βίον, καὶ τὸν ἐξ
 ἀδίκων εἰς τὸν χρηστότερον, καὶ τὸν ἐκ δειλῶν ἢ ἀνάνδρων εἰς
 τὸν ἐπὶ τοσοῦτον εὐτονον, ὡς καὶ θανάτου διὰ τὴν φανείσαν
 ἐν αὐτοῖς εὐσέβειαν καταφρονεῖν πῶς οὐχὶ δικαίως θαυμάσομεν
 τὴν ἐν αὐτῷ δύναμιν; ὁ γὰρ λόγος τῶν ταῦτα τὴν ἀρχὴν 30

(1) Vide Laertium in Phaedonis vita, et Origenem Lib. I. contra Cels. num. 64. R.

(2) Vide Laertium in vita Polemonis, et Valer. Maximum Lib. VI. cap. 11, item Origen. Lib. I. contra Celsum, num. 64. R.

(3) Ruaeus, Boherello praeunte: “ Legendum videtur: ἄλλους.” L.

πρεσβευσάντων, καὶ καμώντων, ἵνα συστήσωσιν ἐκκλησίας Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ κήρυγμα αὐτῶν, ἐν πειθοῖ μὲν γέγονεν, οὐ τοιαύτη δὲ, ὅποια ἐστὶ πειθὴ ἐν τοῖς σοφίαν Πλάτωνος ἐπαγγελλομένοις, ἢ τινος τῶν φιλοσοφησάντων, ὄντων ἀνθρώπων καὶ οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐχόντων. ἢ δ' (1) ἀπόδειξις ἐν τοῖς Ἰησοῦ ἀποστόλοις θεόθεν δοθεῖσα, πιστικὴ (2) ἀπὸ πνεύματος καὶ δυνάμεως. διόπερ τάχιστα καὶ ὀξύτατα ἔδραμεν ὁ λόγος αὐτῶν, μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ θεοῦ δι' αὐτῶν, μεταβάλλων πολλοὺς τῶν ἀμαρτάνειν πεφυκότων καὶ εἰθισμέ-
 10 νων οὓς οὐδὲ κολάζων μὲν ἂν τις ἄνθρωπος μετέβαλεν, ὁ δὲ λόγος μετεποίησε, μορφώσας καὶ τυπώσας αὐτοὺς κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα.

69. Καὶ ὁ μὲν Κέλσος φησὶ, τὰ ἀκόλουθα ἑαυτῷ ἐπιφέρων, ὅτι “φύσιν ἀμείψαι τελῶς, παγγάλεπον.” ἡμεῖς δὲ, μίαν φύσιν ἐπιστάμενοι πάσης λογικῆς ψυχῆς, καὶ μηδεμίαν φάσκοιτες πονηρὰν ὑπὸ τοῦ κτίσαντος τὰ ὅλα δεδημιουργῆσθαι, γεγονέναι δὲ πολλοὺς κακοὺς παρὰ τὰς ἀνα- (3) τροφὰς, καὶ τὰς διαστροφὰς, καὶ τὰς περιηγήσεις, ὥστε καὶ φυσιωθῆναι ἔν τισι τὴν κακίαν πειθόμεθα, ὅτι τῷ θείῳ λόγῳ
 20 ἀμείψαι κακίαν φυσιώσασάν ἐστιν οὐ μόνον οὐκ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ οὐ πᾶν χαλεπὸν ἐπὶ μόνον παραδέξεται τις, ὅτι πιστεύειν δεῖ ἑαυτὸν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, καὶ πάντα πράττειν κατ' ἀναφορὰν τοῦ ἀρέσκειν ἐκείνῳ· παρ' ᾧ οὐκ ἔστιν,

Ἐν δὲ ἰῆ τιμῇ ἡμὲν κακός, ἠδὲ καὶ ἐσθλός. (4)

οὐδὲ, Κάτθαν' ὁμῶς ὃ, τ' ἀεργὸς ἀνὴρ, ὃ, τε πολλὰ ἐοργῶς.
 εἰ δὲ καὶ τισι πᾶν χαλεπὸν ἐστὶ τὸ μεταβάλλειν τὴν αἰτίαν λεκτέον εἶναι περὶ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν, ὀκνοῦσαν παραδέξασθαι, τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν εἶναι ἐκάστω δίκαιον κριτὴν περὶ πάντων τῶν ἐν τῷ βίῳ πεπραγμένων. μέγα γὰρ
 30 δύναται καὶ πρὸς τὰ δοκοῦντα εἶναι χαλεπώτατα, καὶ, ἵνα καθ'

(1) Optime MSS. πλὴν τῆς ἀνθρωπίνης κ.τ.λ. Alias ἢ πλέον ἀνθρωπίνης. R. Boherell.: 'Dele: φ.'

(2) Q. πειστικῆ. W. S.

(3) Deest δὲ in edd. Spenc., jam Boherell. vero in notis: "Addendum puto δ." L.

(4) Iliad, Lib. IX. 319, 320.

ὑπερβολὴν ὀνομάσω, ἐγγύς που ἀδύνατα, προαίρεσις καὶ
 (1) ἄσκησις. ἡ βουληθεῖσα ἀνθρωπίνη φύσις ἐπὶ κάλου βαίνειν,
 τεταμένον διὰ μέσου τοῦ θεάτρου ἐν μετεώρῳ, καὶ μετὰ τοῦ
 φέρειν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα βάρη, δεδύνηται τῇ ἀσκήσει καὶ
 τῇ προσοχῇ τὸ τοιοῦτο ποιῆσαι· βουληθεῖσα δὲ κατ' ἀρετὴν
 βιωσαί, ἀδυνάτως ἔχει, κἂν ἢ πρότερον φαυλοτάτη γεγενη-
 μένη; ἀλλ' ὅρα μήποτε ὁ τὰ τοιαῦτα λέγων τῇ δημιουργῷ
 τοῦ λογικοῦ ζώου φύσει ἐγκαλεῖ μᾶλλον, ἢ τῷ γεγενημένῳ· εἰ
 πρὸς μὲν τὰ οὕτω χαλεπὰ, οὐδαμῶς ὄντα χρήσιμα, πεποιήκε
 δυνατὴν τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἀδύνατον δὲ πρὸς τὴν ἰδίαν 10
 μακαριότητα. Ἄλλα γὰρ ἀρκεῖ καὶ ταῦτα πρὸς τό· “φύσιν
 γὰρ ἀμείψαι τελέως, παγγάλεπον.” ἐξῆς δὲ φησιν· “ὅτι
 οἱ ἀναμάρτητοι βελτίους κοινωνοὶ βίου.” μὴ σαφηνίσας, τίνας
 φησὶ τοὺς ἀναμαρτήτους, πρότερον τοὺς ἀρχῆθεν, ἢ τοὺς ἐκ
 μεταβολῆς. οἱ μὲν οὖν ἀρχῆθεν, ἀδύνατοι· οἱ δ' ἐκ μετα-
 βολῆς, σπανίως εἰσὶν εὐρισκόμενοι, οἵτινες ἐκ τοῦ προσελ-
 λυθέναι λόγῳ σώζονται τοιοῦτοι γίνονται. οὐχὶ δὲ τοιοῦτοι
 ὄντες τῷ λόγῳ προσέρχονται. χωρὶς γὰρ λόγου, καὶ ταῦτα
 τελείου, ἀμήχανον ἀναμάρτητον γενέσθαι ἀνθρωπον.

70. Εἴτ' ἀνθυποφέρει ὡσπερὲι λεγόμενον ὑφ' ἡμῶν τό· 20
 “δυνήσεται πάντα ὁ θεός·” οὐδὲ τοῦθ' ὀρώω πῶς λέλεκται,
 καὶ τίνα “πάντα” ἐν τούτῳ παραλαμβάνεται, καὶ πῶς δύναται.
 περὶ ὧν οὐκ ἀναγκαῖον νῦν λέγειν· οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς, καίτοι γε
 δυνάμενος πρὸς αὐτὸ στήναι πιθανῶς, ἔστη. τάχα μὴδὲ
 παρακολουθῶν τῇ λεχθησομένῃ ἂν κατὰ τούτου πιθανότητι·
 ἢ παρακολουθῶν μὲν, θεωρῶν δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸ λεγόμενον
 ἀπάντησιν. δύναται δὲ καθ' ἡμᾶς πάντα ὁ Θεός· ἅπερ δυνά-
 μενος, τοῦ θεοῦ εἶναι, καὶ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι, καὶ σοφὸς εἶναι
 οὐκ ἐξίσταται. ὁ δὲ Κέλσος φησὶν, ὡς μὴ νοήσας, πῶς
 λέγεται ὁ θεός πάντα δύνασθαι, ὅτι “οὐκ ἐθελήσει οὐδὲν 30
 ἄδικον” διδοὺς ὅτι δύναται μὲν καὶ τὸ ἄδικον, οὐ θέλει δέ·
 ἡμεῖς δὲ φαμεν, ὅτι ὡσπερ οὐ δύναται τὸ πεφυκὸς γλυκαίνειν
 τῷ γλυκὺ τυγχάνειν πικράζειν, παρὰ τὴν αὐτοῦ μόνην αἰτίαν

(1) Edd. Spenc. ad marginem: ἡ βουληθεῖσα ἀνθρωπίνη φύσις ἐπὶ κάλου βαίνειν.

οὐδὲ τὸ πεφυκὸς φωτίζειν τῷ εἶναι φῶς σκοτίζειν· οὕτως οὐδὲ ὁ Θεὸς δύναται ἀδικεῖν· ἐναντίον γὰρ ἐστὶν αὐτοῦ τῆ θειότητι καὶ τῆ κατ' αὐτὴν πάσῃ δυνάμει ἢ τοῦ ἀδικεῖν δύναμις. εἰ δέ τι τῶν ὄντων δύναται ἀδικεῖν τῷ καὶ πρὸς τὸ ἀδικεῖν πεφυκέναι, δύναται ἀδικεῖν οὐκ ἔχον ἐν τῇ φύσει τὸ μηδαμῶς δύνασθαι ἀδικεῖν.

71. Μετὰ ταῦτα ὁ ἑαυτῷ λαμβάνει τὸ μὴ διδόμενον ὑπὸ τῶν λογικώτερον πιστεύοντων, τάχα ὑπὸ τινῶν ἀνοήτων νομιζόμενον ὡς “ ἄρα ὁμοίως τοῖς οἴκτῳ δουλεύουσι δουλεύσας,
 10 οἴκτῳ τῶν οἰκτιζομένων ὁ θεὸς τοὺς κακοὺς κουφίζει· καὶ μηδὲν τοιοῦτο δρῶντας τοὺς ἀγαθοὺς ἀπορρίπτει· ὅπερ ἐστὶν ἀδικώτατον.” καθ' ἡμᾶς γὰρ ἔτι οὐδένα μὴ προτετραμμένον ἐπ' ἀρετὴν κακὸν κουφίζει ὁ θεὸς, καὶ οὐδένα ἤδη ἀγαθὸν ἀπορρίπτει· ἀλλὰ καὶ οὐδένα οἰκτιζόμενον παρὰ τὸ οἰκτιζεσθαι κουφίζει, ἢ ἐλεεῖ, ἵνα κοινότερον τῷ ἐλεεῖ χρήσωμαι· ἀλλὰ τοὺς σφόδρα ἑαυτῶν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις κατεγνωκότας, ὡς ἐπὶ τούτῳ οἰονεὶ πενθεῖν, καὶ θρηνεῖν ἑαυτοὺς ὡς ἀπολωλότας, ὅσον ἐπὶ τοῖς προπεπραγμένοις, καὶ ἀξιόλογον ἐπιδεικνυμένους μεταβολὴν, προσίεται τῆς μετανοίας χάριν ὁ
 20 Θεὸς, καὶ τοὺς ἐκ μεταβολῆς κακίστου βίου. ἀμνηστίαν γὰρ τοῖς τοιούτοις δίδωσιν ἀρετὴν, ἐπιδημοῦσα αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, καὶ ἐκβεβληκυῖα τὴν προκαταλαβοῦσαν κακίαν. εἰ δὲ καὶ μὴ ἀρετὴ, ἀξιόλογος δὲ προκοπὴ ἐγγένοιτο τῇ ψυχῇ· ἱκανὴ καὶ αὕτη, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πῶς εἶναι προκοπῆς, ἐκβαλεῖν καὶ ἐξαφανίσει τὴν τῆς κακίας χύσιν, ὥστ' αὐτὴν ἐγγὺς τοῦ μηκέτι τυγχάνειν ἐν τῇ ψυχῇ.

72. Εἶτα, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ διδάσκοντος τὸν ἡμέτερον λόγον, τοιαυτὰ φησιν· “ οἱ σοφοὶ γὰρ ἀποτρέπονται τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα, ὑπὸ τῆς σοφίας πλανώμενοι καὶ
 30 παραποδιζόμενοι.” φήσομεν οὖν καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἴπερ ἡ σοφία ἐπιστήμη θεῶν ἐστὶ καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, καὶ τῶν τούτων αἰτίων· ἢ, ὡς ὁ θεὸς λόγος ὀρίζεται, “ ἀτμὴς τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, καὶ ἀπόρροια τῆς τοῦ παντοκράτορος (1)

δόξης ειλικρινής, καὶ ἀπαύγασμα φωτὸς αἰδίου, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργείας, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ" οὐκ ἂν τις ὦν σοφὸς ἀποτρέπεται τὰ ὑπὸ Χριστιανοῦ

(1) ἐπιστήμονος ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ λεγόμενα, οὐδὲ πλανηθεῖν αὐτὸν, ἢ παραποδίζοιτο ὑπ' αὐτῆς. ἢ γὰρ ἀληθῆς σοφία οὐ πλανᾷ, ἀλλ' ἢ ἀμαθία· καὶ μόνον τῶν ὄντων βέβαιον ἐπιστήμη καὶ ἡ ἀλήθεια, ἅπερ ἐκ σοφίας παραγίνεται. εἰ δὲ, παρὰ τὸν τῆς σοφίας ὄρον, τὸν ὅ, τι ποτ' οὖν δογματίζοντα μετὰ τινων σοφισμάτων λέγῃς σοφόν· φήσομεν, ὅτι ἀληθῶς ὁ κατὰ τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην σοφίαν ποιὸς ἀποτρέπεται 10 τοὺς λόγους τοῦ θεοῦ, πλανώμενος ὑπὸ τῶν πιθανοτήτων καὶ σοφισμάτων, καὶ παραποδίζομενος ὑπ' αὐτῶν. καὶ ἐπεὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον οὐκ ἔστι σοφία πονηρίας ἐπιστήμη, πονηρίας δὲ, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσι καὶ ὑπὸ σοφισμάτων ἠπατημένοις· διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἴποιμι μᾶλλον, ἢ σοφίαν ἐν τοῖς τοιοῦτοις.

73. Μετὰ ταῦτα πάλιν λοιδορεῖται τῷ πρεσβεύοντι Χριστιανισμόν· καὶ ἀποφαίνεται μὲν περὶ αὐτοῦ ὡς "καταγέλαστα διεξιόντος," οὐκ ἀποδείκνυσι δὲ, οὐδὲ ἐναργῶς παρίστησιν, ἃ φησιν εἶναι "καταγέλαστα." καὶ λοιδορούμενος, 20

(2) "οὐδένα φρόνιμόν φησι κείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενον (3) ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν προσερχομένων αὐτῷ." ὅμοιον δὲ καὶ ἐν τούτῳ ποιεῖ φάσκοντι διὰ τὸ πλῆθος τῶν κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ιδιωτῶν, ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς, φέρ' εἰπεῖν, Σόλωνι, ἢ Δικουρῳφ κείθεται, ἢ Ζαλευκῳ, ἢ τινι τῶν λοιπῶν καὶ μάλιστα εἰς φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν κατ' ἀρετὴν ποιόν. ὡς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανὲν αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομο-

(4) θέται πεποιήκασιν τὸ τοιαύτη ἀγωγῇ αὐτοὺς περιβαλεῖν καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν τῷ Ἰησοῦ ὁ Θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις, καὶ τοὺς μὴ φρονίμους ἄγει, ὡς οἶόν τέ ἐστίν 30

(1) Abest ἐπὲρ a libris excusis, sed in MSS. Regio et Basileensi reperitur. R.

(2) Boherellus, Lego: *περισπώμενον*. [Antea—*μενοι*.]

(3) Cfr. Philoc. Cap. XVIII. ed Tarini, p. 206 seqq., coll. Lib. III. contra Cels. num. 54, in fine. L.

(4) Philoc. *διαγωγῆ*.

ἄγεσθαι τοὺς τοιοῦτους ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὅπερ, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ἐπιστάμενος ὁ ἐν Μωσεί Θεὸς, λέγει τό· “ αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ’ οὐ θεῶ, παρώργισάν με ἐν (1) τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ παραζήλωσω αὐτοὺς ἐπ’ οὐκ ἔθνει, ἐπ’ ἔθνει ἀσυνέτη παροργιῶ αὐτούς.” εἰδὼς δὲ καὶ ὁ Παῦλος εἶπε· “ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχύνῃ (2) τοὺς σοφοὺς” σοφοὺς κοινότερον λέγων πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβηκέναι μὲν ἐν μαθήμασιν, ἀποκεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον πολυθεότητα· ἐπεὶ “ φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμω- (3) 10 ράνθησαν καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν.”

74. Ἐγκαλεῖ δὲ τῷ διδάσκοντι, καὶ “ ὡς ἀνοήτους ζητοῦντι.” πρὸς ὃν εἵπομεν ἄν· τίνας λέγεις τοὺς ἀνοήτους; κατὰ γὰρ τὸ ἀκριβές, πᾶς φαῦλος ἀνοήτός ἐστιν. εἰ τοίνυν λέγεις ἀνοήτους τοὺς φαύλους· ἄρα σὺ προσάγων ἀνθρώπους φιλοσοφία, φαύλους ζητεῖς προσάγειν, ἢ ἀστέιους; ἀλλ’ οὐχ οἷόν τε ἀστέιους· ἤδη γὰρ πεφιλοσοφήκασι. φαύλους ἄρα· εἰ δὲ φαύλους, ἀνοήτους. καὶ ζητεῖς πολλοὺς 20 προσάγειν τοιοῦτους φιλοσοφία· καὶ σὺ ἄρα τοὺς ἀνοήτους ζητεῖς. ἐγὼ δὲ κἂν τοὺς οὕτω λεγομένους ἀνοήτους ζητῶ, ὅμοιον (4) ποιῶ, ὡς εἰ καὶ φιλόανθρωπος ἰατρός ἐξήτει τοὺς (4) κάμνοντας, ἵν’ αὐτοῖς προσαγάγοι τὰ βοηθήματα, καὶ ῥώσῃ αὐτούς. εἰ δ’ ἀνοήτους λέγεις τοὺς μὴ ἐντρεχεῖς, ἀλλὰ (5) τερατωδεστέρους τῶν ἀνθρώπων· ἀποκρινοῦμαί σοι, ὅτι καὶ τούτους μὲν κατὰ τὸ δυνατόν βελτιοῦν πειρῶμαι, οὐ μὴν ἐκ τούτων βούλομαι συστήσαι τὸ Χριστιανῶν ἄθροισμα. ζητῶ γὰρ μᾶλλον τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ ὀξυτέρους, ὡς δυναμένους παρακολουθῆσαι τῇ σαφηνείᾳ τῶν αἰνιγμάτων, καὶ τῶν μετ’ (6)

(1) Deut. xxxii. 21.

(2) 1 Cor. i. 27.

(3) Rom. i. 22, 23.

(4) Philoc. ὁμοίον τι ποιῶ.

(5) Guetio scribendum videtur: ἀλλὰ καταδεεστέρους. Et sane τό· τερατωδεστέρους, hic nullum habet locum. R.

(6) Philocal. τῇ ἀσφαλείᾳ τῶν αἰνιγμάτων.

ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν νόμῳ, καὶ προφήταις, καὶ εὐαγγελίοις, ὧν ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον περιεχόντων καταπεφρόνηκας, οὐ βασανίσας τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν, μηδ' εἰσελθεῖν πειραθεῖς εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων.

75. Ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα “ παραπλήσιόν φησι ποιεῖν τὸν τὰ Χριστιανισμοῦ διδάσκοντα τῷ ὑπισχνουμένῳ μὲν ὑγιῇ ποιεῖν τὰ σώματα, ἀποτρέποντι δὲ τοῦ προσέχειν τοῖς ἐπιστήμοσιν ἰατροῖς, τῷ ἐλέγχεσθαι ὑπ’ αὐτῶν τὴν ἰδιωτείαν αὐτοῦ” καὶ πρὸς ταῦτα ἐρούμεν τίνας φῆς ἰατροῦς, ἀφ’ ὧν ἀποτρέπομεν τοὺς ἰδιώτας; οὐ γὰρ δὴ ὑπολαμβάνεις 10 τοῖς φιλοσοφοῦσι προσάγειν ἡμᾶς τὴν εἰς τὸν λόγον προτροπὴν, ἵν’ ἐκείνους νομίσης εἶναι ἰατροῦς, ἀφ’ ὧν ἀποτρέπομεν οὓς ἐπὶ τὸν θεῖον καλοῦμεν λόγον. ἦτοι οὖν οὐκ ἀποκρίνεται μὴ ἔχων λέγειν τοὺς ἰατροῦς· ἢ ἀνάγκη αὐτὸν καταφεύγειν ἐπὶ τοὺς ἰδιώτας, οἳ καὶ αὐτοὶ περιηχοῦσιν ἀνδραποδώδως τὰ περὶ πολλῶν θεῶν, καὶ ὅσα ἄλλα λέγοιεν ἂν ἰδιῶται. ἐκατέρως οὖν ἐλεγχθήσεται μάτην παραλαβὼν ἐν τῷ λόγῳ τὸν ἀποτρέποντα τῶν ἐπιστημόνων ἰατρῶν. ἵνα
- (1) δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπικούρου φιλοσοφίας, καὶ τῶν κατ’ Ἐπί-
 (2) κουρον νομιζομένων ἰατρῶν, ἀποτρέπωμεν τοὺς ἐν ἐκείνοις 20 ἀπατωμένους, πῶς οὐκ εὐλογώτατα ποιήσομεν, ἀφιστάντες νόσου χαλεπῆς, ἣν ἐνεπαίησαν οἱ Κέλσου ἰατροὶ, τῆς κατὰ τὴν ἀναίρεσιν τῆς προνοίας καὶ εἰσαγωγῆν τῆς ἡδονῆς ὡς ἀγαθοῦ; ἀλλ’ ἔστω, ἰατρῶν ἡμᾶς ἄλλων φιλοσόφων ἀφιστάνειν τούτους, οὓς προτρέπομεν ἐπὶ τὸν ἡμέτερον λόγον,
 (3) τῶν ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, ἀναιρούντων τὴν πρὸς ἡμᾶς πρόνοιαν, καὶ τὴν σχέσιν πρὸς ἀνθρώπους τοῦ θεοῦ πῶς οὐχὶ εὐσεβεῖς μὲν ἡμεῖς κατασκευάσομεν, καὶ θεραπεύσομεν τοὺς προτετραμμένους, κείθοντες αὐτοὺς ἀνακείσθαι τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, μεγάλων δὲ τραυμάτων, τῶν ἀπὸ λόγων νομιζομένων 30
 (4) φιλοσόφων, ἀπαλλάσσομεν (4) τοὺς πειθομένους ἡμῖν; ἀλλὰ καὶ

(1) Vide Lib. I. contra Cels. num. 21.

(2) Sic recte omnino Cod. Jolianus secunda manu. R.

(3) Vide Lib. I. contra Cels. num. 21.

(4) Q. ἀπαλλάξομεν.

ἄλλους δεδόςθω ἡμᾶς ἀποτρέπειν ἀπὸ ἰατρῶν Στωϊκῶν, θεὸν (1)
 φθαρτὸν εἰσαγόντων, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ λεγόντων σῶμα
 τρεπτὸν διόλου (2) καὶ ἀλλοιωτὸν, καὶ μεταβλητὸν, καὶ ποτε (3)
 πάντα φθειρόντων, καὶ μόνον τὸν θεὸν καταλιπόντων πῶς
 οὐχὶ καὶ οὕτω κακῶν μὲν ἀπαλλάξομεν τοὺς πειθομένους,
 προσάξομεν δ' εὐσεβεῖ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ ἀνακείσθαι τῷ
 δημιουργῷ, καὶ θαυμάζειν τὸν πατέρα τῆς Χριστιανῶν διδασ-
 καλίας, φιλανθρωπώτατα ἐπιστρεπτικὸν, καὶ ψυχῶν μαθή- (3)
 10 ματα οἰκονομήσαντα ἐπισπαρῆναι ὅλην τῷ τῶν ἀνθρώπων
 γένει; ἀλλὰ καὶ τοὺς πεπονηότας τὴν περὶ τῆς μετεσσωμα-
 τώσεως ἄνοιαν ἀπὸ ἰατρῶν, τῶν καταβιβαζόντων τὴν λογικὴν
 φύσιν ὅτε μὲν ἐπὶ τὴν ἄλογον πᾶσαν, ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ τὴν
 ἀφάνταστον, θεραπεύομεν πῶς οὐ βελτίονας ταῖς ψυχαῖς (4)
 κατασκευάσομεν τοὺς πειθομένους λόγῳ, οὐ διδάσκοντι μὲν ἐν
 κολάσεως μοίρᾳ τῷ φαύλῳ ἀποδίδοσθαι ἀναισθησίαν, ἢ ἀλο-
 γίαν, παριστάντι δὲ εἶναι τινα φάρμακα ἐπιστρεπτικὰ τοὺς
 ἀπὸ Θεοῦ τοῖς φαύλοις προσαγομένους πόνους καὶ τὰς κολά-
 σεις; τοῦτο γὰρ οἱ φρονίμως Χριστιανοὶ ζῶντες φρονούντες (5)
 20 οἰκονομοῦσι τοὺς ἀπλοστέρους, ὡς καὶ οἱ πατέρες τοὺς κομιδῆ
 νηπίους. οὐ καταφεύγομεν οὖν ἐπὶ νηπίους καὶ ἡλιθίους
 ἀγροίκους, λέγοντες αὐτοῖς· “φεύγετε τοὺς ἰατρούς.” οὐδὲ
 λέγομεν ὀράτε, μὴ ποτέ τις ὑμῶν ἐπιστήμης ἐπιλάβηται.
 οὐδὲ φάσκομεν, ὅτι κακόν ἐστιν ἐπιστήμη οὐδὲ μεμήναμεν,
 ἵν' εἴπωμεν, ὅτι γνῶσις σφάλλει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς
 κατὰ ψυχὴν ὑγείας. ἀλλ' οὐδ' ἀπόλλυσθαι ἀπὸ σοφίας
 εἴπομεν ἂν τινα πώποτε· οἵτινες οὐδὲ τό· “ἐμοὶ προσέχετε”
 καὶ διδάσκωμεν, φαμέν· ἀλλά, τῷ Θεῷ τῶν ὅλων προσέχετε,
 καὶ διδασκάλῳ τῶν περὶ αὐτοῦ μαθημάτων τῷ Ἰησοῦ. οὐδεὶς
 δ' ἡμῶν οὕτως ἐστὶν ἀλαζών, ἵν', ὅπερ Κέλσος περιέθηκε τῷ

(1) Vide Lib. I. contra Ce's. num. 21., Lib. IV. num. 14, et num. 68, nec non Plutarch. in libro: *de Stoicorum repugnantibus*. Spencer. R.

(2) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias τρεπτὸν δι' ὅλων. R.

(3) Boherell. “Lego: καὶ ψυχῶν ἐπιστρεπτικὰ.”

(4) Cod. Basil. θεραπεύομεν. Alias θεραπεύομεν. R.

(5) Boherellus, Lego: οἱ φρονίμως χριστιανίζοντες. Vide c. 80 init. L.

τοῦ διδάσκοντος προσώπῳ, εἶποι πρὸς τοὺς γνωρίμους τό-
 “ἐγὼ ὑμᾶς σώσω μόνος.” ὄρα οὖν, πόσα ἡμῶν καταψεύ-
 δεται. ἀλλ’ οὐδέ φαμεν, ὅτι “οἱ ἀληθῶς ἰατροὶ φθείρουσιν
 οὓς ἐπαγγέλλονται θεραπεύειν.”

76. Καὶ δεύτερον δὲ φέρει καθ’ ἡμῶν παράδειγμα,
 φάσκων “ὅμοιον ποιεῖν τὸν ἐν ἡμῖν διδάσκαλον, ὡς εἶ τις
 (1) μεθύων εἰς μεθύοντας παριῶν, κακηγοροῖ (1) τοὺς νήφοντας ὡς
 μεθύοντας.” παραστησάτω γὰρ ἐκ τῶν γραμμάτων, φέρ’
 εἰπεῖν, Παύλου, ὅτι ἐμέθυσεν ὁ τοῦ Ἰησοῦ ἀπόστολος, καὶ οὐκ
 (2) ἦσαν οἱ λόγοι αὐτοῦ νήφοντας· ἢ ἐξ ὧν ἔγραψεν Ἰωάννης, ὅτι 10
 οὐχὶ σωφρονούντος, καὶ ἀπηλλαγμένου τῆς ἀπὸ κακίας μέθης,
 πνεὶ αὐτοῦ τὰ νοήματα. οὐδεὶς οὖν σωφρονῶν, καὶ διδάσκων
 τὸν Χριστιανῶν λόγον, μεθύει· ἀλλ’ ἀφιλοσόφως ἡμῖν λοιδο-
 ρούμενος ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος. τίνες δὲ καὶ νήφοντας
 κακηγοροῦμεν οἱ πρεσβεύοντες τὰ Χριστιανῶν δόγματα,
 λέγετω ὁ Κέλσος. πάντες γὰρ καθ’ ἡμᾶς μεθύουσιν, οἱ τοῖς
 ἀψύχοις ὡς θεῷ προσλαλοῦντες. καὶ τί λέγω μεθύουσιν;
 μᾶλλον γὰρ μεμήησιν, εἰς τοὺς νεῶς σπεύδοντες, καὶ ὡς θεοῖς
 τοῖς ἀγάλμασιν ἢ τοῖς ζώοις προσκυνοῦντες. οὐχ ἦττον δὲ
 τούτων μαίνονται καὶ οἱ νομίζοντες εἰς τιμὴν θεῶν ἀληθινῶν 20
 κατεσκευάσθαι τὰ ὑπὸ βαναύσων καὶ φαυλοτάτων ἔσθ’ ὅτε
 ἀνδρῶν κατασκευαζόμενα.

77. Μετὰ ταῦτα ἐξομοιοῖ τὸν μὲν διδάσκοντα ὀφθαλ-
 μιῶντι, τοὺς δὲ μανθάνοντας ὀφθαλμιῶσι· καὶ φησι “τούτων
 ἐπὶ τῶν ὀφθαλμιῶντων αἰτιᾶσθαι τοὺς ὀξὺ βλέποντας ὡς
 (3) πεπηρωμένους.” τίνες οὖν, εἶπομεν, Ἕλληνας, οἱ καθ’ ἡμᾶς
 οὐ βλέποντες, ἢ οἱ ἐκ τοῦ τηλικούτου μεγέθους τῶν ἐν τῷ
 κόσμῳ, καὶ τοῦ κάλλους τῶν δημιουργημάτων, μὴ δυνάμενοι
 ἀναβλέψαι καὶ θεωρῆσαι, ὅτι προσκυνεῖν καὶ θαυμάζειν καὶ
 σέβειν χρὴ μόνον τὸν ταῦτα πεποιηκότα, καὶ οὐδὲν τῶν παρ’ 30
 ἀνθρώποις κατασκευαζομένων, καὶ εἰς θεῶν τιμὴν παραλαμβα-

(1) Antea κακηγοροῖ.

(2) Codd. Regius, Basileensis, et duo Codd. Vaticani: νήφορες. Alias νή-
 φοντας. R.

(3) Forte legendum: τίνες οὖν ἄλλοι μὲν, Ἕλληνας, οἱ, &c. R.

νομένων, καθηκόντως ἂν τις σέβῃ, εἴτε χωρὶς τοῦ δημιουργοῦ θεοῦ, εἴτε καὶ μετ' ἐκείνου; τὰ γὰρ οὐδαμῶς συγκριτὰ συγκρίνειν τῷ ἀπίρῳ ὑπεροχῇ ὑπερέχοντι πάσης γενητῆς φύσεως, τυφλῶν τὴν διάνοιάν ἐστιν ἔργον. οὐκ ὀφθαλμιῶντας οὖν τοὺς ὀξὺ βλέποντας λέγομεν εἶναι, ἢ πεπηρωμένους· ἀλλὰ τοὺς καλινδουμένους ἀγνοίᾳ θεοῦ ἐπὶ τοὺς νεῶς, καὶ τὰ ἀγάλματα, καὶ τὰς λεγομένας ἱερομηνίας, φάσκομεν τετυφλῶσθαι τὸν νοῦν· καὶ μάλιστα, ὅτε πρὸς τῇ ἀσεβείᾳ καὶ ἐν ἀσελγείᾳ ζῶσιν, ὅ, τί ποτ' ἐστιν αἰδέσιμον ἔργον μηδὲ ζητούντες, ἀλλὰ
 10 πάντ' αἰσχύνῃς ἄξια πράττοντες.

78. Μετὰ ταῦτα τοσαῦθ' ἡμᾶς αἰτιασάμενος θέλει ἐμφῆναι, ὅτι καὶ ἕτερα ἔχων λέγειν, παρασιωπᾶ αὐτά. ἔχει δ' οὕτως αὐτοῦ ἡ λέξις· “ταῦτα μὲν αἰτιῶμαι καὶ τὰ τοιαῦτα, ἵνα μὴ πάντ' ἀπαριθμῶ, καὶ φημι πλημμελεῖν αὐτοὺς ἐπηρεάζοντας εἰς τὸν θεόν, ἵνα πονηροὺς ἀνθρώπους ὑπάγωνται κούφαις ἐλπίσι, καὶ παραπέσωσι καταφρονῆσαι τῶν κρειττόνων, ὡς, εἰ ἂν ἀπέχωνται αὐτῶν, ἄμεινον αὐτοῖς ἔσται.” καὶ πρὸς ταῦτα δὲ λέγοιτ' ἂν ἀπὸ τῆς περὶ τῶν προσερχομένων Χριστιανισμῷ ἐνεργείας, ὅτι οὐ πάνυ τι πονηροὶ ὑπάγωνται
 20 τῷ λόγῳ, ὅσον οἱ ἀπλούστεροι, καὶ, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν, ἄκομψοι. οὗτοι γὰρ φόβῳ τῷ περὶ τῶν κολάσεων (1) τῶν ἀπαγγελλομένων, κινοῦντι αὐτοὺς καὶ προτρέποντι ἐπὶ τὸ ἀπέχεσθαι τούτων, δι' ἃ αἱ κολάσεις, πειρῶνται ἐπιδιδόναι ἑαυτοὺς τῇ κατὰ Χριστιανισμὸν θεοσεβείᾳ· ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὸ τοῦ λόγου κρατούμενοι, ὡς φόβῳ τῶν κατὰ τὸν λόγον ὀνομα- (2) ζομένων αἰωνίων κολάσεων, πάσης τῆς παρ' ἀνθρώποις κατ' αὐτῶν ἐπινοουμένης βασάνου, καὶ μετὰ μυρίων πόνων θανάτου καταφρονεῖν· ὅπερ οὐδεὶς ἂν τῶν εὖ φρονούντων φήσαι πονηρῶν προαιρέσεων ἔργον εἶναι. πῶς δ' ἀπὸ προαιρέσεως
 30 πονηρᾶς ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη ἀσκεῖται, ἢ τὸ μεταδοτικὸν

(1) Edd. Spenc. et Ruasi in textu: κομψοί, ed. vero Ruasi in notis: “Guieto scribendum videtur: ἀκομψοί.”—Boherellus lectionem κομψοί erratis typographicis adnumerat. L.

(2) Omnes MSS. ὑπὸ τοῦ λόγου κρατούμενοι. Libri excusi in textu habent: ὑπὸ τοῦ λόγου κινούμενοι. R.

καὶ κοινωνικόν; ἀλλ' οὐδ' ὁ πρὸς τὸ θεῖον φόβος, ἐφ' ὃν ὡς χρήσιμον τοῖς πολλοῖς παρακαλεῖ ὁ λόγος τοὺς μηδέπω δυναμένους τὸ δι' αὐτὸ αἰρετὸν βλέπειν, καὶ αἰρεῖσθαι αὐτὸ, ὡς μέγιστον ἀγαθόν, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἐπαγγελίαν ἐξ ὧν οὐ τοῦτο τῷ κατὰ πονηρίαν αἰρουμένῳ ζῆν ἐγγενέσθαι πέφυκεν.

79. Ἐὰν δέ τις ἐν τούτοις δεισιδαιμονίαν μᾶλλον ἢ πονηρίαν περὶ τοὺς πολλοὺς τῶν πιστευόντων τῷ λόγῳ εἶναι φαντάζηται, καὶ ἐγκαλῆ ὡς δεισιδαίμονας ποιοῦντι τῷ λόγῳ
- (1) ἡμῶν· φήσομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ὡσπερ ἔλεγέ τις τῶν νομοθετῶν πρὸς ἐρωτῶντα, εἰ τοὺς καλλίστους ἔθετο τοῖς πολίταις 10
- (2) νόμους, ὅτι οὐ τοὺς καθάπαξ καλλίστους, ἀλλ' ὧν ἐδύνατο τοὺς καλλίστους· οὕτω λέγοιτο ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Χριστιανῶν λόγου, ὅτι ὧν ἐδύνατο οἱ πολλοὶ εἰς βελτίωσιν ἡθῶν, τοὺς καλλίστους ἐθέμην νόμους, καὶ διδασκαλίαν, πόνους οὐ ψευδεῖς ἀπειλῶν, καὶ κολάσεις τοῖς ἀμαρτάνουσιν· ἀλλ'
- (3) ἀληθεῖς μὲν καὶ ἀναγκαίους εἰς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀντιτεινόντων
- (4) προσαγομένους, οὐ μὴν καὶ πάντως νοούντων τὸ τοῦ κολάζοντος βούλημα, καὶ τὸ τῶν πόνων ἔργον. καὶ τοῦτο γὰρ πρὸς τὸ χρήσιμον, καὶ κατὰ τὸ ἀληθές, καὶ μετ' ἐπικρύψεως συμφερόντως λέγεται. πλὴν ὡς ἐπίπαν οὐ πονηροὺς ὑπά- 20
- (5) γονται οἱ τὰ Χριστιανισμοῦ πρεσβεύοντες, ἀλλ' οὐδὲ ἐκηρεάζομεν εἰς τὸ θεῖον. λέγομεν γὰρ περὶ αὐτοῦ καὶ ἀληθῆ, καὶ τοῖς πολλοῖς σαφῆ μὲν εἶναι δοκοῦντα, οὐ σαφῆ δ' ὄντα ἐκείνοις, ὡς τοῖς ὀλίγοις, φιλοσοφεῖν ἀσκοῦσι τὰ κατὰ τὸν λόγον.

80. Ἐπεὶ δὲ καὶ “κούφαις ἐλπίσι φησὶν ὑπάγεσθαι

(1) Ita recte omnino habet Cod. Jolianus secunda manu. Alias τὸν νομοθέτην. R.

(2) Plutarch. in vita Solonis: ἐρωτηθεὶς, εἰ τοὺς ἀρίστους Ἀθηναίους νόμους ἔγραψεν, ὧν ἂν, εἶπεν, προσεδέξατο τοὺς ἀρίστους. Hinc colligat quis, in textu Origenis forte legendum: ἀλλ' ὧν ἂν προσεδέξατο, vel: ὧν ἂν ἐδέξατο. Guictus tamen dubitat, an potius legendum: ἀλλ' ὧν ἐδέωτο τοὺς καλλίστους. R.

(3) Malim cum Boherello: ἀναγκαίως. R.

(4) Spenc. in annotationibus: “Omittitur: νοούντων.”—Boherell. in notis: “Interpres et Spenc. in notis bene addunt: νοούντων.” L.

(5) Omnes MSS. ὑπάγονται. Alias ἐπάγονται. R.

τοὺς Χριστιανίζοντας" ὁ Κέλσος φήσομεν πρὸς αὐτὸν ἐγκα- (1)
 λούντα τῷ περὶ τῆς μακαρίας ζωῆς λόγῳ, καὶ τῷ περὶ τῆς
 πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας, ὅτι ὅσον ἐπὶ σοί, ὃ οὗτος, κούφαις
 ὑπάγονται ἐλπίσι καὶ οἱ τὸν Πυθαγόρου καὶ Πλάτωνος παρα-
 δεξάμενοι περὶ ψυχῆς λόγον, πεφυκυίας ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν
 ἀψίδα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐν τῷ ὑπερουρανίῳ τόπῳ θεωρεῖν τὰ
 τῶν εὐδαιμόνων θεατῶν θεάματα. κατὰ σέ δέ, ὦ Κέλσε, καὶ
 οἱ παραδεξάμενοι τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδιαμονήν, καὶ βιούντες (2)
 ὡσθ' ἤρωες γενέσθαι, καὶ μετὰ θεῶν ἔξιν τὰς διατριβὰς,
 10 κούφαις ἐλπίσιν ὑπάγονται. τάχα δὲ καὶ οἱ πεισθέντες
 περὶ τοῦ θύραθεν νοῦ, ὡς θανάτου καινοῦ διεξαγωγῆν ἔξοντος, (3)
 κούφαις ἂν ὑπάγεσθαι λέγοιντο ὑπὸ Κέλσου ἐλπίσιν. ἀγω-
 νισάσθω οὖν, μηκέτι κρύπτων τὴν ἑαυτοῦ αἵρεσιν, ἀλλ' ὁμο-
 λογῶν Ἐπικούρειος εἶναι, πρὸς τὰ παρ' Ἑλλησι καὶ βαρβά-
 ροις οὐκ εὐκαταφρονήτως λεγόμενα περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς
 ψυχῆς, ἢ τῆς ἐπιδιαμονῆς αὐτῆς, ἢ τῆς τοῦ νοῦ ἀθανασίας· καὶ
 παραδεικνύτω ταῦτα μὲν εἶναι λόγους κούφαις ἐλπίσιν ἀπα-
 τῶντας τοὺς συγκατατιθεμένους αὐτοῖς, τοὺς δὲ τῆς ἑαυτοῦ
 φιλοσοφίας καθαρούς εἶναι κούφων ἐλπίδων· καὶ ἦτοι προσά-
 20 γοντας ἐλπίσιν ἀγαθαῖς, ἢ, ὅπερ μᾶλλον ἀκόλουθόν ἐστιν
 αὐτῷ, οὐδεμίαν ἐμποιοῦντας ἐλπίδα, διὰ τὴν τῆς ψυχῆς εὐθέως
 παντελῆ φθοράν. εἰ μὴ ἄρα Κέλσος καὶ οἱ Ἐπικούρειοι οὐ
 φήσουσι κούφην εἶναι ἐλπίδα, τὴν περὶ τοῦ τέλους αὐτῶν τῆς
 ἡδονῆς, ἣτις κατ' αὐτούς ἐστι τὸ ἀγαθόν, τὸ τῆς σαρκὸς
 εὐσταθὲς κατάστημα, καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν Ἐπικούρωφ (4)
 ἔλπισμα.

(1) Cf. Lib. III. contra Cels. num. 75.

(2) Libri excusi τὴν τῆς ψυχῆς διαμονήν, sed MSS. τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιδια-
 μονήν. R.

(3) Boherell.: "Locus obscurus, cui lucem afferre conatus sum, legendo
 divisim: καὶ νοῦ, [hoc modo: περὶ τοῦ θύραθεν νοῦ, ὡς θανάτου καὶ νοῦ] et se-
 quendo lectionem, quae est ad oram: διεξαγωγῆν, ut sensus sit: mortis etiam
 mentem subductum iri. Nam si θύραθεν ἤκει νοῦς, consequens est, ut θανάτου
 καὶ νοῦς διεξαγωγῆν ἔχη."—Vid. Aristot. de Generatione Animalium. Lib. 2.
 c. 3. Spencer.

(4) καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν Ἐπικούρωφ ἔλπισμα. Gelenius haec non ag-
 noscit. R.

81. Μὴ ὑπολάβῃς δέ με οὐχ ἄρμοζόντως τῷ Χριστιανῶν λόγῳ παρειληφέναι πρὸς τὸν Κέλσον τοὺς περὶ τῆς ἀθανασίας, ἢ τῆς ἐπιδιαμονῆς τῆς ψυχῆς φιλοσοφήσαντας. πρὸς οὓς κοινὰ τινα ἔχοντες, εὐκαιρότερον παραστήσομεν, ὅτι ἢ μέλλουσα μακαρία ζωὴ μόνοις ἔσται τοῖς τὴν κατὰ τὸν Ἰησοῦν θεοσέβειαν, καὶ τὴν εἰς τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν εὐσέβειαν εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν καὶ ἄμικτον πρὸς ὃ, τί ποτ' οὖν γενητὸν παραδεξαμένοις. ποίων δὲ κρειττόνων καταφρονεῖν παραπέιθομεν τοὺς ἀνθρώπους παραδεικνύτω ὁ βουλόμενος καὶ ἀντιπαραθέτω τὸ καθ' ἡμᾶς παρὰ Θεῷ ἐν Χριστῷ, του- 10
τέστι τῷ λόγῳ, καὶ τῇ σοφίᾳ, καὶ πίστῃ ἀρετῇ, τέλος μακάριον τοῖς ἀμέμπτως καὶ καθαρῶς βιώσασι, καὶ τὴν πρὸς τὸν τῶν ὄλων θεὸν ἀγάπην ἀδιαίρετον καὶ ἄσχιστον ἀνειληφόσι, συμβησόμενον, καὶ δωρεᾷ Θεοῦ ἀπαντησόμενον, τῷ καθ' ἐκάσ-
- (1) τὴν φιλοσόφων αἴρσειν ἐν Ἑλλησιν ἢ βαρβάροις, ἢ μυστηριώδη ἐπαγγελίαν, τέλει· καὶ δεικνύτω τὸ κατὰ τινα τῶν ἄλλων τέλος κρείττον τοῦ καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀκόλουθον μὲν ὡς ἀληθὲς ἐκείνο, τὸ δ' ἡμέτερον οὐχ ἄρμόζον δωρεᾷ Θεοῦ, οὐδὲ τοῖς εὖ βιώσασιν ἢ οὐχ ὑπὸ θείου πνεύματος, πληρώσαντος τὰς τῶν καθαρῶν προφητῶν ψυχὰς, ταῦτα λελέχθαι. δεικ- 20
νύτω δ' ὁ βουλόμενος κρείττονας τοὺς ὁμολογουμένους ⁽²⁾ παρὰ ⁽²⁾ πᾶσιν ἀνθρώπινους λόγους τῶν ἀποδεικνυμένων θείων καὶ ἐκ θεοφορίας ἀπηγγελμένων· τίνων δὲ καὶ κρειττόνων τοὺς ἀπε-
- (3) χομένους διδάσκομεν ἄμεινον ἀπαλλάξιν; εἰ γὰρ μὴ φορτικὸν εἰπεῖν, αὐτόθεν φαίνεται, ὅτι οὐδὲν οὐκ ἐπινοηθῆναι ὡς κρείττον εἶναι δύναται τοῦ ἐμπιστεῦσαι ἑαυτὸν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, καὶ ἀναθεῖναι διδασκαλίᾳ παντὸς μὲν ἀπιστίας γενητοῦ,

(1) Ed. Ruasi in textu: φιλοσόφων: in notis: "Cod. Jolianus secunda manu: φιλοσόφων. Codd. Regius et Basileensis: φιλοσοφίαν. Libri excusi φιλόσοφον."—Boherellus, lectionem secutus: φιλόσοφον, in notis: "Vide Lib. I. contra Cels. num. 64 (edd. Spenc. p. 50, v. 10). Quamquam si hic legere malis: φιλοσόφων, nihil obsto. Vide tamen et Lib. VIII. contra Cels." (edd. Spenc. p. 407, v. 29). L.

(2) Q. ὁμολογουμένως, vid. I Tim. iii. 16.

(3) Loco cum Boherello: ἀπεχομένους, e num. 78, supra; antea ἀποδεχομένους. R. Vid. c. 56, 57.

προσαγούση δὲ δι' ἐμφύχου καὶ ζῶντος λόγου, ὅς ἐστι καὶ σοφία ζῶσα, καὶ υἱὸς Θεοῦ, τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ. ἀλλὰ γὰρ αὐτάρκη περιγραφὴν ἐν τούτοις καὶ τοῦ τρίτου τόμου τῶν πρὸς τὸ Κέλσου σύγγραμμα ἡμῖν ὑπαγορευθέντων εἰληφότος, αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὸν λόγον ἐν τοῖς ἐξῆς πρὸς τὰ¹⁾ μετὰ τοῦτο γεγραμμένα τῷ Κέλσῳ ἀγωνιούμενοι.

(1) Ita Codd. Reg. et Basileensis. Alias vero καταπαύσομεν. R.—Boherellus: Melius: καταπαύσομεν, ut in fine libr. I. II. IV.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΚΕΛΣΟΥ

Τόμος τέταρτος.

1. Ἐν τρισὶ τοῖς πρὸ τούτων διεξεληθόντες βιβλίοις τὰ πρὸς τὸ Κέλσου σύγγραμμα νοηθέντα ἡμῖν, ἱερέ Ἀμβρόσιε, τέταρτον πρὸς τὰ ἐξῆς, εὐξάμενοι διὰ Χριστοῦ τῷ Θεῷ, ὑπαγορεύομεν. δοθεῖεν δὲ ἡμῖν λόγοι, περὶ ὧν ἐν τῷ Ἱερεμία γέγραπται, ὡς τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην εἰπόντος
- (1) “ἰδοὺ, δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ ἰδοὺ, καθέστακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας, ἐκριζοῦν, καὶ κατασκάπτειν, καὶ ἀπολλύειν, καὶ κατασπᾶν, καὶ ἀνοικοδομεῖν, καὶ καταφυτεύειν.” καὶ γὰρ ἡμεῖς χρῆζομεν νῦν λόγων ἐκριζούντων τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀπὸ ἰοπάσης ψυχῆς βεβλαμμένης ὑπὸ τοῦ συγγράμματος Κέλσου, ἢ τῶν παραπλησίων αὐτῷ νοημάτων. δεόμεθα δὲ καὶ νοη-
- (2) μάτων κατασκαπτόντων πάσης ψευδοδοξίας οἰκοδομᾶς, καὶ τῆς Κέλσου ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ οἰκοδομῆς παραπλή-
- (3) σια τῇ οἰκοδομῇ τῶν εἰπόντων “ δεῦτε, οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἡ κεφαλὴ ἔσται ἕως τοῦ οὐρανοῦ.”
- (4) ἀλλὰ καὶ χρῆζομεν σοφίας κατασπώσης πάντα τὰ ἐπαιρόμενα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὑψώματα, καὶ τὸ Κέλσου ἐπαιρόμενον καθ’ ἡμῶν τῆς ἀλαζονείας ὑψώμα. εἴτ’ ἐπεὶ μὴ χρῆ

(1) Jerem. i. 9, 10.

(2) Boherell. “Legō: καὶ τὰ τῆς Κέλσου.”

(3) Genea. xi. 4.

(4) 2 Cor. x. 5.

καταλήγειν ἡμῖς ἐπὶ τὸ ἐκρίζουν καὶ κατασκάπτειν τὰ προειρημένα, ἀλλ' εἰς μὲν τὴν χώραν τῶν ἐκρίζουμένων καταφυτεύειν φυτεῖαν τοῦ κατὰ Θεὸν γεωργίου, εἰς δὲ τὸν τόπον (1) τῶν κατασκαφέντων οἰκοδομεῖν Θεοῦ οἰκοδομὴν, καὶ ναὸν δόξης Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν εὐκτέον ἐστὶ τῷ δεδεκῶτι Κυρίῳ τὰ ἐν τῇ Ἱεραμίᾳ γεγραμμένα, ἵνα καὶ ἡμῖν ὁψ' λόγους καὶ πρὸς τὸ οἰκοδομεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ καταφυτεύειν τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ τοὺς ἀνάλογον αὐτῷ προφητικούς λόγους. καὶ μάλιστα χρεῖα ἡμῖν πρὸς τὰ νῦν ἐξῆς τοῖς

10 προειρημένοις τῷ Κέλσῳ λεγόμενα κατασκευάσαι, ὅτι καλῶς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ πεπροφήτευται. ἅμα γὰρ πρὸς ἀμφοτέρους ἰστάμενος ὁ Κέλσος, Ἰουδαίους μὲν ἀρνούμενους γεγονέναι τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, ἐλπίζοντας δ' αὐτὴν ἔσθαι, Χριστιανούς δὲ ὁμολογοῦντας τὸν Ἰησοῦν εἶναι τὸν προφητευθέντα Χριστὸν, φησὶν·

2. “Ὅτι δὲ καὶ Χριστιανῶν τινες καὶ Ἰουδαῖοι, οἱ μὲν καταβεβηκέναι φασίν, οἱ δὲ καταβήσεσθαι εἰς τὴν γῆν τινα (2) θεὸν, ἢ θεοῦ υἷον τῶν τῆδε δικαιοτήτων, τοῦτ' αἰσχιστον, καὶ οὐδὲ δεῖται μακροῦ λόγου ὁ ἔλεγχος.” καὶ δοκεῖ γε ἀκρι-

20 βῶς περὶ μὲν Ἰουδαίων οὐ τινῶν, ἀλλὰ πάντων, λέγειν, ὅτι οἶονταί τινα καταβήσεσθαι ἐπὶ τὴν γῆν· περὶ δὲ Χριστιανῶν, ὅτι τινὲς αὐτῶν καταβεβηκέναι λέγουσιν. ἐμφαίνει γὰρ τοὺς ἀπὸ Ἰουδαϊκῶν γραφῶν κατασκευάζοντας τὴν Χριστοῦ (3) ἐπιδημίαν ὡς ἤδη γεγενημένην· καὶ ἔοικεν εἰδέναι, ὅτι εἰσὶ τινες αἱρέσεις ἀρνούμεναι Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναι τὸν πεπροφητευμένον. ἤδη μὲν οὖν καὶ ἐν τοῖς προτέροις περὶ τοῦ πεπροφητεῦσθαι τὸν Χριστὸν, κατὰ δύναμιν διειλήφαμεν· διὸ τὰ πολλὰ τῶν δυναμένων λέγεσθαι εἰς τὸν τόπον, οὐκ ἐπαναλαμβάνομεν, ἵνα μὴ παλιλλογῶμεν. ὅρα δὴ ὅτι, εἴπερ

30 μετὰ τίνος κἂν δοκούσης ἀκολουθίας ἐβούλετο ἀνατρέπειν τὴν περὶ τῶν προφητειῶν, ἢ περὶ τοῦ ἐπιδημήσειν ἢ ἐπιδεδημηκέναι τὸν Χριστὸν πίστιν, ἐχρῆν αὐτὸν αὐτὰς ἐκθέσθαι τὰς

(1) 1 Cor. iii. 9.

(2) φασίν. Omittitur in libris antea editis, sed reperitur in Cod. Joliano. R.

(3) Χριστοῦ. Ita Codd. Reg., Basil. et duo Anglicani. Alias Ἰησοῦ. R.

προφητείας, αἷς ἐν τῷ διαλέγεσθαι πρὸς ἀλλήλους χρώμεθα Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι. οὕτω γὰρ ἂν καὶ ἔδοξε τοὺς περι-

- (1) σπωμένους ὑπὸ τῆς, ὡς οἶεται, πιθανότητος ανατρέπειν ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ προφητικὰ συγκαταθέσεως, καὶ τῆς διὰ τὰ προφητικὰ εἰς τὸν Ἰησοῦν ὡς ὄντα Χριστὸν πίστεως. νυνὶ δὲ, ἤτοι μὴ δυνάμενος ἀπαντῆσαι πρὸς τὰς περὶ Χριστοῦ
- (2) προφητείας, ἡ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν εἰδὼς τίνα ἐστὶ τὰ περὶ αὐτοῦ προφητευόμενα· οὐδεμίαν μὲν λέξιν τίθησι προφητικὴν, καίτοι γε μυρίαὶ ὄσαι εἰσὶ περὶ Χριστοῦ· κατηγορεῖν δὲ οἶεται τῶν προφητικῶν, μὴδ' ἦν εἴποι ἂν ἐκεῖνος πιθανότητα αὐτῶν ἐκθέ- 10
μενος. οὐκ οἶδε μέντοι γε, ὅτι οὐ πάνυ τι Ἰουδαῖοι λέγουσι θεὸν ὄντα τὸν Χριστὸν καταβήσεσθαι ἢ θεοῦ υἱὸν, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν. καὶ εἰπὼν “αὐτὸν, ὑφ' ἡμῶν μὲν λέγεσθαι καταβεβηκέναι, ὑπὸ Ἰουδαίων δὲ, καταβήσεσθαι δικαιοτήν” κατηγορεῖν αὐτόθεν οἶεται τοῦ λεγομένου, ὡς αἰσχίστου καὶ οὐδὲ μακροῦ ἐλέγχου δεομένου.

3. Καί φησι· “τίς ὁ νοῦς τῆς τοιαύδε καθόδου τῷ θεῷ;” οὐχ ὄρων, ὅτι καὶ καθ' ἡμᾶς ἐστὶ τῆς καθόδου ὁ νοῦς,

- (3) προηγουμένως μὲν, τὰ λεγόμενα ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι· δευτέρως δὲ τὸ, διὰ 20
τὴν ἐκείνων ἀπειθειαν ἄραι ἀπ' αὐτῶν τὴν ὀνομασθεῖσαν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ δοῦναι ἄλλοις γεωργοῖς παρὰ τοὺς
- (4) πάλαι Ἰουδαίους Χριστιανοῖς, τοὺς καρποὺς τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀποδώσουσι τῷ Θεῷ, ἐν τοῖς ἐκάστης πράξεως οὔσης καρποῦ τῆς βασιλείας καιροῖς. ἡμεῖς μὲν οὖν ἀπὸ πλειόνων ὀλίγα εἴπομεν πρὸς τὴν Κέλσου πεῦσιν εἰπόντος· “τίς γὰρ ὁ νοῦς τῆς τοιαύδε καθόδου τῷ θεῷ;” Κέλσος δὲ τὰ μήτε ὑπὸ Ἰουδαίων, μήτε ὑφ' ἡμῶν λεχθέντα ἂν, ἐαυτῷ ἀποφαίνεται, λέγων “ἡ ἵνα μάθη τὰ ἐν ἀνθρώποις.” οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν φησιν, ὅτι, ἵνα μάθη τὰ ἐν ἀνθρώποις, Χριστὸς 30

(1) Edd. Spenc. et Ruasi in textu: πιθανότητος δοκεῖν ανατρέπειν, jam Boherell. vero, quem Ruaeus sequitur: “Delendum videtur: δοκεῖν. Quid sit enim: ἔδοξε δοκεῖν;” L.

(2) ἡ μὴδέ. Recte Cod. Jolianus: ab antea editis excidit vocula: ἡ. R. Boh. Lego: ἡ μὴδέ.

(3) Matt. xv. 24.

(4) Matt. xxi: 41.

ἐπιδημία τῷ βίῳ. εἶτα, ὡς αἰτούντων ἂν τιμῶν τὸ "ἵνα μάθῃ τὰ ἐν ἀνθρώποις" ἐαυτῷ ἀνθυποφέρα πρὸς τοῦτο τὸ "οὐ γὰρ οἶδε πάντα;" εἶτα, ὡς ἀποκρινομένου, ὅτι οἶδε, πάλιν ἐπαγορεύει, λέγων "ὅτι ἄρα οἶδε μὲν, οὐκ ἐπανορθοῖ⁽¹⁾ δὲ, οὐδ' (1) οἶόν τε αὐτῷ θεῖα δυνάμει ἐπανορθοῦν;" καὶ ταῦτα δὲ πάντα εὐθύως λέγει. αἱ γὰρ ὁ Θεὸς τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ κατὰ γενεὰς αἰς ψυχὰς ὁσίας μεταβαίνουντι, καὶ φίλους θεοῦ καὶ τροφίτους κατασκευάζοντι, ἐπανορθοῖ τοῖς ἀκούοντας τῶν λεγομένων καὶ ἐν τῇ Χριστῶ δὲ ἐπιδημία ἐπανορθοῖ τῷ κατὰ Χριστιανισμόν λόγῳ, οὐχὶ τοῖς μὴ βουλομένοις, ἀλλὰ τοῖς τὸν κρεῖττονα βίον καὶ ἀρέσκοντα τῷ Θεῷ ἐλομένοις. οὐκ οἶδα δὲ καὶ, ποταπὴν ἐπανόρθωσιν βουλόμενος ὁ Κέλσος γενέσθαι, ἐπήπορησε λέγων "ἄρ' οὐχ οἶόν τε αὐτῷ δυνάμει θεῖα ἐπανορθοῦν, εἰ μὴ φύσει τινα ἐπὶ τοῦτο τέμψῃ;" ἄρα γὰρ ἤθελε (2) φαντασιουμένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ Θεοῦ, ἀπειληφότος μὲν (3) ἄθροως τὴν κακίαν, ἐμφύοντος δὲ τὴν ἀρετὴν, τὴν ἐπανόρθωσιν γενέσθαι; ἄλλος μὲν οὖν ζητήσει, εἰ ἀκόλουθον, ἢ εἰ δυνατόν ἐστι τῇ φύσει τὸ τοιοῦτον. ἡμεῖς δὲ εἵπομεν ἂν, ὅτι ἔστω καὶ δυνατόν αὐτὸ εἶναι· ποῦ οὖν τὸ ἐφ' ἡμῖν; καὶ τοῦ (2) ἐπαινετῆ συγκατάθεσις πρὸς τὸ ἀληθές; ἢ ἀποδεκτῆ ἀνανεώσεις ἀπὸ τοῦ ψεύδους; ἀλλὰ καὶ εἰ ἅπαξ δοθείη, καὶ δυνατόν τοῦτο, καὶ πρεπόντως γινόμενον διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ζητήσει τις τὴν ἀρχὴν, ἀνάλογόν τι φάσκων τῷ Κέλσῳ, ὅτι "οὐχ οἶόν τε ἦν τῷ Θεῷ θεῖα δυνάμει μηδ' ἐπανορθώσεως δεομένους ποιῆσαι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' αὐτόθεν σκουδαίους καὶ τελείους, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑποστάσης τῆς κακίας;" ταῦτα δ' (4) ἰδιώτας μὲν καὶ ἀδυνάτους δύναται συναρπάσαι, οὐ μὴν καὶ (4) τὸν ἰνорῶντα τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ὅτι ἀρετῆς μὲν εἶν

(1) Sic MSS. Alias vero in textu: ἐπηνόρθου. R.

(2) φύσει. Hæc vox commode abesset; quæ quum hæc ipsa pag. bis repetatur, facile potest huc irrepisse. Boh.

(3) Cod. Jollanus secunda manu: φαντασιουμένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ θεοῦ ἀπειληφότος, melius sane quam habent libb. impressi: φαντασιουμένους τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ θεοῦ, ἀπειληφότος pro quibus Boherellus egebat: φαντασιουμένων τῶν ἀνθρώπων, &c. Ut ut est, verbum ἀπειληφότος, aut ἀπειληφότος, Guilietus nullum hinc locum habere putat, et legi vult: ἀρηρηκότος. R.

(4) ἀδυνάτους. Boherell. Lego: ἀσυνέτους. Erroris fons fuit vox sequens.

ἀνέλῃς τὸ ἐκούσιον, ἀνείλες αὐτῆς καὶ τὴν οὐσίαν. ὅλης δ' α. 1. 4
 εἰς ταῦτα πραγματείας χρεία· περὶ ἧς οὐκ ὀλίγα ἐν τοῖς
 περὶ προνοίας καὶ Ἑλληνας εἰρήκασιν· οἱ μὴ εἰπόντες ἄν,
 ὅπερ ὁ Κέλσος ἐξέθετο λέγων· “οἶδε μὲν οὖν, οὐκ ἐπαν-
 ορθοὶ δὲ, οὐδ' οἷόν τε αὐτῷ δυνάμει θείᾳ ἐπανορθοῦν.”
 καὶ ἡμεῖς δὲ πολλαχοῦ κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν εἰρήκαμεν
 περὶ τούτων· καὶ οἱ θεῖοι λόγοι τοῖς ἀκούειν δυναμένοις
 αὐτῶν παρέστησαν.

4. Δελέζεται οὖν, ὅπερ ἡμῖν καὶ Ἰουδαίοις προσάγει
 ὁ Κέλσος, καὶ πρὸς αὐτόν· ὅτι ἄρα, ὧ οὗτος, οἶδεν ὁ ἐπὶ 10
 πᾶσι θεὸς τὰ ἐν ἀνθρώποις, ἢ οὐκ οἶδεν; ἀλλ' εἶπερ τίθης
 εἶναι θεὸν καὶ πρόνοιαν, ὡς ἐμφαίνει σου τὸ σύγγραμμα·
 ἀναγκαῖον αὐτὸν εἰδέναι. εἰ δ' οἶδε, διὰ τί οὐκ ἐπανορθοῖ;
 ἢ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον ἀπολογεῖσθαι, διὰ τί εἰδὼς οὐκ ἐπανορ-
 θοῖ· σοὶ δὲ, μὴ πάνυ ἐμφαίνοντι διὰ τοῦ συγγράμματος τὸν
 Ἐπικούρειον, ἀλλὰ προσποιουμένῳ πρόνοιαν εἰδέναι, οὐκ ἐπί-
 σης λελέξεται, διὰ τί εἰδὼς τὰ ἐν ἀνθρώποις πάντα ὁ θεὸς
 οὐκ ἐπανορθοῖ, οὐδὲ θείᾳ δυνάμει ἀπαλλάσσει πάντας τῆς
 κακίας; ἀλλ' οὐκ αἰσχύνομεθα λέγειν, ὅτι αἰεὶ μὲν πέμπει
 τοὺς ἐπανορθωσομένους. οἱ γὰρ ἐπὶ τὰ βέλτιστα προκα- 20
 λούμενοι λόγοι, θεοῦ αὐτοὺς δεδωκότος, εἰσὶν ἐν ἀνθρώποις.
 ἤδη δὲ τῶν διακονουμένων τῷ θεῷ πολλαί εἰσι διαφοραὶ, καὶ
 (1) ὀλίγοι εἰσὶν οἱ πάντῃ καθαρῶς πρεσβεύοντες τὰ τῆς ἀλη-
 θείας, καὶ τὴν παντελῆ ἐπανόρθωσιν ἐργαζόμενοι· ὅποιοι
 ἦσαν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. παρὰ δὲ τούτους πάντας,
 μεγάλη ἢ διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἐπανόρθωσις, οὐ τοὺς ἐν μιᾷ γωνίᾳ
 τῆς οἰκουμένης βουληθέντος μόνους θεραπεύεσθαι, ἀλλὰ, τὸ
 ὅσον ἐπ' αὐτῷ, καὶ τοὺς πανταχοῦ· σωτὴρ γὰρ ἦλθε πάντων
 ἀνθρώπων.

5. Μετὰ ταῦθ' ὁ γενναιότατος Κέλσος, οὐκ οἶδ' ὀπόθεν 30
 λαβῶν, ἐπαπορεῖ πρὸς ἡμᾶς ὡς λέγοντας· “ὅτι αὐτὸς κάτεισι
 πρὸς ἀνθρώπους ὁ θεός.” καὶ οἶεται ἀκολουθεῖν τούτῳ, τὸ

(1) Codd. Reg. et Basileensis: πάντῃ καθαρῶς πρεσβεύοντες. Alias: πάντῃ
 καὶ καθαρῶς πρεσβεύοντες. R.

“τὴν ἑαυτοῦ ἔδραν αὐτὸν καταλιπεῖν.” οὐ γὰρ οἶδε δύναμιν Θεοῦ, καὶ “ὅτι πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην.” (1) καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γινώσιν ἔχει φωνῆς.” οὐδὲ συνιέναι δύναται τό· “οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, (2) λέγει Κύριος;” οὐδὲ βλέπει, ὅτι, κατὰ τὸν Χριστιανῶν λόγον, οἱ πάντες “ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμεν” ὡς καὶ (3) Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἀθηναίους δημηγορίᾳ ἐδίδαξε. κἂν ὁ Θεὸς τοίνυν τῶν ὄλων τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει συγκαταβαίῃ τῷ (4) Ἰησοῦ εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον, κἂν ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν 10 λόγος, Θεὸς καὶ αὐτὸς ὢν, ἔρχηται πρὸς ἡμᾶς· οὐκ ἔξεδρος (5) γίνεται, οὐδὲ καταλείπει τὴν ἑαυτοῦ ἔδραν· ὡς τινα μὲν τόπον κενὸν αὐτοῦ εἶναι, ἕτερον δὲ πλήρη, οὐ πρότερον αὐτὸν ἔχοντα. ἐπιδημεῖ δὲ δύναμις καὶ θεότης Θεοῦ δι’ οὐ βούλεται, καὶ ἐν φ’ εὐρίσκει χώραν, οὐκ ἀμείβοντος τόπον, οὐδ’ ἐκλείποντος χώραν αὐτοῦ κενὴν, καὶ ἄλλην πληροῦντος. ἵνα γὰρ καὶ (6) ἐκλείπειν αὐτὸν φῶμεν, καὶ ἄλλον τινὰ πληροῦν· οὐ περὶ τόπου τὸ τοιοῦτον ἀποφανούμεθα· ἀλλὰ τὴν μὲν τοῦ φαύ- (7) λου, καὶ κεχυμένου ἐν τῇ κακίᾳ, ψυχὴν ἀφήσομεν καταλεί- πεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, τὴν δὲ τοῦ βουλομένου (8) 20 ἢ καὶ προκόπτοντος, ἢ καὶ ἤδη ζῶντος κατ’ αὐτὴν, ἀποφα- νούμεθα πληροῦσθαι, ἢ μετέχειν θείου πνεύματος. οὐ χρεῖα οὖν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ κάθοδον, ἢ εἰς τὴν πρὸς ἀνθρώπους ἐπιστροφὴν τοῦ Θεοῦ, καταλείπεσθαι ἔδραν μείζονα, καὶ μεταβάλλεσθαι τὰ τῆδε, ὡς ὁ Κέλσος οἶεται, λέγων· “εἰ γὰρ ἐν τι τῶν τῆδε τουλάχιστον μεταβάλοις, ἀνατραπέντα οὐχ ἡ- (8) σεταιί σοι τὰ πάντα.” εἰ δὲ χρὴ λέγειν μεταβάλλειν παρου- σία δυνάμεως Θεοῦ, καὶ ἐπιδημία τοῦ λόγου εἰς ἀνθρώπους τινὰ· οὐκ ὀκνήσομεν λέγειν, μεταβάλλειν ἐκ φαύλου εἰς

(1) Sap. Salom. I. 7.

(2) Jerem. xxiii. 24.

(3) Act. xvii. 28.

(4) Omnes MSS. συγκαταβαίῃ, recte, cum mox sequatur: ἐρχηται: alias συγκαταβαίνει. R.

(5) Ev. Joann. I. 1.

(6) Boherellus: "Ἐνα γὰρ εἰ. Non assentior. W. S.

(7) Cod. Regius ἀποφανούμεθα, recte. Alias ἀποφανόμεθα. R.

(8) Cod. Jolianus secunda manu τῶν τῆδε, recte. Alias τοῦ τῆδε. R.

ἀστέιον, καὶ ἐξ ἀκολάστου εἰς σώφρονα, καὶ ἐκ δεισιδαίμονος εἰς εὐσεβῆ, τὸν παραδεξάμενον τὴν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ἐπιδημίαν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν.

6. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὰ καταγελαστότατα τοῦ Κέλσου θέλεις ἡμᾶς ἀπαντᾶν, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· “ἀλλὰ γὰρ ἀγνοούμενος ὁ θεὸς ἐν ἀνθρώποις, καὶ παρὰ τοῦτ' ἔλαττον ἔχειν δοκῶν, ἐθέλοι ἂν γνωσθῆναι, καὶ τοὺς πιστεύοντάς τε καὶ ἀπιστοῦντας διαπειράσαι· καθάπερ οἱ νεόπλουτοι τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεικτιῶντες, πολλὴν τινα καὶ πάνυ θνητὴν φιλοτιμίαν τοῦ θεοῦ καταμαρτυροῦσι.” φαμέν οὖν, ὅτι ἀγνοούμενος Θεὸς 10 ὑπὸ φαύλων ἀνθρώπων, οὐ παρὰ τὸ αὐτὸς ἔλαττον ἔχειν δοκεῖν, θέλοι ἂν γνωσθῆναι· ἀλλὰ τὸ τὴν γνώσιν αὐτοῦ κακοδαιμονίας ἀπαλλάσσειν τὸν γιγνώσκοντα. ἀλλ' οὐδὲ διαπειράσαι θέλων τοὺς πιστεύοντας, ἢ τοὺς ἀπιστοῦντας, ἤτοι αὐτὸς ἀρρήτῳ καὶ θείᾳ δυνάμει ἐν τισιν ἐπιδημεί, ἢ πέμπει τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ πιστεύοντος μὲν καὶ καταλαμβάνοντος αὐτοῦ τὴν θεότητα, ἀπαλλάσσεσθαι πάσης κακοδαιμονίας· ἀπιστοῦντας δὲ μὴδ' ἀπολογίας ἔτι χῶραν ἔχειν, ὡς παρὰ τὸ μὴ (1) ἀκηκοῖναι καὶ δεδιδάχθαι οὐ πιστεύσαντας. τίς οὖν λόγος παρίστησιν ἀκολουθεῖν ἡμῖν τὸ τὸν θεὸν καθ' ἡμᾶς εἶναι, ὡς 20 “τοὺς νεοπλούτους τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεικτιῶντας;” οὐ γὰρ ἐπιδεικτιᾷ ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς, βουλόμενος ἡμᾶς συνίεναι καὶ νοεῖν αὐτοῦ τὴν ὑπεροχὴν· ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ γιγνώσκεσθαι ἡμῖν αὐτὸν ἐγγινομένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν μακαριότητα ἐμφύεσθαι ἡμῖν θέλων, πραγματεύεται διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς αἰεὶ ἐπιδημίας τοῦ λόγου, ἀναλαμβάνειν ἡμᾶς τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκείωσιν. οὐδεμίαν οὖν θνητὴν φιλοτιμίαν ὁ Χριστιανῶν λόγος καταμαρτυρεῖ τοῦ θεοῦ.

7. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως φλυαρήσας μάτην ἐφ' οἷς ἐξεθέμεθα, ὕστερόν ποτε ἐκτίθεται, ὅτι “οὐ δὲ αὐτὸν δεόμενος 30 γνωσθῆναι, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν γνώσιν ἡμῖν παρασχέιν ἑαυτοῦ βούλεται· ἴν' οἱ μὲν παραδεξάμενοι αὐτὴν χρηστοὶ γενόμενοι σωθῶσιν· οἱ δὲ μὴ παραδεξάμενοι, ἀπο-

(1) Codd. Reg. et Basileensis: οὐ πιστεύοντάς. R.

δαχθέντες πονηροὶ κολασθῶσιν.” καὶ ἐκθιμένος γε τὸ ται-
 οὔτον, ἱκατορεῖ λέγων “νῦν ἄρα μετὰ τοσοῦτον αἰῶνα ὁ (1)
 θεὸς ἀνεμνήσθη δικαιοῦσαι τὸν ἀνθρώπων βίον, πρότερον δὲ
 ἡμέλει;” καὶ πρὸς τοῦτο δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ὅτ’ οὐκ
 ἐβουλήθη δικαιοῦσαι τὸν ἀνθρώπων βίον ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ αἰεὶ
 ἐπεμελήθη, διδοὺς ἀρετῆς ἀφορμὰς, τοῦ ἐτανορθοῦσθαι τὸ
 λογικὸν ζῶον. κατὰ γὰρ ἐκάστην γενεὰν ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ
 εἰς ψυχὰς, ἃς εὕρισκε ὀσίας, μεταβαίνοισα, φίλους Θεοῦ καὶ
 10 βίβλοις οἱ καθ’ ἐκάστην γενεὰν ὅσοι καὶ δεκτικοὶ τοῦ θείου
 πνεύματος καὶ ὡς ἐπέστρεφον τοὺς κατ’ αὐτοὺς, ὅση δύ-
 ναμις.

8. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν τὸ γενεαῖς τισι προφήτας γε-
 γονέαι, ὑπερέχοντας ἐν τῇ παραδοχῇ τῆς θειότητος, διὰ τὸν
 ἐπὶ πλείον εὔτονον καὶ ἐρρωμένον βίον, ἐτέρων προφητῶν
 τινων μὲν κατ’ αὐτοὺς, ἄλλων δὲ προγενεστέρων, ἢ μεταγε-
 νεστέρων. οὕτω δὲ οὐ θαυμαστὸν, καὶ τινα καιρὸν γεγονέναι,
 ὅτ’ ἐξαιρετόν τι χρῆμα ἐπιδεδήμηκε τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
 καὶ διαφέρον παρὰ τοὺς προγενεστέροισι αὐτοῦ, ἢ καὶ μετα-
 20 γενεστέροισι. ἔχει δὲ τι ὁ περὶ τούτων λόγος μυστικώτερον,
 καὶ βαθύτερον, καὶ μὴ πάνυ τι φθάνειν δυνάμενον ἐπὶ τὴν
 δημοδεστέραν ἀκοήν. καὶ δεῖ, ὑπὲρ τοῦ ταῦτα σαφηνισθῆναι, (2)
 καὶ ἀπαντηθῆναι πρὸς τὰ λεγόμενα περὶ τῆς Χριστοῦ ἐπιδη-
 μίας· “ὅτι νῦν ἄρα μετὰ τοσοῦτον αἰῶνα ὁ θεὸς ἀνεμνήσθη
 δικαιοῦσαι τὸ ἀνθρώπων γένος, πρότερον δὲ ἡμέλει;” ἄψα-
 σθαι τοῦ περὶ μερίδων λόγου, καὶ σαφηνίσαι, διὰ τί “ὅτε (3)
 διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱὸς Ἀδὰμ, ἔστησεν
 ὄρια ἔθνων, κατ’ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μερὶς
 κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίσιμα κληρονομίας αὐτοῦ
 30 Ἰσραὴλ.” καὶ δεήσει τὴν αἰτίαν εἰπεῖν τῆς εἰς ἕκαστον ὄριον
 γενέσεως, ὑπὸ τὸν κεκληρωμένον τὸ ὄριον, καὶ πῶς εὐλόγως

(1) Codd. Reg. et Basil. recte omnino: αἰῶνα. Alias ἀγῶνα, male. R.

(2) Sp. in textu ταῦτα ἀφ. in marg. ταύτας. “Hoeschel. in textu ταύτας ἀφανισθῆναι sicque omnes MSS. male. R. Bene MSS. sed lege ταῦτα σαφηνισθῆναι vid. lin. 26 et c. 31 ad fin. et c. 44. W. S.

(3) Dent xxxii. 8, 9.

- (1) ἐγενήθη “μερίς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ.” καὶ διὰ τί πρότερον μὲν ἦν μερίς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ· περὶ δὲ τῶν ὕστερον λέγεται πρὸς τὸν σωτῆρα
- (2) ὑπὸ τοῦ πατρός· “αἴτησαι παρ’ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.” εἰσὶ γάρ τινες εἰρμοὶ καὶ ἀκολουθίαι ἄφατοι καὶ ἀνεκδιήγητοι περὶ τῆς κατὰ τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς διαφόρου οἰκονομίας.

9. Ἦλθεν οὖν, κἂν μὴ βούληται Κέλσος, μετὰ πολ-¹⁰
 λούς προφήτας ἐπανορθομένους τὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκείνου, ἐπανορθωτῆς ὅλου τοῦ κόσμου ὁ Χριστός· οὐ δεόμενος κατὰ τὴν προτέραν οἰκονομίαν τῆς κατ’ ἀνθρώπων χρήσεως μαστίγων, καὶ δεσμῶν, καὶ βασανιστηρίων· ἤρκει γὰρ ἡ διδασκαλία, ὅτε “ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείρειν,” ἵνα σπείρῃ τὸν λόγον πανταχοῦ· εἰ δ’ ἐπιστήσεται τις χρόνος, περιγράφων τὸν κόσμον ἀναγκαίαν περιγραφὴν, τῷ αὐτὸν ἀρχὴν ἐσχηκέναι· καὶ ἐπιστήσεται τι τέλος τῷ κόσμῳ, καὶ μετὰ τὸ τέλος δικαία περὶ πάντων κρίσις· δεήσει μὲν τὸν φιλοσοφούντα τὰ τοῦ λόγου κατασκευάζειν μετὰ παντοδαπῶν²⁰
 ἀποδείξεων, τῶν τε ἀπὸ τῶν θείων γραμμάτων, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς λόγοις ἀκολουθίας· δεήσει δὲ τὸν πολὺν καὶ ἀπλούστερον, καὶ μὴ δυνάμενον παρακολουθεῖν τοῖς ποικιλωτάτοις τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ θεωρήμασιν, ἐμπιστεύσαντα ἑαυτὸν Θεῷ, καὶ τῷ σωτῆρι τοῦ γένους ἡμῶν, τούτου μᾶλλον ἀρκεσθῆναι τῷ “αὐτὸς ἔφα,” ἢ ἄλλου οὐτινοσοῦν.

10. Μετὰ ταῦτα πάλιν, ὡς σύνηθές ἐστιν αὐτῷ, μηδὲν κατασκευάσας, μηδ’ ἀποδείξας ὁ Κέλσος, ὥσπερ εἰ οὐχ ὁσίως ἡμῶν, οὐδ’ εὐαγῶς περὶ τοῦ θεοῦ θρυλλούντων, φησὶν· “ὅτι μὲν οὖν οὐχ ὁσίως, οὐδ’ εὐαγῶς ταῦτα περὶ τοῦ θεοῦ θρυλ-³⁰
 (3) λούσιν, εὐδῆλον.” καὶ οἶεται γε ἐπὶ θάμβει τῶν ἰδιωτῶν ταῦθ’ ἡμᾶς ποιεῖν, οὐχὶ δὲ τὰληθῆ περὶ κολάσεων λέγοντας

(1) Deut. xxxii. 9.

(2) Psalm. ii. 8.

(3) Boherellus, “Forte: ἐκδηλον.”

ἀναγκαίων τοῖς ἡμαρτηκόσι. διόπερ ἕξομοιοῖ ἡμᾶς “ τοῖς ἐν ταῖς Βακχικαῖς τελεταῖς τὰ φάσματα καὶ δείματα προεισάγουσι.” περὶ μὲν οὖν τῶν Βακχικῶν τελετῶν εἴτε τίς ἐστι πιθανὸς λόγος, εἴτε μηδεὶς τοιοῦτος, λεγέτωσαν Ἕλληνας, καὶ ἀκουέτω Κέλσος καὶ οἱ συνθιασῶται αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ περὶ τῶν ἡμετέρων ἀπολογούμεθα, λέγοντες, ὅτι τὸ προκείμενον ἡμῖν ἐστίν, ἐπανορθοῦν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, εἴτε διὰ τῶν περὶ κολάσεων ἀπειλῶν, ἢ πεπεῖσμεθα ἀναγκαίως εἶναι τῷ παντὶ, τάχα δὲ καὶ τοῖς πεισομένοις αὐτὰς οὐκ (1)

10 ἀχρήστους· εἴτε διὰ τῶν ἐπὶ τοὺς καλῶς βεβιωκότας ἐπαγγελιῶν, περιεχουσῶν τὰ περὶ τῆς μακαρίας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις ὑπ’ αὐτοῦ βασιλεύεσθαι διεξαγωγῆς. (2)

II. Μετὰ ταῦτα βουλόμενος ἡμᾶς παραδείξει μηδὲν παράδοξον, μηδὲ καινόν, λέγειν περὶ κατακλυσμοῦ, ἢ ἐκπύρωσεως, ἀλλὰ καὶ παρακούσαντας τῶν παρ’ Ἑλλήσιν ἢ βαρβάρους περὶ τούτων λεγομένων ταῖς ἡμετέραις πεπιστευκέναι περὶ αὐτῶν γραφαῖς, φησὶ ταῦτα· “ ἐπῆλθε δ’ αὐτοῖς καὶ ταῦτα ἐκείνων παρακούσασιν, ὅτι δὴ κατὰ χρόνων μακρῶν κύκλους, καὶ ἄστρων ἐπανόδους τε καὶ συνόδους, ἐκπυρώσεις

20 καὶ ἐπικλύσεις συμβαίνουσιν· καὶ ὅτι μετὰ τὸν τελευταῖον ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸν ἢ περίοδος κατὰ τὴν τῶν ὄλων ἀμοιβὴν ἐκπύρωσιν ἀπαιτεῖ· ταῦτ’ αὐτοὺς ἐποίησεν ἐσφαλ- (3)

μένη δόξη λέγειν, ὅτι ὁ θεὸς καταβήσεται δίκην βασανιστοῦ πῦρ φέρων.” καὶ πρὸς ταῦτα δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ οἶδ’ ὅπως ὁ πολλὰ ἀναγνούς, καὶ ἱστορίας πολλὰς ἐπιδειξάμενος ἀνεγνωκέναι Κέλσος, οὐκ ἐπέστη τῇ Μωϋσέως ἀρχαιότητι, ἱστο- (4)

30 Φοινικικὰ πραγματευσαμένων. καὶ ὁ βουλόμενός γε ἀναγνώτω

(1) Vide infra num. 13, 14, et 69; Lib. v. num. 14, 15, 16 et 17; Lib. vi. num. 70; Lib. viii. num. 48, 72. De poenis et praemiis quid opinatus sit Origenes, vide apud Huetium, Origenianorum Lib. II. quaestione xi. R.

(2) Cf. Lib. III. num. 56. L.

(3) Hoeschel. in textu τούτ’ αὐτούς. R.

(4) Hoeschel. ad marginem: ἐγνωκέναι Κέλσος, οὐκ ἐπέστησε. R.

τὰ τοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀρχαιότητος δύο βιβλία· ἵνα γινῶ, τίνα τρόπον ἀρχαιότερος ἦν Μωϋσῆς τῶν κατὰ χρόνων μακρὰς περιόδους κατακλυσμοῦ καὶ ἐκπυρώσεις φησάντων γίγνεσθαι ἐν τῷ κόσμῳ· ὧν παρακηκοῦναι λέγει ὁ Κέλσος Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς· καὶ μὴ νοήσαντας τὰ περὶ ἐκπυρώσεως εἰρηκέναι, ὅτι “ὁ θεὸς καταβήσεται δίκην βασιανιστοῦ πῦρ φέρων.”

12. Πότερον μὲν οὖν εἰσι περίοδοι, καὶ κατὰ περιόδους κατακλυσμοί, ἢ ἐκπυρώσεις, ἢ μὴ εἰσι, καὶ εἰ ἐπίσταται καὶ ταῦθ' ὁ λόγος, ἐν πολλοῖς μὲν, καὶ ἐν οἷς δὲ Σολομών φησι· 10
- (1) “τί τὸ γεγονός; αὐτὸ τὸ γενησόμενον. καὶ τί τὸ πεκοιημένον; αὐτὸ τὸ ποιηθησόμενον,” καὶ τὰ ἐξῆς· οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶ καιροῦ λέγειν. ἀρκεῖ γὰρ μόνον ἐπισημειώσασθαι, ὅτι ἀρχαιότατοι ἄνδρες γενόμενοι Μωϋσῆς καὶ τινες τῶν προφητῶν, οὐ παρ' ἐτέρων εἰλήφασιν τὰ περὶ τῆς τοῦ κόσμου ἐκπυρώσεως· ἀλλ', (εἰ χρὴ ἐπιστήσαντα τοῖς χρόνοις εἰπεῖν,) μᾶλλον τούτων ἕτεροι παρακούσαντες, καὶ μὴ ἀκριβώσαντες τὰ ὑπὸ τούτων λεγόμενα, ἀνέπλασαν κατὰ περιόδους ταυτό- 20
- (2) τητας, καὶ ἀπαραλλάκτους τοῖς ἰδίους ποιοῖς καὶ τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτοῖς. ἡμεῖς δὲ οὔτε τὸν κατακλυσμὸν, οὔτε τὴν 20 ἐκπύρωσιν κύκλοις καὶ ἀστέρων περιόδοις ἀνατίθεμεν· ἀλλὰ
- (3) τὴν τούτων αἰτίαν φησὶν εἶναι κακίαν ἐπὶ πλείον χρομένην, καὶ καθαιρομένην κατακλυσμῶ, ἢ ἐκπυρώσει. Θεὸν δὲ καταβαίνοντα εἰς λέγουσιν αἱ προφητικαὶ φωναὶ τὸν φήσαντα·
- (4) “οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει Κύριος;” τροπολογοῦμεν. καταβαίνει γὰρ ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἰδίου μεγέθους καὶ ὕψους, ὅτε τὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν

(1) Ecclesiastes. i. 9.

(2) Legendum videtur: ταυτότητας ἀπαραλλάκτους τοῖς ἰδίους ποιοῖς καὶ τοῖς αὐτοῖς συμβεβηκόσιν.” R.

(3) Vide Orig. homil. xxiv. in Luc., homil. vi. in Exodum, homil. iii. in Psalm. xxxvi. Vide eundem in homil. viii. in Exod., homil. viii. in Levitic., homil. xxv. et xxvii. in Num., homil. xii. in Jeremiam, et Lib. viii. Explanat. in Epist. ad Romanos. Vide et Lib. iv., num. 64, contra Celsum; Lib. v., num. 14, 15, 16, 17, et Lib. vi., num. 25, 70, 71. Vide sis etiam Clem. Alex. Strom. iv. p. 536, v., p. 549. R.

(4) Jerem. xxiii. 24.

φαύλων οικονομί. καὶ ὡσπερ ἡ συνήθεια συγκαταβαίνειν φησὶ τοῖς ἡπίοις τοῖς διδασκάλους, καὶ τοῖς ἄρτι προτραπέουσιν ἐπὶ φιλοσοφίαν νέοις τοῖς σοφοῖς, ἢ τοῖς προκόπτοντας, οὐ τῷ σωματικῶς αὐτοῖς καταβαίνειν· οὕτως εἶ που (1) λέγεται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταβαίνειν ὁ Θεὸς, ἀνάλογον νοεῖται τῇ οὕτωςι χρωμένῃ τῷ ὀνόματι συνηθεία, οὕτως δὲ καὶ ἀναβαίνειν. (2)

13. Ἐπεὶ δὲ χλευάζων ὁ Κέλσος φησὶν ἡμᾶς λέγειν “τὸν θεὸν δίκην βασιανιστοῦ πῦρ φέροντα καταβαίνειν,”
 10 καὶ ἀναγκάζει ἡμᾶς οὐ κατὰ καιρὸν βαθυτέρους ἐξετάζειν λόγους· ὀλίγα εἰπόντες, ὅσον γεῦσαι τοὺς ἀκρατὰς ἀπολογίας καθαιρούσης τὴν καθ’ ἡμῶν τοῦ Κέλσου χλεύην, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τραπησόμεθα. φησὶ δὴ ὁ θεὸς λόγος τὸν Θεὸν ἡμῶν εἶναι πῦρ καταναλίσκον καὶ ποταμοὺς πυρὸς ἔλκειν (3) ἔμπροσθεν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν εἰσπορεύεσθαι ὡς πῦρ (4) χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόαν πλυνόντων, ἵνα χωνεῖσθαι τὸν ἑαυτοῦ λαόν. ἐπὶ οὖν λέγεται πῦρ εἶναι καταναλίσκον, ζητοῦμεν, τίνα πρέπει ὑπὸ θεοῦ καταναλίσκεσθαι; καὶ φαμεν, ὅτι τὴν κακίαν, καὶ τὰ ἀπ’ αὐτῆς πραπτόμενα, καὶ τροπικῶς λεγόμενα
 20 ξύλα εἶναι, καὶ χόρτον, καὶ καλάμην, καταναλίσκει ὁ Θεὸς ὡς πῦρ. ἐποικοδομεῖν γοῦν ὁ φαῦλος λέγεται τῷ προὔποβεβλημένῳ λογικῷ θεμελίῳ ξύλα, καὶ χόρτον καὶ καλάμην. εἰ μὲν οὖν ἔχει δεῖξαι ἄλλως νεοῆσθαι ταῦτα τῷ ἀναγράψαντι, καὶ σωματικῶς δύναται τις παραστήσαι ἐποικοδομοῦντα τὸν φαῦλον ξύλα, ἢ χόρτον, ἢ καλάμην· δῆλον, ὅτι καὶ τὸ πῦρ ὑλικὸν καὶ αἰσθητὸν νοηθήσεται. εἰ δ’ ἄντικρυς τροπολογεῖται τὰ τοῦ φαύλου ἔργα, λεγόμενα εἶναι ξύλα, ἢ χόρτος, ἢ καλάμη· (6) πῶς οὐκ αὐτόθεν προσπίπτει ποδαπὸν πῦρ παραλαμβάνεται, ἵνα τὰ τοιαῦτα ξύλα ἀναλωθῇ; ἐκάστου γάρ φησι “τὸ (7)
 30 ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· εἴ τις τὸ ἔργον

(1) Genes. xi. 5, 7, xviii. 21, coll. Exod. iii. 8, xix. 20. L.

(2) Genes. xvii. 22, coll. Psalm. xlvii. 5 (xlvii.). L.

(3) Deut. iv. 24, coll. ix. 3.

(4) Dan. vii. 10.

(5) Malach. iii. 2.

(6) 1 Cor. iii. 12.

(7) 1 Cor. iii. 13, 14, 15.

μενεί, ὃ ἐπφοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται.” ἔργον δὲ κατακαιόμενον ποῖον ἂν ἐν τούτοις λέγοιτο, ἢ πᾶν τὸ ἀπὸ κακίας πραττόμενον; οὐκοῦν ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστὶ, ὡς ἀποδοδώκαμεν καὶ οὕτως εισπορεύεται, ὡς πῦρ χωνευτηρίου, χωνεύσων τὴν λογικὴν φύσιν, πεπληρωμένην τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας μολύβδου, καὶ τῶν ἄλλων ἀκαθάρτων ὑλῶν, τὴν τοῦ χρυσοῦ, (ἴν’ οὕτως ὀνομάσω,) φύσιν τῆς ψυχῆς, ἢ τὴν ἀργύρου, δολωσάντων. οὕτω δὲ καὶ ποταμοὶ πυρὸς λέγονται ἐμπροσθεν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐξαφανιοῦντος τὴν δι’ ὅλης τῆς ψυχῆς ἀνακεκρα- 10 μένην κακίαν. ἀλλὰ γὰρ ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς τό· “ταῦτ’ αὐτοῖς ἐποίησεν ἐσφαλμένη δόξη λέγειν, ὅτι ὁ θεὸς καταβήσεται δίκην βασιανιστοῦ πῦρ φέρων.”

14. Ἰδῶμεν δὲ καὶ ἄπερ ἐξῆς φησιν ὁ Κέλσος μετὰ μεγάλης ἀπαγγελίας, τοῦτον τὸν τρόπον “ἔτι δέ,” φησιν, “ἄνωθεν πλείοσιν ἀποδείξουσιν ἀναλάβωμεν τὸν λόγον. λέγω δὲ οὐδὲν καινόν, ἀλλὰ πάλαι δεδογμένα. ὁ θεὸς ἀγαθὸς ἐστὶ, καὶ καλός, καὶ εὐδαίμων, καὶ ἐν τῷ καλλίστῳ καὶ ἀρίστῳ· εἰ δὴ ἐς ἀνθρώπους κάτεισι, μεταβολῆς αὐτῷ δεῖ· μεταβολῆς δὲ ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, καὶ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχρὸν, καὶ ἐξ εὐδαι- 20 μονίας εἰς κακοδαιμονίαν, καὶ ἐκ τοῦ ἀρίστου εἰς τὸ πονηρότατον. τίς ἂν οὖν ἔλοιτο τοιαύτην μεταβολήν; καὶ μὲν δὴ τῷ θνητῷ μὲν ἀλλάττεσθαι καὶ μεταπλάττεσθαι, φύσις· τῷ δ’ ἀθανάτῳ, κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχειν. οὐκ ἂν οὖν οὐδὲ ταύτην τὴν μεταβολὴν θεὸς δέχοιτο.” δοκεῖ δὴ μοι πρὸς ταῦτα λέγεσθαι τὰ δέοντα, διηγησαμένῳ τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς λεγομένην κατάβασιν Θεοῦ πρὸς τὰ ἀνθρώπινα· εἰς ἣν οὐ μεταβολῆς αὐτῷ δεῖ, ὡς Κέλσος ἡμᾶς οἶεται λέγειν, οὔτε τροπῆς τῆς ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, ἢ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχρὸν, ἢ ἐξ εὐδαιμονίας εἰς κακοδαιμονίαν, ἢ ἐκ τοῦ ἀρίστου εἰς τὸ 30 πονηρότατον· μένων γὰρ τῇ οὐσίᾳ ἄτρεπτος, συγκαταβαίνει τῇ προνοίᾳ καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοῖς ἀνθρώπινους πράγμασιν. ἡμεῖς μὲν οὖν καὶ τὰ θεία γράμματα παρίσταμεν ἄτρεπτον (1) λέγοντα τὸν Θεόν, ἐν τε τῷ· “σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ.” καὶ ἐν τῷ·

(1) Psalm. cii. 27 (ci.).

“οὐκ ἠλλοίωμαι.” οἱ δὲ τοῦ Ἐπικούρου θεοὶ, σύνθετοι ἐξ (1)
 ἀτόμων τυγχάνοντες, καὶ τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ συστάσει ἀνάλυτοι,
 πραγματεύονται τὰς φθοροποιούς ἀτόμους ἀποσεῖσθαι. ἀλλὰ (2)
 καὶ ὁ τῶν Στωϊκῶν θεός, ἅτε σῶμα τυγχάνων, ὅτε μὲν ἡγε-
 μονικὸν ἔχει τὴν ὅλην οὐσίαν, ὅταν ἡ ἐκπύρωσις ᾖ· ὅτε δὲ ἐπὶ
 μέρους γίνεταί αὐτῆς (4), ὅταν ᾖ διακόσμησις. οὐδὲ γὰρ δεδύνη- (4)
 ται οὗτοι τρανώσαι τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν, ὡς πάντα
 ἀφθάρτου, καὶ ἀπλοῦ, καὶ ἀσυνθέτου, καὶ ἀδιαιρέτου.

10 15. Τὸ δὲ καταβεβηκὸς εἰς ἀνθρώπους, ἐν μορφῇ Θεοῦ (5)
 ὑπῆρχε· καὶ διὰ φιλανθρωπίαν ἑαυτὸν ἐκένωσεν, ἵνα χωρη-
 θῆναι ὑπ’ ἀνθρώπων δυνηθῆ. οὐ δῆπου ὃ ἐξ ἀγαθοῦ εἰς
 κακὸν γέγονεν αὐτῷ μεταβολή· “ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίη- (6)
 σεν” οὐδ’ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχρόν· “οὐ γὰρ ἔγνω ἀμαρτίαν.” (7)
 οὐδὲ ἐξ εὐδαιμονίας ἦλθεν εἰς κακοδαιμονίαν· ἀλλ’ ἑαυτὸν μὲν
 ἐταπείνωσεν, οὐδὲν ὃ ἤττον μακάριος ἦν, καὶ ὅτε συμφερόντως
 τῷ γένει ἡμῶν ἑαυτὸν ἐταπείνου. ἀλλ’ οὐδὲ μεταβολή τις
 αὐτῷ γέγονεν ἐκ τοῦ ἀρίστου εἰς τὸ πονηρότατον· ποῦ γὰρ

(1) Malach. iii. 6.

(2) Velleius apud Ciceron. Lib. i. de Nat. Deorum. Sp.

(3) Plutarch. Lib. i. Cap. vi. de Placitis philosophorum, vid. ad Lib. i. num. 21, Lib. iii. num. 74, et Lib. iv. num. 68. Spenc. Totus hic locus sic corrigendus videtur Gueto: Ἄλλα καὶ ὁ τῶν Στωϊκῶν θεός, ἅτε σῶμα τυγχάνων, ὅτε μὲν ἡγεμονικὴν ἔχει τὴν ὅλην οὐσίαν, ὅταν ἡ ἐκπύρωσις ᾖ· ὅτε δὲ ἐπιμερῆς γίνεταί αὐτός, ὅταν ᾖ διακόσμησις. ἐπιμερῆς, id est: *superparticularis*. Hesychius: ἐπιμερῆς ἀριθμὸς οὕτω λέγεται, ὅταν ὁ μείζων τοῦ ἐλάττονος ὑπερέχη μέρει τῶν. Deus Stoicorum est corpus, idque animal materia et forma constans, id est, mundus. Forma, seu anima mundi est ignis; materia praeter ignem omnia corpora. Ἐκπύρωσις, id est, exustio, fit cum ignis, qui per totum mundi corpus tanquam anima diffusus est, in se ipsum contrahitur, et sic valentior effectus reliqua corpora exurit et purgat. Διακόσμησις fit cum rursus ignis in corpora illa exustione repurgata diffunditur, et mundus renovatur. Deus autem, id est, ignis totam substantiam ἡγεμονικῆν, id est, principalem habere dicitur, cum in se coactus est; ἐπιμερῆς vero, cum toto mundi corpore confusus est, et praeter propriam substantiam igneam, reliquorum corporum substantiam assumpsit, cujus ratione ipse sibi τῷ ἡγεμονικῷ comparatus hoc nomen adeptus est, ducta a numeris metaphora. R.

(4) Boherellus, “Lego: *adhis*.”

(5) Philipp. ii. 6, 7.

(6) 1 Pet. ii. 22.

(7) 2 Cor. v. 21.

- (1) πονηρότατον τὸ χρηστὸν καὶ φιλόανθρωπον; ἢ ὥρα λέγειν, καὶ τὸν ἱατρὸν ὀρώντα δεινὰ, καὶ θιγγάνοντα ἀηδῶν, ἵνα τοὺς κάμνοντας ἰάσῃται, ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, ἢ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχρὸν, ἢ ἐξ εὐδαιμονίας εἰς κακοδαιμονίαν ἔρχεσθαι; καίτοι γε ὁ ἱατρὸς ὀρῶν τὰ δεινὰ, καὶ θιγγάνων τῶν ἀηδῶν, οὐ πάντως ἐκφεύγει τὸ τοῖς αὐτοῖς δύνασθαι περιπεσεῖν. ὁ δὲ τραύματα τῶν ψυχῶν ἡμῶν θεραπεύων διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου Θεοῦ, αὐτὸς πάσης κακίας ἀπαράδεκτος ἦν. εἰ δὲ καὶ σῶμα θνητὸν καὶ ψυχὴν ἀνθρωπίνην ἀναλαβὼν ὁ ἀθάνατος Θεὸς λόγος, δοκεῖ τῷ Κέλσῳ ἀλλάττεσθαι καὶ μεταπλάττεσθαι. 10
 μανθανέτω, ὅτι ὁ λόγος τῇ οὐσίᾳ μένων λόγος, οὐδὲν μὲν πάσχει ὡς πάσχει τὸ σῶμα, ἢ ἡ ψυχὴ· συγκαταβαίνων δ' ἔσθ' ὅτε τῷ μὴ δυναμένῳ αὐτοῦ τὰς μαρμαρυγὰς καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θεϊότητος βλέπειν, οἷονεὶ σὰρξ γίνεται, σωματικῶς λαλούμενος, ἕως ὁ τοιοῦτον αὐτὸν παραδεξάμενος, κατὰ βραχὺ ὑπὸ τοῦ λόγου μετεωριζόμενος, δυνηθῆ αὐτοῦ καὶ τὴν, (ἴν' οὕτως ὀνομάσω,) προηγουμένην μορφήν θεάσασθαι.
- (2) 16. Εἰσὶ γὰρ διάφοροι οἷονεὶ τοῦ λόγου μορφαί, καθὼς ἐκάστῳ τῶν εἰς ἐπιστήμην ἀγομένων φαίνεται ὁ λόγος, 20
 ἀνάλογον τῇ ἔξει τοῦ εἰσαγομένου, ἢ ἐπ' ὀλίγον προκόπτοντος, ἢ ἐπὶ πλείον, ἢ καὶ ἐγγὺς ἤδη γινομένου τῆς ἀρετῆς, ἢ καὶ ἐν ἀρετῇ γεγενημένου. ὅθεν οὐχ, ὡς ὁ Κέλσος καὶ οἱ
- (3) παραπλήσιοι αὐτῷ βούλονται, μετεμορφώθῃ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος ἀναβὰς ἄλλην ἔδειξε τὴν ἑαυτοῦ μορφήν, καὶ πολλῶν κρείττονα ἢς οἱ κάτω μένοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι αὐτῷ εἰς ὕψος ἀκολουθεῖν, ἐθεώρουν. οὐ γὰρ εἶχον οἱ κάτω ὀφθαλμοὺς δυναμένους βλέπειν τὴν τοῦ λόγου ἐπὶ τὸ ἐνδοξον καὶ θεϊότερον μεταμόρφωσιν· ἀλλὰ μόγις αὐτὸν ἐδύναντο χωρῆσαι τοιοῦτον, ὥστε λέγεσθαι ἂν περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μὴ 30
- (4) δυναμένων τὸ κρείττον αὐτοῦ βλέπειν τό· “εἶδομεν αὐτὸν,

(1) Spencer. in textu: ὄρα, ad marg. vero: ὥρα.—Boherell. in notis: “Bene ad oram: ὄρα.” Vide Lib. I. num. 64. L.

(2) Vid. Lib. II. num. 64.

(3) Matth. xvii. 2.

(4) Jesai. liii. 2, 3.

καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.” καὶ ταῦτα δὲ πρὸς τὴν Κέλσου ὑπόληψιν, μὴ νοήσαντος τὰς ὡς ἐν ἱστορίαις λεγομένας μεταβολὰς ἢ μεταμορφώσεις τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ θνητὸν ἢ ἀθάνατον αὐτοῦ, λελέχθω.

17. Ἄρα δὲ οὐ πολλῶ ταῦτα, καὶ μάλιστα ὅτε ὃν δεῖ τρόπον νοεῖται, σεμνότερα φανεῖται Διονύσου ὑπὸ τῶν Τιτάνων ἀπατωμένου, καὶ ἐκπίπτοντος ἀπὸ τοῦ Διὸς θρόνου, καὶ σπαρασσομένου ὑπ’ αὐτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν συντιθε-
 10 μένου, καὶ οἰονεὶ ἀναβιώσκοντος, καὶ ἀναβαίνοντος εἰς οὐρανόν; ἢ Ἑλλησι μὲν ἔξεστι τὰ τοιαῦτα εἰς τὸν περὶ ψυχῆς ἀνάγειν λόγον, καὶ τροπολογεῖν· ἡμῖν δ’ ἀποκέκλεισται θύρα ἀκολουθοῦ διηγήσεως, καὶ πανταχοῦ συναδούσης καὶ συμφωνούσης ταῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ πνεύματος γραφαῖς, γενομένου ἐν καθαραῖς ψυχαῖς; οὐδαμῶς οὖν ὁ Κέλσος οἶδε τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, διόπερ τὴν ἑαυτοῦ ἐκδοχὴν, καὶ οὐχὶ τὴν τῶν γραφῶν διαβάλλει. εἰ δὲ ἦν ἐνόησας, τί ἀκολουθεῖ ψυχῇ ἐν αἰωνίῳ ἐσομένη ζωῇ, καὶ τί χρὴ φρονεῖν περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς· οὐκ ἂν
 20 οὕτω διέσυρε τὸν ἀθάνατον εἰς θνητὸν ἐρχόμενον σῶμα· οὐ κατὰ τὴν Πλάτωνος μετενσωμάτωσιν, ἀλλὰ κατ’ ἄλλην τινὰ (1) ὑψηλοτέραν θεωρίαν. εἶδε δ’ ἂν καὶ μίαν ἐξάιρετον ἀπὸ πολλῆς φιλάνθρωπίας κατάβασιν, ὑπὲρ τοῦ ἐπιστρέψαι τὰ, (2) (ὡς ἡ θεία ἠνόμασε μυστικῶς γραφῇ,) ἀπολωλότα “πρόβατα (3) οἴκου Ἰσραὴλ,” καὶ καταβάντα ἀπὸ τῶν ὄρων, πρὸς ἃ ὁ ποιμὴν ἐν τισὶ παραβολαῖς καταβεβηκέναι λέγεται, καταλι- (4)
 πῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τὰ μὴ ἐσφαλμένα.

18. Προσδιατρίβων δὲ ὁ Κέλσος οἷς οὐ νενόηκεν, αἴτιος ἡμῖν γίνεται ταυτολογίας, οὐ βουλομένοις καὶ τῷ δοκεῖν
 30 ἀβασάνιστον τῶν ὑπ’ αὐτοῦ λελεγμένων τι καταλελοιπένας. φησὶν οὖν ἐξῆς, ὅτι “ἦτοι ὡς ἀληθῶς μεταβάλλει ὁ θεός,

(1) Vid. ad Lib. I. num. 32, et Lib. V. num. 20. R.

(2) Sic libri impressi. At Codd. Regius, Basileensis, duo Vaticani, et Anglicanus primus: καταβαίνουσαν. R.

(3) Matth. xv. 24.

(4) Luc. xv. 4.

ὡσπερ οὗτοί φασιν, εἰς σῶμα θνητὸν, καὶ προείρηται τὸ ἀδύνατον· ἢ αὐτὸς μὲν οὐ μεταβάλλει, ποιεῖ δὲ τοὺς ὀρῶντας δοκεῖν, καὶ πλανᾷ, καὶ ψεύδεται. ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοῖρα χρῆτό τις, ἦτοι πρὸς φίλους νοσοῦντας καὶ μεμνηότας, ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς, κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος. οὔτε δὲ νοσῶν ἢ μεμνηὼς οὐδεὶς θεῷ φίλος· οὔτε φοβεῖται τινα ὁ θεός, ἵνα πλανήσας κίνδυνον διαφύγῃ.” καὶ πρὸς τοῦτο λέγοιτ' ἂν, πῆ μὲν περὶ τῆς τοῦ θείου λόγου φύσεως, ὄντος θεοῦ, πῆ δὲ περὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς. περὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ λόγου ἰο φύσεως, ὅτι ὡσπερ ἡ τῶν τροφῶν ποιότης πρὸς τὴν τοῦ νηπίου φύσιν εἰς γάλα μεταβάλλει ἐν τῇ τρεφούσῃ, ἢ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ κατασκευάζεται πρὸς τὸ τῆς ὑγείας χρεῖωδες τῷ

- (1) κάμνοντι, ἢ τῷ ἰσχυροτέρῳ ὡς δυνατωτέρῳ οὕτως ἐντρέπι-
 (2) ζεται· οὕτω τὴν τοῦ πεφυκότος τρέφειν ἀνθρώπινην ψυχὴν λόγου δύναμιν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐκάστω κατ' ἀξίαν με-
 (3) ταβάλλει. καὶ τιμὴ μὲν, ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφή, “λογικὸν ἄδολον γάλα” γίνεται, τινὶ δὲ ὡς ἀσθενεστέρῳ οἰοεὶ “λάχα-
 (4)
 (5) νον,” τινὶ δὲ τελείῳ “στερεὰ τροφή” παραδίδοται. καὶ οὐ δήπου ψεύδεται τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ λόγος, ἐκάστω τρῶφιμος γινόμενος, ὡς χωρεῖ αὐτὸν παραδέξασθαι· καὶ οὐ πλανᾷ, οὐδὲ ψεύδεται. εἰ δ' ἐπὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς λαμβάνει τις τὴν μεταβολὴν, αὐτῆς εἰς σῶμα ἐλθούσης· πευσόμεθα, πῶς λέγει μεταβολὴν; εἰ μὲν γὰρ τῆς οὐσίας, οὐ δίδοται, οὐ μόνον ἐπ' ἐκείνης, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἄλλου λογικῆς ψυχῆς. εἰ δ' ὅτι πάσχει τι ὑπὸ τοῦ σώματος ἀνακεκραμένη αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐλήλυθε· καὶ τί ἄτοπον ἀπαντᾷ τῷ λόγῳ, ἀπὸ πολλῆς φιλανθρωπίας καταβιβάζοντι σωτήρα τῷ γένει τῶν

(1) Edd. Spenc. in textu: οὕτως ἐντρέπιζεται, ad marg. vero: οὕτως. Ed. Ruai in textu: οὕτως ἐντρέπιζεται, in notis vero, Boherello praeunte: “Mallem abesset: οὕτως vel οὕτως, ut etiam abesse potest, propter τὸ οὕτω modo sequens.” L. Nihil mutandum. W. S.

(2) Verbum: τρέφειν, in libris antea excusis omissum restituit Cod. Jolianus. R.

(3) 1 Petr. ii. 2.

(4) Rom. xiv. 2.

(5) Hebr. v. 14.

ἀνθρώπων; ἐπεὶ μηδεὶς τῶν πρότερον θεραπεύειν ἐπαγγελιαμένων τοσοῦτον ἐδύνατο, ὅσον αὐτῇ ἐπεδείξατο δι' ὧν πεποιήκε, καὶ ἐκουσίως εἰς τὰς ἀνθρωπίνας κῆρας ὑπὲρ τοῦ γένους ἡμῶν καταβῆσα. ταῦτα δ' ἐπιστάμενος ὁ θεῖος λόγος, πολλὰ πολλαχοῦ λέγει τῶν γραφῶν· ἀρκεῖ δ' ἐπὶ τοῦ παρόντος μίαν παραθέσθαι Παύλου λέξιν οὕτως ἔχουσαν·
 “τοῦτο φρονεῖσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν (1) μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώ-
 10 ματι ἀνθρώπου γενόμενος· καὶ σχήματι εὔρεθεις ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα.”

19. Ἄλλοι μὲν οὖν διδόντων τῷ Κέλσῳ, ὅτι οὐ μεταβάλλει μὲν, ποιεῖ δὲ τοὺς ὀρώντας δοκεῖν μεταβεβληκέναι· ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι οὐ δόκησιν, ἀλλ' ἀλήθειαν εἶναι καὶ ἐνάργειαν, κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐν ἀνθρώποις ἐπίδημίαν, οὐχ ὑποκείμεθα τῇ Κέλσου κατηγορίᾳ. ὅμως δ' ἀπολογησόμεθα, ὅτι οὐ⁽²⁾ φῆς, ὡς Κέλσε, ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ ποτὲ δίδοται (2)
 20 χρῆσθαι τῷ πλανῆν καὶ τῷ ψεύδεσθαι; τί οὖν ἄτοπον, εἰ τοιοῦτόν τι ἔμελλε σώζειν, τοιοῦτόν τι γεγονέναι; καὶ γὰρ τινες τῶν λόγων τὰ τοιαδὶ ἤθη κατὰ τὸ ψεῦδος μᾶλλον λεγόμενοι ἐπιστρέφουσιν, ὥσπερ καὶ τῶν ἰατρῶν ποτε λόγοι τοιοῖδε πρὸς τοὺς κάμνοντας, ἤπερ κατὰ τὸ ἀληθές. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ ἐτέρων ἀπολελογήσθω ἡμῖν. καὶ γὰρ οὐκ ἄτοπὸν ἐστὶ, τὸν ἰώμενον φίλους νοσοῦντας ἰάσασθαι τὸ φίλον τῶν ἀνθρώπων γένος τοῖς τοιοῖσδε, οἷς οὐκ ἂν τις χρῆσαιτο προηγουμένως, ἀλλ' ἐκ περιστάσεως. καὶ μεμνηνὸς δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἔδει θεραπευθῆναι διὰ μεθόδων,
 30 ὧν ἑώρα ὁ λόγος χρησίμων τοῖς μεμνηνόσιν, ἵνα σωφρονήσῃσι. φησὶ δ', ὅτι “καὶ τὰ τοιάδε τις ποιεῖ πρὸς ἐχθροὺς, κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος. οὐ φοβεῖται δὲ τινὰς ὁ θεὸς, ἵνα πλανήσας τοὺς ἐπιβουλεύοντας κίνδυνον διαφύγῃ.” πάντη δὲ

(1) Philipp. ii. 5--9.

(2) σύ Ashton.

περισσὸν καὶ ἄλογον ἀπολογήσασθαι πρὸς τὸ ὑπ' οὐδενὸς περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λεγόμενον. προεῖρηται δ' εἰς τὴν περὶ ἐτέρων ἡμῖν ἀπολογίαν πρὸς τό· “οὔτε δὲ νοσῶν ἢ μεμηνῶς οὐδεὶς φίλος τῷ θεῷ.” ὁ γὰρ ἀπολογησάμενός φησιν οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη φίλων νοσούντων ἢ μεμηνύτων τὴν τοιάνδε οἰκονομίαν γίνεσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν διὰ νόσον τῆς ψυχῆς καὶ ἔκστασιν τοῦ κατὰ φύσιν λογισμοῦ ἔτι ἐχθρῶν ἵνα γένωνται φίλοι τῷ Θεῷ. καὶ γὰρ σαφῶς ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν λέγεται πάντα ἀναδεδέχθαι ὁ Ἰησοῦς, ἵν' αὐτοὺς ἀπαλλάξῃ τῆς ἀμαρτίας, καὶ ποιήσῃ δικαίους.

10

20. Εἴτ' ἐπεὶ προσωποποιεῖ ἰδίᾳ μὲν Ἰουδαίους αἰτιολογώντας τὴν κατ' αὐτοὺς μέλλουσαν Χριστοῦ ἐπιδημίαν ἰδίᾳ δὲ Χριστιανούς λέγοντας περὶ τῆς ἤδη γεγενημένης ἐπιδημίας εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φέρε, καὶ ταῦτα, ὡς οἶόν τέ ἐστι, διὰ βραχέων κατανοήσωμεν. Ἰουδαῖοι δὲ παρ' αὐτῷ λέγουσι, πληρωθέντα “τὸν βίον πάσης κακίας δεῖσθαι τοῦ καταπεμπομένου ἀπὸ θεοῦ ἵν' οἱ μὲν ἄδικοι
- (1) κολασθῶσι, τὰ δὲ πάντα καθαρθῇ, ἀνάλογον τῷ πρώτῳ συμβάντι κατακλυσμῷ.” ἐπεὶ δὲ λέγονται καὶ Χριστιανοὶ τούτοις προστιθέσθαι ἕτερα, δῆλον, ὅτι καὶ τούτοις φησὶ ταῦτα λέγεσθαι. 20 καὶ τί ἄτοπον, ἐπὶ τῇ χύσει τῆς κακίας ἐπιδημήσειν τὸν ἀποκαθαροῦντα τὸν κόσμον, καὶ ἐκάστῳ κατ' ἀξίαν χρησόμενον; οὐ γὰρ κατὰ τὸν Θεόν ἐστι, μὴ στήναι τὴν τῆς κακίας νομὴν, καὶ ἀνακαινῶσαι τὰ πράγματα. ἴσασι δὲ καὶ “Ἕλληνας κατακλυσμῷ ἢ πυρὶ τὴν γῆν κατὰ περιόδους καθαιρομένην, ὡς καὶ
- (2) Πλάτων που οὕτω λέγει· “ὅταν δ' οἱ θεοὶ τὴν γῆν ὑδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν· οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι,” καὶ τὰ ἐξῆς. λεκτέον οὖν, ὅτι ἀρ' ἐὰν μὲν ἐκεῖνοι ταῦτα φάσκωσι,
- (3) σεμνά ἐστι καὶ λόγου ἄξια τὰ ἐπαγγελλόμενα; ἐὰν δὲ ἡμεῖς τὰδε τινὰ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπαινούμενα καὶ αὐτοὶ κατασκευάζωμεν, οὐκέτι καλὰ ἐστι ταῦτα δόγματα; καίτοι γε οἷς μέλει τῆς πάντων τῶν γεγραμμένων διαρθρώσεως καὶ ἀκρι-

(1) Duo Codd. Vaticani: τῷ πρώτῳ συμβάντι. R.

(2) Vide Platonem in Timaeo, p. 22, et Lib. III. de legibus, p. 676. R.

(3) Boherell. Malim: ἀπαγγελλόμενα.

βείας, πειράσσονται δεκνύναι οὐ μόνον τὴν ἀρχαιότητα τῶν ταῦτα γραψάντων, ἀλλὰ καὶ τὴν σεμνότητα τῶν λελεγμένων, καὶ τὸ ἀκόλουθον αὐτοῖς.

21. Οὐκ οἶδα ὃ ὅπως παραπλησίως τῷ κατακλυσμῷ καθήραντι τὴν γῆν, ὡς ὁ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν βούλεται λόγος, οἶεται καὶ τὴν τοῦ πύργου κατάρρησιν γεγονέναι. ἵνα γὰρ μηδὲν αἰνίσσεται ἢ κατὰ τὸν πύργον ἱστορία κειμένη ἐν τῇ Γενέσει, ἀλλ', ὡς οἶεται Κέλσος, σαφῆς τυγχάνη· οὐδ' (1) οὕτω φαίνεται ἐπὶ καθαρσίῳ τῆς γῆς τοῦτο συμβεβηκέναι·
 10 εἰ μὴ ἄρα καθάρσιον τῆς γῆς οἶεται τὴν καλουμένην τῶν γλωσσῶν σύγχυσιν· περὶ ἧς ὁ δυνάμενος εὐκαιρότερον διηγήσεται, ἐκὰν τὸ προκείμενον ἢ παραστήσαι καὶ τὰ τῆς κατὰ τὸν τόπον ἱστορίας τίνα ἔχει λόγον, καὶ τὰ τῆς περὶ αὐτοῦ ἀναγωγῆς. ἐπεὶ δ' οἶεται Μωϋσέα, τὸν ἀναγράψαντα τὰ περὶ τοῦ πύργου καὶ τῆς τῶν διαλέκτων συγχύσεως, παραφθείραντα τὰ περὶ τῶν Ἀλωαδῶν ἱστορούμενα, τοιαῦτα περὶ (3) τοῦ πύργου ἀναγεγραφέναι· λεκτέον, ὅτι τὰ μὲν περὶ τῶν Ἀλωαδῶν οὐκ οἶμαι πρὸ Ὀμήρου τινὰ εἰρηκέναι· τὰ δὲ περὶ (4) τοῦ πύργου πολλῷ πρεσβύτερα οὐ μόνον Ὀμήρου, ἀλλὰ καὶ (5) 20 τῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εὐρέσεως ὄντα, τὸν Μωϋσέα ἀναγεγραφέναι πείθομαι. τίνες οὖν μᾶλλον τὰ τινῶν παραφθεύουσιν; ἄρα τὰ περὶ τοῦ πύργου οἱ περὶ Ἀλωαδῶν ἱστοροῦντες; ἢ τὰ τῶν Ἀλωαδῶν ὁ τὰ περὶ τοῦ πύργου καὶ τῆς συγχύσεως τῶν διαλέκτων γράψας; ἀλλὰ φαίνεται τοῖς ἀδεκάστοις ἀκροαταῖς ἀρχαιότερος Μωϋσῆς ὢν Ὀμήρου, καὶ τὰ περὶ Σοδόμων δὲ καὶ Γομόρρων ὑπὸ Μωϋσέως ἱστορούμενα ἐν τῇ Γενέσει, ὡς διὰ τὴν ἀμαρτίαν πυρὶ ἐξαφανισθέν- (6)

(1) Genes. xi. 1, seqq.

(2) Genes. xi. 4.

(3) Codd. Regius et Basileensis (itemq. edd. Spenc. in textu): 'Ἀλωαδῶν. Hoeschel. (itemq. edd. Spenc.) in margine: 'Ἀλωέως υἱῶν. Duo Codd. Vaticani modo: 'Ἀλωνιῶν, modo: 'Ἀλωέων, modo: 'Ἀλωειδῶν. Vide Homer. Odys. Lib. xi. vers. 305. R.

(4) Codd. Regius et Basileensis: περὶ τῶν Ἀλωαδῶν. Hoeschel. in margine: περὶ τῶν Ἀλωέως υἱῶν. R.

(5) Boherell.: Lego: πρεσβύτερον, ut ad Mosen referatur.

(6) Genes. xix. 24.

των, παραβάλλει ὁ Κέλσος τῇ κατὰ τὸν Φαέθοντα ἱστορίᾳ· ἐνὶ σφάλματι, τῷ περὶ τοῦ μὴ τετηρηκέναι τὰ τῆς Μωϋσέως ἀρχαιότητος, ἀκολούθως πάντα ποιήσας. οἱ γὰρ τὰ περὶ Φαέθοντος ἱστοροῦντες εἰκόσασιν καὶ Ὀμήρου νεώτεροι, τοῦ πολλῶ Μωϋσέως νεωτέρου. οὐκ ἀρνούμεθα οὖν τὸ καθάρσιον πῦρ, καὶ τὴν τοῦ κόσμου φθορὰν, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίας, καὶ ἀνακαινώσει τοῦ παντός· λέγοντες παρὰ τῶν προφητῶν ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων μεμαθηκέναι. ἐπὶ μέντοι, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, πολλὰ περὶ μελλόντων οἱ προφητῆται λέγοντες, ἀποδεικνύονται περὶ πολλῶν παρ- 10 ἐληλυθότων ἠληθευκέναι, καὶ δείγμα διδόναι τοῦ θείου πνεύματος ἐν αὐτοῖς γεγονέναι· δῆλον, ὅτι καὶ περὶ τῶν μελλόντων πιστευτέον αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ τῷ ἐν αὐτοῖς θείῳ πνεύματι.

22. Καὶ Χριστιανοὶ δὲ, κατὰ τὸν Κέλσον, προστιθέντες τινὰς λόγους τοῖς ὑπὸ Ἰουδαίων λεγομένοις, φασί, “διὰ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀμαρτίας ἤδη κεπέμφθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· καὶ ὅτι Ἰουδαῖοι κολάσαντες τὸν Ἰησοῦν, καὶ χολὴν ποτίσαντες, ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐκ θεοῦ χόλον ἐπεσπάσαντο.” ἐλεγχέτω δὴ τὸ λεγόμενον ὡς ψεῦδος ὁ βουλούμενος, εἰ μὴ 20 ἀνάστατον τὸ πάντων Ἰουδαίων ἔθνος γεγένηται, οὐδὲ μετὰ γενεᾶν ὅλην μίαν τοῦ ταῦτα πεπονθέναι ὑπ’ αὐτῶν τὸν (1) Ἰησοῦν. τεσσαράκοντα γὰρ ἔτη καὶ δύο, οἷμαι, ἀφ’ οὗ ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, γεγονέναι ἐπὶ τὴν Ἱεροσολύμων καθαιρέσιν. καὶ οὐδέ ποτε γε ἱστόρηται, ἐξ οὗ Ἰουδαῖοί εἰσι, τοσοῦτον αὐτοὺς χρόνον ἐκβεβλήσθαι τῆς σεμνῆς ἀγιστείας καὶ λατρείας, κρατηθέντας ὑπὸ δυνατωτέρων· ἀλλ’ εἰ καὶ ποτε ἔδοξαν δι’ ἀμαρτίας καταλείπεσθαι, οὐδὲν ἥττον ἐπεσκοπήθησαν, καὶ ἐπανεληθόντες τὰ ἴδια ἀπειλήφασιν, ἀκωλύτως ποιοῦντες τὰ νενομισμένα. ἐν οὖν τῶν παριστάντων 30 θεῖόν τι καὶ ἱερὸν χρῆμα γεγονέναι τὸν Ἰησοῦν ἔστι καὶ τό·

(1) Clemens Alexandr. Stromat. I. Οὕτω πληροῦνται τὰ τριάκοντα ἔτη, ἕως οὗ ἔπαθεν· ἀφ’ οὗ δὲ ἔπαθεν, ἕως τῆς καταστροφῆς Ἱερουσαλήμ, γίνονται ἔτη τεσσαράκοντα δύο, μῆνες τρεῖς. Vid. Spenc. notam.

φαύλων οἰκονομεῖ. καὶ ὥσπερ ἡ συνήθεια συγκαταβαίνειν φησὶ τοῖς νηπίοις τοὺς διδασκάλους, καὶ τοῖς ἄρτι προτραπείσιν ἐπὶ φιλοσοφίαν νέοις τοὺς σοφοὺς, ἢ τοὺς προκόπτοντας, οὐ τῷ σωματικῶς αὐτοὺς καταβαίνειν· οὕτως εἴ που (1) λέγεται ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς καταβαίνειν· ὁ Θεὸς, ἀνάλογον νοεῖται τῇ οὕτωςι χρωμένῃ τῷ ὀνόματι συνηθεία, οὕτω δὲ καὶ ἀναβαίνειν. (2)

13. Ἐπεὶ δὲ χλευάζων ὁ Κέλσος φησὶν ἡμᾶς λέγειν “τὸν θεὸν δίκην βασανιστοῦ πῦρ φέροντα καταβαίνειν,”
 10 καὶ ἀναγκάζει ἡμᾶς οὐ κατὰ καιρὸν βαθυτέρους ἐξετάζειν λόγους· ὀλίγα εἰπόντες, ὅσον γεῦσαι τοὺς ἀκροατὰς ἀπολογίας καθαιρούσης τὴν καθ’ ἡμῶν τοῦ Κέλσου χλευήν, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τραπησόμεθα. φησὶ δὴ ὁ θεῖος λόγος τὸν Θεὸν ἡμῶν εἶναι πῦρ καταναλίσκον καὶ ποταμοὺς πυρὸς ἔλκειν (3) ἔμπροσθεν αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν εἰσπορεύεσθαι ὡς πῦρ (5) χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόαν πλυνόντων, ἵνα χωνεύσῃ τὸν ἑαυτοῦ λαόν. ἐπὰν οὖν λέγηται πῦρ εἶναι καταναλίσκον, ζητοῦμεν, τίνα πρέπει ὑπὸ θεοῦ καταναλίσκεσθαι; καὶ φάμεν, ὅτι τὴν κακίαν, καὶ τὰ ἀπ’ αὐτῆς πραττόμενα, καὶ τροπικῶς λεγόμενα
 20 ξύλα εἶναι, καὶ χόρτον, καὶ καλάμην, καταναλίσκει ὁ Θεὸς ὡς πῦρ. ἐποικοδομεῖν γοῦν ὁ φαῦλος λέγεται τῷ προὔποβεβλημένῳ λογικῷ θεμελίῳ ξύλα, καὶ χόρτον καὶ καλάμην. εἰ μὲν οὖν ἔχει δεῖξαι ἄλλως νευοῆσθαι ταῦτα τῷ ἀναγράψαντι, καὶ σωματικῶς δύναται τις παραστήσαι ἐποικοδομοῦντα τὸν φαῦλον ξύλα, ἢ χόρτον, ἢ καλάμην· δῆλον, ὅτι καὶ τὸ πῦρ ὑλικὸν καὶ αἰσθητὸν νοηθήσεται. εἰ δ’ ἄντικρυς τροπολογεῖται τὰ τοῦ φαύλου ἔργα, λεγόμενα εἶναι ξύλα, ἢ χόρτος, ἢ καλάμη (6) πῶς οὐκ αὐτόθεν προσπίπτει ποδαπὸν πῦρ παραλαμβάνεται, ἵνα τὰ τοιαῦτα ξύλα ἀναλωθῇ; ἐκάστου γάρ φησι “τὸ (7)
 30 ἔργον ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει· εἴ τις τὸ ἔργον

(1) Genes. xi. 5, 7, xviii. 21, coll. Exod. iii. 8, xix. 20. L.

(2) Genes. xvii. 22, coll. Psalm. xlvi. 5 (xlvii.). L.

(3) Deut. iv. 24, coll. ix. 3.

(4) Dan. vii. 10.

(5) Malach. iii. 2.

(6) 1 Cor. iii. 12.

(7) 1 Cor. iii. 13, 14, 15.

μενεί, ὃ ἐπυκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαίσεται, ζημιωθήσεται.” ἔργον δὲ κατακαίόμενον ποῖον ἂν ἐν τούτοις λέγοιτο, ἢ πᾶν τὸ ἀπὸ κακίας πραττόμενον; οὐκοῦν ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστὶ, ὡς ἀποδεδώκαμεν καὶ οὕτως εισπορεύεται, ὡς πῦρ χωνευτηρίου, χωνεύσων τὴν λογικὴν φύσιν, πεπληρωμένην τοῦ ἀπὸ τῆς κακίας μολύβδου, καὶ τῶν ἄλλων ἀκαθάρτων ὑλῶν, τὴν τοῦ χρυσοῦ, (ἴν’ οὕτως ὀνομάσω,) φύσιν τῆς ψυχῆς, ἢ τὴν ἀργύρου, δολωσάντων. οὕτω δὲ καὶ ποταμοὶ πυρὸς λέγονται ἔμπροσθεν εἶναι τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐξαφανιοῦντος τὴν δι’ ὄλης τῆς ψυχῆς ἀνακεκρα- 10 μένην κακίαν. ἀλλὰ γὰρ ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς τό· “ταῦτ’ αὐτοὺς ἐποίησεν ἐσφαλμένη δόξη λέγειν, ὅτι ὁ θεὸς καταβήσεται δίκην βασανιστοῦ πῦρ φέρων.”

14. Ἰδωμεν δὲ καὶ ἄπερ ἐξῆς φησιν ὁ Κέλσος μετὰ μεγάλης ἀπαγγελίας, τούτον τὸν τρόπον “ἔτι δὲ,” φησὶν, “ἄνωθεν πλείοσιν ἀποδείξεις ἀναλάβωμεν τὸν λόγον. λέγω δὲ οὐδὲν καινόν, ἀλλὰ πάλαι δεδογμένα. ὁ θεὸς ἀγαθὸς ἐστὶ, καὶ καλὸς, καὶ εὐδαίμων, καὶ ἐν τῷ καλλίστῳ καὶ ἀρίστῳ· εἰ δὴ ἐς ἀνθρώπους ἀτείσει, μεταβολῆς αὐτῷ δεῖ· μεταβολῆς δὲ ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, καὶ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχροῦν, καὶ ἐξ εὐδαι- 20 μονίας εἰς κακοδαιμονίαν, καὶ ἐκ τοῦ ἀρίστου εἰς τὸ πονηρότατον. τίς ἂν οὖν ἔλοιτο τοιαύτην μεταβολήν; καὶ μὲν δὴ τῷ θνητῷ μὲν ἀλλάττεσθαι καὶ μεταπλάττεσθαι, φύσιν· τῷ δ’ ἀθανάτῳ, κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχειν. οὐκ ἂν οὖν οὐδὲ ταύτην τὴν μεταβολὴν θεὸς δέχοιτο.” δοκεῖ δὴ μοι πρὸς ταῦτα λέγεσθαι τὰ δέοντα, διηγησαμένῳ τὴν ἐν ταῖς γραφαῖς λεγομένην κατάβασιν Θεοῦ πρὸς τὰ ἀνθρώπινα· εἰς ἣν οὐ μεταβολῆς αὐτῷ δεῖ, ὡς Κέλσος ἡμᾶς οἶεται λέγειν, οὔτε τροπῆς τῆς ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακόν, ἢ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχροῦν, ἢ ἐξ εὐδαιμονίας εἰς κακοδαιμονίαν, ἢ ἐκ τοῦ ἀρίστου εἰς τὸ 30 πονηρότατον· μένων γὰρ τῇ οὐσίᾳ ἄτρεπτος, συγκαταβαίνει τῇ προνοίᾳ καὶ τῇ οἰκονομίᾳ τοῖς ἀνθρώπινοις πράγμασιν. ἡμεῖς μὲν οὖν καὶ τὰ θεία γράμματα παρίσταμεν ἄτρεπτον

(1) λέγοντα τὸν Θεόν, ἔν τε τῷ· “σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ·” καὶ ἐν τῷ·

(1) Psalm. cii. 17 (ci.).

“οὐκ ἠλλοίωμαι.” οἱ δὲ τοῦ Ἐπικούρου θεοί, σύνθετοι ἐξ⁽¹⁾
 ἀτόμων τυγχάνοντες, καὶ τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ συστάσει ἀνάλυτοι,
 πραγματεύονται τὰς φθοροποιούς ἀτόμους ἀποσείσθαι. ἀλλὰ⁽²⁾
 καὶ ὁ τῶν Στωϊκῶν θεός, ἅτε σῶμα τυγχάνων, ὅτε μὲν ἡγε-
 μονικὸν ἔχει τὴν ὅλην οὐσίαν, ὅταν ἢ ἐκπύρωσις ᾖ· ὅτε δὲ ἐπὶ
 μέρους γίνεται αὐτῆς⁽⁴⁾, ὅταν ᾖ διακόσμησις. οὐδὲ γὰρ δεδύνη-⁽⁴⁾
 ται οὗτοι τρανώσαι τὴν φυσικὴν τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν, ὡς πάντη
 ἀφθάρτου, καὶ ἀπλοῦ, καὶ ἀσυνθέτου, καὶ ἀδιαιρέτου.

15. Τὸ δὲ καταβεβηκὸς εἰς ἀνθρώπους, ἐν μορφῇ Θεοῦ⁽⁵⁾
 10 ὑπῆρχε· καὶ διὰ φιλανθρωπίαν ἑαυτὸν ἐκέκωσεν, ἵνα χωρη-
 θῆναι ὑπ’ ἀνθρώπων δυνηθῆ. οὐ δῆπου ὃ ἐξ ἀγαθοῦ εἰς
 κακὸν γέγονεν αὐτῷ μεταβολή· “ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίη-⁽⁶⁾
 σεν” οὐδ’ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχρόν· “οὐ γὰρ ἔγνω ἀμαρτίαν”⁽⁷⁾
 οὐδὲ ἐξ εὐδαιμονίας ἦλθεν εἰς κακοδαιμονίαν· ἀλλ’ ἑαυτὸν μὲν
 ἐταπείνωσεν, οὐδὲν δ’ ἤττον μακάριος ἦν, καὶ ὅτε συμφερόντως
 τῷ γένει ἡμῶν ἑαυτὸν ἐταπείνου. ἀλλ’ οὐδὲ μεταβολή τις
 αὐτῷ γέγονεν ἐκ τοῦ ἀρίστου εἰς τὸ πονηρότατον· ποῦ γὰρ

(1) Malach. iii. 6.

(2) Velleius apud Ciceron. Lib. i. de Nat. Deorum. Sp.

(3) Plutarch. Lib. i. Cap. vi. de Placitis philosophorum, vid. ad Lib. i. num. 21, Lib. iii. num. 74, et Lib. iv. num. 68. Speno. Totus hic locus sic corrigendus videtur Guieto: Ἄλλὰ καὶ ὁ τῶν Στωϊκῶν θεός, ἅτε σῶμα τυγχάνων, ὅτε μὲν ἡγεμονικὴν ἔχει τὴν ὅλην οὐσίαν, ὅταν ἢ ἐκπύρωσις ᾖ· ὅτε δὲ ἐπιμερῆς γίνεται αὐτός, ὅταν ᾖ διακόσμησις. ἐπιμερῆς, id est: *superparticularis*. Hesychius: ἐπιμερῆς ἀριθμὸς οὕτω λέγεται, ὅταν ὁ μείζων τοῦ ἐλάττονος ὑπερέχη μέρει τῶν. Deus Stoicorum est corpus, idque animal materia et forma constans, id est, mundus. Forma, seu anima mundi est ignis; materia praeter ignem omnia corpora. Ἐκπύρωσις, id est, exustio, fit cum ignis, qui per totum mundi corpus tanquam anima diffusus est, in se ipsum contrahitur, et sic valentior effectus reliqua corpora exurit et purgat. Διακόσμησις fit cum rursus ignis in corpora illa exustione repurgata diffunditur, et mundus renovatur. Deus autem, id est, ignis totam substantiam ἡγεμονικὴν, id est, principalem habere dicitur, cum in se coactus est; ἐπιμερῆς vero, cum toto mundi corpore confusus est, et praeter propriam substantiam igneam, reliquorum corporum substantiam assumit, cujus ratione ipse sibi τῷ ἡγεμονικῷ comparatus hoc nomen adeptus est, ducta a numeris metaphora. R.

(4) Boherellus, “Lego: αἰθίς.”

(5) Philipp. ii. 6, 7.

(6) 1 Pet. ii. 22.

(7) 2 Cor. v. 21.

- (1) πονηρότατον τὸ χρηστὸν καὶ φιλόανθρωπον; ἢ ὥρα λέγειν, καὶ τὸν ἰατρὸν ὀρώντα δεινὰ, καὶ θιγγάνοντα ἀηδῶν, ἵνα τοὺς κάμνοντας ἰάσῃται, ἐξ ἀγαθοῦ εἰς κακὸν, ἢ ἐκ καλοῦ εἰς αἰσχρὸν, ἢ ἐξ εὐδαιμονίας εἰς κακοδαιμονίαν ἔρχεσθαι; καίτοι γε ὁ ἰατρὸς ὀρῶν τὰ δεινὰ, καὶ θιγγάνων τῶν ἀηδῶν, οὐ πάντως ἐκφεύγει τὸ τοῖς αὐτοῖς δύνασθαι περιπεσεῖν. ὁ δὲ τραύματα τῶν ψυχῶν ἡμῶν θεραπεύων διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου Θεοῦ, αὐτὸς πάσης κακίας ἀπαράδεκτος ἦν. εἰ δὲ καὶ σῶμα θνητὸν καὶ ψυχὴν ἀνθρωπίνην ἀναλαβὼν ὁ ἀθάνατος Θεὸς λόγος, δοκεῖ τῷ Κέλσῳ ἀλλάττεσθαι καὶ μεταπλάττεσθαι. 10
μανθανέτω, ὅτι ὁ λόγος τῇ οὐσίᾳ μένων λόγος, οὐδὲν μὲν πάσχει ὡς πάσχει τὸ σῶμα, ἢ ἡ ψυχὴ· συγκαταβαίνων δ' ἔσθ' ὅτε τῷ μὴ δυναμένῳ αὐτοῦ τὰς μαρμαρυγὰς καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς θεϊότητος βλέπειν, οἷονεὶ σὰρξ γίνεται, σωματικῶς λαλούμενος, ἕως ὁ τοιοῦτον αὐτὸν παραδεξάμενος, κατὰ βραχὺ ὑπὸ τοῦ λόγου μετεωριζόμενος, δυνηθῆ αὐτοῦ καὶ τὴν, (ἵν' οὕτως ὀνομάσω,) προηγουμένην μορφήν θεάσασθαι.
- (2) 16. Εἰσὶ γὰρ διάφοροι οἷονεὶ τοῦ λόγου μορφαί, καθὼς ἐκάστῳ τῶν εἰς ἐπιστήμην ἀγομένων φαίνεται ὁ λόγος, 20
ἀνάλογον τῇ ἔξει τοῦ εἰσαγομένου, ἢ ἐπ' ὀλίγον προκόπτοντος, ἢ ἐπὶ πλεῖον, ἢ καὶ ἐγγὺς ἤδη γινομένου τῆς ἀρετῆς, ἢ καὶ ἐν ἀρετῇ γεγενημένου. ὅθεν οὐχ, ὡς ὁ Κέλσος καὶ οἱ
- (3) παραπλήσιοι αὐτῷ βούλονται, μετεμορφώθη ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ εἰς τὸ ὑψηλὸν ὄρος ἀναβὰς ἄλλην ἔδειξε τὴν ἑαυτοῦ μορφήν, καὶ πολλῷ κρείττονα ἢ οἱ κάτω μένοντες, καὶ μὴ δυνάμενοι αὐτῷ εἰς ὕψος ἀκολουθεῖν, ἐθεώρουν. οὐ γὰρ εἶχον οἱ κάτω ὀφθαλμοὺς δυναμένους βλέπειν τὴν τοῦ λόγου ἐπὶ τὸ ἔνδοξον καὶ θεϊότερον μεταμόρφωσιν· ἀλλὰ μόγις αὐτὸν ἐδύναντο χωρῆσαι τοιοῦτον, ὥστε λέγεσθαι ἂν περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μὴ 30
- (4) δυναμένων τὸ κρείττον αὐτοῦ βλέπειν τό· “εἶδομεν αὐτὸν,

(1) Spencer. in textu: *ὄρα*, ad marg. vero: *ὄρα*.—Boherell. in notis: “Bene ad oram: *ὄρα*.” Vide Lib. I. num. 64. L.

(2) Vid. Lib. II. num. 64.

(3) Matth. xvii. 2.

(4) Jessi. liii. 2, 3.

καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.” καὶ ταῦτα δὲ πρὸς τὴν Κέλσου ὑπόληψιν, μὴ νοήσαντος τὰς ὡς ἐν ἱστορίαις λεγομένας μεταβολὰς ἢ μεταμορφώσεις τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ θνητὸν ἢ ἀθάνατον αὐτοῦ, λελέχθω.

17. Ἄρα δὲ οὐ πολλῶ ταῦτα, καὶ μάλιστα ὅτε ὃν δεῖ τρόπον νοεῖται, σεμνότερα φανεῖται Διούσου ὑπὸ τῶν Τιτάνων ἀπατωμένον, καὶ ἐκπίπτοντος ἀπὸ τοῦ Διὸς θρόνου, καὶ σπαρασσομένου ὑπ’ αὐτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν συντιθεμένου, καὶ οἰονεὶ ἀναβιώσκοντος, καὶ ἀναβαίνοντος εἰς οὐρανόν; ἢ Ἑλλησι μὲν ἔξεστι τὰ τοιαῦτα εἰς τὸν περὶ ψυχῆς ἀνάγειν λόγον, καὶ τροπολογεῖν· ἡμῖν δ’ ἀποκέκλεισται θύρα ἀκολουθοῦ διηγήσεως, καὶ πανταχοῦ συναδούσης καὶ συμφωνούσης ταῖς ἀπὸ τοῦ θεοῦ πνεύματος γραφαῖς, γενομένου ἐν καθαραῖς ψυχαῖς; οὐδαμῶς οὖν ὁ Κέλσος οἶδε τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμμάτων, διόπερ τὴν ἑαυτοῦ ἐκδοχὴν, καὶ οὐχὶ τὴν τῶν γραφῶν διαβάλλει. εἰ δὲ ἦν ἐννοήσας, τί ἀκολουθεῖ ψυχῇ ἐν αἰωνίῳ ἐσομένη ζωῇ, καὶ τί χρὴ φρονεῖν περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς· οὐκ ἂν 20 οὕτω διέσυρε τὸν ἀθάνατον εἰς θνητὸν ἐρχόμενον σῶμα· οὐ κατὰ τὴν Πλάτωνος μετενσωμάτωσιν, ἀλλὰ κατ’ ἄλλην τινὰ (1) ὑψηλοτέραν θεωρίαν. εἶδε δ’ ἂν καὶ μίαν ἐξαιρετον ἀπὸ πολλῆς φιλανθρωπίας κατάβασιν, ὑπὲρ τοῦ ἐπιστρέψαι τὰ, (2) (ὡς ἡ θεία ὠνόμασε μυστικῶς γραφή,) ἀπολωλότα “πρόβατα (3) οἴκου Ἰσραὴλ,” καὶ καταβάντα ἀπὸ τῶν ὄρων, πρὸς ἃ ὁ ποιμὴν ἐν τισὶ παραβολαῖς καταβεβηκέναι λέγεται, καταλι- (4) πῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τὰ μὴ ἐσφαλμένα.

18. Προσδιατρίβων δὲ ὁ Κέλσος οἷς οὐ νενόηκεν, αἴτιος ἡμῖν γίνεται ταυτολογίας, οὐ βουλομένοις κἄν τῷ δοκεῖν 30 ἄβασάνιστον τῶν ὑπ’ αὐτοῦ λελεγμένων τι καταλειπέναι. φησὶν οὖν ἐξῆς, ὅτι “ἦτοι ὡς ἀληθῶς μεταβάλλει ὁ θεός,

(1) Vid. ad Lib. I. num. 32, et Lib. v. num. 20. R.

(2) Sic libri impressi. At Codd. Regius, Basileensis, duo Vaticani, et Anglicanus primus: καταβαίνουσαν. R.

(3) Matth. xv. 24.

(4) Luc. xv. 4.

ὡσπερ οὗτοί φασιν, εἰς σῶμα θνητὸν, καὶ προείρηται τὸ ἀδύνατον· ἢ αὐτὸς μὲν οὐ μεταβάλλει, ποιεῖ δὲ τοὺς ὀρώντας δοκεῖν, καὶ πλανᾷ, καὶ ψεύδεται. ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακὰ, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρα χρωτό τις, ἦτοι πρὸς φίλους νοσοῦντας καὶ μεμνηότας, ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς, κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος. οὔτε δὲ νοσῶν ἢ μεμνηὸς οὐδεὶς θεῷ φίλος· οὔτε φοβεῖται τινα ὁ θεός, ἵνα πλανήσας κίνδυνον διαφύγῃ.” καὶ πρὸς τοῦτο λέγοιτ' ἂν, πῆ μὲν περὶ τῆς τοῦ θείου λόγου φύσεως, ὄντος θεοῦ, πῆ δὲ περὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς. περὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ λόγου 10 φύσεως, ὅτι ὡσπερ ἡ τῶν τροφῶν ποιότης πρὸς τὴν τοῦ νηπίου φύσιν εἰς γάλα μεταβάλλει ἐν τῇ τρεφούσῃ, ἢ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ κατασκευάζεται πρὸς τὸ τῆς ὑγείας χρεῖωδες τῷ

- (1) κάμνοντι, ἢ τῷ ἰσχυροτέρῳ ὡς δυνατωτέρῳ οὕτως ἐντρέπι-
 (2) ζεται· οὕτω τὴν τοῦ πεφυκότος τρέφειν ἀνθρώπινην ψυχὴν λόγου δύναντι ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐκάστω κατ' ἀξίαν με-
 (3) ταβάλλει. καὶ τινι μὲν, ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφή, “λογικὸν ἄδολον γάλα” γίνεται, τινὲ δὲ ὡς ἀσθενεστέρω οἰοῦντι “λάχα-
 (4) νον,” τινὲ δὲ τελείῳ “στερεὰ τροφή” παραδίδοται. καὶ οὐ δήπου ψεύδεται τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὁ λόγος, ἐκάστω τρῶφιμος γινό- 20
 μενος, ὡς χωρεῖ αὐτὸν παραδέξασθαι· καὶ οὐ πλανᾷ, οὐδὲ ψεύδεται. εἰ δ' ἐπὶ τῆς Ἰησοῦ ψυχῆς λαμβάνει τις τὴν μεταβολὴν, αὐτῆς εἰς σῶμα ἐλθούσης· πεισόμεθα, πῶς λέγει μεταβολὴν; εἰ μὲν γὰρ τῆς οὐσίας, οὐ δίδοται, οὐ μόνον ἐπ' ἐκείνης, ἀλλ' οὐδὲ περὶ ἄλλου λογικῆς ψυχῆς. εἰ δ' ὅτι πάσχει τι ὑπὸ τοῦ σώματος ἀνακεκραμένη αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου εἰς ὃν ἐλήλυθε· καὶ τί ἄτοπον ἀπαντᾷ τῷ λόγῳ, ἀπὸ πολλῆς φιλανθρωπίας καταβιβάζοντι σωτήρα τῷ γένει τῶν

(1) Edd. Spenc. in textu: οὕτως ἐντρέπιζεται, ad marg. vero: οὕτως. Ed. Ruasi in textu: οὕτως ἐντρέπιζεται, in notis vero, Boherello praeunte: “Mallem abesset: οὕτως vel οὕτως, ut etiam abesse potest, propter τὸ οὕτω modo sequens.” L. Nihil mutandum. W. S.

(2) Verbum: τρέφειν, in libris antea excusis omissum restituit Cod. Jolianus. R.

(3) 1 Petr. ii. 2.

(4) Rom. xiv. 2.

(5) Hebr. v. 14.

ἀνθρώπων; ἐπεὶ μηδεὶς τῶν πρότερον θεραπεύειν ἐπαγγει-
λαμένων τοσοῦτον ἐδύνατο, ὅσον αὐτὴ ἐπεδείξατο δι' ὧν
πεποιήκε, καὶ ἐκουσίως εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κήρας ὑπὲρ τοῦ
γένους ἡμῶν καταβάσα. ταῦτα δ' ἐπιστάμενος ὁ θεῖος λόγος,
πολλὰ πολλαχοῦ λέγει τῶν γραφῶν· ἀρκεῖ δ' ἐπὶ τοῦ
παρόντος μίαν παραθέσθαι Παύλου λέξιν οὕτως ἔχουσαν·
“τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν (1)
μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα
Θεῷ, ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώ-
10 ματι ἀνθρώπου γενόμενος· καὶ σχήματι εὔρεθεις ὡς ἄνθρωπος
ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου
δὲ σταυροῦ. διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο
αὐτῷ ὄνομα, τὸ ὑπὲρ πάντων ὄνομα.”

19. Ἄλλοι μὲν οὖν διδόντωνσαν τῷ Κέλσῳ, ὅτι οὐ μετα-
βάλλει μὲν, ποιεῖ δὲ τοὺς ὀρώντας δοκεῖν μεταβεβληκέναι·
ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι οὐ δόκησιν, ἀλλ' ἀλήθειαν εἶναι καὶ ἐνάρ-
γειαν, κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐν ἀνθρώποις ἐπίδημίαν, οὐχ ὑποκεί-
μεθα τῇ Κέλσου κατηγορίᾳ. ὅμως δ' ἀπολογησόμεθα, ὅτι
οὐ⁽²⁾ φῆς, ὃ Κέλσε, ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ ποτὲ δίδοται (2)
20 χρῆσθαι τῷ πλανῶν καὶ τῷ ψεύδεσθαι; τί οὖν ἄτοπον, εἰ
τοιούτων τι ἐμελλε σώζειν, τοιούτων τι γεγενῆναι; καὶ γάρ
τινες τῶν λόγων τὰ τοιαυτὰ ἤθη κατὰ τὸ ψεῦδος μᾶλλον
λεγόμενοι ἐπιστρέφουσιν, ὥσπερ καὶ τῶν ἰατρῶν ποτε λόγοι
τοιοῖδε πρὸς τοὺς κάμνοντας, ἤπερ κατὰ τὸ ἀληθές. ἀλλὰ
ταῦτα μὲν περὶ ἐτέρων ἀπολελογήσθω ἡμῖν. καὶ γὰρ οὐκ
ἄτοπὸν ἐστὶ, τὸν ἰώμενον φίλους νοσοῦντας ἰάσασθαι τὸ
φίλον τῶν ἀνθρώπων γένος τοῖς τοιοῖσδε, οἷς οὐκ ἄν τις
χρήσαιτο προηγουμένως, ἀλλ' ἐκ περιστάσεως. καὶ μεμνηὸς
δὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἔδει θεραπευθῆναι διὰ μεθόδων,
30 ὧν ἑώρα ὁ λόγος χρησίμων τοῖς μεμνηῶσιν, ἵνα σωφρονήσῃσι.
φησὶ δ', ὅτι “καὶ τὰ τοιαῦτα τις ποιεῖ πρὸς ἐχθρούς, κίνδυνον
ἐκφυγεῖν προμηθούμενος. οὐ φοβεῖται δὲ τινὰς ὁ θεὸς, ἵνα
πλανήσας τοὺς ἐπιβουλεύοντας κίνδυνον διαφύγῃ.” πάντα δὲ

(1) Philipp. ii. 5--9.

(2) σύ Ashton.

περισσὸν καὶ ἄλογον ἀπολογήσασθαι πρὸς τὸ ὑπ' οὐδενὸς περὶ τοῦ σωτήρος ἡμῶν λεγόμενον. προείρηται δ' εἰς τὴν περὶ ἐτέρων ἡμῖν ἀπολογία πρὸς τό· “οὔτε δὲ νοσῶν ἢ μεμηνῶς οὐδεὶς φίλος τῷ θεῷ.” ὁ γὰρ ἀπολογησάμενός φησιν οὐχ ὑπὲρ τῶν ἤδη φίλων νοσοῦντων ἢ μεμηνύτων τὴν τοιάνδε οἰκονομίαν γίνεσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν διὰ νόσον τῆς ψυχῆς καὶ ἔκστασιν τοῦ κατὰ φύσιν λογισμοῦ ἔτι ἐχθρῶν ἵνα γένωνται φίλοι τῷ Θεῷ. καὶ γὰρ σαφῶς ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν λέγεται πάντα ἀναδεδέχθαι ὁ Ἰησοῦς, ἵν' αὐτοὺς ἀπαλλάξῃ τῆς ἀμαρτίας, καὶ ποιήσῃ δικαίους.

10

20. Εἴτ' ἐπεὶ προσωποποιεῖ ἰδίᾳ μὲν Ἰουδαίους αἰτιολογώντας τὴν κατ' αὐτοὺς μέλλουσαν Χριστοῦ ἐπιδημίαν ἰδίᾳ δὲ Χριστιανούς λέγοντας περὶ τῆς ἤδη γεγενημένης ἐπιδημίας εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ φέρε, καὶ ταῦτα, ὡς οἶόν τέ ἐστι, διὰ βραχέων κατανοήσωμεν. Ἰουδαῖοι δὴ παρ' αὐτῷ λέγουσι, πληρωθέντα “τὸν βίον πάσης κακίας δεῖσθαι του καταπεμπομένου ἀπὸ θεοῦ ἵν' οἱ μὲν ἄδικοι
- (1) κολασθῶσι, τὰ δὲ πάντα καθαρῇ, ἀνάλογον τῷ πρώτῳ συμβάντι κατακλυσμῷ.” ἐπεὶ δὲ λέγονται καὶ Χριστιανοὶ τούτοις προστιθέναί ἕτερα, δηλόν, ὅτι καὶ τούτοις φησὶ ταῦτα λέγεσθαι. 20 καὶ τί ἄτοπον, ἐπὶ τῇ χύσει τῆς κακίας ἐπιδημήσειν τὸν ἀποκαθαροῦντα τὸν κόσμον, καὶ ἐκάστῳ κατ' ἀξίαν χρησόμενον; οὐ γὰρ κατὰ τὸν Θεόν ἐστι, μὴ στήναι τὴν τῆς κακίας νομὴν, καὶ ἀνακαινῶσαι τὰ πράγματα. ἴσασι δὲ καὶ “Ἕλληνας κατακλυσμῷ ἢ πυρὶ τὴν γῆν κατὰ περιόδους καθαιρομένην, ὡς καὶ
- (2) Πλάτων που οὕτω λέγει· “ὅταν δ' οἱ θεοὶ τὴν γῆν ὕδασι καθαίροντες κατακλύζωσιν· οἱ μὲν ἐν τοῖς ὄρεσι,” καὶ τὰ ἐξῆς. λεκτέον οὖν, ὅτι ἄρ' ἐὰν μὲν ἐκεῖνοι ταῦτα φάσκωσι,
- (3) σεμνά ἐστι καὶ λόγου ἄξια τὰ ἐπαγγελόμενα; ἐὰν δὲ ἡμεῖς τὰδε τινὰ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐπαινούμενα καὶ αὐτοὶ κατασκευά- 30 ζωμεν, οὐκέτι καλὰ ἐστὶ ταῦτα δόγματα; καίτοι γε οἷς μέλει τῆς πάντων τῶν γεγραμμένων διαρθρώσεως καὶ ἀκρι-

(1) Duo Codd. Vaticani: τῷ πρώτῳ συμβάντι. R.

(2) Vide Platonem in Timaeo, p. 22, et Lib. III. de legibus, p. 676. R.

(3) Boherell. Malim: ἀπαγγελόμενα.

βείας, πειράσσονται δεικνύσαι οὐ μόνον τὴν ἀρχαιότητα τῶν ταῦτα γραψάντων, ἀλλὰ καὶ τὴν σεμνότητα τῶν λελεγμένων, καὶ τὸ ἀκόλουθον αὐτοῖς.

21. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως παραπλησίως τῷ κατακλυσμῷ καθήραντι τὴν γῆν, ὡς ὁ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν βούλεται λόγος, οἶεται καὶ τὴν τοῦ πύργου κατάρριψιν γεγονέναι. ἵνα γὰρ μηδὲν αἰνίσσεται ἢ κατὰ τὸν πύργον ἱστορία κειμένη ἐν τῇ Γενέσει, ἀλλ', ὡς οἶεται Κέλσος, σαφῆς τυγχάνη· οὐδ' (1) οὕτω φαίνεται ἐπὶ καθαρσίῳ τῆς γῆς τοῦτο συμβεβηκέναι·
 10 εἰ μὴ ἄρα καθάρσιον τῆς γῆς οἶεται τὴν καλουμένην τῶν γλωσσῶν σύγχυσιν· περὶ ἧς ὁ δυνάμενος εὐκαιρότερον διηγή- (2) σεται, ἐπὰν τὸ προκείμενον ἢ παραστήσαι καὶ τὰ τῆς κατὰ τὸν τόπον ἱστορίας τίνα ἔχοι λόγον, καὶ τὰ τῆς περὶ αὐτοῦ ἀναγωγῆς. ἐπεὶ δ' οἶεται Μωϋσέα, τὸν ἀναγράψαντα τὰ περὶ τοῦ πύργου καὶ τῆς τῶν διαλέκτων συγχύσεως, παρα- φθείραντα τὰ περὶ τῶν Ἀλωαδῶν ἱστορούμενα, τοιαῦτα περὶ (3) τοῦ πύργου ἀναγεγραφέναι· λεκτέον, ὅτι τὰ μὲν περὶ τῶν Ἀλωαδῶν οὐκ οἶμαι πρὸ Ὀμήρου τινὰ εἰρηκέναι· τὰ δὲ περὶ (4) τοῦ πύργου πολλῷ πρεσβύτερα οὐ μόνον Ὀμήρου, ἀλλὰ καὶ (5)
 20 τῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εὑρέσεως ὄντα, τὸν Μωϋσέα ἀναγεγραφέναι πείθομαι. τίνες οὖν μᾶλλον τὰ τινῶν παρα- φθείρουσιν; ἄρα τὰ περὶ τοῦ πύργου οἱ περὶ Ἀλωαδῶν ἱστοροῦντες; ἢ τὰ τῶν Ἀλωαδῶν ὁ τὰ περὶ τοῦ πύργου καὶ τῆς συγχύσεως τῶν διαλέκτων γράψας; ἀλλὰ φαίνεται τοῖς ἀδεκάστοις ἀκροαταῖς ἀρχαιότερος Μωϋσῆς ὢν Ὀμήρου, καὶ τὰ περὶ Σοδόμων δὲ καὶ Γομέρρων ὑπὸ Μωϋσέως ἱστορού- μενα ἐν τῇ Γενέσει, ὡς διὰ τὴν ἀμαρτίαν πυρὶ ἐξαφανισθέν- (6)

(1) Genes. xi. 1, seqq.

(2) Genes. xi. 4.

(3) Codd. Regius et Basileensis (itemq. edd. Spenc. in textu): 'Ἀλωαδῶν. Hoeschel. (itemq. edd. Spenc.) in margine: 'Ἀλωέως υἱῶν. Duo Codd. Vaticani modo: 'Ἀλωιῶν, modo: 'Ἀλωέων, modo: 'Ἀλωειδῶν. Vide Homer. Odys. Lib. xi. vers. 305. R.

(4) Codd. Regius et Basileensis: περὶ τῶν Ἀλωαδῶν. Hoeschel. in margine: περὶ τῶν Ἀλωέως υἱῶν. R.

(5) Boherell.: Lego: πρεσβύτερον, ut ad Mosen referatur.

(6) Genes. xix. 24.

των, παραβάλλει ὁ Κέλσος τῇ κατὰ τὸν Φαέθοντα ἱστορίᾳ· ἐνὶ σφάλματι, τῷ περὶ τοῦ μὴ τετηρηκέναι τὰ τῆς Μωϋσέως ἀρχαιότητος, ἀκολουθῶς πάντα ποιήσας. οἱ γὰρ τὰ περὶ Φαέθοντος ἱστοροῦντες εἰκόασι καὶ Ὀμήρου νεώτεροι, τοῦ πολλῷ Μωϋσέως νεώτερου. οὐκ ἀρνούμεθα οὖν τὸ καθάρσιον πῦρ, καὶ τὴν τοῦ κόσμου φθορὰν, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίας, καὶ ἀνακαινώσει τοῦ παντός· λέγοντες παρὰ τῶν προφητῶν ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων μεμαθηκέναι. ἐπὶ ἀνέντοι, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, πολλὰ περὶ μελλόντων οἱ προφήται λέγοντες, ἀποδεικνύονται περὶ πολλῶν παρ- 10 ελληλυθότων ἠληθευκέναι, καὶ δεῖγμα διδόναι τοῦ θείου πνεῦμα ἐν αὐτοῖς γεγρονέναι· δῆλον, ὅτι καὶ περὶ τῶν μελλόντων πιστευτέον αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ τῷ ἐν αὐτοῖς θείῳ πνεύματι.

22. Καὶ Χριστιανοὶ δὲ, κατὰ τὸν Κέλσον, προστιθέντες τινὰς λόγους τοῖς ὑπὸ Ἰουδαίων λεγομένοις, φασί, “διὰ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἀμαρτίας ἤδη πεπέμφθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ· καὶ ὅτι Ἰουδαῖοι κολάσαντες τὸν Ἰησοῦν, καὶ χολὴν ποτίσαντες, ἐπὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐκ θεοῦ χόλον ἐπεσπάσαντο.” ἐλεγχέτω δὴ τὸ λεγόμενον ὡς ψεῦδος ὁ βουλόμενος, εἰ μὴ 20 ἀνάστατον τὸ πάντων Ἰουδαίων ἔθνος γεγένηται, οὐδὲ μετὰ γενεᾶν ὅλην μίαν τοῦ ταῦτα πεπονθέναι ὑπ’ αὐτῶν τὸν (1) Ἰησοῦν. τεσσαράκοντα γὰρ ἔτη καὶ δύο, οἶμαι, ἀφ’ οὗ ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, γεγρονέναι ἐπὶ τὴν Ἱεροσολύμων καθαιρέσιν. καὶ οὐδέ ποτέ γε ἱστόρηται, ἐξ οὗ Ἰουδαῖοί εἰσι, τοσοῦτον αὐτοὺς χρόνον ἐκβεβλήσθαι τῆς σεμνῆς ἀγιστείας καὶ λατρίας, κρατηθέντας ὑπὸ δυνατωτέρων· ἀλλ’ εἰ καὶ ποτε ἔδοξαν δι’ ἀμαρτίας καταλείπεσθαι, οὐδὲν ἦττον ἐπεσκοπήθησαν, καὶ ἐπανελθόντες τὰ ἴδια ἀπειλήφασιν, ἀκωλύτως ποιοῦντες τὰ νενομισμένα. ἐν οὖν τῶν παριστάντων 30 θεῖόν τι καὶ ἱερὸν χρῆμα γεγρονέναι τὸν Ἰησοῦν ἐστὶ καὶ τό-

(1) Clemens Alexandr. Stromat. I. Οὕτω πληροῦνται τὰ τριάκοντα ἔτη, ἕως οὗ ἐπαθεν· ἀφ’ οὗ δὲ ἐπαθεν, ἕως τῆς καταστροφῆς Ἱερουσαλὴμ, γίνονται ἔτη τεσσαράκοντα δύο, μῆνες τρεῖς. Vid. Spenc. notam.

Ἰουδαίους ἐπ' αὐτῷ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πολλῶ ἤδη συμβεβηκέναι χρόνῳ. θαρρόντες δ' ἐροῦμεν, ὅτι οὐδ' ἀποκατασταθήσονται⁽¹⁾. ἄγος γὰρ ἔπραξαν τὸ πάντων ἀνοσιώτατον,⁽¹⁾ τῷ σωτήρι τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλεύσαντες ἐν τῇ πόλει, ἔνθα τὰ νενομισμένα σύμβολα μεγάλων μυστηρίων ἐποίουν τῷ Θεῷ. ἐχρῆν οὖν ἐκείνην τὴν πόλιν, ὅπου ταῦτα πέπονθεν Ἰησοῦς, ἄρδην ἀπωλωλέναι, καὶ τὸ Ἰουδαῖον ἔθνος ἀνάστατον γεγόνεαι, καὶ ἐπ' ἄλλους τὴν τοῦ Θεοῦ εἰς μακαριότητα κλήσιν μεταβεβηκέναι· τοὺς Χριστιανούς λέγω, ἐφ' οὓς ἐλήλυθεν ἡ περὶ τῆς εἰλικρινοῦς καὶ καθαρᾶς θεοσεβείας διδασκαλία, παραλαβόντας νόμους καινοῦς, καὶ ἀρμόζοντας τῇ πανταχοῦ καθεστώσῃ πολιτείᾳ· ἐπεὶ μὴ οἱ πρότερον δοθέντες, ὡς ἐνὶ ἔθνει ὑπὸ οἰκείων καὶ ὁμοίθων βασιλευομένων, οἰοί τε ἦσαν πάντες νῦν ἐπιτελεῖσθαι.

23. Μετὰ ταῦτα, συνήθως ἑαυτῷ γελῶν τὸ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν γένος, πάντας “ παραβέβληκε νικτερίδων ὄρμαθῶ, ἢ μύρμηξιν ἐκ καλιᾶς προελθοῦσιν, ἢ βατράχοις περὶ τέλμα συνεδρεύουσιν, ἢ σκώληξιν ἐν βορβόρου γωνίᾳ ἐκκλησιάζουσι, καὶ πρὸς ἀλλήλους διαφερομένοις, τίνες αὐτῶν
20 εἰεν ἀμαρτωλότεροι, καὶ φάσκουσιν, ὅτι πάντα ἡμῖν ὁ θεὸς προδηλοῖ καὶ προκαταγγέλλει· καὶ τὸν πάντα κόσμον καὶ τὴν οὐράνιον φορὰν ἀπολιπὼν, καὶ τὴν τοσαύτην γῆν παριδῶν, ἡμῖν μόνοις ἐμπολιτεύεται, καὶ πρὸς ἡμᾶς μόνοις ἐπικη-
30 ρυκεύεται, καὶ πέμπων οὐ διαλείπει, καὶ ζητῶν, ὅπως αἰεὶ συνῶμεν αὐτῷ.” καὶ ἐν τῷ ἀναπλάσματι γε ἑαυτοῦ “ παραπλησίους ἡμᾶς ποιεῖ σκώληξι φάσκουσιν, ὅτι θεὸς ἐστίν· εἶτα μετ' ἐκείνον ἡμεῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγονότες πάντῃ ὅμοιοι τῷ θεῷ καὶ ἡμῖν πάντα ὑποβέβληται, γῆ, καὶ ὕδωρ, καὶ ἀήρ, καὶ ἄστρα, καὶ ἡμῶν ἕνεκα πάντα, καὶ ἡμῖν δουλεῖν τέτακται.”
30 λέγουσι δὲ παρ' αὐτῷ οἱ σκώληκες, ἡμεῖς δηλαδὴ, ὅτι “ νῦν, ἐπειδὴ τινες ἐν ἡμῖν πλημμελοῦσιν, ἀφίξεται θεὸς, ἢ πέμψει
(3) τὸν υἱόν, ἵνα καταφλέξῃ τοὺς ἀδίκους, καὶ οἱ λοιποὶ σὺν αὐτῷ

(1) Vid. Spenceri notam.

(2) Codd. Regius, Basileens'is, et duo Vaticani: πολιτεύεται. R.

(3) ἡμῖν. Boherell. Lege: ἐν ἡμῖν.

ζωὴν αἰώνιον ἔχωμεν.” καὶ ἐπιφέρει γε πᾶσιν, ὅτι “ταῦτα
(1) μᾶλλον ἀνεκτὰ, σκωλήκων καὶ βατράχων, ἢ Ἰουδαίων καὶ
Χριστιανῶν, πρὸς ἀλλήλους διαφερομένων.”

24. Πρὸς ταῦτα δὴ πυνθανόμεθα τῶν ἀποδεχομένων τὰ
οὔτω καθ' ἡμῶν εἰρημένα, καὶ φαμεν· ἄρα πάντας ἀνθρώπους
ὄρμαθὸν εἶναι νυκτερίδων, ἢ μύρμηκας, ἢ βατράχους ἢ σκώ-
ληκας, ὑπολαμβάνετε, διὰ τὴν τοῦ θεοῦ ὑπεροχὴν; ἢ τοὺς
μὲν ἄλλους ἀνθρώπους εἰς τὴν προκειμένην εἰκόνα μὴ παρα-
λαμβάνετε, ἀλλὰ διὰ τὸ λογικὸν καὶ τοὺς καθεστῶτας νόμους
τηρεῖτε αὐτοὺς ἀνθρώπους· Χριστιανούς δὲ καὶ Ἰουδαίους, διὰ 10
τὰ μὴ ἀρέσκοντα ὑμῖν αὐτῶν δόγματα ἐξευτελίζοντες, τούτοις
τοῖς ζώοις παραβεβλήκατε; καὶ ὁπότερόν γε ἂν εἶποιτε
πρὸς τὴν πῦσιν ἡμῶν, ἀποκρινοῦμεθα, ἀποδεικνύει πειρώ-
μενοι, οὐ δεόντως λελέχθαι περὶ τῶν πάντων ἀνθρώπων, ἢ
περὶ ἡμῶν τοιαῦτα. ἔστω γὰρ ὑμᾶς πρῶτον λέγειν, ὅτι
πάντες ἄνθρωποι ὡς πρὸς θεὸν τοῖς εὐτελέσι τούτοις παρα-
βάλλονται ζώοις, ἐπεὶ μηδαμῶς ἐστὶν αὐτῶν ἢ μικρότης συγ-
κριτὴ τῇ ὑπεροχῇ τοῦ θεοῦ. ποία δὲ μικρότης; ἀποκρίνασθέ
μοι, ὦ οὔτοι. εἰ μὲν γὰρ ἢ τῶν σωμάτων· ἀκούσατε, ὅτι
τὸ ὑπερέχον καὶ τὸ ἐνδέον, ὡς πρὸς ἀλήθειαν δικάζουσαν, 20
οὐκ ἐν σώματι κρίνεται. οὔτω γὰρ γύπες καὶ ἐλέφαντες
ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων ἔσσονται κρείττους· καὶ γὰρ μείζους
καὶ ἰσχυρότεροι καὶ πολυχρονιώτεροι οὔτοι· ἀλλ' οὐδεὶς ἂν
τῶν εὐφρονούντων λέγοι κρείττονα εἶναι, διὰ τὰ σώματα,
τάδε τὰ ἄλογα τῶν λογικῶν. πολὺ γὰρ εἰς ὑπεροχὴν ἀνάγει
(2) ὁ λόγος τὸ λογικὸν παρὰ πάντα τὰ ἄλογα. ἀλλ' οὐδὲ τὰ
σπουδαῖα καὶ μακάρια, εἴτε, ὡς ὑμεῖς φατε, οἱ ἀγαθοὶ δαί-
μονες, εἴτε, ὡς ἡμῖν ἔθος ὀνομάζειν, οἱ τοῦ θεοῦ ἄγγελοι,
ἢ αἱ ὁποιαιδέηκτο' οὖν ὑπερέχουσαι τῶν ἀνθρώπων φύσεις·
(3) ἐπειδὴ τὸ ἐν αὐτοῖς λογικὸν τετελείωται, καὶ κατὰ πᾶσαν 30
ἀρετὴν πεποιῶται.

(1) Boherellus: “Deest μᾶλλον, supplendum e pag. (edd. Spenc.) 180,”
num. 30. L.

(2) Boherell. Subaudi e praecedentibus: λέγοι ἂν, aut quid simile. L.

(3) Codd. Regius et Basileensis: ἀλλ' ἐπεὶ τό. R.

25. Εἰ δὲ τὴν τοῦ ἀνθρώπου μικρότητα οὐ διὰ τὸ (1)
 σῶμα ἐξευτελίζετε, ἀλλὰ διὰ τὴν ψυχὴν, ὡς, οὐσαν ὑποδε-
 στέραν τῶν λοιπῶν λογικῶν, καὶ μάλιστα σπουδαίων, καὶ
 διὰ τοῦθ' ὑποδεστέραν, ἐπεὶ περ ἡ κακία ἐστὶν ἐν αὐτῇ·
 τί μᾶλλον οἱ ἐν Χριστιανοῖς φαῦλοι, καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίῳ
 κακῶς βιοῦντες, ὄρμαθός εἰσι νυκτερίδων, ἢ μύρμηκες, ἢ σκώ-
 ληκες, ἢ βάτραχοι· ἢ οἱ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι μοχθηροί ;
 ὡς κατὰ τοῦτο πᾶνθ' ὄντιναοῦν, μάλιστα κεχυμένη τῇ κακίᾳ
 χρώμενον, νυκτερίδα, καὶ σκώληκα, καὶ βάτραχον, καὶ μύρ-
 10 μκα εἶναι, ὡς πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. καὶ Δημο- (2)
 σθένης τις οὖν ὁ ῥήτωρ ἦ, μετὰ τῆς παραπλησίας ἐκείνῃ
 κακίας, καὶ τῶν ἀπὸ κακίας αὐτῷ πεπραγμένων· καὶ Ἀντιφῶν, (3)
 ἄλλος ῥήτωρ νομιζόμενος εἶναι, καὶ τὴν πρόνοιαν ἀναίρων
 ἐν τοῖς ἐπιγεγραμμένοις περὶ ἀληθείας παραπλησίως τῇ Κέλ-
 σου ἐπιγραφῇ· οὐδὲν ἡττόν εἰσιν οὗτοι σκώληκες ἐν βορβό-
 ρου γωνίᾳ τοῦ τῆς ἀμαθίας καὶ ἀγνοίας καλινδούμενοι. καίτοι
 γε ὁποῖον δὴ τὸ λογικὸν οὐκ ἂν εὐλόγως σκώληκι παραβάλλ-
 20 λοιτο, ἀφορμὰς ἔχον πρὸς ἀρετὴν. αὗται γὰρ αἱ πρὸς αὐτὴν (4)
 ὑποτυπώσεις οὐκ ἐῶσι σκώληκι παραβάλλεσθαι τοὺς δυνάμει
 ἔχοντας τὴν ἀρετὴν, καὶ τὰ σπέρματα αὐτῆς πάντῃ ἀπολάσαι
 οὐ δυναμένους. οὐκοῦν ἀναφαίνεται, ὅτι οὐθ' οἱ ἄνθρωποι
 καθόλου σκώληκες ἂν εἶεν ὡς πρὸς Θεόν. ὁ γὰρ λόγος, τὴν
 ἀρχὴν ἔχων ἀπὸ τοῦ παρὰ Θεῷ λόγου, οὐκ ἔῃ τὸ λογικὸν
 ζῶον πάντῃ ἀλλότριον νομισθῆναι Θεοῦ· οὔτε μᾶλλον οἱ ἐν
 Χριστιανοῖς καὶ Ἰουδαίῳ φαῦλοι, καὶ ὡς πρὸς τὸ ἀληθές οὐ
 Χριστιανοὶ, οὐδὲ Ἰουδαῖοι, τῶν λοιπῶν φαύλων παραβάλλ-
 λονται ἐν γωνίᾳ βορβόρου καλινδούμενοι σκώληξιν. εἰ δ' ἡ

(1) Cod. Regius optime: διὰ τὸ σῶμα ἐξευτελίζετε. Alias: διὰ τὸ σῶμα ἐξευτε-
 λίζεται. R.

(2) Cfr. Plutarch. in vitis decem rhetorum, et in Demosthene, coll. A. Gall.
 Lib. I. Cap. 5 et 9. L.

(3) Vixit temporibus Socratis, ut constat ex Plutarcho in vitis decem rhetorum ;
 Xenophonte Memorabilium Lib. I. ; Platone in Menex. ; Philostrato, Lib. I. de
 sophistis ; Athenaeo, Lib. XII. Cap. 3. Spencer.

(4) πρὸς αὐτὴν: Sic omnes Mss. excepto Joliano, qui cum libris impressis habet:
 πρὸς ἀρετὴν. Sed quis ferat vocem ἀρετὴν intra unius lineae spatium, ter repeti-
 tam? R.

(1) τοῦ λόγου φύσις οὐδὲ τοῦτο παραδέξασθαι ἐπιτρέπει· δηλονότι οὐχ ὑβρίσομεν τὴν πρὸς ἀρετὴν κατεσκευασμένην ἀνθρωπίνην φύσιν, κἀν δι' ἄγνοιαν ἐξαμαρτάνοι, οὐδ' ἐξομοιώσομεν αὐτὴν τοῖς τοιοῖσδε ζώοις.

26. Εἰ δὲ διὰ τὰ μὴ ἀρέσκοντα Κέλσῳ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων δόγματα, ἃ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπίστασθαι φαίνεται, οὗτοι μὲν σκώληκες καὶ μύρμηκες, οἱ δὲ λοιποὶ οὐ τοιοῦτοι· φέρε, ἐξετάσωμεν καὶ τὰ αὐτόθεν πᾶσι προφαινόμενα δόγματα Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων τοῖς τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, εἰ μὴ ἀναφανεῖται τοῖς ἅπαξ παραδεχομένοις εἶναι τινὰς ἰο
ἀνθρώπους σκώληκας καὶ μύρμηκας, ὅτι σκώληκες μὲν καὶ μύρμηκες καὶ βάτραχοι οἱ καταπεπτωκότες ἀπὸ τῆς περὶ θεοῦ ὑγιοῦς ὑπολήψεως, φαντασίᾳ δ' εὐσεβείας ἦτοι ἄλογα ζῶα, ἢ ἀγάλματα σέβοντες, ἢ καὶ τὰ δημιουργήματα· δέον ἐκ τοῦ κάλλους αὐτῶν θαυμάζειν τὸν πεποιηκότα, κἀκεῖνον σέβειν· ἄνθρωποι δὲ, καὶ εἴ τι ἀνθρώπων τιμιώτερον, οἱ δυννηθέντες ἀναβῆναι ἀκολουθοῦντες τῷ λόγῳ ἀπὸ λίθων καὶ ξύλων, ἀλλὰ καὶ τῆς νομιζομένης ὕλης εἶναι τιμιωτάτης, ἀργύρου καὶ χρυσοῦ· ἀναβάντες δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν κόσμῳ καλῶν ἐπὶ τὸν τὰ ὅλα ποιήσαντα, καὶ ἐκεῖνῳ ἑαυτοὺς πιστεύσαντες, 20 καὶ ὡς μόνῳ διαρκεῖν δυναμένῳ ἐπὶ πάντα τὰ ὄντα, καὶ ἐφορᾶν τοὺς πάντων λογισμοὺς, καὶ ἀκούειν τῆς πάντων εὐχῆς· τὰς εὐχὰς ἐκεῖνῳ ἀναπέμποντες, καὶ ὡς ἐπὶ θεατοῦ αὐτοῦ τῶν γινομένων πάντα πράττοντες, καὶ ὡς ἐπὶ ἀκροατοῦ τῶν λεγομένων φυλαττόμενοι λέγειν τὸ μὴ ἀρεσκόντως ἀπαγ-
(2) γελλόμενον τῷ θεῷ. εἰ μὴ ἄρα ἡ τηλικαύτη εὐσεβεία οὐθ' ὑπὸ πόνων, οὐθ' ὑπὸ κινδύνων θανάτου, οὐθ' ὑπὸ λογικῶν πιθανοτήτων νικωμένη, οὐδὲν βοηθεῖ τοῖς ἀνειληφόσιν αὐτὴν πρὸς τὸ μηκέτι αὐτοὺς παραβάλλεσθαι σκώληξιν, εἰ καὶ παρεβάλλοντο πρὸ τῆς τηλικαύτης εὐσεβείας· ἄρα δὲ οἱ 30 νικῶντες τὴν δριμυτάτην πρὸς ἀφροδίσια ὄρεξιν, πολλῶν ποιήσασαν τοὺς θυμοὺς μαλθακοὺς καὶ κηρίνους· καὶ διὰ τοῦτο νικῶντες, ἐπεὶ περ ἐπίεσθησαν μὴ ἄλλως οἰκειωθῆναι

(1) Recte MSS. : δηλονότι οὐχ ὑβρίσομεν. Alias δῆλον ὅτι οὐχ ὑβρίσωμεν. R.

(2) ἄρα ed. De la Rue, et L.

δύνασθαι τῷ Θεῷ, εἴαν μὴ καὶ διὰ σωφροσύνης ἀναβῶσι πρὸς αὐτόν· σκώληκων ὑμῖν δοκοῦσιν εἶναι ἀδελφοὶ, καὶ μυρμῆκων συγγενεῖς, καὶ βατράχοις παραπλήσιοι; τί δὲ, τὸ λαμπρὸν τῆς δικαιοσύνης, τηρούσης τὸ πρὸς τὸν πλησίον καὶ ὁμογενὲς κοινωνικὸν, καὶ δίκαιον, καὶ φιλόανθρωπον, καὶ χρηστὸν, οὐδὲν ἀνίει πρὸς τὸ μὴ εἶναι νυκτερίδα τὸν τοιονδί; οἱ δὲ περὶ τὰς ἀκολασίας καλινδούμενοι, ὁποῖοί εἰσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἱ ταῖς χαμαιτύκαις ἀδιαφόρως προσιόντες, (1) διδάσκοντες δὲ καὶ μὴ πάντως παρὰ τὸ καθῆκον τοῦτο γίνεσ- (2)
 10 θαι, οὐκ εἰσὶν ἐν βορβόρῳ σκώληκες; καὶ μάλιστα συγκρι-
 νόμενοι τοῖς διδαχθεῖσι μὴ αἴρειν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, καὶ (3)
 τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου οἰκούμενον σῶμα, καὶ ποιεῖν αὐτὰ πόρνης (4)
 μέλη· μαθοῦσι δὲ ἤδη καὶ ὅτι τὸ τοῦ λογικοῦ καὶ τῷ Θεῷ (5)
 τῶν ὄλων ἀνακείμενον σῶμα, ναὸς ἐστὶ τοῦ προσκυνουμένου (6)
 ὑπ' αὐτῶν Θεοῦ, τοιοῦτον ἀπὸ τῆς καθαρᾶς περὶ τοῦ δημιουρ-
 γοῦ ἐννοίας γινόμενον· οἱ καὶ φυλαττόμενοι διὰ τῆς παρα- (7)
 νόμου συνουσίας φθείρειν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰς Θεὸν
 εὐσέβειαν ἀσκούσι τὴν σωφροσύνην.

27. Καὶ οὕτω λέγω τὰ λοιπὰ ἐν ἀνθρώποις κακά· ὡν
 20 οὐ ταχέως οὐδ' οἱ φιλοσοφεῖν δοκοῦντες καθαρεύουσι· πολλοὶ
 γὰρ καὶ οἱ ἐν φιλοσοφίᾳ νόθοι. οὐδέ φημί πω, ὅτι πολλὰ
 μὲν ἐστὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῖς μήτε Ἰουδαίοις, μήτε Χρι-
 στιανοῖς. ἦτοι δὲ οὐδ' ὅλως ὑπάρχει ἐν Χριστιανοῖς· εἰ
 κυρίως ἐξετάζοις, τίς ὁ Χριστιανός; ἢ εἰ καὶ εὐρεθείη, ἀλλ'
 οὔτι γε ἐν τοῖς συνεδρεύουσι καὶ ἐπὶ τὰς κοινὰς εὐχὰς ἐρχο-
 μένοις, καὶ μὴ ἀποκλειομένοις ἀπ' αὐτῶν· εἰ μὴ ἄρα τις
 σπανίως λανθάνων ἐν τοῖς πολλοῖς εὐρίσκειτο τοιοῦτος· οὐ
 σκώληκες οὖν ἐκκλησιάζοντές ἐσμεν, οἱ πρὸς Ἰουδαίους ἰστά-

(1) Ita recte omnino habet Codex Basileensis, et vetus Vaticanus. Alias male: διαφόρως. R.

(2) Vid. Tulliam Orat. pro M. Caelio.

(3) 1 Cor. vi. 15.

(4) Codd. Regius et Basileensis: ὑπὸ τοῦ λόγου οἰκούμενον σῶμα. R.

(5) Vox ὅτι, quae in antea editis desideratur, restituitur e Codice Joliano. R.

(6) 1 Cor. iii. 16.

(7) Cod. Jolianus recte: οἱ καὶ φυλαττόμενοι. R.

μενοι ἀπὸ τῶν πεπιστευμένων αὐτοῖς εἶναι γραμμάτων ἱερῶν. καὶ δεικνύντες τὸν τε προφητευόμενον ἐπιδημηκέναι, καὶ διὰ τὰ μέγιστα ἀμαρτήματα ἐκείνους ἐγκαταλελείφθαι, καὶ ἡμᾶς, τοὺς παραδεξαμένους τὸν λόγον, ἐλπίδας ἔχειν παρὰ Θεῷ τὰς ἀρίστας, ἕκ τε τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, καὶ τοῦ δυναμένου ἡμᾶς οἰκειῶσαι αὐτῷ καθαρὸς ἀπὸ πάσης πονηρίας καὶ κακίας βίου. οὐχ ἀπλῶς οὖν, εἴ τις Ἰουδαῖον ἑαυτὸν, ἢ Χριστιανὸν ἀναγορεύει, οὗτος λέγοι ἂν, ὅτι τὸν πάντα κόσμον καὶ τὴν οὐράνιον φορὰν ἡμῖν μάλιστα πεποίηκεν ὁ Θεός. ἀλλ' εἴ τις, (1) ὡς ὁ Ἰησοῦς ἐδίδαξε, καθαρὸς ἐστὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ πρῶτος, καὶ 10 (2) εἰρηνοποιὸς, καὶ προθύμως ὑπομένων τοὺς διὰ τὴν εὐσέβειαν κινδύνους· εὐλόγως ἂν ὁ τοιοῦτος θαρρόιῃ τῷ Θεῷ, συκείσθαι δὲ καὶ τὸν ἐν ταῖς προφητείαις λόγον φῆσαι ἂν καὶ τό· “πάντα ταῦτα ἡμῖν τοῖς πιστεύουσιν ὁ θεὸς προδεδήλωκε καὶ κατήγγειλεν.”

28. Ἐπεὶ δὲ καὶ πεποίηκεν, οὗς ἡγεῖται σκώληκας, Χριστιανούς λέγοντας, ὅτι “τὴν οὐράνιον φορὰν ἀπολιπὼν ὁ θεὸς, καὶ τὴν τσοσάτην γῆν παριδὼν, ἡμῖν μόνοις ἐμπολιτεύεται, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐπικηρυκεύεται, καὶ πέμπων οὐ διαλείπει, καὶ ζητῶν, ὅπως αἰεὶ συνῶμεν αὐτῷ·” λεκτέον, ὅτι τὰ 20 μὴ λεγόμενα πρὸς ἡμῶν περιτίθησιν ἡμῖν, τοῖς καὶ ἀναγιγνώσκουσι καὶ γινώσκουσιν, ὅτι ἀγαπᾷ πάντα τὰ ὄντα ὁ θεός, καὶ οὐδὲν βδελύσσεται ὧν ἐποίησεν οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν τι (3) κατεσκεύασεν. ἀνέγνωμεν δὲ καὶ τό· “φείδη δὲ πάντων, ὅτι σά ἐστι πάντα, φιλόψυχε. τὸ γὰρ ἄφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πᾶσι. διὸ καὶ τοὺς παραπίπτοντας κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις, καὶ ἐν οἷς ἀμαρτάνουσιν ὑπομιμνήσκων νουθετεῖς.” πῶς δὲ δυνάμεθα λέγειν “τὴν οὐράνιον φορὰν, καὶ τὸν πάντα κόσμον, ἀπολιπόντα τὸν θεόν, καὶ τὴν τσοσάτην γῆν παριδόντα, ἡμῖν μόνοις ἐμπολιτεύεσθαι;” οἷτινες ἐν ταῖς εὐχαῖς 30

(1) Alias ὡς ὁ θεὸς ἐδίδαξε, sed Mss. ut in nostro textu. R.—Vid. Matth. v. 8.

(2) MSS. διὰ τὴν εὐσέβειαν κινδύνους. Libri impressi διὰ τῆς εὐσεβείας κινδύνους. R.

(3) Sap. Salom. xi. 24.

(4) Sap. Salom. xi. 26, xii. 1, 2.

εὔρομεν δεῖν τι λέγειν φρονούντας, ὅτι “ τοῦ ἐλέους κυρίου ⁽¹⁾ πλήρης ἡ γῆ·” καὶ “ ἔλεος κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα·” ⁽²⁾ καὶ, ὅτι ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεὸς, “ ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ ⁽³⁾ ⁽⁴⁾ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους,” καὶ ἡμᾶς, ἵνα γενώμεθα αὐτοῦ υἱοὶ, ἐπὶ τὰ παρακλήσια προτρέπων, καὶ διδάσκων εἰς πάντας ἡμᾶς ἀνθρώπους, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐκτείνειν τὰς εὐποιίας. καὶ γὰρ αὐτὸς εἶρηται σωτὴρ ⁽⁵⁾ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν καὶ ὁ Χριστὸς ⁽⁶⁾ αὐτοῦ ἰλασμὸς εἶναι “ περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν οὐ περὶ τῶν ⁽⁷⁾ ἡμετέρων δὲ μόνων, ἀλλὰ ⁽⁸⁾ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.” καὶ ταῦτα μὲν οὖν πρὸς ταῦτα, ὅσα ἀνέγραψεν ὁ Κέλσος. ἄλλα δὲ τινα ἰδιωτικὰ εἴποιεν ἂν Ἰουδαίων τινές, ἀλλ’ οὔτι γε καὶ Χριστιανοί· οἱ διδαχθέντες, ὅτι “ συνίστησι τὴν ἑαυτοῦ ⁽⁹⁾ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ Θεὸς, ὅτι, ἔτι ἀμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε.” καίτοι γε “ μόνις τις ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἀποθανεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν.” νυνὶ δὲ ὑπὲρ τῶν πανταχοῦ ἀμαρτωλῶν, ἵνα καταλίπῃσι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ πιστεύσωσι τῷ Θεῷ ἑαυτοὺς, ἐπίδημηκεναὶ κεκήρυκται ὁ Ἰησοῦς, πατρίφ ⁽⁹⁾ τινὶ τοῖς λόγοις τούτοις συνηθεία καὶ Χριστὸς εἶναι λεγόμενος τοῦ θεοῦ.

29. Τάχα δὲ τινων παρήκουσεν ὁ Κέλσος, ὅτι “ ὁ θεὸς ἐστίν, εἶτα μετ’ ἐκείνον ἡμεῖς·” οὗς ὠνόμασε σκώληκας. καὶ ὁμοιον ποιεῖ τοῖς ὅλη αἰρέσει φιλοσοφίας ἐγκαλοῦσι, διὰ τινα λεγόμενα ὑπὸ προπετοῦς μειρακίου τριῶν ἡμερῶν φοιτήσαντος εἰς φιλοσόφου, καὶ ἐπαιρομένου κατὰ τῶν λοιπῶν, ὡς ἐλαττόνων καὶ ἀφιλοσόφων. ἴσμεν γὰρ, ὅτι πολλὰ ἐστὶν ἀνθρώπου τιμιώτερα· καὶ ἀνέγνωμεν, ὅτι “ ὁ θεὸς ἔσθη ⁽⁸⁾ ἐν συναγωγῇ θεῶν·” θεῶν δὲ οὐ τῶν προσκυνουμένων ὑπὸ τῶν λοιπῶν· “ πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια.” καὶ ⁽⁹⁾

(1) Psalm. xxxiii. 5.

(2) Sap. Sirac. xviii. 13.

(3) Matt. v. 45.

(4) Vox αὐτοῦ desideratur in antea editis, sed habetur in MSS. R.

(5) 1 Timoth. iv. 10.

(6) 1 Joann. ii. 2.

(7) Rom. v. 8.

(8) Psalm. lxxii. 1 (lxxx.).

(9) Psalm. xcvi. 5 (xcv.).

- ἀνέγνωμεν, ὅτι ὁ θεὸς στὰς ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσφ θεοῦς
- (1) διακρίνει. οἶδαμεν δὲ καὶ, ὅτι “εἶπερ εἰσὶ θεοὶ λεγόμενοι, εἶτ’ ἐν οὐρανῷ, εἶτε ἐπὶ γῆς· ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοί· ἀλλ’ ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς, δι’ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι’ αὐτοῦ.” οἶδαμεν δὲ καὶ τοὺς ἀγγέλους οὕτως εἶναι ἀνθρώπων κρείττονας, ὥστε τοὺς ἀνθρώπους τε-
- (2) λειωθέντας, ἰσαγγέλους γίνεσθαι. “ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμουσιν, οὔτ’ ἐγκαμίζονται· ἀλλὰ εἰσιν ὡς
- (3) οἱ ἀγγελοι τῶν οὐρανῶν” οἱ δίκαιοι, καὶ γίνονται “ἰσάγγελοι.” οἶδαμεν δ’ ἐν τῇ διατάξει τῶν ὄλων εἶναι τινὰς τοὺς
- (4) καλουμένους θρόνους, καὶ ἄλλους κυριότητος, καὶ ἄλλους ἐξουσίας, καὶ ἄλλους ἀρχάς· καὶ ὀρώμεν, ὅτι πολὺ τούτων ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι ἀπολειπόμενοι ἐλπίδας ἔχομεν ἐκ τοῦ καλῶς βιοῦν, καὶ πάντα πράττειν κατὰ τὸν λόγον, ἀναβαίνειν ἐπὶ
- (5) τὴν τούτων πάντων ἐξομοίωσιν. καὶ τελευταῖον, ἐπεὶ “μήπω ἐφανερῶθη τί ἐσόμεθα, οἶδαμεν ὅτι εἰάν φανερωθῇ, ἐσόμεθα ὅμοιοι τῷ θεῷ, καὶ ὀψόμεθα αὐτόν, καθὼς ἐστίν.” Εἰ δέ τις τὸ λεγόμενον ὑπὸ τινων, εἶτε τῶν νοούντων, εἶτε τῶν μὴ συνιέντων, ἀλλὰ παρακουσάντων λόγου ὑγιουσ, φάσκοι, ὅτι 20 “ὁ θεὸς ἐστίν, εἶτα μετ’ ἐκείνον ἡμεῖς·” καὶ τοῦτό γ’ ἂν ἐρμηνεύοιμι, τό· “ἡμεῖς·” λέγων ἀντὶ τοῦ· οἱ λογικοὶ, καὶ ἔτι μᾶλλον, οἱ σπουδαῖοι λογικοί. καθ’ ἡμᾶς γὰρ ἡ αὐτὴ
- (6) ἀρετὴ ἐστὶ τῶν μακαρίων πάντων, ὥστε καὶ ἡ (7) αὐτὴ ἀρετὴ
- (8) ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. διόπερ γίνεσθαι τέλειοι, ὡς ὁ πατήρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι, διδασκόμεθα. οὐδεὶς οὖν καλὸς

(1) 1 Cor. viii. 5, 6.

(2) Matt. xxii. 30.

(3) Luc. xx. 36.

(4) Coloss. i. 16.

(5) 1 Joann. iii. 2.

(6) Spenser. in notis: Tull. Lib. I. de legibus: Jam vero virtus eadem in homine ac Deo est, neque ullo alio in genio praeterea. Est autem virtus nihil aliud, quam in se perfecta, et ad summum perducta natura. Est igitur homini cum Deo similitudo. Clem. Stromat. VII. Οὐ γὰρ, καθάπερ οἱ Στωϊκοί, ἀθέως πάνυ τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνθρώπου λέγομεν καὶ θεοῦ. Theodoret. Serm. XI. de fine et judicio: Ἐκεῖνο δὲ γε αὐτῶν κομῶν τολμηρῶν ἀνθρώπου γὰρ τοι καὶ θεοῦ τὴν αὐτὴν ἔλεγον ἀρετὴν. R. L.

(7) Deest ἡ in ed. Ruasi.

(8) Matt. v. 48.

καὶ ἀγαθός, σκώληξ ἐστὶν ἐννηχόμενος βορβόρῳ καὶ οὐδεὶς εὐσεβής, μύρμηξ· καὶ οὐδεὶς δίκαιος, βάτραχος· καὶ οὐδεὶς τῷ λαμπρῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας καταυγαζόμενος τὴν ψυχὴν, νυκτερίδι ἂν εὐλόγως παραβάλλοιτο.

30. Δοκεῖ δέ μοι παρακηκοέναι ὁ Κέλσος καὶ τοῦ·
 “ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέ-
 ραν” καὶ παρὰ τοῦτο πεποιηκέναι τοὺς σκώληκας λέγοντας,
 ὅτι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γεγονότες, πάντῃ ἐσμὲν αὐτῷ ὅμοιοι. εἰ
 μέντοι ἐγνώκει διαφορὰν τοῦ “κατ’ εἰκόνα Θεοῦ” γεγονέναι
 10 τὸν ἄνθρωπον, πρὸς τὸν “καθ’ ὁμοίωσιν” καὶ ὅτι ἀναγέ- (1)
 γραπται εἰρηκέναι ὁ Θεός· “ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’
 εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν.” ἐποίησε δ’ ὁ Θεὸς τὸν
 ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα Θεοῦ, ἀλλ’ οὐχὶ καὶ καθ’ ὁμοίωσιν
 ἦδη· οὐκ ἂν ἐποίει ἡμᾶς λέγοντας, ὅτι “πάντῃ ὅμοιοι ἐσμεν
 τῷ θεῷ.” οὐ λέγομεν δ’ ὅτι ὑποβέβληται ἡμῖν καὶ τὰ
 ἄστρα· ἐπεὶ ἡ τῶν δικαίων λεγομένη ἀνάστασις, καὶ ὑπὸ
 τῶν σοφῶν νοουμένη, παραβάλλεται ἡλίῳ, καὶ σελήνῃ, καὶ
 ἄστροις ὑπὸ τοῦ φάσκοντος· “ἄλλη δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη (2)
 δόξα σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος
 20 διαφέρει ἐν δόξῃ. οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν” καὶ
 τοῦ Δανιὴλ περὶ τούτων πάλαι προφητεύσαντος. φησὶ δ’ (3)
 ἡμᾶς λέγειν, ὅτι “πάντα ἡμῖν δουλεύειν τέτακται.” τάχα
 μὲν οὐκ ἀκούσας τῶν ἐν ἡμῖν συνετῶν τοιαῦτα λεγόντων·
 τάχα δὲ καὶ μὴ ἐπιστάμενος, πῶς λέλεκται πάντων εἶναι (4)
 δοῦλον, τὸν ἐν ἡμῖν μείζονα. καὶ εἰ μὲν Ἕλληνας λέ-
 γωσιν·

εἴθ’ ἥλιος μὲν νύξ τε δουλεύει βροτοῖς· (5)

ἐπαινέσαντες τὸ λεγόμενον, καὶ διηγούνται αὐτό. ἐπὶ δὲ
 τὸ τοιοῦτον ἢ μὴ λέγεται, ἢ ἄλλως λέγεται· συκοφαντεῖ
 30 ἡμᾶς ὁ Κέλσος καὶ ἐπὶ τούτοις. ἐλέγομεν δὲ παρὰ τῷ
 Κέλσῳ ἡμεῖς, οἱ κατ’ αὐτὸν σκώληκες, ὅτι “ἐπεὶ τινες ἐν

(1) Boherell. Leges: πρὸς τὸ.

(3) Dan. xii. 3.

(5) Eurip. Phoeniss. vers. 512.

(2) 1 Cor. xv. 41, 42.

(4) Matt. xx. 27, 28.

ἡμῖν πλημμελοῦσιν, ἀφίξεται πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἢ πέμψει τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, ἵνα καταφλέξῃ τοὺς ἀδίκους, οἱ δὲ λοιποὶ βάρτραχοι σὺν αὐτῷ βίον αἰώνιον ἔχωμεν.” καὶ ὄρα, πῶς ὡς βωμολόχος τὴν περὶ κρίσεως θείας ἀπαγγελίαν, καὶ περὶ κολάσεως μὲν τῆς κατὰ τῶν ἀδίκων, γέρωσ δὲ τοῦ εἰς τοὺς δικαίους, εἰς χλεύην καὶ γέλωτα καὶ διασυρμὸν ἤνεγκεν ὁ σεμνὸς φιλόσοφος· καὶ ἐπιλέγει πᾶσι τούτοις, ἀνεκτὰ “εἶναι μᾶλλον ταῦτα ὑπὸ σκωλήκων καὶ βατράχων λεγόμενα, ἢ ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους διαφερομένων ἀπαγγελλόμενα.” ἀλλ’ οὐ μιμησόμεθά γε αὐτὸν ἡμεῖς, οὐδὲ 10 ἐρούμεν τὰ παραπλήσια περὶ τῶν τὴν τῶν ὄλων φύσιν ἐπαγγελλομένων εἰδέναι φιλοσόφων, καὶ πρὸς ἀλλήλους διαλεγόμενων περὶ τοῦ, τίνα τρόπον συνέστη τὰ ὄλα, καὶ γέγονεν ὁ οὐρανὸς καὶ γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα· καὶ ὡς αἱ ψυχαὶ

(1) ἦτοι ἀγέννητοι οὐσαι, καὶ μὴ ὑπὸ Θεοῦ κτισθεῖσαι, διακοσμούνται ὑπ’ αὐτοῦ καὶ ἀμείβουσι σώματα· ἢ συσπαρεῖσαι τοῖς σώμασιν ἐπιδιαμένουσιν, ἢ οὐκ ἐπιδιαμένουσιν. ἐδύνατο γάρ τις καὶ ταῦτα ἀντὶ τοῦ σεμνολογεῖν καὶ ἀποδέχεσθαι τὴν προαίρεσιν τῶν τῷ ἐξετάζειν τὴν ἀλήθειαν ἑαυτοὺς ἀναθεϊκότων, χλευάζων καὶ κακολογῶν φάσκειν, ὅτι σκωλήκός 20 εἰσιν οὗτοι ἐν γωνίᾳ τοῦ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων βορβόρου ἑαυτοὺς μὴ μετροῦντες, καὶ διὰ τοῦτο ἀποφαινόμενοι περὶ τῶν τηλικούτων, ὡς κατειληφότες· καὶ ὅτι λέγουσι διατεινόμενοι ὡς τεθεωρηκότες περὶ πραγμάτων, τῶν μὴ δυναμένων χωρὶς ἐπιπνοίας κρείττονος καὶ θειοτέρας δυνάμεως θεωρηθῆναι.

(2) “οὐδεὶς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς ἔγνωκεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.” ἀλλ’ οὐ μεμήναμεν, οὐδὲ τὴν τηλικαύτην ἀνθρώπων σύνεσιν, (κοινότερον δὲ λέγω σύνεσιν,) ἀσχοληθεῖσαν οὐ περὶ τὰ τῶν πολλῶν, ἀλλὰ 30 περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας κινήμασι σκωλήκων, ἢ ἄλλων τινῶν τοιούτων παραβάλλομεν· φιλαλήθως δὲ περὶ τινῶν

(1) Libri editi ad oram: ἀγέννητοι. R.

(2) Sic omnes MSS. excopto Juliano, qui cum libris editis in textu habet: Ὅσπερ γὰρ οὐδεὶς οἶδεν. R.—1 Cor. ii. 11.

μαρτυροῦμεν Ἑλλήνων φιλοσόφων, ὅτι ἐπέγνωσαν τὸν Θεόν, ἐπεὶ “ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἐφάνερωσεν” εἰ καὶ μὴ “ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἠυχάριστήσαν· ἀλλ’ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἔρπετῶν.”

31. Μετὰ ταῦτα βουλόμενος κατασκευάζειν, ὅτι μηδὲν τῶν προειρημένων παρ’ αὐτῷ ζῶων διαφέρουσιν Ἰουδαῖοι καὶ Χριστιανοί, φησὶν, Ἰουδαίους “ἀπ’ Αἰγύπτου δραπέτας γεγονέναι, μηδὲν πώποτε ἀξιόλογον πράξαντας, οὔτ’ ἐν λόγῳ οὔτ’ ἐν ἀριθμῷ αὐτοὺς ποτε γεγενημένους.” περὶ μὲν οὖν τοῦ μὴ δραπέτας αὐτοὺς γεγονέναι, μηδ’ Αἰγυπτίους, ἀλλ’ Ἑβραίους ὄντας παρφηκέναι ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ ἡμῖν λέλεκται. εἰ δὲ τό· “μήτ’ ἐν λόγῳ μήτ’ ἐν ἀριθμῷ αὐτοὺς γεγονέναι” κατασκευάζεσθαι νομίζει ἐκ τοῦ μὴ πάνυ τι τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν εὐρίσκεσθαι παρὰ τοῖς Ἑλλησι· φήσομεν, ὅτι εἴ τις ἐνατενίσαι τῇ ἀρχῆθεν αὐτῶν πολιτείᾳ, καὶ τῇ τῶν νόμων διατάξει· εὔροι ἂν, ὅτι γεγόνασιν ἄνθρωποι σκιὰν οὐρανοῦ βίου παραδεικνύοντες ἐπὶ γῆς παρ’ οἷς οὐδὲν ἄλλο θεὸς νενόμισται, ἢ ὁ ἐπὶ πᾶσι, καὶ οὐδεὶς τῶν εἰκόνας ποιούντων ἐπολιτεύετο. οὔτε γὰρ ζωγράφος, οὔτ’ ἀγαλματοποιὸς ἐν τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν ἦν, ἐκβάλλοντος πάντας τοὺς τοιοῦτους ἀπ’ αὐτῆς τοῦ νόμου· ἵνα μηδεμίᾳ πρόφασις ἢ τῆς τῶν ἀγαλμάτων κατασκευῆς τοὺς ἀνοήτους τῶν ἀνθρώπων ἐπισπωμένης, καὶ καθελκούσης ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς γῆν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς. ἦν οὖν παρ’ αὐτοῖς νόμος καὶ τοιοῦτος· “μὴ ἀνομήσητε, καὶ ποιήσητε ὑμῖν ἕαν-

(1) Rom. i. 19, 21.

(2) Codd. Regius et Basileensis: καὶ ἠλλάξαντο. R.

(3) Philo, libro de Gigantibus: Παρ’ ὃ καὶ τὰς δοκίμους καὶ γλαφυρὰς τέχνας, ζωγραφίαν καὶ ἀνδριαντοποιίαν ἐκ τῆς καθ’ αὐτὸν πολιτείας ἐξήλασεν, ὅτι τὴν τοῦ ἀληθοῦς ψευδόμενα φύσιν, ἀπάτας καὶ σοφίσματα δι’ ὀφθαλμῶν ψυχῆς εὐπαραγωγῶς τεχνιτεύουσιν. Vide Hecataeum apud Josephum Lib. i. in Apionem, Josephum Libro II. contra Apionem, et Tacitum Libr. v. Histor. R.

(4) Deut. iv. 16—18.

- τοῖς γλυπτὸν ὁμοίωμα, πᾶσαν εἰκόνα, ὁμοίωμα ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ· ὁμοίωμα παντὸς κτήνους τῶν ὄντων ἐπὶ τῆς γῆς· ὁμοίωμα παντὸς ὀρνέου πτερωτοῦ, ὃ πέταται ὑπὸ τὸν οὐρανόν· ὁμοίωμα παντὸς ἔρπετοῦ, ὃ ἔρπει ἐπὶ τῆς γῆς· ὁμοίωμα παντὸς ἰχθύος, ὅσα ἐστὶν ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς.”
- καὶ ἐβούλετό γε ὁ νόμος τῇ περὶ ἐκάστου ἀληθείᾳ ὁμιλοῦντας αὐτοὺς, μὴ ἀναπλάσσειν ἕτερα παρὰ τὴν ἀλήθειαν, ψευδόμενα τὸ ἀληθῶς ἀρσενικόν, ἢ τὸ ὄντως θηλυκόν, ἢ τὴν κτηνῶν φύσιν, ἢ τὸ ὀρνέων, ἢ τὸ ἔρπετων γένος, ἢ τὸ ἰχθύων. σεμνὸν δὲ καὶ μεγαλοφυῆς παρ’ αὐτοῖς καὶ τό· “μὴ ἀναβλέψας 10 εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ τοὺς ἀστέρας, πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς, καὶ λατρεύσης αὐτοῖς.” οἷα δὲ πολιτεία ἦν
- (1) ὄλου ἔθλους, παρ’ ᾧ οὐδὲ φαίνεσθαι θηλυδρίαν οἶόν τ’ ἦν; θαυμαστὸν δὲ καὶ τὸ τὰ τῶν νέων ὑπεκκαύματα, τὰς ἐταίρας, ἀναιρεῖσθαι ἀπὸ τῆς πολιτείας αὐτῶν. ἦν δὲ καὶ δικαστήρια
- (2) τῶν δικαιοτάτων, καὶ ἀπόδειξιν ὑγιоῦς βίου πολλῶν δεδωκότων χρόνῳ, πιστευομένων τὰς κρίσεις· οἵτινες διὰ τὸ καθαρὸν
- (3) ἦθος, καὶ τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον, ἐλέγοντο εἶναι θεοὶ πατρίῳ τινὶ Ἰουδαίων ἔθει. καὶ ἦν ἰδεῖν ἔθνος ὄλον φιλοσοφοῦν, καὶ διὰ 20 τὴν πρὸς τὸ ἀκούειν τῶν θείων νόμων σχολὴν τὰ καλούμενα σάββατα, καὶ αἱ λοιπαὶ παρ’ αὐτοῖς ἑορταὶ ἐγίνοντο. τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῆς τάξεως τῶν παρ’ αὐτοῖς ἱερέων καὶ
- (4) θυσιῶν, μυρία σύμβολα περιεχουσῶν τοῖς φιλομαθέσι σαφηνιζόμενα;

32. Ἄλλ’ ἐπεὶ οὐδὲν βέβαιον ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει, ἐχρῆν (6) κακείνην τὴν πολιτείαν κατὰ βραχὺ καταφθειρομένην ἐκδιαιτηθῆναι· ἢ πρόνοια δὲ τὸ σεμνὸν τοῦ λόγου αὐτῶν ἀρμοζόντως τοῖς πανταχοῦ κατὰ τὰ δεόμενα μεταποιήσεως μεταποιήσασα, ἀντ’ ἐκείνων τοῖς ἀπὸ τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων 30

(1) Deut. xxiii. 1, coll. 17.

(2) Exod. xviii. 21, seqq., coll. Deut. i. 15.

(3) Exod. xxii. 28, Psalm. lxxii. 1. 6 (lxxxi.).

(4) Codd. Regius et Basileensis: τοῖς φιλομαθέσι. Libri editi τοῖς φιλομαθοῦσι. R.

(5) Guisto videtur scribendum: ἐκδιαιτῆθῆναι. R.

πιστεύουσι παραδέσκει τὴν σεμνὴν κατὰ τὸν Ἰησοῦν θεοσί-
βειαν. ὅστις οὐ μόνον συνέσει, ἀλλὰ καὶ θεῖα μοῖρα κοσμη-
θεῖς, καὶ καταβαλὼν τὸν περὶ τῶν ἐπὶ γῆς δαιμόνων λόγον, (1)
λιβανωτῶ καὶ αἵματι, καὶ ταῖς ἀπὸ τῆς κρίσεως ἀναθυμιάσεσι (2)
χαιρόντων, καὶ τοὺς ἀνθρώπους κατασπόντων δίκην τῶν μυθε-
ομένων Τιτάνων, ἢ Γιγάντων, ἀπὸ τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας
αὐτὸς οὐ φροντίσας τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν ἐπιβουλευόντων
μάλιστα τοῖς βελτίστοις, ἔθετο νόμον, καθ' οὗ εἰ βιοῦντες
μακάριοι ἔσονται· μηδαμῶς τοὺς δαίμονας διὰ τῶν θυσιῶν
10 κολακίζοντες, καὶ πάντα καταφρονούντες αὐτῶν, διὰ τὸν βε-
θούντα τοῦ Θεοῦ λόγον τοῖς ἄνω καὶ πρὸς Θεὸν βλέπουσι. καὶ
ἐπεὶ ὁ Θεὸς ἐβούλετο κρατῆσαι ἐν τοῖς ἀνθρώποις τὸν τοῦ
Ἰησοῦ λόγον, οὐδὲν δεδύνηται δαίμονες, καίτοι γε πάντα (3)
κάλον κινήσαντες ἵνα μὴ Χριστιανεῖ μηκέτ' ὄσι· τοὺς τε γὰρ
βασιλεύοντας, καὶ τὴν σύγκλητον βουλήν, καὶ τοὺς ἄρχοντας
πανταχοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς δῆμους αὐτοῖς, οὐκ αἰσθανομένους
τῆς ἀλόγου καὶ πονηρᾶς τῶν δαιμόνων ἐνεργείας, ἐξετάραξαν
κατὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν πιστωόντων εἰς αὐτόν· ἀλλ' ὁ
πάντων δυνατώτερος τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ κωλυόμενος, ὡσπερὶ
20 τροφήν πρὸς τὸ αὔξειν τὸ κωλύεσθαι λαμβάνων, τραβαίνας
πλείονας ἐνέμετο ψυχάς· Θεὸς γὰρ τοῦτ' ἐβούλετο. ταῦτα
δ' ἡμῖν εἰ καὶ ἐν παρεκβάσει λέλεκται, ἀλλὰ ἀναγκαίως οἶμαι
ἐβουλόμεθα γὰρ ἀπαντῆσαι πρὸς τὸ περὶ Ἰουδαίων ὑπὸ τοῦ
Κέλσου λεγόμενον, ὅτι δὴ "ἀπ' Αἰγύπτου δραπέται γεγό-
νασι, καὶ ὅτι μηδὲν πόποτ' ἀξιόλογον οἱ θεοφιλεῖς ἔπραξαν."
ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ "οὔτ' ἐν ἀριθμῶ γεγόνασι" φημέν, ὅτι
ὡς γένος ἐκλεκτὸν καὶ βασιλεῖον ἱεράτευμα ἀναχωρούντες, καὶ (4)
ἐκκλίνοντες τὴν πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπιμιξίαν, ἵνα μὴ διαφθα-
ρειεν τὰ ἔθνη, ἐφρουροῦντο ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως οὔτ'
30 ἐπιθυμοῦντες, ὥς οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, πρᾶσλαβεῖν ἐπα-

(1) Sic recte Cod. Jolianus secunda manu. Libri editi καταλάβω. R. Boh. Lego καταβαλὼν Q. ...λῶν. W. S.

(2) Cfr. Lib. III. num. 36.

(3) Sic MSS. Regius et Basileensis. Libri autem editi οὐδὲν δεδύνηται δαιμόνες. R.—Boherell. Lego: οὐδὲν ἐδύνατο.

(4) Exod. xix. 6, coll. 1 Petr. ii. 9, et Deut. iv. 20.

τοῖς ἄλλας βασιλείας, οὔτε καταλειπόμενοι, ὡς διὰ τὴν ὀλιγότητα εὐεπιβουλεύτους αὐτοὺς γενέσθαι, καὶ ὡς ἐπὶ τῇ ὀλιγότῃ ἀρδὴν ἀπολέσθαι· καὶ τοῦτ' ἐγένετο, ὅσον ἐτι ἦσαν ἄξιοι τῆς ἀπὸ θεοῦ φρουρᾶς. ὅτε δ' ἐχρῆν αὐτοὺς, ὡς ὅλον ἔθνος ἀμαρτάνων, διὰ πόνων ἐπιστρέφασθαι πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῶν ὅτε μὲν ἐπὶ πλείον, ὅτε δ' ἐπ' ἔλαττον ἐγκατελείποντο· ἕως ἐπὶ Ῥωμαίων τὴν μεγίστην ποιήσαντες ἀμαρτίαν ἐν τῇ ἀποκτείνειν τὸν Ἰησοῦν, τέλειον ἐγκατελείφθησαν.

33. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος ἐπιτρέχων τὰ ἀπὸ τῆς πρώτης βίβλου Μωϋσέως, ἣτις ἐπιγέγραπται Γένεσις, φησὶν, 10 ὡς “ἄρα ἐπεχείρησαν γενεαλογεῖν αὐτοὺς ἀπὸ πρώτης σπορᾶς γοήτων καὶ πλάνων ἀνθρώπων, ἀμυδρὰς καὶ ἀμφιβόλους φωνὰς, ἐν σκότῳ που κρυφίους, ἐπιμαρτυρόμενοι, καὶ τοῖς ἀμαθέσι καὶ ἀνοήτοις παρεξηγούμενοι, καὶ ταῦτα μὴδὲ πέποιτ' ἐν πολλῇ τῇ πρόσθεν χρόνῳ τοῦ τοιοῦδε μὴδ' ἀμφισβητηθέντος.” πάντ' ὁ ἀσαφῶς ἐν τούτοις δοκεῖ μοι εἰρῆκεναι, ὅπερ ἐβούλετο. εἰκὸς δὲ καὶ τὴν κατὰ τὸν τόπον ἀσάφειαν ἐπιτετηδεύκεναι αὐτὸν, ἐπεὶ περ ἑώρα ἰσχυρὸν τὸν λόγον τὸν κατα-
- (1) σκευάζοντα ἀπὸ τοιωδῶν προγόνων εἶναι τὸ Ἰουδαίων ἔθνος· πάλιν τ' αὐτὸ ἐβουλήθη μὴ δοκεῖν ἀγνοεῖν πρᾶγμα περὶ Ἰου- 20
- (2) δαίων καὶ τοῦ γένους αὐτῶν οὐκ εὐκαταφρόνητον. σαφές⁽³⁾ δὲ,
- (3) ὅτι καὶ γενεαλογεῖνται Ἰουδαῖοι ἀπὸ τῶν τριῶν πατέρων τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακώβ. ὡν τοσοῦτον
- (4) δύναται τὰ ὀνόματα συναπτόμενα τῇ τοῦ Θεοῦ προσηγορίᾳ· ὡς οὐ μόνον τοὺς ἀπὸ τοῦ ἔθνους χρῆσθαι ἐν ταῖς πρὸς Θεὸν εὐχαῖς, καὶ ἐν τῇ κατεπάδειν δαίμονας, τῇ “ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ·” ἀλλὰ γὰρ σχεδὸν καὶ πάντας τοὺς τὰ τῶν ἐκπῶν καὶ μαγεῶν πραγματευόμενους. εὐρίσκεται γὰρ ἐν τοῖς μαγικοῖς συγγράμμασι πολλαχού ἢ τοιαύτη τοῦ θεοῦ ἐπὶ κλησις, καὶ παράληψις τοῦ Θεοῦ 30 ὀνόματος, ὡς οἰκείου τοῖς ἀνδράσιν τούτοις εἰς τὰ κατὰ τῶν

(1) Cod. Regius: Ἰουδαίων. Libri editi Ἰουδαίων. R.

(2) Sic omnes MSS., alias καὶ τὸ γένος αὐτῶν. R.

(3) Sic omnes MSS., alias σαφῶς. R.

(4) Ofr. Lib. I. num. 22.

δαιμόνων. ταῦτ' οὖν δοκεῖ μοι, (ὑπὸ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν προσαγόμενα εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἱερούς τινας ἄνδρας γεγενῆσθαι τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὸν Ἰακώβ, τοὺς πατέρας τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους,) μὴ πάντη μὲν ἠγνοηκέναι ὁ Κέλσος, οὐ μὴν σαφῶς ἐκτεθείσθαι, ἐπεὶ μὴ ἐδύνατο ἀπαντῆσαι πρὸς τὸν λόγον.

34. Πυνθανόμεθα γὰρ ἀπάντων τῶν χρωμένων ταῖς τοιαύταις τοῦ Θεοῦ κατακλήσεσιν· εἶπατε ἡμῖν, ὃ οὐτοί, τίς ὁ (1) Ἀβραάμ, καὶ πηλίκος ὁ Ἰσαὰκ, καὶ ποίας δυνάμεως γέγονεν ὁ 10 Ἰακώβ, ὡς τὴν ΘΕΟΣ προσηγορίαν ἀρμοζομένην αὐτῶν τῷ ὀνόματι τηλικάσδε ποιεῖν δυνάμεις; καὶ παρὰ τίνων μεμαθήκατε, ἢ δύνασθε μαθεῖν τὰ περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων; τίς δὲ καὶ ἐπραγματεύσατο ἀναγράψαι τὴν περὶ αὐτοὺς ἱστορίαν, εἴτε καὶ αὐτόθεν σεμνίνουσιν ἐν ἀπορρήτοις τοὺς ἄνδρας, εἴτε καὶ δι' ὑπονοιῶν αἰνισσομένην τινὰ μεγάλην καὶ θαυμάσια τοῖς θεωρῆσαι αὐτὰ δυναμένους; εἴτ' ἐπὶ πυθομένων ἡμῶν μηδεὶς (2) ἔχει παραστήσαι ἀφ' οἷας δήποτε ἱστορίας εἴτε ἐλληνικῆς, (3) εἴτε καὶ βαρβαρικῆς, ἢ οὐχὶ ἱστορίας, ἀλλὰ τινος μυστικῆς ἀναγραφῆς τὰ περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων· ἡμεῖς προσοίσομεν 20 τὴν ἐπιγεγραμμένην Γένεσιν, περιέχουσαν τὰς πράξεις τῶν ἀνδρῶν τούτων, καὶ τοὺς τοῦ Θεοῦ χρησμούς πρὸς αὐτοὺς, ἐροῦμέν τε ὅτι μὴ ποτε τὸ καὶ ὑφ' ὑμῶν παραλαμβάνεσθαι τὰ (4) ὀνόματα τῶν τριῶν τούτων γεναρχῶν τοῦ ἔθνους, τῇ ἐναργείᾳ καταλαμβάνοντων, οὐκ εὐκαταφρόνητα ἀνίσθαι ἐκ τῆς κατεπικλήσεως αὐτῶν, παρίστησι τὸ θεῖον τῶν ἀνδρῶν; οὓς οὐδαμῶθεν ἢ ἀπὸ τῶν ἱερῶν παρὰ Ἰουδαίοις βιβλίων παραλαμβάνομεν. ἀλλὰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων, καὶ (5) ὁ Θεὸς ὁ καταποντώσας ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσῃ τὸν Αἰγυπτ- (6) (7)

(1) Hoeschel. in textu ἐπικλήσεσιν. Spencer.: κατακλήσεσι, sed MSS. κατακλήσεσιν. R. Q. πυνθανόμεθα. W. S.

(2) Libri ante editi: ἡμῶν. At MSS. ὑμῶν. R.

(3) MSS. restituunt haec, quae in editis omissa sunt: εἴτε ἐλληνικῆς, εἴτε καὶ βαρβαρικῆς, ἢ οὐχὶ ἱστορίας. R.

(4) Edd. Spenc. ὑφ' ἡμῶν. Jam Boherell. vero in notis: "Lego: ὑφ' ὑμῶν." L.

(5) Exod. v. 1.

(6) Exod. iii. 18.

(7) Exod. xv. 4.

τίων βασιλέα, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, πολλάκις ὀνομάζεται παραλαμβανόμενος κατὰ δαιμόνων, ἢ τινων πονηρῶν δυνάμεων. μαθηάνομεν δὲ τὴν περὶ τὰ ὀνομαζόμενα ἱστορίαν, καὶ τὴν τῶν ὀνομάτων ἐρμηνείαν, ἀπὸ Ἑβραίων τῶν τοῖς πατρίοις γράμμασι, καὶ τῇ πατρίῳ διαλέκτῳ ταῦτα σεμνυόντων καὶ (1) διηγουμένων· πῶς οὖν Ἰουδαῖοι ταῦτ' ἐπιχειρήσαντες ἑαυτοὺς γενεαλογεῖν ἀπὸ πρώτης σποράς τούτων, οὓς γόητας καὶ πλανήτας ἀνθρώπους ὑπέληφεν εἶναι ὁ Κέλσος, ἀναισχύντως (2) ἐπιχειροῦσιν ἑαυτοὺς καὶ τὴν αὐτῶν ἀρχὴν ἐπὶ τούτους ἀνάγειν; ὧν τὰ ὀνόματα Ἑβραϊκὰ τυγχάνοντα μαρτυρεῖ (3) Ἰουδαίοις, τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία ἐν Ἑβραίων ἔχουσι διαλέκτῳ καὶ γράμμασι, ὅτι οἰκείον ἐστὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν τοῖς ἀνδράσι τούτοις. καὶ γὰρ μέχρι τοῦ δεῦρο τὰ Ἰουδαϊκὰ ὀνόματα, τῆς Ἑβραίων ἐχόμενα διαλέκτου, ἤτοι ἀπὸ τῶν γραμμάτων αὐτῶν ἐλήφθη, ἢ καὶ ἀπαξαπλῶς ἀπὸ τῶν σημαινομένων ὑπὸ τῆς Ἑβραίων φωνῆς.

35. Καὶ ὄρα, ὁ ἐντυγχάνων τῇ Κέλσου γραφῇ, εἰ μὴ ταῦτ' αἰνίττεται τό· “καὶ ἐπεχείρησαν γενεαλογῆσαι αὐτοὺς ἀπὸ πρώτης σποράς γοήτων καὶ πλάνων ἀνθρώπων, ἀμυδρὰς καὶ ἀμφιβόλους φωνὰς, ἐν σκότῳ που κρυφίους, ἐπιμαρτυ- 20 ρόμενοι.” κρύφια γὰρ, καὶ οὐκ ἐν φωτὶ καὶ γνώσει πολλῶν ἐστὶ τὰ ὀνόματα ταῦτα, καθ' ἡμᾶς μὲν οὐκ ἀμφίβολα, κῆν ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς ἡμετέρας θεοσεβείας παραλαμβάνηται· κατὰ δὲ Κέλσον, οὐ παριστάντα τὸ τῶν φωνῶν ἀμφίβολον, οὐκ οἶδ' ὅπως παρέρριπται. καίτοι γε ἐχρῆν αὐτὸν, εἴπερ εὐγνωμόνως ἀνατρέπειν ἐβούλετο ἢν φήθη ἀναισχυντότατα παρειλῆφθαι γενεαλογίαν, Ἰουδαίοις αὐχοῦσι τὸν Ἀβραάμ, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ, ὅλα ἐκθέσθαι τὰ κατὰ τὸν τόπον· καὶ πρότερον συναγορεῦσαι ἢ ἐνόμιζε πιθανότητι, καὶ μετὰ τοῦτο γενναίως ἀνατρέψαι τῇ φαινομένῃ αὐτῷ 30 ἀληθείᾳ, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς λογίοις, τὰ κατὰ τὸν τόπον. ἀλλ' οὔτε Κέλσος, οὔτ' ἄλλος τις, δυνήσεται τὰ περὶ φύσεως

(1) In edd. Spenc. uncis inclusum legitur : ταῦτ'.

(2) Edd. Spenc. in textu : τὴν αὐτῶν ἀρχήν, ad marg. vero : τὴν ἀρχὴν αὐτῶν.

(3) Boherellus : “Malim γράμμασι.” Probat B. Antea γράμματι.

ὀνομάτων εἰς δυνάμεις παραλαμβανομένων διαλαμβάνων, τὸν ἀκριβῆ περὶ τούτων παραστήσαι λόγον καὶ ἐλέγξει, ὡς εὐκαταφρόνητοι γεγόνασιν ἄνθρωποι, ὧν καὶ αἱ ὀνομασίαι μόνον, οὐ παρὰ τοῖς οἰκείοις μόνοις, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοτρίοις δύνανται. ἔδει δ' αὐτὸν παραθέσθαι, πῶς ἡμεῖς μὲν τοῖς ἀμαθεῖσι καὶ ἀνοήτοις παρεξηγούμενοι τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων, ἀπατῶμεν, ὡς οἶεται, τοὺς ἀκούοντας· αὐτὸς δὲ, ὁ αὐχῶν εἶναι μὴ ἀμαθῆς, μηδὲ ἀνόητος, τὴν ἀληθῆ λέγει περὶ τούτων ἐρμηνείαν. παρέρριψε δ' ἐν τοῖς κατὰ τὰ
 10 ὀνόματα ταῦτα, ἀφ' ὧν γεναλογοῦνται Ἰουδαῖοι, ὅτι “οὐδὲ πώποτ' ἐν πολλῇ τῇ πρόσθεν χρόνῳ ἀμφισβήτησις γεγένηται περὶ τῶν τοιῶνδε ὀνομάτων· ἀλλὰ νῦν Ἰουδαῖοι πρὸς ἑτέρους τινὰς, οὓς οὐκ ἠνόμασε, περὶ τούτων ἀμφισβητοῦσι.” δεικνύτω γὰρ ὁ βουλόμενος, τίνες οἱ ἐπιδικαζόμενοι, καὶ κἂν πιθανότητι χρώμενοι, κατὰ Ἰουδαίων, πρὸς τὸ μὴ ὑγιῶς μὲν Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς τὰ περὶ τούτων ἀπαγγέλλειν, καθ' ὧν κείται τὰ ὀνόματα· ἑτέρους δ' εἶναι τοὺς σοφώτατα καὶ ἀληθέστατα περὶ τούτων διειληφύτας. ἀλλὰ πεκίσαμεθα, ὅτι οὐ δυνήσονται τὸ τοιοῦτόν τινες ποιῆσαι, ἐναργούς ὄντος
 20 τοῦ τὰ ὀνόματα ἀπὸ τῆς Ἑβραίων εἰληφθαι διαλέκτου, παρὰ (1) μόνοις Ἰουδαίοις εὐρισκομένης.

36. Μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσος ἐκτιθέμενος τὰ ἀπὸ τῆς ἕξω τοῦ θεοῦ λόγου ἱστορίας, τὰ περὶ τῶν ἐπιδικασαμένων ἀνθρώπων τῆς ἀρχαιότητος, οἷον Ἀθηναίων, καὶ Αἰγυπτίων, καὶ Ἀρκάδων, καὶ Φρυγῶν, καὶ γηγενεῖς τινὰς παρὰ σφίσι γεγονέναι λεγόντων, καὶ τεκμήρια τούτων παρεχομένων ἐκαστων, φησὶν, ὡς “ἄρα Ἰουδαῖοι ἐν γωνίᾳ που τῆς Παλαιστίνης συγκύψαντες, παντελῶς ἀπαίδεντοι, καὶ οὐ προακηκοότες πάλαι ταῦτα Ἡσιόδῳ καὶ ἄλλοις μυρίοις ἀνδράσι
 30 ἐνθέοις ὑμνημένα, συνέθεσαν ἀπιθανώτατα καὶ ἀμουστότατα, ἀνθρωπὸν τινα, ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ πλασσομένον τε καὶ ἐμφυσώμενον, καὶ γυναῖον ἐκ τῆς πλευρᾶς· καὶ παραγγέλματα

(1) Falsum. Hebraeorum enim lingua Syrorum est dialectus, et proinde Syriaca dici potest. Quare nomina ista Abraham, Isaac, Jacob, sunt pura puta Syriaca. Quod Origenem ignorasse mirum videtur. R.

- (1) τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄφιν τούτοις ἀντιπράσσουντα· καὶ περιγενομένοι τῶν Θεοῦ προσταγμάτων τὸν ὄφιν μῦθόν τινα ὡς γραυσὶ διηγούμενοι· καὶ ποιούντες ἀνοσιώτατα τὸν θεὸν εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς ἀσθενούντα, καὶ μὴδ' ἓνα ἄνθρωπον, ὃν αὐτὸς ἔπλασε, πείσαι δυνάμενον." διὰ τούτων δὴ ὁ πολυίστωρ καὶ πολυμαθής, καὶ Ἰουδαίους καὶ Χριστιανοὺς ἀμαθίαν ἐγκαλῶν καὶ ἀπαιδεύσιαν, Κέλσος, σαφῶς παρίστησι, τίνα τρόπον ἀκριβῶς ἤδει τοὺς ἐκάστου συγγραφέως χρόνους, "Ἕλληνας καὶ βαρβάρους" ὅς γε οἶεται Ἡσίοδον, καὶ ἄλλους μυρίους, οὓς ὀνομάζει ἄνδρας ἐνθέους, πρεσβυτέρους εἶναι Μωϋσέως 10 καὶ τῶν τούτου γραμμάτων Μωϋσέως, τοῦ ἀποδεικνυμένου πολλῶ τῶν Ἰλιακῶν πρεσβυτέρου. οὐκ Ἰουδαῖοι εὖν συνέθεσαν ἀπιθανώτατα καὶ ἀμουσώτατα τὰ περὶ τὸν γηγενῆ ἄνθρωπον, ἀλλ' οἱ κατὰ Κέλσον ἄνδρες ἐνθεοὶ, Ἡσίοδος καὶ αἱ ἄλλοι αὐτοῦ μυρίοι, τοὺς πολλῶ πρεσβυτέρους καὶ σεμνοτάτους ἐν τῇ Παλαιστίνῃ λόγους μῆτε μαθόντες, μῆτ' ἀκηκοότες, τοιαύτας ἔγραψαν ἱστορίας περὶ τῶν ἀρχαίων,
- (2) ὁποίας καὶ θεογονίας· γένεσιν, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς, περιτι-
- (3) θέντες θεοῖς, καὶ ἄλλα μυρία. οὓς εὐλόγως ἐκβάλλει τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας Πλάτων, ὡς ἐπιτρίβοντας τοὺς νέους, τὸν 20 "Ὀμηρον, καὶ τοὺς τοιαῦτα γράφοντας ποιήματα. ἀλλὰ
- (4) Πλάτων μὲν δηλὸς ἐστὶ μὴ φρονήσας ἐνθέους γεγονέναι ἄνδρας, τοὺς τοιαῦτα ποιήματα καταλελοιπότας. ὁ δὲ κρίνειν μᾶλλον Πλάτωνος δυνάμενος, ὁ Ἐπικούρειος Κέλσος, (εἴ γε αὐτὸς ἐστὶ καὶ ὁ κατὰ Χριστιανῶν ἄλλα δύο βιβλία συντάξας,) τάχα ἡμῖν φιλονεικῶν, οὓς μὴ ἐφρόνει ἐνθέους, ἐνθέους ὀνόμασεν.

(1) Hoenschel. in textu: τούτοις ἀντιπροσέσσοντα. Sed MSS. ut in nostro textu. R.

(2) ὁποίας καὶ θεογονίας. Quieto haec suspecta sunt et aliena videntur. Scribendum forte: Ἡσίοδος καὶ Θεογονίας. Sed ista fortasse sunt glossemata τοῦ τοιαύτας ἔγραψαν ἱστορίας περὶ τῶν ἀρχαίων. R.

(3) Libr. II. de republica pag. 379: Vide Lib. III. p. 389, Lib. X. pag. 605, Theodoret. Serm. II. de Principio. Spensc. R.

(4) Verumtamen Plat. Io. pag. 533. Πάντες γὰρ οἱ τε τῶν ἐπῶν ποιηταὶ οἱ ἀγαθοὶ, οὐκ ἐκ τέχνης, ἀλλ' ἐπὶ θεοῖς ὄντες, καὶ κατεχόμενοι, πάντα ταῦτα τὰ καλὰ λέγουσι ποιήματα. Vide pag. 534, et Lib. III. de legibus pag. 682. Spensc. R.

37. Ἐγκαλεῖ δ' ἡμῖν ὡς “ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ πλασθέντα εἰσάγουσιν ἄνθρωπον” τοῦ μὲν τῆς Γενέσεως βιβλίου οὗτ' ἐπὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἀνθρώπου, οὗτ' ἐπὶ τῆς πλάσεως, χεῖρας παραλαβόντος Θεοῦ· τοῦ δὲ Ἰώβ καὶ τοῦ Δαυὶδ εἰπόντων (1) τό· “αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, καὶ ἔπλασάν με.” περὶ (2) ὧν πολλὸς ὁ λόγος εἰς τὸ παραστήσαι τὰ νενοημένα τοῖς ταῦτα εἰρηκόσιν, οὐ μόνον περὶ διαφορᾶς ποιήσεως καὶ πλάσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ χειρῶν Θεοῦ· ἃς αἱ μὴ νοήσαντες καὶ τὰς τοιαύτας ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν φωνὰς, οἴονται ἡμᾶς 10 τοιοῦτον σχῆμα περιτιθέναι τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, ὅποιόν ἐστι τὸ ἀνθρώπινον· καθ' οὗς καὶ πτέρυγας ἀκόλουθον νομίζειν ἡμᾶς εἶναι ἐν τῷ σώματι τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ ταῦτα λέγουσιν αἱ κατὰ τὸ ῥητὸν περὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν γραφαί. ταῦτα δὲ (3) νῦν ἐρμηνεύειν οὐκ ἀπαιτεῖ ἢ προκειμένη πραγματεία· προηγουμένως γὰρ ἐν τοῖς εἰς τὴν Γένεσιν ἐξηγητικοῖς ταῦθ' ἡμῖν, κατὰ τὸ δυνατὸν, ἐξήτασται. Εἰθ' ὄρα κακοήθειαν τοῦ Κέλσου ἐν τοῖς ἐξῆς· τῆς γὰρ γραφῆς ἡμῶν λεγούσης ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως· “καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσω- (4) ὤπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν” 20 ζῶσαν.” ὁ δὲ κακοήθως διασύρειν βουλόμενος τό· “ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς” (ὅπερ οὐδὲ (5) νενόηκε, τίνα τρόπον λέλεκται) ἀνέγραψεν, ὅτι “συνέθεσαν ἄνθρωπον ὑπὸ χειρῶν Θεοῦ πλασσόμενον καὶ ἐμφυσώμενον.” (6) ἵνα τὸ ἐμφυσώμενον παρακλησίως τις νομίσας λελέχθαι τοῖς ἐμφυσωμένοις ἀσκοῖς, γελάσῃ τό· “ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς” τροπικῶς εἰρημένον, καὶ δεόμενον διηγῆσεως, παριστάσης μεταδεδωκέναι τὸν θεὸν τοῦ ἀφθάρτου

(1) Libri antea editi παραλαβούσης, sed Codd. Reg. et Basileensis: παραλαβόντος. R.

(2) Job x. 8, coll. Psalm. cxix. 73 (cxviii.).

(3) Psalm. xvii. 8 (xvi.), coll. xxxvi. 7 (xxxv.), lvii. 1 (lvi.), lxi. 4 (lx.), et lxxiii. 7 (lxxii.). L.

(4) Genes. ii. 7.

(5) Vocem: ζῶης, quae desideratur in antea editis, restituit Cod. Regius. R.

(6) Edd. Spenc. et Ruasei in textu: πλασσόμενον· ἵνα τὸ ἐμφυσώμενον κ.τ.λ. Boherell. vero rectius, ut videtur, in notis: “Ex iis, quae praecedunt, et sequuntur, adde voc. πλασσόμενον, verba: καὶ ἐμφυσώμενον.” L.

- (1) πνεύματος τῷ ἀνθρώπῳ καθὸ λέλεκται τό· “τὸ δὲ ἄφθαρτόν σου πνεῦμά ἐστιν ἐν πάσιν.”
38. Εἴτ' ἐπεὶ προκείμενον ἦν αὐτῷ κακηγορεῖν τὰ
- (2) γεγραμμένα, διεχλεύασε καὶ τό· “ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἕκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὕπνωσε. καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ἀνεπλήρωσε σάρκα ἀντ' αὐτῆς· καὶ ἠκοδόμησε τὴν πλευρὰν, ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ, εἰς γυναῖκα,” καὶ τὰ ἐξῆς· οὐδὲ τὴν λέξιν ἐκθέμενος, δυναμένην ἐπιστῆσαι τὸν ἀκούοντα, ὅτι μετὰ τροπολογίας εἴρηται. καὶ οὐκ ἠθέλησέ γε προσποιήσασθαι, ἀλληγορεῖσθαι τὰ τοιαῦτα· καίτοιγε 10 ἐν τοῖς ἐξῆς λέγων, ὅτι “οἱ ἐπικεικότεροι Ἰουδαίων τε καὶ Χριστιανῶν ἐπὶ τούτοις αἰσχυρόμενοι, πειρῶνται πως ἀλληγορεῖν αὐτά.” ἔστι δ' εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· ἄρα τὰ μὲν τῷ
- (3) ἐνθέῳ σου Ἡσιόδῳ εἰρημένα ἐν μύθου σχήματι περὶ τῆς γυναικὸς ἀλληγορεῖται; ὡς ἄρα δέδοται αὕτη τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ Διὸς κακόν, καὶ ἀντὶ τοῦ πυρός· ἢ δ' ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ μετ' ἕκστασιν κοιμηθέντος ληφθεῖσα γυνή, καὶ οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς παντὸς λόγου καὶ τινος ἐπικρύψεως λελέχθαι σοι φαίνεται; ἀλλ' οὐκ εὐγνώμων, ἐκείνα μὲν μὴ γελᾶν, ὡς μῦθον· ἀλλὰ θαυμάζειν ὡς ἐν μύθῳ φιλοσο- 20 φούμενα· ταῦτα δὲ μόνῃ τῇ λέξει τὴν διάνοιαν ἐναπερείσαντα μυχιζῆσαι, καὶ μηδενὸς λόγου νομίζειν ἔσεσθαι. εἰ γὰρ ψιλῆς
- (4) ἔνεκεν λέξεως χρῆ κατηγορεῖν τῶν ἐν ὑπονοίαις λελεγμένων· ὄρα, εἰ μὴ τὰ Ἡσιόδου μᾶλλον γέλωτα μέλλει ὄφλειν, ἀν-
- (5) δρὸς, ὡς φῆς, ἐνθέου τοιαῦτα γράψαντος·

τὸν δὲ χολωσάμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς·
Ἰαπετιονίδη, πάντων πέρι μῆδεα εἰδώς,

(1) Sap. Salomon. xii. 1.

(2) Genes. ii. 21, 22.

(3) Cfr. Hesiod. Theogon. vers. 364, coll. 264, et lib. operum ac dierum vers. 57. L.

(4) Edd. Spenc. ἐν ὑπονοίαις. Boherell. “Lege vel: ἐν ὑπονοίαις, ut pag. (edd. Spenc.) 189, lin. 7, pag. 193, lin. 13, pag. 221, lin. 28, et pag. 335, lin. 4 ante finem, vel: ἐν ὑπονοίαις, ut pag. 422, lin. 4. At pag. 196, lin. 10, habes: δι' ὑπονοίας, et pag. 197, lin. 45, δι' ὑπονοίων.” L.

(5) Vide Hesiod. lib. operum ac dierum vers. 53—82.

- χείρεις τῶν κλέψας, καὶ ἐμὰς φρένας ἡπεροπεύσας· (1)
 σοὶ τ' αὐτῷ μέγα τῆμα καὶ ἀνδράσι ἐσσομένοισι·
 τοῖς δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δάσω κακὸν, φ' κεν ἅπαντες
 τέρπωνται κατὰ θυμὸν, εἶον κακὸν ἀμφαγατῶντες.
 ὡς ἔφατ'· ἐκ δ' ἐγένεσσε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. (2)
 Ἥφαιστον δ' ἐκέλευσε περικλυτὸν, ὅτι τάχιστα
 γαίαν ὕδει φέρειν, ἐν δ' ἀνθρώπου θέμεν αἰδῆν
 καὶ σθέτος, ἀθανάταις δὲ θεαῖς αἰς ὧτα εἴσκαι (3)
 παρθενικαῖς καλὸν εἶδος, ἐτήρατον αὐτὰρ Ἀθήνην (4)
 10 ἔργα διδασκῆσαι, πολυδαίδαλον ἰστὸν ἴφαιναν (5)
 καὶ χάριν ἀμφιχέαι κεφαλῇ χρυσῆν Ἀφροδίτην,
 καὶ πόθον ἀργαλέον, καὶ γυοκόρους μελεδῶνας·
 ἐν δὲ θέμεν κύνεόν τε νόον καὶ ἐτίκλοτον ἦθος
 Ἑρμείην ἦνωγε, διάκτοραν Ἀργειφόντην.
 ὡς ἔφαθ'· οἱ δ' ἐτίθοντο Διὶ Κρονίῳ ἀνακτι,
 [αὐτίκα δ' ἐκ γαίης πλάσσε κλυτὸς Ἀμφιγυήεις (6)
 παρθένῳ αἰδοίῃ ἕκλον, Κρονίδεω διὰ βουλᾶς (7)
 ζῶσε δὲ καὶ κόσμησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη]
 ἀμφὶ δέ οἱ Χάριτες τε θεαὶ καὶ πότνια Πειθῷ
 20 ὄρμους χρυσεῖους ἔθεσαν χροῖ· ἀμφὶ δὲ τήν γε (8)
 ὦραι καλλίκομοι στέφον ἀνθεσιν εἰαρινοῖσιν· (9)
 πάντα δὲ οἱ χροῖ· κόσμον ἐφήρμωσε Παλλὰς Ἀθήνη
 ἐν δ' ἄρα οἱ στήθεσσι διάκτορος Ἀργειφόντης
 ψεῦδεά θ' αἰμυλίους τε λόγους καὶ ἐτίκλοτον ἦθος

(1) Hoeschel. et Spenc. in margine: *χίρεις*, sicque Codd. Regina, Basileensis et Anglicanus primus. Alii Codd. *Χαίρας*. R.

(2) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: *ἐτέλεσσε*. R.—Edd. Spenc. in textu: *ἐτέλεσε*. L.

(3) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: *ἀθανάταις δὲ θεαῖς*. R.—Ed. Aldina: *ἀθανάτης δὲ θεῆς*. L.

(4) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: *Παρθενικῆς*. R.

(5) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: *διδασκέμεναι*. R.

(6) Tres hi versus uncis inclusi non reperiuntur in Codd. nostris Origenais manu scriptis. R.

(7) Cfr. de hoc versu et sequenti Theogon. versus 572 et 573. L.

(8) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: *τήνδε*. R.

(9) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: *καλλιπλόκομοι*. R.

- πεύξε, Διὸς βουλῆσι βαρυκτύπου· ἐν δ' ἄρα φωνὴν
 θῆκε θεῶν κήρυξ· ὀνόμηνε δὲ τήνδε γυναῖκα
 Πανδώραν· ὅτι πάντες Ὀλυμπια δώματ' ἔχοντες
 (1) δῶρον ἐδώρησαν, πῆμ' ἀνδράσιν ἀλφειστῆσι.

γελοῖον δ' αὐτόθεν καὶ τὸ περὶ τοῦ πίθου λεγόμενον,
 ὅτι

- (2) πρὶν μὲν γὰρ ζώεσκον ἐπὶ χθονὶ φύλ' ἀνθρώπων
 νόσφιν ἄτερ τε κακῶν, καὶ ἄτερ χαλεποῖο πόνοιο,
 (3) νούσων τ' ἀργαλέων, αἶ τ' ἀνδράσι γῆρας ἔδωκαν.
 (4) ἀλλὰ γυνὴ χεῖρεσσι πίθου μέγα πῶμ' ἀφελούσα
 10 ἐσκέδασ'· ἀνθρώποισι δ' ἐμήσατο κήδεα λυγρά.
 μούνη δ' αὐτόθι· Ἐλπίς ἐν ἀρρήκτοισι δόμοισιν
 ἔνδον ἔμμενε, πίθου ὑπὸ χεῖλεσιν, οὐδὲ θύραζε
 ἐξέπτῃ· πρόσθεν γὰρ ἐπέμβαλε πῶμα πίθου.

- πρὸς δὲ τὸν ταῦτα σεμνῶς ἀλληγοροῦντα, εἴτ' ἐπιτυγχάνοντα
 ἐν τῇ ἀλληγορίᾳ, εἴτε καὶ μὴ, ἐροῦμεν· ἄρα μόνοις Ἑλληνισιν
 ἐν ὑπονοίᾳ ἔξεστι φιλοσοφεῖν; ἀλλὰ καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ
 ὅσοι τῶν βαρβάρων σεμνύνονται ἐπὶ μυστηρίοις καὶ ἀληθείᾳ;
 μόνοι δὲ Ἰουδαῖοι ἔδοξάν σοι, καὶ ὁ τούτων νομοθέτης, καὶ οἱ
 συγγραφεῖς, πάντων ἀνθρώπων εἶναι ἀνοητότατοι; καὶ μόνον 20
 (5) τοῦτο τὸ ἔθνος οὐδεμιᾶς δυνάμεως θεοῦ μετεληφέναι, τὸ οὕτω
 μεγαλοφυέστατα δεδιδαγμένον ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν ἀγένητον
 τοῦ Θεοῦ φύσιν, ἀκείνῳ μόνῳ ἐνορᾶν, καὶ τὰς ἀπ' αὐτοῦ
 μόνου ἐλπίδας προσδοκᾶν;

39. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ περὶ τὸν ὄφιν, ὡς ἀντικράσσοντα
 τοῖς τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον παραγγέλμασιν, ὁ Κέλσος
 κωμῶδει, μῦθόν τινα παραπλήσιον τοῖς παραδιδόμενοις ταῖς
 γραυσὶν ὑπολαβῶν εἶναι τὸν λόγον· καὶ ἐκὼν οὔτε τὸν Θεοῦ

(1) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: ἐδώρησαντο. R.

(2) Hesiod. operum ac dierum versus 90—98. L.

(3) Sic libri editi Hesiodi. Origenes: κῆρας. R.

(4) In ed. Goettling. versus sequitur hiocce, uncis inclusus: Αἰψα γὰρ ἐν κακί-
 τητι βροτοὶ καταγρᾶσκουσι. L.

(5) Desideratur τοῦτο in antea editis sed suppletur e MSS. R.

παραδείσων ὠνόμασεν, οὐδ' ὡς πεφυτευκῆναι λέγεται ὁ Θεὸς (1)
 ἐν Ἐδέμ κατ' ἀνατολάς· καὶ μετὰ τοῦτο ἐξανατεταλκῆναι ἐκ
 τῆς γῆς πᾶν ξύλον ὠραῖον εἰς ὄρασιν, καὶ καλὸν εἰς βρῶσιν,
 καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ, καὶ τὸ γνω- (2)
 στὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ ξύλον, καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις εἰρημένα,
 δυνάμενα αὐτόθεν κινήσασθαι τὸν εἰμενῶς ἐντυγχάνοντα, ὅτι
 πάντα ταῦτα οὐκ ἀσέμνως τροπολογεῖται· φέρε, ἀντιπαρα-
 θῶμεν ἐκ τοῦ Συμποσίου Πλάτωνος τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ
 Ἔρωτος τῷ Σωκράτει, καὶ ὡς σεμνότερα πάντων τῶν ἐν τῷ
 10 Συμποσίῳ εἰπόντων περὶ αὐτοῦ τῷ Σωκράτει περιτεθέντα. (3)
 οὕτω δ' ἔχει ἡ Πλάτωνος λέξις· “ὅτ' ἐγένετο ἡ Ἀφροδίτη, (4)
 εἰστιῶντο οἱ θεοὶ. οἳ τε ἄλλοι, καὶ ὁ τῆς Μήτιδος υἱὸς
 Πόρος. ἐπειδὴ δὲ ἐδείπνησαν, προσαιτήσουσα, οἶον δὴ εὐ- (5)
 ωχίας οὔσης, ἀφίκετο ἡ Πενία, καὶ ἦν περὶ τὰς θύρας. ὁ οὖν
 Πόρος μεθυσθεὶς τοῦ νέκταρος, (οἶνος γὰρ οὐπω ἦν), εἰς τὸν
 τοῦ Διὸς κῆπον εἰσελθὼν βεβαρημένος εὐδεν. ἡ οὖν Πενία
 ἐπιβουλεύουσα, διὰ τὴν αὐτῆς ἀπορίαν, παιδίον ποιήσασθαι
 ἐκ τοῦ Πόρου, κατακλίνεται τε παρ' αὐτῷ, καὶ ἐκύησε τὸν
 Ἔρωτα. διὸ δὴ καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἀκόλουθος θεράπων
 20 γέγονεν ὁ Ἔρωτος, γεννηθεὶς ἐν τοῖς ἐκείνης γενεθλίοις· καὶ
 ἅμα φύσει ἐραστῆς ὦν περὶ τὸ καλὸν, καὶ τῆς Ἀφροδίτης
 καλῆς οὔσης. ἄτε οὖν Πόρου καὶ Πενίας υἱὸς ὦν ὁ Ἔρωτος ἐν
 τοιαύτῃ τύχῃ καθέστηκε. πρῶτον μὲν πένης αἰεὶ ἐστὶ, καὶ
 πολλοῦ δεῖ ἀπαλός τε καὶ καλός, οἶον οἱ πολλοὶ οἶονται,
 ἀλλὰ σκληρὸς καὶ αὐχμηρὸς καὶ ἀνυπόδητος καὶ ἄοικος, χα-
 μαιπετής αἰεὶ ὦν, καὶ ἄστρωτος, ἐπὶ θύραις καὶ ἐν ὁδοῖς ὑπαί-
 θριος κοιμώμενος· τὴν τῆς μητρὸς φύσιν ἔχων, αἰεὶ ἐνδεία
 ξύνοικος. κατὰ δ' αὐτὸν πατέρα ἐπίβουλος ἐστὶ τοῖς καλοῖς,

(1) Genes. ii. 8.

(2) Sic MSS. Alias vero ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου. R.

(3) Ita Codd. Reg. et Basil. melius quam libri editi περιτεθέντα. R.

(4) Platon. Sympos. pag. 203.

(5) Quidam MSS. prima manu habent: Πῶρος, secunda vero: Πόρος. R.

(6) Recte secundus Codex Anglicanus: προσαιτήσουσα, sicque apud Platonem in Joann. Serrani editione legitur, pro quo libri editi Origenis hoc loco habent: προσ-
αίτης οδοῦ. R.

- καὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀνδρείοις ὦν, καὶ ἴτης, καὶ σύντονος· θηρευτῆς
 (1) δεινός, αἰεὶ προσπλέκων μηχανάς· καὶ φρονήσεως ἐπιθυμητῆς
 καὶ πόριμος· φιλοσοφῶν διὰ παντός τοῦ βίου· δεινὸς γόης,
 καὶ φαρμακεύς, καὶ σοφιστής· καὶ οὔτε ὡς ἀθάνατος πέφυ-
 (2) κεν, οὔτε ὡς θνητός· ἀλλὰ τοτὲ μὲν τῆς αὐτῆς ἡμέρας θάλλει
 (3) τε καὶ ζῆ, ὅταν εὐπορήσῃ· τοτὲ δ' ἀποθνήσκει πάλιν, πάλιν
 δ' ἀναβιώσκει διὰ τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν. τὸ δὲ ποριζό-
 μενον αἰεὶ ὑπεκρεῖ· ὥστε οὔτ' ἔμπορει Ἐρως ποτὲ, οὔτε
 (4) πλουτεῖ. σοφίας δ' αὐτὸ καὶ ἀμαθίας ἐν μέσφ' ἐστίν." (4) ἄρα
 γὰρ οἱ ἐντυγχάνοντες τούτοις, εἰ μὲν τὴν κακοήθειαν τοῦ 10
 Κέλσου μιμῶνται, ὅπερ Χριστιανῶν ἀπειή, καταγελάσσονται
 (5) τοῦ μύθου, καὶ ἐν χλεύῃ θήσονται τὸν τηλικούτον Πλάτωνα·
 εἰ μὲν δὲ τὰ ἐν μύθου σχήματι λεγόμενα φιλοσόφως ἐξετά-
 (6) ζοντες, δυνηθῶσιν εὐρεῖν τὸ βούλημα τοῦ Πλάτωνος, (6) τίνα
 τρόπον δεδύνηται τὰ μεγάλα ἐαυτῷ φαινόμενα δόγματα
 κρύψαι μὲν διὰ τοὺς πολλοὺς ἐν τῷ τοῦ μύθου σχήματι,
 εἰπεῖν δ' ὡς ἐχρῆν τοῖς εἰδόσιν ἀπὸ μύθων εὐρίσκειν τὸ περὶ
 ἀληθείας τοῦ ταῦτα συντάξαντος βούλημα. τοῦτον δὲ τὸν
 (7) παρὰ Πλάτωνι μῦθον ἐξεθέμην, διὰ τὸν παρ' αὐτῷ τοῦ Διὸς
 κῆπον, παραπλήσιόν τι ἔχειν δοκοῦντα τῷ παραδείσφ' τοῦ 20
 Θεοῦ, καὶ τὴν Πενίαν τῷ ἐκεῖ ὄφει παραβαλλομένην, καὶ τὸν
 ὑπὸ τῆς Πενίας ἐπιβουλευόμενον Πόρον, τῷ ἀνθρώπῳ ἐπιβου-
 λευομένῳ ὑπὸ τοῦ ὄφεως. οὐ πάνυ δὲ δῆλον, πότερον κατὰ
 συντυχίαν ἐπιπέπτωκε τούτοις ὁ Πλάτων· ἢ, ὡς οἴονται
 τινες, ἐν τῇ εἰς Αἴγυπτον ἀποδημία συντυχῶν καὶ τοῖς τὰ
 Ἰουδαίων φιλοσοφοῦσι, καὶ μαθῶν τίνα παρ' αὐτῶν· τὰ μὲν
 τίνα τετήρηκε, τὰ δὲ παρεποίησε, φυλαξάμενος προσκόψαι

(1) Ed. Bekkeri: *δεῖ τινὰς πλέκων μηχανάς.*

(2) Ed. Bekkeri: *θάλλει καὶ ζῆ.*

(3) Ed. Bekkeri: *τοτὲ δὲ ἀποθνήσκει, πάλιν δὲ ἀναβιώσκει διὰ τὴν κ.τ.λ.*

(4) Q. *ἄρα γὰρ,* W. S.

(5) Ita MSS. Libri editi: *καταγελάσσονται τὸν μῦθον.* R.

(6) Boherellus, "Ante has voces videtur deesse: *θαυμάσονται, aut quid simile.*"
 Recte. R. L.

(7) Vide Eusebium, Pr. Ev. Lib. XII. Cap. 11, et Plotin. Lib. VI. Ennead.
 III. Cap. 6. R.

τοῖς Ἑλλησιν ἐκ τοῦ πάντη τὰ τῆς Ἰουδαίων τηρῆσαι σοφίας, (1) διαβεβλημένων παρὰ τοῖς πολλοῖς, διὰ τὸ ξενίζον τῶν νόμων, καὶ τὴν ιδιότροπον κατ' αὐτοὺς πολιτείαν. οὔτε δὲ τὸν Πλάτωνος μῦθον, οὔτε τὰ περὶ τὸν ὄφιν, καὶ τὸν παράδεισον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅσα ἐν αὐτῷ ἀναγέγραπται γεγονέναι, νῦν καιρὸς ἦν διηγῆσασθαι. προηγουμένως γὰρ ἐν τοῖς Ἐξηγητικοῖς τῆς Γενέσεως, ὡς οἶόν τ' ἦν, εἰς ταῦτα ἐπραγματευσάμεθα.

40. Ἐπὶ δὲ φάσκει, ὡς ἄρα “ἀνοσιώτατα τὸν Θεὸν
 10 εὐθύς καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἀσθενούντα, καὶ μὴδ' ἓνα ἄνθρωπον, ὃν (2)
 αὐτὸς ἔπλασε, πείσαι δυνάμενον, εἰσήγαγεν ὁ Μωϋσέως λό-
 γος.” καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν, ὅτι ὁμοίον ἐστὶ τὸ λεγόμε-
 νον, ὡς εἴ τις ἐνεκάλει ἐπὶ τῇ τῆς κακίας συστάσει, ἣν οὐδὲ (4)
 ἀπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου δεδύνηται κωλύσαι ὁ Θεός, ὥστε καὶ ἓνα
 τινὰ ἄνθρωπον εὑρεθῆναι ἀρχῆθεν ἄγευστον κακίας γεγενη- (5)
 μένον. ὡς γὰρ περὶ τούτου, οἷς μέλει ἀπολογεῖσθαι περὶ
 προνοίας, ἀπολογοῦνται οὐ δι' ὀλίγων, οὐδὲ δι' εὐκαταφρονή-
 των· οὕτω δὲ καὶ περὶ τοῦ Ἀδάμ, καὶ περὶ τῆς ἀμαρτίας (6)
 αὐτοῦ φιλοσοφήσουσιν, οἱ ἐγνωκότες, ὅτι καθ' Ἑβραϊδα (7)
 20 φωνῆν ὁ Ἀδάμ ἄνθρωπός ἐστι· καὶ ἐν τοῖς δοκοῦσι περὶ
 τοῦ Ἀδάμ εἶναι, φυσιολογεῖ Μωϋσῆς τὰ περὶ τῆς τοῦ ἀν-
 θρώπου φύσεως. καὶ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ, ὡς φησιν ὁ λόγος, (8)
 πάντες ἀποθνήσκουσι, καὶ κατεδικάσθησαν ἐν τῷ ὁμοιώματι
 τῆς παραβάσεως Ἀδάμ· οὐχ οὕτως περὶ ἐνός τινος, ὡς περὶ (9)

(1) Sic omnes fere MSS. Libri autem editi in textu habent: φιλοσοφίας. R.

(2) Boherell. “Dele: καί.”

(3) Recte codd. Regius et Basil. καὶ μὴδ' ἓνα ἄνθρωπον. Libri impressi καὶ μηδένα ἄνθρωπον. R.—Cfr. libr. huj. num. 36. L.

(4) Sic MSS. Alias ὡς οὐδὲ ἀπὸ ἐνός, &c. R.

(5) MSS. ἀρχῆθεν. Alias κἀκεῖθεν. R.

(6) Boherell. “Delendum videtur: δέ.”

(7) Edd. Spenc. et Ruasi in textu: καθ' Ἑλλάδα. Jam Boherell. vero, quem Ruaeus sequitur, in notis: “Legendum: καθ' Ἑβραϊδα.” L.

(8) 1 Cor. xv. 22, coll. Rom. v. 14. L.

(9) Vide Lib. III. num. 61—63, Lib. VII. num. 28, 29, et 50, &c. Spenc. Consule item clarissimum Huetium Origenianorum Lib. II. quaest. vii. num. 24, ubi investigat Origenis dogma de peccato originali. R.

ἄλλου τοῦ γένους ταῦτα φάσκοντος τοῦ θείου λόγου. καὶ γὰρ
 (1) ἐν τῇ τῶν λεγομένων ὡς περὶ ἐνὸς ἀκολουθία ἢ ἀρὰ τοῦ
 (2) Ἀδάμ, κοινὴ πάντων ἐστὶ· καὶ τὰ κατὰ τῆς γυναικὸς, οὐκ
 ἔστι καθ' ἧς οὐ λέγεται. καὶ ὁ ἐκβαλλόμενος δὲ ἐκ τοῦ
 παραδείσου ἄνθρωπος μετὰ τῆς γυναικὸς, τοὺς δερματίνους
 ἡμφιεσμένους χιτῶνας, οὓς διὰ τὴν παράβασιν τῶν ἀνθρώπων
 ἐποίησε τοῖς ἀμαρτήσασιν ὁ Θεὸς, ἀπόρρητόν τινα καὶ μυστι-
 (3)
 (4) κὸν ἔχει λόγον, ὑπὲρ τὸν κατὰ Πλάτωνα, τῆς ψυχῆς πτε-
 ρορρόυσης, καὶ δεῦρο φερομένης, ἕως ἂν στερεοῦ τινας
 λάβηται.

10

41. Ἐξῆς δὲ τοιαῦτά φησιν· “Εἶτα κατακλυσμόν
 τινα, καὶ κιβωτὸν ἀλλόκοτον, ἅπαντα ἔνδον ἔχουσαν, καὶ
 περιστεράν τινα καὶ κορώνην ἀγγέλους, παραχαράττοντες καὶ
 ῥαδιουργοῦντες τὸν Δευκαλίωνα· οὐ γὰρ, οἶμαι, προσεδό-
 κησαν, ὅτι ταῦτ' εἰς φῶς πρόεισιν, ἀλλ' ἀτέχνως παισὶ νηπίοις
 (5) ἐμυθολόγησαν.” καὶ ἐν τούτοις δὲ (6) ὄρα τὴν ἀφιλόσοφον
 ἀπέχθειαν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἀρχαιοτάτην Ἰουδαίων γρα-
 φήν. οὐ γὰρ ἔχων τὴν περὶ κατακλυσμοῦ ἱστορίαν κακολο-
 γεῖν· οὐδ' ἐπιστήσας οἷς ἐδύνατό λέγειν κατὰ τῆς κιβωτοῦ,
 (6) καὶ τῶν μέτρων αὐτῆς· καὶ ὡς οὐχ οἶόν τ' ἦν, κατὰ τὸν τῶν 20
 πολλῶν νοῦν, ἐκλαμβάνοντα τὰ περὶ τῶν τριακοσίων τοῦ
 μήκου τῆς κιβωτοῦ πηχέων, καὶ πεντήκοντα τοῦ πλάτους,
 καὶ τριάκοντα τοῦ ὕψους φάσκειν αὐτὴν κεχωρηκέναι τὰ ἐπὶ
 γῆς ζῶα, καθαρὰ μὲν ἀνὰ τέσσαρα καὶ δέκα, ἀκάθαρτα δὲ ἀνὰ

(1) Gen. iii. 17.

(2) Boherello legendum videtur: οὐκ ἔστι καθ' ἧς μόνον λέγεται. Ego vero nihil mutari velim. Nam verba: οὐκ ἔστι καθ' ἧς οὐ λέγεται, idem significant, ac si dictum esset: περὶ πάσης λέγεται. R.

(3) Post voc. Πλάτωνα, libri editi habent: καθ' ὃν τῆς ψυχῆς κ.τ.λ. Boherell. recte delet verba: καθ' ὃν, quas interturbant orationis seriem. R.

(4) Edd. Spenc. et Ruæi in textu: πτερορρούσης. Sed jam Spenc. in notis: “Lege: πτερορρόυσης. Plat. p. 246. ἢ δὲ πτερορρήσασα φέρεται, ἕως ἂν στερεοῦ τινας ἀντιλάβηται.”—Boherell., “Bene Spencerus in annotationibus e Platone legit: πτερορρόυσης.” Quod confirmare potuit ex ipso Origene, Libr. vi. contra Cels. num. 43 et 44. L.

(5) Antea δὴ. W. S.

(6) Edd. Spenc. et Ruæi in textu: καὶ οὐχ ὡς οἶόν τ' ἦν. Jam Boherellus vero, quem Ruæus sequitur, in notis: “Lege: καὶ ὡς οὐχ οἶόν τ' ἦν.” L.

τέσσαρα· ἀπλῶς εἶπεν “ἀλλόκοτον, πάντ' ἔχουσαν ἔνδον.”¹ τί γὰρ τὸ ἀλλόκοτον αὐτῆς· ἑκατὸν ἔτεσιν ἱστορουμένης γεγενῆσθαι, καὶ συναγομένης ἀπὸ τῶν τριακοσίων τοῦ μήκους πηχέων, καὶ τῶν πενήκοντα τοῦ πλάτους, ἕως οἱ τοῦ ὕψους πήχεις τριάκοντα καταλήξουσιν εἰς ἓνα πῆχυν μήκους καὶ πλάτους; πῶς δ' οὐχὶ μᾶλλον θαυμαστὸν ἦν τὸ κατασκευάσασμα καὶ μεγίστη πόλει εἰκόσ· τῇ δυνάμει λέγεσθαι τὰ μέτρα· ὡς ἐννέα μὲν εἶναι μυριάδων τὸ μήκος κατὰ τὴν βάσιν, κατὰ δὲ τὸ πλάτος δισχιλίων πεντακοσίων; πῶς δ'
 10 οὐκ ἦν θαυμάσαι τὴν ἐπίνοιαν τοῦ ἐρηρισμένην γενέσθαι, καὶ δυναμένην ὑπομῆναι χειμῶνα κατακλυσμῶ ποιοητικόν; καὶ γὰρ οὐ πίσση τινί, οὐδ' ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ ὕλῃ, ἀσφάλτῃ² δὲ στερῆρῶς ἐκέχριστο. πῶς δ' οὐ θαυμαστὸν, τὸ ζώπυρα παντὸς γένους εἰσάγεσθαι ἔνδον προνοία Θεοῦ· ἵν' ἔχη πάντων σπέρματα ζῶων πάλιν ἢ γῆ, τοῦ Θεοῦ δικαιοτάτῃ ἀνδρὶ χρησαμένου, πατρὶ ἐσομένῃ τῶν μετὰ τὸν κατακλυσμόν;

42. Ἐρρίψε δ' ὁ Κέλσος τὰ περὶ τῆς περιστεράς, ἵνα δόξῃ ἀνεγνωκῆναι τὸ βιβλίον τὴν Γένεσιν, οὐδὲν δυνθεῖς εἰπεῖν πρὸς τὸ ἐλέγξει πλασματώδες τὸ κατὰ τὴν περιστεράν. εἶθ',
 20 ὡς ἔθος αὐτῷ ἔστιν, ἐπὶ τὸ γελοϊότερον μεταφράζειν τὰ γεγραμμένα, τὸν κόρακα εἰς κορώνην μετέιληψε καὶ οἶεται ταῦτα Μωϋσέα ἀναγεγραφέναι, ραδιουργοῦντα τὰ κατὰ τὸν παρ' Ἑλλησι Δευκαλίωνα· εἰ μὴ ἄρα οὐδὲ Μωϋσέως οἶεται εἶναι τὴν γραφὴν, ἀλλὰ τινων πλειόνων· τοιοῦτον γὰρ δηλοῖ τό· “παραχαράττοντες καὶ ραδιουργοῦντες τὸν Δευκαλίωνα.” καὶ τοῦτο· “οὐ γάρ, οἶμαι, προσεδόκησαν, ὅτι ταῦτ' εἰς φῶς πρόεισι.” πῶς δ' οἱ ὄλω ἔθνη διδόντες τὰ γράμματα, οὐ προσεδόκησαν αὐτὰ εἰς φῶς προελθεῖν; οἱ καὶ προεφήτευσαν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τὴν θεοσέβειαν ταύτην κηρυχθή-

(1) Vide Origenem Homil. II. in Genesin.

(2) Ita recte omnino Cod. Basileensis. Respicit Origenes locum Genesios cap. vi. vers. 14. Καὶ ἀσφαλτώσεις αὐτὴν ἐσωθεν καὶ ἔξωθεν τῇ ἀσφάλτῃ. In antea editis libris legitur: ἀσφαλτωδέστερως ἐκέχριστο. R.—Boherell.: “Lectio: ἀσφαλτωδέστερως, videtur esse contra Genes. vi. 14, et 22. Legendum forte: ἀσφαλτέστερως, vel: ἀσφαλέστερον. Sed nihil affirmo.” L.

- (1) σεσθαι. ὁ δὲ Ἰησοῦς τό· “ἀρθήσεται ἀφ’ ὑμῶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, καὶ δοθήσεται ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς·”
- (2) Ἰουδαίοις λέγων, τί ἄλλο ὑκονόμει, ἢ εἰς φῶς αὐτὸς θεία
- (3) δυνάμει προαγαγεῖν πᾶσαν τὴν Ἰουδαϊκὴν γραφὴν περιέχουσαν μυστήρια τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας; εἶτα εἰ μὲν τὰς Ἑλλήνων θεογονίας, καὶ τὰς περὶ θεῶν δώδεκα ἱστορίας ἀναγιγνώσκωσι, σεμνοποιούσιν αὐτὰς ταῖς ἀλληγορίαις· εἰ δὲ τὰ ἡμέτερα διασύρειν βούλωνται, ἀτέχνως φασὶ πιασὶ νηπίοις αὐτὰ μεμυθολογήσθαι.
43. “Ἀτοπωτάτην” δὲ λέγει “καὶ ἕξωρον παιδοποιῶν” 10
- (4) εἰ καὶ μὴ ὠνόμασε, δῆλον ὅτι λέγων τὴν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Σάρρας. ρίπτων δὲ καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλάς, ἦτοι τὸν Κάϊν ἐπιβουλεύσαντα τῷ Ἀβελ λέγει, ἢ πρὸς τούτῳ
- (5) καὶ τὸν Ἡσαῦ τῷ Ἰακώβ· πατρὸς δὲ λύπην· τάχα μὲν καὶ
- (6) τὴν Ἰσαὰκ, ἐπὶ τῇ τοῦ Ἰακώβ ἀποδημίᾳ· τάχα δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἰακώβ διὰ τὸν Ἰωσήφ πραθέντα εἰς Αἴγυπτον. μητέρων
- (7) δ’ οἶμαι ἐνέδρας ἀναγράφοντα αὐτὸν, δηλοῦν τὴν Ῥεβέκκαν, οἰκονομήσασαν τὰς τοῦ Ἰσαὰκ εὐχὰς μὴ ἐπὶ τὸν Ἡσαῦ, ἀλλ’ ἐπὶ τὸν Ἰακώβ φθάσαι. ἄγχιστα δὲ τούτοις πᾶσι συμπολιτευόμενον εἶ φάμεν τὸν Θεὸν, τί ἄτοπον πρᾶσσομεν, κειθό- 20
- μενοι μὴδὲ ποτε ἀφιστάνειν τὴν ἑαυτοῦ θειότητα τῶν μετὰ τοῦ καλῶς καὶ ἐρρωμένως βιοῦν αὐτῷ ἀνακειμένων; ἐχλείασε
- (8) δὲ “τὴν παρὰ τῷ Λάβαν κτήσιν τοῦ Ἰακώβ,” μὴ νοήσας ἐπὶ τί ἀναφέρεται τό· “καὶ ἦν τὰ ἄσημα τοῦ Λάβαν, τὰ δὲ ἐπίσημα τοῦ Ἰακώβ.” καὶ φησι “τὸν θεὸν τοῖς υἱοῖς ὀνάρια καὶ πρόβατα καὶ καμήλους δεδωρῆσθαι” καὶ οὐχ ἑώρα, ὅτι
- (9) “πάντα ταῦτα τυπικῶς συνέβαινε ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ δι’ ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰῶνων κατήντησε.” παρ’ οἷς τὰ ποικίλα ἦθη ἐπίσημα γινόμενα, τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ πολιτεύε-

(1) Matth. xxi. 43.

(2) Edd. Spenc. et Ruæi in textu: αὐτός. Boherell. vero in Corrigendis: αἰτόν. L.

(3) Libri editi προαγαγεῖν, sed Cod. Basil. rectius: προαγαγεῖν. R.

(4) Gen. xxi. 2.

(5) Gen. xxvii. 41.

(6) Gen. xxviii. 2, seqq.

(7) Gen. xxvii. 5, seqq.

(8) Gen. xxx.

(9) 1 Cor. x. 11.

ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται· ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρης, διὰ τῆς ἐπαγγελίας. ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. αὐταὶ γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθήκαι· μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννώσα, ἣτις ἐστὶν "Ἄγαρ"· καὶ μετ' ὀλίγα· "ἡ δὲ ἄνω, φησὶν, Ἰερουσαλήμ, ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν." ὁ δὲ βουλόμενος λαβεῖν τὴν πρὸς Γαλάτας ἐπιστολήν, εἴσεται τίνα τρόπον ἠλληγόρηται τὰ κατὰ τοὺς γάμους καὶ τὰς μίξεις τῶν θεραπειδῶν· βουλομένου τοῦ λόγου καὶ ἡμᾶς οὐ τὰς σωματικὰς νομιζομένας πράξεις ζηλοῦν τῶν ταῦτα πεποιηκότων, ἀλλ', ὡς καλεῖν 10 εἰώθασιν οἱ τοῦ Ἰησοῦ ἀπόστολοι, τὰς πνευματικὰς.

45. Δέον δ' αὐτὸν τὸ φιλόληθες τῶν ἀναγραφάντων τὰς θείας γραφὰς ἀποδεξάμενον, μὴ κρυψάντων καὶ τὰ ἀπεμφαίνοντα, προσαχθῆναι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν καὶ παραδοξοτέρων ὡς οὐ πεπλασμένων· ὁ δὲ τούναντίον πεποιήκε, καὶ τὰ περὶ τὸν Λῶτ, καὶ τὰς θυγατέρας, οὔτε κατὰ τὸ ῥητὸν ἐξετάσας, οὔτε κατὰ τὴν ἀναγωγὴν ἐρευνήσας, τῶν "Θυεστείων εἶπε κακῶν ἀνομώτερα." τὰ μὲν οὖν τῆς κατὰ τὸν τόπον τροπολογίας οὐκ ἀναγκαῖον νῦν λέγειν· τίνα τε τὰ Σόδομα· καὶ τίς ὁ πρὸς τὸν ἐκεῖθεν διασωζόμενον τῶν ἀγγέλων λόγος, 20· φασκόντων· "μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω, μηδὲ στῆς ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ· εἰς τὸ ἔρος σώζου, μήποτε συμπαραληφθῆς"· καὶ τίς ὁ Λῶτ· τίς τε ἡ γυνὴ αὐτοῦ, γενομένη στήλη ἄλως, διὰ τὸ ἐστράφθαι εἰς τούπισω· καὶ τίνες αἱ θυγατέρες αὐτοῦ, καταμεθύσκουσαι τὸν πατέρα, ἵνα γένωνται ἐξ αὐτοῦ μητέρες. φέρε δὲ τὰ τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀπεμφάσεως δι' ὀλίγων παραμυθησόμεθα. τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν καὶ ἀδιαφόρων ἐζήτησαν καὶ Ἕλληνες φύσιν· καὶ οἱ ἐπιτυγχάνοντές γε αὐτῶν, τὰ μὲν ἀγαθὰ καὶ κακὰ κατατίθενται ἐν προαιρέσει μόνῃ, πάντα δὲ ἀδιάφορα τῷ ἰδίῳ λόγῳ 30· φασὶν εἶναι τὰ χωρὶς προαιρέσεως ἐξεταζόμενα· τὴν δὲ προαίρεσιν τούτοις χρωμένην δεόντως μὲν, ἐπαινετὴν εἶναι· οὐ δεόντως δὲ, ψεκτὴν. εἶπον οὖν ἐν τῷ περὶ ἀδιαφόρων τόπῳ, ὅτι τῷ ἰδίῳ λόγῳ θυγατρᾶσι μίγνυσθαι ἀδιάφορόν ἐστιν, εἰ καὶ μὴ χρὴ ἐν ταῖς καθεστώσαις πολιτείαις τὸ τοιοῦτον ποιεῖν. καὶ

ὑπερόπτησεν γένος, τὴν προύπευεν τῷ ἀδιόφορον εἶναι τὴν
 τιμὴν, τὴν ἀφρονεῖν, τὸν τερπὸν περὶ τῆς θυγατρὸς μὴ
 καταλαμπαρεύειν, ταῦτα τῷ τῷ ὑπὸ κτήντος γένος ἀσφρα-
 γίζοντι καὶ ζῆνῶσι, ἃ ἀσφραγίζονται ἢ ταῦτα σφραγίζονται τῇ
 θυγατρὶ· ἐπεὶ τῷ εἰς ἐπιπέδον κατ' αὐτὴν τὴν ἐπέλευσιν,
 τὸ τῷ τῷ ἀφρονεῖν γένος ἢ εἰς ταῦτα εἰς Ἑλλήσιν
 ἡμῶν ταῦτα λέγεται, καὶ οὐκ εὐκαταφρόνητος αὐτοῖς αἵρεσι
 ἢ τῶν Στωϊκῶν σφραγίζονται ἐπεὶ οὐ εἶρα περὶ ἀκαρπύσεως
 τῷ κτήντος ἀσφραγίζονται, καὶ τερπικότες δὲ, ἰδίως τῶν
 10 διὰ τὴν τῶν τῶν αὐτῶν καὶ τῶν χέρων, ὑπελαμβάνοντα
 ζῆνῶσι τῷ γένος τῶν ἀφρονεῖν καταλελειμμένα ἐν τῷ
 πατρὶ καὶ αὐτοῖς, βουλήν ἢ τῶν ταπεινῶν ἐπὶ τῶν σφρα-
 γίζοντι τὸν κόσμον, ἐλάττωσεν ἐστὶν τῷ κατὰ τῶν τῶν
 Στωϊκῶν ὑπόθεσιν σοφῶν καθικόντων ἐν τῇ φθορῇ τῶν πάν-
 των ἀφρονεῖν μὴ γινώσκοντα τὰς θυγατέρας; οὐκ ἀγνοῶ δ'
 ὅτι προσκύναντες τινες τῷ βουλήματι τῶν τοῦ Λύτ θυγα-
 τέρων, καὶ ὡς τὸν τὸ ἔργον εἶναι ὑπελάφασιν· καὶ ὡς ἐξ
 ἀνοσιῶν μίξιον εἰρήκασι γεγονέναι ἔθνη ἐτάρατα, τὸ Μω-
 σβιτῶν καὶ τὸ Ἀμμαριτῶν. καὶ ἀληθῶς γε οὐχ εὑρίσκειται ἢ
 20 θεῖα γραφὴ σαφῶς παραδεξαμένη ὡς καλῶς γενημένον τὸ
 τοιοῦτον, ἢ αἰτιασάμενη καὶ μεμψάμενη. πλὴν, ὅπως ποτὲ
 ἔχει τὸ γενόμενον, ἀνάγεται μὲν ἐπὶ τροπολογίαν, ἔχει δὲ
 τινα καὶ καθ' αὐτὸ ἀπολογίαν.

46. Παραρρίπτει δ' ὁ Κέλσος "τὴν ἀπέχθειαν," οἶμαι
 τοῦ Ἡσαῦ πρὸς τὸν Ἰακώβ, ἀνδρὸς κατὰ τὴν γραφὴν ὁμο-
 λογουμένου φαύλου καὶ μὴ σαφῶς ἐκτιθέμενος "τὰ περὶ τὸν
 Συμεὼν καὶ τὸν Λευὶ ἐπέξελθόντας τῇ ὕβρει τῆς ἀδελφῆς,
 βιασθείσης ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Σικίμων," σφῶς αἰτι-
 ῦται "ἀδελφοὺς δὲ πωλοῦντας," τοὺς υἱοὺς λέγει τοῦ Ἰακώβ·
 30 καὶ ἀδελφὸν πιπρασκόμενον, τὸν Ἰωσήφ· καὶ πατέρα ἐξα-
 πατώμενον, τὸν Ἰακώβ, ἐπεὶ "μηδὲν ὑπονοήσας περὶ τῶν υἱῶν

(1) "Clem. Alex. Strom. II. Ἐπι κατὰ μὲν τοὺς ἀπὸ τῆς Στοῦδ ἀδιόφορον δ' τε
 γάμοι, ἢ τε παιδοτροφία. Theodor. Serm. XII. de virtute activa: Οἱ δὲ τῆς
 Παιδείας, μέσην τινὰ ὁδὸν ὤδουσαν τοῖς γὰρ ἀδιόφοροι τὸν γάμον καὶ τὴν παιδοτροφίαν
 συνήμωσαν." Hirschner.

ἐπιδεικνύντων τὸν ποικίλον χιτῶνα τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ πιστεύσας αὐτοῖς, ἐπένθει ὡς ἀπωλότοτα τὸν Ἰωσήφ, ἐν Αἴγυπτῳ δουλεύοντα." ὄρα δὲ, τίνα τρόπον ἀπεχθῶς καὶ οὐ φιλαλήθως συνήγαγε τὰ ἀπὸ τῆς ἱστορίας ὁ Κέλσος· ὥστε ὅπου μὲν ἐδόκει αὐτῷ κατηγορίαν περιέχειν ἢ ἱστορία, ἐκτίθεται αὐτήν· ὅπου δὲ σωφροσύνης ἀξιολόγου ἐπίδειξις γεγένηται, τοῦ Ἰωσήφ οὐκ ἐνδόντος πρὸς τὸν ἔρωτα τῆς νομιζομένης δεσποίνης, πῆ μὲν παρακαλοῦσης, πῆ δ' ἀπειλοῦσης, οὐδ' ὑπεμνήσθη τῆς ἱστορίας. πολλῶ γὰρ κρείττονα τῶν κατὰ

(1) τὸν Βελλεροφόντην ἱστορουμένων ἴδοιμεν ἂν τὸν Ἰωσήφ, 10
 (2) ἔλόμενον κατακλεισθῆναι ἐν φυλακῇ, ἥπερ ἀποθέσθαι⁽²⁾ τὸν σῶφρονα· δυνάμενος οὖν ἀπολογήσασθαι καὶ δικαιολογήσασθαι πρὸς τὴν κατηγορήσασαν, μεγαλοψύχως ἀπεσιώπησε, τῷ Θεῷ ἐπιτρέψας τὰ καθ' ἑαυτόν.

47. Μετὰ ταῦτα ὁ Κέλσος ὁσίας ἔνεκεν, μετὰ πάσης

(3) ἀσαφείας, ὑπομιμνήσκειται "τῶν ὄνειράτων τοῦ ἀρχινοχοῦ καὶ τοῦ ἀρχισιτοποιοῦ, καὶ τοῦ Φαραῶ, καὶ τῆς λύσεως αὐτῶν·
 (4) ἐξ ἧς προήχθη ἀπὸ τῆς φυλακῆς ἐπὶ τὸ ἐμπιστευθῆναι ὑπὸ
 (5) τοῦ Φαραῶ τὸν δεῦτερον κατ' Αἴγυπτίων θρόνον ὁ Ἰωσήφ." τί οὖν ἄτοπον εἶχεν ὁ λόγος τῆς ἱστορίας καὶ καθ' ἑαυτόν, ὅτι 20 αὐτὰ ἔθηκεν ἐν μέρει κατηγορίας, ὁ ἀληθῆ λόγον ἐπιγράψας τὸν οὐ δόγματα ἐκτιθέμενον, ἀλλὰ Χριστιανῶν καὶ Ἰουδαίων κατηγορήσαντα; καὶ "τοῖς πωλήσασί γε ἀδελφοῖς λιμώττουσι, καὶ σταλείσι κατ' ἐμπορίαν μετὰ τῶν ὄνων, φησὶ χαρίζόμενον τὸν πραθέντα πεποιηκέναι," ἃ οὐδὲ παρέστησεν ὁ Κέλσος. καὶ τὸν ἀναγνωρισμὸν δὲ τίθησιν· οὐκ οἶδα τί βουλόμενος, καὶ τί ἐμφαίνων ἄτοπον ἐκ τοῦ ἀναγνωρισμοῦ· οὐδὲ γὰρ, ὡς

(6) ἔστιν εἰπεῖν, καὶ αὐτῷ τῷ Μώμῳ δυνατὸν ἦν τούτων εὐλόγως

(1) Antea idem. W. S. Vide Homeri Iliad., Lib. vi. 160, et Juvenal. Satir. x. 325.

(2) Sic mutandum censui. Antea ἀπολέσθαι. Vide Eph. iv. 22. W. S. Edd. Spenc. et Ruasi in textu quidem: τὸν σῶφρονα, ed. vero Ruasi in notis: "Legendum videtur: οὖν σῶφρονα, vel τὸ σῶφρον." L.

(3) Gen. xl. 5—15.

(4) Sic recte MSS. Hoeschel. vero et Spencerus: ἐξ ἧς προήχθη. R.

(5) Sic recte MSS. Hoeschel. vero et Spencer.: ὑπὲρ τοῦ ἐμπιστευθῆναι. R.

(6) Libri editi in margine male: κόσμῳ. R.

κατηγορεῖν, καὶ χωρὶς τῆς τροπολογίας ἐχόντων πολὺ τὸ ἀγωγόν. τίθησι δὲ καὶ “τὸν εἰς δούλον πραθέντα Ἰωσήφ ἐλευθερούμενον, καὶ μετὰ πομπῆς ἐπανιόντα πρὸς τὸν τοῦ (1) πατρὸς τάφον” καὶ νομίζει κατηγορίαν περιέχειν τὸν λόγον, εἰπὼν τὸ “ὕφ’ οὗ, δῆλον δ’ ὅτι τοῦ Ἰωσήφ, τὸ λαμπρὸν καὶ θεσπέσιον Ἰουδαίων γένος, ἐπὶ πληθὸς ἐν Αἰγύπτῳ σπαρὲν, ἔξω που παροικεῖν, καὶ ποιμαίνειν ἐν τοῖς ἀτίμοις ἐκελεύσθη.” καὶ προσέθηκεν ἀπὸ τῆς μισητικῆς ἑαυτοῦ προαι- (2) ρέσεως τὸ “ἐν ἀτίμοις αὐτοὺς κεκελεύσθαι ποιμαίνειν.” οὗ 10 παραστήσας, πῶς Γεσέμ ὁ Αἰγυπτίων νομὸς ἀτιμὸς ἐστὶ. (3) τὴν δ’ ἀπ’ Αἰγύπτου ἐξοδὸν τοῦ λαοῦ φυγὴν ὠνόμασεν· οὐδὲ (4) τὴν ἀρχὴν ὑπομνησθεῖς τῶν ἐν τῇ Ἐξόδῳ γεγραμμένων περὶ τῆς ἐξόδου τῶν Ἑβραίων ἐκ γῆς Αἰγύπτου. ἐξεθέμεθα δὲ καὶ ταῦτα, παραδεικνύντες ὅτι καὶ τὰ μὴδὲ κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ κατηγορεῖσθαι φανέντα ἄξια ἔθηκεν ἐν μοίρᾳ κατηγορίας καὶ φλυαρίας ὁ Κέλσος, μὴ παραστήσας λόγῳ ὃ οἶεται μοχθηρὸν τῆς γραφῆς ἡμῶν.

48. Εἶτα, ὡς εἰς τὸ μισεῖν μόνον καὶ ἀπεχθάνεσθαι τῷ κατ’ Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς λόγῳ ἑαυτὸν ἐπίδεδωκώς, 20 φησὶν, ὅτι “καὶ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν οἱ ἐπιεικέστεροι ταῦτ’ ἀλληγοροῦσι.” λέγει δὲ “αἰσχυνομένους ἐπὶ τούτοις, (5) καταφεύγειν ἐπὶ τὴν ἀλληγορίαν.” εἶποι δ’ ἂν τις πρὸς αὐτὸν, ὅτι εἴπερ αἰσχύνης ἄξια τὰ κατὰ τὴν πρώτην ἐκδοχὴν χρὴ λέγειν μύθων καὶ ἀναπλασμάτων, εἴτε δι’ ὑπονοίας γε- γραμμένων, εἴτε ἄλλως ὀπωσοῦν· ἐπὶ τίνων τοῦτο, ἢ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν χρὴ λέγειν ἱστοριῶν; ἐν αἷς υἱοὶ θεοὶ πατέρας (6) θεοὺς ἐκτέμνουσι, καὶ πατέρες θεοὶ υἱοὺς θεοὺς καταπίνουσι· καὶ θεὰ μήτηρ ἀντιδίδωσιν υἱοῦ, τῷ πατρὶ ἀνδρῶν τε θεῶν τε,

(1) Cfr. Gen. I.

(2) Libri editi *κελευσθέν*, sed Codd. Reg. et Basil. rectius: *ἐκελεύσθη*. R.

(3) Gen. xlvii. 6.

(4) Libri editi male pro: *νομός*, habent: *νόμος*. Iidem post: *νομός*, recte videntur omittere: ἡ βοσκή καὶ ὁ τόπος, quae tamen in Cod. Basil. reperiuntur. R.

(5) Libri editi in textu: *λέγει* κ.τ.λ., sed MSS. ut in nostro textu. R.

(6) Libri editi male: *πατέρας υἱοὺς ἐκτέμνουσι*. R.—Boherell. Lege: *πατέρας θεοὺς ἐκτέμνουσι*.

- (1) λίθον· καὶ πατὴρ θυγατρὶ μίγνυται· καὶ γυνὴ καταδεῖ τὸν ἄνδρα, συνεργοὺς εἰς τοὺς δεσμοὺς παραλαμβάνουσα τὸν ἀδελφὸν τοῦ καταδουμένου, καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. καὶ τί με δεῖ καταλέγειν τὰς περὶ θεῶν ἀτόπους Ἑλλήνων ἱστορίας, αἰσχύνῃς αὐτόθεν ἀξίας, καὶ ἀλληγορουμένας; ὅπου γε ὁ Σολεὺς Χρύσιππος, ὁ τὴν Στουὴν τῶν φιλοσόφων πολλοῖς συγγράμμασι συνετοῖς κεκοσμηκέναι νομιζόμενος, παρερμηνεύει γραφὴν τὴν ἐν Σάμῳ, ἐν ἣ ἀρρήτοποιοῦσα ἡ Ἥρα τὸν Δία ἐγγέγραπτο. λέγει γὰρ ἐν τοῖς ἑαυτοῦ συγγράμμασιν ὁ σεμνὸς φιλόσοφος, ὅτι τοὺς σπερματικούς λόγους τοῦ ἰοθεοῦ ἡ ὕλη παραδεξαμένη ἔχει ἐν ἑαυτῇ εἰς κατακόσμησιν τῶν ὄλων· ὕλη γὰρ ἢ ἐν τῇ κατὰ τὴν Σάμον γραφῇ, ἢ Ἥρα, καὶ ὁ θεὸς ὁ Ζεὺς. καὶ διὰ ταῦτα δὴ ἡμεῖς, καὶ διὰ τοὺς τοιοῦτους μύθους καὶ ἄλλους μυρίους, οὐδὲ μέχρις ὀνόματος θέλομεν Δία καλεῖν τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεόν, οὐδ' Ἀπόλλωνα τὸν ἥλιον, οὐδ' Ἄρτεμιν τὴν σελήνην· ἀλλὰ καθαρὰν εὐσέβειαν εἰς τὸν δημιουργὸν ἀσκούντες, καὶ τὰ κατὰ αὐτοῦ δημιουργήματα εὐφημοῦντες, οὐδὲ μέχρι ὀνόματος χραίνομεν τὰ θεῖα· ἀποδεχόμενοι τοῦ Πλάτωνος τὸν ἐν Φιλήβῳ λόγον,
- (4) μὴ βουληθέντος τὴν ἡδονὴν παραδέξασθαι θεόν· “τὸ γὰρ 20 ἐμὸν, φησὶ, δέος, ὃ Πρώταρχε, περὶ τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα τοιόνδε ἐστίν.” ἡμεῖς οὖν ἀληθῶς ἔχομεν δέος περὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν καλῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, ὡς μηδὲ προφάσει τροπολογίας μῦθόν τινα παραδέξασθαι ἐπὶ βλάβῃ τῶν νέων.

49. Εἰ δ' ἀδεκάστως ἀνεγνώκει τὴν γραφὴν ὁ Κέλσος, οὐκ ἂν εἶπεν “οὐχ οἷα ἀλληγορίαν ἐπιδέχεσθαι εἶναι τὰ γράμματα ἡμῶν.” ἀπὸ γὰρ τῶν προφητειῶν, ἐν αἷς τὰ ἀπὸ

(1) Apollodorus Lib. I. de origine deorum: ‘Ρέα δὲ, λίθον σπαργανώσασα, δέδωκε Κρόνῳ καταπιεῖν, ὡς τὸν γεγενημένον παῖδα. Spencer. R.

(2) Theophil. Antioch. III. ad Autolyo. pag. 118, coll. Laert. in Chrysiippo. Spenc. R.

(3) Sic MSS. Libri editi in textu: ἐν οἷς ἀρρήτοποιοῦσα. R.

(4) Cfr. Plato in Philebo pag. 12, ubi haec leguntur. Τὸ δὲ ἐμὸν δέος, ὃ Πρώταρχε, αἰετὸς τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα οὐκ ἔστι κατ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ πέρα τοῦ μεγίστου φόβου. Cfr. Lib. I. contra Cels. num. 25. L.

τῆς ἱστορίας γέγραπται, οὐκ ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐστὶ προσαχθῆ- (1)
 ναι καὶ ταῖς ἱστορίαις ὡς σκοπῶ τροπολογίας γεγραμμέναις,
 καὶ σοφώτατα οἰκονομηθείσαις ἐστοχασμένως τοῦ τε πλήθους (2)
 τῶν ἀπλούστερον πιστευόντων, καὶ τῶν ὀλίγων μετὰ συνέ-
 σεως ἐξετάζειν τὰ πράγματα βυλομένων, ἢ καὶ δυναμένων.
 καὶ εἰ μὲν οἱ σήμερον νομιζόμενοι κατὰ Κέλσον ἐπιεικῆς ἀπὸ
 Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν ἠλληγόρουσι τὰ γεγραμμένα, τάχα
 ἂν πιθανόν τι λέγειν ὑπενοεῖτο ὁ Κέλσος. ἐπεὶ δ' αὐτοὶ οἱ
 πατέρες τῶν δογμάτων καὶ συγγραφεῖς τὰ τοιαῦτα τρο-
 10 πολογοῦσι, τί ἐστὶν ἄλλο ὑπονοῆσαι, ἢ ὅτι οὕτως ἐγράφη,
 ὥστε τροπολογεῖσθαι αὐτὰ κατὰ τὸν προηγούμενον νοῦν;
 ὀλίγα δ' ἀπὸ πάντων πολλῶν παραθησόμεθα πρὸς τὸ δεῖξαι,
 ὅτι μάρτυρ' ἐστὶν τοῖς λόγοις ὁ Κέλσος, ὡς “οὐχ οἴους
 τε ἐπιδέξασθαι ἀλληγορίαν.” φησὶ δὲ ὁ τοῦ Ἰησοῦ ἀπό-
 στολος Παῦλος· “ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· οὐ φιμῶσαις (3)
 βοῦν ἀλοῶντα. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς
 πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη, ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι
 ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν· καὶ ὁ ἀλοῶν ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέ- (4)
 χεῖν.” (5) καὶ ἀλλαχού φησιν ὁ αὐτός· “γέγραπται γὰρ, ὅτι (6)
 20 ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα, καὶ τὴν
 μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ
 ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα
 ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.” καὶ
 πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ “οἶδαμεν δὲ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν (7)
 πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης
 διήλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐβαπτίσαντο, ἐν τῇ
 νεφέλῃ, καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ.” εἰθ' ἐρμηνεύων τὴν περὶ τοῦ
 μάννα ἱστορίαν, καὶ τὴν περὶ τοῦ ὕδατος ἐκ πέτρας ἐξελη-

(1) Libri editi in margine: οὐχ ὡς ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐστὶ προσαχθῆναι. R.

(2) Hoeschel. in textu οἰκονομηθῆναι. R.

(3) 1 Cor. ix. 9, 10, coll. Deut. xxv. 4, et 1 Tim. v. 18.

(4) Vulgatus Apostoli textus: καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν, ἐπ' ἐλπίδι. R.

(5) Ed. Russei: ὁ ἀλοῶν ἐλπίδι τοῦ μετέχειν.

(6) Ephes. v. 31, 32, coll. Genes. ii. 24.

(7) 1 Cor. x. 1, 2.

λυθέναι ἀναγεγραμμένοι παραδόξως, τοιαῦτα λέγει· “καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός.” παριστάς

- (1) δὲ ὁ Ἀσάφ, ὅτι προβλήματα καὶ παραβολαὶ εἰσιν αἱ κατὰ τὴν Ἐξοδον ἱστορίαι καὶ τοὺς Ἀριθμοὺς, ὡς ἐν τῇ βίβλῳ
 (2) τῶν Ψαλμῶν γέγραπται, μέλλων τῶν αὐτῶν ὑπομιμησκεισθαι,
 (3) τοῦτον προοιμιάζεται τὸν τρόπον· “προσέχετε λαὸς μου
 (4) τῷ νόμῳ μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου. ἀνοιξέτω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγγομαι προβλήματα ἀπ’ ἀρχῆς, ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτὰ, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν.”

50. Ἀλλὰ καὶ, εἴπερ ὁ Μωσέως νόμος μὴδὲν εἶχεν ἐγγεγραμμένον δι’ ὑπονοιῶν δηλούμενον, οὐκ ἂν ὁ προφήτης
 (5) εὐχόμενος ἔλεγε τῷ θεῷ· “ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσιά σου ἐκ τοῦ νόμου σου.” νυνὶ δὲ ἤδει, ὅτι ἔστι τι κάλυμμα ἀγνοίας ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀναγιγνωσκόντων, καὶ μὴ συνιέντων τὰ τροπολογούμενα, ἐπικείμενον· ὅπερ κάλυμμα περιαιρεῖται, τοῦ Θεοῦ δωρο-
 (6) μένου, ἐπὶ ἀκούσῃ τοῦ παρ’ ἑαυτοῦ πάντα ποιήσαντος, 20 καὶ διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γυμνάσαντος πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ, καὶ ἐν τῇ εὐχῇ συνεχέστατα φήσαντος· “ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσιά σου ἐκ τοῦ νόμου σου.” τίς δ’ ἀναγιγνώσκων δρᾶ-
 (7) κοντα ἐν τῷ Αἰγυπτίῳ ποταμῷ ζῶντα, καὶ τοὺς ἰχθύας

(1) Recte MSS. Male autem libri editi: μετὰ τὴν ἔξοδον. R.

(2) Vitiose in antea editis legitur: μελλόντων αὐτῶν. R.—Boherell. Lego: μέλλων τῶν αὐτῶν.

(3) Psalm. lxxviii. 1, 2 (lxxvii.).

(4) LXX. Vat.: τὸν νόμον μου.

(5) Psalm. cxix. 18 (cxviii.).

(6) Ita Cod. Jolianus. Libri autem editi: ἐπὶ ἀκούσῃ τῷ παρ’ ἑαυτοῦ πάντα ποιήσαντι, καὶ διὰ τὴν ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γυμνάσαντι πρὸς διάκρισιν καλοῦ καὶ κακοῦ, καὶ ἐν τῇ εὐχῇ συνεχέστατα φήσαντι. Boherell. legendum censet: τοῦ θεοῦ δωρομένου ἐπὶ ἀκούσῃ, τῷ παρ’ ἑαυτοῦ πάντα ποιήσαντι, κ.τ.λ., ita ut ποιήσαντι, γυμνάσαντι, et φήσαντι, quae sequuntur, pendent a περιαιρεῖται. R. Recte Cod. Jol. W.S.

(7) Cfr. Eszech. xxix. 3, 4.

ἐμφωλεύοντας αὐτοῦ ταῖς φολίσιν, ἢ ἀπὸ τῶν προχωρημάτων⁽¹⁾ τοῦ Φαραῶ πληρούμενα τὰ Αἰγύπτου ὄρη, οὐ προάγεται αὐτόθεν πρὸς τὸ ζητῆσαι, τίς ὁ τοσοῦτων δυσωδῶν προχωρημάτων αὐτοῦ πληρῶν τὰ Αἰγυπτίων ὄρη· καὶ τίνα τὰ τῶν Αἰγυπτίων ὄρη· καὶ τίνες οἱ ἐν Αἰγύπτῳ ποταμοὶ, περὶ ὧν αὐχῶν λέγει ὁ προειρημένος Φαραῶ· “ἐμοὶ εἰσιν οἱ ποταμοὶ, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς” καὶ τίς ὁ ἀνάλογον τοῖς ἀποδειχθησομένοις ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας ποταμοῖς δράκων· καὶ τίνες οἱ ἐν ταῖς φολίσιν αὐτοῦ ἰχθύες; καὶ τί με δεῖ ἐπὶ πλείονα
 10 κατασκευάζειν τὰ μὴ δεόμενα κατασκευῆς; ἐφ’ οἷς λέγεται τό· “τίς σοφὸς, καὶ συνήσει ταῦτα; ἢ συνετὸς, καὶ ἐπιγνώσεται⁽²⁾ αὐτά;” ἐπὶ πλείον ὃ ἐξέτεινα τὸν λόγον, βουλόμενος παραστήσαι, μὴ ὑγιῶς εἰρησθαι τῷ Κέλσῳ, ὅτι “οἱ ἐπεικέστεροι Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν πειρῶνται πῶς ἀλληγορεῖν αὐτὰ, ἔστι ὃ οὐχ οἶα ἀλληγορίαν ἐπιδέχεσθαι τινα, ἀλλ’ ἀντικρυς εὐηθέστατα μεμυθολόγηται.” πολλῶ γὰρ μᾶλλον τὰ Ἑλ-⁽³⁾
 λήνων οὐ μόνον εὐηθέστατα, ἀλλὰ καὶ ἀσεβέστατα μεμυθολόγηται· τὰ γὰρ ἡμέτερα ἐστόχασται καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀπλουστέρων· ὅπερ οἱ τὰ Ἑλληνικὰ πλάσματα ποιήσαντες
 20 οὐκ ἐφυλάξαντο· διόπερ οὐκ ἀχαρίστως ὁ Πλάτων ἐκβάλλει τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τοὺς τοιουσδὶ μύθους καὶ τὰ τοιαδὶ ποιήματα.

51. Δοκεῖ δέ μοι καὶ ἀκηκοέναι, ὅτι ἐστὶ συγγράμματα περιέχοντα τὰς τοῦ νόμου ἀλληγορίας· ἅπερ εἰ ἀνεγνώκει, οὐκ ἂν ἔλεγεν· “αἱ γοῦν δοκοῦσαι περὶ αὐτῶν ἀλληγορίαι γεγράφθαι, πολὺ τῶν μύθων αἰσχίους εἰσὶ καὶ ἀτοπώτεραι, τὰ μηδαμῆ μηδαμῶς ἀρμοσθῆναι δυνάμενα θαυμαστῆ τινι καὶ παντάπασιν ἀναισθητῷ μωρίᾳ συνάπτουσαι.” ἔοικε δὲ περὶ τῶν Φίλωνος συγγραμμάτων ταῦτα λέγειν, ἢ καὶ τῶν ἔτι
 30 ἀρχαιοτέρων, ὁποῖά ἐστι τὰ Ἀριστοβούλου⁽⁴⁾. στοχάζομαι⁽⁴⁾ δὲ τὸν Κέλσον μὴ ἀνεγνώκεναι τὰ βιβλία, ἐπεὶ πολλαχού

(1) Ezech. xxxii. 5, 6.

(2) Hos. xiv. 10.

(3) Sic recte omnino Cod. Jolianus secunda manu. Male autem libri editi: ἀληθέστατα. R.

(4) Vid. Spenceri notam.

οὕτως ἐπιτετευχθαί μοι φαίνεται, ὥστε αἰρεθῆναι ἀν καὶ τοὺς ἐν Ἑλληνσι φιλοσοφούντας ἀπὸ τῶν λεγομένων ἐν οἷς οὐ μόνον φράσις ἐξήσκηται, ἀλλὰ καὶ νοήματα, καὶ δόγματα, καὶ ἡ χρῆσις τῶν ὡς οἶεται ἀπὸ τῶν γραφῶν μύθων ὁ Κέλσος. ἐγὼ
 (1) δ' οἶδα καὶ Νουμήμιον⁽¹⁾ τὸν Πυθαγόρειον, ἄνδρα πολλῶ κρείττον διηγησάμενον Πλάτωνα, καὶ τῶν Πυθαγορείων δογμάτων
 (2) πρεσβεύσαντα, πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐκτιθέμενον τὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ οὐκ ἀπιθάνως αὐτὰ τροπολογοῦντα, ὥσπερ ἐν τῷ καλουμένῳ Ἑποπι, καὶ ἐν τοῖς
 “περὶ ἀριθμῶν,” καὶ ἐν τοῖς “περὶ τόπου.” ἐν δὲ τῷ τρίτῳ 10
 “περὶ τὰγαθοῦ” ἐκτίθεται καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν τινὰ, τὸ ὄνομα αὐτοῦ οὐ λέγων, καὶ τροπολογεῖ αὐτήν· πότερον δ' ἐπιτετευγμένως, ἢ ἀποτετευγμένως, ἄλλου καιροῦ ἐστὶν εἰπεῖν. ἐκτίθεται καὶ τὴν περὶ Μωϋσέως, καὶ Ἰαννοῦ καὶ Ἰαμβροῦ
 (3) ἱστορίαν. Ἄλλ' οὐκ ἐν ἐκείνῃ⁽³⁾ σεμνυνόμεθα· ἀποδεχόμεθα δ' αὐτὸν μᾶλλον Κέλσου καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, βουλευθέντα φιλομαθῶς καὶ τὰ ἡμέτερα ἐξετάσαι, καὶ κινηθέντα ὡς περὶ τροπολογομένων καὶ οὐ μωρῶν συγγραμμάτων.

52. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιλεξάμενος ἀπὸ πάντων συγγραμμάτων, τῶν περιεχόντων ἀλληγορίας καὶ διηγήσεις μετὰ 20
 (4) οὐκ εὐκαταφρονήτου λέξεως καὶ φράσεως, τὸ εὐτελέστερον καὶ δυνάμενον μὲν τι πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπλουστέρους πίστεως χάριν συμβαλέσθαι, οὐ μὴν οἶόν τε καὶ συνετωτέρους κινήσαι, φησίν· “οἶαν δὴ καὶ Παπίσκου τινὸς καὶ Ἰάσονος ἀντιλογίαν ἔγνω, οὐ γέλωτος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέους καὶ μίσους ἀξίαν. ἔμοιγ' οὖν οὐ ταῦτ' ἐλέγχειν πρόκειται· ἔστι γὰρ παντὶ που δῆλα, καὶ μάλιστα εἴ τις ὑπομείναι καὶ ἀνάσχειτο αὐτῶν ἐπακοῦσαι τῶν συγγραμμάτων. ἀλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον ἐθέλω διδάξαι τὴν φύσιν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐδὲν θνητὸν ἐποίησεν ἀλλὰ Θεοῦ μὲν ἔργα, ὅσα ἀθάνατα· θνητὰ δ' ἐκείνων. καὶ 30

(1) Vid. I. 15 et Sp. notam.

(2) MSS. πρεσβεύσαντα. Libri editi: πιστεύσαντα. Ego vero locum integrum sic lego: καὶ τὰ τῶν Πυθαγορείων δόγματα πρεσβεύσαντα. R.

(3) Boherell. Lego: ἐκείνῃ.

(4) Καὶ φράσεως] Hæc in editis ommissa, suppletur e Codd. MSS. R.

ψυχὴ μὲν, Θεοῦ ἔργον· σώματος δὲ ἄλλη φύσις. καὶ ταύτη γε οὐδὲν διοίσει νυκτερίδος, ἢ εὐλῆς, ἢ βατραχίου, ἢ ἀνθρώπου, (1) σῶμα. ὕλη γὰρ ἡ αὐτὴ, καὶ τὸ φθαρτὸν αὐτῶν ὁμοιον." οὐδὲν δ' ἦπτον ἐβουλόμην πάνθ ὄντινούν ἀκούσαντα δεινολογούντος Κέλσου, καὶ φάσκοντος τὸ ἐπιγεγραμμένον σύγγραμμα, Ἰάσονος καὶ Παπίσκου ἀντιλογίαν περὶ Χριστοῦ, οὐ γέλωτος, ἀλλὰ μίσους ἄξιον εἶναι, λαβεῖν εἰς χεῖρας τὸ συγγραμμάτιον, καὶ ὑπομείναι καὶ ἀνασχέσθαι ἀκούσαι τῶν ἐν αὐτῷ· ἴν' αὐτόθεν καταγῶ τοῦ Κέλσου, μηδὲν εὐρίσκων μίσους ἄξιον ἐν τῷ
 10 βιβλίῳ. ἐὰν δ' ἀδεκάστως τις ἐντυγχάνῃ, εὐρήσει ὅτι οὐδ' ἐπὶ γέλωτα κινεῖ τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ ἀναγέγραπται Χριστιανὸς Ἰουδαῖος διαλεγόμενος ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν γραφῶν, καὶ δεικνὺς τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ἐφαρμόζειν τῷ Ἰησοῦ· καίτοι γε οὐκ ἀγεννῶς, οὐδ' ἀπρεπῶς τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ τοῦ ἐτέρου ἰσταμένου πρὸς τὸν λόγον.

53. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως τὰ ἄμικτα, καὶ οὐ κεφυκότα ἅμα συμβαίνειν ἀνθρωπίνῃ φύσει, συναγαγὼν, εἶπε "τὸ βιβλίον ἐκεῖνο ἐλέους καὶ μίσους ἄξιον εἶναι." πᾶς γὰρ ὁμολογήσει, τὸν ἐλεούμενον μὴ μισεῖσθαι ὅτ' ἐλεεῖται, καὶ τὸν μισούμενον
 20 μὴ ἐλεεῖσθαι ὅτε μισεῖται. διὰ τοῦτο δὲ μὴ προκείσθαι ἐλέγχων φησὶ ταῦτα ὁ Κέλσος, ἐπεὶ οἶεται αὐτὰ παντὶ που δηλα εἶναι, καὶ πρὸ τοῦ ἐπαγομένου λογικῶς ἐλέγχου, ὡς φαῦλα καὶ ἐλέους καὶ μίσους ἄξια. παρακαλοῦμεν δὲ τὸν ἐντυγχάνοντα τῇ ἀπολογίᾳ ταύτῃ πρὸς τὴν Κέλσου κατηγορίαν γεγραμμένην, ἀνασχέσθαι καὶ ἐπακοῦσαι τῶν συγγραμμάτων ἡμῶν, καὶ, ὅση δύναμις, ἐκ τῶν γεγραμμένων στοχάσασθαι τῆς προαιρέσεως τῶν γραψάντων, καὶ τῆς συνειδήσεως, καὶ τῆς διαθέσεως· εὐρήσει γὰρ ἄνδρας διαπύρως περὶ ὧν ὑπειλήφασι διατεινομένους· τινὰς δὲ ἐμφαίνοντας καὶ ἱστορίαν ἐωραμένην (2)
 30 καὶ καταληφθεῖσαν ἀναγράφειν, ὡς παράδοξον καὶ γραφῆς (3) ἄξιαν, ἐπὶ ὠφελείᾳ τῶν ἀκουσομένων. ἢ τολμάτω τις λέγειν,

(1) Boherell. "Forte: τὸ ἀνθρώπου σῶμα. Quamquam nihil necesse. Vide tamen libr. huj. num. 54; sed vide quoque libri huj. num. 56." L.

(2) Edd. Spenc.: καὶ τὸ ἱστορίαν, κ.τ.λ. L.

(3) Edd. Spenc. et Ruæi in textu: καταληφθεῖσαν. Jam Boherell. vero, quæ Ruæus sequitur, in notis: "Lego: καταληφθεῖσαν." L.

- (1) μὴ πάσης ὠφελείας εἶναι πηγὴν καὶ ἀρχὴν τὸ πιστεῦσαι τῷ τῶν ὅλων Θεῷ, καὶ πάντα πράττειν κατ' ἀναφορὰν τοῦ ἐκείνῃ ἀρέσκειν περὶ οὐτινοσούν, καὶ μηδὲν ἀπάρεστον αὐτῷ μηδ' ἐνθυμείσθαι, ὡς οὐ μόνον λόγων καὶ ἔργων, ἀλλὰ καὶ διαλογισμῶν, κριθησομένων. καὶ τίς ἂν ἄλλος λόγος ἐπιστρεφέσ-
- (2) τερον προσάγοι τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῷ εὐ ζῆν, ὡς ἡ πίστις, ἢ ἡ διάληψις περὶ τοῦ πάντ' ἐφορᾶν τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα καὶ πραττόμενα, ἀλλὰ καὶ λογιζόμενα; παραβαλλέτω γὰρ ὁ βουλούμενος ἄλλην ὁδὸν ἐπιστρέφουσιν ἅμα καὶ βελτιοῦσαν οὐ μόνον ἓνα που καὶ δεύτερον, ἀλλ', ὅση 10 δύναμις, καὶ πλείστους ὄσους, ἵνα τις τῇ παραθέσει ἀμφοτέρων
- (3) τῶν ὁδῶν ἀκριβῶς κατανοήσῃ τὸν διατιθέμενον πρὸς τὸ καλὸν λόγον.

54. Ἐπεὶ δ' ἐν τῇ ἐξεθέμην τοῦ Κέλσου λέξει παραφρα-
- (4) ζούση ἀπὸ τοῦ Τιμαίου τινὰ γέγραπται, ὡς "ἄρα ὁ μὲν Θεὸς οὐδὲν θνητὸν ἐποίησεν, ἀλλὰ μόνον τὰ ἀθάνατα, τὰ δὲ θνητὰ
- (5) ἄλλων ἐστὶν ἔργα. καὶ ψυχὴ μὲν, Θεοῦ ἔργον· σώματος δὲ ἄλλη φύσις· καὶ οὐδὲν διοίσει σῶμα ἀνθρώπου σώματος νυκτερίδος, ἢ εὐλῆς, ἢ βατράχου. ὕλη γὰρ ἡ αὐτῇ, καὶ τὸ φθαρτὸν αὐτῶν ὁμοιον" φέρε, καὶ περὶ τούτων ἐπ' ὀλίγον διαλά- 20 βωμεν, ἐλέγχοντες τὸν ἥτοι μὴ προσποιούμενον τὴν ἑαυτοῦ
- (6) Ἐπικουρείον γνώμην, ἢ, ὡς ἂν εἴποι ἂν τις, ὕστερον μεταθέμενον ἐπὶ τὰ βελτίω, ἢ καὶ, ὡς ἂν ἕτερος λέγοι, τὸν ὁμώνυμον τῷ Ἐπικουρείῳ. τοιαῦτα γὰρ ἐχρῆν αὐτὸν ἀποφαινόμενον, καὶ ἐναντία λέγειν οὐ μόνον ἡμῖν προθέμενον, ἀλλὰ καὶ οὐκ
- (7) ἀγεννεῖ φιλοσόφων αἰρέσει τῶν ἀπὸ τοῦ Κιττιέως Ζήνωνος,

(1) Sic MSS. Libri editi: μὴ πάσης σοφίας εἶναι πηγὴν, κ.τ.λ. R.

(2) Libri editi: προσάγει, sed MSS. rectius: προσάγοι. R.

(3) In textu edd. Spenc. uncis inclusum legitur: τὸ, margine vero adscriptum est: τόν.

(4) Plato in Timaeo, pp. 41 et 69.

(5) Edd. Spenc. et Ruasi in textu: ἄλλων ἐστὶν ἔργα. Boherell. "Forte: αὐτῶν ut supra num. 52, θεοῦ μὲν ἔργα, ὅσα ἀθάνατα· θνητὰ δ' ἐκείνων." Probat R. L.

(6) Geminat τὸ δὲ Atticorum more. Boherell. Not. ad Lib. I, n. 1.

(7) Tull. Lib. I. de officiis: "Sed quoniam, ut praeclare scriptum est a Platone, non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vindicat,

κατασκευάσαι, ὅτι τὰ τῶν ζώων σώματα οὐκ ἔστιν ἔργα τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι ἡ τοσαύτη περὶ αὐτὰ τέχνη οὐκ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐλήλυθε νοῦ. ἔδει δ' αὐτὸν καὶ περὶ τῶν τοσοῦτων, καὶ ὑπ' ⁽¹⁾ ἐνυπαρχούσης ἀφαντάστου φύσεως διοικουμένων ⁽²⁾ παντοδαπῶν φυτῶν, καὶ πρὸς χρεῖαν γεγονότων οὐκ εὐκαταφρόνητον ἐν τῷ παντὶ ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἀνθρώποις διακονουμένων ζώων, ὅπως ποτὲ ἄλλως ὄντων, μὴ ἀποφῆνασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάξαι, ὅτι μὴ τέλειός τις νοῦς τὰς τοσαύτας ἐνεποίησε ποιότητας τῇ ὕλῃ τῶν φυτῶν. εἰ δ' ⁽³⁾

10 ἄπαξ θεοὺς ἐποίει δημιουργοὺς πάντων σωματίων, ὡς μόνης ψυχῆς ἔργον οὔσης Θεοῦ· πῶς οὐχὶ ἐξῆς ἦν τῷ μερίζοντι τὰ τοσαῦτα δημιουργήματα, καὶ πολλοῖς διδόντι, μετὰ τινος κατασκευάσαι οὐκ εὐκαταφρονήτου λόγου θεῶν διαφορὰς, τῶνδε μὲν ἀνθρώπεια κατασκευαζόντων σώματα, ἐτέρων δὲ, φέρ' εἰπεῖν, κτήνεια, καὶ ἄλλων θήρεια; ἐχρῆν δ' αὐτὸν, ὀρῶντα ⁽³⁾ θεοὺς δρακόντων, καὶ ἀσπίδων, καὶ βασιλίσκων, δημιουργοὺς, καὶ ἄλλους κατ' εἶδος ἐκάστου φυτοῦ, καὶ ἐκάστης βοτάνης, λέγειν τὰς αἰτίας τῶν μερισμῶν. ἴσως γὰρ ἂν ἐπιδοὺς ἑαυτὸν τῇ ἀκριβείᾳ τῆς τῶν κατὰ τὸν τόπον βασάνου, ἦτοι ἐτήρει

20 ἓνα Θεὸν πάντων δημιουργὸν, πρὸς τι καὶ ἕνεκέν τινος ἕκαστον

partem parentes, partem amici: atque ut placet Stoicis, quae in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari, homines autem hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se aliis alii prodesse possint: in hoc naturam debemus ducem sequi." Vide eundem, Lib. II. de natura Deorum, Senecam, Lib. II. cap. 23, de beneficiis, et Lactantium cap. 13, de ira Dei. Spenc.

(1) Sic habet Cod. Jolianus secunda manu rectius quam libri editi: καὶ ἐπὶ ἐν ὑπαρχούσης. R.

(2) Verba: τῶν φυτῶν, videntur e textu ejicienda, neque hic locum habere posse. R. Nihil mutandum. W. S.

(3) Libri editi post vocem: κτήνεια, continua serie legunt: καὶ κατὰ ἀτομον, εἶδος αὐτῶν τινος εἶναι δημιουργοῦς, καὶ ἄλλων θήρεια. Sed Boherellus: "Pro ἀτομον, malim ἀτόμων. Sed hoc levius. Diligentius observandum totam hanc βῆσιν (καὶ κατὰ ἀτομον εἶδος αὐτῶν τινος εἶναι δημιουργοῦς) non suo loco legi, substitui debet his verbis καὶ ἄλλους κατ' εἶδος quae nihil aliud sunt quam varia lectio. Prior cum exacidisset, propter repetitionem vocis δημιουργοῦς, altera ejus locum occupavit; et postea utraque in textum recepta est, sed turbato ordine. Alterutra igitur expungi debet." Itaque priorem expunximus. Si cui autem prior prae altera videtur esse retinenda, is pro verbis: κατὰ ἀτομον εἶδος, legat: κατὰ ἀτόμων εἶδος. R. Conferendi sunt Codices. W. S.

πεποιηκότα· ἢ μὴ τηρῶν, ἐώρα τί χρὴ αὐτὸν ἀπολογήσασθαι περὶ ἀδιαφόρου τῆ αὐτοῦ φύσει πράγματος τοῦ φθαρτοῦ· (1) καὶ ὅτι οὐδὲν ἄτοπον, τὸν ἐξ ἀνομοίων συνεστηκότα κόσμον ὑπὸ ἐνὸς γεγονέναι τεχνίτου, συμφερόντως τῷ ὄλῳ τὰς διαφορὰς τῶν εἰδῶν κατασκευάζοντος· ἢ τὸ ἐσχατόν γε ἔδει αὐτὸν περὶ τηλικούτου δόγματος μὴδ' ἀποφαίνεσθαι τὴν ἀρχὴν· εἴπερ κατασκευάζειν οὐκ ἔμελλεν, ἅπερ διδάσκειν ἐπηγγέλλετο· εἰ μὴ ἄρα ὁ ἐγκαλῶν τοῖς ψιλῆν πίστιν ἐπαγγελλομένοις, αὐτὸς ἡμᾶς πιστεύειν ἐβούλετο οἷς ἀπεφῆνατο· καὶ
 10 τοί γε οὐ τὸ ἀποφῆνασθαι, ἀλλὰ τὸ διδάξαι ἐπαγγειλάμενος.

55. Οὕτω δὲ λέγω, ὅτι εἴπερ ὑπέμεινε καὶ ἠνέσχετο (2) ἐπακούσαι τῶν, ὡς φησι, συγγραμμάτων Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἐπέστησεν ἄν, τί δήποτε τὸ μὲν· “ἐποίησεν ὁ (3) Θεός” ἐπ' οὐρανοῦ καὶ γῆς τέτακται, καὶ τοῦ καλουμένου στερεώματος, ἔτι δὲ καὶ φωστήρων καὶ ἀστέρων· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ κτηῶν μεγάλων, καὶ πάσης ψυχῆς ζῶων ἐρπετῶν, ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν· καὶ παντὸς πετεινοῦ πτερωτοῦ κατὰ γένος· καὶ ἐξῆς τούτοις ἐπὶ τῶν θηρίων τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τῶν κτηνῶν κατὰ γένος, καὶ πάντων τῶν
 20 ἐρπετῶν τῆς γῆς κατὰ γένος αὐτῶν· καὶ τελευταῖον ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. μὴ εἰρημένου δὲ τοῦ· “ἐποίησε” περὶ ἐτέρων, ἀρκεῖται ὁ λόγος περὶ φωτὸς μὲν τῷ· “ἐγένετο φῶς” ἐπὶ δὲ συναγωγῆς μιᾶς παντὸς ὕδατος τοῦ ὑποκάτω παντὸς τοῦ οὐρανοῦ, τῷ· “ἐγένετο οὕτως.” ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν βλαστησάντων ἀπὸ γῆς, ὅτ' ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου σπείρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς.” καὶ ἐζήτησεν ἄν, εἰ αἱ γεγραμμέναι προστάξεις τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ γενέσθαι ἕκαστον τοῦ κόσμου μέρος, τίτι
 30 ἢ τίσιν εἴρηται· καὶ οὐκ ἄν εὐχερῶς κατηγορήσεν ὡς ἀδιανοήτων, καὶ μηδεμίαν σύνεσιν ἀπόρρητον ἐχόντων τῶν ἢ ὑπὸ (4)

(1) Sic habent MSS. Libri vero editi in textu: τῆ αὐτῆ φύσει. R.

(2) Hoeschel. in textu: ὁπω δὲ λέγω. R.

(3) Gen. i. 1, 7, 16, 21, 25, 27.

(4) Boherell. “Fortis: ἀνοήτων.”

Μωϋσέως ἐν τούτοις γεγραμμένων, ἢ, ὡς ἡμεῖς εἵπομεν ἂν, ὑπὸ τοῦ ἐν Μωϋσῇ θείου πνεύματος, ἀφ' οὗ καὶ ἐπροφήτευσεν. Ἐπεὶ μᾶλλον

ἦδει τὰ τ' ἐόντα, τὰ τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα, (1)

τῶν λεγομένων παρὰ τοῖς ποιηταῖς μάντεων ταῦτ' ἐγνωκέαι.

56. Ἐπι δὲ ἐπεὶ φησιν ὁ Κέλσος, ὅτι “ψυχὴ μὲν Θεοῦ ἐστὶν ἔργον, σώματος δὲ ἄλλη φύσις· καὶ ταύτη γε οὐδὲν διοίσει νυκτερίδος, ἢ εὐλῆς, ἢ βατράχου, ἢ ἀνθρώπου, σῶμα· (2) ὕλη γὰρ ἢ αὐτῆ, καὶ τὸ φθαρτὸν αὐτῶν ὅμοιον” λεκτέον
 10 καὶ πρὸς τοῦτον αὐτοῦ τὸν λόγον, ὅτι εἶπερ, ἐπεὶ ἢ ὕλη ἢ (3) αὐτῆ ὑπόκειται νυκτερίδος, ἢ εὐλῆς, ἢ βατράχου, ἢ ἀνθρώπου, σώματι, οὐδὲν διοίσει ἀλλήλων ταῦτα τὰ σώματα· δηλονότι οὐδὲν διοίσει τὰ τούτων σώματα ἡλίου, ἢ σελήνης, ἢ ἀστέρων, ἢ οὐρανοῦ, ἢ οὐτινοσοῦν ἄλλου λεγομένου παρ' Ἑλλῆσιν αἰσθητοῦ Θεοῦ. ὕλη γὰρ ἢ αὐτῆ πᾶσι τοῖς σώμασιν ὑποκειμένη τῷ
 20 εἶναι, κατὰ τὸν Κέλσον, τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ. εἰ μὴ ἄρα ἐνταῦθα ὁ Κέλσος θλιβόμενος ἀποπηδήσεται μὲν ἀπὸ Πλάτωνος, τοῦ (5) ἔκ τινος κρατῆρος τὴν ψυχὴν ποιούντος, προσφεύξεται δὲ Ἀριστοτέλει καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ Περιπάτου, αὔλον φάσκουσιν εἶναι τὸν αἰθέρα, καὶ πέμπτης παρὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα αὐτὸν εἶναι φύσεως· πρὸς δὲ λόγον οὐκ ἀγεννῶς καὶ οἱ ἀπὸ Πλάτωνος, καὶ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἔστησαν. καὶ ἡμεῖς δὲ, οἱ ὑπὸ τοῦ Κέλσου καταφρονούμενοι, στησόμεθα, ἀπαιτούμενοι διηγῆσασθαι, καὶ κατασκευάσαι τὸ ἐν τῷ προφήτῃ λεγόμενον

(1) *Iliad.* I. 70.

(2) Cf. *Lib. huj. num. 52.* L.

(3) *Libri editi in textu habent: ὅτι εἶπερ, ἐπεὶ ἢ ὕλη αὐτῆ, sed in margine lectionem exhibent, quam sequimur. Guieto autem legendum videtur: ὅτι εἶπερ ἢ ὕλη ἢ αὐτῆ, delete ἐπεὶ. R.*

(4) *Videtur scribendum: ἔσται λαμβάνουσα. R.*

(5) *Vide Lib. iv. num. 61. Plato in Timaeo, p. 41 (ed. Bekker, pp. 43, 44). Spencer. Vid. notas Renati Vallini ad Lib. III. Boeth. Consol. Philos. p. 69. R.*

- (1) οὕτως· “οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβόλαιον ἐλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγῆσονται· σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ.” πλὴν ἄρκει πρὸς τὸν Κέλσον καὶ ταῦτα, ἀποφηνάμενον “ὅτι ψυχὴ μὲν Θεοῦ ἔργον, σώματος δὲ ἄλλη φύσις” οὗ τῷ λόγῳ ἠκολούθησε,
- (2) μηδὲν διαφέρειν νυκτερίδος, ἢ εὐλῆς, ἢ βατράχου σῶμα τοῦ αἰθερίου σώματος.

57. Ὅρα οὖν, εἰ δεῖ τῷ μετὰ τοιούτων δογμάτων κατηγοροῦντι Χριστιανῶν προσθέσθαι, καταλείποντα λόγον διαφορὰν διδόντα, διὰ τὰς ἐπικειμένας ποιότητας τοῖς σώμασι 10

(3) καὶ περὶ τὰ σώματα. ἴσμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς ὅτι ἐστὶ “καὶ σώματα ἐπουράνια, καὶ σώματα ἐπίγεια” καὶ ἄλλη μὲν ἐπου-

(4) ρανίων σωμάτων δόξα, ἄλλη δὲ ἐπίγειων, καὶ οὐδὲ τῶν⁽⁴⁾ οὐρανίων ἢ αὐτῆ· “ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων,” καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς ἀστροῖς, ἀστὴρ “ἀστέρως διαφέρει ἐν δόξῃ.” διὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν ἀποδεχόμενοι, μεταβολὰς φάμεν γίνεσθαι ποιότητων τῶν ἐν σώμασιν· ἐπεὶ σπειρόμενά τινα αὐτῶν ἐν φθορᾷ ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· καὶ σπειρόμενα ἐν ἀτιμίᾳ ἐγείρεται ἐν δόξῃ· καὶ σπειρόμενα ἐν ἀσθενείᾳ ἐγείρεται ἐν δυνάμει· καὶ σπειρόμενα σώματα ψυχικὰ 20 ἐγείρεται πνευματικά· περὶ δὲ τοῦ, τὴν ὑποκειμένην ὕλην δεκτικὴν εἶναι ποιότητων, ὧν ὁ δημιουργὸς βούλεται, πάντες οἱ πρόνοιαν παραδεξάμενοι κατασκευάζομεν· καὶ βουλομένοσ μὲν Θεοῦ, ποιότης τοιαδὶ νῦν ἐστὶ περὶ τήνδε τὴν ὕλην, ἐξῆς

(5) δὲ τοιαδὶ, φέρ' εἰπεῖν, βελτίων καὶ διαφέρουσα. ἐπεὶ δὲ καὶ

(6) ὁδοὶ εἰσι τεταγμέναι τῶν ἐν σώμασι μεταβολῶν, ἐξ οὗ κόσμος

(7) ἐστὶ, καὶ εἰς ὅσον ἐστίν· οὐκ οἶδα εἰ, καινῆς διαδεξαμένης⁽⁷⁾ ὁδοῦ καὶ ἀλλοίας μετὰ τὴν τοῦ κόσμου φθορὰν, καὶ ἦν οἱ

(1) Psalm. cii. 26, 27 (ci.).

(2) Libri editi: ἢ βατράχου σῶμα τὸ αἰθέριον, sed MSS. ut in nostro textu. R.

(3) 1 Cor. xv. 40 et seq.

(4) Codd. Reg. et Basileensis: ἐπουρανίων. R.

(5) MSS. τοιαδί. Libri editi: τοιάδε. R.

(6) Codd. Reg. et Basileensis: τῶν ἐν σώματι μεταβολῶν. R.

(7) Boherell. “Lego: διαδεξαμένης.” Cf. Origen. de Principiis Lib. III. cap. 5, coll. Lib. II. cap. 3. Spenc.

ἡμέτεροι λόγοι ὀνομάζουσι συντέλειαν, οὐ θαυμαστὸν, εἰ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐξ ἀνθρώπου νεκροῦ μεταπλασσομένοις ὄφεις, ὡς (1) οἱ πολλοὶ φασι, γίγνεται ἀπὸ τοῦ νοστιαίου μυελοῦ, καὶ ἐκ βοῶς μέλισσα, καὶ ἐξ ἵππου σφήξ, καὶ ἐξ ὄνου καθαρις, καὶ (2) ἀπαξαπλῶς ἐκ τῶν πλείστων σκώληκες. οἶται δὲ τοῦτο ὁ Κέλσος κατασκευαστικὸν εἶναι τοῦ μηδὲν τούτων ἔργον εἶναι Θεοῦ· ἀλλὰ τὰς ποιότητας, οὐκ οἶδ' ὀπόθεν οὕτω τεταγμένας ἐκ τῶνδε τάσδε γίνεσθαι, οὐχὶ θείου τινὸς λόγου ἔργον εἶναι, τὰς ἐν τῇ ὕλῃ ποιότητας ἀμείβοντος.

- 10 58. Ἔτι δὲ καὶ τοῦτό φαμεν τῷ Κέλσῳ, εἰπόντι, ὅτι “ψυχὴ μὲν Θεοῦ ἔργον, σώματος δὲ ἄλλη φύσις” καὶ οὐ μόνον ἀκατασκευάστως τὸ τηλικούτον δόγμα ρίψαντι, ἀλλὰ καὶ ἀδιορίστως· οὐ γὰρ ἐσαφήνισε, πότερον πᾶσα ψυχὴ Θεοῦ ἔργον, ἢ μόνῃ ἢ λογικῇ. φαμέν τοίνυν πρὸς αὐτόν· εἰ μὲν πᾶσα ψυχὴ Θεοῦ ἔργον, δηλονότι καὶ τῶν ἀλόγων καὶ εὐτελεστάτων· ἵνα καὶ παντὸς σώματος ἄλλη φύσις ἢ παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς. εἶκοι μὲν τοι ἐν τοῖς ἐξῆς, ἐν οἷς “καὶ θεοφιλέστερα τὰ ἄλογα ζῶα φησιν ἡμῶν,” καὶ τοῦ θείου τὴν ἔννοιαν ἔχειν καθαρωτέραν, παριστάνειν, ὅτι οὐ μόνον ἢ τῶν ἀνθρώπων,
- 20 ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον καὶ ἢ τῶν ἀλόγων ζῶων ψυχὴ, ἔργον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· τοῦτο γὰρ ἀκολουθεῖ τῷ θεοφιλέστερα λέγεσθαι ἐκεῖνα ἡμῶν. εἰ δὲ μόνῃ ἢ λογικῇ ψυχῇ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ· πρῶτον μὲν οὐκ ἐσαφήνισε τὸ τοιοῦτον· δεύτερον δὲ ἀκολουθεῖ (3) τῷ ἀδιορίστως εἰρησθαι περὶ τῆς ψυχῆς, ὡς οὐ πάσης, ἀλλὰ μόνῃς τῆς λογικῆς οὔσης Θεοῦ ἔργον, τὸ μηδὲ παντὸς σώματος (4) ἄλλην εἶναι φύσιν. εἰ δὲ μὴ παντὸς σώματος ἄλλη φύσις, ἀλλ' ἐκάστου ἐστὶ τὸ σῶμα ζῶου ἀνάλογον τῇ ψυχῇ· δῆλον, ὅτι οὐ ψυχὴ Θεοῦ ἔργον ἐστὶ, διαφέρου ἀν τὸ ταύτης σῶμα

(1) Plin. Lib. x. cap. 66: Anguem ex medulla hominis spinæ gigni accepimus a multis. Ovid. Metamorphos. Lib. xv. fab. 4:

Sunt, qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas. Spenc.

(2) Plin. Lib. xi. cap. 20, coll. Suid. in Βούβαις, Ἴπποι et Κάθαρος. Sp.

(3) Ita recte Cod. Basileensis. Libri autem editi: ἐσαφήνισας. R.

(4) Sic Cod. Jolian. In libris editis deest: ἄλλην. Cod. Basileensis: σώματος εἶναι φύσιν τὴν αὐτῆς. R.

σώματος ἐν ᾧ οἰκεῖ ψυχὴ οὐκ οὔσα ἔργον Θεοῦ. καὶ οὕτω ψεῦδος ἔσται τὸ μὴδὲν διοίσειν νυκτερίδος, ἢ εὐλῆς, ἢ βατράχου σῶμα παρὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου.

59. Καὶ γὰρ ἄτοπον, λίθους μὲν λίθων, καὶ οἰκοδομήματα οἰκοδομημάτων νομίζεσθαι εἶναι καθαρώτερα ἢ μιαιώτερα, παρὰ τὸ εἰς τιμὴν τοῦ θείου κατεσκευάσθαι, ἢ εἰς ἀτιμοτάτων σωμάτων καὶ ἐναγῶν ὑποδοχὴν· σώματα δὲ σωμάτων μὴ διαφέρειν, παρὰ τὸ λογικὰ εἶναι τὰ ἐνοικήσαντα, ἢ ἄλογα, καὶ λογικῶν τὰ σπουδαιότερα, ἢ τοὺς φαυλοτάτους ἀνθρώπους. τὸ τοιοῦτόν γε πεποιήκε τολμῆσαί τινας ἀποθεῶσαι μὲν τὰ 10 τῶν διαφερόντων σώματα, ὡς δεξάμενα ψυχὴν σπουδαίαν ἀπορρίψαι δὲ ἢ ἀτιμάσαι τὰ τῶν φαυλοτάτων· οὐχ ὅτι πάντως τὸ τοιοῦτον ὑγιῶς γεγένηται, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τίνος ἐνοίας ὑγιῶς ἔσχε τὴν ἀρχήν. ἢ ὁμοίως ὁ σοφὸς μετὰ τὴν τελευταίαν Ἀνύτου καὶ Σωκράτους φροντίζει τῆς ταφῆς τοῦ Σωκράτους σώματος καὶ τῆς Ἀνύτου; καὶ τὸ παραπλήσιον ἀμφοτέροις κατασκευάσει ἡρίον, ἢ τάφον; καὶ ταῦτα διὰ τό· “ὡν οὐδὲν ἔργον Θεοῦ” (τοῦ “ὡν” ἀναφερομένου ἐπὶ τὸ τοῦ ἀνθρώπου σῶμα, ἢ τῶν ἐκ τοῦ σώματος ὄψεων· καὶ ἐπὶ τὸ βοῶς, ἢ τῶν ἐκ τοῦ σώματος βοῶς μελισσῶν· καὶ ἐπὶ τὸ ἵππου, ἢ ὄνου, 20 καὶ τῶν ἐξ ἵππου μὲν σφηκῶν, ἐξ ὄνου δὲ κανθάρων) δι' αὐτὴν ἠναγκάσθημεν ἐπαναλαβεῖν καὶ τό· “ψυχὴ μὲν Θεοῦ ἔστιν ἔργον, σώματος δὲ ἄλλη φύσις.”

60. Εἰθ' ἐξῆς φησιν, ὅτι “κοινὴ ἢ πάντων τῶν προειρημένων σωμάτων φύσις, καὶ μία εἰς ἀμοιβὴν παλίντροπον ἰοῦσα καὶ ἐπανιοῦσα.” καὶ πρὸς τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι οὐ μόνον τῶν προκατειλεγμένων σωμάτων κοινὴ ἔστιν ἢ φύσις, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπουρανίων. καὶ εἶπερ τοῦθ' οὕτως ἔχει· δῆλον, ὅτι κατ' αὐτόν, (οὐκ οἶδα δὲ, εἰ κατὰ τὴν ἀλήθειαν,) μία εἰς ἀμοιβὴν παλίντροπον ἰοῦσά ἔστιν ἢ πάντων 30 σωμάτων φύσις καὶ ἐπανιοῦσα. καὶ δῆλον μὲν, ὅτι κατὰ τοὺς φθείροντας τὸν κόσμον τοῦθ' οὕτως ἔχει· πειράσονται δὲ (1) δεικνύναι καὶ οἱ μὴ φθείροντες αὐτόν, μετὰ τοῦ μὴ προσίεσθαι

(1) MSS. μετὰ τοῦ μὴ προσίεσθαι. Gelenius non agnovit particulam: μή. R.

πέμπτον σῶμα, ὅτι καὶ κατ' αὐτοὺς μία εἰς ἀμοιβὴν παλίν-
τροπον ἰοῦσα καὶ ἐπανιούσά ἐστὶν ἡ πάντων σωματίων φύσις. (1)
οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀπολλύμενον εἰς μεταβολὴν διαμένει· τὸ γὰρ (2)
ὑποκείμενον ἢ ὕλη, ἀπολλυμένης τῆς ποιότητος, διαμένει, κατὰ
τοὺς ἀγένητον αὐτὴν εἰσάγοντας. εἴαν μέντοι γε δυνηθῆ τις
παραδείξει λόγος οὐκ ἀγένητον αὐτὴν, ἀλλὰ πρὸς τινα χρεῖαν
γεγονέναι· δῆλον, ὅτι οὐχ ἔξει φύσιν περὶ διαμονῆς τὴν αὐτὴν, (3)
τῷ ἀγένητος ὑποτεθεῖσθαι. ἀλλ' οὐ ταῦτα νῦν πρόκειται,
ἀπαντῶσιν ἡμῖν πρὸς τὰς Κέλσου κατηγορίας, φυσιολογεῖν.

10 ΒΙ. Φησὶ δ' ὅτι καὶ “ὕλης ἔκγονον οὐδὲν ἀθάνατον.”
καὶ πρὸς τοῦτο λελέξεται, ὅτι εἴπερ ὕλης οὐδὲν ἔκγονον
ἀθάνατον, ἦτοι ἀθάνατος ὁλος ὁ κόσμος, καὶ οὐχ ὡς ὕλης
ἐστὶν ἔκγονον, καὶ οὐδ' αὐτὸς χρῆμά ἐστιν ἀθάνατον. εἰ μὲν (4)
οὖν ἀθάνατος ὁ κόσμος, ὅπερ ἀρέσκει· καὶ τοῖς Θεοῦ ἔργον
εἰποῦσι μόνην τὴν ψυχὴν, καὶ ἀπὸ τίνος αὐτὴν κρατῆρος
γεγονέναι λέγουσι· δεικνύτω ὁ Κέλσος οὐκ ἐξ ὕλης ἀποίου
αὐτὸν γεγονέναι, τηρῶν τό· “ὕλης ἔκγονον οὐδὲν ἀθάνατον.”
εἰ δ', ἐπεὶ ὕλης ἔκγονόν ἐστιν ὁ κόσμος, οὐκ ἔστιν ἀθάνατον ὁ
κόσμος. θνητὸν ὁ κόσμος, ἀρ' οὖν καὶ φθειρόμενον, ἢ μή; εἰ
20 μὲν γὰρ φθειρόμενον, ὡς Θεοῦ ἔργον ἔσται φθειρόμενον· εἴτ' (5)
ἐν τῇ φθορᾷ τοῦ κόσμου τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἢ ψυχὴ τί
ποιήσει; λεγέτω ὁ Κέλσος. εἰ δὲ, διαστρέφων τὴν ἔννοιαν
τοῦ ἀθανάτου, φήσει τῷ φθαρτῷ μὲν, οὐ φθειρομένῳ δὲ,
ἀθάνατον αὐτὸν εἶναι, ὡς δεκτικὸν μὲν θανάτου, οὐ μὴν δὲ καὶ
ἀποθνήσκοντα· δῆλον, ὅτι ἔσται τι κατ' ἐκείνον θνητὸν ἅμα
καὶ ἀθάνατον, τῷ ἀμφοτέρων εἶναι δεκτικόν· καὶ ἔσται θνητὸν

(1) MSS. ἢ πάντων σωματίων φύσις. Libri editi: ἢ πάντων ἀνθρώπων σωματίων φύσις. R.

(2) Recte omnino habet Cod. Basileensis: τὸ ἀπολλύμενον εἰς μεταβολὴν διαμένει. Nam quod destruitur in mundo, ἀπόλλυται εἰς μεταβολὴν, cum in materiam alius modus destructo priore succedat, sicque materia manere quidem, sed alio modo affecta existimetur. Libri editi corrupte habent: τὸ ἀπολλύμενον ἐστὶ, μεταβολὴν διαμένει. R. Boherell. “Legendum videtur: ἐπὶ μεταβολῇ.”

(3) Guieto scribendum videtur: πρὸς διαμονὴν τὴν αὐτήν. R.

(4) “Lego cum Boherello et Guieto: ἢ οὐδ' αὐτός.” R.

(5) Edd. Spenc. et Ruasi in textu: ὡς θεοῦ ἔργον, ed. vero Ruasi rectissime, ut jure videtur, in notis: “Lego cum Boherello et Guieto: ὡς οὐ θεοῦ ἔργον.” L.

οὐκ ἀποθνήσκον, καὶ τὸ οὐ τῇ φύσει ἀθάνατον, παρὰ τὸ μὴ ἀποθνήσκειν, ἰδίως λεγόμενον ἀθάνατον. κατὰ ποῖον οὖν σημαινόμενον διαστελλόμενος φήσει, ὕλης ἔκγονον οὐδὲν ἀθάνατον; καὶ ὄρας, ὅτι πιεζόμενα αὐτὰ καὶ βασανιζόμενα τὰ

(1) ἐν τοῖς γράμμασι νοήματα, διελέγχεται οὐκ ἐπιδεχόμενα τὸ γενναῖον καὶ ἀναντίρρητον. εἰπὼν δὲ ταῦτα ἐπιφέρει, ὅτι “τοῦδε μὲν περὶ ἀπόχρη τῶσαυτα· καὶ εἴ τις ἐπὶ πλείον ἀκούειν δύναται καὶ ζητεῖν, εἴσεται.” ἴδωμεν οὖν ἡμεῖς οἱ κατ’ αὐτὸν ἀνόητοι, τί ἠκολούθησε τῷ κἂν ἐπ’ ὀλίγον ἡμᾶς αὐτοῦ ἀκούειν δυνηθῆναι, καὶ ζητεῖν. 10

62. Ἐξῆς τούτοις τὰ διὰ πολλῶν καὶ οὐκ εὐκαταφρονητων λόγων ποικίλως ζητηθέντα περὶ φύσεως κακῶν, καὶ διαφόρως ἐρμηνευθέντα, δι’ ὀλίγων λεξειδίων οἶεται δύνασθαι ἡμᾶς μαθεῖν, φάσκων “κακὰ δ’ ἐν τοῖς οὐσιν οὔτε πρόσθεν, οὔτε νῦν, οὔτε αὐθις ἤττω καὶ πλείω γένοιτ’ ἄν. μία γὰρ ἡ τῶν ὄλων φύσις, καὶ ἡ αὐτή· καὶ κακῶν γένεσις αἰεὶ ἡ αὐτή.” ἔοικε δὲ καὶ ταύτ’ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Θεαιτήτῳ παραπεφράσθαι,

(2) ἐν οἷς ἔλεγεν ὁ παρὰ Πλάτωνι Σωκράτης· “ἀλλ’ οὔτε τὰ κακὰ ἐξ ἀνθρώπων ἀπολέσθαι δυνατόν, οὔτε παρὰ θεοῖς αὐτὰ ἰδρῦσθαι,” καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ δοκεῖ μοι μηδὲ Πλάτωνος ἀκριβῶς 20 ἀκηκοῖναι ὁ τὴν ἀλήθειαν ἐκπεριλαμβάνων ἐν τῷ ἐνὶ τούτῳ συγγράμματι, καὶ ἐπιγράφων ‘ἀληθῆ λόγον’ τὸ καθ’ ἡμῶν

(3) ἑαυτοῦ βιβλίον. ἡ γὰρ ἐν τῷ Τιμαίῳ λέξις φάσκουσα· “ὅταν

(4) δ’ οἱ θεοὶ τὴν γῆν ὕδατι καθαίρωσι” δεδήλωκεν, ὅτι καθαίρομένη ἡ γῆ τοῖς ὕδασις ἤττονα ἔχει τὰ κακὰ, παρὰ τὸν πρὸ τοῦ καθαίρεσθαι χρόνον. καὶ τοῦτό φαμεν κατὰ Πλάτωνα, τὸ ἤττονα εἶναι ποτε τὰ κακὰ, διὰ τὴν ἐν τῷ Θεαιτήτῳ λέξιν, φάσκουσαν μὴ δύνασθαι ἀπολέσθαι ἐξ ἀνθρώπων τὰ κακὰ.

63. Οὐκ οἶδα δὲ, τίνα τρόπον πρόνοιαν τιθεῖς, ὅσον ἐπὶ

(1) Sic MSS. Libri vero editi: τὸ ἀναγκαῖον γενναῖον ἀναντίρρητον. Guisto mihi que glossema videtur: ἀναγκαῖον, quod in editis includitur uncinulis. R.

(2) Plato in Theaeteto pag. 176: ‘Ἄλλ’ οὐτ’ ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν, ὃ Θεόδωρε· ὑπεραντίον γὰρ τι τῷ ἀγαθῷ δεῖ εἶναι ἀνάγκη· οὐτ’ ἐν θεοῖς αὐτὰ ἰδρῦσθαι· τὴν δὲ θνητὴν φύσιν, καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. R.

(3) Plato in Timaeo, pag. 22. R.

(4) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Libri editi: δεδήλωται ὅτι. R.

ταῖς λέξεσι τοῦ βιβλίου τούτου, οὔτε πλείονα, οὔτ' ἐλάττονα, ἀλλ' οἰονεὶ ὠρισμένα φησὶν εἶναι τὰ κακὰ ἀναιρῶν δόγμα κάλλιστον περὶ τοῦ ἀόριστον εἶναι τὴν κακίαν, καὶ τὰ κακὰ, καὶ τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἄπειρα. καὶ ἔοικε τῷ μήτε ἤττω, μήτε (1) πλείονα κακὰ γεγονέναι, ἢ εἶναι, ἢ ἔσεσθαι, ἀκολουθεῖν, ὅτι ὡσπερ κατὰ τοὺς ἀφθαρτον τὸν κόσμον τηροῦντας τὸ ἰσοστάσιον τῶν στοιχείων ἀπὸ τῆς προνοίας γίνεται, οὐκ ἐπιτροπούσης πλεονεκτεῖν τὸ ἐν αὐτῶν, ἵνα μὴ ὁ κόσμος φθαρῇ οὕτως οἰονεὶ πρόνοιά τις ἐφέστηκε τοῖς κακοῖς, τοσοῖσδε τυγ-
 10 χάνουσιν, ἵνα μήτε πλείονα γένηται, μήτε ἤττονα. καὶ ἄλλως δ' ἐλέγχεται ὁ τοῦ Κέλσου περὶ τῶν κακῶν λόγος ἀπὸ τῶν ἐξετασάντων φιλοσόφων τὰ περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ (2) παραστησάντων καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορίας, ὅτι πρῶτον μὲν ἕξω πόλεως καὶ προσωπεῖα περικείμενα αἱ ἐταῖραι ἐξεμίθουν ἑαυτὰς τοῖς βουλομένοις· εἴθ' ὕστερον καταφρονήσασαι ἀπέθεντο τὰ προσωπεῖα, καὶ ὑπὸ τῶν νόμων μὴ ἐπιτροπέμεναι εἰσιέναι εἰς τὰς πόλεις, ἕξω ἦσαν αὐτῶν πλείονος δὲ τῆς διαστροφῆς γινομένης ὁσήμεραι, ἐτόλμησαν καὶ εἰς τὰς πόλεις εἰσελθεῖν. ταῦτα δὲ Χρύσιππός φησιν ἐν τῇ περὶ ἀγαθῶν (3)
 20 καὶ κακῶν εἰσαγωγῇ. ὅθεν, ὡς τῶν κακῶν πλειόνων καὶ ἠττόνων γινομένων, ἔστι λαβεῖν, ὅτι οἱ καλούμενοι ἀμφίβολοι ἦσαν ποτε προεστηκότες, πάσχοντες καὶ διατιθέντες, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν εἰσιόντων δουλεύοντες· ὕστερον δὲ οἱ ἀγορανόμοι τούτους ἐξῶσαν. καὶ περὶ μυρίων δ' ἂν τῶν ἀπὸ κεχυμένης τῆς κακίας ἐπεισελθόντων τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι πρότερον οὐκ ἦν. αἱ γοῦν ἀρχαιόταται ἱστορίαι, καὶ τοί γε μυρία ὅσα κατηγοροῦσαι τῶν ἀμαρτανόντων, ἀρρήτοποιοὺς οὐκ ἴσασι.

64. Πῶς ἐκ τούτων καὶ τῶν παρακλησίων οὐ καταγέ-
 30 λαστος φαίνεται Κέλσος, οἰόμενος τὰ κακὰ μήτε πλείω, μήτε

(1) Boherell. "Legendum forte: καὶ τοι ἔοικε."

(2) Sic MSS. Libri vero editi: φιλοσόφως. R.

(3) Athenæus hujus libri meminît Lib. IV. cap. 15, ut observavit Spencerus: Χρύσιππος δὲ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῇ εἰς τὴν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν πραγματείαν· ἐπὶ Lib. XI. cap. 3. R.

ἤττω γενέσθαι ποτ' ἄν; εἰ γὰρ καὶ μία τῶν ὄλων φύσις καὶ ἡ αὐτή, οὐ πάντως καὶ ἡ τῶν κακῶν γένεσις ἀεὶ ἡ αὐτή· ὡς γὰρ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσης τῆς τοῦδέ τινος ἀνθρώπου φύσεως, οὐκ ἀεὶ τὰ αὐτὰ ἐστὶ περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τὰς πράξεις· ὅτε μὲν οὔτε λόγον ἀνειληφότος, ὅτε δὲ μετὰ τοῦ λόγου κακίαν, καὶ ταύτην ἦτοι ἐπὶ πλείον, ἢ ἐπ' ἔλαττον χεομένην· καὶ ἔστιν ὅτε προτραπέντος ἐπ' ἀρετὴν, καὶ προκόπτοντος ἐπὶ πλείον, ἢ ἐπ' ἔλαττον· καὶ ἐνίοτε φθάνοντος καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρετὴν ἐν πλείοσι θεωρίαις γινομένην, ἢ ἐν ἐλάττοσιν. οὕτως ἔστιν 10 εἰπεῖν μᾶλλον καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ὄλων φύσεως, ὅτι εἰ καὶ μία ἐστὶ καὶ ἡ αὐτὴ τῶ γενεῖ, ἀλλ' οὐ τὰ αὐτὰ ἀεὶ, οὐδ' ὁμογενῆ

(1) συμβαίνει ἐν τοῖς ὄλοις· οὔτε γὰρ εὐφορίαὶ ἀεὶ, οὔτ' ἀφορίαὶ, ἀλλ' οὐδὲ ἐπομβρίαὶ, οὔτε αὐχμοί. οὕτω δὲ οὐδὲ ψυχῶν κρειττόνων εὐφορίαὶ τεταγμένα, ἢ ἀφορίαὶ, καὶ χειρόνων ἐπὶ

(2) πλείον χύσις, ἢ ἐπ' ἔλαττον. καὶ ἀναγκαῖός γε τοῖς ἀκριβοῦν πάντα κατὰ τὸ δυνατὸν βουλομένοις ὁ περὶ τῶν κακῶν λόγος, οὐ μενόντων ἀεὶ ἐν ταύτῳ, διὰ τὴν ἦτοι τηρούσαν τὰ ἐπὶ γῆς πρόνοιαν, ἢ κατακλυσμοῖς καὶ ἐκπυρώσεσι καθάρουσαν· καὶ τάχα οὐ τὰ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν 20 ὄλῳ τῶ κόσμῳ, δεομένῳ καθαρσίῳ, ὅταν πολλὴ ἢ κακία γένηται ἐν αὐτῷ.

65. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος· “τίς ἡ τῶν κακῶν
- (4) φύσις οὐ ῥᾶδιον μὲν γνῶναι τῶ μὴ φιλοσοφήσαντι, ἐξαρκεῖ δ' εἰς πλῆθος εἰρησθαι, ὡς ἐκ Θεοῦ μὲν οὐκ ἔστι κακὰ, ὕλη
- (5) δὲ πρόσκειται, καὶ τοῖς θνητοῖς ἐμπολιτεύεται· ὁμοία δ' ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἡ τῶν θνητῶν περίοδος· καὶ κατὰ τὰς τε-

(1) In antea editis desideratur: *σεῖ, οὐτ' ἀφορία*, quod suppletur ex omnibus MSS. R.

(2) Libri editi omittunt voculam: *ἦ*. R. Boherell. “Lego: *ἦ ἐπ' ἔλαττον*.”

(3) Libri editi: *ἀναγκαῖόν γε*, sed Cod. Jolian. habet, *ἀναγκαῖός γε rectius*. Nec aliter legit Gelenius interpres. R.

(4) Quamquam libri editi et MSS. hoc loco habent, *φύσις*: omnino tamen scribendum videtur: *γένεσις*: nam paulo infra, Origenes ait: *ὁ μὲν Κέλσος φησὶ τῆς τῶν κακῶν γένεσιν οὐ ῥᾶδιον εἶναι γνῶναι*. R. Boh. Legendum videtur: *γένεσις*.

(5) Ita recte Cod. Jolian. in margine, sicque legendum ex num. 66. Libri editi male: *κακοῖς ἐμπολιτεύεται*. R.

ταγμένας ἀνακυκλήσεις, ἀνάγκη τὰ αὐτὰ αἰεὶ καὶ γεγονένα, καὶ ⁽¹⁾ εἶναι, καὶ ἔσσεσθαι." καὶ ὁ μὲν Κέλσος φησὶ τὴν τῶν κακῶν γένεσιν οὐ ῥάδιον εἶναι γινῶναι τῷ μὴ φιλοσοφήσαντι ὡς τοῦ μὲν φιλοσοφοῦντος γινῶναι τὴν γένεσιν αὐτῶν δυναμένου ῥαδίως, τοῦ δὲ μὴ φιλοσοφοῦντος, οὐ ῥαδίως μὲν οἴου τε ὄντος θεωρεῖν τὴν γένεσιν τῶν κακῶν, πλὴν εἰ καὶ μετὰ καμάτου, ἀλλὰ γε δυνατοῦ ὄντος γινῶναι. ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸς τοῦτό φαμεν, ὅτι τὴν τῶν κακῶν γένεσιν οὐδὲ τῷ φιλοσοφήσαντι γινῶναι ῥάδιον· τάχα δὲ οὐδὲ τούτοις καθαρῶς αὐτὴν γινῶναι
 10 δυνατὸν, εἴαν μὴ θεοῦ ἐπιπνοία καὶ τίνα τὰ κακὰ τρανωθῆ-
 καὶ πῶς ὑπέστη δηλωθῆ, καὶ τίνα τρόπον ἀφανισθῆσεται νοσηθῆ. ἐν κακοῖς γοῦν οὔσης καὶ τῆς περὶ Θεοῦ ἀγνοίας, ὄντος δὲ μεγίστου κακοῦ καὶ τοῦ μὴ εἰδέναι τὸν τρόπον τῆς τοῦ Θεοῦ θεραπείας, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας· πάντως μὲν καὶ κατὰ Κέλσον τινὲς τῶν φιλοσοφησάντων οὐκ ἔγνωσαν, ὅπερ δῆλόν ἐστιν ἐκ τῶν διαφόρων ἐν φιλοσοφίᾳ αἰρέσεων· καθ' ἡμᾶς δὲ οὐδεὶς, μὴ ἐγνωκῶς κακὸν εἶναι τὸ νομίζειν εὐσεβειαν σώζεσθαι ἐν τοῖς καθεστηκόσι κατὰ τὰς κοινότερον νοουμένας πολιτείας νόμοις, οἷός τε ἔσται τὴν γένεσιν γινῶναι
 20 τῶν κακῶν. καὶ οὐδεὶς μὴ διαλαβὼν τὰ περὶ τοῦ καλουμένου διαβόλου καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, τίς τε πρὸ τοῦ διάβολος γεγενῆσθαι οὗτος ἦν· καὶ πῶς γεγένηται διάβολος· καὶ τίς ἡ αἰτία τοῦ συναποστῆναι αὐτῷ τοὺς καλουμένους αὐτοῦ ἀγγέλους· οἷός τε ἔσται γινῶναι τὴν γένεσιν τῶν κακῶν. δεῖ δὲ τὸν μέλλοντα ταύτην εἰδέναι, καὶ περὶ δαιμόνων ἀκριβέστερον διειληφέναι, ὅτι τε μὴ εἰσι, καθὸ δαίμονες εἰσι, δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνον καθὸ λογικοὶ τινες· καὶ πόθεν ἐληλύθασιν ἐπὶ τὸ τοιοῦτοι γενέσθαι, ὡς ἐν καταστάσει δαιμόνων αὐτῶν ὑποστῆναι τὸ ἡγεμονικόν. εἴπερ οὖν ἄλλος τις τόπος
 30 τῶν ἐν ἀνθρώποις, ἐξετάσεως δεόμενος, δυσθήρατός ἐστι τῇ φύσει ἡμῶν, ἐν τούτοις καὶ ἡ τῶν κακῶν ταχθεῖη ἂν γέनेσις.

66. Εἶτα, ὡς ἔχων μὲν τίνα περὶ τῆς τῶν κακῶν γένεσεως εἰπεῖν ἀπορρήτοτερα, σιωπῶν δ' ἐκείνα, καὶ τὰ πλή-

(1) Ita libri huj. num. 67. Alias: ἀνακυκλώσεις. Boherellus.

θεσιν ὑμῶν λέγων, φησὶ τὸ “ἐξαρκεῖν εἰρησθαι εἰς πλῆθος περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως, ὡς ἐκ θεοῦ μὲν οὐκ ἔστι κακὰ, ὕλη δὲ πρόσκειται, καὶ τοῖς θνητοῖς ἐμπολιτεύεται.” Ἀληθὲς μὲν οὖν, ὅτι οὐκ ἔστι κακὰ ἐκ θεοῦ.

- (1) καὶ κατὰ τὸν Ἱερεμίαν γὰρ ἡμῶν σαφὲς, ὅτι “ἐκ στόματος Κυρίου οὐκ ἐξελεύσεται τὰ κακὰ, καὶ τὸ ἀγαθόν.” τὸ δὲ (2) τὴν ὕλην τοῖς θνητοῖς ἐμπολιτευομένην αἰτίαν εἶναι τῶν κακῶν, καθ’ ἡμᾶς οὐκ ἀληθές. τὸ γὰρ ἐκάστου ἡγεμονικὸν αἴτιον τῆς ὑποστάσης ἐν αὐτῷ κακίας ἐστίν, ἥτις ἐστὶ τὸ κακόν· κακὰ δὲ καὶ αἱ ἀπ’ αὐτῆς πράξεις· καὶ ἄλλο οὐδὲν, 10 ὡς πρὸς ἀκριβῆ λόγον, καθ’ ἡμᾶς ἐστὶ κακόν. ἀλλ’ οἶδα τὸν λόγον δεόμενον πολλῆς ἐξεργασίας καὶ κατασκευῆς, (χάριτι θεοῦ φωτίζοντος τὸ ἡγεμονικόν,) δυναμένων γενέσθαι τῷ κριθέντι ὑπὸ θεοῦ ἀξίῳ καὶ τῆς περὶ τὸν τόπον τοῦτον γλώσσεως.

67. Οὐκ οἶδα δὲ, πῶς χρήσιμον ἔδοξε τῷ Κέλσῳ καθ’ (3) ἡμῶν γράφοντι παραλείψαι δόγμα, πολλῆς δεόμενον καὶ (4) δοκούσης ἀποδείξεως, κατὰ τὸ δυνατὸν παριστάσης, ὅτι “ὁμοία ἀπ’ ἀρχῆς εἰς τέλος ἐστὶν ἡ τῶν θνητῶν περίοδος, καὶ κατὰ τὰς τεταγμένας ἀνακυκλήσεις ἀνάγκη τὰ αὐτὰ αἰεὶ 20 καὶ γεγόναι, καὶ εἶναι, καὶ ἔσσεσθαι.” ὅπερ εἰν ἡ ἀληθές, τὸ ἐφ’ ἡμῖν ἀνήρηται. εἰ γὰρ κατὰ τὰς τεταγμένας ἀνακυκλήσεις ἀνάγκη τὰ αὐτὰ αἰεὶ καὶ γεγόναι, καὶ εἶναι, καὶ ἔσσεσθαι, ἐν τῇ τῶν θνητῶν περιόδῳ· δῆλον, ὅτι ἀνάγκη αἰεὶ (5) Σωκράτη μὲν φιλοσοφήσειν, καὶ κατηγορηθῆσεσθαι ἐπὶ καινοῖς

(1) Thren. III. 38.

(2) Cf. num. 65, not. 5.

(3) Edd. Spenc. et Rusei in textu: παραλείψαι. Boherellus: Forte: παραλήψασθαι. Probat R.

(4) Libri editi in margine: παραστησάσης. Forte legendum: παραστησοῖσης. R.

(5) Edd. Spenc. et Rusei in textu: καινοῖς. L. Ad oram scribitur: κενοῖς, quod propius a vero abest. Lege: ξένοις, quemadmodum e Xenophonte citat Scholiastes Aristophanis, ad Νεφέλων Act. I. Sc. 3, ubi, ut hic, accusatur Socrates, tanquam τοὺς νέους διαφθείρων, καὶ ξένα δαιμόνια εἰσάγων. Ita Paulus, Actor. xvii. 18, ab iisdem Atheniensibus ξένων δαιμονίων καταγγελεύς dicitur. Boherell.

δαιμονίοις, καὶ τῇ τῶν νέων διαφθορᾷ. Ἄνυτον δὲ καὶ⁽¹⁾ Μέλιτον αἰεὶ κατηγορήσειν αὐτοῦ· καὶ τὴν ἐν Ἀρείῳ πάγῳ βουλὴν καταψηφίσεσθαι αὐτοῦ τὸν διὰ τοῦ κωνείου θάνατον.⁽²⁾ οὕτω δὲ ἀνάγκη αἰεὶ κατὰ τὰς τεταγμένας περιόδους Φάλαριν⁽³⁾ τυραννήσειν, καὶ τὸν Φεραῖον Ἀλέξανδρον τὰ αὐτὰ ὠμοποιήσειν· τοὺς τε εἰς τὸν Φαλάριδος ταῦρον καταδικασθέντας αἰεὶ ἐν αὐτῷ μικήσεσθαι. ἄπερ εἰάν δοθῆ, οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ἐφ' ἡμῖν σωθήσεται, καὶ ἔκαινοι καὶ ψόγοι εὐλόγως ἔσονται. λελέξεται δὲ πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν τῷ Κέλσῳ, ὅτι

10 “εἴπερ ὁμοία ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος ἡ τῶν θνητῶν αἰεὶ περίοδος, καὶ κατὰ τὰς τεταγμένας ἀνακυκλήσεις ἀνάγκη τὰ αὐτὰ αἰεὶ καὶ γεγονέναι, καὶ εἶναι, καὶ ἔσεσθαι.” ἀνάγκη αἰεὶ κατὰ τὰς τεταγμένας περιόδους Μωϋσῆν μὲν μετὰ τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐξελεῖν ἐκ τῆς Αἰγύπτου, Ἰησοῦν δὲ πάλιν ἐπιδημῆσαι τῷ βίῳ τὰ αὐτὰ ποιήσοντα, ἄπερ οὐχ ἄραξ, ἀλλ' ἀπειράκεις κατὰ περιόδους πεποιήκεν. ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ οἱ αὐτοὶ ἔσονται ἐν ταῖς τεταγμέναις ἀνακυκλήσεσι· καὶ πάλιν Κέλσος γράφει τὸ βιβλίον τοῦτο, ἀπειράκεις αὐτὸ πρότερον γράψας.

20 68. Ὁ μὲν οὖν Κέλσος, μόνην “τὴν θνητῶν περίοδον κατὰ τὰς τεταγμένας ἀνακυκλήσεις ἐξ ἀνάγκης φησὶν αἰεὶ γεγονέναι, καὶ εἶναι, καὶ ἔσεσθαι.” τῶν δὲ Στωϊκῶν οἱ πλείους⁽⁴⁾ οὐ μόνον τὴν τῶν θνητῶν περίοδον τοιαύτην εἶναι φασιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ἀθανάτων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς θεῶν. μετὰ γὰρ τὴν τοῦ παντὸς ἐκπύρωσιν, ἀπειράκεις γενομένην, καὶ ἀπειράκεις ἐσομένην, ἡ αὐτὴ τάξις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους πάντων γέγονέ τε καὶ ἔσται. πειρώμενοι μὲν τοὶ θεραπεύειν

(1) Tatian. Orat. contra Graecos pag. 143. Τὸν γὰρ Ζήνωνα διὰ τῆς ἐκπυρώσεως ἀποφαινόμενον ἀνίστασθαι πάλιν τοὺς αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς· λέγω δὲ Ἄνυτον καὶ Μέλιτον ἐπὶ τῷ κατηγορεῖν, Βούσιριν δὲ ἐπὶ τῷ ξενοκτονεῖν, καὶ Ἡρακλέα πάλιν ἐπὶ τῷ ἀθλεῖν παραιητέον. Spencer.

(2) Libri editi ad oram : καταψηφίσεσθαι. R.

(3) Boherell.: Legendum videri possit: Βούσιριν, ne bis de Phalaris, et interjecto quidem Alexandro Phraeo. Non puto tamen. Vide Lib. v. contra Celsum num. 20, ubi eadem repetuntur exempla.

(4) Clemens Alexandrin. in Protrept. pag. 44. Idem Stromat. I. pag. 295. Plutarch. Lib. I. Cap. 6 de placitis philosophorum. Spenc.

πως τὰς ἀπεμφάσεις οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀπαρ-
ραλλάκτους φασὶν ἔσεσθαι κατὰ περίοδον τοῖς ἀπὸ τῶν
προτέρων περιόδων πάντας· ἵνα μὴ Σωκράτης πάλιν γένηται,
ἀλλ' ἀπαράλλακτός τις τῷ Σωκράτει, γαμήσων ἀπαράλλακ-

- (1) τον τῇ Ξανθίππῃ, καὶ κατηγορηθῆσόμενος ὑπὸ ἀπαρράλακτων
'Ανύτῳ καὶ Μελίτῳ. οὐκ οἶδα δὲ, πῶς ὁ μὲν κόσμος αἰεὶ ὁ
αὐτός ἐστι, καὶ οὐκ ἀπαράλλακτος ἕτερος ἑτέρῳ τὰ δ' ἐν
αὐτῷ οὐ τὰ αὐτὰ, ἀλλ' ἀπαράλλακτα. ἀλλὰ γὰρ ὁ προη-
(2) γούμενος καὶ πρὸς τὰς Κέλσου λέξεις καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς
(3) Στοᾶς λόγος εὐκαιρότερον ἐν ἄλλοις ἐξετασθήσεται· ἐπεὶ 10
μὴ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν καὶ τὴν ἐνεστηκυῖαν πρόθεσιν
ἀρμόζει ἐν τούτοις πλεονάσαι.
- (4) β9. Μετὰ ταῦτα λέγει, ὅτι “οὔτε τὰ ὀρώμενα ἀνθρώπῳ
δέδοται, ἀλλ' ἕκαστα τοῦ ὄλου σωτηρίας εἵνεκα γίνεταί τε
καὶ ἀπόλλυται, καθ' ἣν προεῖπον ἀμοιβὴν, ἐξ ἀλλήλων εἰς
ἄλληλα” περισσὸν δὲ τὸ προσδιατρίβειν τῇ τούτων ἀνα-
τροπῇ, κατὰ δύναμιν ἡμῖν προεκτεθείση. εἴρηται δὲ καὶ εἰς
τοῦτο· “οὔτε τὰ ἀγαθὰ, οὔτε τὰ κακὰ ἐν τοῖς θνητοῖς
ἐλάττω ἢ πλείω γένοιτ' ἄν.” λέλεκται καὶ εἰς τό· “οὔτε τῷ
θεῷ καινοτέρας δεῖ διορθώσεως.” ἀλλ' οὐδ' ὡς ἄνθρωπος τε- 20
κτηνάμενός τι ἐνδεῶς, καὶ ἀτεχνότερον δημιουργήσας ὁ θεὸς,
προσάγει διόρθωσιν τῷ κόσμῳ, καθαίρων αὐτὸν κατακλυσμῷ, ἢ
ἐκπυρῶσει, ἀλλὰ τὴν χύσιν τῆς κακίας κωλύων ἐπὶ πλείον
νέμεσθαι· ἐγὼ δ' οἶμαι, ὅτι καὶ πάντῃ τεταγμένως αὐτὴν
(5) ἀφανίζων συμφερόντως τῷ παντί. εἰ δὲ μετὰ τὸν ἀφανισ-
μὸν τῆς κακίας λόγον ἔχει τὸ πάλιν αὐτὴν ὑφίστασθαι, ἢ μὴ·
(6) ἐν προηγουμένῳ λόγῳ τὰ τοιαῦτα ἐξετασθήσεται.” Θέλει
οὖν διὰ καινοτέρας διορθώσεως αἰεὶ ὁ Θεὸς τὰ σφάλματα
ἀναλαμβάνειν. εἰ γὰρ καὶ τέτακται αὐτῷ πάντα κάλλιστα

(1) Edd. Spenc. et Ruasi in textu: τὴν Ξανθίππῃ: Boherell.: lego τῇ Ξαντίππῃ. L.

(2) Legendum puto: πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς Στοᾶς. Boherell. Non probō: vid. lin.
1. W. S.

(3) Ita Cod. Basil., libri autem impressi: λόγους, male. R.

(4) Sic omnes MSS. Rectius sane quam libri editi a quibus abest vox: ὀρώ-
μενα. R. Adde πάντα, vid. num. 74, ad init.

(5) Vide hujus libri num. 10, et Libr. VIII. num. 72. R.

(6) Ita Codd. Regius et Basileensis. Libri vero editi: ἐξηγηθήσεται. R.

καὶ ἀσφαλέςτατα κατὰ τὴν τῶν ὄλων δημιουργίαν, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον ἰατρικῆς τινοσ ἀὐτῷ ἐδέησεν ἐπὶ τοῖς τὴν κακίαν⁽¹⁾ νοσοῦσι, καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ ὑπ' αὐτῆς ὡσπερὶ μολυνομένῳ. καὶ οὐδὲν γε ἡμέληται τῷ θεῷ ἢ ἀμεληθήσεται, ποιοῦντι καθ' ἕκαστον καιρὸν, ὅπερ ἔπρεπεν αὐτὸν ποιεῖν ἐν στρεπτῷ καὶ μεταβλητῷ κόσμῳ. καὶ ὡσπερ γεωργὸς κατὰ τὰς διαφορὰς⁽²⁾ τῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ ὥρων διάφορα ἔργα γεωργικὰ ποιεῖ ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς φύμενα· οὕτως ὁ Θεὸς οἰονεὶ ἐνιαυτούς τινας, (ἴν' οὕτως ὀνομάσω,) οἰκονομεῖ ὄλους τοὺς 10 αἰῶνας· καθ' ἕκαστον αὐτῶν ποιῶν ὅσα ἀπαιτεῖ αὐτὸ τὸ περὶ τὰ ὄλα εὐλογον, ὑπὸ μόνου Θεοῦ, ὡς ἀληθείας ἔχει, τρανότητά καταλαμβανόμενον καὶ ἐπιτελούμενον.

70 Ἔθηκε δὲ τινα λόγον ὁ Κέλσος περὶ τῶν κακῶν τοιοῦτον, ὅτι “κἂν σοὶ τι δοκῇ κακόν, οὐπω δῆλον, εἰ κακόν ἐστίν· οὐ γὰρ οἶσθα ὅ, τι ἢ σοὶ, ἢ ἄλλῳ, ἢ τῷ ὄλῳ συμ-⁽³⁾ φέρει.” καὶ ἔχει μὲν τι ὁ λόγος εὐλαβές· ὑπονοεῖ δὲ καὶ τὴν τῶν κακῶν φύσιν οὐ πάντη εἶναι μοχθηρὰν, διὰ τὸ ἐνδέχασθαι τῷ ὄλῳ συμφέρειν τὸ νομιζόμενον ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον εἶναι κακόν. πλὴν ἵνα μὴ παρακούσας τις τοῦ λεγομένου 20 ἐπιτριβῆς εὐρῆ ἀφορμὴν, ὡς καὶ τῆς κακίας αὐτοῦ χρησίμου⁽⁴⁾ τυγχανούσης τῷ παντὶ, ἢ δυναμένης γε εἶναι χρησίμου· λέλεξεται ὅτι, σωζόμενου τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστῳ, κἂν συγχρήσεται τῇ κακίᾳ τῶν φαύλων εἰς τὴν διάταξιν τοῦ παντός ὁ Θεὸς, κατατάσσων αὐτούς εἰς χρεῖαν τοῦ παντός· οὐδὲν ἤττον ψεκτός τέ ἐστιν ὁ τοιοσδε, καὶ ὡς ψεκτὸς κατατέτακται εἰς χρεῖαν ἀπευκταίαν μὲν ἐκάστῳ, χρήσιμον δὲ τῷ παντί. Ὡς εἰ καὶ ἐπὶ τῶν πόλεών τις ἔλεγε τὸν τάδε τινὰ ἡμαρτηκότα, καὶ διὰ τὰ ἁμαρτήματα εἰς τινα δημόσια ἔργα χρήσιμα τῷ παντὶ καταδικαζόμενον, ποιεῖν μὲν τι χρήσιμον τῇ ὄλῳ πόλει, 30 αὐτὸν δὲ γεγονέναι ἐν ἀπευκταίῳ πράγματι, καὶ ἐν ᾧ οὐδεὶς τῶν κἂν μέτριον νοῦν ἔχόντων ἐβούλετο γενέσθαι. καὶ ὁ

(1) Sid ad oram editorum legitur, melius quam in textu: ἐπὶ τὴν τοῖς κακίαν, κ.τ.λ. R. sic Boh.

(2) Recte MSS. Male autem impressi: τὰς διαφορὰς. R.

(3) Cod. Jolian. secunda manu habet: ὁ Κέλσος. R.

(4) MSS. αὐτοῦ. Libri editi: αὐτῆς. R.

- ἀπόστολος δὲ τοῦ Ἰησοῦ Παῦλος, διδάσκων ἡμᾶς, συνοίσειν μὲν τῇ χρεία τῇ τοῦ παντός, καὶ τοὺς φανλοτάτους, παρ' ἑαυτοὺς δὲ ἔσσεσθαι ἐν τοῖς ἀπενκτοῖς· χρησιμωτάτους δ' ἔσσεσθαι καὶ τοὺς σπουδαιοτάτους τῷ παντί, παρ' ἑαυτῶν
- (1) αἰτίαν ἐν καλλίστῃ χώρῃ ταχθησομένους, φησὶν· “ἐν μεγάλῃ δ' οἰκία οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν.
- (2) ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον, καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότη εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον.” καὶ ταῦτα δ' ἀναγκαῖον ὑπολαμβάνω ἐκτε- 10
- θεῖσθαι πρὸς τό· “κἄν σοί τι δοκῇ κακόν, οὐπω δῆλον, εἰ κακόν· οὐ γὰρ οἶσθα, ὅ, τι ἢ σοί, ἢ ἄλλῃ συμφέρει” ἵνα μὴ ἀφορμὴν λαμβάνῃ τις ἐκ τῶν κατὰ τὸν τόπον πρὸς τὸ ἀμαρτάνειν, ὡς χρήσιμος τῷ ὄλῳ διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐσόμενος.

71. Ἐπεὶ δὲ μετὰ ταῦτα μὴ νοήσας τὰς περὶ θεοῦ ὡς ἀνθρωποπαθοῦς ἐν ταῖς γραφαῖς λέξεις διασύρει ὁ Κέλσος, ἐν αἷς ὀργῆς λέγονται κατὰ τῶν ἀσεβῶν φωναί, καὶ ἀπειλαί κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων· λεκτέον, ὅτι ὡς περὶ ἡμεῖς τοῖς κομιδῇ νηπίοις διαλεγόμενοι, οὐ τοῦ ἑαυτῶν ἐν τῷ λέγειν στοχαζόμεθα δυνατοῦ, ἀλλ' ἀρμοζόμενοι πρὸς τὸ ἀσθενές 20 τῶν ὑποκειμένων, φαμέν ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ποιούμεν ἃ φαίνεται ἡμῖν χρήσιμα εἰς τὴν τῶν παιδῶν, ὡς παιδῶν, ἐπιστροφὴν καὶ διόρθωσιν· οὕτως ἔοικεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἕκονομηκεῖν τὰ ἀναγεγραμμένα, μετρήσας τῇ δυνάμει τῶν ἀκουόντων, καὶ τῷ
- (3) πρὸς αὐτοὺς χρησίμῳ, τὸ ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ πρέπον. καὶ καθόλου γε περὶ τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς ἀπαγγελίας τῶν
- (4) περὶ Θεοῦ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ οὕτω λέλεκται· “ἐτροποφόρησέ σε Κύριος ὁ Θεός σου, ὡς εἴ τις τροποφορήσαι ἄνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ.” οἰονεὶ ἀνθρώπου τρόπους πρὸς τὸ ἀνθρώποις λυσιτελὲς φορῶν ὁ λόγος τοιαῦτα λέγῃ· οὐ γὰρ ἐδέοντο οἱ 30

(1) 2 Tim. ii. 20, 21.

(2) Post vocem: ἑαυτόν, libri editi addunt: ἀπὸ τούτων, quae uncinulis includuntur, et a MSS. omnibus absunt, ideoque e textu nostro recidimus. R.

(3) Boherell.: Bene Hoeschelius: ἀπαγγελίᾳ, et ἀπαγγελίας. Probat R.

(4) Deut. i. 31. Act. xiii. 18.

πολλοὶ προσωποποιούντος Θεοῦ ἁρμοζόντως ἐαντῶ τὰ πρὸς τοὺς τοιοῦσδε λεχθησόμενα. ἀλλ' ὧ μέλει τῆς τῶν θείων γραμμάτων σαφηνείας, εὐρήσει ἀπ' αὐτῶν τὰ λεγόμενα πνευματικὰ τοῖς ὀνομαζομένοις πνευματικοῖς, συγκρίνων τὸ βούλημα τῶν τε πρὸς τοὺς ἀσθενεστέρους λεγομένων, καὶ τῶν τοῖς ἐντρεχεστέροις ἀπαγγελλομένων, πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ λέξει ἑκατέρων τῷ εἰδῶτι ἀκούειν αὐτῆς κειμένων.

72. Ὁργὴν μὲν οὖν ὀνομάζομεν Θεοῦ. οὐ πάθος δ' αὐτοῦ αὐτὴν εἶναι φαμεν, ἀλλὰ τι παραλαμβανόμενον εἰς
 10 τὴν διὰ σκυθρωποτέρων ἀγωγῶν παιδευσιν τοῖς τὰ τοσαῦδε καὶ τοιαῦδε ἡμαρτηκόσιν. ὅτι γὰρ παιδεύει ἡ καλουμένη ὄργη τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ ὀνομαζόμενος θυμὸς αὐτοῦ, καὶ τοῦτ' ἀρέσκει τῷ λόγῳ, δῆλον ἐκ τοῦ ἐν μὲν ἕκτῳ ψαλμῷ εἰρησθαι· “Κύριε, (1) μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης με, μηδὲ τῇ ὄργῃ σου παιδεύσης με.” ἐν δὲ τῷ Ἱερεμίᾳ· “παιδευσον ἡμᾶς, Κύριε, πλὴν ἐν κρίσει· (2) καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλίγους ἡμᾶς ποιήσης.” ἀναγνοὺς δέ τις ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ τῶν Βασιλειῶν ὄργην Θεοῦ, ἀνακεί- (3) θουσαν τὸν Δαυὶδ ἀριθμῆσαι τὸν λαόν· ἐν δὲ τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων, τὸν διάβολον· καὶ συνεξετάζων ἀλλήλοις (4)
 20 τὰ ῥητὰ, ὄψεται ἐπὶ τίνος τάσσεται ἡ ὄργη· ἥς καὶ τέκνα πάντας ἀνθρώπους γεγονέναι φησὶν ὁ Παῦλος, λέγων· “ἡμε- (5) θα τέκνα φύσει ὄργης, ὡς καὶ οἱ λοιποί.” ὅτι δ' οὐ πάθος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ἡ ὄργη, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ ταύτην δι' ὧν ἀμαρτάνει κατασκευάζει· δηλώσει ὁ Παῦλος ἐν τῷ· “ἡ τοῦ (6) (7) πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ

(1) Psalm. vi. 1, xxxviii. 1 (xxxvii.). L.

(2) Jerem. x. 24.

(3) 2 Sam. xxiv. 1 seqq. (II Regg.).

(4) 1 Chron. xxi. 1.

(5) Ephes. ii. 3. ἡμεν.

(6) Codd. Regius, Basileensis, et duo Anglicani, κατασκευάζει. Libri Im-pressi: κατασκευάσει. R.

(7) Rom. ii. 4, 5.

- ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ." πῶς οὖν δύναται ἕκαστος θησαυρίζειν ἑαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς, ὀργῆς τοῦ πάθους νοουμένης; πῶς δὲ ὀργῆς πάθος παιδεύειν δύναται; ἀλλὰ καὶ οὐκ ἂν ὁ διδάσκων λόγος ἡμᾶς μηδαμῶς
- (1) ὀργίζεσθαι, καὶ φάσκων ἐν τριακοστῷ ἕκτῳ ψαλμῷ· "παῦσαι ἀπὸ ὀργῆς, καὶ ἐγκατάλιπε θυμόν." λέγων δὲ καὶ ἐν τῷ
- (2) Παύλῳ· "ἀπόθεσθε καὶ ὑμεῖς τὰ πάντα, ὀργὴν, θυμόν, κακίαν, βλασφημίαν, αἰσχρολογίαν." αὐτῷ τῷ Θεῷ περιῆπτε τὸ
- (3) πάθος, οὗ ἡμᾶς πάντῃ ἀπαλλάξειν βούλεται. δῆλον δὲ τὸ
- (4) τροπολογεῖσθαι τὰ περὶ ὀργῆς θεοῦ, ἐκ τοῦ καὶ ὕπνον αὐτοῦ 10 ἀναγεγράφθαι, ἀφ' οὗ ὥσπερ διϋπνίζων αὐτὸν ὁ προφήτης
- (5) λέγει· "ἀνάστηθι, ἵνα τί ὑπνοῖς, Κύριε;" καὶ πάλιν φησί·
- (6) "καὶ ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριος, ὡς δυνατὸς καὶ κεκρα-
παληκῶς ἐξ οἴνου." εἶπερ οὖν ὁ ὕπνος ἄλλο τι σημαίνει, καὶ οὐχ ὅπερ ἡ πρόχειρος ἐκδοχὴ τῆς λέξεως δηλοῖ· διατί οὐχὶ καὶ ἡ ὀργὴ παραπλησίως νοηθήσεται; καὶ αἱ ἀπειλαὶ δὲ, ἀπαγγελίαι εἰσὶ περὶ τῶν ἀπαντησομένων τοῖς φαύλοις· ὡς εἰ ἀπειλὰς τις ἔφασκεν εἶναι καὶ τοὺς τοῦ ἱατροῦ λόγους, λέγοντος τοῖς κάμνουσι· *τεμῶ σε, καὶ καυστήρας προσάξω σοι, εἰ μὴ πεισθῆς μου τοῖς νόμοις, καὶ οὕτως μὲν διαιτήσῃ,* 20 οὕτως δὲ σάντον ἀγάγῃς. οὐκ ἀνθρώπινα οὖν πάθη προσάπτομεν τῷ Θεῷ, οὐδὲ δυσσεβεῖς δόξας ἔχομεν περὶ αὐτοῦ, οὐδὲ
- (7) πλανώμενοι τὰς περὶ τούτων διηγῆσεις ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμ-
- (8) μάτων συνεξεταζομένων ἀλλήλοις παριστῶμεν. οὐδὲ τὸ προ-
κείμενον τοῖς ἐν ἡμῖν συνετῶς πρεσβεύουσι τοῦ λόγου ἄλλο ἐστίν, ἢ εὐθείας μὲν ἀπαλλάξαι κατὰ τὸ δυνατόν τοὺς ἀκούοντας, ποιῆσαι δ' αὐτοὺς φρονίμους.

73. Ἀκολουθῶς δὲ τῷ μὴ νενοηκέναι τὰ περὶ ὀργῆς

(1) Psalm. xxxvii. 8 (xxxvi.).

(2) Coloss. iii. 8.

(3) Codd. Regius, Vaticanus, et duo Anglicani: ἀπαλλάξαι. R.

(4) Codd. Regius et Basileensis: ἐκ τοῦ καὶ περὶ ὕπνου αὐτοῦ ἀναγεγράφθαι, quae lectio non spernenda. R.

(5) Psalm xliv. 24 (xliii.).

(6) Psalm lxxviii. 65 (lxxvii.).

(7) Codd. Regius et Basileensis: περὶ τούτων. R.

(8) Sic Codd. Regius et Basileensis. Libri editi: παρίσταμεν. R.

ἀναγεγραμμένα Θεοῦ, φησίν· “ἡ γὰρ οὐ καταγέλαστον, ἀ ἄνθρωπος μὲν ὀργισθεὶς Ἰουδαίους πάντας αὐτοὺς ἠβηδὸν ἀπώλεσε, καὶ ἐπυρπόλησεν, οὕτως οὐδὲν ἦσαν θεὸς δ' ὁ μέγιστος, ὡς φασιν, ὀργιζόμενος καὶ θυμούμενος, καὶ ἀπειλῶν, πέμπει τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τοιαῦτα πάσχει;” εἴπερ οὖν Ἰουδαῖοι, μετὰ τὸ διαθεῖναι τὸν Ἰησοῦν, ἅπερ ἐτόλμησαν κατ' αὐτοῦ, ἠβηδὸν ἀπώλοντο, καὶ ἐπυρπολήθησαν· οὐκ ἀπ' ἄλλης ὀργῆς, ἢ ἧς ἑαυτοῖς ἐθησάρισαν, ταῦτα πεπόνθασι τῆς τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτῶν κρίσεως, Θεοῦ καταστήματι γεγενημένης, 10 ὀνομαζομένης ὀργῆς πατρίῳ τινὶ Ἑβραίων ἔθει. καὶ πάσχει γε ὁ υἱὸς τοῦ μεγίστου Θεοῦ βουλευθεὶς ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν λέλεκται. Μετὰ ταῦτά φησιν· “ἀλλ' ὅπως μὴ περὶ μόνων (1) Ἰουδαίων, οὐ γὰρ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ περὶ τῆς ὅλης φύσεως, ὅπερ ἐπηγγειλάμην, ὁ λόγος ἦ· σαφέστερον ἐμφανίῳ τὰ προειρημένα.” τίς δ' οὐκ ἂν τούτοις ἐντυγχάνων μέτριος, καὶ αἰσθανόμενος τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, οὐκ ἂν περισταίῃ (2) τὸ ἐπαχθεῖς τοῦ περὶ ὅλης τῆς φύσεως ἐπαγγελαμένου ἀποδοῦναι λόγον, καὶ ἀλαζονευσταμένου ὁμοίως ἢ ἐτόλμησεν ἐπι- (3) 20 γράψαι ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου; ἴδωμεν δὴ τίνα ἐστὶ τὰ, ἀ περὶ ὅλης τῆς φύσεως ἐπαγγέλλεται λέξειν, καὶ τίνα ἐμφανίσειν.

74. Διὰ πολλῶν δ' ἐξῆς ἐγκαλεῖ ἡμῖν, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ φάσκουσι πάντα πεποικέναι τὸν Θεόν. καὶ βουλευται ἐκ τῆς περὶ τῶν ζώων ἱστορίας, καὶ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς ἀγχινοίας δεικνύναι, οὐδὲν μᾶλλον ἀνθρώπων, ἢ τῶν ἀλόγων ζώων ἔνεκεν γεγόναι τὰ πάντα. καὶ δοκεῖ μοι ὁμοίον τι εἰπεῖν τοῖς διὰ τὸ πρὸς τοὺς μισουμένους ἔχθος κατηγοροῦσιν αὐτῶν, ἐφ' οἷς οἱ φίλτατοι αὐτῶν ἐπαινοῦνται. ὥσπερ γὰρ

(1) Philoc. ex edd. Tarini Cap. XIX. ex edd. vero Spenc. Cap. XX. L.

(2) Edd. Philoc. impressae, itemq. edd. Spenceri: *περισταίη*, Philoc. vero Mscr., Hoeschel. teste: *ἀχθεσθείη*. Ed. Ruaei, ut nos, in textu; *ἀχθεσθείη*, in notis: “Pro: *περισταίη*, recte Philoc. habet: *ἀχθεσθείη*. Nam *περισταίη* hic locum non habet, ut monuit Guietus.” L.

(3) Philoc. Mscr., Hoeschelio teste: *δοῦναι λόγον*.

- ἐπὶ τούτων τυφλοὶ τὸ ἔχθος πρὸς τὸ μὴ συνορᾶν, ὅτι καὶ φιλάτων κατηγοροῦσι, δι' ὧν κακῶς λέγειν νομίζουσι τοὺς ἐχθρούς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ Κέλσος συγχυθεὶς τὸν
- (1) λογισμὸν, οὐχ ἐώρακεν, ὅτι καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλοσόφων κατηγορεῖ, οὐ κακῶς προταπτόντων τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀπαξᾶπλῶς τὴν λογικὴν φύσιν, πάντων τῶν ἀλόγων καὶ διὰ
- (3) ταύτην λεγόντων προηγουμένως τὴν πρόνοιαν πάντα τεποιήκεναι. καὶ λόγον μὲν ἔχει τὰ λογικὰ, ἅπερ ἐστὶ προηγουμένα, παιδῶν γεννωμένων τὰ δ' ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα χωρίου συγκτιζομένου τῷ παιδίῳ. καὶ ἡγοῦμαί γε, ὅτι ὡσπερ ἐν ταῖς 10 πόλεσιν οἱ προνοούμενοι τῶν ὀνίων καὶ τῆς ἀγορᾶς, δι' οὐδὲν ἄλλο προνοοῦνται ἢ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, παραπολαίουσι δὲ τῆς δαφιλείας καὶ κύνες, καὶ ἄλλα τῶν ἀλόγων· οὕτως ἢ πρόνοια τῶν μὲν λογικῶν προηγουμένως προνοεῖ, ἐπηκολούθησε δὲ τὸ καὶ τὰ ἄλογα ἀπολαύειν τῶν δι' ἀνθρώπους γινομένων. καὶ ὡσπερ ἀμαρτάνει ὁ λέγων τοὺς ἀγορανόμους προνοεῖν οὐ μᾶλλον τῶν ἀνθρώπων, ἢ τῶν κυνῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ κύνες παραπολαίουσι τῆς δαφιλείας τῶν ὀνίων· οὕτω πολλῷ μᾶλλον Κέλσος, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν προνοοῦντα τῶν λογικῶν Θεὸν, φάσκοντες, μὴ μᾶλλον ἀνθρώποις 20 γίνεσθαι ταῦτα πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς, δένδροις τε, καὶ
- (6) πόαις, καὶ ἀκάνθαις.

75. Οἶεται γὰρ πρῶτον μὲν “μὴ ἔργα Θεοῦ εἶναι βροντάς, καὶ ἀστραπάς, καὶ ὑετούς” ἤδη σαφέστερον Ἐπικουρίζων· δεύτερον δὲ φησιν· “ὅτι, εἰ καὶ διδοίη τις ταῦτα ἔργα εἶναι θεοῦ, οὐ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα γίνεται πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς, δένδροις τε, καὶ πόαις, καὶ ἀκάνθαις” συντυχικῶς διδούς καὶ οὐ κατὰ πρόνοιαν, ὡς ἀληθῶς Ἐπικουρίζων.

(1) Vide huj. libri num. 54. R.

(2) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ὡς οὐ κακῶς, edd. vero Philoc. ὡς καλῶς. L.

(3) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ποιεῖν. L.

(4) Philoc. χωρίῳ συγκτιζομένῳ. Sed Codd. Reg. et Basileensis: χωρίου συγκτιζομένου, rectius. R.

(5) Sic Philocalia, Hoeschel. autem et Spencerus: τί μᾶλλον. R.

(6) Desunt in Philoc. verba: καὶ ἀκάνθαις. L.

(7) Philoc. ἤδη σαφῶς ἐπικουρίζων. R.

ρειος, ταῦτα συμβαίνειν. εἰ γὰρ οὐ μᾶλλον ἡμῖν, ἢ φυτοῖς, καὶ δένδροις, καὶ πόαις, καὶ ἀκάνθαις, ταῦτ' ἔστι χρήσιμα δῆλον, ὅτι οὐδ' ἀπὸ προνοίας ταῦτ' ἔρχεται· ἢ ἀπὸ προνοίας οὐ μᾶλλον ἡμῶν προνοουμένης, ἢ δένδρων, καὶ πόας, καὶ ἀκάνθης. ἐκάτερον δ' αὐτόθεν ἀσεβές· καὶ τὸ τοῖς τοιοῦτοις ἀντιλέγειν, ἰστάμενον πρὸς τὸν ἀσέβειαν ἡμῖν ἐγκαλοῦντα, (1) εὔηθες. . παντὶ γὰρ δῆλον, ἐκ τῶν εἰρημένων, τίς ὁ ἀσεβής. εἰτά φησιν, ὅτι “κἂν ταῦτα λέγῃς ἀνθρώποις φέεσθαι, δηλονότι τὰ φυτὰ, καὶ δένδρα, καὶ πόας, καὶ ἀκάνθας· τί μᾶλλον αὐτὰ ἀνθρώποις φήσεις φέεσθαι, ἢ τοῖς ἀλόγοις ζώοις τοῖς ἀγριωτάτοις; σαφῶς οὖν λεγέτω ὁ Κέλσος, ὅτι ἡ τοσαύτη (2) τῶν ἐπὶ γῆς φυομένων διαφορὰ οὐ προνοίας ἐστὶν ἔργον ἀλλὰ συντυχία τις ἀτόμων τὰς τοσαύτας ποιότητας πεποιή- (3) κε· καὶ κατὰ συντυχίαν τοσαῦτα εἶδη φυτῶν, καὶ δένδρων, καὶ πόας, παραπλήσιά ἐστιν ἀλλήλοις· καὶ ὅτι οὐδεὶς λόγος τεχνικὸς ὑπέστησεν αὐτὰ, οὐδ' ἀπὸ νοῦ ἔχει τὴν ἀρχὴν πάντα θαυμασμὸν ὑπερβεβηκότος. ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ τῷ ταῦτα κτίσαντι μόνῳ Θεῷ ἀνακείμενοι Χριστιανοὶ, καὶ ἐπὶ τούτοις χάριν οἶδαμεν τῷ καὶ τούτων δημιουργῷ, ὅτι ἡμῖν τηλικαύτην ἐστίαν οὐκ ἠυτρέπισε, καὶ δι' ἡμᾶς τοῖς δουλεύουσιν ἡμῖν ζώοις· “ὁ ἐξ- (5) ανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς· καὶ ἴν' οἶνος εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἰλαρύνῃται πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ, καὶ ἄρτος στηρίζῃ καρδίαν ἀνθρώπου.” εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγριωτάτοις τῶν ζῶων τροφὰς κατεσκεύασεν, οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ ταῦτα γὰρ τὰ ζῶα καὶ ἄλλοι τῶν φιλοσοφησάντων εἰρή- κασι γυμνασίου ἔνεκεν γεγενῆσθαι τῷ λογικῷ ζώῳ. φησὶ δὲ

(1) Hoeschel. et Spencerus: ἡμῶν κατηγοροῦντα, sed Philoc. ut in nostro textu. R.

(2) Philoc. Mscr., Hoeschelio teste: τοιαύτη. Philoc. impressa, ut nos in textu: τοσαύτη. L.

(3) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τοιαύτας. Philoc. impressa, ut nos in textu: τοσαύτας. L.

(4) Recte omnino Philocalia: ποιότητας, male autem Hoeschel. et Spencerus: συντυχίας· quae vox nullum hic locum habet. R. Pro voce: συντυχίας, a praeced. et subsequ. natâ, repono e Philocalia: ποιότητας. Boherell.

(5) Psalm. civ. 14, 15 (ciii.).

(1) που τῶν καθ' ἡμᾶς τις σοφῶν “ μὴ εἶπης, τί τοῦτο, ἢ εἰς
(2) τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν αὐτῶν ἔκτισται. καὶ μὴ
εἶπης· τί τοῦτο, ἢ εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ ἐν καιρῷ αὐτῶν
ζητηθήσεται.”

76. Ἐξῆς τούτοις ὁ Κέλσος, θέλων μὴ μᾶλλον ἡμῖν
τὴν πρόνοιαν πεποικέναι τὰ φυόμενα ἐπὶ γῆς, ἢ τοῖς τῶν
ζώων ἀγριωτάτοις, φησὶν· “ ἡμεῖς μὲν γε κάμνοντες καὶ προσ-
ταλαιπωροῦντες, μόλις καὶ ἐπιπόνως τρεφόμεθα· τοῖς δ'
ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύεται” οὐχ ὀρῶν, ὅτι παντα-
χοῦ τὴν ἀνθρωπίνην σύνεσιν γυμνάζεσθαι βουλόμενος ὁ Θεός, ¹⁰
ἵνα μὴ μένη ἀργὴ καὶ ἀνεπινόητος τῶν τεχνῶν, πεποίηκε τὸν
(3) ἀνθρωπον ἐπιδεῆ· ἵνα δι' αὐτὸ τὸ ἐπιδεῆς αὐτοῦ ἀναγκασθῆ
εὐρεῖν τέχνας, τινὰς μὲν διὰ τὴν τροφήν, ἄλλας δὲ διὰ τὴν
σκέπην. καὶ γὰρ κρεῖττον ἦν τοῖς μὴ μέλλουσι τὰ θεία
ζητεῖν, καὶ φιλοσοφεῖν, τὸ ἀπορεῖν, ὑπὲρ τοῦ τῆ συνέσει
χρῆσασθαι πρὸς εὐρεσιν τεχνῶν ἢ περὶ ἐκ τοῦ εὐπορεῖν, πάντη
τῆς συνέσεως ἀμελεῖν. ἢ τῶν κατὰ τὸν βίον γούν χρεῖων
ἀπορία συνέστησε τοῦτο μὲν γεωργικὴν, τοῦτο δὲ ἀμπελουρ-
γικὴν, τοῦτο δὲ τὰς περὶ τοὺς κήπους τέχνας, τοῦτο δὲ τεκτο-
νικὴν καὶ χαλκευτικὴν, ποιητικὰς ἐργαλείων ταῖς ὑπηρετουμέναις ²⁰
τέχναις τὰ πρὸς τροφήν. ἢ δὲ τῆς σκέπης ἀπορία τοῦτο
μὲν ὑφαντικὴν, τὴν μετὰ τὴν ξαντικὴν, καὶ τὴν νηστικὴν εἰσή-
γαγε· τοῦτο δὲ οἰκοδομικὴν· καὶ οὕτως ἀναβέβηκεν ἡ σύνεσις
καὶ ἐπὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν. ἢ δὲ τῶν χρεῖων ἔνδεια πεποίηκε
(4) καὶ τὰ ἐν ἑτέροις τόποις γεννώμενα φέρεσθαι διὰ ναυτικῆς
καὶ κυβερνητικῆς πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐκεῖνα· ὥστε καὶ τού-
των ἔνεκεν θαυμάσαι τις ἂν τὴν πρόνοιαν, συμφερόντως παρὰ
τὰ ἄλογα ζῶα ἔνδεές ποιήσασαν τὸ λογικόν. τὰ μὲν γὰρ
(5) ἄλογα ἐτοίμην ἔχει τὴν τροφήν, ἅτε οὐδὲ ἀφορμὴν πρὸς

(1) Sap. Sirac. xxxix. 21, 17 (Ecclesiastic.).

(2) Philoc. hic et paulo post, τί τοῦτο, ἢ εἰς τί τοῦτο; Apud Hoeschel. et Spencer. utrobique desideratur prius: τί τοῦτο. R.

(3) Philoc. τὸ ἐνδεές αὐτοῦ.

(4) Philocal. γεννώμενα. R.

(5) Philocal. Mscr., Hoeschel. testo: ἅτε ἀφορμὴν πρὸς τέχνας μὴ ἔχοντα, Philoc. vero impressa: ἅτε οὐδὲ ἀφορμὴν πρὸς τέχνας ἔχοντα.

τέχνας ἔχοντα. καὶ φυσικὴν δ' ἔχει τὴν σκέπην· τετρίχωνται (1) γὰρ, ἢ ἐπτέρωνται, ἢ πεφολίδωνται, ἢ ὠστράκωνται. καὶ ταῦτα δὲ πρὸς ἀπολογίαὶν ἡμῖν λελέχθω τῆς φασκούςης λέξεως παρὰ τῷ Κέλσῳ· “ἡμεῖς μὲν κάμνοντες καὶ προσταλαιπωροῦντες μόλις τρεφόμεθα· τοῖς δ' ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται.”

77. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἐπιλαθόμενος, ὅτι τὸ προκείμενον αὐτῷ ἐστὶν Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν κατηγορεῖν, ἐαυτῷ ἀνθυποφέρει Εὐριπίδειον λόγον ἰαμβεῖον, ἐναντιούμενον αὐτοῦ (2)

10 τῇ γνώμῃ· καὶ ὁμοίως χωρήσας τῷ λελεγμένῳ, κατηγορεῖ ὡς κακῶς εἰρημένου. ἔχει δ' οὕτως ἢ τοῦ Κέλσου λέξις· “εἰ δὲ καὶ τὸ Εὐριπίδειον ἐρεῖς, ὅτι

ἥλιος μὲν νύξ τε δουλεύει βροτοῖς· (3)

τί μᾶλλον ἡμῖν, ἢ τοῖς μύρμηξι, καὶ ταῖς μυῖαις; καὶ γὰρ ἐκείνοις ἢ μὲν νύξ γίνεται πρὸς ἀνάπαυσιν, ἢ δὲ ἡμέρα πρὸς τὸ ὄρᾶν τε καὶ ἐνεργεῖν.” σαφὲς δὲ, ὅτι οὐ μόνον Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν τινες εἰρήκασιν ἡμῖν δουλεύειν ἥλιον, καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ· ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ τινος Σκηνικός φιλόσοφος, καὶ (4)

20 ἐνὸς λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου συνεκδοχικῶς πᾶσι τοῖς λογικοῖς τεταγμένα ἐν τῷ παντί φησι δουλεύειν, δηλούμενα πάλιν (5) συνεκδοχικῶς ἐκ τοῦ·

ἥλιος μὲν νύξ τε δουλεύει βροτοῖς· (6)

ἢ τάχα καὶ ὁ τραγικὸς ἀπὸ τοῦ ποιούντος τὴν ἡμέραν ἡλίου

(1) Cic. de natura Deorum Lib. II. Animantium aliae coriis tectae sunt, aliae villis vestitae, aliae spinis hirsutae: pluma alias, alias aquama videmus obductas; alias esse cornibus armatas, alias habere effugia pennarum.

(2) Vide hujus libri num. 30. R.

(3) Eurip. Phoeniss. 512.

(4) Euripides nempe, qui ab Athenaeo et Clemente Alexandrino Stromat. V. vocatur ὁ ἐπὶ τῆς σκηπῆς φιλόσοφος. Suidas in Εὐριπίδ. Διήκουσε δὲ καὶ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου. R.

(5) Scribendum forte: τὰ τεταγμένα, uti conjicit Guetus. R.

(6) Sic Cod. Jolianus. In antea editis deest: δουλεύει βροτοῖς. R.

- ὠνόμασε τὴν ἡμέραν· διδάσκων, ὅτι τὰ μάλιστα χρῆζοντα
- (1) ἡμέρας καὶ νυκτὸς, τὰ ὑπὸ σελήνην ἐστί· καὶ οὐχ οὕτως ἄλλα, ὡς τὰ ἐπὶ γῆς. ἡμέρα οὖν καὶ νύξ δουλεύει βροτοῖς, γενόμεναι διὰ τα λογικά· εἰ δὲ παραπολαύουσι μύρμηκες καὶ μυῖαι, ἐνεργοῦντες μὲν ἡμέρας, νυκτὸς δὲ διαναπαύομενοι, τῶν δι' ἀνθρώπους γεγενημένων· οὐχὶ καὶ διὰ μύρμηκας καὶ μυῖας
- (2) λεκτέον ἡμέραν γίνεσθαι καὶ νύκτα· οὐδὲ δι' οὐδέν, ἀλλὰ κατὰ πρόνοιαν, ἀνθρώπων ἕνεκεν, ταῦτα χρὴ νομίζειν γεγονέναι.
- (3) 78. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἑαυτῷ ἀνθυποφέρει τὰ ὡς ὑπὲρ ἀνθρώπων λεγόμενα, ὅτι δι' αὐτοὺς τὰ ἄλογα ζῶα δεδημιούρηται, καὶ φησιν, ὅτι “ εἴ τις ἡμᾶς λέγοι ἄρχοντας τῶν ζώων,
- (4) ἐπεὶ ἡμεῖς τὰ ἄλλα⁽⁴⁾ ζῶα θηρώμεν τε καὶ δαινύμεθα· φήσομεν,
- (5) ὅτι τί δ' οὐχὶ μᾶλλον ἡμεῖς δι' ἐκεῖνα γεγόναμεν, ἐπεὶ ἐκεῖνα θηράται ἡμᾶς, καὶ ἐσθίει; ἀλλὰ καὶ ἡμῖν μὲν ἀρκύων καὶ ὄπλων δεῖ, καὶ ἀνθρώπων πλειόνων βοηθῶν, καὶ κινῶν, κατὰ τῶν θηρευομένων· ἐκείνοις δ' αὐτίκα καὶ καθ' αὐτὰ ἡ φύσις ὄπλα δέδωκεν εὐχερῶς ἡμᾶς ὑπάγουσα ἐκείνοις.” καὶ ἐνταῦθα
- (6) δὲ ὀρᾶς, τίνα τρόπον ἡ σύνεσις μέγα βοήθημα ἡμῖν δέδοται, καὶ παντὸς ὄπλου κρείττον, οὗ δοκεῖ ἔχειν τὰ θηρία. ἡμεῖς
- (7) γοῦν οἱ πολλῶ τῷ σώματι τῶν ζώων⁽⁷⁾ ἀσθενέστεροι, τινῶν δὲ 20
- (8) καὶ εἰς ὑπερβολὴν βραχύτεροι, κρατοῦμεν διὰ τὴν σύνεσιν τῶν θηρίων, καὶ τοὺς τηλικούτους ἐλέφαντας θηρεύομεν, τὰ μὲν πεφυκότες τιθασσεύεσθαι ὑποτάσσοντες τῇ ἡμετέρᾳ ἡμερότητι· κατὰ δὲ τῶν μὴ πεφυκότεων, ἢ μὴ δοκούντων ἡμῖν χρεῖαν παρέχειν ἐκ τῆς τιθασσείας, οὕτω μετὰ τῆς ἡμετέρας ἰστάμεθα

(1) Vitiose in antea editis legitur: καὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ὡς τὰ ἐπὶ γῆς. R. sic Boh.

(2) Hic item lego: οὐδὲ δι' οὐδέν ἄλλο, κατὰ πρόνοιαν, ἢ ἀνθρώπων ἕνεκεν. Boherell. Nihil mutandum. W. S.

(3) Ἐξῆς δὲ τούτοις usque ad δεδημιούρηται, suppleantur e Philocalia. R.

(4) Philoc.: ἄλογα. R.

(5) Hoeschel. et Spencerus: ὅτι οὐχὶ μᾶλλον. R. Lege, e Philocalia, cum interrogatione: τί δ' οὐχί; Boherell.

(6) Idem Aristotelis argumentum Lib. IV. de partib. animal. cap. 70. L.

(7) Philoc. θηρίων. Vid. Sophocl. Antigon. 333.

(8) Philoc. Mscr., Hoeschelio teste: βραδύτεροι, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

ἀσφαλείας, ὥστε, ὅτε μὲν βουλόμεθα, ἔχομεν τὰ τηλικαῦτα θηρία κατακεκλεισμένα· ὅτε δὲ χρῆζομεν τροφῆς τῆς ἀπὸ τῶν σωματίων αὐτῶν, οὕτως αὐτὰ ἀναιρούμεν, ὡς καὶ τὰ μὴ ἄγρια τῶν ζώων. δοῦλα οὖν πάντα τοῦ λογικοῦ ζώου καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ συνέσεως κατεσκεύασεν ὁ δημιουργός. καὶ εἰς ἄλλα μὲν κυνῶν χρῆζομεν, φέρ' εἰπεῖν, εἰς φυλακὴν ποιμνίων, ἢ βουκολίων, ἢ αἰπολίων, ἢ οἰκιῶν· εἰς ἄλλα δὲ βοῶν, οἶον εἰς γεωργίαν· εἰς ἄλλα δ' ὑποζυγίοις χρώμεθα, ἢ ἀχθοφόροις. οὕτως εἰς γυμνάσιον τῶν τῆς ἀνδρείας ἐν ἡμῖν σπερμάτων δεδό-

10 σθαι ἡμῖν λέγεται τὸ λεόντων, καὶ ἄρκτων, παρδάλεών τε καὶ σωῶν, καὶ τὸ τῶν τοιούτων γένος.

79. Εἶτα λέγει πρὸς τὸ τῶν αἰσθανομένων τῆς ἑαυτῶν ὑπεροχῆς ἀνθρώπων γένος, ἣν ὑπερέχει τῶν ἀλόγων ζώων, ὅτι “πρὸς δ' ὑμεῖς φατε, ὡς ὁ θεὸς ὑμῖν δέδωκεν αἰρεῖν τὰ θηρία δύνασθαι, καὶ καταχρησασθαι· ἐροῦμεν, ὅτι, ὡς εἰκὸς, πρὶν (1) πόλεις εἶναι καὶ τέχνας, καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας, καὶ ὄπλα, (2) καὶ δίκτυα, ἄνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἠρπάζοντο καὶ ἡσθίοντο, θηρία δὲ ὑπ' ἀνθρώπων ἤκιστα ἠλίσκετο.” ὅρα δὲ πρὸς ταῦτα, ὅτι εἰ καὶ αἰρούσιν ἄνθρωποι θηρία, καὶ θηρία ἀν-

20 θρώπους ἀρπάζει· πολλή ἐστι διαφορὰ τῶν συνέσει κρατούν- (3) των παρὰ τὰ ἀγριότητι καὶ ὠμότητι περιγινώμενα τῶν οὐ χρωμένων τῇ συνέσει πρὸς τὸ μηδὲν ὑπὸ θηρίων παθεῖν. τὸ δέ· “πρὶν πόλεις εἶναι καὶ τέχνας καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας” ἐπιλε-

λησμένου οἶμαι εἶναι ὧν ἀνωτέρω προεῖπεν· ὡς “ἀγενήτου (4) ὄντος τοῦ κόσμου, καὶ ἀφθάρτου, καὶ μόνων τῶν ἐπὶ γῆς κατακλυσμούς καὶ ἐκπυρώσεις πασχόντων, καὶ οὐ πάντων ἅμα τούτοις περιπιπτόντων.” ὡς οὐκ ἔστιν οὖν τοῖς ἀγένητον ὑφίστανουσι τὸν κόσμον, ἀρχὴν αὐτοῦ εἰπεῖν· οὕτως οὐδὲ χρόνον, ὅτ' οὐδαμῶς ἦσαν πόλεις, οὐδὲ τέχλαι πω εὔρηγο.

(1) Philoc. καὶ καταχρησθαι. R.

(2) Philoc. Mscr., Hoesehel. teste: καὶ τὰς τοιαύτας, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(3) Philoc. πολλή ἐστὶν ἡ διαφορὰ τῶν συνέσει κ.τ.λ. L.

(4) Philoc. ἀγενήτου. L.

(1) ἀλλ' ἔστω καὶ ταῦτα ἡμῖν μὲν συναδόντως αὐτὸν⁽¹⁾ συγχωρεῖν,
 (2) αὐτῷ δὲ καὶ τοῖς ἀνωτέρω ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις οὐκέτι· τί
 οὖν τοῦτο πρὸς τὸ πάντως καταρχὰς τοὺς μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ
 θηρίων ἀρπάζεσθαι καὶ ἐσθίεσθαι, μηκέτι δὲ καὶ τὰ θηρία ὑπ'
 ἀνθρώπων ἀλίσκεσθαι; εἴπερ γὰρ κατὰ πρόνοιαν ὁ κόσμος
 γεγένηται, καὶ Θεὸς ἐφέστηκε τοῖς ὄλοις· ἀναγκαῖον ἦν τὰ
 ζώπυρα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀρξάμενα ὑπὸ τινα γεγονέ-
 ναι φρουρὰν τὴν ἀπὸ κρειττόνων, ὥστε κατ' ἀρχὰς ἐπιμιξίαν
 γεγονέαι τῆς θείας φύσεως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. ἄπερ καὶ
 ὁ Ἀσκραῖος ποιητῆς ἐννοῶν εἶπε

10

(3) ξυναὶ γὰρ τότε δαίτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θύοκοι
 ἀθανάτοισι θεοῖσι καταθητοῖς τ' ἀνθρώποις.

80. Καὶ ὁ θεῖος δὲ κατὰ Μωϋσέα λόγος εἰσήγαγε
 (4) τοὺς πρώτους⁽⁴⁾ ἀκούοντας θειοτέρας φωνῆς, καὶ χρησμῶν,
 (5) καὶ ὀρώντας ἔσθ' ὅτε καὶ ἀγγέλων Θεοῦ ἐπιδημίας γεγενη-
 μένας πρὸς αὐτούς. καὶ γὰρ εἰκὸς, ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ἐπὶ
 πλείον βεβοηθῆσθαι τὴν ἀνθρώπων φύσιν· ἕως, προκοπῆς
 γενομένης εἰς σύνεσιν, καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς, καὶ τὴν εὖρεσιν
 τῶν τεχνῶν, δυναθῶσι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, οὐ χηρίζοντες ἀεὶ
 ἐπιτροπεύοντων, καὶ οἰκονομούντων αὐτοὺς μετὰ παραδόξου 20
 ἐπιφανείας τῶν ὑπηρετουμένων τῷ τοῦ Θεοῦ βουλήματι.
 ἀκόλουθον δὲ τούτοις τό ψεῦδος εἶναι, “ὅτι κατ' ἀρχὰς ἄν-
 θρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἠρπάζοντο, καὶ ἡσθίοντο, θηρία δ' ὑπ'
 ἀνθρώπων ἥκιστα ἠλίσκετο.” ἐκ δὲ τούτων φανερόν, ὅτι
 ψεῦδος καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κέλσου οὕτως λεγόμενον “ὥστε
 ταύτη γε ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῖς θηρίοις ὑπέ-
 βαλεν.” οὐ γὰρ ὑπέβαλε τοὺς ἀνθρώπους τοῖς θηρίοις ὁ
 Θεός, ἀλλὰ τῇ συνέσει τῶν ἀνθρώπων ἀλωτὰ δέδωκεν εἶναι τὰ

(1) Antea αὐτῷ. W. S. Legendum videtur: αὐτὸν συγχωρεῖν. Boherell.

(2) Deest in Philoc. ἀνωτέρω. L.

(3) Cf. Hesiod. fragmenta incertae sedis, ed. Goettling, p. 231. L.

(4) Addendum videtur: ἀνθρώπους, quod facile fuit ut excideret, propter ele-
 mentorum similitudinem. Boh. Abest in Philoc. W. S.

(5) Apud Hoeschel. et Spencer. corrupte legitur: ἀκούοντας θειοτέρας φωνῆς,
 καὶ χρησμῶσινα ὀρώντας, ἔσθ' ὅτε. Praestat lectio Philocaliæ, quam exhibemus in
 textu nostro. R.

θηρία, καὶ ταῖς ἀπὸ συνέσεως ὑφισταμέναις κατ' ἐκείνων τέχναις. οὐ γὰρ ἀθεοὶ ἐμηχανήσαντο σφίσιν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι σωτηρίαν ἀπὸ τῶν θηρίων, καὶ τὴν κατ' ἐκείνων ἐπικράτειαν.

81. Οὐχ ὄρων δ' ὁ γεννάδας, ὅσων φιλοσόφων τὴν πρόνοιαν εἰσαγόντων, καὶ διὰ τὰ λογικὰ πάντα ποιεῖν αὐτὴν λεγόντων, συναναίρει, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῶ, χρήσιμα δόγματα ⁽¹⁾ τῇ Χριστιανῶν κατὰ ταῦτα πρὸς φιλοσοφίαν συμφωνία· οὐδ' ὅση βλάβη κωλυτικὴ γίνεται εὐσεβείας ἐκ τοῦ παραδέξασθαι,
 10 ὅτι οὐδὲν μυρμηκῶν, ἢ μελισσῶν διαφέρει ὁ ἄνθρωπος παρὰ τῷ Θεῷ, φησὶν, ὅτι “εἰ διὰ τοῦτο οἱ ἄνθρωποι διαφέρειν δοκοῦσι τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ πόλεις ᾤκησαν, καὶ χρῶνται πολι- ⁽²⁾ τεῖαι, καὶ ἀρχαῖς, καὶ ἡγεμονίαις· τοῦτ' οὐδὲν πρὸς ἔπος ἐστὶ, καὶ γὰρ οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι· μελίσσαις γοῦν ἐστὶν ἡγεμῶν, ἔστι δ' ἀκολουθία ⁽³⁾ τε καὶ θεραπεία, καὶ πόλεμοι, καὶ ⁽⁴⁾ νίκαι, καὶ τῶν ἡττωμένων αἱρέσεις, καὶ πόλεις καὶ προπόλεις ⁽³⁾ γε, καὶ ἔργων διαδοχὴ, καὶ δίκαι κατὰ τῶν ἀργῶν ⁽⁴⁾ τε καὶ πονηρῶν· τοὺς γοῦν κηφήνας ἀπελαύνουσί τε καὶ κολάζουσιν.” οὐδ' ἐν τούτοις δὲ ἐώρακε, τίνι διαφέρει τὰ ἀπὸ λόγου καὶ
 20 λογισμοῦ ἐπιτελούμενα τῶν ἀπ' ἀλόγου φύσεως καὶ κατασκευῆς ψιλῆς γινομένων, ὧν τὴν αἰτίαν οὐδεὶς μὲν ἐνυπάρχων τοῖς ποιοῦσι λόγος ἀναδέχεται· οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν αὐτόν· ὁ πρεσβύτατος δὲ καὶ υἱὸς μὲν τοῦ Θεοῦ, πάντων δὲ τῶν ὑποκειμένων βασιλεὺς, φύσιν ἄλογον πεποίηκε, βοηθοῦσαν ὡς ἄλογον τοῖς ἀξιωθῆῖσι λόγου. πόλεις οὖν παρ' ἀνθρώποις μετὰ πολλῶν ὑπέστησαν τεχνῶν καὶ διατάξεως νόμων· πολιτεῖαι δὲ, καὶ ἀρχαί, καὶ ἡγεμονίαι ἐν ἀνθρώποις ἦτοι αἱ κυρίως εἰσὶν οὕτω καλούμεναι, σπουδαῖαι τινες ἕξεις καὶ ἐνέργειαι, ἢ καὶ αἱ καταχρηστικώτερον οὕτως ὀνομαζόμεναι πρὸς τὴν, κατὰ ⁽⁵⁾

(1) Philoc. δόγματα Χριστιανῶν καὶ ταῦτα πρὸς φιλοσοφίαν σύμφωνα. R.

(2) Hoeschel. φκισαν. R.

(3) Edd. Spenc. ἡττημένων. L.

(4) αἱρέσεις. Nota pro occisionibus, destructionibus. Boh. Haud scio, an alibi reperitur pari significato. Forte etiam scribendum: καθαίρεισι. B. Nihil mutandum. W. S.

(5) Philoc. ἢ καὶ καταχρηστικώτερον. L.

τὸ δυνατόν, ἐκείνων μίμησιν· ἐκείναις γὰρ ἐνορῶντες οἱ ἐπιτε-
 τευγμένως νομοθετήσαντες συνεστήσαντο τὰς ἀρίστας πολι-
 τείας, καὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἡγεμονίας. ὦν οὐδὲν ἐν τοῖς
 ἀλόγοις ἐστὶν εὐρεῖν· κἂν ὁ Κέλσος τὰ λογικὰ ὀνόματα, καὶ
 ἐπὶ λογικῶν τεταγμένα, πόλιν, καὶ πολιτείας, καὶ ἀρχὰς, καὶ
 ἡγεμονίας, ἀναφέρῃ καὶ ἐπὶ μύρμηκας καὶ μελίσσας· ἐφ' οἷς
 οὐδαμῶς μὲν τοὺς μύρμηκας, ἢ τὰς μελίσσας ἀποδεκτέον· οὐ
 γὰρ σὺν λογισμῷ ποιοῦσι· τὴν θείαν δὲ φύσιν θαυμαστέον,
 μέχρι τῶν ἀλόγων ἐκτείνασαν τὸ οἰονεῖ πρὸς τὰ λογικὰ
 μίμημα· τάχα πρὸς δυσωπίαν τῶν λογικῶν· ἴν' ἐνορῶντες 10
 μύρμηξιν ἐργατικώτεροι γίνωνται, καὶ ταμειτικώτεροι τῶν
 ἑαυτοῖς χρησίμων κατανοοῦντές τε μελίσσας πείθονται μὲν
 ἡγεμονίᾳ, διαιρῶνται δὲ τὰ χρήσιμα τῆς πολιτείας ἔργα πρὸς
 σωτηρίαν τῶν πόλεων.

82. Τάχα δὲ καὶ οἱ οἰονεῖ πόλεμοι τῶν μελισσῶν, διδα-
 (1) σκαλία ἔκκεται πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τεταγμένους πολέμους,
 εἴ ποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. καὶ οὐ πόλεις μὲν καὶ
 προπόλεις ἐν μελίσσαις· ἀλλ' οἱ σίμβλοι καὶ τὰ ἐξάγωνα
 τῶν μελισσῶν ἔργα, καὶ ἡ παρ' ἐκείναις διαδοχὴ αὐτῶν, διὰ
 τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰ τοῦ μέλιτος χρήζοντας, θεραπείας 20
 (2) τε χάριν σωματῶν πεπονθότων, καὶ τροφήν καθάριον. οὐ
 (3) παραβλητέον δὲ τὰ κατὰ⁽³⁾ τῶν κηφήνων ὑπὸ τῶν μελισσῶν
 ἐπιτελούμενα, ταῖς κατὰ τῶν ἀργῶν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ πονη-
 ρῶν δίκαις, καὶ ταῖς κατ' αὐτῶν κολάσεσιν. ἀλλ', ὡς προ-
 εῖπον, τὴν μὲν θείαν φύσιν ἐν τούτοις θαυμαστέον· τὸν δ'
 ἄνθρωπον, ἐπιλογίσασθαι τὰ περὶ πάντων δυνάμενον, καὶ
 κοσμῆσαι τὰ πάντων, ἅτε συνεργοῦντα τῇ προνοίᾳ, ἀπο-
 δεκτέον καὶ οὐ μόνης προνοίας Θεοῦ ἔργα ἐπιτελοῦντα, ἀλλὰ
 καὶ τῆς ἑαυτοῦ.

83. Εἰπὼν δ' ὁ Κέλσος περὶ τῶν μελισσῶν, ἵνα, τὸ 30
 ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ἐξευτελίση ἡμῶν οὐ Χριστιανῶν μόνον, ἀλλὰ

(1) Philoc.: ἔκκεται. Vide Lib. VIII. num. 73, 74, coll. Lib. V. num. 33.
 R.

(2) Vox χάριν, quæ apud Hoeschel. et Spencer. deest, suppletur e Philocalia.
 R.

(3) Alde, e Philoc. κατὰ. Boh. Addit R.

καὶ πάντων ἀνθρώπων τὰς πόλεις, καὶ τὰς πολιτείας, καὶ τὰς ἀρχάς, καὶ τὰς ἡγεμονίας, καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίδων πολέμους, ἐξῆς ἐπιφέρει, διεξιὼν μυρμῆκων ἐγκώμιον, ὅπως τῷ περὶ ἐκείνων ἐγκωμίῳ τὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν τροφήν οικονομικὸν παραβάλλῃ τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς μύρμηκας· καὶ τὸ ⁽¹⁾ τῶν χειμαδίων προνοητικὸν καταρρίψῃ, ὡς οὐδὲν πλέον ἔχον τῆς ἀλόγου τῶν μυρμῆκων ἐν οἷς ἐκείνος νομίζει προνοίας. τίνα δ' οὐκ ἂν τῶν ἀπλουστέρων ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐπι- ⁽²⁾ σταμένων ἐνορῶν τῇ φύσει πάντων πραγμάτων, ἀποτρέψαι, ⁽³⁾ 10 τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ὁ Κέλσος ἀπὸ τοῦ τοῖς βαρουμένοις ⁽⁵⁾ ὑπὸ φορτίων βοηθεῖν, καὶ κοινωνεῖν ἐκείνοις τῶν καμάτων, λέγων περὶ μυρμῆκων, ὡς “ ἂν ἀλλήλοις τῶν φορτίων, ἐπειδὴν τινα κάμνοντα ἴδωσιν, ἐπιλαμβάνονται; ” ἐρεῖ γὰρ ὁ δεόμενος τῆς διὰ λόγου παιδείσεως, καὶ μηδαμῶς ἐπαίτων αὐτῆς· ἐπεὶ τοίνυν μηδὲν διαφέρομεν μυρμῆκων καὶ ὅτε τοῖς κάμνουσι διὰ ⁽⁶⁾ τὸ φέρειν βαρύτατα φορτία βοηθοῦμεν· τί μάτην τὸ τοιοῦτον ποιῶμεν; καὶ οἱ μὲν μύρμηκες, ἅτε ἄλογα ζῶα τυγχάνοντες, οὐκ ἂν ἐπαρθεῖεν πρὸς τὸ μέγα φρονῆσαι, διὰ τὸ παραβάλλεσθαι ἀνθρώποις τὰ ἔργα αὐτῶν· οἱ δὲ ἄιθρωποι ⁽⁷⁾ 20 διὰ τὸν λόγον ἀκοῦσαι δυναθέντες, τίνα τρόπον εὐτελίζεται αὐτῶν τὸ κοινωνικόν, βλαβεῖεν ἂν, τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ Κέλσῳ, καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οὐκ ἰδόντι, ὅτι Χριστιανισμοῦ ἀποτρέ- ⁽⁸⁾ ψαι θέλων τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτοῦ τῇ γραφῇ, ἀποτρέπει καὶ τῶν οὐ Χριστιανῶν τὸ πρὸς τοὺς φέροντας τὰ βαρύτατα τῶν φορτίων συμπαθεῖς. ἐχρῆν δ' ἂν αὐτὸν, εἴπερ ἦν καὶ φιλόσοφος αἰσθανόμενος τοῦ κοινωνικοῦ, πρὸς τῷ μὴ συναν-

(1) Ad oram librorum editorum legitur: καταβάλλῃ. R. Philoc. impressa: καταβάλλῃ, Philoc. vero Mscr., Hoerschel. teste: καταβάλλῃ. L.

(2) Verba: τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς μύρμηκας, addititia videntur et recidenda. R. Philoc. τῷ λόγῳ τῷ πρὸς τοὺς μύρμηκας. L.

(3) Philoc. καὶ μὴ ἐπισταμένων. L.

(4) Antea ἀποτρέψαιτο, Hoerschel. in textu ἀποτρέψαι. R. Deest τὸ in Philoc. L.

(5) Philoc. βαρουμένοις. L.

(6) Desunt in Philoc. verba: διὰ τὸ φέρειν βαρύτατα φορτία. L.

(7) Philoc. οὐκ εἰδότε. R.

(8) Sic Philoc. Boherell. “ Lege: πρὸς τὸ. ” Nihil mutandum. W. S.

- αιρεῖν τῷ Χριστιανισμῷ τὰ χρήσιμα τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ
- (1) *συνεργεῖν, εἰ οἷόν τε ἦν, τοῖς κοινοῖς ἐν Χριστιανισμῷ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καλοῖς. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀποτιθεμένων*
- (2) *καρπῶν τὰς ἐκφύσεις ἀπεκτιθέασιν οἱ μύρμηκες, ἵνα μὴ σπαργῶεν, μένοιεν δὲ δι' ἔτους αὐτοῖς εἰς τροφήν· οὐ λογισμὸν εἶναι ἐν μύρμηξι τούτων αἴτιον ὑπονοητέον, ἀλλὰ τὴν παμμήτορα φύσιν τὴν καὶ τὰ ἄλογα κοσμήσασαν, ὡς μὴδὲ τοῦλάχιστον καταλιπεῖν, μηδαμῶς φέρον ἴχνος τοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως*
- (3) *λόγου. εἰ μὴ ἄρα διὰ τούτων ληληθότως βούλεται ὁ Κέλσος,*
- (4) *καὶ γὰρ ἐν πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, ὁμοειδῆ εἶναι πᾶσαν* 10 *ψυχὴν, καὶ μὴδὲν διαφέρειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τῶν μυρμηκῶν καὶ τῶν μελισσῶν· ὅπερ κατάγοντός ἐστι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ, οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπά. τούτοις δ' οὐ πείσονται Χριστιανοὶ, προκατειληφότες τὸ κατ' εἰκόνα γεγονέναι Θεοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, καὶ ὀρῶντες, ὅτι ἀμήχανόν ἐστι*
- (5) *τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ δεδημιουργημένην φύσιν πάντη ἀπαλείψαι τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς, καὶ ἄλλους ἀναλαβεῖν οὐκ οἶδα*
- (6) *κατ' εἰκόνας τίνων γεγενημένους ἐν ταῖς ἀλόγοις.*

84. Ἐπεὶ δὲ καὶ “τοῖς ἀποθνήσκουσι μύρμηξι φησι 20 τοὺς ζῶντας ἰδίον τι ἀποκρίνειν χωρίον, κἀκείνο αὐτοῖς εἶναι πάτρια μνήματα” λεκτέον, ὅτι ὅσῳ πλείονα λέγει τῶν ἀλόγων ζῶων ἐγκώμια, τοσούτῳ πλείον, κἂν μὴ θέλη, αὔξει τὸ

(1) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τοῖς κοινοῖς τῷ Χριστιανῷ, Philoc. vero impressa: τοῖς κοινοῖς Χριστιανισμῷ. L.

(2) Philoc. σπαργῶεν. L.

(3) Philoc. ληληθότως ὁ Κέλσος ἐν πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, καὶ βούλεται ὁμοειδῆ εἶναι κ.τ.λ. Lactant. Lib. vii. cap. 13. Pythagoras, apud Ovidium, Lib. xv. Metamorphos. Fab. 3. Origenes Lib. I. contra Cels. num. 32, 33, Lib. iv. num. 54, 56, et Lib. v. num. 20, 21. Vide etiam Platonem in Epinow. pp. 980, 981, et in Timaeo pp. 90, 91. Spencer. R.

(4) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *μονοειδῆ*, pro: *ὁμοειδῆ*. Philoc. impressa, *ὁμοειδῆ*. — Hoeschel. in notis: “In Palatino Codice adscriptum hic margini: Σημείωσαι, ὅτι διαβδύλλεται ὁ Ὀριγένης ὡς κἂν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν μετεμψύχωσιν.” L.

(5) Philoc. ἀπολείψαι. L.

(6) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: *κατ' εἰκόνα τίνων γεγενημένων*, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

τοῦ πάντα κοσμίως λόγου ἔργον καὶ δείκνυσι τὴν ἐν
 ἀνθρώποις ἐπιτρέχουσαν. ἐπιμαίην κοσμῶν τῷ λόγῳ καὶ τὰ
 πλεονεκτήματα τῆς φύσεως τῶν ἀλόγων. τί δὲ λέγω τῶν (1)
 ἀλόγων, ἐπεὶ Κέλσος ἑοικε μὴδ' ἀλογα εἶναι τὰ κατὰ τὰς κοι-
 νὰς πάντων ἐπινοίας ἀλογα καλούμενα; οὐδὲ τοὺς μύρμηκας
 γοῦν αἰεταί εἶναι ἀλόγους, ὁ περὶ τῆς ὄλης φύσεως ἐπαγ-
 γελάσιμος λέγειν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ
 βιβλίου αἰχήτας. φησὶ γὰρ περὶ τῶν μυρμηκῶν ὡς διαλε-
 γομένων ἀλλήλοις τοιαῦτα· “καὶ μὲν δὴ καὶ ἀπαντῶντες
 10 ἀλλήλοις διαλέγονται, ὅθεν οὐδὲ τῶν ὀδῶν ἀμαρτάνουσι.
 οἰκοῦν καὶ λόγου συμπλήρωσις ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, καὶ κοιναὶ
 ἐπινοιαὶ καθολικῶν τιναί, καὶ φωνῆ, καὶ τυγχάνοντα σημαίνο-
 μενα.” τὸ γὰρ διαλέγεσθαι τιὰ πρὸς ἕτερον, ἐν φωνῇ γίνε-
 ται ἐηλοῖση τι σημαίνομενον, πολλάκις δὲ καὶ περὶ τῶν
 καλουμένων τυγχανόντων ἀπαγγελλοῖση· ἄπερ καὶ ἐν μύρ- (2)
 μηξὶ λέγειν εἶναι, πᾶς οὐ πάντων ἀν' εἷη καταγελαστότατον;

85. Καὶ οἷε αἰεταί γε ἐπιφέρων τούτοις, ἵνα καὶ τοῖς
 μετ' αὐτὸν ἰσομένοις ἐπιδεικνύηται τὴν τῶν δογμάτων ἑαυτοῦ
 ἀσχημοσύνην, λέγων “φέρ' οὖν, εἴ τις ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν
 20 γῆν ἐπιβλέποι, τί ἀν' ὀξῆσαι διαφέρειν τὰ ὑφ' ἡμῶν, ἢ τὰ ὑπὸ
 μυρμηκῶν καὶ μελισσῶν δρώμενα;” ὁ ἀπ' οὐρανοῦ δὴ ἐπὶ γῆν
 κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ βλέπων τὰ δρώμενα ὑπὸ τῶν ἀν-
 θρώπων, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μυρμηκῶν γινόμενα, πότερον ἐνορᾷ
 μὲν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν σώμασιν οὐ κατανοεῖ δὲ τὸ
 λογικὸν ἡγεμονικὸν καὶ λογισμῶν κινούμενον; πάλιν τε αὖ
 τὸ ἀλογον ἡγεμονικὸν καὶ ὑπὸ ὀρμῆς καὶ φαντασίας ἀλόγως
 κινούμενον, μετὰ τινος φυσικῆς ὑποκατασκευῆς; ἀλλ' ἄτοπον
 τὸν ἀπ' οὐρανοῦ βλέποντα τὰ ἐπὶ γῆς, ἐνορᾶν μὲν θέλειν σώ-
 μασιν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν, ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος·
 30 μὴ πολὺ δὲ μᾶλλον βλέπειν ἡγεμονικῶν φύσεις, καὶ πηγὴν
 ὀρμῶν λογικῆν, ἢ ἀλογον. εἰ δ' ἅπαξ βλέποι (3) τὴν πασῶν (3)
 ὀρμῶν πηγὴν· δηλον, ὅτι καὶ τὴν διαφορὰν ἴδοι ἀν', καὶ τὴν

(1) Τί δὲ λέγω τῶν ἀλόγων. Haec in antea editis omissa, supplentur e Philocalia.

R.

(2) Antea ἀπαγγελλουσι, “Malim cum Boherello: ἀπαγγελλώση.” R.

(3) Antea βλέπει. Vid. l. 25. W. S.

ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μόνον παρὰ τοὺς μύρμηκας, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἐλέφαντας. ὁ γὰρ βλέπων ἀπ' οὐρανοῦ, ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις, καὶ μεγάλα ἢ αὐτῶν τὰ σώματα, οὐκ ἄλλην ὄψεται ἀρχὴν, ἢ τὴν, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, ἀλογίαν ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, λόγον τὸν κοινὸν ἀνθρώπων πρὸς τὰ

(1) θεῖα καὶ ἐπουράνια, τάχα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν,
 (2) δι' ὃν κατ' εἰκόνα γεγονέναι ὀνόμασται τοῦ Θεοῦ· εἰκὼν γὰρ τοῦ ἐπὶ πᾶσι Θεοῦ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ.

86. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὥσπερ ἐπὶ πλεῖον καταβιβάσαι ἀγωνιζόμενος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἐξομοιωσαὶ τοῖς 10 ἀλόγοις, καὶ μηδὲν ὅ, τι καταλιπεῖν θέλων τῶν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἱστορουμένων, ἐμφαινόντων τὸ μείζον· καὶ “τὰ τῆς γοητείας φησὶν εἶναι καὶ ἐν τισὶ τῶν ἀλόγων” ὡς μηδ' ἐπὶ

(3) τούτῳ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαιρέτως σεμνύνεσθαι, μηδὲ θέλειν ἔχειν τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ὑπεροχὴν· καὶ φησὶ ταῦτα “εἰ
 (4) δέ τι καὶ ἐπὶ γοητεία φρονούσιν ἀνθρωποὶ, ἀλλ' ἤδη καὶ κατὰ τοῦτο σοφώτεροι ὄφεις καὶ ἀετοί· πολλὰ γοῦν ἴσασιν ἀλεξιφάρμακα καὶ ἀλεξικάκα, καὶ δὴ καὶ λίθων τινῶν δυνάμεις,
 (5) ἐπὶ σωτηρία τῶν νεοσσῶν. οἷς ἂν ἐπιτύχωσιν ἀνθρωποὶ,
 (6) θαυμαστόν τι κτήμα ἔχειν νομίζουσι.” καὶ πρῶτόν γε οὐκ 20 οἶδ' ὅπως τὴν τῶν ζώων περὶ τὰ φυσικὰ ἀλεξιφάρμακα εἴτε ἐμπειρίαν, εἴτε φυσικὴν τινα κατάληψιν, γοητεῖαν ὀνόμασεν·
 (7) ἐπ' ἄλλον γὰρ τέτριπται τὸ τῆς γοητείας τάσσεσθαι ὄνομα. εἰ μὴ ἄρα λεληθότως διαβάλλειν βούλεται, ὡς Ἐπικουρείος, πᾶσαν τὴν τῶν τοιούτων χρῆσιν, ὡς ἐν ἐπαγγελίᾳ γοήτων κειμένην. πλὴν ἀλλὰ δεδόσθω αὐτῷ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φρονεῖν ἐπὶ τῇ τούτων γνώσει μέγα, εἴτε γόητας ὄντας, εἴτε
 (8) καὶ μή· πῶς ὅτι σοφώτεροι κατὰ τοῦτο ἀνθρώπων εἰσὶν

(1) Philoc. θεὸν διὸ κατ' εἰκόνα κ.τ.λ. L.

(2) Coloss. i. 15.

(3) [ἐξαιρέτως] Deest apud Hoerschel. et Spencerum, sed reperitur in Codd. Regio, Basileensi, et Philocalia. R.

(4) Boherellus: Adde μέγα ut paulo post, l. 27. Et sic R.

(5) Philoc. Οἷς ἐδν. L.

(6) Philoc. πρῶτον μὲν. L.

(7) Ita Philoc., alias ἔσσεσθαι.

(8) Philoc. πῶς ὅτι, alias ἐτι.

ὄρει τὴ κρείττων εἰς ὕψιστά τε καὶ ταχίστα κινήσεως χρό-
 νους αἰὲς τούτῃ συνέσει οὐκ ἐξ ἐπιλογισμοῦ καταλαμβάν-
 οντες. ἀλλ' ἐκ ἐπεπειθῆς; ἀφαιρετο δὲ οὐκ ἀπὸ ψιλῆς
 φύσεως ἐπὶ τῇ ταχύτητι ἐκείνῃ ὄφελον ἔρχονται· ἀλλὰ τῇ
 αἰετῇ ἐκ τέρου πρὸς ἕκαστον λόγου, εἶθ' ὅτε δὲ καὶ ἐξ
 ἐπιλογισμῶν, καὶ ἐπὶ ἐπιτήρησι. ὡς αἰ καὶ αἰετοὶ πρὸς
 σπηλαίων τῶν ἐν τῇ καλῇ νεοσσῷ, τὸν λεγόμενον ἀετίτην
 λίθον εἰρόντες, φύρῃσι ἐπ' αὐτῶν, τόθεν, ὅτι σοφοὶ αἰετοὶ,
 καὶ τῶν ἀφαιρέτων σφαιρότεροι τῶν ἐκ τέρου τὸ τοῖς αἰετοῖς
 10 ὄρει συνέσει διακρίσει εἰρόντων διὰ τοῦ λογισμοῦ, καὶ μετὰ
 τοῖς χρονοῖσι:

ἔτι. Ἔστιν δὲ καὶ ἄλλα ἰσχυρὰ τῶν ζώων γιγνώσκεισθαι
 ἀλεξίφροντα πρὸς τὰ πρὸς τὸ μὴ φύσιν, ἀλλὰ λόγον
 εἶναι τῶν εἰρόντων πᾶσι ἐν τοῖς ζώοις; εἰ μὲν γὰρ λόγος
 ἦ ὁ εἰρόντων, οὐκ αἰ ἀποτεταγμένως τότε τι μόνον εἰρίσκετο
 ἐν ὄρει, ἔστιν καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ ἄλλο τι ἐν
 αἰετῇ, καὶ ἄλλως ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις· ἀλλὰ τούτῃ αἰ,
 ὅσα καὶ ἐν ἀφαιρέτοις. καὶ ἐπεὶ φαιρὸν ἐκ τοῦ ἀποτεταγμένως
 πρὸς τὴν ἐκάστου φύσιν ζώου νεοκέναι βοηθήματα, ὅτι
 20 οὐ σοφία, οἷς λόγος ἐστὶν ἐν αἰετοῖς· ἀλλὰ τις φυσικὴ πρὸς
 τὰ τοιαῦτα σπηλαίων εἶκεν τῶν ζώων κατασκευὴ, ὑπὸ τοῦ
 λόγου γεγενημένη. καιτοῖγε εἰ ἐβουλόμην ὁμοίως χωρεῖν
 τῷ Κέλσῳ κατὰ ταῦτα, ἐχρητάμην αἰ Σολομώντος λέξει
 ἀπὸ τῶν Παροιμιῶν, οὕτως ἐχοίση· “τέσσαρα δ' ἐστὶν
 ἐλάχιστα ἐπὶ τῆς γῆς, ταῦτα δὲ ἐστὶ σοφώτερα τῶν σοφῶν
 οἱ μύρμηκες, οἱ μὴ ἐστὶν ἰσχύς, καὶ ἐτοιμάζονται θέρους τὴν
 4 τροφήν. καὶ οἱ χοιρογρύλλιοι, ἔθνος οὐκ ἰσχυρὸν, οἱ ἐποίησαν
 ἐν πέτραις τοὺς ἑαυτῶν οἴκους. ἀβασιλευτός ἐστὶν ἡ ἀκρίς, (5)
 καὶ στρατεῖει ἀπὸ ἐνὸς κελεύσματος εὐτάκτως. καὶ ἄσκα- (6)

(1) Vide Plinium, Lib. VIII. cap. xxvii. R.

(2) Vide Plin. Lib. X. cap. iii. R.

(3) Philoc. οὐκ αἰ ποτε ἀποτεταγμένως. R.

(4) Prov. xxx. 24—28 (xxiv.).

(5) Sic Codd. Reg. et Basileensis. Philoc. ἀβασιλευτός ἐστὶν ἡ ἀκρίς. R.

(6) Sic Codd. Reg. et Basil. Philoc. καὶ στρατοπεδεύει. R.

- 1) λαβιώτης, χερσὶν ἐρειδόμενος, καὶ εὐάλωτος ὢν, κατοικεῖ ἐν ὀχυρώμασι βασιλέως." ἀλλ' οὐ συγχρῶμαι ὡς σαφέσι τοῖς ῥητοῖς, ἀκολουθῶς δὲ τῇ ἐπιγραφῇ, ἐπιγέγραπται γὰρ τὸ βιβλίον Παροιμίαι ζητῶ ταῦτα, ὡς αἰνίγματα. ἔθος γὰρ τοῖς ἀνδράσι τούτοις τὰ ἕτερον μὲν τι αὐτόθεν δηλοῦντα, ἕτερον
- (2) δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγγέλλοντα, διαιρεῖν εἰς εἶδη πολλὰ, ὧν ἓν εἶναι τὰς παροιμίας. διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἡμῶν γέ-
- (3) γραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· "ταῦτ' ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν." οὐχ οἱ αἰσθητοὶ τοίνυν μύρμηκες σοφώτεροι 10 τῶν σοφῶν εἰσιν, ἀλλ' οἱ δηλούμενοι ὡς ἐν εἶδει παροιμιῶν. οὕτω δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλὰ πάνυ ἀπλούστατα νομίζει εἶναι καὶ ἰδιωτικὰ ὁ Κέλσος τὰ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν βιβλία, καὶ οἶεται τοὺς ἀλληγοροῦντας αὐτὰ, βιαζομένους τὸ βούλημα τῶν γραψάντων, τοῦτο ποιεῖν. ἐηλέγχθω οὖν καὶ διὰ τούτων ὁ Κέλσος μάτην ἡμᾶς διαβάλλων· ἐηλέγχθω δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ ὄψεων καὶ ἀετῶν λόγος, ἀποφηνάμενος εἶναι τούτους ἀνθρώπων σοφωτέρους.

88. Θέλων δ' ἔτι διὰ πλειόνων μηδὲ τὰς περὶ τοῦ θεοῦ ἐννοίας ἐξαιρέτους εἶναι παρὰ τὰ θνητὰ πάντα ἐν τῷ γένει 20 τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τιὰ ἀποφῆναι

(4) ἐννοοῦντα περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ τοιαῦται διαφωνίαι γεγόνασιν καὶ τοῖς ὀξυτέροις τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων, Ἑλλήνων, καὶ βαρβάρων, φησὶν· "εἰ δ', ὅτι καὶ θείας ἐννοίας ἀνθρωπος ἐπέληπται, νομίζεται ὑπερέχειν τῶν λοιπῶν ζώων ἴστωσαν

(5) οἱ τοῦτο φάσκοντες, ὅτι καὶ τούτου πολλὰ τῶν ἄλλων ζώων

(6) ἀντιποιηθήσεται· καὶ μάλα εἰκότως, τί γὰρ ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν; τοῦτο τοίνυν ἀνθρωποὶ παρὰ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ μάλιστα

(1) Libri editi in textu: οικεῖ. R. Boherell.: "Alia exemplaria habent: κατοικεῖ. Leges: καὶ οικεῖ."

(2) Cf. libri huj. num. 38. L.

(3) Ev. Joann. xvi. 25.

(4) Philoc. τοσαῦται διαφωνίαι. R.

(5) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: τῶν ἀλόγων ζώων, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(6) Philoc. ἀντιποιηθήσεται. R.

παρ' ὀρνίθων, μανθάνουσι. καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνων ἐνδείξεως ἐπαίτουσιν, οὗτοι μαντικοί. εἰ δὲ ὄρνιθες ἄρα, καὶ ὅσα ἄλλα⁽¹⁾ ζῶα μαντικὰ ἐκ θεοῦ προγινώσκοντα, διὰ συμβόλων ἡμᾶς διδάσκει, τοσοῦτον ἔοικεν ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας ἐκεῖνα⁽²⁾ πεφυκέναι, καὶ εἶναι σοφώτερα, καὶ θεοφιλέστερα. φασὶ δὲ⁽³⁾ τῶν ἀνθρώπων οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που γνωρίζειν τὰ λεγόμενα, καὶ ἔργῳ δεικνύειν, ὅτι γνωρίζουσιν, ὅταν προειπόντες, ὅτι ἔφασαν οἱ ὄρνιθες ὡς ἀπίαςί ποι, καὶ ποιήσουσι τόδε, ἢ

10 τόδε, δεικνύουσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ, καὶ ποιούντας ἃ δὴ προεῖπον. ἐλεφάντων δὲ οὐδὲν εὐορκότερον, οὐδὲ πρὸς τὰ θεία πιστότερον εἶναι δοκεῖ, πάντως δὴ που, διότι γινώσιν αὐτοῦ ἔχουσιν." ὄρα δὲ ἐν τούτοις, ὅσα ζητούμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν, οὐ μόνον Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν βαρβάροις, εἴθ' εὐρόντων, εἴτε παρὰ τινων δαιμόνων μαθόντων τὰ περὶ οἰωνῶν καὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀφ' ὧν μαντεῖαί τινες ἀνθρώποις γίνεσθαι λέγονται, συναρπάζει, καὶ ὡς ὁμολογούμενα ἐκτίθεται. πρῶτον μὲν γὰρ ἐζήτηται, πότερόν ἐστὶ τις τέχνη οἰωνιστικῆ, καὶ ἀπαξαπλῶς ἢ διὰ ζώων μαντικῆ, ἢ οὐκ ἔστι.

20 δεύτερον δὲ παρὰ τοῖς παραδεξαμένοις εἶναι τὴν δι' ὀρνίθων μαντικὴν, οὐ συμπεφώνηται ἢ αἰτία τοῦ τρόπου τῆς μαντείας· ἐπειδήπερ οἱ μὲν ἀπὸ τινων δαιμόνων, ἢ θεῶν μαντικῶν φασὶ γίγνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις, ὄρνισι μὲν εἰς διαφόρους πτήσεις, καὶ εἰς διαφόρους φωνάς, τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς τὰς τοιαύδε κινήσεις, ἢ τοιασδί. ἄλλοι δὲ θειοτέρας αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείους εἶναι τὰς ψυχάς· ὅπερ ἐστὶν ἀπιθανώτατον.

89. Ἐχρῆν οὖν τὸν Κέλσον, διὰ τῶν προκειμένων βουλόμενον θειότερα καὶ σοφώτερα ἀποδείξαι τὰ ἄλογα ζῶα τῶν

30 ἀνθρώπων, κατασκευάσαι διὰ πλειόνων, ὡς ὑπάρχουσιν τὴν τοιάνδε μαντικὴν καὶ τὴν ἀπολογίαν μετὰ τοῦτ' ἐνεργεστέρως⁽⁴⁾

(1) Vox ἄλλα, quae in antea editis desideratur, suppletur e Philocalia. R.

(2) Boherellus, Lego: τοσοῦτου.

(3) Philoc. θεοφιλέστερα, alias ...έστατα. R.

(4) Boherell. "Forte: ἐνεργεστέρως. Ceterum e Philoc. abest vox sequens: ἀποδείξαι, ut et praecedentes: τὴν ἀπολογίαν, et abesse possunt, salva sententia."

- ἀποδείξαι· καὶ ἀποδεικτικῶς ἀποδοκιμάσαι μὲν τοὺς λόγους τῶν ἀναιρούντων τὰς τοιάσδε μαντείας· ἀποδεικτικῶς δ' ἀνατρέψαι καὶ τοὺς λόγους τῶν εἰπόντων ἀπὸ δαιμόνων, ἢ θεῶν γίγνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις πρὸς
- (1) τὸ μαντεύεσθαι· καὶ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαι περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ψυχῆς· ὡς θειότερας. οὕτω γὰρ ἂν πρὸς τὰ πιθανὰ αὐτοῦ, ἐπιδειξαμένου φιλόσοφον περὶ τῶν τηλικούτων ἔξιν, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐνέστημεν· ἀνατρέποντες μὲν τὸ, ὅτι σοφώτερα τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων ψευδοποιοῦντες δὲ καὶ ὅτι ἐννοίας ἔχει τοῦ θείου ἱερωτέρας 10 ἡμῶν, καὶ ὅτι ὁμιλίας ἔχει πρὸς ἄλληλα ἱεράς τινας. νυνὶ δὲ ὁ ἐγκαλῶν ἡμῖν, ὅτι πιστεύομεν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, ἀξιοὶ ἡμᾶς πιστεύειν, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρνίθων θειότερας ἔχουσι ἐννοίας καὶ τρανωτέρας ἀνθρώπων. ὅπερ εἰ ἀληθές ἐστιν,
- (2) ὀρνιθες μᾶλλον τρανωτέρας Κέλσου ἔχουσι περὶ θεοῦ ἐννοίας. καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ Κέλσου, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἐξευτελίζοντος. ἀλλὰ γὰρ, ὅσον ἐπὶ Κέλσῳ, οἱ ὀρνιθες μείζονας καὶ θειότερας ἔχουσι ἐννοίας, οὐ λέγω ἡμῶν Χριστιανῶν, ἢ τῶν ταῖς αὐταῖς ἡμῖν γραφαῖς χρωμένων Ἰουδαίων· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν παρ' Ἑλλῆσι θεολόγων 20 ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν. μᾶλλον οὖν, κατὰ Κέλσον, κατείληφε τὴν τοῦ θείου φύσιν τὸ τῶν δῆθεν μαντικῶν ὀρνίθων γένος, ἢ Φερεκύδης, καὶ Πυθαγόρας, καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων καὶ ἔχρην γε ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὀρνιθας φοιτᾶν διδασκάλους ἴν', ὥσπερ κατὰ τὴν τοῦ Κέλσου ὑπόληψιν διδάσκουσι ἡμᾶς μαντικῶς τὰ ἐσόμενα, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ θείου ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἢν κατειλήφασιν τρανήν περὶ αὐτοῦ ἐννοιαν παραδιδόντες. Κέλσῳ μὲν οὖν ἀκολουθεῖ, τῷ διαφέρειν ἡγουμένῳ τῶν ἀνθρώπων τοὺς
- (3) ὀρνιθας, διδασκάλους αὐτὸν χρῆσθαι τοῖς ὀρνισι, καὶ μηδενὶ 30 ἄλλῳ τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλῆσιν.

(1) Philoc. μαντεύεσθαι. L.

(2) Geminati comparativi exempla habes passim, quae plurima congegit Taubmanus ad vers. 78 Culicis. Vide Marc. vii. 36, et Philipp. i. 23. R.

(3) Sic Philocalia. Hoeschel. et Spencerus: καὶ μηδενὶ οὕτω τῶν. R.

90. Ἡμῖν δὲ ὀλίγα πρὸς τὰ προκείμενα ἀπὸ πολλῶν
 λεκτέον, διελέγχουσι τὴν ἀχάριστον ψευδοδοξίαν πρὸς τὸν (1)
 πεποιηκότα αὐτὸν ἄνθρωπος γὰρ καὶ Κέλσος ὦν, ἐν τιμῇ (2)
 ὦν, οὐ συνήκε διὸ οὐδὲ παρασυνεβλήθη τοῖς ὄρσι, καὶ (3)
 τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ζώοις, οἷς νομίζει εἶναι μαντικοῖς· ἀλλ'
 ἐκείνοις παραχωρήσας τὰ πρωτεία, ὑπὲρ Αἰγυπτίους, τοὺς
 τὰ ἄλογα ζῶα ὡς θεοὺς προσκυνούοντας, ἑαυτὸν ὑπέταξε, τὸ
 δ' ὅσον ἐπ' αὐτῷ, καὶ πάν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς χεῖρον
 καὶ ἔλαττον νοοῦν περὶ τοῦ θείου, τοῖς ἀλόγοις ζώοις. προη-
 10 γουμένως μὲν οὖν ζητείσθω, ὅτερον ὑπάρχει ἢ δι' ὀρνίθων καὶ
 τῶν λοιπῶν ζῶων πεπιστευμένων εἶναι μαντικῶν μαντικῆ, ἢ μὴ
 ὑπάρχει. καὶ γὰρ οὐκ εὐκαταφρόνητός ἐστιν εἰς ἑκάτερα (4)
 ἐπιχειρούμενος ὁ λόγος· ὅπου μὲν δυσωπῶν μὴ παραδέξασθαι
 τὸ τοιοῦτον, ἵνα μὴ τὸ λογικὸν ἀντὶ τῶν δαιμονίων χρηστη- (5)
 ρίων ὄρσι χρήσται, καταλιπὸν ἐκεῖνα· ὅπου δὲ διὰ (6)
 μαρτυρουμένης ὑπὸ πολλῶν ἐναργείας παριστάς, ὅτι πολλοὶ (7)
 ἀπὸ μεγίστων διεσώθησαν κινδύνων, πεισθέντες τῇ δι'
 ὀρνίθων μαντικῇ. ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δεδοσθω, ὑπαρκτὸν (8)
 εἶναι τὴν οἰωνιστικὴν ἵνα καὶ οὕτω δείξω τοῖς προκαταλη- (9)
 20 φθείσιν, ὅτι καὶ τούτου διδομένου πολλή ἐστιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου
 παρὰ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ παρ' αὐτὰ τὰ μαντικά, ὑπεροχῆ,
 καὶ οὐδαμῶς πρὸς ἐκεῖνα συγκριτῆ. λεκτέον οὖν, ὅτι εἴπερ (10)

(1) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ψευδολογία, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(2) Psalm. xlix. 12, coll. 20. (xlvi.)

(3) Philoc. παρεσυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι καὶ τοῖς ἄλλοις, κ.τ.λ. L.

(4) Philoc. εἰς ἑκάτερον. L.

(5) Hoeschel. et Spencerus: ἀντὶ τῶν δαιμόνων. Sed Philoc. ut in nostro textu. R. Boherell.: "Loge: δαιμόνων, e Philocalia."

(6) Cod. Rejus recte: ὅπου δὲ διὰ μαρτυρουμένης. Hoeschel. et Spencer. ὅπου δὲ διαμαρτυρουμένης. R. Philoc. Mscr., Hoesch. teste: διὰ μαρτυρουμένης, Philoc. vero impressa: διαμαρτυρουμένης. L.

(7) Antea ἐναργείας. W.S. Philoc. in textu, edd. Spenc. ad marginem: ἐναργείας. L.

(8) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ὑπαρκτικὸν εἶναι, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(9) Sic Philocalia. Hoeschel. et Spencerus: προσκατεληφθείσιν. R.

(10) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: συγκριτικῆ, Philoc. impressa, ut nos in textu. L.

- ἀποδείξαι· καὶ ἀποδεικτικῶς ἀποδοκιμάσαι μὲν τοὺς λόγους τῶν ἀναιρούντων τὰς τοιάσδε μαντείας· ἀποδεικτικῶς δ' ἀνατρέψαι καὶ τοὺς λόγους τῶν εἰπόντων ἀπὸ δαιμόνων, ἢ θεῶν γίγνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις πρὸς
- (1) τὸ μαντεύσασθαι· καὶ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαι περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ψυχῆς· ὡς θειότερας. οὕτω γὰρ ἂν πρὸς τὰ πιθανὰ αὐτοῦ, ἐπιδειξαμένου φιλόσοφον περὶ τῶν τηλικούτων ἔξιν, κατὰ τὸ δυνατὸν ἡμῖν ἐνέστημεν· ἀνατρέποντες μὲν τὸ, ὅτι σοφώτερα τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων ψευδοποιούντες δὲ καὶ ὅτι ἐννοίας ἔχει τοῦ θεοῦ ἰερωτέρας 10 ἡμῶν, καὶ ὅτι ὁμιλίας ἔχει πρὸς ἄλληλα ἱεράς τινας. νυνὶ δὲ ὁ ἐγκαλῶν ἡμῖν, ὅτι πιστεύομεν τῷ ἐπὶ πᾶσι Θεῷ, ἀξιοῖ ἡμᾶς πιστεῦειν, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρνίθων θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας καὶ τρανωτέρας ἀνθρώπων. ὅπερ εἰ ἀληθές ἐστιν,
- (2) ὄρνιθες μᾶλλον τρανωτέρας Κέλσου ἔχουσι περὶ θεοῦ ἐννοίας. καὶ οὐ θαυμαστὸν, εἰ Κέλσου, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον τὸν ἀνθρώπον ἐξεντελίζοντος. ἀλλὰ γὰρ, ὅσον ἐπὶ Κέλσῳ, οἱ ὄρνιθες μείζονας καὶ θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας, οὐ λέγω ἡμῶν Χριστιανῶν, ἢ τῶν ταῖς αὐταῖς ἡμῖν γραφαῖς χρωμένων Ἰουδαίων ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν παρ' Ἑλλησι θεολόγων 20 ἀνθρώποι γὰρ ἦσαν. μᾶλλον οὖν, κατὰ Κέλσον, κατελήφε τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν τὸ τῶν δῆθεν μαντικῶν ὀρνίθων γένος, ἢ Φερεκύδης, καὶ Πυθαγόρας, καὶ Σωκράτης, καὶ Πλάτων καὶ ἔχρῆν γε ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὄρνιθας φοιτᾶν διδασκάλους ἴν', ὥσπερ κατὰ τὴν τοῦ Κέλσου ὑπόληψιν διδάσκουσιν ἡμᾶς μαντικῶς τὰ ἐσόμενα, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἀμφιβάλλειν περὶ τοῦ θεοῦ ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἣν κατελήφασιν τρανὴν περὶ αὐτοῦ ἐννοιαν παραδιδόντες. Κέλσῳ μὲν οὖν ἀκολουθεῖ, τῷ διαφέρειν ἡγουμένῳ τῶν ἀνθρώπων τοὺς
- (3) ὄρνιθας, διδασκάλους αὐτὸν χρῆσθαι τοῖς ὄρνεσι, καὶ μηδενὶ 30 ἄλλῳ τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλησιν.

(1) Philoc. μαντεύεσθαι. L.

(2) Geminati comparativi exempla habes passim, quae plurima congestit Taubmannus ad vers. 78 Culicis. Vide Marc. vii. 36, et Philipp. i. 23. R.

(3) Sic Philocalia. Hoeschel. et Spencerus: καὶ μηδενὶ οὕτω τῶν. R.

90. Ἡμῖν δὲ ὀλίγα πρὸς τὰ προκείμενα ἀπὸ πολλῶν
 λεκτέον, διελέγχουσι τὴν ἀχάριστον ψευδοδοξίαν πρὸς τὸν (1)
 πεποιηκότα αὐτὸν ἄνθρωπος γὰρ καὶ Κέλσος ὢν, ἐν τιμῇ (2)
 ὢν, οὐ συνήκε διὸ οὐδὲ παρασυνεβλήθη τοῖς ὄρνεσι, καὶ (3)
 τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ζώοις, οἷς νομίζει εἶναι μαντικοῖς· ἀλλ'
 ἐκείνοις παραχωρήσας τὰ πρωτεία, ὑπὲρ Αἰγυπτίους, τοὺς
 τὰ ἄλογα ζῶα ὡς θεοὺς προσκυνοῦντας, ἑαυτὸν ὑπέταξε, τὸ
 δ' ὅσον ἐπ' αὐτῷ, καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὡς χεῖρον
 καὶ ἔλαττον νοοῦν περὶ τοῦ θείου, τοῖς ἀλόγοις ζώοις. προ-
 10 γουμένως μὲν οὖν ζητείσθω, πότερον ὑπάρχει ἢ δι' ὄρνιθων καὶ
 τῶν λοιπῶν ζώων πεπιστευμένων εἶναι μαντικῶν μαντικῆ, ἢ μὴ
 ὑπάρχει. καὶ γὰρ οὐκ εὐκαταφρόνητός ἐστιν εἰς ἑκάτερα (4)
 ἐπιχειρούμενος ὁ λόγος· ὅπου μὲν δυσωπῶν μὴ παραδέξασθαι
 τὸ τοιοῦτον, ἵνα μὴ τὸ λογικὸν ἀντὶ τῶν δαιμονίων χρηστη- (5)
 ρίων ὄρνεσι χρήσεται, καταλιπὸν ἐκείνα· ὅπου δὲ διὰ (6)
 μαρτυρουμένης ὑπὸ πολλῶν ἐναργείας παριστάς, ὅτι πολλοὶ (7)
 ἀπὸ μεγίστων διεσώθησαν κινδύνων, πεισθέντες τῇ δι'
 ὄρνιθων μαντικῇ. ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δεδοσθω, ὑπαρκτὸν (8)
 εἶναι τὴν οἰωνιστικὴν ἵνα καὶ οὕτω δείξω τοῖς προκαταλη- (9)
 20 φθείσιν, ὅτι καὶ τούτου διδομένου πολλή ἐστιν ἡ τοῦ ἀνθρώπου
 παρὰ τὰ ἄλογα ζῶα, καὶ παρ' αὐτὰ τὰ μαντικά, ὑπεροχῆ,
 καὶ οὐδαμῶς πρὸς ἐκείνα συγκριτῆ. λεκτέον οὖν, ὅτι εἴπερ (10)

(1) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ψευδολογίαν, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(2) Psalm. xlix. 12, coll. 20. (xlviij.)

(3) Philoc. παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι καὶ τοῖς ἄλλοις, κ.τ.λ. L.

(4) Philoc. εἰς ἑκάτερον. L.

(5) Hoeschel. et Spencerus: ἀντὶ τῶν δαιμόνων. Sed Philoc. ut in nostro textu. R. Boherell.: "Lege: δαιμονίων, e Philocalia."

(6) Cod. Rejus recte: ὅπου δὲ διὰ μαρτυρουμένης. Hoeschel. et Spencer. ὅπου δὲ διαμαρτυρουμένης. R. Philoc. Mscr., Hoesch. teste: διὰ μαρτυρουμένης, Philoc. vero impressa: διαμαρτυρουμένης. L.

(7) Antea ἐναργείας. W.S. Philoc. in textu, edd. Spenc. ad marginem: ἐναργείας. L.

(8) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ὑπαρκτικὸν εἶναι, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(9) Sic Philocalia. Hoeschel. et Spencerus: προσκατεληφθείσω. R.

(10) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: συγκριτικῆ, Philoc. impressa, ut nos in textu. L.

- τις θεία φύσις ἦν ἐν αὐτοῖς τῶν μελλόντων προγνωστικῆ, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον πλουσία, ὡς ἐκ περιουσίας καὶ τῷ βου-
- (1) λομένῳ τῶν ἀνθρώπων δηλοῦν τὰ ἐσόμενα· δηλονότι πολὺ πρότερον τὰ περὶ ἑαυτῶν ἐγίνωσκον· γινώσκοντα δὲ τὰ περὶ ἑαυτῶν, ἐφυλάξατο ἂν ἀναπτῆναι κατὰ τοῦδε τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ παγίδας καὶ δίκτυα ἄνθρωποι ἔστησαν κατ' αὐτῶν ἢ τοξόται σκοπῶ χρώμενοι τοῖς ἵπταμένοις βέλη ἐπ' αὐτὰ ἀπέλυνον. πάντως δ' ἂν καὶ προγιγνώσκοντες ἀετοὶ τὴν κατὰ τῶν νεοσσῶν ἐπιβουλήν, εἴτε τῶν ἀναβαινόντων πρὸς αὐτοὺς ὄφρων, καὶ διαφθειρόντων αὐτούς, εἴτε καὶ τινων 10 ἀνθρώπων, εἴτε εἰς παιδιὰν, εἴτε καὶ εἰς ἄλλην τινὰ χρείαν καὶ θεραπείαν, λαμβανόντων αὐτούς· οὐκ ἂν ἐνόσσευσαν, ἔνθα ἔμελλον ἐπιβουλεύεσθαι· καὶ ἀπαξαπλῶς οὐκ ἂν ποτε τῶν ζώων τι τούτων ἀλωτὸν ἀνθρώποις ἦν, ὡς ἀνθρώπων θεϊότερον καὶ σοφώτερον.
- (2) 91. Ἄλλὰ καὶ εἴπερ οἰωνοὶ οἰωνοῖς διαλέγονται, ὡς φησιν ὁ Κέλσος, θείαν φύσιν ἔχοντες οἱ μαντικοὶ ὄρνεις,
- (3) καὶ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα, καὶ ἐννοίας τοῦ θείου, καὶ πρὸ-
- (4) γινωσιν περὶ μελλόντων, καὶ τὰ τοιαῦτα ἐτέροις προεδήλουν· οὐτ' ἂν ἢ καθ' Ὅμηρον στρουθὸς ἐνόσσευσεν ὄπου δράκων 20
- (5) ἔμελλεν αὐτήν, καὶ τὰ τέκνα ἀφανίζειν· οὐτ' ἂν ὁ κατὰ τὸν αὐτὸν ποιητὴν δράκων οὐκ ἐφυλάξατο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ ληφθῆναι. φησὶ γὰρ ὁ ἐν ποιήσει θανμαστὸς Ὅμηρος περὶ μὲν τοῦ προτέρου τοιαῦτα·
- (7) ἔνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφαινὸς,
- (8) σμερδαλέος· τὸν ῥ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φώσσει,

(1) Deest πολλὸν in Philoc. L. Vid. Euseb. P. E. IX. 4.

(2) Philoc., itemq. edd. Spenc. et Ruaei in textu: *μάχονται*, ed. vero Ruaei, Boherello duce, in notis: "Scribendum videtur *διαλέγονται*." L.

(3) Deest ἄλλα in Philoc. L.

(4) Philoc. τοῦ θεοῦ. L.

(5) Ab antea editis exciderat *καὶ*, quod suppletur e Codd. MSS. R.

(6) Sic Philoc., antea *ἀφανίσειν*.

(7) Homer. Iliad. Lib. II. a vers. 308. Latine reddidit Cicero, Lib. II. de Divinatione.

(8) Philoc. itemq. edd. Homer. τὸν ῥ' αὐτός. Edd. Spenc. et Ruaei: τὸν ῥ' αὐτός. L.

- αιρεῖν τῷ Χριστιανισμῷ τὰ χρήσιμα τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ
- (1) *συνεργεῖν, εἰ οἰὸν τε ἦν, τοῖς κοινοῖς ἐν Χριστιανισμῷ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καλοῖς. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀποτιθεμένων*
- (2) *καρπῶν τὰς ἐκφύσεις ἀπεκτιθέασιν οἱ μύρμηκες, ἵνα μὴ σπαργῶεν, μένοιεν δὲ δι' ἔτους αὐτοῖς εἰς τροφήν· οὐ λογισμὸν εἶναι ἐν μύρμηξι τούτων αἴτιον ὑπονοητέον, ἀλλὰ τὴν παμμήτορα φύσιν τὴν καὶ τὰ ἄλογα κοσμήσασαν, ὡς μηδὲ τοῦλάχιστον καταλιπεῖν, μηδαμῶς φέρον ἴχνος τοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως*
- (3) *λόγου. εἰ μὴ ἄρα διὰ τούτων λεληθότως βούλεται ὁ Κέλσος,*
- (4) *καὶ γὰρ ἐν πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, ὁμοειδῆ εἶναι πᾶσαν 10 ψυχὴν, καὶ μηδὲν διαφέρειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τῶν μυρμηκῶν καὶ τῶν μελισσῶν· ὅπερ κατάγοντός ἐστι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ, οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπά. τούτοις δ' οὐ πείσονται Χριστιανοὶ, προκατειληφότες τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆσθαι Θεοῦ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, καὶ ὀρῶντες, ὅτι ἀμήχανόν ἐστι*
- (5) *τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ δεδημιουργημένην φύσιν πάντη ἀπαλεῖψαι τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς, καὶ ἄλλους ἀναλαβεῖν οὐκ οἶδα*
- (6) *κατ' εἰκόνας τίνων γεγενημένους ἐν τοῖς ἀλόγοις.*

84. Ἐπεὶ δὲ καὶ “τοῖς ἀποθνήσκουσι μύρμηξι φησι 20 τοὺς ζῶντας ἰδίον τι ἀποκρίνειν χωρίον, κἀκεῖνο αὐτοῖς εἶναι πάτρια μνήματα” λεκτέον, ὅτι ὅσῳ πλείονα λέγει τῶν ἀλόγων ζῶων ἐγκώμια, τοσούτῳ πλείον, κἂν μὴ θέλῃ, αὔξει τὸ

(1) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: τοῖς κοινοῖς τῷ Χριστιανῷ, Philoc. vero impressa: τοῖς κοινοῖς Χριστιανισμῷ. L.

(2) Philoc. σπαργῶεν. L.

(3) Philoc. λεληθότως ὁ Κέλσος ἐν πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, καὶ βούλεται ὁμοειδῆ εἶναι κ.τ.λ. Lactant. Lib. VII. cap. 13. Pythagoras, apud Ovidium, Lib. xv. Metamorphos. Fab. 3. Origenes Lib. I. contra Cels. num. 32, 33, Lib. IV. num. 54, 56, et Lib. V. num. 20, 21. Vide etiam Platonem in Epinom. pp. 980, 981, et in Timaeo pp. 90, 91. Spencer. R.

(4) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: μοσειδῆ, pro: ὁμοειδῆ. Philoc. impressa, ὁμοειδῆ. — Hoeschel. in notis: “In Palatino Codice adscriptum hic margini: Σημείωσαι, ὅτι διαβάλλεται ὁ Ὀριγένης ὡς κἂν τοῖς ἄλλοις καὶ εἰς τὴν μετεμψύχωσιν.” L.

(5) Philoc. ἀπολείψαι. L.

(6) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: κατ' εἰκόνα τίνων γεγενημένων, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

τοῦ πάντα κοσμήσαντος λόγου ἔργον καὶ δείκνυσι τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐντρέχειαν, δυναμένην κοσμεῖν τῷ λόγῳ καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς φύσεως τῶν ἀλόγων. τί δὲ λέγω τῶν⁽¹⁾ ἀλόγων, ἐπεὶ Κέλσω δοκεῖ μὴδ' ἄλογα εἶναι τὰ κατὰ τὰς κοινὰς πάντων ἐννοίας ἄλογα καλούμενα; οὐδὲ τοὺς μύρμηκας γοῦν οἶεται εἶναι ἀλόγους, ὁ περὶ τῆς ὅλης φύσεως ἐπαγγειλάμενος λέγειν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου αὐχῆσας. φησὶ γὰρ περὶ τῶν μυρμηκῶν ὡς διαλεγομένων ἀλλήλοις τοιαῦτα: "καὶ μὲν δὴ καὶ ἀπαντῶντες
 10 ἀλλήλοις διαλέγονται, ὅθεν οὐδὲ τῶν ὁδῶν ἀμαρτάνουσιν, οὐκοῦν καὶ λόγου συμπλήρωσις ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, καὶ κοιναὶ ἐννοιαὶ καθολικῶν τινῶν, καὶ φωνῆ, καὶ τυγχάνοντα σημαίνόμενα." τὸ γὰρ διαλέγεσθαι τινα πρὸς ἕτερον, ἐν φωνῇ γίνεται δηλοῦσθαι τι σημαίνόμενον, πολλάκις δὲ καὶ περὶ τῶν καλουμένων τυγχανόντων ἀπαγγελλοῦσθαι ἄπερ καὶ ἐν μύρ-⁽²⁾μηξὶ λέγειν εἶναι, πῶς οὐ πάντων ἀν' εἷη καταγελαστότατον;

85. Καὶ οὐκ αἰδεῖται γε ἐπιφέρειν τούτοις, ἵνα καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ἐσομένοις ἐπιδεικνύηται τὴν τῶν δογμάτων ἑαυτοῦ ἀσχημοσύνην, λέγων: "φέρ' οὖν, εἴ τις ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν
 20 γῆν ἐπιβλέποι, τί ἀν' δόξαι διαφέρειν τὰ ὑφ' ἡμῶν, ἢ τὰ ὑπὸ μυρμηκῶν καὶ μελισσῶν δρώμενα;" ὁ ἀπ' οὐρανοῦ δὴ ἐπὶ γῆν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ βλέπων τὰ δρώμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μυρμηκῶν γινόμενα, πότερον ἐνορᾷ μὲν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν σώμασιν οὐ κατανοεῖ δὲ τὸ λογικὸν ἡγεμονικὸν καὶ λογισμῶν κινούμενον; πάλιν τε αὖ τὸ ἄλογον ἡγεμονικὸν καὶ ὑπὸ ὀρμῆς καὶ φαντασίας ἀλόγως κινούμενον, μετὰ τινος φυσικῆς ὑποκατασκευῆς; ἀλλ' ἄτοπον τὸν ἀπ' οὐρανοῦ βλέποντα τὰ ἐπὶ γῆς, ἐνορᾷ μὲν θέλειν σώμασιν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν, ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος
 30 μὴ πολὺ δὲ μᾶλλον βλέπειν ἡγεμονικῶν φύσεις, καὶ πηγὴν ὀρμῶν λογικῆν, ἢ ἄλογον. εἰ δ' ἅπαξ βλέποι⁽³⁾ τὴν πασῶν⁽³⁾ ὀρμῶν πηγὴν δῆλον, ὅτι καὶ τὴν διαφορὰν ἴδοι ἀν', καὶ τὴν

(1) Τί δὲ λέγω τῶν ἀλόγων. Haec in antea editis omissa, supplentur e Philocalia. R.

(2) Antea ἀπαγγελλοῦσθαι, "Malim cum Boherello: ἀπαγγελλούσθαι." R.

(3) Antea βλέπει. Vid. l. 22. W. S.

ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου, οὐ μόνον παρὰ τοὺς μύρμηκας, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἐλέφαντας. ὁ γὰρ βλέπων ἀπ' οὐρανοῦ, ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις, κἂν μεγάλα ἢ αὐτῶν τὰ σώματα, οὐκ ἄλλην ὄψεται ἀρχὴν, ἢ τὴν, ἴν' οὕτως ὀνομάσω, ἀλογίαν ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, λόγον τὸν κοινὸν ἀνθρώπων πρὸς τὰ

(1) θεῖα καὶ ἐπουράνια, τάχα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν,
 (2) δι' ὃν κατ' εἰκόνα γεγονέναι ὀνόμασται τοῦ Θεοῦ· εἰκὼν γὰρ τοῦ ἐπὶ πᾶσι Θεοῦ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ.

86. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὡσπερὶ ἐπὶ πλείον καταβιβᾶσαι ἀγωνιζόμενος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ ἐξομοιωσαι τοῖς 10 ἀλόγοις, καὶ μηδὲν ὅ, τι καταλιπεῖν θέλων τῶν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἱστορουμένων, ἐμφαινόντων τὸ μείζον καὶ “τὰ τῆς γοητείας φησὶν εἶναι καὶ ἐν τισὶ τῶν ἀλόγων” ὡς μηδ' ἐπὶ

(3) τούτῳ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαιρέτως σεμνύνεσθαι, μηδὲ θέλειν ἔχειν τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ὑπεροχὴν καὶ φησι ταῦτα· “εἰ
 (4) δὲ τι καὶ ἐπὶ γοητεία φρονούσιν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἤδη καὶ κατὰ τοῦτο σοφώτεροι ὄφεις καὶ ἄετοί· πολλὰ γοῦν ἴσασιν ἀλεξιφάρμακα καὶ ἀλεξικάκα, καὶ δὴ καὶ λίθων τινῶν δυνάμεις,
 (5) ἐπὶ σωτηρία τῶν νεοσσῶν. οἷς ἂν ἐπιτύχωσιν ἄνθρωποι,
 (6) θαυμαστόν τι κτῆμα ἔχειν νομίζουσι.” καὶ πρῶτόν γε οὐκ 20 οἶδ' ὅπως τὴν τῶν ζώων περὶ τὰ φυσικὰ ἀλεξιφάρμακα εἴτε ἐμπειρίαν, εἴτε φυσικὴν τινα κατάληψιν, γοητεῖαν ὀνόμασεν·
 (7) ἐπ' ἄλλον γὰρ τέτριπται τὸ τῆς γοητείας ἄσσεσθαι ὄνομα. εἰ μὴ ἄρα λεληθότως διαβάλλειν βούλεται, ὡς Ἐπικούρειος, πᾶσαν τὴν τῶν τοιούτων χρῆσιν, ὡς ἐν ἐπαγγελίᾳ γοήτων κειμένην. πλὴν ἀλλὰ δεδόσθω αὐτῷ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φρονεῖν ἐπὶ τῇ τούτων γνώσει μέγα, εἴτε γόητας ὄντας, εἴτε
 (8) καὶ μὴ· πῶς ὅτι σοφώτεροι κατὰ τοῦτο ἀνθρώπων εἰσὶν

(1) Philoc. θεόν· διὸ καὶ κατ' εἰκόνα κ.τ.λ. L.

(2) Coloss. i. 15.

(3) [ἐξαιρέτως] Deest apud Hoesobel. et Spencerum, sed reperitur in Codd. Regio, Basileensi, et Philocalia. R.

(4) Boherellus: Adde μέγα ut paulo post, l. 27. Et sic R.

(5) Philoc. Οἷς ἐόν. L.

(6) Philoc. πρῶτον μὲν. L.

(7) Ita Philoc., alias ἔσσεσθαι.

(8) Philoc. πῶς ὅτι, alias ἐτι.

κληρόνων καὶ μαντεῶν ἀκούσονται· σοὶ δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε κύριος ὁ θεός σου.” εἶθ' ἐξῆς φησι “προφήτην ἀναστήσει (1) σοὶ κύριος ὁ θεός σου ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου.” βουληθεὶς δὲ ποτε ὁ Θεὸς δι' οἰωνοσκόπου ἀποτρέψαι ἀπὸ τῆς οἰωνιστικῆς, (2) πεποιήκε πνεῦμα ἐν τῷ οἰωνοσκόπῳ εἰπεῖν “οὐ γὰρ ἐστὶν (3) οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραήλ. Κατὰ καιρὸν ῥηθήσεται τῷ Ἰακώβ, καὶ τῷ Ἰσραήλ, τί ἐπιτελέσει ὁ θεός.” ταῦτα δὴ γιγνώσκοντες ἡμεῖς, καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια, τηρεῖν βουλόμεθα μυστικῶς εἰρημένην ἐντολὴν τήν· “πάση (4) 10 φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν.” ἵνα μὴ ἐπιβῆ τι τῶν δαιμονίων τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, ἢ πνεῦμά τι τῶν ἐναντίων πρὸς ἃ βούλεται τρέψῃ τὸ φανταστικὸν ἡμῶν. εὐχόμεθα δὲ λάμψαι ἐν (5) ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἐπιδημοῦντος ἡμῶν τῷ φανταστικῷ πνεύματος Θεοῦ, καὶ φαντάζοντος ἡμᾶς τὰ τοῦ Θεοῦ· ἐπεὶ “ὅσοι πνεύματι Θεοῦ (6) ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ εἰσι Θεοῦ.”

96. Χρὴ δ' εἰδέναι, ὅτι τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν, οὐ πάντως θεῖόν ἐστι· καθ' αὐτὸ γὰρ μέσον ἐστὶ, καὶ πίπτον εἰς φαύλους καὶ ἀστέιους. καὶ ἰατροὶ γοῦν ἀπὸ ἰατρικῆς προγιγ-
20 νόσκουσι τινα, κἂν φαῦλοι τὸ ἦθος τυγχάνωσιν. οὕτω δὲ καὶ κυβερνήται, κἂν μοχθηροὶ τυγχάνωσιν ὄντες, προγιγνώσκουσιν ἐπισημασίας, καὶ ἀνέμων σφοδρότητας, καὶ τροπὰς περὶ τὸ περιέχον ἔκ τινος πείρας καὶ τηρήσεως· καὶ οὐ δὴ πού παρὰ (7) τοῦτο θεῖος τις ἂν αὐτοὺς εἶναι φήσει, ἂν τύχῃσι μοχθηροὶ εἶναι τὸ ἦθος. ψεῦδος οὖν τὸ παρὰ τῷ Κέλσῳ λεγόμενον, τό· “τί ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;” ψεῦδος δὲ καὶ τό· “πολλὰ τῶν ζῶων ἀντιποιεῖσθαι θείας ἐννοίας” οὐδὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ἐννοίαν ἔχει τοῦ Θεοῦ. ψεῦδος δὲ καὶ τό· “ἐγγυτέρω τῆς
30 θείας ὁμιλίας εἶναι τὰ ἄλογα ζῶα” ὅπου γε καὶ τῶν ἀνθρώ-

(1) Deut. xviii. 15.

(2) Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: ἀποστρέψαι, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(3) Num. xxiii. 23.

(4) Prov. iv. 23.

(5) 2 Cor. iv. 6.

(6) Rom. viii. 14.

(7) Philoc. καὶ παρατηρήσεως. L.

- (1) λαβώτης, χερσὶν ἐρειδόμενος, καὶ εὐάλωτος ὢν, κατοικεῖ ἐν ὀχυρώμασι βασιλέως." ἀλλ' οὐ συγχρῶμαι ὡς σαφέσι τοῖς ῥητοῖς, ἀκολουθῶς δὲ τῇ ἐπιγραφῇ, ἐπιγέγραπται γὰρ τὸ βιβλίον Παροιμίας ζητῶ ταῦτα, ὡς αἰνίγματα. ἔθος γὰρ τοῖς ἀνδράσι τούτοις τὰ ἕτερον μὲν τι αὐτόθεν δηλοῦντα, ἕτερον
- (2) δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγγέλλοντα, διαιρεῖν εἰς εἶδη πολλὰ, ὧν ἓν εἶναι τὰς παροιμίας. διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἡμῶν γέ-
- (3) γραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι: "ταῦτ' ἐν παροιμίαις λελάληκα ὑμῖν· ἀλλ' ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω ὑμῖν." οὐχ οἱ αἰσθητοὶ τοίνυν μύρμηκες σοφώτεροι ἰο-
- τῶν σοφῶν εἰσιν, ἀλλ' οἱ δηλούμενοι ὡς ἐν εἴδει παροιμιῶν. οὕτω δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλὰ πάνυ ἀπλοῦστα νομίζει εἶναι καὶ ἰδιωτικὰ ὁ Κέλσος τὰ Ἰουδαίων καὶ Χριστιανῶν βιβλία, καὶ οἶεται τοὺς ἀλληγοροῦντας αὐτὰ, βιαζομένους τὸ βούλημα τῶν γραψάντων, τοῦτο ποιεῖν. ἐλλέγχθω οὖν καὶ διὰ τούτων ὁ Κέλσος μάτην ἡμᾶς διαβάλλων· ἐλλέγχθω δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ ὄψεων καὶ ἀετῶν λόγος, ἀποφηνάμενος εἶναι τούτους ἀνθρώπων σοφωτέρους.

88. Θέλων δ' ἔτι διὰ πλειόνων μηδὲ τὰς περὶ τοῦ θεοῦ ἐννοίας ἐξαιρέτους εἶναι παρὰ τὰ θνητὰ πάντα ἐν τῷ γένει 20 τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τινα ἀποφῆναι

(4) ἐννοοῦντα περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ τοιαῦται διαφωνίαί γεγόνασι καὶ τοῖς ὀξυτέροις τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων, Ἑλλήνων, καὶ βαρβάρων, φησὶν· "εἰ δ', ὅτι καὶ θείας ἐννοίας ἀνθρώπος ἐπείληπται, νομίζεται ὑπερέχειν τῶν λοιπῶν ζώων ἴστωσαν

(5) οἱ τοῦτο φάσκοντες, ὅτι καὶ τούτου πολλὰ τῶν ἄλλων ζώων

(6) ἀντιποιηθήσεται· καὶ μάλα εἰκότως, τί γὰρ ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν; τοῦτο τοίνυν ἄνθρωποι παρὰ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ μάλιστα

(1) Libri editi in textu: *οικεῖ*. R. Boherell.: "Alia exemplaria habent: *κατοικεῖ*. Lege: *καὶ οικεῖ*."

(2) Cf. libri huj. num. 38. L.

(3) Ev. Joann. xvi. 25.

(4) Philoc. *τοσαῦται διαφωνία*. R.

(5) Philoc. Mscr., Hoesch. teste: *τῶν ἀλόγων ζώων*, Philoc. vero impressa, ut nos in textu. L.

(6) Philoc. *ἀντιποιηθήσεται*. R.

τοῦ ἐξετάσαι τὰ Κέλσου, τὸ ἀκόλουθον σκοποῦμεν, δῆλον ὅτι κατ' αὐτὸν ἰερώτεροι τῶν σεμνῶν Φερεκύδους, καὶ Πυθαγόρου, καὶ Σωκράτους, καὶ Πλάτωνος, καὶ τῶν φιλοσόφων ὁμιλιῶν εἰσιν αἱ τῶν ἀλόγων ζώων ὅπερ ἐστὶ καὶ αὐτόθεν οὐ μόνον ἀπεμφαῖνον, ἀλλὰ καὶ ἀτοπώτατον. ἵνα δὲ καὶ πιστεύσωμεν, τινὰς ἐκ τῆς ἀσήμεου φωνῆς τῶν ὀρνίθων μαθόντας, ὅτι ἀπίασί ποι οἱ ὄρνιθες, καὶ ποιήσουσι τόδε, ἢ τόδε, προδηλοῦν καὶ τοῦτο ἐροῦμεν ἀπὸ τῶν δαιμόνων συμβολικῶς ἀνθρώποις δεδηλωσθαι, κατὰ σκοπὸν τὸν περὶ τοῦ ἀπατηθῆναι ὑπὸ τῶν
 10 δαιμόνων τὸν ἄνθρωπον, καὶ κατασπασθῆναι αὐτοῦ τὸν νοῦν ἀπ' οὐρανοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆν, καὶ τὰ ἐτι κατωτέρω.

98. Οὐκ οἶδα δ' ὅπως ὁ Κέλσος καὶ ὄρκου ἐλεφάντων (1) ἤκουσε, καὶ ὅτι εἰσὶν οὗτοι πιστότεροι πρὸς τὸ θεῖον ἡμῶν, καὶ γνώσιν ἔχουσι τοῦ θεοῦ. ἐγὼ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ θαυμαστὰ οἶδα περὶ τῆς φύσεως τοῦ ζώου καὶ τῆς ἡμερότητας (2) ἱστορούμενα, οὐ μὴν καὶ περὶ ὄρκων ἐλέφαντος σύνοιδα εἰρηῆσθαι παρά τινι· εἰ μὴ ἄρα τὸ ἡμέρον, καὶ τὴν ὡσπερεὶ πρὸς ἀνθρώπους αὐτῶν συνθήκην ὑπαξ γενομένων ὑπ' αὐτοῖς, (3) εὐορκίαν τηρουμένην ὠνόμασεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ ψεῦδός ἐστιν.
 20 εἰ γὰρ σπανίως, ἀλλ' οὖν γε ἱστόρηται, ὅτι μετὰ τὴν δοκούσαν ἡμερότητα ἐξηγηρίωθησαν ἐλέφαντες κατὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ φόνους ἐποίησαν, καὶ διὰ τοῦτο κατεδικάσθησαν ἀναιρεθῆναι, ὡς οὐκέτι χρήσιμοι. ἐπεὶ δὲ παραλαμβάνει μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ κατασκευάσαι, ὡς οἶται, εὐσεβεστέρους εἶναι τοὺς πελαργοὺς τῶν ἀνθρώπων, τὰ περὶ τοῦ ζώου ἱστορούμενα ἀντιπελαργούντος, καὶ τροφὰς φέροντος τοῖς γεγεννηκόσι· (5)

(1) Plin. Lib. VIII. cap. 1.

(2) Illa qui volet, ex Aristotele, Diodoro Siculo, Æliano, Philostrato, et Plinio petat. De mutuo elephantorum in lapsu auxilio scribit Clemens Alexandrinus Stromat. 1. De draconibus mole ipsorum corporea pereuntibus Philo scribit libro περὶ ἀφθαροῦς κῶσμου. De eorundem in militia usu, vitæ diurnitate etc. Basil. Magnus scribit Hom. IX. in Hexaëmeron. Hoeschel. L.

(3) Hoeschel. in textu: ταπτομένων. R. Philoc. Mscr., Hoeschel. teste: γενομένην, Philoc. vero impressa, ut in nostro textu. L.

(4) Verba: καὶ φόνους ἐποίησαν, quæ apud Hoeschel. et Spencer. desunt, supplentur e Philocalia. R.

(5) Cf. Basil. Mag. Homil. VIII. in Hexaëmeron. L.

λεκτέον, ὅτι καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ θεωρήματος τοῦ περὶ τοῦ καθήκοντος ποιοῦσιν οἱ πελαργοὶ, οὐδ' ἀπὸ λογισμοῦ· ἀλλ' ἀπὸ φύσεως, βουληθείσης τῆς κατασκευαζούσης αὐτοὺς φύσεως παράδειγμα ἐν ἀλόγοις ζώοις δυσωπῆσαι δυνάμενον ἀνθρώπους ἐκθέσθαι περὶ τοῦ χάριτας ἀποτινύειν τοῖς γεγεννηκόσιν. εἰ δὲ ἦδει Κέλσος, ὅσῳ διαφέρει λόγῳ ταῦτα ποιεῖν, τοῦ ἀλόγως αὐτὰ καὶ φυσικῶς ἐνεργεῖν· οὐκ ἂν εὐσεβεστέρους εἶπε τοὺς πελαργούς τῶν ἀνθρώπων. ἔτι δὲ, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῶν

- (1) ἀλόγων ζῶων μαχόμενος ὁ Κέλσος, παραλαμβάνει τὸ Ἄρά-
 (2) βιον ζῶον, τὸν φοῖνικα, διὰ πολλῶν ἐτῶν ἐπίδημον Αἰγύπτῳ, 10
 καὶ φέρον ἀποθανόντα τὸν πατέρα, καὶ ταφέντα ἐν σφαίρα
 σμύρνης, καὶ ἐπιτιθὲν ὅπου τὸ τοῦ ἡλίου τέμενος. καὶ τοῦτο
 ἱστορηται μὲν, δύναται δὲ, εἰάν περ ἦ ἀληθές, καὶ αὐτὸ φυσικὸν
 τυγχάνειν· ἐπιδαφιλευσαμένης τῆς θείας προνοίας καὶ ἐν ταῖς
 διαφοραῖς τῶν ζῶων παραστῆσαι τοῖς ἀνθρώποις τὸ ποικίλον
 τῆς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κατασκευῆς, φθάνον καὶ ἐπὶ τὰ ὄρνεα·
 καὶ ζῶόν τι μονογενὲς ὑπέστησεν, ἵνα κἂν τούτῳ ποιήσῃ θαν-
 μασθῆναι οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸν πεποικηκότα αὐτό.

99. Ἐπεὶ οὖν τούτοις πᾶσιν ἐπιφέρει ὁ Κέλσος τό·
 “Οὐκουν ἀνθρώπῳ πεποιήται τὰ πάντα, ὥσπερ οὐδὲ λέοντι, 20
 οὐδὲ αἰετῷ, οὐδὲ δελφίνι· ἀλλ' ὅπως ὅδε ὁ κόσμος ὡς ἂν θεοῦ
 ἔργον ὀλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται· τούτου
 (3) χάριν μεμέτρηται τὰ πάντα οὐκ ἀλλήλων, ἀλλ' εἰ μὴ πάρ-
 εργον, ἀλλὰ τοῦ ὄλου καὶ μέλει τῷ Θεῷ τοῦ ὄλου, καὶ τοῦτο
 οὐ ποτε ἀπολείπει πρόνοια, οὐδὲ κάκιον γίνεται, οὐδὲ διὰ
 (4) χρόνου πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς ἐπιστρέφει, οὐδὲ ἀνθρώπων ἕνεκα
 (5) ὀργίζεται· ὥσπερ οὐδὲ πιθήκων, οὐδὲ μυιῶν· οὐδὲ τούτοις
 ἀπειλεῖ, ὧν ἕκαστον ἐν τῷ μέρει τὴν αὐτοῦ μοῖραν εἴληφε.”

(1) Philoc. ἰστέμενος. R.

(2) De Phoenice vide, si vacat, Plinium, Lib. x. cap. 2, Tacit. Lib. vi. cap. 28, Dion. Lib. 57, Pompon. Mel. Lib. iii. cap. 8. R. Coll. Horapoll. Lib. i. Hieroglyph. cap. 35, Physiol. Epiphani, et alios. L.

(3) Antea πᾶν ἔργον. W. S. Boherell. “Lege: ἀλλ' εἰ μὴ πάρεργον.”

(4) Philoc. itemq. edd. Spenc. et Ruasi in textu: πρὸς αὐτόν, ed. vero Ruasi in notis: “Lege cum Boherello: πρὸς αὐτόν, vel: πρὸς ἑαυτόν. Sic enim infra habetur: καὶ διὰ χρόνου ἐπιστρέφειν τὸ ὄλον πρὸς ἑαυτόν.” L.

(5) Philoc. οὐδὲ μυιῶν. Hoerschel. et Spencerus: οὐδὲ μυῶν. R.

φέρει, κἂν διὰ βραχέων πρὸς ταῦτα ἀπαντήσωμεν. οἶμαι δὴ ἀποδεδειχέναι ἐκ τῶν προειρημένων, πῶς ἀνθρώπῳ καὶ παντὶ λογικῷ τὰ πάντα πεποιήται· προηγουμένως γὰρ διὰ τὸ λογικὸν ζῶον τὰ πάντα δεδημιούργηται. Κέλσος μὲν οὖν λεγέτω, ὅτι οὐκ ἀνθρώπῳ, ὡς οὐδὲ λέοντι, οὐδ' οἷς ὀνομάζει· ἡμεῖς δὲ ἐροῦμεν, οὐ λέοντι ὁ δημιουργὸς, οὐδὲ αἰετῷ, οὐδὲ δελφίνι ταῦτα πεποίηκεν· ἀλλὰ πάντα διὰ τὸ λογικὸν ζῶον, καὶ “ὅπως ὅδε ὁ κόσμος ὡς ἂν θεοῦ ἔργον ὀλύκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται.” τούτῳ γὰρ συγκαταθετόν

10 ὡς καλῶς εἰρημένῳ. μέλει δὲ τῷ Θεῷ οὐχ, ὡς Κέλσος οἶεται, (1) μόνου τοῦ ὄλου, ἀλλὰ παρὰ τὸ ὄλον ἐξαιρέτως παντὸς λογικου. καὶ οὐδέ ποτε ἀπολείψει πρόνοια τὸ ὄλον· οἰκονομεῖ γὰρ, κἂν κάκιον γένηται, διὰ τὸ λογικὸν ἀμαρτάνον, μέρος τι τοῦ ὄλου, καθάρσιον αὐτοῦ ποιεῖν, καὶ διὰ χρόνου ἐπιστρέφειν τὸ ὄλον πρὸς ἑαυτόν. ἀλλ' οὐδὲ πιθήκων μὲν ἕνεκα ὀργίζεται, οὐδὲ μυιῶν· ἀνθρώποις δὲ ἐπάγει, ἅτε παραβᾶσι τὰς (2) φυσικὰς ἀφορμὰς, δίκην καὶ κόλασιν, καὶ τούτοις διὰ προφητῶν ἀπειλεῖ, καὶ διὰ τοῦ ἐπιδημήσαντος ὕλφ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων σωτήρος· ἵνα διὰ τῆς ἀπειλῆς ἐπιστραφῶσι μὲν οἱ

20 ἀκούσαντες· οἱ δὲ ἀμελήσαντες τῶν ἐπιστρεπτικῶν λόγων, δίκας κατ' ἀξίαν τίσωσιν, ἃς πρόπον Θεῷ ἐπιτιθέναι κατὰ τὸ (3) ἑαυτοῦ συμφερόντως τῷ παντὶ βούλημα τοῖς τοιαύτης καὶ οὕτως ἐπιπόνου δεομένοις θεραπείας, καὶ διορθώσεως. ἀλλὰ γὰρ καὶ τοῦ τετάρτου τόμου ἀντάρκη περιγραφὴν εἰληφότος, αὐτοῦ που καταπαύσωμεν τὸν λόγον. Θεὸς δὲ δοίη διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅς ἐστι Θεὸς λόγος, καὶ σοφία, καὶ ἀλήθεια, καὶ (4) δικαιοσύνη, καὶ πᾶν ὅ, τί ποτε θεολογοῦσαι περὶ αὐτοῦ φασιν ἱεραὶ γραφαὶ, ἄρξασθαι ἡμᾶς καὶ τοῦ πέμπτου τόμου, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐντευξομένων, καὶ διανύσαι κάκεινον, μετὰ τῆς

30 τοῦ λόγου αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπιδημίας, καλῶς.

(1) In antea editis deest: ὡς, quod suppletur e Philocalia. R.

(2) Hoeschel. et Spencerus: οὐδὲ μυῶν. L.

(3) Sic recte Philoc., antea κατὰ τῶν. R.

(4) Ev. Joann. i. 1, xiv. 6.

(5) 1 Cor. i. 24, 30.

NOTARVM DELECTVS
IN ORIGENIS CONTRA CELSVM

LIB. I. II. III.

EX EDITIONE SPENCERI

PAVCIS ADDITIS.

A

R. De la Rue.
L. Lommatzsch.

NOTARVM DELECTVS IN LIB. I.

PRAEF. c. 1. Φιλῶσαι Ἀμβρόσιε] Hunc floruisse circa tempora Caracallae, Macrini, Heliogabali, et Alexandri Severi, ex Eusebio (*Eccles. Hist. Lib. vi. Cap. 18*) didicimus.

Ἐν τούτῳ καὶ Ἀμβρόσιος τὰ τῆς Οὐαλεντίνου φρονῶν αἵρέσεως, πρὸς τῆς ὑπὸ Ὀριγένους πρεσβυνομένης ἀληθείας ἐλεγχθεὶς, καὶ ὡς ἂν ὑπὸ φωτὸς κατανασθεὶς τὴν διάνοιαν, τῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀρθοδοξίας προστίθεται λόγῳ.

Suidas in Origene: Ὅς ἐς γνώσιν αὐτῷ ἀφικέσθαι σπουδάσας ἀπίστη τῆς Ὀυαλεντίνου καὶ Μαρκίανος αἵρέσεως.

Sane eo fidei et constantiae provecus est, ut Christum confiteri, et poenas inde secuturas pati non formidaret, καὶ θείας ἐξομολογήσεως ἐπίσημος ἐγένετο. Hieron. *Catal. Script. Eccles. in Ambr.*

Vixit Ambrosius, imperante Severo, dives, stirpe clara prognatus, sanctus, doctus, Mecaenas, idemque ἐκκλησίας διάκονος. Hieron. *Catal. Script. Eccles. in Ambr.*

PRAEF. c. 1. Κέλσου] Huic Lucianum Epicureae sectae, si quis alius, addictissimum Alexandrum suum, sive Pseudomantem, dicasse (etenim ejus hortatu scripsit) Illustrissimus Baronius opinatur.

Ἐν τούτῳ καὶ τὰ πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον καθ' ἡμῶν Κέλσου τοῦ Ἐπικουρείου Ἀληθῆ Δόγον ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν συγγράμματα συντάττει. Euseb. *Hist. Eccles. Lib. vi. Cap. 36.*

Hieronymus (Epistolá ad Magnum, oratorem Romanum); scripserunt contra nos Celsus, atque Porphyrius: priori Origenes; alteri Methodius, Eusebius et Apollinarius fortissime responderunt; quorum Origenes octo scripsit libros; Methodius usque ad decem millia procedit versuum; Eusebius et Apollinarius viginti quinque et triginta volumina condiderunt. Lege eos, et invenies nos comparatione eorum imperitissimos, et, post tanti temporis otium, vix, quasi per somnium, quod pueri didicimus recordari.

PRAEF. c. 5. ψευδογραφοῦμενον] Aristoteles *Sophist. Elench. c. 2.*

ὁ δὲ ἐριστικός ἐστὶ πῶς οὕτως ἔχων πρὸς τὸν διαλεκτικόν, ὡς ὁ ψευδογράφος πρὸς τὸν γεωμετρικόν· ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν τῆ διαλεκτικῆ παραλογίζει, καθάπερ καὶ ὁ ψευδογράφος πρὸς τὸν γεωμέτρην. Vid. *Toric.* I. c. 1 ἢ τὰ ἡμικύκλια περιγράφειν μὴ ὡς δεῖ, ἢ γραμμάς τινὰς ἄγειν μὴ ὡς ἂν ἀχθείησαν, κ.τ.λ. et *Toric.* VIII. c. 1. 10. R.

Lib. I. c. 1. παρανομίαν] Q. παρανομήσαι. W. S.

Lib. I. c. 2, ad fin. Καὶ ἐκ τοῦ ἴχνη] *Just. Apol.* I. p. 45. Καὶ νῦν ἐκ τῶν ὑπ' ὄψιν γινομένων μαθεῖν δύνασθε. δαιμονιολήπτους γὰρ πολλοὺς κατὰ πάντα τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ πόλει, πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀνθρώπων, τῶν Χριστιανῶν, ἐπορκίζοντες κατὰ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ὑπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐπορκιστῶν, καὶ ἐπαστῶν, καὶ φαρμακευτῶν μὴ ἰαθέντας, ἴασαντο καὶ ἔτι νῦν ἰῶνται, καταργοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τοὺς κατέχοντας τοὺς ἀνθρώπους δαίμονας. *Idem, Dialogo cum Tryphone,* pp. 247, 302, 311.

Tertullian. *ad Scapulam*, Cap. 2. Daemones autem non tantum respuimus; verum et revincimus, et cottidie traducimus et de hominibus expellimus: sicut plurimis notum est. *Idem in Apol.* c. 23. Quid isto opere manifestius? quid hâc probatione fidelius? simplicitas veritatis in medio est; virtus illi sua assistit, nihil suspicari licebit Magiâ aut aliquâ ejusmodi fallaciâ fieri. Dictis non stetis, si oculi vestri et aures permiserint vobis. Quid autem eniti potest adversus id, quod ostenditur nuda sinceritate? *Vide et eundem capite vigesimo septimo. Inquit et Irenaeus* (Lib. II. c. 56), Tantum absunt ab eo, ut mortuum excitent, quemadmodum Dominus excitavit et Apostoli per orationem, et in fraternitate, saepissime propter aliquid necessarium, eâ, quae est in quoquo loco, Ecclesiâ universâ postulante per jejunium, et supplicationem multam, reverus est spiritus mortuo, et donatus est homo orationibus sanctorum.

Idem, libro eodem, Cap. 57 et Lib. v. Cap. 8, et Origenes passim.

Insequentibus seculis rariorem hujusmodi miraculorum usum invenio.

Lib. I. c. 3. 'Ευθὲς Ἀθηναῖοι] *Iærtius in Socrate.* Ἀθηναῖοι δ' εὐθὺς μετέγνωσαν, ὥστε κλείσαι καὶ παλαίστρας καὶ γυμνάσια. καὶ τοὺς μὲν ἐφυγάδευσαν, Μηλίτου δὲ θάνατον κατέγνωσαν, Σωκράτη δὲ χαλκῆς εἰκόνας ἐτιμήσαντο, ἣν ἔθεσαν ἐν τῷ Πομπηΐῳ, Λυσίππου ταύτην ἐργασαμένον. Ἄντων τε ἐπιδημήσαντα ἀθημερὸν ἐξεκήρυξαν Ἡρακλειῶται. *Tertull. Apologet.* Cap. 14. Sed propterea damnatus est Socrates, quia Deos destruebat. Plane olim, id est semper, veritas odio est. Tamen cum paenitentia sententiae Athenienses criminatores

Socratis postea affixerint, et imaginem ejus aeream in Templo collocarent, rescissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Plutarch. Libro *De Invidia et Odio*. Καὶ τοῦναντίον αὐτὸν πάλιν αἱ μὲν ἄκρατοι πονηραὶ συνεπιτείνουσι τὸ μῖσος· τοὺς γοῦν Σωκράτη συκοφαντήσαντας, ὡς εἰς ἔσχατον κακίας ἑλληκετάς, οὕτως ἐμίσησαν οἱ πολῖται, καὶ ἀπεστράφησαν, ὡς μήτε πῦρ αὖειν, μήτε ἀποκρίνεσθαι πυνθανομένοις, μήτε λουομένοις κοινωεῖν ὕδατος· ἀλλ' ἀναγκάζειν ἐκχεῖν ἐκείνο τοὺς παραχύτας, ὡς μεμιασμένον· ἕως ἀπήγγξαντο, μὴ φέροντες τὸ μῖσος. Vide et *Diodorum* Lib. xiv. Et lege, si vacat, ipsum Socratem inimicos suos de futuris miseriis admonentem apud Platonem in *Apologia Socratis*, pp. 38, 39.

C. 5. Παρατιθέμενος Ἡρόδοτον] Πέρσας δὲ οἶδα νόμοισι τοιοῦσι χρωμένους, ἀγάλματα μὲν, καὶ νεοὺς, καὶ βωμοὺς οὐκ ἐν νόμῳ ποιευμένους ἰδρῆσθαι, ἀλλὰ τε τοῖσι ποιούσι μωρίην ἐπιφέρουσι, ὡς μὲν ἐμοὶ δοκεῖν, ὅτι οὐκ ἀνθρωποφυίας ἐνόμισαν τοὺς θεοὺς, καθάπερ οἱ Ἕλληνες, εἶναι. De his Herodotus in *Clio*: et Strabo, Lib. xv.

C. 5. Ἐν τῇ πολιτείᾳ] Hujus libri saepius meminit Laertius in Zenone. Plutarchus, Oratione primâ De fortuna Alexandri, a Zenone scriptum putat ὡς περ ἄνωρ, ἢ εἰδωλον εὐνομίας φιλοσόφου καὶ πολιτείας· aliter apud eundem Zopyrus, *Synprosiacou*, L. 3, quaest. 6. Ὡς ἔγωγε, κτὲν τὸν κύνα, καὶ τοῦ Ζήνωνος ἀν ἐβουλόμην, ἔφη, διαμερισμοὺς ἐν συμποσίῳ τινὶ καὶ παιδιᾷ μᾶλλον ἢ σπουδῆς τσοαύτης ἐχομένησιν συγγράμματι τῇ πολιτείᾳ κατατετάχθαι. Hoc vero illius decretum memoratur apud Plutarchum, libro *De Stoicorum repugnantiis*. Et verbis paululum mutatis invenies apud Theodoretum *Serm.* 3, et Clementem Alexandrinum, libro *Stromatum* v. Huic affine est illud Platonis Lib. 12 *De legibus*, p. 955.

Cetera, quae locum spectant, veterum testimonia lubens adjecissem; si eadem a clarissimo Grotio in Explicatione Decalogi summa cum diligentia in unum collecta non invenissem.

C. 7. Ἐξωτερικοί] Clemens, *Strom.* v. Λέγουσι δὲ καὶ οἱ Ἀριστοτέλους τὰ μὲν ἐσωτερικὰ εἶναι τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν· τὰ δὲ κοινὰ καὶ ἐξωτερικά. A. Gellius, *Noct. Attic.* L. 20, c. 5. Similis ordo disciplinae Pythagoricae; etenim ex discipulis, quos instituit, hi ἀκουστικοὶ vel ἀκουσματικοὶ, hi μαθηματικοὶ dicebantur. A. Gell. *Noct. Att.* Lib. 1. c. 9. Clem. *Strom.* v. Jambli. *De vita Pythag.*

Ibid. Πυθαγόρα] Clemens Alexandrinus, *Strom.* II. Καὶ γὰρ ἄτοπον τοὺς μὲν Πυθαγόρου τοῦ Σαμίου ζηλωτὰς τῶν ζητημένων τὰς ἀποδείξεις παραιτουμένους τὸ, Ἄντὸς ἔφα, πίστιν ἠγείσθαι, καὶ ταύτην ἀρκεῖσθαι μόνῃ τῇ φωνῇ πρὸς τὴν βεβαίωσιν ὧν ἀκηκόασι· τοὺς δὲ τῆς

ἀληθείας φιλοθεάμονας ἀπιστεῖν ἐπιχειροῦντας ἀξιοπίστῳ διδασκάλῳ τῆ μόνῃ Σωτῆρι Θεῷ, βασάνους τῶν λεγομένων ἀπαιτεῖν παρ' αὐτοῦ.

C. 7. "Ἄλλοι δὲ ἐν ἀπορρήτῳ] Clemens, *Strom.* v. Οὐκ ἀπεικότως ἄρα, καὶ τῶν μυστηρίων τῶν παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαὶ μὲν τὰ καθάρσια, καθάπερ καὶ τοῖς βαρβάροις τὸ λουτρόν· μετὰ ταῦτα δὲ ἔστι τὰ μικρὰ μυστήρια, διδασκαλίας τινὰ ὑπόθεσιν ἔχοντα, καὶ προπαρασκευῆς τῶν μελλόντων. τὰ δὲ μεγάλα περὶ τῶν συμπάντων οὐ μανθάνειν ἐπιυπολείπεται, ἐποπτεύειν δὲ, καὶ περινοεῖν τὴν τε φύσιν καὶ τὰ πράγματα.

C. 9. *Μητραγύρταις.*] Clemens Alex. *Protreptic.* § 7, Ed. Potter, p. 64. Menander.

οὐδεὶς μ' ἀρέσκει περιπατῶν ἕξω θεοῦ
μετὰ γραδῶς, οὐδ' εἰς οἰκίας παρεισιῶν
ἐπὶ τοῦ σανιδίου.

Τοιοῦτοι γὰρ οἱ *Μητραγύρταις*, ὅθεν εἰκότως ὁ Ἀντισθένης ἔλεγεν αὐτοῖς *μεταιυτοῖσιν*. Οὐ τρέφω τὴν μητέρα τῶν θεῶν, ἣν οἱ θεοὶ τρέφουσιν.

Cybeles sacerdotēs perstringit, qui cum anu, quae Cybeles personam sustinebat, urbes circumibant, Deae stipem petentes.

Id. *Paedag.* Lib. III. Ed. Potter, p. 269.

Περιφέρονται δ' αὐταὶ ἀνὰ τὰ ἱερά ἐκθνόμεναι καὶ μαντευόμεναι· ἀγύρταις καὶ *Μητραγύρταις*, καὶ γράϊαις βωμολόχοις, οἰκοφθορούσαις, ὁσήμεραι συμπομπέουσαι. Vide et Augustin. *Civit. Dei*, Lib. VII. *Antiph. ap. Athenaeum*, p. 226.

C. 9. *Μίθραις*] De quibus Nonnus in secundam Nazianzeni *Steleuteicam*, cujus verba non erit alienum hic adponere. Τὸν *Μίθραν* νομίζουσι Πέρσαι τὸν ἥλιον εἶναι, καὶ τούτῳ θύουσιν πολλὰς θυσίας, καὶ τελοῦνται τινὰς εἰς αὐτὸν τελετάς· οὐδεὶς δὲ δύναται τελεῖσθαι τὰς τοῦ *Μίθρου* τελετάς, εἰ μὴ διὰ πασῶν κολάσεων παρέλθοι, καὶ δείξοι ἑαυτὸν ἀπαθῆ τινὰ καὶ ὄσιον. λέγονται δὲ ὄγδοήκοντα εἶναι κολάσεις, ἃς κατὰ βαθμὸν δεῖ τὸν τελεσθησόμενον παρελθεῖν· ὅλον πρῶτον, διανήξασθαι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ὕδωρ πολὺ· εἶτα εἰς πῦρ ἐμβάλλειν ἑαυτόν· εἶτα ἐν ἐρήμῳ διαιτηθῆναι, καὶ ἀσιτῆσαι, καὶ ἄλλα τινὰ, ἄχρις οὗ, ὡς εἴπομεν, τὰς ὄγδοήκοντα κολάσεις παρελθεῖν, καὶ τότε λοιπὸν ἐμύουν αὐτὸν τὰ τελεώτερα, ἐὰν ζήσῃ. Salmasius. Vid. Suidam in *Μίθρα*.

C. 9. *Σαββαδίους*] Ipsa novissima sacra, et ritus initiationis ipsius, quibus Sebadiis nomen est, testimonio esse poterunt veritati, in quibus aureus coluber in sinum dimittitur consecratis, et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis. Arnob. L. 5. *Σαβαζίων* γούν μυστηρίων σύμβολον τοῖς μνουμένοις ὁ διὰ κόλπου Θεοῦ, δράκων δὲ ἔστιν οὗτος, διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων. Clemens in *Protreptico*, p. 17.

C. 10. τίς γάρ] Vid. Cicer. *Acad. Q.* Lib. II. sub. init.

C. 14. Ἐν ταῖς ἐαυτῶν ἱστορίαις] Vide libros Flavii Josephi *contra Apionem*; in quibus Manethonis, et reliquorum, figmenta redarguit. Rectius omnibus Ptolemæus Mendezius de rebus Judaicis in *Annalibus Aegyptiis* scripsisse videtur. Tatian. p. 171. *Contra gentes.*

Ibid. Ἀσσυρίων ἀρχαιολογίας] Tatian. *Orat. contra Graecos*, p. 71. Βηρωσὸς, ἀνὴρ Βαβυλώνιος, ἱερεὺς τοῦ παρ' αὐτοῖς Βήλου, κατ' Ἀλέξανδρον γεγωνὺς, Ἀντιόχῳ τῷ μετ' αὐτὸν τρίτῳ τὴν Χαλδαίαν ἱστορίαν ἐν τρισὶ βιβλίοις κατατάξας, καὶ τὰ περὶ τῶν βασιλείων ἐκθέμενος, ἀφηγγείται τινος αὐτῶν, ὄνομα Ναβουχοδονόσορ, τοῦ στρατεύσαντος ἐπὶ Φοίνικας καὶ Ἰουδαίους. Cf. Joseph. *c. Apion.* Lib. I.

Vide et Eusebium, *Praep. Evang.* Lib. IX. Cap. 40, et Lib. X.

Cap. 11. Scaligerum etiam in Appendice ad Emendat. temp.

C. 15. Νουμήνιος] Hujus libri meminit Eusebius, *Praep. Evang.* Lib. IX. Cap. 7, et Lib. XV. Cap. 17, item secundi Περὶ τ' ἀγαθοῦ, Lib. XI. Cap. 9, tertii, Lib. IX. Cap. 8, sexti etiam his verbis, καὶ ἐν τῷ ἕκτῳ προστίθησι ταῦτα. Ibid. Lib. XI. Cap. 18: et alibi, de librorum numero parum sollicitus, eum in τοῖς Περὶ τ' ἀγαθοῦ indiscriminatim citat, Lib. XI. Cap. 17, 21. Eundem etiam Judaeos inter gentes, quae sapientiâ claruerunt, recensuisse, et plurima ad sacrae Scripturae mentem scripsisse praedictus Eusebius attestatur, *Praep. Ev.* Lib. IX. Cap. 7. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Πυθαγορικοῦ φιλοσόφου, τοῦ Νουμηνίου λέγει, ἀπὸ τοῦ πρώτου Περὶ τ' ἀγαθοῦ τάδε παραθήσομαι. “Eis δὲ τοῦτο δεήσει
“εἰπόντα καὶ σημαινόμενον ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πλάτωνος ἀναχωρή-
“σασθαι καὶ ξυνδήσασθαι τοῖς λόγοις τοῦ Πυθαγόρου ἐπικαλέσασθαι
“δὲ τὰ ἔθνη τὰ εὐδοκμοῦντα, προσφερόμενον αὐτῶν τὰς τελετὰς καὶ τὰ
“δόγματα, τὰς τε ἰδρεύσεις συντελουμένας Πλάτωνι ὁμολογουμένως,
“ὅποσας Βραχμῆνες καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Μάγοι, καὶ Αἰγύπτιοι διέθεντο.”
Idem, Lib. XI. Cap. 10. Ταῦτα μὲν ὁ Νουμήνιος, ὁμοῦ τὰ Πλάτωνος, καὶ πολὺ πρότερον τὰ Μωσέως, ἐπὶ τὸ σαφὲς διερμηνεύων.

Idem, Lib. IX. Cap. 8. Διὰ δὴ τούτων ὁ Νουμήνιος καὶ τοῖς ὑπὸ Μωσέως ἐπιτελεσθεῖσι παραδόξοις θαύμασι, καὶ αὐτῷ δὲ ὡς θεοφιλεῖ γνομένην μαρτυρεῖ.

C. 15. Ἑρμῖππον] Hermippus Smyrnaeus citatur ἐν τοῖς περὶ Ἰπτόνακτος, ab Athenaeo, Lib. VII. ἐν τρίτῳ περὶ τῶν Ἰσωκράτους μαθητῶν, Lib. VIII. ἐν τῷ περὶ Γοργίου, Lib. XI. ἐν τῷ περὶ Ἀριστοτέλους πρώτῳ, Lib. XIII. ἐν τῷ περὶ Ἀριστοτέλους, Laert. in *Arist.* ἐν τοῖς περὶ τῶν ἑπτὰ σοφῶν, Athen. Lib. X. et Laert. in *Thal.* qui omisit

ἐπά· ἐν τῷ περὶ Ἰσοκράτους, Athen. Lib. XIII. ἐν τῷ περὶ Θεοφράστου, Laert. in Xenoph. ἐν τοῖς βίοις, ab eodem in Thal.

Πάππος δὲ τις, οὗ τὴν ἱστορίαν Ἑρμῖππος ἀνείληφε, Plutarch. in Demosth. ἐν τῷ α΄ τῶν περὶ Πυθαγόρου βιβλίων, in Flavio Josepha, Lib. I. *contra Apionem*; ἐν δευτέρῳ περὶ Πυθαγόρου, apud Laertium in Pythag. ἐν δευτέρῳ περὶ τῶν νομοθετῶν, in Porphyrii Lib. IV. περὶ ἀποχῆς.

Smyrnaeo igitur adjudicandum sentio, diligentissimo, ut ait Josephus, circa omnem historiam indagatori: cujus verba de Hermippo, ut etiam illius de Pythagora, lectu dignissima, ex primo *Contra Apionem*, ut aliquid Origeni adstruam, non pigebit hic transcribere. Καὶ τούτων ἐπισημώτατός ἐστιν Ἑρμῖππος, ἀνὴρ περὶ πᾶσαν ἱστορίαν ἐπιμελής· λέγει τοίνυν ἐν τῷ α΄ περὶ Πυθαγόρου βιβλίων, ὅτι Πυθαγόρας, ἐνὸς αὐτοῦ τῶν συνουσιαστῶν τελευτήσαντος, τούνομα Καλλιφώντος, τὸ γένος Κροτωνιάτου, τὴν ἐκείνου ψυχὴν ἔλεγε συνδιατρίβειν αὐτῷ, καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν· καὶ ὅτι παρεκελεύετο μὴ διέρχεσθαι τόπον, ἐφ' ᾧ ἂν ὄνος ὀκλάσῃ, καὶ τῶν διψίων ὑδάτων ἀπέχεσθαι καὶ πάσης ἀπέχειν βλασφημίας. εἶτα προστίθησι μετὰ ταῦτα καὶ ταδε· Ταῦτα δὲ ἔπραττε, καὶ ἔλεγε, καὶ Ἰουδαίων καὶ Θρακῶν δόξας μιμούμενος, καὶ μεταφέρων εἰς ἑαυτόν. λέγει γὰρ ὡς ἀληθῆς ὁ ἀνὴρ ἐκείνος πολλὰ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις νομίμων εἰς τὴν αὐτοῦ μετενεγκεῖν φιλοσοφίαν.

C. 15. Ἐκαταῖο] Abderitam intellige. Fl. Joseph. Lib. I. *contra Apionem*. Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης, ἀνὴρ φιλόσοφος, ἅμα τε περὶ τὰς πράξεις ἰκανώτατος, Ἀλεξάνδρῳ τῷ βασιλεῖ συνακμάσας, καὶ Πτολεμαίῳ τῷ Λάγου συγγενόμενος, οὐ παρέργως, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν Ἰουδαίων συγγέγραφε βιβλίον, ἐξ οὗ βούλομαι κεφαλαιωδῶς ἐπιδραμεῖν ἕνια τῶν εἰρημένων. Quae vide; item Eusebium, p. 1050. *Praep. Evan.* Lib. IX. Cap. 4.

De eodem Heccataeo, ni fallor, Clemens Alexandrinus loquitur, quem in sua historia de Abrahamo et Egyptiis tractasse refert, *Strom.* v. p. 603. Flavius Josephus ejusdem libri de Abrahami gestis conscripti meminit, libro primo *Antiq. Judaic.* Cap. 8. Ἐκαταῖος δὲ καὶ τοῦ μνησθῆναι πλέον τι πεποιήκεν.

Sic disputat Origenes *contra Celsum*: Numenius et Hermippus Judaeos justis laudibus prosecuti sunt; Hecataeus etiam in suis de Judaeis commentariis adeo impense favet eorundem religioni; ut Herennius Philo ei adjudicare dubitabat.

C. 16. Ἐν δυσίν] *Contra Apionem*, qui quinque libros *De Aegyptiaca historia* conscripserat. Tatian. *Orat. contra gentes*; p. 172. Justin. *Paraen.* p. 10. Clem. *Strom.* Lib. I.

C. 16. Τατιανού] Euseb. Lib. iv. *Eccles. Hist.* Cap. 37. Καταλέλοιπε δὲ οὗτος πολὺ τι πλῆθος συγγραμμάτων ὧν μάλιστα παρὰ πολλοῖς μνημονεύεται διαβόητος αὐτοῦ λόγος ὁ πρὸς Ἑλληνας. ἐν ᾧ καὶ τῶν ἀνεκάθεν χρόνων μνημονεύσας τῶν παρ' Ἑλλήσιν εὐδοκίμων ἀπάντων προγενέστερον Μωσέα τε, καὶ τοὺς Ἑβραίων προφήτας, ἀπέφηνη, ὅς δὲ καὶ δοκεῖ τῶν συγγραμμάτων ἀπάντων αὐτοῦ κάλλιστός τε καὶ ὠφελιμώτατος ὑπάρχειν. Hieron. *Catal. Script. Eccles.* in Tatiano. Euseb. *H. E.* Lib. iv. Cap. 16.

C. 16. Οὔτε νόμοι, οὔτε λόγοι] Pausanias in Corinthiacis, item in Arcadicis: Ἐοικότα δὲ πεποιηκέναι τούτοις καὶ Λῖνον φασίν. ἐμοὶ δὲ ἐπιλεγομένῃ παντάπασιν ἐφαίνετο ταῦτά γε εἶναι κίβδηλα· in Boeoticis, Ἐπη δὴ οὔτε ὁ Ἀμφιμάρου Λῖνος, οὔτε ὁ τούτου γενόμενος ἕστερον ἐποίησαν, ἢ καὶ ποιηθέντα εἰς τοὺς ἔπειτα οὐκ ἦλθε. At Plutarchus ex Heraclide refert eum θρήνους πεποιηκέναι, libro *De Musica*.

C. 17. Θερασμάχῳ] Vide Platonem, Lib. i. *De Republica*, p. 336.

C. 21. Ἐπίκουρος] Lucretius, Lib. i.

Omnis enim per se divum natura necesse 'st
Immortali aevo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, sejunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira.

Tertull. *Apologet.* Cap. 47. Contra Epicurei otiosum, et inexcitum, et, ut ita dixerim, neminem humanis rebus. Lactant. *De ira Dei*, Cap. 8, 9. Euseb. *P. E.* Lib. xiv. Cap. 23, 24, 25, 26, 27. Theod. *Serm.* 6. *De Dei provid.* Tullius, Lib. ii. *De Divinatione*, et Lib. ii. *De natura Deorum*.

C. 21. Ἀριστοτέλης] Tatianus, *contra Graecos*, p. 142. Καὶ Ἀριστοτέλης ἀμαθῶς ὄρον τῇ προνοίᾳ θεῖς, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐν οἷς ἠρέσκετο περιγράψας λίαν ἀπαιδέυτως. Euseb. *P. E.* Lib. xv. Cap. 5. Ὁ Ἀριστοτέλης, μέχρι σελήνης στήσας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει τῆς τοῦ Θεοῦ διοικήσεως.

Audi vero Aristotelem, libro *De Mundo*, Cap. 2. Λέγεται δὲ καὶ ἑτέρως κόσμος ἢ τῶν ὄλων τάξις τε καὶ διακόσμησις, ὑπὸ Θεοῦ τε καὶ διὰ Θεὸν φυλαττομένη· et libro decimo *De Morib.* Cap. 9. Εἰ γὰρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ Θεῶν γίνεται, ὥσπερ δοκεῖ, καὶ εἴη ἂν εὐλογον χαίρειν τε αὐτοὺς τῷ ἀρίστῳ καὶ τῷ συγγενεστάτῳ—τοῦτο δὲ ἂν εἴη ὁ νοῦς,—καὶ τοὺς ἀγαπῶντας μάλιστα τοῦτο καὶ τιμῶντας ἀντεπνοεῖν,

ὡς τῶν φίλων αὐτοῖς ἐπιμελουμένους, καὶ ὀρθῶς δὲ καὶ καλῶς πράττοντας· et Lib. I. Cap. 5. *De partibus animalium*: Διὸ δεῖ μὴ δυσχεραίνειν παιδικῶς τὴν περὶ τῶν ἀτιμοτέρων ζώων ἐπίσκεψιν· ἐν πάσι γὰρ τοῖς φυσικοῖς ἔνεστί τι θαυμαστόν· καὶ καθάπερ Ἡράκλειτος λέγεται πρὸς τοὺς ξένους εἰπεῖν, τοὺς βουλομένους αὐτῷ ἐντυχεῖν, οἱ ἐπειδὴ προσίοντες εἶδον αὐτὸν θερόμενον πρὸς τῷ ἵπνῳ, ἔστησαν· ἐκέλευσε γὰρ αὐτοὺς εἰσιέναι θαρρόντας, εἶναι γὰρ καὶ ἐνταῦθα Θεός. Vide Salomonem Gesnerum, Theologiae Professorem Witterbergensem, qui triginta testimonia, ut vocat, insignia ex monumentis Aristotelicis de Dei universali et singulari Providentia conquisivit: sufficet enim nobis vel levissime attigisse.

C. 21. Τοῖς Στωϊκοῖς] Plutarch. lib. primo *De placitis Philosophorum*. Tullius Lib. IV. *Acad. Quaest.* Tertull. *Apol.* Cap. 47. Euseb. *Prasep. Evang.* ex Aristotele, Lib. XV. Cap. 14, 15. Clem. in *Protrept.* et *Strom.* I., *Sírom.* V., *Strom.* VII. Varii varie de Philosophorum dogmatis tradiderunt.

Justinus, *Apol.* II. p. 66. Οἱ λεγόμενοι δὲ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν εἰς πῦρ ἀναλύσθαι δογματίζουσιν, καὶ αὐτὰν πάλιν κατὰ μεταβολὴν τὸν κόσμον γίνεσθαι λέγουσιν. Plutarch. *De Oraculorum defectu*, p. 420 A. fol. 1624, Τοὺς Στωϊκοὺς ἔφη, γινώσκουσαν οὐ μόνον κατὰ δαιμόνων ἦν λέγω δόξαν ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ θεῶν ὄντων τοσοῦτον τὸ πλήθος, ἐνὶ χρωμένους αἰδίῳ καὶ ἀφθάρτῳ, τοὺς δὲ ἄλλους καὶ γεγονέαι καὶ φθαρῆσεσθαι νομίζοντας.

C. 22. Αἰγυπτίων] Credibile est Aegyptios reliquasque gentes a Judaeis circumcidendi ritus mutuatos esse. De Aethiopicis Artapanus testatur, apud Euseb. *P. E.* Lib. IX. Cap. 27. Ὅντω δὴ τοὺς Αἰθίοπας, καθάπερ ὄντας πολεμίους, στέρξει τὸν Μωϋσον, ὥστε καὶ τὴν περιτομὴν τῶν αἰδοίων παρ' ἐκείνου μαθεῖν· οὐ μόνον δὲ τοῦτους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀπάντας. Vid. Herodot. II. 104.

Ibid. Περὶ τοῦ Ἰακώβ] Justinus in *Dialogo cum Tryphono*; Ἐὰν δὲ κατὰ παντὸς ὀνόματος τῶν παρ' ἡμῖν γεγενημένων, ἢ βασιλέων, ἢ δικαίων, ἢ προφητῶν, ἢ πατριαρχῶν, ἐξορκίζετε ἡμᾶς, οὐχ ὑποταγῆσεται οὐδὲν τῶν δαιμόνων. ἀλλ' εἰ ἄρα ἐξορκίζει τις ἡμῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ, καὶ Θεοῦ Ἰσαὰκ, καὶ Θεοῦ Ἰακώβ, ἴσως ὑποταγῆσεται.

Alex. Trall. Lib. II. “Ἄλλ' ὀρκίζω σε τὸ ὄνομα τὸ μέγα Ἰαωῦθ' Ἰαβωῦθ, ὁ Θεὸς ὁ στηρίζας τὴν γῆν, καὶ στήσας τὴν θάλασσαν, ῥέοντων ποταμῶν πλεονάζων, ὁ ξηραίνας τὴν τοῦ Λωτ̄ γυναῖκα, καὶ ποιήσας αὐτὴν ἀλατίνην,” κ.τ.λ.

Λέγε, “Ὀρκίζω σε κατὰ τῶν ἁγίων ὀνομάτων Ἰαὼ, Σαβαωῦθ, Ἀδωναῦθ, Ἐλωῦθ.” Cf. Orig. c. *Cels.* I. 24, 5; IV. 33, 4; V. 45, 6.

C. 23. Μίαν] Puto legendum μητέρα, ut Themis sit horarum, et Mnemosyne mater Musarum.

Τρεῖς δὲ οἱ Εὐρυνόμη χάριτας τέκε καλλιπαρήους. Hesiod. in *Theogonia*, 907.

C. 24. Ἀριστοτέλης] Lib. I. Part. I. Cap. 2. *De Interpret.* Ὅνομα μὲν οὖν ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην, ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν κεχωρισμένον· et paulo post, Τὸ δὲ κατὰ συνθήκην, ὅτι φύσει τῶν ὀνομάτων οὐδὲν ἐστίν, ἀλλ' ὅταν γένηται σύμβολον. Vid. Platonem, in *Cratylō*. Cic. *de Nat. Deor.* Lib. III.

Ibid. Ἐπίκουρος] A. Gellius, Lib. V. Cap. 15. Democritus, ac deinde Epicurus, ex individuis corporibus vocem constare dicunt; eamque, ut ipsius eorum verbis utar, βεῦμα λόγων appellant.

Ibid. Σαμαναῖοι] Porphyrius Lib. IV. *De Abst.* (p. 167, Edit. Cantabr. 1655). Ἴνδῶν γὰρ τῆς πολιτείας εἰς πολλὰ νενεμημένης, ἐστὶ τι γένος παρ' αὐτοῖς τὸ τῶν θεοσόφων· οὗς Γυμνοσοφιστὰς καλεῖν εἰώθασιν Ἕλληνας. τούτων δὲ δύο αἰρέσεις· ὧν τῆς μὲν Βραχυᾶνες προΐστανται, τῆς δὲ Σαμαναῖοι· ἀλλ' οἱ μὲν Βραχυᾶνες ἐκ γένους διαδέχονται ὥσπερ ἱερατείαν τὴν τοιαύτην θεοσοφίαν. Σαμαναῖοι δὲ λογάδες εἰσὶν, καὶ τῶν βουληθέντων θεοσοφεῖν συμπληρούμενοι. ἔχει δὲ τὰ κατ' αὐτοὺς τοῦτον τὸν τρόπον, ὡς Βαρδησάνης, ἀνὴρ Βαβυλώνιος, ἐπὶ τῶν πατέρων ἡμῶν γεγρονῶς, καὶ ἐντυχὼν τοῖς περὶ Δαμάδαμιν πεμπομένοις Ἰνδοῖς πρὸς τὸν Καίσαρα ἀνέγραψεν.

Cyrrill. Alex. Lib. IV. *contra Julianum*: Καὶ Γαλατῶν οἱ Δρυῖδαι, καὶ ἐκ Βάκτρων τῶν Περσικῶν Σαμαναῖοι καὶ Κελτῶν οὐκ ὀλίγοι.

Ibid. Ὅπως εὐρεθήσεται] Orig. in *Num.* Hom. XI. Sed et illud, quod in Genesi scriptum legimus, Deum ad Angelos sine dubio loquentem dicere, *Venite, confundamus linguas eorum*; quid aliud putandum est, nisi quod diversi angeli diversas in hominibus linguas operati sint, ac loquelas? ut, verbi gratia, unus aliquis fuerit, qui Babylonicam tunc uni homini impresserit linguam, alius qui alii Aegyptiam, et alius qui Graecam, et sic diversarum gentium ipsi illi fortasse principes fuerint, qui et linguarum ac loquelaevidebantur auctores: manserit autem lingua per Adam primitus data, ut putamus Hebraea, in ea parte hominum; quae non pars alicujus angeli vel principis facta est, sed quae Dei portio permansit.

C. 25. Μιγάλη] Orig. in *Jos.* Hom. XXIII. Hinc ergo est, quod dispensavit divina sapientia nomina quaedam locorum scribi in scripturis, quae mysticam quandam interpretationem contineant, per quae indicetur nobis, quia haec certis quibusque rationibus, et non

casu vel fortuitu fieri dispensentur. Sicut enim non est putandum quod fortuitu accideret, verbi causa, ut ille Angelus Michael vocaretur, alius autem Gabriel, alius vero Raphael.

C. 25. Ὁ Πρώταρχε] Plato in *Philebo*, p. 12. Τὸ δὲ ἐμὸν δέος, ὦ Πρώταρχε, αἰεὶ πρὸς τὰ τῶν Θεῶν ὀνόματα οὐκ ἔστι κατ' ἀνθρώπων, ἀλλὰ πέρα τοῦ μεγίστου φόβου.

C. 26. σίβειν ἀγγέλους] Hieronymus in *Resp. ad Quaestionem ab Algasia propositam*. Conversus autem Deus tradidit eos; ut coleant militiam caeli, sicut scriptum est in libro Prophetarum. Militia autem caeli non tantum Sol appellatur, et Luna, et astra rutilantia; sed et omnis Angelica multitudo, eorumque exercitus, qui Hebraice appellatur Sabaoth, id est, virtutum, sive exercituum: *et paulo post*, Tradidit eos Deus, ut servirent militiae caeli, quae nunc ab Apostolo dicitur Religio Angelorum.

C. 26. in fine. Ἀφροδισίων] Orig. in Cap. 6 *ad Rom.*, Orig. Hom. vi. in *Num.*, Just. *Apol.* II. p. 62. Καὶ πολλοὶ τινες, καὶ πολλὰ, ἐξηκοντοῦται, καὶ ἐβδομηκοντοῦται, οἱ ἐκ παίδων ἐμαθητεύθησαν τῷ Χριστῷ, ἄφθοροι διαμένονσι.

Athenag. legat. pro Christianis, p. 36. Καὶ ἡμῖν μέτρον ἐπιθυμίας ἡ παιδοποιία. εὐροις δὲ ἂν πολλοὺς τῶν παρ' ἡμῖν, καὶ ἄνδρας, καὶ γυναῖκας, καταγρᾶσκοντας ἀγάμους ἐλπίδι τοῦ μᾶλλον συνίεσθαι τῷ Θεῷ.

C. 27. Ἐπὶ πάσαν ψυχὴν] Tertull. Lib. *adv. Judaeos*, Cap. 7. In universa, inquit, terra exiit sonus eorum, et usque ad terminos terrae verba eorum. In quem enim alium universae gentes crediderunt, nisi in Christum, qui jam venit? Cui enim et aliae gentes crediderunt; Parthi, Medi, Elamitae, et qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam; et incolentes Pontum, et Asiam, et Pamphiliam, immorantes Aegyptum, et regionem Africae quae est trans Cyrenen inhabitantes, Romani et incolae; tunc et in Hierusalem Judaei, et ceterae gentes; ut jam Getulorum varietates, et Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, et Galliarum diversae nationes, et Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita, et Sarmatarum, et Dacorum, et Germanorum, et Scytharum, et abditarum multarum gentium, et provinciarum, et insularum multarum nobis ignotarum, et quae enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui jam venit, regnat; utpote ante quem omnium civitatum portae sunt apertae, et cui nullae sunt clausae. Irenaeus, Lib. I. Cap. 3.

C. 29. Παρὰ τῷ Πλάτῳ] Plato, Lib. I. *De Repub.* p. 329.

C. 31. Ἀνάλογον τοῖς] Eorum, qui ut publico prosint obie-

runt, non pauca apud veteres exempla, si scripta vel leviter attigeris, invenies.

C. 31. Μεγάλου δαίμονος] Id est, Βελζεβούβ· qui apud Gentes vocatur Πλούτων, Σάραπις, Ἐκάτη. Vide Eusebium, Lib. iv. Cap. 23. *Praep. Evang.* item, Lib. v. Cap. 7, et Lib. iii. Cap. 16. Theodoretum *Serm.* 3, De Angelis, Diis, et Daemonibus, p. 47. Lucanum, Lib. vi. et Statium, Lib. iv. *Thebaidos*.

C. 32. Λέγω δὲ ταῦτα νῦν κατὰ] Vide Origenem, Lib. ii. Cap. 9, et Lib. iv. C. 2, *De Principiis*.

Ibid. Πλάτωνα] Plato, libro *De anima mundi*, p. 104. Λέγοντο δ' ἀναγκαίως καὶ τιμωρίαί ξίνοι, ὡς μετενδυομένην τῶν ψυχῶν, τῶν μὲν δειλῶν, εἰς γυναικεία σκάνεα, ποθ' ὕβριν ἐκιδδόμενα· τῶν δὲ μαιφόνων, εἰς θηρίων σώματα, πότι κόλασιν· λάγων δὲ εἰς συῶν, ἢ κάπρων, μορφάς· κούφων δὲ, καὶ μετεώρων, εἰς πτηνῶν ἀεροπόρων· ἀργῶν δὲ καὶ ἀπράκτων, ἀμαθῶν τε καὶ ἀνοήτων, εἰς τῶν ἐνύδρων ἰδέαν. Et in *Phaedone*, p. 70. Παλαιὸς μὲν οὖν ἐστὶ τις ὁ λόγος οὗτος, οὗ μεμνήμεθα, ὡς εἰσιν ἐνθένδε ἀφικόμεναι ἐκεῖ, καὶ πάλιν γε δεῦρο ἀφικνοῦνται, καὶ γίνονται ἐκ τῶν τεθνεώτων, &c. Item, p. 81. Τὰ ποῖα δὴ ταῦτα, λέγεις, ὦ Σώκρατες; οἶον τοὺς μὲν γαστριμαργίας τε, καὶ ὕβρεις, καὶ φιλοτησίας μεμελετηκότας, καὶ μὴ διευλασθημένους, εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη, καὶ τῶν τοιούτων θηρίων, εἰκὸς ἐνδύεσθαι, &c. Vide eundem in *Phaedro*, p. 248, in *Timaeo*, p. 42, et *De Republ.* Lib. x.

Ibid. Ἐμπεδοκλέα] Læert. in *Empedocl.* Καὶ τὴν ψυχὴν παντοῖα εἶδη ζῶων καὶ φυτῶν ἐνδύεσθαι. φησὶ γοῦν,

Ἦδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμεν κούρος τε, κόρη τε,
Θάμνος τ', οἰωνός τε, καὶ ἐξ ἀλὸς ἔμπυρος ἰχθύς.

C. 33. Ζωπύρου] Eusebius, *Praep. Evang.* Lib. vi. Cap. 9. ex Alex. Aphrod. Tull. Lib. iv. *Tusc. Qu.* et *De fato*. Quid? Socratem nonne legimus quemadmodum notarit Zopyrus Physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte, pernoscere?

Plato, *Alcib.* primo p. 122. Σοὶ, δ' ὦ Ἀλκιβιάδῃ, Περικλῆς ἐπέστησε παιδαγωγὸν τῶν οἰκετῶν τὸν ἀχρειότατον ὑπὸ γήρωσ, Ζώπυρον τὸν Θράκα.

Ibid. Πολέμωνος] Atheniensis erat, et librum scripsit *De interpretatione signorum naturae*. Eundem Nicolaus Petreius Latinitate donavit, et Gryphius (Ann. Dom. 1552) Venetiis excudit. Gesn. in *Biblioth.*

C. 37. Περὶ γυνῶν] Vide Ambros. Lib. v. *Hexam.* Cap. 20.

Aldrovand. Lib. III. *Ornitholog.* Cap. 1. De vulturibus. Ut vero quid sentiam hac in re dicam, plerosque coire certus sum; et fabulosa reputo, quae de conceptu ex vento feruntur.

Ibid. Ἀμφικτιόνης] Sic etiam Lib. VI. c. 8. Melius Περικτιόνης. Vid. Suidam in Platone. L. Vives *Comment.* ad Lib. VIII. Cap. 4. August. *De Civit. Dei.* Fallitur meâ sententiâ, quisquis Platonem non aliquanto plus quam hominem, aut certe non ex optima illa et rarissima hominum nota, fuisse putat.

C. 40. Πλάτων] In *Euthyphrone*, p. 11, in *Phaed.* p. 108, in *Cratylō*, pp. 392, 400, 401, 428, 440, Lib. II. *De Rep.* p. 378, Lib. VI. *De Rep.* pp. 506, 507, Lib. VII. *De Rep.* p. 517, Lib. X. *De Rep.* p. 611, in *Timaeo*, pp. 18, 29, 40, *Epist.* 7, p. 344. Vide Clem. Alexandr. *Strom.* v., Theodor. *Sermone* 2, et 4, Cyrill. *contra Julian.* Lib. I.

C. 47. ἀπιστῶν] Vide Eusebium, Lib. III. Cap. 8, *Eccles. Hist.* atque hinc intelligas quorsum Origenes dixit, *Cum non probavit hanc sententiam, Jesum nostrum fuisse Christum.* Vide Hieronymum in *Catal. Script. Eccles.* in Josepho: Eusebium, Lib. II. Cap. 23, *Eccles. Hist.* Suid. in Ἰωσήβος.

Ibid. Ἰακώβου] Fl. Josephus, Lib. XX. Cap. 8. *Antiq. Judaic.* Ἄτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν ὁ Ἄνανος νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτηδεῖον, διὰ τὸ τεθῆναι μὲν Φῆστον, Ἀλβίνον δὲ ἐτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγωγῶν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ, καὶ τινες ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσθησομένους· ὅσοι δὲ ἐδόκουν ἐπιεικέστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ περὶ τοὺς νόμους ἀκριβεῖς, βαρέως ἤνεγκαν ἐπὶ τούτῳ, καὶ πέμπουσιν πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα παρακαλοῦντες αὐτὸν ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάτῳ, μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν· μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον ὀρθῶς αὐτὸν πεποιηκέναι.

C. 51. σπηλαιον] Euseb. *Evang. Demonstrationis*, Lib. VII. Cap. 2. Καὶ εἰς δεῦρο δὲ οἱ τὸν τόπον οἰκοῦντες, ὡς ἐκ πατέρων εἰς αὐτοὺς κατελθούσης παραδόσεως, τοῖς τῶν τόπων ἱστορίας χάριν ἐς τὸν Βηθλεὲμ ἀφικνουμένοις μαρτυροῦσι, τῶν λόγων πιστούμενοι τὴν ἀλήθειαν, διὰ τῆς τοῦ* ἀγροῦ [* leg. ἀντροῦ] δείξεως· ἐν ᾧ τεκοῦσα ἡ παρθένος κατατίθεται τὸ βρέφος. Idem Lib. III. Cap. 40, *De vita Constantini*, et Cap. 42. Just. Martyr. *Dial. cum Tryph.* p. 303. Γεννηθέντος δὲ τότε τοῦ παιδίου ἐν Βηθλεὲμ, ἐπειδὴν Ἰωσήφ οὐκ εἶχεν ἐν τῇ κώμῃ ἐκείνῃ που καταλύσαι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ σύνεγγυς τῆς κώμης κατέλυσε, καὶ τότε αὐτῶν ὄντων ἐκεῖ ἐτετόκει ἡ Μαρία τὸν Χριστὸν, καὶ ἐν φάτῃ αὐτὸν ἐθεθείκει. ..

C. 56. δύο λέγουσιν] Vide Lib. II. Cap. 29. Just. *Dialog. cum Tryph.* pp. 247, 268, 350. Iren. Lib. IV. Cap. 56. Tertull. *Apolo.* Cap. 21. Eundem vide *contra Judaeos*, et Lib. III. *contra Marcionem*.

C. 57. Σίμων] Justin. *Dial. cum Tryph.* p. 349, *Apol.* II. p. 69, et 91, Iren. Lib. I. Cap. 22, Tertull. *Apol.* Cap. 13, Euseb. Lib. II. Cap. 13, 14, Theodor. Lib. I. *De Haeret. fab.*, Damasc. *De Haereticis*, Augustin. *De Haeret.*, Epiphani. *Haeres.* 21. De morte ejus vide Arnobium, Lib. II. p. 30. Clementem, *Constit. Apost.* Lib. VI. Cap. 9, Ambrosium, *Hexam.* Lib. IV. Cap. 8, Cyrillum Hierosolymitanum, *Cateches.* 6, Eusebium, Lib. II. Cap. 14.

Ibid. τριάκοντα] Theodoretus (Lib. I. *De Haeret. fab.*) loquens de Simonis haeresi, et aliis istius radicis ramusculis, "Sed ii omnes," inquit, "cum impiae sectae parvas quasdam mutationes excogitassent, non diu durarunt; sed oblivioni omnino traditi sunt." Epiphanius, *Haeres.* 22, de Menandro, Simonis discipulo, *Ἀνεγράφη γὰρ οὗτος, καὶ ἔληξεν ἡ αὐτοῦ αἵρεσις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.*

C. 58. Μάγους Χαλδαίων] Vid. Diog. Laert. in *Prooemio*: *παρὰ μὲν Πέρσαις Μάγους, παρὰ δὲ Βαβυλωνίους ἢ Ἀσσυρίους Χαλδαίους.* R.

C. 59. Χαιρήμονος] Vide Vossium, libro secundo, capite primo, *De Historicis Graecis*.

C. 63. Βαρνάβα] Hieron. *Catal. Script. Eccles.* in Barn. *Βαρνάβας Κύπριος, ὁ καὶ Ἰωσήφ Δευίτης, μετὰ Παύλου τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος κατασταθεὶς, μίαν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστολὴν συνέταξεν ἥτις εἰς τὰς ἀποκρύφους γραφὰς ἀναγινώσκειται.* In eadem epistola haec verba occurrunt, p. 16. *Ὅτι δὲ τοὺς ἰδίους ἀποστόλους, τοὺς μέλλοντας κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, ἐξελέξατο ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἁμαρτίαν ἀνομωτέρους· ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἔλθη καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.* Hieron. Lib. III. *adversus Pelagian.* Ignatius, vir Apostolicus, et Martyr, scribit audacter: "Elegit Dominus Apostolos, qui super homines peccatores erant." Sed, cum in toto Ignatio nihil hujusmodi reperire sit, puto esse lapsum memoriae: et quod Barnabae tribuendum erat, Ignatio fuisse tributum. Menard. in notis ad Barn. *Epist.*

C. 64. Πολέμωνος] Valerius Maximus, Lib. VI. Cap. 9. Laertius in *Polemone*. Lucianus in *Bis accusato*.

Ibid. Χρῆσιππος] Vid. Lib. VIII. C. 51. Hujus libri Galenus saepius meminit in libris, *De Hippocratis et Platonis decretis*: uti Lib. IV. *Κατὰ δὲ τὰ περὶ τῶν παθῶν ἅπαντα, τάτε τρία, δι' ὧν ἐπισκέπτε-*

ται, τὰ λογικὰ περὶ αὐτῶν ζητήματα, καὶ προσέτι τὸ θεραπευτικόν, ὃ δὴ καὶ ἠθικὸν ἐπιγράφουσί τινες.

C. 65. Χαλκίδι] Ammonius in *vita Arist.* Aelian. Lib. III. Cap. 36, *Var. Hist.* Vide Athenaeum, Lib. xv. Cap. 16, et Laertium in Aristotele.

LIBER II.

C. 1. Πτωχός] Orig. Lib. IV. *De Princip.* Ignat. *ad Philadelph.* Theodoret. Lib. II. *De Haer. Fab.* Euseb. Lib. III. Cap. 24. *Eccles. Hist.*

Per Ebionaeos hoc in loco intellige Nazaraeos: erant enim duplicis generis Ebionaei; quod non semel monuit Origenes, Lib. v. pp. 272, 274. Ex quibus hi Jesum e Virgine natum esse agnoverunt, suntque Nazaraei, cum latiori sensu illud nomen interpretatur.

Ebionaeos sic distinguere accuratius me docuit Eusebius, *H. E.* Lib. III. Cap. 27. Ἐβιωναίους τούτους οἰκείους ἐπεφήμιζον οἱ πρῶτοι, πτωχῶς καὶ ταπεινῶς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ δογματίζοντας καὶ δοξάζοντας· λιτὸν μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ κοινὸν ἡγούντο, κατὰ προκοπὴν ἦθους αὐτὸν μόνον ἄνθρωπον δεδικαιωμένον, ἐξ ἀνδρός τε κοινωνίας καὶ τῆς Μαρίας γεγεννημένον. δεῖν δὲ πάντως αὐτοῖς τῆς νομικῆς θρησκείας, ὡς μὴ ἂν διὰ μόνης τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν βίου σωθησομένοις. ἄλλοι δὲ παρὰ τούτοις τῆς αὐτῆς ὄντες προσηγορίας τὴν μὲν τῶν εἰρημένων ἔκτοπον διεδίδρασκον ἀτοπίαν, ἐκ παρθένου καὶ ἁγίου πνεύματος μὴ ἀρνούμενοι γεγονέναι τὸν Κύριον. οὐ μὲν ἔσθ' ὁμοίως καὶ οὗτοι προὔπαρχει αὐτὸν Θεὸν λόγον ὄντα καὶ σοφίαν ὁμολογούντες, τῆ τῶν προτέρων περιετρέποντο δυσσεβεῖα, μάλιστα ὅτε καὶ τὴν σωματικὴν περὶ τὸν νόμον λατρείαν ὁμοίως ἐκείνοις περιέπειν ἐσπούδαζον.

Iren. Lib. I. Cap. 26. Isti enim Dominum Jesum Josephi et Mariae filium opinati sunt; at Nazaraei, sive primi generis Ebionaei, Christum e Virgine natum esse juxta fidem Orthodoxam crediderunt. Vid. plura apud Spencerum.

C. 12. Πλάτωνος] Aelian Lib. III. Cap. 19, *Var. Hist.* et Lib. IV. Cap. 9. Laert. in Arist. Vide quae profert Casaubonus in notis ad Laertium ex Aristocle.

Ibid. Κατηγορηκέναι] Ni fallor, in libro primo *De anima*, Cap. 2.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἐν τῷ Τιμαίῳ Πλάτων τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν στοιχείων ποιεῖ. Credo eum respexisse Platonis *Timaeum*, pp. 41, 42, et 69. Vide Atticum Plat. apud Euseb. *Praep. Evap.* Lib. xv. Cap. 9.

Ibid. *τερετίσματα*] Plut. *adversus Colotem*. T. II. p. 1115. Τὰς γε μὴν ιδέας, περὶ ὧν ἐγκαλεῖ τῷ Πλάτωνι, πανταχοῦ κινῶν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ πᾶσαν ἐπάγων ἀπορίαν αὐταῖς, ἐν τοῖς ἠθικοῖς ὑπομνήμασιν, ἐν τοῖς φυσικοῖς, διὰ τῶν ἐξωτερικῶν διαλέγων φιλονεικότερον ἐνίοις ἔδοξεν, ἢ φιλοσοφώτερον ἐκ τῶν δογμάτων τούτων, ὡς προθέμενος τὴν Πλάτωνος ὑπεριδεῖν φιλοσοφίαν· οὕτω μακρὰν ἦν τοῦ ἀκολουθεῖν. Arist. *Analyt. Post.* Lib. I. Cap. 18, 19, et *De Moribus*, Lib. I. Cap. 4. *Metaphys.* Lib. XII. Cap. 4, 5. Vide Att. Plat. apud Euseb. *P. E.* Lib. xv. Cap. 13.

Ibid. *Κενωτάφια*] Clem. Alex. *Strom.* v. Φασὶ γοῦν Ἰππαρχον τὸν Πυθαγόρειον, αἰτίαν ἔχοντα γράψασθαι τὰ τοῦ Πυθαγόρου σαφῶς, ἐξελασθῆναι τῆς διατριβῆς, καὶ στήλην ἐπ' αὐτῷ γενέσθαι, ὅλα νεκρῷ. Διὸ καὶ ἐν τῇ βαρβαρῷ φιλοσοφίᾳ νεκροὺς καλοῦσι τοὺς ἐκπεσόντας τῶν δογμάτων, καὶ καθυποτάξαντας τὸν νοῦν τοῖς πάθεσι τοῖς ψυχικοῖς. Ad eundem sic scripsit Lysis: "Si igitur mutatus fueris gratulabor; sin minus, jamjam mihi obiisse videberis."

Jamblichus, in *via Pythag.* c. 17. Στήλην δὴ τινα τῷ τοιοῦτῳ καὶ μνημεῖον ἐν τῇ διατριβῇ χώσαντες, καθὰ καὶ Περιάλφῳ τῷ Θουρίᾳ λέγεται, καὶ Κύλωνι τῷ Συβαριτῶν ἐξάρχῳ, ἀπογνωσθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν, ἐξήλανον ἂν τοῦ ὁμακοίου, φορτίσαντες χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου πλήθος.

C. 13. Ἐπικουρείους] Aelian., Lib. IX. Cap. 12, *Var. Hist.* Ὅτι Ῥωμαῖοι Ἀλκαῖον καὶ Φιλίσκον τοὺς Ἐπικουρείους ἐξέβαλον τῆς πόλεως, ὅτι πολλῶν καὶ ἀτόπων ἡδονῶν εἰσηγηταὶ τοῖς νέοις ἐγένοντο. καὶ Μεσσηνῖοι δὲ ἐξέωσαν τοὺς Ἐπικουρείους.

Ibid. εὐχάς] Aristoteles, Lib. VII. Cap. 8, *De Repub.* Πρῶτον μὲν οὖν ὑπάρχειν δεῖ τροφήν, ἔπειτα τέχνας· πολλῶν γὰρ ὀργάνων δεῖται τὸ ζῆν. τρίτον δὲ ὄπλα· τοὺς γὰρ κοινωνοῦντας ἀναγκαῖον καὶ ἐν αὐτοῖς ἔχειν ὄπλα, πρὸς τε τὴν ἀρχὴν τῶν ἀπειθούτων χάριν, καὶ πρὸς τοὺς ἐξωθεν ἀδικεῖν ἐπιχειροῦντας. ἔτι χρημάτων τινα εὐπορίαν, ὅπως ἔχῃσι καὶ πρὸς τὰς καθ' αὐτοὺς χρείας, καὶ πρὸς πολεμικὰς· πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱερατεῖαν. Idem, Cap. 9, et *De Moribus*, x. 8.

Verius dici potest⁽¹⁾ de Pythagoricis: Laert. in *Pythag.* Οὐκ ἐφ' εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν διὰ τὸ μὴ εἶδέναι τὸ συμφέρον. Sp. Sed vid. Clem. Al. *Str.* IV. p. 543 et VII. p. 722.

Ibid. *Σαμαρεῖς*] Quondam longa pace fruebantur; ut constat ex Justino, in *Apolo.* II. p. 69. Τρίτον δ' ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀνέλευσιν

(1) i.e. quod hic dicit Origenes.

τοῦ Χριστοῦ εἰς οὐρανὸν προεβάλλοντο οἱ δαίμονες ἀνθρώπους τινὰς λέγοντας ἑαυτοὺς εἶναι Θεούς· οἱ οὐ μόνον οὐκ ἐδιώχθησαν ὑφ' ἑμῶν, ἀλλὰ καὶ τιμῶν κατηξιώθησαν. Σίμωνα μὲν τινα Σαμαρεία, &c. At postea Caesaris opem ad eos compescendos imploravit in *Dialogo cum Tryphone*, p. 349.

C. 13. Σικάριοι] Modestinus, Lib. VI. *Regularum, ad Legem Corneliam de Sicariis*. Circumcidere filios suos Judaeis tantum re-scripto Divi Pii permittitur: in non ejusdem Religionis qui hoc fecerit, castrantis paena irrogatur.

Ibid. Ἰώσηπος] Vide ad Lib. I. Cap. 47.

C. 14. Φλέγων] Adriani libertus erat, et Chronicon scripsit, quod constabat ex libris sedecim, continens res gestas CXXIX Olympiadum; quarum ultima desiit in quartum Antonini Pii annum. Scaliger, in *Animadvers. Euseb.* ad annum MXXIV. Vossius, Lib. II. Cap. 11, *De Historicis Graecis*. Suidas in Φλέγων. Salmasius in *Spartianum*. Photius *Temate* 97. Ex Stephano, in *Ταραχίνη*, constat quale fuerit praecipuum ejus Chronicorum argumentum; Ἐφ' οἷς τοὺς μάντεϊς προαγορεύσαι ὄλεθρον nam sub unaquaque Olympiade recensuit omnia, quae contingere, prodigia; qua de causa reprehenditur a Photio.

De solis deliquio, quod tunc temporis evenit, cum Judaei Jesum cruci suffixerunt, ejus testimonium exstat locupletissimum in Eusebii *Chronico*, ad annum MXXI.

Origen. *Tractat.* 35 in *Matth.* Et Phlegon quidem in Chronicis suis scripsit, in principatu Tiberii Caesaris factum; sed non significavit in Luna plena hoc factum. Vide Tertull. *Apol.* Cap. 21.

C. 16. Δοκῆσαι] Iren. Lib. I. Cap. 22. *De Saturnino*. Epiph. *Haeres.* 24, quae est Basilidianorum. Ignat. *Epist. ad Trallianos*, c. x. Εἰ δὲ ὡσπερ τινὲς ἄθεοι ὄντες, τουτέστιν ἄπιστοι, λέγουσι τῇ δοκῆσαι γεγενῆσθαι αὐτὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἀληθῶς ἀνεληφέναι σῶμα, καὶ τῷ δοκεῖν τεθνηκέναι, πεπονθέναι οὐ τῷ ὄντι.

Ibid. Ἡρακλεῖδη] Plinius, Lib. VII. *Nat. Hist.* Cap. 52. Huc pertinet nobile illud apud Graecos volumen Heraclidis septem diebus foeminae exanimis ad vitam revocatae. Laert. in *Prooemio in Emped.* Τὴν γοῦν ἄπνου ὁ * Ἡράκλειτός [* leg. Ἡρακλείδης] φησιν τοιοῦτόν τι εἶναι ὡς τριάκοντα ἡμέρας συντηρεῖν ἄπνου καὶ ἄσηπτον τὸ σῶμα. Galen., *Περὶ τῶν πεπονθότων τόπων*, Lib. VI. Ἡ μὲν οὖν πρώτη λελεγμένη διαφορὰ, τὸ κατὰ τοῦ Ποντικοῦ Ἡρακλείδου γεγραμμένον βιβλίον, ἀπορίαν ἔχει πολλὴν ὅπως γίνεται. λέγεται γὰρ ἄπνους τε καὶ ἄσφυκτος ἐκείνη ἢ ἄνθρωπος γεγενῆαι, τῶν νεκρῶν ἐνὶ μόνῃ διαλλάττουσα,

τῷ βραχεῖαν ἔχει θερμότητα, κατὰ τὰ μέσα μέρη τοῦ σώματος. ἐπιγέγραπται γοῦν τὸ βιβλίον Ἄπνου Ἡρακλείδου καὶ ζήτησιν ἔφη γεγονέναι τοῖς παροῦσιν ἰατροῖς, εἰ μήπω τέθνηκεν.

Hinc subit mirari; quorsum inter alios, Grotius, et Origenes, summae eruditionis viri, his et similibus nullius ponderis instantiis usi sunt; quibus neque resurrectionis mysterium confirmare, nec Paganos ab ista, quam conceperant de rebus fidei, sententia dimovere, nec refellere Haereticos, nec dubios et vacillantes stabilire potuerunt.

C. 16. Πολλοί] Aristeas; Herodot. in *Melp.* Plin. Lib. vii. *Nat. Hist.* Cap. 52. Plutarch. in *Vit. Rom.* Suid. in Ἄριστ. Duo uno die fuisse defunctos et occurrisse invicem in quodam compito. Aug. *De Civit. Dei*, Lib. xxii. Cap. 28, ex Labeone.

Ibid. Οἰκονομησαμένη] Vide ad Lib. ii. Cap. 43.

C. 17. Κρίτων] Plato in *Apolog. Socr.* p. 38.

C. 20. αἰτίαν] Justin. *Dialog. cum Tryph.* p. 370. Εἰ δὲ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ προμηνεῖ πάντως τινὰς καὶ ἀγγέλους καὶ ἀνθρώπους κολασθῆσασθαι μέλλοντας· διότι προεγίνωσκεν αὐτοὺς ἀμεταβλήτους γενησομένους πονηροὺς, προεῖπε ταῦτα. Clem. Alex. *Strom.* vii. Ἐνὸς τοῦ Θεοῦ τῷ βουλήματι, δι' ἐνὸς τοῦ Κυρίου συναγόουσαν τοὺς ἤδη καταταγμένους, οὓς προώρτισεν ὁ Θεὸς, δικαίους ἐσομένους πρὸ καταβολῆς κόσμου ἐγνωκώς. Origenes in *Explanat.* Cap. 7, *ad Rom.* Nam etsi communi intellectu de praescientia sentiamus; non propterea erit aliquid, quia id scit Deus futurum: sed, quia futurum est, scitur a Deo antequam fiat.....

Nec aliter de hac controversia, Augustinum si excipias, omnes Patres tradiderunt.

Ibid. ἀργὸς λόγος] Tull. libro *De Fato*, Cap. 12.

C. 21. Λυκάμβην] Ejus filiam Neobulam Archilocho despondisset, cujus rei postea poenituit, et alteri collocavit: unde Quintilianus (*Instit. Orat.* Lib. x. Cap. 1.): Adeo ut videatur quibusdam, quod quidem veneni est materiae esse, non ingenii vitium. Horat. *Epod.* 6.

Cave, cave: namque in malos asperrimus

Parata tollo cornua;

Qualis Lycambae spretus infido gener.

Oenomaus apud Eusebium, *P. E.* Lib. v. Cap. 33. Tull. Lib. iii. *De Natura Deorum.* Lucian. in *Pseudologista*, non longe ab initio.

C. 27. Μαρκίωνος] Vide Epiphanium, *Haeres.* 42, p. 312, ad finem. Iren. Lib. iii. Cap. 11. Marcion autem, id, quod est se-

cundum Lucam, circumcidens, ex his, quae adhuc servantur penes eum, blasphemus in solum existentem Deum ostenditur. Vide Irenaeum, Lib. i. Cap. 23.

C. 27. Οὐαλεντίνου] Iren. Lib. i. Cap. 1. 15. Transferunt autem, et transfingunt, et alterum ex altero facientes seducunt multos ex iis, quae aptant ex Dominicis eloquiis male composito phantasmati, &c. Vide eundem, Lib. III. Cap. 11.

Ibid. Δουκιανού] Erat Marcionis sectator. Epiph. *Haeres.* 43. Κατὰ πάντα μὲν οὖν κατὰ τὸν Μαρκίωνα δογματίζει. *Ibid.*

C. 29. δύο ἐπιδημίας] Vide ad Lib. i. Cap. 56.

C. 33. Φλέγων] Vide ad Cap. 14.

C. 43. Ταῖς γυμναίς] Orig. in Cap. 5, *ad Rom.* 8.

Iren. Lib. iv. Cap. 45. “Eapropter Dominum in ea, quae sunt sub terra, descendisse, evangelizantem et illis adventum suum, remissam peccatorum existentem his, qui credunt in eum. Et Lib. v. Cap. 31. Nunc autem tribus diebus conversatus est ubi erant mortui; quemadmodum Propheta ait de eo, Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum, eorum qui ante dormierunt in terram sepelitionis, et descendit ad eos, extrahere eos et salvare eos. Tertull. libro *De anima*, Cap. 55. Quod si Christus Deus, quia et homo, mortuus secundum Scripturas, et sepultus secundum easdem; hic quoque Legi satisfecit, formâ humanæ mortis apud Inferos functus; nec ante ascendit in sublimiora caelorum, quam descendit in inferiora terrarum; ut illic Patriarchas, et Prophetas, compotes sui faceret: habes et regionem Inferum subterraneam credere, et illos cubito pellere, qui satis superbe non putent animas fidelium Inferis dignas. Servi supra magistrum, aspernati si forte in Abrahae sinu expectandae resurrectionis solatium carpere. Hoc sensu Athanasius obscurissimum Petri locum explicuit, in Epistola ad Epictet. Corinth. Episc. *contra Haeret.* Eundem vide, De Incarnatione Domini, *contra Apollinarium*: De salutari adventu Jesu Christi, contra eundem, p. 500, item p. 505, *Dialog.* 4. *De Trin. in Passionem, et Crucem Domini.* Εἶτα ἐκβληθεὶς ὁ ἄθλιος ἀπὸ τοῦ ᾄδου, καθήμενος παρὰ τὰς πύλας, θεωρεῖ ἐξαγομένους πάντας τοὺς πεπεδημένους τῇ τοῦ Σωτῆρος ἀνδρείᾳ, καὶ τοὺς μὲν νεκροὺς ἀναζώντας, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἀφιεμένους, καὶ τοὺς μὲν ἁγίους προαπαντῶντας τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ τε ἀνακρουομένους, κ.τ.λ. Cyrill. Hierosol. *Catech.* 4. *De Sepulchro. Catech.* 11. 14. Κατῆλθε γὰρ εἰς τὸν θάνατον, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη δι' αὐτοῦ. ἐξεπλάγη ὁ θάνατος, θεωρήσας καινὸν τινα κατελθόντα εἰς ᾄδην δεσμοῖς

τοῖς αὐτοῖσι μὴ κατεχόμενον. Τίνος ἔνεκεν, ὃ πωλωροὶ ᾄδου, τοῦτον ἰδόντες ἐπήξασθε; τίς ὁ κατέχων ὑμᾶς ἀσυνήθης φόβος; ἔφυγεν ὁ θάνατος, καὶ φυγῇ τὴν δειλίαν ἠλέγχετο· προσέτρεχον οἱ ἄγιοι προφήται, καὶ Μωϋσῆς ὁ νομοθέτης, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, Δαβὶδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ Ἡσαΐας, καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, κ.τ.λ. Greg. Naz. Orat. 35, De Theolog. Orat. 42, in Pascha. * Ἄν εἰς ᾄδου κατῆ συγκάτελθε. γινῶθι καὶ τὰ ἐκείσε τοῦ Χριστοῦ μυστήρια. τίς ἡ οἰκονομία τῆς διπλῆς καταβάσεως; τίς ὁ λόγος; ἀπλῶς σώζει πάντας ἐπιφανείς; ἢ καὶ τοὺς πιστεύοντας; Invitus praetereo insignem Clementis Alexandrini locum, Strom. vi. quem lege, pp. 637, 638, 639, 640, 641.

C. 55. Πυθαγόραν] Laert. in Pythag. p. 224. Καὶ ἄλλο τι περὶ Πυθαγόρου φησὶν ὁ Ἑρμῆπιος. λέγει γὰρ ὡς γενόμενος ἐν Ἰταλίᾳ, κατὰ γῆς οἰκίσκον ποιῆσαι, καὶ τῇ μητρὶ ἐντεύλειτο τὰ γινόμενα εἰς δέλτον γράφειν σημειουμένην καὶ τὸν χρόνον· ἔπειτα καθιέναι αὐτῷ ἔστ' ἂν ἀνέλθῃ· τοῦτο ποιῆσαι τὴν μητέρα. τὸν δὲ Πυθαγόραν μετὰ χρόνον ἀνελεῖν ἰσχυρὸν καὶ κατεσκελετευμένον· εἰσελθόντα τε εἰς τὴν ἐκκλησίαν φάσκειν ὡς ἀφίκεται ἐξ ᾄδου· καὶ δὴ καὶ ἀνεγίνωσκεν αὐτοῖς τὰ συμβεβηκότα. οἱ δὲ σαινόμενοι τοῖς λεγομένοις ἐδάκρυν τε καὶ ᾤμοζον, καὶ ἐπίστευον εἶναι τὸν Πυθαγόραν θεῖόν τινα· ὥστε καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῷ παραδοῦναι, ὡς καὶ μαθησομένας τι τῶν αὐτοῦ· τὰς καὶ Πυθαγορικὰς κληθῆναι.

Ibid. Ῥαμφίνιτον] Herodot. Lib. II. Cap. 122. Μετὰ δὲ ταῦτα, ἔλεγον τοῦτον τὸν βασιλῆα ζῶν καταβῆναι κάτω εἰς τὸν οἶον· Ἕλληνας αἰδῆν νομίζουσι εἶναι, καὶ κείθι συγκυβεῖν τῇ Δήμητρι. καὶ τὰ μὲν, νυκτῶν αὐτῆν, τὰ δὲ ἑσοῦσθαι ὑπ' αὐτῆς. καὶ μιν πάλιν ἀπικέσθαι δῶρον ἔχοντα παρ' αὐτῆς χειρόμακτρον χρύσειον.

Ibid. Πρωτεσίλαον] Caecilius apud Minutium Felicem in Octavio, c. xi. Et tamen tanta aetas abiit; secula innumera fluxerunt: quis unus ullus ab Inferis vel Protesilai sorte remeavit, horarum saltem permissio commeatu, vel ut exemplo crederemus?

C. 60. Πλάτων] In Phaedone, p. 81. Ἐμβριθὲς δέ γε, ὃ φίλε, τοῦτο οἶσθαι χρὴ εἶναι, καὶ βαρὺ, καὶ γεῶδες, καὶ ὄρατόν· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἡ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεται τε, καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατόν τόπον, φόβῳ τοῦ αἰεδοῦς τε καὶ ᾄδου, ὥσπερ λέγεται, περὶ τὰ μνήματά τε, καὶ τοὺς τάφους καλινδουμένη· περὶ ᾧ δὴ καὶ ὠφθη ἅπτα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα, ὅλα παρέχονται αἱ τοιαῦται ψυχαὶ εἶδωλα, αἱ μὴ καθαρῶς ἀπολυθεῖσαι, ἀλλὰ τοῦ ὄρατοῦ μετέχουσαι· διὸ καὶ ὀρῶνται.

Ibid. αὐγοειδεῖ] Suidas in Αὐγοειδῆς. Ἐφασκε δ' οὖν παρ' ἐκείνου καὶ ἐκείνο ἀκηκοέναι ὁ Ἰσίδωρος, ὡς ἔχει τι ἡ ψυχὴ αὐγοειδῆς ὄχημα λεγόμενον, ἀστροειδῆς τε, καὶ αἰδίου. * καὶ τοῦτ' ἔστι μὲν τοῖς τῷ ἀστροειδῆ

σώματι τῷδε [* leg. καὶ τοῦτο μὲν τοὶ τὸ ἀστροειδὲς ἐν σώματι τῷδε] ἀποκέκλεισται· ἐνίοις μὲν εἶσω τῆς κεφαλῆς, ἐνίοις δὲ εἶσω τοῦ δεξιού ὤμου· ὅπερ οὐδεὶς φαίνεται ἄλλος ἱστορήσας. Iren. Lib. II. Cap. 62. Plenissime autem Dominus docuit—non solum perseverare, non de corpore in corpus transgredientes animas, sed et characterem corporis, in quo etiam adaptantur, custodire eundem; et meminisse eas operum quae egerunt hic, et a quibus cessaverunt—in enarratione, quae scribitur de Divite et de Lazaro eo, qui refrigerabatur in sinu Abrahae; in qua ait Divitem cognoscere Lazarum post mortem, et Abraham autem similiter. Eundem vide, Lib. eod. Cap. 63. Tertull. *De Anima*, Cap. 9.

C. 61. Μέγεθός τε] Homer. *Iliad.* ψ. 65.

Ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχῇ Πατροκλῆος δειλοῖο,
 Πάντ' αὐτῷ, μέγεθός τε, καὶ ὄμματα κάλ' εἰκῦια,
 Καὶ φωνήν· καὶ τοῖα περὶ χροῖ εἴματα ἔστο.
 Στῆ δ' ἄρ' ὑπὲρ κεφαλῆς, καὶ μιν πρὸς μῦθον ἔειπεν.

C. 62. Ἐν μεθορίῳ] Orig. Homil. III. *in Luc.*

Origenis sententiam Grotius sic explicat (in *Annot.* ad Cap. 24, Com. 32. *Evang. secundum Luc.*): Diversa ab his videtur fuisse sententia Origenis, qui in accurata adversus Celsum disputatione Christi corpus quadraginta illis diebus ait fuisse ὀρατὸν, ὄτ' ἐβούλετο, καὶ οἷς ἐβούλετο. Censet enim id ipsum sacratissimum corpus fuisse eo tempore ἐν μεθορίῳ, inter eam, ut ipse appellat, παχύτητα, quam habent corpora caduca, et inter naturas liberas ab hac concretionem mortali.

At Origeni Epiphanius indignatur, quasi Christum corpore longe alio ab isthoc, quod Cruci affixum est, indutum resurrexisse credidisset; cum is solummodo corpus (uti ait p. 99), μεταμορφούμενον supponit, a faecibus nimirum et mortali crassitudine repurgatum. Vid. Epiph. *Haeres.* 64, quae est *Origenianorum*.

Ibid. Σίμωνος] Vide Cap. 63, et Grotii *Annotationes* ad Cap. 24, Com. 12. *Evang. secundum Lucam*.

LIBER III.

C. 3. Κλαζομένιον] Plin. Lib. VII. Cap. 52. Reperimus inter exempla, Hermetini Clazomenii animam, relicto corpore, errare solitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quae nisi a praesenti nosci non possunt, corpore interim semianimi: donec, cremato eo, inimici (qui Cantharidae vocabantur) remeanti animae velut vaginam ademerint. Lucian. in *Muscae encomio*. Apollon. Dyscol. *Hist. Comment.* Cap. 3. Tertull. Lib. *De Anima*, Cap. 44. Vid. infra, Cap. 32.

Ibid. Κλεομήδην] Pausanias in *Eliac. Post.* Τῇ δὲ Ὀλυμπιάδι τῇ πρὸ ταύτης, Κλεομήδη φασὶν Ἀστυπалаίεια, ὡς Ἴκκῳ πυκτεύων ἀνδρὶ Ἐπίδαυρῳ τὸν Ἴκκον ἀποκτείνειεν ἐν τῇ μάχῃ, καταγνωσθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλληνοδικῶν ἄδικα εἰργάσθαι, καὶ ἀφηρημένος τὴν νίκην, ἔκφρων ἐγένετο ὑπὸ τῆς λύπης, καὶ ἀνέστρεψε μὲν ἐς Ἀστυπалаίαν. διδασκαλείῳ δ' ἐπιστὰς ἐνταῦθα ὄσον ἐξήκοντα ἀριθμὸν παίδων ἀνατρέπει τὸν κίονα, ὃς τὸν ὄροφον ἀνείχεν· ἐμπεσόντος δὲ τοῦ ὄροφου τοῖς παῖσι, καταλιθούμενος ὑπὸ τῶν ἀστῶν, κατέφυγεν ἐς Ἀθηνᾶς ἱερόν· ἐσβάντος δὲ ἐς κιβωτὸν κειμένην ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ ἐφελκυσάμενος τὸ ἐπίθημα, κάματος ἐς ἀνωφελὲς οἱ Ἀστυπалаίει ἐκαμνον, ἀνοίγειν τὴν κιβωτὸν πειρώμενοι· τέλος δὲ τὰ ξύλα τῆς κιβωτοῦ καταρρήξαντες, ὡς οὔτε ζῶντα Κλεομήδην, οὔτε τεθνεῶτα εὔρισκον, ἀποστέλλουσιν ἄνδρας ἐς Δελφοὺς ἐρησομένους ὁποῖα ἐς Κλεομήδη τὰ συμβάντα ἦν. τοῖσι χρῆσαι τὴν Πυθίαν φασὶν—

Ἵστατος ἡρώων Κλεομήδης Ἀστυπалаίει,

Ὅν θυσίαις τιμᾶθ' ὡς μηκέτι θνητὸν εἶναι.

Κλεομήδει μὲν οὖν Ἀστυπалаίει ἀπὸ τούτου τιμᾶς ὡς ἡρωῖ νέμονσι. Vide Plutarchum in *Rom.* et Suidam in *Κλεομήδης*. Vid. infra, Cap. 25.

C. 12. ἐν ἱατρικῇ] Vide librum Galeni *Περὶ αἰρέσεων τοῖς εἰσαγομένοις*, et *Περὶ ἀρίστης αἰρέσεως*· et Cap. 3 et 4 *Introductionis*, sive *Medici*, Galeno adscriptae.

C. 15. στάσεως] Origenes videtur respicere annum primum et tertium Gordiani Imper. sub quibus exortum est bellum Persicum. Etenim Sapor, ut cladem ab Alexandro Severo Persis illatam ulcisceretur, ditiones Romanas invadit, Antiochiam capit, et civibus servitutem imposuit, quos postea Gordianus in libertatem vindicavit, ut ipse testatur in Epistola, quam scripsit ad Mesithium, ejus socerum. Vid. Baronium ad ann. 233, 234.

Ibid. νομίσωσιν] Orig. Tractat. XXVIII. in *Matth.* Frequenter

enim famis causâ Christianos culpârunt Gentiles, et quicumque sapiebant quae Gentium sunt. Sed et pestilentiarum causas ad Christi Ecclesiam retulerunt. Scimus autem et apud nos Terrae-motum factum in locis quibusdam, et factas fuisse quasdam ruinas, ita ut qui erant impii extra fidem causam Terrae-motus dicerent Christianos. Propter quod et persecuciones passae sunt Ecclesiae, et incensae sunt. Non solum autem illi, sed et qui videbantur prudentes, talia in publico dicerent: Quia propter Christianos fiunt gravissimi Terrae-motus.

Tertull. *Apol.* Cap. 40. Praetexentes sane ad odii defensionem illam quoque vanitatem, quod existiment omnis publicae cladis, omnis popularis incommodi, Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si fames, si lues; statim CHRISTIANOS ad LEONEM. Tantos ad unum? etc. Vide Cap. 2 *ibid.*, et librum *ad Scapulam*, Cap. 3. Cyprianum *ad Demetrianum*, Firmilianum *ad Cypr.* Epist. 75, apud Cypr. Augustinum, Lib. II. Cap. 2, *De Civit. Dei.* Edictum Maximini apud Eusebium, Lib. IX. Cap. 6, *Ecclesiast. Hist.*

Locupletius de hac calumnia agit Arnobius Lib. I. *contra gentes*, quem vide.

C. 23. Μαινόλας] Μαινόλης. Hesych. Πακάκοπος ἐνθεος. Clem. Alex. in *Protrept.* p. 9. Διώνυσον Μαινόλην ὀργιάζουσι Βάκχοι.

C. 25. Ἀρχιλόχον] Clem. Alex. *Strom.* I. Ἐτι δὲ Ἰππώνακτι καὶ Ἀρχιλόχῳ αἰσχροῦς ἐπιτροπέον γράφειν. Athen. Lib. III. Cap. 94. Κηφισόδωρος γοῦν, ὁ Ἰσοκράτους τοῦ ῥήτορος μαθητῆς, ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Πρὸς Ἀριστοτέλην, λέγει, ὅτι εὖροι τις ἂν ὑπὸ τῶν ἄλλων ποιητῶν, ἢ καὶ σοφιστῶν, ἐν ἧ δύο γοῦν πονηρῶς εἰρημένα, οἷα παρὰ μὲν Ἀρχιλόχῳ τὸ Πάντ' ἀνδρ' ἀποσκολύπτειν. Est enim ἀποσκολύπτειν, inquit Casaubonus, illi Neronis simile, quod refert Suetonius, c. 29. "Ex nonnullis," inquit, "comperi persuasissimum habuisse eum, neminem hominem pudicum, aut ullâ corporis parte purum esse." Καὶ γὰρ Δίφιλος ὁ κωμωδοποιὸς πεποιήκεν ἐν Σαπφοῖ δράματι Σαπφοῦς ἔραστὰς Ἀρχιλόχον καὶ Ἰππώνακτα. Athen. Lib. XIII. Cap. 8. Plutarch. *De Audi.* p. 45. μέμψαιτο δ' ἂν τις Ἀρχιλόχου μὲν τὴν ὑπόθεσιν. Vide Suidam in Ἀρχιλ. et Eusebium, *P. E.* Lib. v. Cap. 32, 33. Ex Varrone et Plutarcho constat eundem Lacedaemone expulsus fuisse, non tantum quia virulentus et inverecundus erat, ut visum est Vossio (libro *De Poet. Graec.*), sed quod fugere potius, quam fortiter dimicare, in isthoc quod scripsit carmine, militibus persuasit. Ἀρχιλόχον τὸν ποιητὴν

ἐν Λακεδαίμονι γενόμενον αὐτῆς ὥρας ἐδίωξαν, διότι ἐπέγνωσαν αὐτὸν πεποιηκότα, ὡς κρείττον ἔστιν ἀποβαλεῖν τὰ ὄπλα, ἢ ἀποθανεῖν.

Ἄσπιδι μὲν Σαίων τις ἀγάλλεται, ἣν περὶ θάμνω

Ἔντὸς ἀμώμητον κάλλιπον οὐκ ἐθέλων.

ἄσπις ἐκείνη

Ἐβρέτω· ἐξαΐθεις κτήσομαι οὐ κακίω.

Plutarch. in *Lacon. Instit.*

C. 30. Ἐκκλησίας βουλευταί] Id est, Episcopi, Presbyteri, et Diaconi. Vide Clementem, *Constitut.* Lib. II. Cap. 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57. *Judicia vestra fiant in secunda Sabbatorum, ut, siqua controversia ex sententia vestra oriatur, usque ad Sabbatum libera sit vobis facultas, quâ possitis illam controversiam componere, et pacem conciliare inter eos qui litigant. Adsint autem judicio Diaconi et Presbyteri, integre judicaturi, veluti Dei homines, cum justitia. Cum utraque persona venerit, prout lex jubet, ambo qui litigant statuuntur in medio tribunali, iisque auditis, sancte judicium pronuntiate, studentes ante sententiam Episcopi eos reconciliare; ne exeat supra terram judicium in peccatore, prout in tribunali consortem participemque causae habet Christum Dei Filium. Vide Augustinum, *De operibus Monachorum.**

C. 31. Ἀβάριδι] Herodot. in *Melp.* Lib. III. Gyraldus, Lib. III. *De Post.* Suid. in Ἀβαρις. Apollon. *Dyscol.* Cap. 4, *Hist. Comment.*

C. 36. ἕτεροι] De Prophetis porro Antinoi locus est elegans Origenis adversus Celsum, quem jam produxerunt docti viri; sed minus integrum: eum ita lego, Ἐτεροι δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἰδρυμένου δαίμονος ἀπατώμενοι, καὶ ὑπὸ ἀσθενοῦς συνειδότης ἐλεγχόμενοι οἴονται πνεῦν θεήλατον ἀπὸ τοῦ Ἀντινόου πνοήν. Salmas. in notis ad *Æl. Spart.* Ita quidem legis, Salmasi, et rectissime: sed te prius ita legerat Josephus Scaliger in *Animadvers. Euseb.* ad annum **MMCXLV.**

C. 37. τὰς θυσίας] Orig. *contra Celsum*, Lib. VII. p. 334. *Δηλοὶ δὲ τὸ τοιοῦτον τοὺς αὐτοὺς τυγχάνειν, καὶ τὸ ταῖς ἀπὸ τῶν θυσιῶν ἀναθυμιάσει, καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν αἱμάτων καὶ ὀλοκαυτωμάτων ἀποφοραῖς, τρεφόμενα αὐτῶν τὰ σώματα φιληδονούντων. Vid. Orig. in *Prooem.* Lib. I. *De Princip.**

Ibid. ἄλλης φύσεως] Hoc in loco per φύσιν intellige dispositionem et ingenium: aliter qui sibi Origenes conveniet? Tom. 23, in *Joan.*

C. 48. μονόγαμον] *Cap. Apost.* Cap. 17. Ὁ δυνὸς γάμοις συμπλακεῖς μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται εἶναι

ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Ambros. *Epist.* 82, Ad Vercellensem Ecclesiam, etc. Ideo Apostolus legem posuit, dicens, “Si quis sine crimine est, unius uxoris vir.” Ergo, quia sine crimine est unius uxoris vir, teneatur ad legem Sacerdotii suscipiendi; qui autem iteraverit conjugium, culpam quidem non habet coinquinati, sed praeogativā exiit Sacerdotis.

C. 50. Κυνικῶν] Vide Laertium in *Diog.* Idem refert de Menedemo Cynico: quod, ἐριννῖος ἀναλαβὼν σχῆμα, περιῆει λέγων ἐπίσκοπος ἀφίχθαι ἐξ ἄδου τῶν ἀμαρτανομένων, ὅπως πάλιν κατωὶν ταῦτα ἀπαγγέλλοι τοῖς ἐκεῖ δαίμοσιν.

C. 51. l. 5. Χριστιανοῖ] Haec articulatim distincteque dicta sunt ab Origene: at plenius intelliges, si legas Justinum in fine *Apologiae* secundae, et Tertullianum, Cap. 39, *Apolog.*

C. 51. Ἀκολασταυόντων] Tertull. Lib. II. *Ad Uxorem*, Cap. 3. Haec cum ita sint, fideles Gentilium matrimonia subeuntes stupri reos esse constat, et arcendos ab omni communicatione fraternitatis, ex literis Apostoli dicentis, “Cum ejusmodi nec cibum sumendum.” Idem in libro *De Pudicitia*, Cap. 4. Ideo penes nos occultae quoque conjunctiones, id est, non prius apud Ecclesiam professae, juxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur. Nec inde consertae obtentu matrimonii crimen illudant. Reliquas autem libidinum furias impias et in corpora et in sexus, ultra jura naturae, non modo limine, verum omni Ecclesiae tecto submovemus; quia non sunt delicta, sed monstra. Idem, in *Apolog.* Cap. 39.

Cyprian. *Epist.* 38 (41). Ad Caldonium et Herculanum, *de Felicissimo abstinendo*. Ut abstentum¹ se a nobis sciat; quando ad fraudes ejus et rapinas, quas dilucidā veritate cognovimus, adulterii etiam crimen accedit. Idem *Epist.* 62, *Ad Pomponium, De Virginibus*.

Ibid. κενοάφια] Vide ad Lib. II. Cap. 12.

Ibid. εἰς οὐδεμίαν ἀρχήν] Cypr. *Epist.* 64 (65). *Ad Epictetum*, agens de Fortunatiano, Episcopo Assuritano, quem dicit “post gravem lapsum ruinae suae pro integro nunc agere velle, et Episcopatum sibi vindicare coepisse”: et paulo post: “Audet sibi adhuc Sacerdotium, quod prodidit, vindicare; quasi post aras Diaboli accedere ad Altare Dei fas sit.” Idque conatus est, spreto Cornelii Papae interdicto, quo vetitum erat Episcopos lapsos ulterius frui Episcopatu.

C. 54. Ζάμολξιν] Herodot. in *Melp.* p. 290. Suid. in Ζάμ. Λέγουσι δέ τινες, ὡς ὁ Ζάμολξιν ἐδούλευσε Πυθαγόρα Μνησάρχου Σαμίω,

¹ Id est, excommunicatum. Phrasis Cypriano peculiaris.

καὶ ἐλευθερωθεὶς ταῦτα ἐσοφίζετο· ἀλλὰ πολὺ πρότερος δοκεῖ ὁ Ζάμολξις Πυθαγόρου γενέσθαι. Aliter Strabo (Lib. VII. et XVI.), Laertius (in *Pythag.*), Clemens (*Strom.* IV.) et alii quamplurimi; quorum testimonia allegare non est necesse.

C. 54. Περσαίον] Θερεπτός Ζήνωνος τοῦ φιλοσόφου. Suid. in Περσαίος. Et Zenonis Stoici servus, qui Persaeus vocatus est. A. Gellius, Lib. II. Cap. 18. Laert. in *Zenon*.

Ibid. Ἐπίκτητον] De Epicteto autem Philosopho nobili, quod is quoque servus fuit, recentior est memoria, quam ut scribi quasi oblitteratum debuerit. A. Gell. ibid. Δούλος δὲ Ἐπαφροδίτου τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως Νέρωνος. Suid. in Ἐπίκτητ.

C. 66. Μουσώνιον] Vel Babylonium intellige, vel Tyrrhenum; qui, Nerone imperante, floruerunt. Philostrat. Lib. IV. Cap. 12. Νέρων οὐ ξυνεχώρει φιλοσοφεῖν, ἀλλὰ περιέρχον αὐτῷ χρήμα καὶ φιλοσοφούντες ἐφαίνοντο, καὶ μαντικὴν συσκιάζοντες· καὶ ἤχθη ποτὲ ὁ τρίβων ἐς δικαστήριον, ὡς μαντικῆς σχῆμα· ἐὼ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ Μουσώνιος, ὁ Βαβυλώνιος ἀνὴρ, Ἀπολλωνίου μὲν δεύτερος, ἐδέθη ἐπὶ σοφίᾳ· καὶ ἐκεῖ μὲν ὦν ἐκινδύνευσεν· ἀπέθανε δ' ἂν τὸ ἐπὶ τῷ δῆσαντι, εἰ μὴ σφόδρα ἔβρωτο. Et Cap. 16. Ἐτύγχανε δὲ περὶ τὸν χρόνον τοῦτον καὶ Μουσώνιος, κατελειμμένος ἐν τοῖς δεσμοτηρίοις τοῦ Νέρωνος, ὃν φασὶ τελεώτατα ἀνθρώπων φιλοσοφῆσαι.

Just. *Apolog.* I. p. 46. Καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν Στωϊκῶν δὲ δογμάτων, ἐπειδὴ κἄν τὸν ἠθικὸν λόγον κόσμιοι γεγόνασιν, ὡς καὶ ἐν τισιν οἱ ποιηταὶ διὰ τὸ ἔμφυτον παντὶ γένει ἀνθρώπων σπέρμα τοῦ λόγου, μεμνησθῆσαι καὶ πεφονεύσθαι οἶδαμεν. Ἡράκλειτον μὲν ὡς προέφημεν, καὶ Μουσώνιον δὲ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς, καὶ ἄλλους οἶδαμεν. Philostrat. Lib. VII. Cap. 8. Καὶ μὴν καὶ Μουσώνιον τὸν Τυρρηνόν, πολλὰ τῇ ἀρχῇ ἐναντιωθέντα τῇ νήσῳ ξύνεσχεν, ἣ ὄνομα Γύαρα.

C. 75. Στωϊκῶν] Vide Plutarch. in libro *De Stoicorum terripugnantibus*. Οὐδεὶς οὖν ἐστὶ τῶν πάντων ὁ Χρῦσιππος κατ' Ἀντίπατρον· οὐδὲν γὰρ οἶται πλὴν τοῦ πυρὸς ἀφθαρτον εἶναι τῶν Θεῶν· ἀλλὰ πάντας ὁμαλῶς καὶ γεγονότας, καὶ φθαρησομένους. ταῦτα δὲ πανταχοῦ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὑπ' αὐτοῦ λέγεται. παραθήσομαι δὲ λέξιν ἐκ τοῦ τρίτου Περὶ Θεῶν καθ' ἕτερον λόγον. “Οἱ μὲν γὰρ γενητοὶ εἰσι καὶ φθαρτοί· οἱ δὲ ἀγένητοι. Vide *ibidem*, p. 1052.

C. 80. Πυθαγόρου] Laert. in *Pythag.* Τὸν δὲ Ἐρμῆν ταμίαν εἶναι τῶν ψυχῶν. καὶ διὰ τοῦτο Πομπία λέγεσθαι, καὶ Πυλαίον, καὶ Χθόνιον· ἐπειδήπερ οὗτος εἰσπέμπει ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰς ψυχὰς, ἀπὸ τε γῆς, καὶ ἐκ θαλάττης, καὶ ἄγεσθαι μὲν τὰς καθαρὰς ἐπὶ τὸν ὑψιστον· τὰς δὲ ἀκαθάρ-

τους μήτε εκείναις πελάζειν, μήτε ἀλλήλαις, δεῖσθαι δ' ἐν ἀβήκτοις δεσμοῖς ὑπὸ Ἑριννίων.

C. 80. Πλάτωνος] In *Phaedro*, p. 247.

Ibid. περὶ τοῦ θύραθεν νοῦ] Aristot., Lib. II. Cap. 3, *De Generat. Animalium*. Ἐπομένως δὲ δηλονότι καὶ περὶ τῆς αἰσθητικῆς λεκτίον ψυχῆς, καὶ περὶ τῆς νοητικῆς. πάσας γὰρ ἀναγκαῖον δυνάμει πρότερον ἔχειν, ἢ ἐνεργείᾳ. ἀναγκαῖον δὲ ἦτοι μὴ οὔσας πρότερον ἐγγίνεσθαι πάσας, ἢ πάσας προὔπαρχούσας, ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μή· καὶ ἐγγίνεσθαι ἢ ἐν τῇ ὕλῃ μὴ εἰσελθούσας ἐν τῷ τοῦ ἀβήκτος σπέρματι· ἢ ἐν ταῦθα μὲν, ἐκείθεν ἐλθούσας. ἐν δὲ τῷ ἀβήκτι, ἢ θύραθεν ἐγγινομένης ἀπάσας, ἢ μηδεμίαν ἢ τὰς μὲν, τὰς δὲ μή. ὅτι μὲν τοίνυν οὐχ οἷόν τε πάσας προὔπαρχειν, φανερόν ἐστιν ἐκ τῶν τοιούτων. ὅσων γὰρ ἐστὶν ἀρχῶν ἢ ἐνέργεια σωματικῆ, δηλὸν ὅτι ταύτας ἄνευ σώματος ἀδύνατον ὑπάρχειν· οἷον βαδίζειν ἄνευ ποδῶν· ὥστε καὶ θύραθεν εἰσιέναι ἀδύνατον. οὔτε γὰρ αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς εἰσιέναι οἷόν τε ἀχωρίστους οὔσας, οὔτ' ἐν σώματι εἰσιέναι· τὸ γὰρ σπέρμα περίπτωμα μεταβαλλούσης τῆς τροφῆς [ἐστὶ] λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον· οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικῆ ἐνέργεια.

LIBER IV.

C. 2. οὐ πᾶν τι Ἰουδαῖοι λέγουσι θεὸν ὄντα τὸν Χριστὸν καταβήσονται ἢ θεοῦ υἱόν] De hac re conferas Schoettgenii *Hor. Hebr. et Talmud*: et librum, cui titulus, An illustration of the method of explaining the New Testament by the early opinions of Jews and Christians concerning CHRIST. By William Wilson, B.D., late Fellow of St John's College, Cambridge. Cantabrig.: typis Academicis; A.D. MDCCCXXXVIII. Edente Th. Turton. S. T. P. W. S.

C. 10. τοῖς πεισομένοις αὐτὰς οὐκ ἀχρήστους] Pharaonis et Aegyptiorum poenas remedii et emendationis causa adhibitae esse; immo Regem in Mari Rubro mersum, "non ut penitus interiret; sed ut ejectis peccatis allevaretur," suspicatur Origenes (in Exodum, *Philocal.* c. XXVII, ed. Spen. p. 104). καὶ τάχα ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τοσοῦτου πολέμου τῆς ψυχῆς εἰς ἄδου καταβῆναι. (*Hic quoque nimium misericors Origenes. Io. Tarinus.*) De poenarum post hanc vitam vi purgatoriae, catenam Patrum Eccl. exhibet Spencerus (p. 47), Annot. ad hunc locum, (Orig. Tractat. 33 in *Matth.*: Greg. Nyssen. cap. 8 *Orat. Catechet.*: Justin. M. *Dial. cum Tryphone*, p. 223; Theoph. Antioch. Lib. II. ad *Autolyicum*, p. 96, 101, 103; Tatian. *Orat. c. Graecos*, p. 152; Iren. Lib. II. c. 64, Lib. V. c. 4. Arnob. Lib. II. p. 31) et Annot. (p. 48) in locum sequentem c. 12, κακίαν ἐπὶ πλείον χειρομένην (Greg. Nyss. *Orat. Catechet.* c. 35. *De anima et resurrectione*, pp. 654, 661, 686. Hieronym. in *Amos.* c. IV. Ambrosium in *Luc.* c. XII. et in *Psalm.* CXVIII. Lactant. Lib. VII. c. 21).

Opinionem antea instabilem, nec satis scripturâ fultam, Augustinus (ut in aliis) fidentius et cum quadam auctoritatis specie promulgat, *de Civit. Dei*, Lib. XX. c. 25. "Ecce, venit, dicit Dominus Omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? aut quis ferre poterit ut aspiciat eum? quia ipse ingredietur quasi ignis conflatorii, et quasi herba lavantium, et sedebit conflans, et emundans sicut aurum, &c. *Ex his, inquit, quas dicta sunt, videtur evidentius apparere, in illo judicio quasdam quorundam purgatorias poenas futuras.*" W. S.

C. 11. τὰ τοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀρχαιότητος δύο βιβλία] Vid Lib. I. num. 16, ἐν δυσὶν, sc. *Contra Apionem*.

C. 15. μὴ δυναμένῳ αὐτοῦ τὰς μαρμαρυγὰς βλέπειν] Cf. Ev. Joann. I. 14, 18.

The Son of God in radiance beam'd
Too bright for us to scan:
But we may face the rays that stream'd
From the mild Son of Man.

J. KEBLE, *Christian Year*.

C. 16. διάφοροι τοῦ λόγου μορφαί] Vid. Lib. II. num. 64, VI. num. 77, et Tractat. 35 in *Matth.* R. Origenis verba in *Matth.* exhibet Spencerus, Annot. (p. 41) in Lib. II. num. 64.

C. 17. οὐ κατὰ τὴν Πλάτωνος μετεσσωμάτων] Vid. Not. in Lib. I. c. 32 (p. 13).

C. 20. δεισθαί του] Antea τοῦ. W. S.

C. 22. τεσσαράκοντα ἔτη καὶ δύο] Vid. Scaligerum, *Animadv.* Euseb. ad annum ΜΜΛXXXVI., et Petavium, Lib. XI. c. 17, *De doctrina temporum*. Spenc.

C. 22. οὐδ' ἀποκαταστήσονται] *Origenem* sequitur *Chrysostomus*, Orat. 3, *adv. Judaeos*. Proximo loco *Flavii Josephi* testimonio utitur, quod invenies in fine Lib. X. *Antiq. Jud.* Aliter sentit *Justinus*, in *Dial. cum Tryphone*, p. 306. Vid. *ibid.* pp. 245, 249, 259, et *Apolog.* 2, p. 87. Praeter *Justinum* alii magni nominis autores hanc opinionem tuebantur, quorum catalogum apud *Hieronymum* invenies in proemiis ad Lib. XVIII. *Comment. in Esaiam*. Eundem vide in *Comment. ad Ezech.* cap. XXXVI. et in *Catalogo Script. Ecol.* in *Papia. Iren.* Lib. V. c. 22, &c. *Tertull.* Lib. *de Resurrectione Carnis*, c. 25, et *Contra Marcionem*, Lib. III. c. 24. *Lactant.* Lib. VII. c. 24. *Augustin. de Civitate Dei*, Lib. XX. c. 29. Spenser.

C. 25. Ἀντιφῶν...περὶ ἀληθείας] Orationes multas scripsit, aliosque libros (vid. Spenceri notam). "At nullibi, quantum scio, occurrit περὶ Ἀληθείας liber, quo in opere, si credas *Origeni*, providentiam elevavit." Spenser.

C. 26. θαυμάζειν τὸν πεποιηκότα] Vid. Cl. Galeni *De usu partium corporis humani*, Lib. III. p. 72 (ed. Paris, 1543). σὲ μὲν οὖν ἴσως ἐκπλήττει τοῦ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν Διὸς ὁ πέριξ κόσμος, ἑλέφας στιλπνὸς καὶ χρυσοὺς πολλὰς, ἢ τὸ μέγεθος τοῦ παντὸς ἀγάλματος· εἰ δ' ἐκ πηλοῦ τὸ τοιοῦτο θεάσαιο, καταφρονήσας ἂν ἴσως παρέλθοις· ἀλλ' οὐχ ὄγε τεχνίτης, καὶ γνωρίζειν εἰδὼς ἐν ἔργοις τὴν τέχνην· ἀλλ' ἔπαινοί τὸν Φειδίαν. W. S.

C. 31. "The spirit of the whole passage bespeaks that the writer of it had no sympathy with the use of images, and no experience of it in his own church." J. J. B.

C. 33. σαφὲς δῆ] *Grotius in Annot. ad Matth.* "Ejus quod Origenes hic dicit, vestigium me deprehendere memini in Luctatio, Papinii interprete." Credo Grotium respexisse ejus commentarios ad Lib. IV. *Thebaidos*. Spencer.

C. 33. τὰ ὀνόματα] Vid. Not. ad Lib. I. c. 22, περὶ τοῦ Ἰακώβ; et Spenceri Annot. (p. 17).

C. 40. ἐν τῷ Ἀδάμ... πάντες ἀποθνήσκουσι] Vid. *Orig. Tract. 9 in Matth.* Hom. 14 in *Luc.* Hom. 8 et 12 in *Levit.*: *Justin. Expos. Fidei et Dial. cum Tryph.* p. 315. *Iren.* v. 14. *Tertull. De habitu mulierum*, c. 1. *De anima*, c. 40. *De testimonio Animae*, c. 3. *De Paenitentia*, c. 2. *Adv. Marcionem*, II. c. 11. *Clem. Alex. Strom.* III. pp. 453, 468. Spencer.

C. 51. Ἀριστοβούλου] Euseb. Chron. MDCCCXLI. Aristobulus, natione Judaeus, Peripateticus Philosophus cognoscitur, qui ad Philometorem Ptolemaeum explanationum in Moysen commentarios scripsit. Vid. plura in Spenceri Annot. (p. 55).

C. 51. Νομήνιον] Vid. Not. ad Lib. I. 15 (p. 7).

C. 51. Ἰαννοῦ καὶ Ἰαμβροῦ] *Orig. Tractat. 35 in Matth.* Item quod ait "Sicut Iannes et Iambres restiterunt Moysi," non invenitur in publicis Scripturis, sed in libro secreto, qui supra scribitur, JANNES ET JAMBRES LIBER: unde ausi sunt quidam Epistolam ad Timotheum repellere, quasi habentem in se textum alicujus secreti, sed non potuerunt. *Ambros. Comment. in Timoth.* II. c. 3, (v. 8) "Exemplum hoc de Apocryphis est."

Locus *Numenii*, ad quem nos *Origenes* remittit, apud *Eusebium* invenies, *Pr. Ev.* Lib. IX. c. 8. Spencer.

C. 52. Παπίσκου τινος καὶ Ἰάσονος] *Hieronymus* hujus libri meminit, et unius erroris arguit. Etenim in Quaestionibus in *Genesis* haec habet; "In principio fecit Deus caelum et terram. Plerique existimant, sicut in altercatione quoque Jasonis et Papisci scriptum est, et Tertullianus in libro contra Praxeam disputat, necnon Hilarius in expositione cujusdam Psalmi affirmat, in Hebraeo haberi, *In Filio fecit Deus caelum et terram*. Quod falsum esse ipsius rei veritas comprobatur."

Ex quo loco patet, pure librum tunc temporis extitisse. Hic "Jason Hebraeus erat, et Christianus. Thessalonicensis fuisse dicitur, cujus Rom. XVI. et Act. XVII. fit mentio, quemque Dorotheus Tyrius

in Synopsi postea fuisse scribit Troadis primum Episcopum." *Pamel.*
in Annot. ad lib. *de Jud. Incred.* inter opera Cypriani.

Lubens interrogarem, a quibus Thessalonicensis dicitur?

Papiscus Judaeus, et patria Alexandrinus erat. Spencer.

C. 63. ἀφρηγοιοίς] Paulus ad Ephesios, c. v. 12, τὰ κρυφῆ
γινόμενα ὑπ' αὐτῶν αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν. W. S.

C. 83. Πλατωνίζειν θέλει] Nusquam invenio apud *Platonem*
animas aliis alias ortu et origine praestantiores: nec scio, an ullibi
dixit brutorum animas perituras, aut in corpora humana migraturas;
licet de humanis passim asseruit eas in brutorum corpora detrudendas.
Quoniam vero e secretioribus *Pythagorae* et *Aegyptiorum* disciplinis
hanc opinionem mutuatus est, facile induci possum ut credam
Platonem idem de brutorum animabus statuuisse. Spencer.

C. 90. ἐφυλάξατο] Vide quae refert *Josephus* ex *Hecataeo* de
Mosolamo, Lib. I. *contra Apionem*; vel, ut *Eusebius* (*Pr. Ev.* Lib. IX.
c. 4) habet, Mosomamo. Spencer.

C. 98. Plin. Lib. VIII. c. 1. Alienae quoque religionis intellectu
creduntur (*elephantes*) maria transituri non ante naves conscendere,
quam invitati rectoris jure-jurando de reditu. Spencer.

WORKS BY THE SAME AUTHOR.

Principles of Cathedral Reform.

Horae Hebraicae.

Notes on the Revision of the Authorised Version of the Bible, and Critical Notes on the Septuagint.

Winfred ; a poem.

Waterloo ; a poem.

Enoch Arden, translated into Latin Verse.

The Creeds of Nicaea ; Constantinople ; Athanasius.

Letters to the Very Rev. the Deans of York, St Paul's, Manchester.

Pastoral Colloquies on the South Downs.

Ec., Ec.

C. 11. τὰ τοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου περὶ τῆς Ἰουδαίων ἀρχαιότητος δύο βιβλία] Vid Lib. I. num. 16, ἐν δυσὶν, sc. *Contra Apionem*.

C. 15. μὴ δυναμένη αὐτοῦ τὰς μαρμαρυγὰς βλέπειν] Cf. Ev. Joann. I. 14, 18.

The Son of GOD in radiance beam'd

Too bright for us to scan :

But we may face the rays that stream'd

From the mild Son of Man.

J. KEBLE, *Christian Year*.

C. 16. διάφοροι τοῦ λόγου μορφαί] Vid. Lib. II. num. 64, VI. num. 77, et Tractat. 35 in *Matth.* R. Origenis verba in *Matth.* exhibet Spencerus, Annot. (p. 41) in Lib. II. num. 64.

C. 17. οὐ κατὰ τὴν Πλάτωνος μετενσωμάτωσιν] Vid. Not. in Lib. I. c. 32 (p. 13).

C. 20. δέισθαί του] Antea τοῦ. W. S.

C. 22. τεσσαράκοντα ἔτη καὶ δύο] Vid. Scaligerum, *Animadv.* Euseb. ad annum ΜΜΛXXXVI., et Petavium, Lib. XI. c. 17, *De doctrina temporum*. Spenc.

C. 22. οὐδ' ἀποκατασταθήσονται] *Origenem* sequitur *Chrysostomus*, Orat. 3, *adv. Judaeos*. Proximo loco *Flavii Josephi* testimonio utitur, quod invenies in fine Lib. X. *Antiq. Jud.* Aliter sentit *Justinus*, in *Dial. cum Tryphone*, p. 306. Vid. *ibid.* pp. 245, 249, 259. et *Apolog.* 2, p. 87. Praeter *Justinum* alii magni nominis autores hanc opinionem tuebantur, quorum catalogum apud *Hieronymum* invenies in proemiis ad Lib. XVIII. *Comment. in Esaiam*. Eundem vide in *Comment. ad Ezech.* cap. XXXVI. et in *Catalogo Script. Ecol.* in *Papia. Iren.* Lib. V. c. 22, &c. *Tertull.* Lib. *de Resurrectione Carnis*, c. 25, et *Contra Marcionem*, Lib. III. c. 24. *Lactant.* Lib. VII. c. 24. *Augustin. de Civitate Dei*, Lib. XX. c. 29. Spenser.

C. 25. Ἀντιφῶν...περὶ ἀληθείας] Orationes multas scripsit, aliosque libros (vid. Spenceri notam). "At nullibi, quantum scio, occurrit περὶ Ἀληθείας liber, quo in opere, si credas *Origeni*, providentiam elevavit." Spenser.

C. 26. θαυμάζειν τὸν πεποιηκότα] Vid. Cl. Galeni *De usu partium corporis humani*, Lib. III. p. 72 (ed. Paris, 1543). σὲ μὲν οὖν ἴσως ἐκπλήττει τοῦ κατὰ τὴν Ὀλυμπίαν Διὸς ὁ περίε κόσμος, ἐλέφας στυλῆος καὶ χρυσὸς πολλὸς, ἢ τὸ μέγεθος τοῦ παντὸς ἀγάλματος· εἰ δ' ἐκ πηλοῦ τὸ τοιοῦτο θεάσαιο, καταφρονήσας ἂν ἴσως παρέλθοις· ἀλλ' οὐχ ὄγε τεχνίτης, καὶ γνωρίζων εἰδὼς ἐν ἔργοις τὴν τέχνην· ἀλλ' ἐπαινοῖ τὸν Φειδίαν. W. S.

C. 31. "The spirit of the whole passage bespeaks that the writer of it had no sympathy with the use of images, and no experience of it in his own church." J. J. B.

C. 33. σαφές δῆ] *Grotius in Annot. ad Matth.* "Ejus quod Origenes hic dicit, vestigium me deprehendere memini in Luctatio, Papinii interprete." Credo Grotium respexisse ejus commentarios ad Lib. iv. *Thebaidos*. Spencer.

C. 33. τὰ ὀνόματα] Vid. Not. ad Lib. i. c. 22, περὶ τοῦ Ἰακώβ; et Spenceri Annot. (p. 17).

C. 40. ἐν τῷ Ἀδάμ... πάντες ἀποθνήσκουσι] Vid. *Orig. Tract. 9 in Matth.* Hom. 14 in *Luc.* Hom. 8 et 12 in *Levit.*: *Justin. Expos. Fidei et Dial. cum Tryph.* p. 315. *Iren.* v. 14. *Tertull. De habitu mulierum*, c. 1. *De anima*, c. 40. *De testimonio Animae*, c. 3. *De Paenitentia*, c. 2. *Adv. Marcionem*, II. c. 11. *Clem. Alex. Strom.* III. pp. 453, 468. Spencer.

C. 51. Ἀριστοβούλου] *Euseb. Chron.* MDCCCXLI. Aristobulus, natione Judaeus, Peripateticus Philosophus cognoscitur, qui ad Philometorem Ptolemaeum explanationum in Moysen commentarios scripsit. Vid. plura in Spenceri Annot. (p. 55).

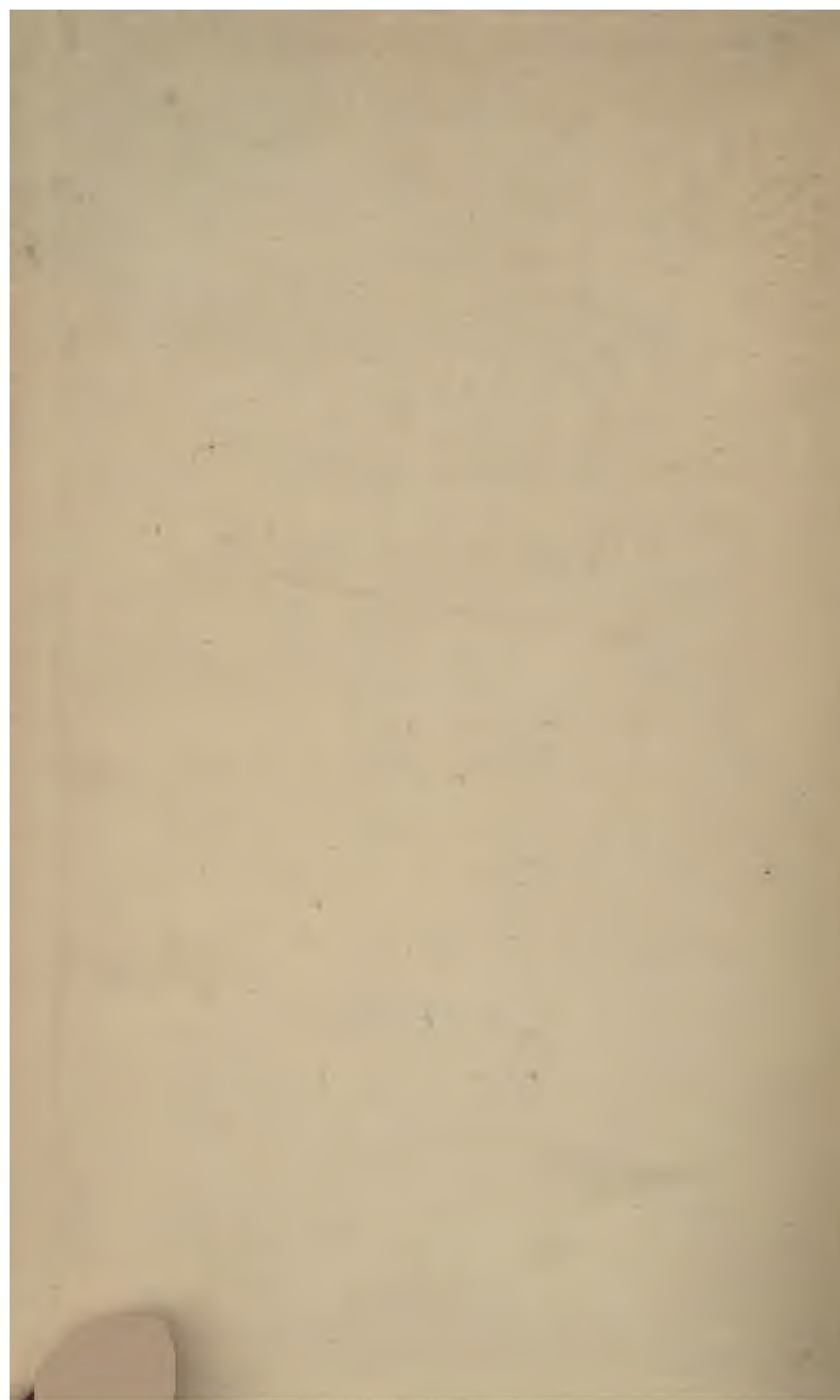
C. 51. Νομήγιον] Vid. Not. ad Lib. i. 15 (p. 7).

C. 51. Ἰαννοῦ καὶ Ἰαμβροῦ] *Orig. Tractat. 35 in Matth.* Item quod ait "Sicut Iannes et Iambres restiterunt Moysi," non invenitur in publicis Scripturis, sed in libro secreto, qui supra scribitur, JANNES ET JAMBRES LIBER: unde ausi sunt quidam Epistolam ad Timotheum repellere, quasi habentem in se textum alicujus secreti, sed non potuerunt. *Ambros. Comment. in Timoth.* II. c. 3, (v. 8) "Exemplum hoc de Apocryphis est."

Locus *Numenii*, ad quem nos *Origenes* remittit, apud *Eusebium* invenies, *Pr. Ev.* Lib. IX. c. 8. Spencer.

C. 52. Παπίσκου τινος καὶ Ἰάσονος] *Hieronymus* hujus libri meminit, et unius erroris arguit. Etenim in Quaestionibus in *Genesis* haec habet; "In principio fecit Deus caelum et terram. Plerique existimant, sicut in altercatione quoque Jasonis et Papisci scriptum est, et *Tertullianus* in libro contra *Praxeam* disputat, necnon *Hilarius* in expositione cujusdam *Psalmi* affirmat, in Hebraeo haberi, *In Filio fecit Deus caelum et terram*. Quod falsum esse ipsius rei veritas comprobatur."

Ex quo loco patet, pure librum tunc temporis extitisse. Hic "Jason Hebraeus erat, et Christianus. Thessalonicensis fuisse dicitur, cujus Rom. XVI. et Act. XVII. fit mentio, quemque *Dorotheus Tyrius*

BT 1116 .O6 1876

C.1

Contra Celsum :

Stanford University Libraries

3 6105 040 121 498

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

SEP 28 1998
OCT 2 1998

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004

